

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

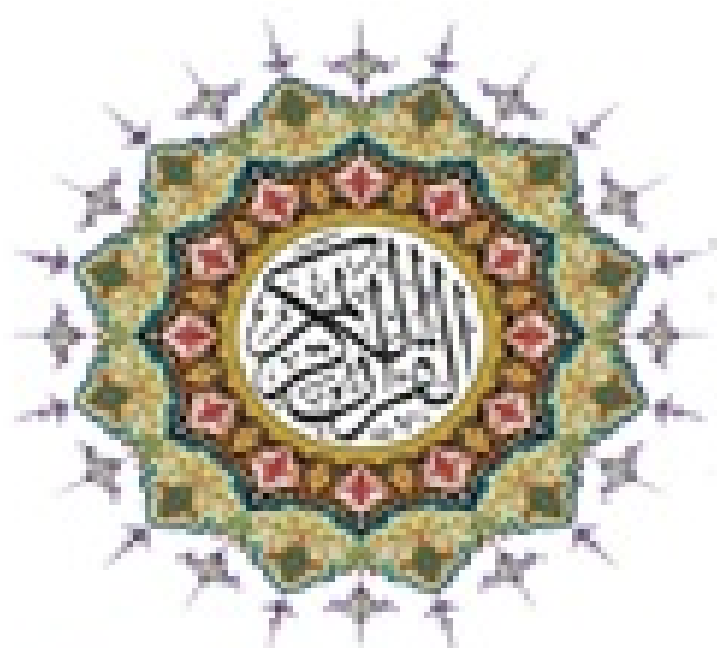
گامی

عمران
علیه السلام

www. **Ghaemiyeh** .com
www. **Ghaemiyeh** .org
www. **Ghaemiyeh** .net
www. **Ghaemiyeh** .ir

علم مفاهیم شناسی در قرآن

جلد ۱۰۳

رسول ملکیان اصفهانی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

علم مفاهيم شناسي در قرآن سري جديد جلد 103

نويسنده:

رسول ملكيان اصفهاني

ناشر چاپي:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۵۱	علم مفاهیم شناسی در قرآن سری جدید جلد ۱۰۳
۵۱	مشخصات کتاب
۵۱	۱- موسی (ع)
۵۱	۱- آبرومندی موسی(ع)
۵۱	۲- آثار آبرومندی موسی(ع)
۵۲	۳- آثار اضطراب مادر موسی(ع)
۵۲	۴- آثار امتحان موسی(ع)
۵۳	۵- آثار اندوه موسی(ع)
۵۳	۶- آثار اندازهای موسی(ع)
۵۴	۷- آثار ایمان موسی(ع)
۵۵	۸- آثار بازگشت موسی(ع)
۵۶	۹- آثار برگزیدگی موسی(ع)
۵۶	۱۰- آثار بعثت موسی(ع)
۵۷	۱۱- آثار پاکی موسی(ع)
۵۷	۱۲- آثار پرسشهای موسی(ع)
۵۷	۱۳- آثار تبدیل عصای موسی(ع)
۵۸	۱۴- آثار تبلیغ موسی(ع)
۵۹	۱۵- آثار تلاش خواهر موسی(ع)
۵۹	۱۶- آثار توکل موسی(ع)
۵۹	۱۷- آثار دشمنی با موسی(ع)
۶۰	۱۸- آثار دین موسی(ع)
۶۱	۱۹- آثار رسالت موسی(ع)
۶۲	۲۰- آثار سخن موسی(ع)

- ۶۳ ۲۱- آثار شرح صدر موسی(ع)
- ۶۳ ۲۲- آثار شک در حقانیت موسی(ع)
- ۶۳ ۲۳- آثار ظلم به موسی(ع)
- ۶۴ ۲۴- آثار عبودیت موسی(ع)
- ۶۵ ۲۵- آثار عجله موسی(ع)
- ۶۵ ۲۶- آثار فرار موسی(ع)
- ۶۶ ۲۷- آثار فراموشی موسی(ع)
- ۶۷ ۲۸- آثار فصاحت موسی(ع)
- ۶۷ ۲۹- آثار قتل موسی(ع)
- ۶۹ ۳۰- آثار قتل‌های موسی(ع)
- ۶۹ ۳۱- آثار گفتگوی خدا با موسی(ع)
- ۷۰ ۳۲- آثار محبوبیت موسی(ع)
- ۷۱ ۳۳- آثار مخالفت با موسی(ع)
- ۷۱ ۳۴- آثار مشکلات موسی(ع)
- ۷۱ ۳۵- آثار معجزات موسی(ع)
- ۷۳ ۳۶- آثار معجزه موسی(ع)
- ۷۵ ۳۷- آثار نبوت موسی(ع)
- ۷۶ ۳۸- آثار نرمی سخن موسی(ع)
- ۷۷ ۳۹- آثار نفرین موسی(ع)
- ۷۷ ۴۰- آثار نگهداری موسی(ع)
- ۷۷ ۴۱- آثار وحی به مادر موسی(ع)
- ۷۹ ۴۲- آثار یدیبضای موسی(ع)
- ۷۹ ۴۳- آرامش مادر موسی(ع)
- ۸۰ ۴۴- آرامش موسی(ع)
- ۸۱ ۴۵- آرزوی موسی(ع)
- ۸۱ ۴۶- آزادی در دوران موسی(ع)

- ۴۷- آسیه و گهواره موسی (ع) ۸۲
- ۴۸- آگاهی موسی (ع) ۸۳
- ۴۹- آمرزش موسی (ع) ۸۳
- ۵۰- ایزار مبارزه با موسی (ع) ۸۳
- ۵۱- اتکای موسی (ع) ۸۴
- ۵۲- اتمام حجت بر موسی (ع) ۸۴
- ۵۳- اتمام حجت موسی (ع) ۸۵
- ۵۴- اثبات حقانیت موسی (ع) ۸۵
- ۵۵- اجابت دعای موسی (ع) ۸۶
- ۵۶- اجبار موسی (ع) ۹۳
- ۵۷- احتجاج موسی (ع) ۹۳
- ۵۸- احتجاج موسی (ع) با اشراف فرعون ۹۴
- ۵۹- احتجاج موسی (ع) با فرعون ۹۴
- ۶۰- احترام موسی (ع) ۹۵
- ۶۱- احسان موسی (ع) ۹۵
- ۶۲- اختیار موسی (ع) ۹۶
- ۶۳- اخلاص موسی (ع) ۹۷
- ۶۴- ادب موسی (ع) ۹۷
- ۶۵- ادعای عجز موسی (ع) ۹۸
- ۶۶- اذن موسی (ع) ۹۹
- ۶۷- اراده موسی (ع) ۱۰۱
- ۶۸- ارائه معجزه موسی (ع) ۱۰۱
- ۶۹- ازدواج موسی (ع) ۱۰۳
- ۷۰- استخدام موسی (ع) ۱۰۳
- ۷۱- استراحت موسی (ع) ۱۰۴
- ۷۲- استسقای موسی (ع) ۱۰۵

- ۷۳- استسقای موسی (ع) از سنگ - ۱۰۷
- ۷۴- استعاذه موسی (ع) - ۱۰۷
- ۷۵- استغفار موسی (ع) - ۱۰۹
- ۷۶- استقامت موسی (ع) - ۱۰۹
- ۷۷- استمداد از موسی (ع) - ۱۱۱
- ۷۸- استمداد موسی (ع) - ۱۱۲
- ۷۹- استمهال موسی (ع) - ۱۱۲
- ۸۰- استهزای معجزات موسی (ع) - ۱۱۳
- ۸۱- استهزای معجزه موسی (ع) - ۱۱۳
- ۸۲- استهزای موسی (ع) - ۱۱۳
- ۸۳- استیذان موسی (ع) - ۱۱۵
- ۸۴- اشراف فرعون و دعوت موسی (ع) - ۱۱۵
- ۸۵- اشراف فرعون و موسی (ع) - ۱۱۶
- ۸۶- اصرار توطئه قتل موسی (ع) - ۱۱۷
- ۸۷- اصلاح طلبی موسی (ع) - ۱۱۸
- ۸۸- اضطراب مادر موسی (ع) - ۱۱۸
- ۸۹- اطاعت از موسی (ع) - ۱۱۹
- ۹۰- اطمینان به بازگشت موسی (ع) - ۱۲۰
- ۹۱- اطمینان به خانواده موسی (ع) - ۱۲۰
- ۹۲- اطمینان به شکست موسی (ع) - ۱۲۱
- ۹۳- اطمینان به موسی (ع) - ۱۲۲
- ۹۴- اطمینان قلب مادر موسی (ع) - ۱۲۳
- ۹۵- اطمینان مادر موسی (ع) - ۱۲۳
- ۹۶- اطمینان موسی (ع) - ۱۲۵
- ۹۷- اظهار عقیده موسی (ع) - ۱۲۷
- ۹۸- اعتراض به قتل موسی (ع) - ۱۲۷

- ۹۹- اعتراض به موسی(ع) ----- ۱۲۸
- ۱۰۰- اعتراض موسی(ع) ----- ۱۲۸
- ۱۰۱- اعراض از معجزه موسی(ع) ----- ۱۳۱
- ۱۰۲- اعراض از موسی(ع) ----- ۱۳۱
- ۱۰۳- اعطای تورات به موسی(ع) ----- ۱۳۱
- ۱۰۴- اعطای حکمت به موسی(ع) ----- ۱۳۳
- ۱۰۵- اعطای علم به موسی(ع) ----- ۱۳۴
- ۱۰۶- اعلام اجابت دعای موسی(ع) ----- ۱۳۵
- ۱۰۷- اعلام رسالت موسی(ع) ----- ۱۳۵
- ۱۰۸- افشای توطئه قتل موسی(ع) ----- ۱۳۵
- ۱۰۹- افشای راز موسی(ع) ----- ۱۳۶
- ۱۱۰- اقتدار موسی(ع) ----- ۱۳۶
- ۱۱۱- اقرار به نبوت موسی(ع) ----- ۱۳۷
- ۱۱۲- اقرار موسی(ع) ----- ۱۳۷
- ۱۱۳- اکمال شریعت موسی(ع) ----- ۱۴۰
- ۱۱۴- التجای موسی(ع) ----- ۱۴۱
- ۱۱۵- القای عصای موسی(ع) ----- ۱۴۱
- ۱۱۶- الگوگیری از موسی(ع) ----- ۱۴۳
- ۱۱۷- الواح موسی(ع) ----- ۱۴۳
- ۱۱۸- امامت موسی(ع) ----- ۱۴۴
- ۱۱۹- امانتداری موسی(ع) ----- ۱۴۵
- ۱۲۰- امت های بعد از موسی(ع) ----- ۱۴۵
- ۱۲۱- امتحان موسی(ع) ----- ۱۴۵
- ۱۲۲- امتناع موسی(ع) از رضاع ----- ۱۴۷
- ۱۲۳- امداد به موسی(ع) ----- ۱۴۷
- ۱۲۴- امدادگری موسی(ع) ----- ۱۴۸

- ۱۲۵- امدادهای موسی(ع)----- ۱۴۹
- ۱۲۶- امر به موسی(ع)----- ۱۴۹
- ۱۲۷- امنیت موسی(ع) در رود نیل----- ۱۵۰
- ۱۲۸- امیدواری به خانواده موسی(ع)----- ۱۵۱
- ۱۲۹- امیدواری به فرزندخواندگی موسی(ع)----- ۱۵۱
- ۱۳۰- امیدواری به منفعت رسانی موسی(ع)----- ۱۵۱
- ۱۳۱- امیدواری موسی(ع)----- ۱۵۲
- ۱۳۲- انبیای بعد از موسی(ع)----- ۱۵۳
- ۱۳۳- انبیای پس از موسی(ع)----- ۱۵۴
- ۱۳۴- انبیای قبل از موسی(ع)----- ۱۵۵
- ۱۳۵- انتقاد از موسی(ع)----- ۱۵۵
- ۱۳۶- انتقاد موسی(ع)----- ۱۵۶
- ۱۳۷- انجام رسالت موسی(ع)----- ۱۵۷
- ۱۳۸- انجام وظیفه موسی(ع)----- ۱۵۷
- ۱۳۹- انداختن عصای موسی(ع)----- ۱۵۷
- ۱۴۰- اندوه مادر موسی(ع)----- ۱۵۹
- ۱۴۱- اندوه موسی(ع)----- ۱۶۰
- ۱۴۲- اندوه موسی(ع) در میقات----- ۱۶۱
- ۱۴۳- انذار از غضب پیروان موسی(ع)----- ۱۶۱
- ۱۴۴- انذارهای موسی(ع)----- ۱۶۲
- ۱۴۵- انکار معجزه موسی(ع)----- ۱۶۵
- ۱۴۶- انگیزه موسی(ع)----- ۱۶۵
- ۱۴۷- اوامر موسی(ع)----- ۱۶۶
- ۱۴۸- اولین رسالت موسی(ع)----- ۱۶۸
- ۱۴۹- اولین سخن موسی(ع)----- ۱۷۰
- ۱۵۰- اولین مؤمنان به موسی(ع)----- ۱۷۱

- ۱۵۱- اهتمام موسی(ع) به اتحاد ----- ۱۷۱
- ۱۵۲- اهتمام موسی(ع) به حمد خدا ----- ۱۷۱
- ۱۵۳- اهتمام موسی(ع) به ذکر خدا ----- ۱۷۲
- ۱۵۴- اهداف رسالت موسی(ع) ----- ۱۷۳
- ۱۵۵- اهداف مسافرت موسی(ع) ----- ۱۷۴
- ۱۵۶- اهداف موسی(ع) ----- ۱۷۵
- ۱۵۷- اهداف نبوت موسی(ع) ----- ۱۷۷
- ۱۵۸- اهل کتاب و موسی(ع) ----- ۱۷۷
- ۱۵۹- اهل مدین در دوران موسی(ع) ----- ۱۷۸
- ۱۶۰- اهمیت آب در دوران موسی(ع) ----- ۱۷۹
- ۱۶۱- اهمیت باغداری در دوران موسی(ع) ----- ۱۷۹
- ۱۶۲- اهمیت دوران موسی(ع) ----- ۱۷۹
- ۱۶۳- اهمیت رسالت موسی(ع) ----- ۱۸۰
- ۱۶۴- اهمیت قصه موسی(ع) ----- ۱۸۱
- ۱۶۵- اهمیت کشاورزی در دوران موسی(ع) ----- ۱۸۱
- ۱۶۶- اهمیت گفتگوی خدا با موسی(ع) ----- ۱۸۲
- ۱۶۷- اهمیت معجزات موسی(ع) ----- ۱۸۲
- ۱۶۸- اهمیت معجزه عصای موسی(ع) ----- ۱۸۳
- ۱۶۹- اهمیت معجزه ید بیضا موسی(ع) ----- ۱۸۳
- ۱۷۰- اهمیت ملاقات موسی(ع) با خضر(ع) ----- ۱۸۴
- ۱۷۱- اهمیت نبوت موسی(ع) ----- ۱۸۵
- ۱۷۲- اهمیت نجات موسی(ع) ----- ۱۸۵
- ۱۷۳- ایجاد آمادگی در موسی(ع) ----- ۱۸۵
- ۱۷۴- ایمان به تعالیم موسی(ع) ----- ۱۸۷
- ۱۷۵- ایمان به حقانیت موسی(ع) ----- ۱۸۷
- ۱۷۶- ایمان به معجزه موسی(ع) ----- ۱۸۷

- ۱۷۷-ایمان به موسی(ع)-----۱۸۸
- ۱۷۸-ایمان مادر موسی(ع)-----۱۹۴
- ۱۷۹-ایمان موسی(ع)-----۱۹۴
- ۱۸۰-بازگشت موسی(ع)-----۱۹۶
- ۱۸۱-بازگشت موسی(ع) از میقات-----۱۹۹
- ۱۸۲-بازگشت موسی(ع) به مصر-----۲۰۰
- ۱۸۳-بت پرستان دوران موسی(ع)-----۲۰۱
- ۱۸۴-بت پرستی در دوران موسی(ع)-----۲۰۱
- ۱۸۵-برادر ابوینی موسی(ع)-----۲۰۲
- ۱۸۶-برادر مادری موسی(ع)-----۲۰۲
- ۱۸۷-برادر موسی(ع)-----۲۰۳
- ۱۸۸-برادری هارون(ع) با موسی(ع)-----۲۰۶
- ۱۸۹-برتری موسی(ع)-----۲۰۶
- ۱۹۰-برتری موسی(ع) بر هارون(ع)-----۲۰۷
- ۱۹۱-برخورد مستکبران با موسی(ع)-----۲۰۷
- ۱۹۲-برکت موسی(ع)-----۲۰۸
- ۱۹۳-برگزیدگان موسی(ع) در میقات-----۲۰۹
- ۱۹۴-برگزیدگی موسی(ع)-----۲۰۹
- ۱۹۵-بشارت به موسی(ع)-----۲۱۳
- ۱۹۶-بشارت موسی(ع)-----۲۱۴
- ۱۹۷-بشارتهای موسی(ع)-----۲۱۵
- ۱۹۸-بشر بودن موسی(ع)-----۲۱۵
- ۱۹۹-بصیرت موسی(ع)-----۲۱۵
- ۲۰۰-بعثت موسی(ع)-----۲۱۶
- ۲۰۱-بلوغ موسی(ع)-----۲۱۷
- ۲۰۲-بندگان خدا در دوران موسی(ع)-----۲۱۸

- ۲۰۳- بنی اسرائیل در غیاب موسی(ع) ----- ۲۱۹
- ۲۰۴- بنی اسرائیل دوران موسی(ع) ----- ۲۲۱
- ۲۰۵- بنی اسرائیل و تصدیق موسی(ع) ----- ۲۲۵
- ۲۰۶- بنی اسرائیل و دعای موسی(ع) ----- ۲۲۵
- ۲۰۷- بنی اسرائیل و موسی(ع) ----- ۲۲۵
- ۲۰۸- بنی اسرائیل و میقات موسی(ع) ----- ۲۲۹
- ۲۰۹- بی اعتقادی بنی اسرائیل به موسی(ع) ----- ۲۳۰
- ۲۱۰- بی تأثیری مواعظ موسی(ع) ----- ۲۳۰
- ۲۱۱- بی خطری مار قصه موسی(ع) ----- ۲۳۱
- ۲۱۲- بی صبری موسی(ع) ----- ۲۳۱
- ۲۱۳- بی گناهی موسی(ع) ----- ۲۳۵
- ۲۱۴- بیت المقدس در دوران موسی(ع) ----- ۲۳۵
- ۲۱۵- بینات موسی(ع) ----- ۲۳۶
- ۲۱۶- بینش موسی(ع) ----- ۲۴۰
- ۲۱۷- بیهوشی موسی(ع) ----- ۲۴۸
- ۲۱۸- پاداش احسان موسی(ع) ----- ۲۴۹
- ۲۱۹- پاداش حکمت به موسی(ع) ----- ۲۴۹
- ۲۲۰- پاداش موسی(ع) ----- ۲۵۰
- ۲۲۱- پرسش از موسی(ع) ----- ۲۵۰
- ۲۲۲- پرسش موسی(ع) ----- ۲۵۲
- ۲۲۳- پرسش موسی(ع) از خدا ----- ۲۵۳
- ۲۲۴- پشیمانی از مبارزه با موسی(ع) ----- ۲۵۴
- ۲۲۵- پشیمانی موسی(ع) ----- ۲۵۴
- ۲۲۶- پنهانی تعقیب موسی(ع) ----- ۲۵۴
- ۲۲۷- پنهانی نگرانی موسی(ع) ----- ۲۵۵
- ۲۲۸- پیروان موسی(ع) ----- ۲۵۵

- ۲۲۹- پیروان موسی(ع) در دربار فرعون ----- ۲۵۶
- ۲۳۰- پیروان موسی(ع) و فساد ----- ۲۵۶
- ۲۳۱- پیروان موسی(ع) و موسی(ع) ----- ۲۵۷
- ۲۳۲- پیروزی موسی(ع) ----- ۲۵۷
- ۲۳۳- پیروی از موسی(ع) ----- ۲۶۰
- ۲۳۴- پیروی موسی(ع) ----- ۲۶۰
- ۲۳۵- پیش بینی موسی(ع) ----- ۲۶۰
- ۲۳۶- پیشگامی موسی(ع) ----- ۲۶۲
- ۲۳۷- پیشگویی موسی(ع) ----- ۲۶۲
- ۲۳۸- پیشنهاد ازدواج به موسی(ع) ----- ۲۶۴
- ۲۳۹- پیشنهاد خواهر موسی(ع) ----- ۲۶۴
- ۲۴۰- پیشنهاد موسی(ع) ----- ۲۶۴
- ۲۴۱- تأثیر جادو در موسی(ع) ----- ۲۶۵
- ۲۴۲- تأخیر مجازات موسی(ع) ----- ۲۶۶
- ۲۴۳- تأییدات رسالت موسی(ع) ----- ۲۶۶
- ۲۴۴- تاریخ بعثت موسی(ع) ----- ۲۶۷
- ۲۴۵- تاریخ دوران موسی(ع) ----- ۲۶۸
- ۲۴۶- تبدیل عصای موسی(ع) ----- ۲۷۱
- ۲۴۷- تبریک به موسی(ع) ----- ۲۷۴
- ۲۴۸- تبرئه موسی(ع) ----- ۲۷۴
- ۲۴۹- تبعید موسی(ع) ----- ۲۷۵
- ۲۵۰- تبلیغ علیه موسی(ع) ----- ۲۷۶
- ۲۵۱- تبلیغ موسی(ع) ----- ۲۷۸
- ۲۵۲- تبیین قصه موسی(ع) ----- ۲۸۲
- ۲۵۳- تجلی خدا بر موسی(ع) ----- ۲۸۴
- ۲۵۴- تحریک عواطف موسی(ع) ----- ۲۸۵

- ۲۵۵- تحقیق موسی(ع) ۲۵۵
- ۲۵۶- تحیر مادر موسی(ع) ۲۸۶
- ۲۵۷- تحیر موسی(ع) ۲۸۶
- ۲۵۸- تخطئه موسی(ع) ۲۸۷
- ۲۵۹- تاووم رسالت موسی(ع) ۲۸۷
- ۲۶۰- تذکر به موسی(ع) ۲۸۷
- ۲۶۱- تذکر قصه موسی(ع) ۲۸۹
- ۲۶۲- تذکرات موسی(ع) ۲۸۹
- ۲۶۳- تربیت موسی(ع) ۲۹۰
- ۲۶۴- ترس از دین موسی(ع) ۲۹۱
- ۲۶۵- ترس از رسالت موسی(ع) ۲۹۱
- ۲۶۶- ترس از عصای موسی(ع) ۲۹۱
- ۲۶۷- ترس از قدرت موسی(ع) ۲۹۲
- ۲۶۸- ترس از معجزه موسی(ع) ۲۹۳
- ۲۶۹- ترس مادر موسی(ع) ۲۹۳
- ۲۷۰- ترس موسی(ع) ۲۹۳
- ۲۷۱- ترس موسی(ع) در میقات ۲۹۷
- ۲۷۲- ترس هنگام ولادت موسی(ع) ۲۹۷
- ۲۷۳- ترسناکی معجزه موسی(ع) ۲۹۸
- ۲۷۴- تزکیه موسی(ع) ۲۹۸
- ۲۷۵- تسبیح موسی(ع) ۲۹۹
- ۲۷۶- تسلیم به مادر موسی(ع) ۲۹۹
- ۲۷۷- تشویقهای موسی(ع) ۳۰۰
- ۲۷۸- تصمیم موسی(ع) ۳۰۱
- ۲۷۹- تضمین امنیت موسی(ع) ۳۰۱
- ۲۸۰- تطیر به موسی(ع) ۳۰۲

- ۲۸۱- تعالیم دهگانه موسی(ع) ----- ۳۰۳
- ۲۸۲- تعالیم شریعت موسی(ع) ----- ۳۰۵
- ۲۸۳- تعالیم صحف موسی(ع) ----- ۳۰۵
- ۲۸۴- تعالیم قصه موسی(ع) ----- ۳۰۵
- ۲۸۵- تعالیم موسی(ع) ----- ۳۰۶
- ۲۸۶- تعجب از معجزه موسی(ع) ----- ۳۱۱
- ۲۸۷- تعجب از نبوت موسی(ع) ----- ۳۱۱
- ۲۸۸- تعجب موسی(ع) ----- ۳۱۱
- ۲۸۹- تعداد معجزه موسی(ع) ----- ۳۱۳
- ۲۹۰- تعدد امتحان موسی(ع) ----- ۳۱۴
- ۲۹۱- تعدد کتاب آسمانی موسی(ع) ----- ۳۱۴
- ۲۹۲- تعدد معجزات موسی(ع) ----- ۳۱۵
- ۲۹۳- تعدد معجزه موسی(ع) ----- ۳۱۵
- ۲۹۴- تعصب دینی موسی(ع) ----- ۳۱۹
- ۲۹۵- تعقیب موسی(ع) ----- ۳۱۹
- ۲۹۶- تعلم موسی(ع) ----- ۳۲۱
- ۲۹۷- تعلیم موسی(ع) ----- ۳۲۲
- ۲۹۸- تعهد موسی(ع) ----- ۳۲۳
- ۲۹۹- تغذیه گوسفندان موسی(ع) ----- ۳۲۳
- ۳۰۰- تفکر در قصه موسی(ع) ----- ۳۲۳
- ۳۰۱- تقرب موسی(ع) ----- ۳۲۵
- ۳۰۲- تقیه در دین موسی(ع) ----- ۳۲۶
- ۳۰۳- تکبر بر موسی(ع) ----- ۳۲۷
- ۳۰۴- تکذیب رسالت موسی(ع) ----- ۳۲۷
- ۳۰۵- تکذیب معجزه موسی(ع) ----- ۳۲۸
- ۳۰۶- تکذیب موسی(ع) ----- ۳۳۱

- ۳۰۷- تکفل موسی (ع) ۳۳۳
- ۳۰۸- تکلم خدا با موسی (ع) ۳۳۴
- ۳۰۹- تکلیف مادر موسی (ع) ۳۳۸
- ۳۱۰- تکلیف موسی (ع) ۳۳۹
- ۳۱۱- تکمیل رسالت موسی (ع) ۳۴۰
- ۳۱۲- تلاش خواهر موسی (ع) ۳۴۱
- ۳۱۳- تلاش موسی (ع) ۳۴۱
- ۳۱۴- تنبه موسی (ع) ۳۴۳
- ۳۱۵- تنزیه موسی (ع) ۳۴۳
- ۳۱۶- تواضع موسی (ع) ۳۴۴
- ۳۱۷- توبه برگزیدگان موسی (ع) ۳۴۵
- ۳۱۸- توبه موسی (ع) ۳۴۵
- ۳۱۹- تورات موسی (ع) ۳۴۷
- ۳۲۰- توریه موسی (ع) ۳۴۷
- ۳۲۱- توصیه به مادر موسی (ع) ۳۴۷
- ۳۲۲- توصیه به موسی (ع) ۳۴۸
- ۳۲۳- توصیه های موسی (ع) ۳۵۰
- ۳۲۴- توطئه تبعید موسی (ع) ۳۵۱
- ۳۲۵- توطئه علیه موسی (ع) ۳۵۲
- ۳۲۶- توطئه قتل موسی (ع) ۳۵۳
- ۳۲۷- توکل موسی (ع) ۳۵۴
- ۳۲۸- تهدید موسی (ع) ۳۵۵
- ۳۲۹- تهدیدهای موسی (ع) ۳۵۷
- ۳۳۰- تهمت اخلاگری به موسی (ع) ۳۵۷
- ۳۳۱- تهمت استهزاگری به موسی (ع) ۳۵۷
- ۳۳۲- تهمت افساد به موسی (ع) ۳۵۸

- ۳۳۳- تهمت بدعتگذاری به موسی(ع) ----- ۳۵۹
- ۳۳۴- تهمت به پیروان موسی(ع) ----- ۳۵۹
- ۳۳۵- تهمت به موسی(ع) ----- ۳۵۹
- ۳۳۶- تهمت تجاوزگری به موسی(ع) ----- ۳۶۵
- ۳۳۷- تهمت جادو به پیروان موسی(ع) ----- ۳۶۶
- ۳۳۸- تهمت جادو به موسی(ع) ----- ۳۶۶
- ۳۳۹- تهمت جادوزدگی به موسی(ع) ----- ۳۶۸
- ۳۴۰- تهمت جادوگری به موسی(ع) ----- ۳۶۸
- ۳۴۱- تهمت جنون به موسی(ع) ----- ۳۷۵
- ۳۴۲- تهمت حکومت طلبی به موسی(ع) ----- ۳۷۵
- ۳۴۳- تهمت دروغگویی به موسی(ع) ----- ۳۷۶
- ۳۴۴- تهمت ظلم به موسی(ع) ----- ۳۷۹
- ۳۴۵- تهمت فراموشی به موسی(ع) ----- ۳۷۹
- ۳۴۶- تهمت قدرت طلبی به موسی(ع) ----- ۳۸۰
- ۳۴۷- تهمت گوساله پرستی به موسی(ع) ----- ۳۸۱
- ۳۴۸- تهیه ابزار مبارزه با موسی(ع) ----- ۳۸۱
- ۳۴۹- تهییج عواطف موسی(ع) ----- ۳۸۲
- ۳۵۰- جادو در دوران موسی(ع) ----- ۳۸۳
- ۳۵۱- جادو گری در دوران موسی(ع) ----- ۳۸۳
- ۳۵۲- جادوگران فرعون و تعالیم موسی(ع) ----- ۳۸۳
- ۳۵۳- جادوگران فرعون و دعوت موسی(ع) ----- ۳۸۴
- ۳۵۴- جادوگران فرعون و معجزه موسی(ع) ----- ۳۸۴
- ۳۵۵- جادوگران فرعون و موسی(ع) ----- ۳۸۶
- ۳۵۶- جادوگران فرعون و نبوت موسی(ع) ----- ۳۸۹
- ۳۵۷- جانشین موسی(ع) ----- ۳۸۹
- ۳۵۸- جدایی موسی(ع) و خضر(ع) ----- ۳۸۹

- ۳۵۹- جدایی یوشع (ع) و موسی (ع) ۳۹۱
- ۳۶۰- جرایم موسی (ع) ۳۹۱
- ۳۶۱- جنس نعلین موسی (ع) ۳۹۳
- ۳۶۲- جوانی موسی (ع) ۳۹۳
- ۳۶۳- جوسازی علیه موسی (ع) ۳۹۴
- ۳۶۴- جهان شمولی رسالت موسی (ع) ۳۹۵
- ۳۶۵- جهل به مقامات موسی (ع) ۳۹۵
- ۳۶۶- جهل همراهان موسی (ع) ۳۹۵
- ۳۶۷- چله نشینی موسی (ع) ۳۹۷
- ۳۶۸- چوپانی موسی (ع) ۳۹۹
- ۳۶۹- حامی موسی (ع) ۴۰۰
- ۳۷۰- حتمیت مسافرت موسی (ع) ۴۰۱
- ۳۷۱- حجت موسی (ع) ۴۰۱
- ۳۷۲- حرکت عصای موسی (ع) ۴۰۲
- ۳۷۳- حق پذیری موسی (ع) ۴۰۳
- ۳۷۴- حق گوئی موسی (ع) ۴۰۳
- ۳۷۵- حقانیت اندازهای موسی (ع) ۴۰۳
- ۳۷۶- حقانیت دعوت‌های موسی (ع) ۴۰۵
- ۳۷۷- حقانیت رسالت موسی (ع) ۴۰۵
- ۳۷۸- حقانیت معجزه موسی (ع) ۴۰۶
- ۳۷۹- حقانیت موسی (ع) ۴۰۸
- ۳۸۰- حقانیت نبوت موسی (ع) ۴۰۸
- ۳۸۱- حکمت موسی (ع) ۴۰۹
- ۳۸۲- حکومت دوران موسی (ع) ۴۰۹
- ۳۸۳- حمایت‌های موسی (ع) ۴۰۹
- ۳۸۴- حیات ماهی قصه موسی (ع) ۴۱۰

- ۳۸۵- خادم موسی(ع) ----- ۴۱۱
- ۳۸۶- خاستگاه اجتماعی موسی(ع) ----- ۴۱۲
- ۳۸۷- خاندان موسی(ع) ----- ۴۱۳
- ۳۸۸- خانواده موسی(ع) ----- ۴۱۳
- ۳۸۹- خانواده موسی(ع) در صحرای سینا ----- ۴۱۴
- ۳۹۰- خانواده موسی(ع) در کوه طور ----- ۴۱۵
- ۳۹۱- خانه داری مادر موسی(ع) ----- ۴۱۵
- ۳۹۲- خدشناسی موسی(ع) ----- ۴۱۶
- ۳۹۳- خروج موسی(ع) از مصر ----- ۴۱۷
- ۳۹۴- خستگی موسی(ع) ----- ۴۱۸
- ۳۹۵- خطای برگزیدگان موسی(ع) ----- ۴۱۹
- ۳۹۶- خطای موسی(ع) ----- ۴۱۹
- ۳۹۷- خطر قتل موسی(ع) ----- ۴۲۰
- ۳۹۸- خواسته های موسی(ع) ----- ۴۲۱
- ۳۹۹- خواسته های موسی(ع) از فرعون ----- ۴۳۱
- ۴۰۰- خواهر موسی(ع) در دربار فرعون ----- ۴۳۱
- ۴۰۱- خواهر موسی(ع) و فرعونیان ----- ۴۳۲
- ۴۰۲- خواهر موسی(ع) ----- ۴۳۲
- ۴۰۳- خوش اخلاقی موسی(ع) ----- ۴۳۲
- ۴۰۴- خوشنامی موسی(ع) ----- ۴۳۳
- ۴۰۵- خوشنامی موسی(ع) در جزیره العرب ----- ۴۳۴
- ۴۰۶- خویشاوندی قارون و موسی(ع) ----- ۴۳۵
- ۴۰۷- خیر خواهان موسی(ع) ----- ۴۳۶
- ۴۰۸- خیر خواهی پیروان موسی(ع) ----- ۴۳۶
- ۴۰۹- خیر خواهی موسی(ع) ----- ۴۳۶
- ۴۱۰- دایه موسی(ع) ----- ۴۳۸

- ۴۳۸ ۴۱۱- درخواست جادو از موسی(ع)
- ۴۳۹ ۴۱۲- درخواست صبر از خانواده موسی(ع)
- ۴۳۹ ۴۱۳- درخواست طعام موسی(ع)
- ۴۴۰ ۴۱۴- درخواست غذای موسی(ع)
- ۴۴۰ ۴۱۵- درخواست نگهداری موسی(ع)
- ۴۴۱ ۴۱۶- درخواست وفای به عهد از موسی(ع)
- ۴۴۲ ۴۱۷- دست راست موسی(ع)
- ۴۴۲ ۴۱۸- دستبند طلایی موسی(ع)
- ۴۴۲ ۴۱۹- دشمنان موسی(ع)
- ۴۴۶ ۴۲۰- دشمنان مؤمنان به موسی(ع)
- ۴۴۶ ۴۲۱- دشمنی با موسی(ع)
- ۴۴۸ ۴۲۲- دشمنی علیه موسی(ع)
- ۴۴۸ ۴۲۳- دعای موسی(ع)
- ۴۵۶ ۴۲۴- دعای موسی(ع) در میقات
- ۴۵۷ ۴۲۵- دعوت از موسی(ع)
- ۴۵۸ ۴۲۶- دعوت موسی(ع)
- ۴۶۱ ۴۲۷- دعوت‌های موسی(ع)
- ۴۶۶ ۴۲۸- دلایل اجابت دعای موسی(ع)
- ۴۶۶ ۴۲۹- دلایل حقانیت معجزه موسی(ع)
- ۴۶۶ ۴۳۰- دلایل حقانیت موسی(ع)
- ۴۶۹ ۴۳۱- دلایل رسالت موسی(ع)
- ۴۷۰ ۴۳۲- دلایل صداقت موسی(ع)
- ۴۷۱ ۴۳۳- دلایل عجز موسی(ع)
- ۴۷۲ ۴۳۴- دلایل نبوت موسی(ع)
- ۴۷۷ ۴۳۵- دلجویی از موسی(ع)
- ۴۷۷ ۴۳۶- دلداری به خانواده موسی(ع)

- ۴۳۷- دلناری به مادر موسی(ع) ----- ۴۷۸
- ۴۳۸- دلناری به موسی(ع) ----- ۴۷۸
- ۴۳۹- دوران نبوت موسی(ع) ----- ۴۸۰
- ۴۴۰- دوران نوح(ع) تا موسی(ع) ----- ۴۸۱
- ۴۴۱- دین موسی(ع) ----- ۴۸۱
- ۴۴۲- ذکر قصه موسی(ع) ----- ۴۸۳
- ۴۴۳- رازداری خواهر موسی(ع) ----- ۴۸۶
- ۴۴۴- راهیابی موسی(ع) ----- ۴۸۶
- ۴۴۵- رحمت بر موسی(ع) ----- ۴۸۷
- ۴۴۶- رد اعتراض موسی(ع) ----- ۴۸۷
- ۴۴۷- رد درخواست غذای موسی(ع) ----- ۴۸۸
- ۴۴۸- رسالت موسی(ع) ----- ۴۸۹
- ۴۴۹- رشد فکری موسی(ع) ----- ۵۰۳
- ۴۵۰- رشد موسی(ع) ----- ۵۰۳
- ۴۵۱- رصدخانه در دوران موسی(ع) ----- ۵۰۴
- ۴۵۲- رضاع مادر موسی(ع) ----- ۵۰۴
- ۴۵۳- رضاع موسی(ع) ----- ۵۰۵
- ۴۵۴- رفع اندوه مادر موسی(ع) ----- ۵۰۵
- ۴۵۵- رفع اندوه موسی(ع) ----- ۵۰۶
- ۴۵۶- رفع ترس مادر موسی(ع) ----- ۵۰۷
- ۴۵۷- رفع ترس موسی(ع) ----- ۵۰۷
- ۴۵۸- رفع نگرانی مادر موسی(ع) ----- ۵۰۸
- ۴۵۹- رفع نگرانی موسی(ع) ----- ۵۰۹
- ۴۶۰- رنجهای موسی(ع) ----- ۵۰۹
- ۴۶۱- روحیه موسی(ع) ----- ۵۰۹
- ۴۶۲- رود نیل در دوران موسی(ع) ----- ۵۱۰

- ۴۶۳- روز میعاد فرعون با موسی(ع) ----- ۵۱۱
- ۴۶۴- روش احتجاج موسی(ع) ----- ۵۱۱
- ۴۶۵- روش برخورد با موسی(ع) ----- ۵۱۱
- ۴۶۶- روش برخورد کافران دوران موسی(ع) ----- ۵۱۳
- ۴۶۷- روش برخورد موسی(ع) ----- ۵۱۳
- ۴۶۸- روش تبلیغ موسی(ع) ----- ۵۱۵
- ۴۶۹- روش تکذیب موسی(ع) ----- ۵۱۷
- ۴۷۰- روش شرک ستیزی موسی(ع) ----- ۵۱۷
- ۴۷۱- روش مبارزه با موسی(ع) ----- ۵۱۷
- ۴۷۲- رهبری سیاسی موسی(ع) ----- ۵۲۱
- ۴۷۳- رهبری موسی(ع) ----- ۵۲۱
- ۴۷۴- زمینه امتحان موسی(ع) ----- ۵۲۳
- ۴۷۵- زمینه ایمان به موسی(ع) ----- ۵۲۳
- ۴۷۶- زمینه ایمان مادر موسی(ع) ----- ۵۲۳
- ۴۷۷- زمینه پاداش موسی(ع) ----- ۵۲۴
- ۴۷۸- زمینه تربیت موسی(ع) ----- ۵۲۵
- ۴۷۹- زمینه تسبیح موسی(ع) ----- ۵۲۵
- ۴۸۰- زمینه تکذیب موسی(ع) ----- ۵۲۶
- ۴۸۱- زمینه رشد موسی(ع) ----- ۵۲۷
- ۴۸۲- زمینه سنگسار موسی(ع) ----- ۵۲۸
- ۴۸۳- زمینه گفتگوی خدا با موسی(ع) ----- ۵۲۸
- ۴۸۴- زمینه ممانعت از قتل موسی(ع) ----- ۵۲۹
- ۴۸۵- زمینه مناجات موسی(ع) ----- ۵۲۹
- ۴۸۶- زمینه ناامنی موسی(ع) ----- ۵۲۹
- ۴۸۷- زمینه نبوت موسی(ع) ----- ۵۳۰
- ۴۸۸- زمینه نفرین موسی(ع) ----- ۵۳۳

- ۴۸۹- زمينه ولايت موسى(ع) ----- ۵۳۳
- ۴۹۰- زندگي بني اسرائيل دوران موسى(ع) ----- ۵۳۳
- ۴۹۱- زيبايي معجزه موسى(ع) ----- ۵۳۴
- ۴۹۲- ساده زيستي موسى(ع) ----- ۵۳۵
- ۴۹۳- ستاره شناسي در دوران موسى(ع) ----- ۵۳۵
- ۴۹۴- سجده موسى(ع) ----- ۵۳۵
- ۴۹۵- سختي رسالت موسى(ع) ----- ۵۳۶
- ۴۹۶- سختي قتل موسى(ع) ----- ۵۳۷
- ۴۹۷- سرپرستي موسى(ع) ----- ۵۳۸
- ۴۹۸- سرزنش قتل موسى(ع) ----- ۵۳۹
- ۴۹۹- سرزنش موسى(ع) ----- ۵۳۹
- ۵۰۰- سرزنشهاي موسى(ع) ----- ۵۴۰
- ۵۰۱- سرعت اجابت دعاي موسى(ع) ----- ۵۴۳
- ۵۰۲- سرگرداني خانواده موسى(ع) ----- ۵۴۳
- ۵۰۳- سرگرداني موسى(ع) ----- ۵۴۴
- ۵۰۴- سرنوشت ماهي قصه موسى(ع) ----- ۵۴۵
- ۵۰۵- سلام بر موسى(ع) ----- ۵۴۶
- ۵۰۶- سلام موسى(ع) ----- ۵۴۷
- ۵۰۷- سن رشد موسى(ع) ----- ۵۴۷
- ۵۰۸- سنگيني رسالت موسى(ع) ----- ۵۴۷
- ۵۰۹- سوگند دادن موسى(ع) ----- ۵۴۹
- ۵۱۰- سوگند موسى(ع) ----- ۵۴۹
- ۵۱۱- سيره موسى(ع) ----- ۵۴۹
- ۵۱۲- شايستگي موسى(ع) ----- ۵۵۰
- ۵۱۳- شجاعت خواهر موسى(ع) ----- ۵۵۱
- ۵۱۴- شجاعت موسى(ع) ----- ۵۵۱

- ۵۱۵- شخصیت اجتماعی موسی(ع)----- ۵۵۲
- ۵۱۶- شخصیت موسی(ع)----- ۵۵۲
- ۵۱۷- شرایط آموزش برگزیدگان موسی(ع)----- ۵۵۳
- ۵۱۸- شرایط ایمان به موسی(ع)----- ۵۵۳
- ۵۱۹- شرح صدر موسی(ع)----- ۵۵۳
- ۵۲۰- شرک ستیزی موسی(ع)----- ۵۵۵
- ۵۲۱- شریعت موسی(ع)----- ۵۵۶
- ۵۲۲- شریک دعای موسی(ع)----- ۵۵۷
- ۵۲۳- شریک رسالت موسی(ع)----- ۵۵۷
- ۵۲۴- شک موسی(ع)----- ۵۶۳
- ۵۲۵- شکایت موسی(ع)----- ۵۶۳
- ۵۲۶- شکست موسی(ع)----- ۵۶۳
- ۵۲۷- شکوه موسی(ع)----- ۵۶۴
- ۵۲۸- شگفتی یدبیشای موسی(ع)----- ۵۶۵
- ۵۲۹- شیوع خبر معجزه موسی(ع)----- ۵۶۵
- ۵۳۰- صبر موسی(ع)----- ۵۶۶
- ۵۳۱- صحف موسی(ع)----- ۵۶۷
- ۵۳۲- صداقت موسی(ع)----- ۵۶۷
- ۵۳۳- صراحت موسی(ع)----- ۵۶۷
- ۵۳۴- صفات خواهر موسی(ع)----- ۵۶۸
- ۵۳۵- صفات موسی(ع)----- ۵۶۹
- ۵۳۶- صندوق موسی(ع)----- ۵۶۹
- ۵۳۷- ضیق صدر موسی(ع)----- ۵۷۰
- ۵۳۸- طعام موسی(ع)----- ۵۷۰
- ۵۳۹- ظلم به پیروان موسی(ع)----- ۵۷۱
- ۵۴۰- ظلم ستیزی موسی(ع)----- ۵۷۲

- ۵۷۳ ۵۴۱- عبادت موسی(ع)
- ۵۷۵ ۵۴۲- عبادت موسی(ع) در میقات
- ۵۷۵ ۵۴۳- عبرت از قصه موسی(ع)
- ۵۷۸ ۵۴۴- عبودیت موسی(ع)
- ۵۷۹ ۵۴۵- عبور موسی(ع) از دریا
- ۵۷۹ ۵۴۶- عبور موسی(ع) از رود نیل
- ۵۸۰ ۵۴۷- عجز از مبارزه با موسی(ع)
- ۵۸۱ ۵۴۸- عجز موسی(ع)
- ۵۸۲ ۵۴۹- عجله موسی(ع)
- ۵۸۴ ۵۵۰- عذاب مکذبان موسی(ع)
- ۵۸۵ ۵۵۱- عذر خواهی موسی(ع)
- ۵۸۵ ۵۵۲- عزم راسخ موسی(ع)
- ۵۸۶ ۵۵۳- عصای موسی(ع)
- ۵۹۴ ۵۵۴- عصمت موسی(ع)
- ۵۹۴ ۵۵۵- عصیان از اوامر موسی(ع)
- ۵۹۶ ۵۵۶- عصیان از تعالیم موسی(ع)
- ۵۹۶ ۵۵۷- عصیان از موسی(ع)
- ۶۰۰ ۵۵۸- عظمت معجزه موسی(ع)
- ۶۰۱ ۵۵۹- عظمت موسی(ع)
- ۶۰۲ ۵۶۰- عفت موسی(ع)
- ۶۰۲ ۵۶۱- عقلانیت تعالیم موسی(ع)
- ۶۰۲ ۵۶۲- عقیده موسی(ع)
- ۶۰۳ ۵۶۳- علاقه آسیه به موسی(ع)
- ۶۰۴ ۵۶۴- علاقه به موسی(ع)
- ۶۰۴ ۵۶۵- علایق معنوی موسی(ع)
- ۶۰۴ ۵۶۶- علایق موسی(ع)

- ۵۶۷- علم خواهر موسی(ع) ----- ۶۰۶
- ۵۶۸- علم غیب موسی(ع) ----- ۶۰۶
- ۵۶۹- علم مادر موسی(ع) ----- ۶۰۸
- ۵۷۰- علم موسی(ع) ----- ۶۰۸
- ۵۷۱- عمل برگزیدگان موسی(ع) ----- ۶۱۰
- ۵۷۲- عمل به اوامر موسی(ع) ----- ۶۱۱
- ۵۷۳- عمل به تکلیف موسی(ع) ----- ۶۱۱
- ۵۷۴- عمل خیر موسی(ع) ----- ۶۱۴
- ۵۷۵- عمل صالح موسی(ع) ----- ۶۱۴
- ۵۷۶- عوامل آرامش مادر موسی(ع) ----- ۶۱۴
- ۵۷۷- عوامل احترام موسی(ع) ----- ۶۱۶
- ۵۷۸- عوامل اطمینان موسی(ع) ----- ۶۱۶
- ۵۷۹- عوامل اعراض از معجزه موسی(ع) ----- ۶۱۸
- ۵۸۰- عوامل امتناع موسی(ع) از رضاع ----- ۶۱۸
- ۵۸۱- عوامل امیدواری مادر موسی(ع) ----- ۶۱۸
- ۵۸۲- عوامل امیدواری موسی(ع) ----- ۶۱۹
- ۵۸۳- عوامل اندوه موسی(ع) ----- ۶۲۰
- ۵۸۴- عوامل انگیزش موسی(ع) ----- ۶۲۱
- ۵۸۵- عوامل بازگشت موسی(ع) ----- ۶۲۲
- ۵۸۶- عوامل پیروزی موسی(ع) ----- ۶۲۲
- ۵۸۷- عوامل تبریته موسی(ع) ----- ۶۲۲
- ۵۸۸- عوامل تربیت موسی(ع) ----- ۶۲۳
- ۵۸۹- عوامل ترس موسی(ع) ----- ۶۲۴
- ۵۹۰- عوامل تعظیم موسی(ع) ----- ۶۲۴
- ۵۹۱- عوامل تقویت موسی(ع) ----- ۶۲۴
- ۵۹۲- عوامل تکامل موسی(ع) ----- ۶۲۵

- ۵۹۳- عوامل تکذیب موسی(ع) - ۶۲۶
- ۵۹۴- عوامل ذکر موسی(ع) - ۶۲۶
- ۵۹۵- عوامل رشد موسی(ع) - ۶۲۷
- ۵۹۶- عوامل رفع اندوه مادر موسی(ع) - ۶۲۸
- ۵۹۷- عوامل رفع نگرانی موسی(ع) - ۶۲۸
- ۵۹۸- عوامل سرور مادر موسی(ع) - ۶۲۸
- ۵۹۹- عوامل سلب آرامش موسی(ع) - ۶۳۰
- ۶۰۰- عوامل عجله موسی(ع) - ۶۳۰
- ۶۰۱- عوامل غضب موسی(ع) - ۶۳۰
- ۶۰۲- عوامل مبارزه با موسی(ع) - ۶۳۲
- ۶۰۳- عوامل مؤثر در رسالت موسی(ع) - ۶۳۲
- ۶۰۴- عوامل نجات موسی(ع) - ۶۳۳
- ۶۰۵- عوامل نگرانی موسی(ع) - ۶۳۴
- ۶۰۶- عوامل هلاکت برگزیدگان موسی(ع) - ۶۳۶
- ۶۰۷- عهد خدا با موسی(ع) - ۶۳۶
- ۶۰۸- عهد فرعونیان با موسی(ع) - ۶۳۶
- ۶۰۹- عهد موسی(ع) با بنی اسرائیل - ۶۳۸
- ۶۱۰- عهد موسی(ع) با خدا - ۶۳۹
- ۶۱۱- عهد موسی(ع) و خضر(ع) - ۶۴۰
- ۶۱۲- عهدشکنان با موسی(ع) - ۶۴۰
- ۶۱۳- عهدشکنی موسی(ع) - ۶۴۰
- ۶۱۴- غصب کشتیها در دوران موسی(ع) - ۶۴۲
- ۶۱۵- غضب موسی(ع) - ۶۴۳
- ۶۱۶- غفلت مردم دوران موسی(ع) - ۶۴۵
- ۶۱۷- غیبت موسی(ع) از میان بنی اسرائیل - ۶۴۵
- ۶۱۸- فرار ماهی قصه موسی(ع) - ۶۴۶

- ۶۴۸- فرار موسی(ع) ۶۱۹
- ۶۴۹- فراموشی موسی(ع) ۶۲۰
- ۶۵۰- فرعون و پیروان موسی(ع) ۶۲۱
- ۶۵۰- فرعون و مجازات موسی(ع) ۶۲۲
- ۶۵۱- فرعون و معجزه موسی(ع) ۶۲۳
- ۶۵۲- فرعون و موسی(ع) ۶۲۴
- ۶۶۰- فرعون و نبوت موسی(ع) ۶۲۵
- ۶۶۰- فرعونیان و پیروان موسی(ع) ۶۲۶
- ۶۶۰- فرعونیان و دعوت موسی(ع) ۶۲۷
- ۶۶۱- فرعونیان و عصای موسی(ع) ۶۲۸
- ۶۶۲- فرعونیان و معجزه موسی(ع) ۶۲۹
- ۶۶۴- فرعونیان و موسی(ع) ۶۳۰
- ۶۷۱- فرقان موسی(ع) ۶۳۱
- ۶۷۲- فصاحت موسی(ع) ۶۳۲
- ۶۷۲- فضایل خانواده موسی(ع) ۶۳۳
- ۶۷۲- فضایل خواهر موسی(ع) ۶۳۴
- ۶۷۴- فضایل موسی(ع) ۶۳۵
- ۶۸۹- فلسفه اطمینان قلب مادر موسی(ع) ۶۳۶
- ۶۸۹- فلسفه اعتراض موسی(ع) ۶۳۷
- ۶۹۰- فلسفه التجای موسی(ع) ۶۳۸
- ۶۹۱- فلسفه امتحان موسی(ع) ۶۳۹
- ۶۹۱- فلسفه بازگشت موسی(ع) ۶۴۰
- ۶۹۲- فلسفه تربیت موسی(ع) ۶۴۱
- ۶۹۳- فلسفه ترس موسی(ع) ۶۴۲
- ۶۹۳- فلسفه تلاش موسی(ع) ۶۴۳
- ۶۹۳- فلسفه تهمت جادوگری به موسی(ع) ۶۴۴

- ۶۴۵- فلسفه خواسته های موسی(ع) ۶۹۴
- ۶۴۶- فلسفه دعای موسی(ع) ۶۹۵
- ۶۴۷- فلسفه عصای موسی(ع) ۶۹۵
- ۶۴۸- فلسفه قتل موسی(ع) ۶۹۵
- ۶۴۹- فلسفه قتل مؤمنان به موسی(ع) ۶۹۷
- ۶۵۰- فلسفه محافظت از موسی(ع) ۶۹۷
- ۶۵۱- فلسفه مشکلات موسی(ع) ۶۹۷
- ۶۵۲- فلسفه معجزه موسی(ع) در سرزمین طوی ۶۹۸
- ۶۵۳- فلسفه ملاقات موسی(ع) با خضر(ع) ۶۹۹
- ۶۵۴- فلسفه مواخذه موسی(ع) ۶۹۹
- ۶۵۵- فلسفه نگهداری موسی(ع) ۶۹۹
- ۶۵۶- فلسفه یدبیشای موسی(ع) ۷۰۱
- ۶۵۷- فواید عصای موسی(ع) ۷۰۱
- ۶۵۸- فواید قصه موسی(ع) ۷۰۱
- ۶۵۹- قاطعیت موسی(ع) ۷۰۲
- ۶۶۰- قبول استمهال موسی(ع) ۷۰۳
- ۶۶۱- قبول پیشنهاد خواهر موسی(ع) ۷۰۳
- ۶۶۲- قبول پیشنهاد موسی(ع) ۷۰۴
- ۶۶۳- قبول عذر موسی(ع) ۷۰۵
- ۶۶۴- قبول نگهداری موسی(ع) ۷۰۵
- ۶۶۵- قتل موسی(ع) ۷۰۵
- ۶۶۶- قتل‌های موسی(ع) ۷۰۷
- ۶۶۷- قدرت جسمانی موسی(ع) ۷۱۲
- ۶۶۸- فوکره موسی فقضی علیه ۷۱۳
- ۶۶۹- قدرت علمی موسی(ع) ۷۱۳
- ۶۷۰- قدرت موسی(ع) ۷۱۴

- ۶۷۱- قصاص از موسی(ع) ۷۱۷
- ۶۷۲- قصه موسی(ع) ۷۱۷
- ۶۷۳- قصه موسی(ع) از آیات خدا ۹۲۸
- ۶۷۴- قضاوت موسی(ع) ۹۲۹
- ۶۷۵- کتاب آسمانی موسی(ع) ۹۳۰
- ۶۷۶- کتاب موسی(ع) ۹۳۳
- ۶۷۷- کتمان راز موسی(ع) ۹۳۴
- ۶۷۸- کثرت پیروان موسی(ع) ۹۳۵
- ۶۷۹- کرامت موسی(ع) ۹۳۶
- ۶۸۰- کشتیرانی در دوران موسی(ع) ۹۳۶
- ۶۸۱- کظم غضب موسی(ع) ۹۳۶
- ۶۸۲- کفر به موسی(ع) ۹۳۸
- ۶۸۳- کفران موسی(ع) ۹۳۹
- ۶۸۴- کفرستیزی موسی(ع) ۹۴۰
- ۶۸۵- کمال موسی(ع) ۹۴۰
- ۶۸۶- کودکی موسی(ع) ۹۴۰
- ۶۸۷- کیفر تکذیب معجزات موسی(ع) ۹۴۳
- ۶۸۸- کیفر تکذیب موسی(ع) ۹۴۴
- ۶۸۹- کیفر قتل موسی(ع) ۹۴۴
- ۶۹۰- گرایش به موسی(ع) ۹۴۵
- ۶۹۱- گرسنگی موسی(ع) ۹۴۶
- ۶۹۲- گرفتن عصای موسی(ع) ۹۴۷
- ۶۹۳- گریه موسی(ع) ۹۴۸
- ۶۹۴- گسترش دین موسی(ع) ۹۴۸
- ۶۹۵- گفتگوی خدا با موسی(ع) ۹۴۹
- ۶۹۶- گفتگوی دختر شعیب(ع) با موسی(ع) ۹۵۵

- ۶۹۷- گفتگوی موسی(ع) با خدا ۹۵۶
- ۶۹۸- گفتگوی موسی(ع) با شعیب(ع) ۹۵۷
- ۶۹۹- گفتگوی موسی(ع) با فرعون ۹۵۷
- ۷۰۰- گلایه موسی(ع) ۹۵۸
- ۷۰۱- گم شدگی موسی(ع) ۹۵۹
- ۷۰۲- گواه عهد موسی(ع) ۹۶۰
- ۷۰۳- گواهان موسی(ع) ۹۶۰
- ۷۰۴- گوساله پرستان بنی اسرائیل در غیاب موسی(ع) ۹۶۰
- ۷۰۵- گوسفندان موسی(ع) ۹۶۱
- ۷۰۶- لذا یذمعنوی موسی(ع) ۹۶۱
- ۷۰۷- لکنت زبان موسی(ع) ۹۶۲
- ۷۰۸- لکنت موسی(ع) ۹۶۳
- ۷۰۹- مادر موسی(ع) ۹۶۴
- ۷۱۰- ماهی قصه موسی(ع) ۹۶۴
- ۷۱۱- مبارزه با پیروان موسی(ع) ۹۶۵
- ۷۱۲- مبارزه با معجزه موسی(ع) ۹۶۶
- ۷۱۳- مبارزه با موسی(ع) ۹۶۶
- ۷۱۴- مبارزه موسی(ع) ۹۷۶
- ۷۱۵- مجازات موسی(ع) ۹۷۷
- ۷۱۶- محافظت از موسی(ع) ۹۷۸
- ۷۱۷- محبوبیت موسی(ع) ۹۸۱
- ۷۱۸- محدوده رسالت موسی(ع) ۹۸۱
- ۷۱۹- محدوده علم موسی(ع) ۹۸۵
- ۷۲۰- محرومیت جوامع دوران موسی(ع) ۹۸۸
- ۷۲۱- محمد(صلی الله علیه و آله) و بعثت موسی(ع) ۹۸۸
- ۷۲۲- محمد(صلی الله علیه و آله) و قصه موسی(ع) ۹۸۹

- ۷۲۳- مخاطبان دعوت موسی (ع) ۹۹۰
- ۷۲۴- مخالفت با موسی (ع) ۹۹۰
- ۷۲۵- مخالفت یهود با موسی (ع) ۹۹۲
- ۷۲۶- مدارا با موسی (ع) ۹۹۲
- ۷۲۷- مدت عبادت موسی (ع) ۹۹۳
- ۷۲۸- مدت فراق موسی (ع) ۹۹۳
- ۷۲۹- مدت مناجات موسی (ع) ۹۹۴
- ۷۳۰- مدت میقات موسی (ع) ۹۹۴
- ۷۳۱- مدح موسی (ع) ۹۹۵
- ۷۳۲- مراتب معجزات موسی (ع) ۹۹۶
- ۷۳۳- مراحل رسالت موسی (ع) ۹۹۶
- ۷۳۴- مراحل میقات موسی (ع) ۹۹۷
- ۷۳۵- مربی موسی (ع) ۹۹۸
- ۷۳۶- مردمی بودن موسی (ع) ۱۰۰۰
- ۷۳۷- مزد آب دهی موسی (ع) ۱۰۰۰
- ۷۳۸- مزد کار در دوران موسی (ع) ۱۰۰۱
- ۷۳۹- مسافرت خانواده موسی (ع) ۱۰۰۱
- ۷۴۰- مسافرت شبانه خانواده موسی (ع) ۱۰۰۲
- ۷۴۱- مسافرت شبانه موسی (ع) ۱۰۰۲
- ۷۴۲- مسافرت فرزندان موسی (ع) ۱۰۰۳
- ۷۴۳- مسافرت موسی (ع) ۱۰۰۴
- ۷۴۴- مسافرت موسی (ع) با خضر (ع) ۱۰۰۶
- ۷۴۵- مسافرت موسی (ع) به مجمع البحرین ۱۰۰۷
- ۷۴۶- مسافرت همسر موسی (ع) ۱۰۰۷
- ۷۴۷- مسوؤلیت موسی (ع) ۱۰۰۸
- ۷۴۸- مسوؤل طعام موسی (ع) ۱۰۰۸

- ۱۰۰۹ ----- ۷۴۹- مسؤولیت پذیری موسی(ع)
- ۱۰۰۹ ----- ۷۵۰- مسؤولیت خواهر موسی(ع)
- ۱۰۱۰ ----- ۷۵۱- مسؤولیت مادر موسی(ع)
- ۱۰۱۸ ----- ۷۵۲- مسیر بازگشت موسی(ع)
- ۱۰۱۸ ----- ۷۵۳- مسیر هجرت موسی(ع)
- ۱۰۲۰ ----- ۷۵۴- مشاوره موسی(ع) و هارون(ع)
- ۱۰۲۰ ----- ۷۵۵- مشکلات رسالت موسی(ع)
- ۱۰۲۰ ----- ۷۵۶- مشکلات محافظت از موسی(ع)
- ۱۰۲۱ ----- ۷۵۷- مشکلات مسافرت موسی(ع)
- ۱۰۲۲ ----- ۷۵۸- مشکلات موسی(ع)
- ۱۰۲۴ ----- ۷۵۹- مصونیت موسی(ع)
- ۱۰۲۵ ----- ۷۶۰- معجزات موسی(ع)
- ۱۰۲۷ ----- ۷۶۱- معجزه موسی(ع)
- ۱۰۴۵ ----- ۷۶۲- معجزه یدبضای موسی(ع)
- ۱۰۴۵ ----- ۷۶۳- معرفی دایه موسی(ع)
- ۱۰۴۶ ----- ۷۶۴- معلم موسی(ع)
- ۱۰۴۷ ----- ۷۶۵- مفسدان دوران موسی(ع)
- ۱۰۴۷ ----- ۷۶۶- مقابله به مثل موسی(ع)
- ۱۰۴۷ ----- ۷۶۷- مقام رضای موسی(ع)
- ۱۰۴۸ ----- ۷۶۸- مقامات مادر موسی(ع)
- ۱۰۴۹ ----- ۷۶۹- مقامات معنوی مادر موسی(ع)
- ۱۰۴۹ ----- ۷۷۰- مقامات موسی(ع)
- ۱۰۶۰ ----- ۷۷۱- مکان چله نشینی موسی(ع)
- ۱۰۶۱ ----- ۷۷۲- مکان چوپانی موسی(ع)
- ۱۰۶۱ ----- ۷۷۳- مکان عبور موسی(ع) از رود نیل
- ۱۰۶۱ ----- ۷۷۴- مکان گفتگوی خدا با موسی(ع)

- ۷۷۵- مکان ملاقات موسی(ع) با خضر(ع) ----- ۱۰۶۳
- ۷۷۶- مکان ملاقات موسی(ع) و خضر(ع) ----- ۱۰۶۳
- ۷۷۷- مکذبان برتری موسی(ع) ----- ۱۰۶۳
- ۷۷۸- مکذبان معجزه موسی(ع) ----- ۱۰۶۴
- ۷۷۹- مکذبان موسی(ع) ----- ۱۰۶۵
- ۷۸۰- مکذبان نبوت موسی(ع) ----- ۱۰۶۹
- ۷۸۱- مکر با موسی(ع) ----- ۱۰۷۰
- ۷۸۲- ملاقات محمد(صلی الله علیه و آله) با موسی(ع) ----- ۱۰۷۰
- ۷۸۳- ملاقات موسی(ع) با اهل ناصره ----- ۱۰۷۱
- ۷۸۴- ملاقات موسی(ع) با خدا ----- ۱۰۷۱
- ۷۸۵- ملاقات موسی(ع) با خضر(ع) ----- ۱۰۷۲
- ۷۸۶- ملاقات موسی(ع) با نوجوان ----- ۱۰۷۳
- ۷۸۷- ملاقات موسی(ع) و هارون(ع) ----- ۱۰۷۴
- ۷۸۸- ممانعت از افشای راز موسی(ع) ----- ۱۰۷۵
- ۷۸۹- ممانعت از ایمان به موسی(ع) ----- ۱۰۷۵
- ۷۹۰- ممانعت از رسالت موسی(ع) ----- ۱۰۷۵
- ۷۹۱- ممانعت از قتل موسی(ع) ----- ۱۰۷۶
- ۷۹۲- ممانعت از گسترش دین موسی(ع) ----- ۱۰۷۷
- ۷۹۳- منابع کسب در دوران موسی(ع) ----- ۱۰۷۷
- ۷۹۴- مناجات شبانه موسی(ع) ----- ۱۰۷۸
- ۷۹۵- مناجات موسی(ع) در میقات ----- ۱۰۸۱
- ۷۹۶- منادی موسی(ع) ----- ۱۰۸۲
- ۷۹۷- مناظره فرعون با موسی(ع) ----- ۱۰۸۳
- ۷۹۸- مناظره موسی(ع) با فرعون ----- ۱۰۸۳
- ۷۹۹- منت بر موسی(ع) ----- ۱۰۸۳
- ۸۰۰- منشأ استقامت مادر موسی(ع) ----- ۱۰۸۵

- ۸۰۱- منشأ اطمینان مادر موسی(ع) ۱۰۸۵
- ۸۰۲- منشأ اطمینان موسی(ع) ۱۰۸۵
- ۸۰۳- منشأ امتناع موسی(ع) از رضاع ۱۰۸۶
- ۸۰۴- منشأ برگزیدگی موسی(ع) ۱۰۸۷
- ۸۰۵- منشأ پیروزی موسی(ع) ۱۰۸۷
- ۸۰۶- منشأ تصمیم گیری موسی(ع) ۱۰۸۸
- ۸۰۷- منشأ خواسته های موسی(ع) ۱۰۸۸
- ۸۰۸- منشأ رفع اضطراب موسی(ع) ۱۰۸۹
- ۸۰۹- منشأ رفع ترس موسی(ع) ۱۰۸۹
- ۸۱۰- منشأ رفع نگرانی موسی(ع) ۱۰۸۹
- ۸۱۱- منشأ سلطه موسی(ع) ۱۰۹۰
- ۸۱۲- منشأ قدرت موسی(ع) ۱۰۹۱
- ۸۱۳- منشأ قصه موسی(ع) ۱۰۹۱
- ۸۱۴- منشأ کفر در دوران موسی(ع) ۱۰۹۲
- ۸۱۵- منشأ محبوبیت موسی(ع) ۱۰۹۳
- ۸۱۶- منشأ مخالفت با موسی(ع) ۱۰۹۳
- ۸۱۷- منشأ معجزه موسی(ع) ۱۰۹۳
- ۸۱۸- منشأ نجات موسی(ع) ۱۰۹۵
- ۸۱۹- منشأ هدایتگری موسی(ع) ۱۰۹۶
- ۸۲۰- منطقی بودن رسالت موسی(ع) ۱۰۹۶
- ۸۲۱- موانع تبلیغ موسی(ع) ۱۰۹۸
- ۸۲۲- موانع رسالت موسی(ع) ۱۰۹۹
- ۸۲۳- موجبات ترس موسی(ع) ۱۰۹۹
- ۸۲۴- موسی(ع) از بنی اسرائیل ۱۰۹۹
- ۸۲۵- موسی(ع) از صالحان ۱۱۰۰
- ۸۲۶- موسی(ع) از محسنان ۱۱۰۱

- ۱۱۰۱ ۸۲۷- موسی (ع) در بنی اسرائیل
- ۱۱۰۲ ۸۲۸- موسی (ع) در دربار فرعون
- ۱۱۰۵ ۸۲۹- موسی (ع) در دره طوی
- ۱۱۰۶ ۸۳۰- موسی (ع) در رود نیل
- ۱۱۰۷ ۸۳۱- موسی (ع) در ساحل نیل
- ۱۱۰۷ ۸۳۲- موسی (ع) در سختی
- ۱۱۰۸ ۸۳۳- موسی (ع) در سرزمین طوی
- ۱۱۱۰ ۸۳۴- موسی (ع) در سرزمین مصر
- ۱۱۱۱ ۸۳۵- موسی (ع) در صحرای سینا
- ۱۱۱۱ ۸۳۶- موسی (ع) در قیامت
- ۱۱۱۲ ۸۳۷- موسی (ع) در کاخ فرعون
- ۱۱۱۳ ۸۳۸- موسی (ع) در کتب آسمانی
- ۱۱۱۳ ۸۳۹- موسی (ع) در کشتی
- ۱۱۱۳ ۸۴۰- موسی (ع) در کوه طور
- ۱۱۲۴ ۸۴۱- موسی (ع) در محضر خدا
- ۱۱۲۵ ۸۴۲- موسی (ع) در مدین
- ۱۱۲۷ ۸۴۳- موسی (ع) در مصر
- ۱۱۲۸ ۸۴۴- موسی (ع) در معراج
- ۱۱۲۹ ۸۴۵- موسی (ع) در میقات
- ۱۱۳۳ ۸۴۶- موسی (ع) در ناصره
- ۱۱۳۳ ۸۴۷- موسی (ع) در نیل
- ۱۱۳۴ ۸۴۸- موسی (ع) قبل از نبوت
- ۱۱۳۵ ۸۴۹- موسی (ع) و آتش کوه طور
- ۱۱۳۷ ۸۵۰- موسی (ع) و اتمام حجت
- ۱۱۳۷ ۸۵۱- موسی (ع) و ارتداد بنی اسرائیل
- ۱۱۳۸ ۸۵۲- موسی (ع) و اشراف فرعون

- ۱۱۴۱ - ۸۵۳- موسی(ع) و اصلاح طلبی
- ۱۱۴۱ - ۸۵۴- موسی(ع) و اضلال اشراف فرعون
- ۱۱۴۱ - ۸۵۵- موسی(ع) و اضلال فرعون
- ۱۱۴۲ - ۸۵۶- موسی(ع) و افترا به خدا
- ۱۱۴۳ - ۸۵۷- موسی(ع) و افکندن تورات
- ۱۱۴۳ - ۸۵۸- موسی(ع) و براندازی فرعون
- ۱۱۴۳ - ۸۵۹- موسی(ع) و بنی اسرائیل
- ۱۱۵۱ - ۸۶۰- موسی(ع) و تجلی خدا
- ۱۱۵۲ - ۸۶۱- موسی(ع) و تصحیح عقیده
- ۱۱۵۲ - ۸۶۲- موسی(ع) و تعصب قومی
- ۱۱۵۳ - ۸۶۳- موسی(ع) و توحید عبادی
- ۱۱۵۴ - ۸۶۴- موسی(ع) و ثروت اشراف فرعون
- ۱۱۵۴ - ۸۶۵- موسی(ع) و ثروت فرعون
- ۱۱۵۵ - ۸۶۶- موسی(ع) و جادوگران فرعون
- ۱۱۵۷ - ۸۶۷- موسی(ع) و جادوگری
- ۱۱۵۸ - ۸۶۸- موسی(ع) و جاهلان
- ۱۱۵۸ - ۸۶۹- موسی(ع) و دانش تحلیل حوادث
- ۱۱۵۹ - ۸۷۰- موسی(ع) و درخواست عذاب استیصال
- ۱۱۶۰ - ۸۷۱- موسی(ع) و دروغ
- ۱۱۶۰ - ۸۷۲- موسی(ع) و رب العالمین
- ۱۱۶۰ - ۸۷۳- موسی(ع) و رؤیت خدا
- ۱۱۶۲ - ۸۷۴- موسی(ع) و سرزمین مصر
- ۱۱۶۲ - ۸۷۵- موسی(ع) و شرک عبادی
- ۱۱۶۲ - ۸۷۶- موسی(ع) و شعیب(ع)
- ۱۱۶۳ - ۸۷۷- موسی(ع) و شکست اشراف فرعون
- ۱۱۶۴ - ۸۷۸- موسی(ع) و شکست جادوگران فرعون

- ۱۱۶۴-----۸۷۹- موسی(ع) و شکست فرعون
- ۱۱۶۵-----۸۸۰- موسی(ع) و شکست فرعونیان
- ۱۱۶۵-----۸۸۱- موسی(ع) و ظلم
- ۱۱۶۶-----۸۸۲- موسی(ع) و عجز دشمنان
- ۱۱۶۶-----۸۸۳- موسی(ع) و فرعون
- ۱۱۷۳-----۸۸۴- موسی(ع) و فرعونیان
- ۱۱۸۰-----۸۸۵- موسی(ع) و فساد
- ۱۱۸۰-----۸۸۶- موسی(ع) و قارون
- ۱۱۸۱-----۸۸۷- موسی(ع) و قتل فرعونی
- ۱۱۸۱-----۸۸۸- موسی(ع) و گمراهی بنی اسرائیل
- ۱۱۸۲-----۸۸۹- موسی(ع) و گوساله سامری
- ۱۱۸۳-----۸۹۰- موسی(ع) و مسکن بنی اسرائیل
- ۱۱۸۳-----۸۹۱- موسی(ع) و هارون(ع)
- ۱۱۸۷-----۸۹۲- موسی(ع) و هامان
- ۱۱۸۷-----۸۹۳- موسی(ع) و یوشع(ع)
- ۱۱۸۸-----۸۹۴- موسی(ع) هنگام استماع آیات خدا
- ۱۱۸۸-----۸۹۵- موسی(ع) هنگام هجرت
- ۱۱۸۹-----۸۹۶- موضعگیری علیه موسی(ع)
- ۱۱۸۹-----۸۹۷- موفقیت موسی(ع)
- ۱۱۸۹-----۸۹۸- موقعیت اجتماعی موسی(ع)
- ۱۱۹۰-----۸۹۹- موقعیت اجتماعی موسی(ع) در صدراسلام
- ۱۱۹۱-----۹۰۰- موقعیت شناسی خواهر موسی(ع)
- ۱۱۹۱-----۹۰۱- موقعیت شناسی موسی(ع)
- ۱۱۹۱-----۹۰۲- مؤمن آل فرعون در حضور موسی(ع)
- ۱۱۹۲-----۹۰۳- مؤمنان به موسی(ع)
- ۱۱۹۵-----۹۰۴- مهربانی با موسی(ع)

- ۹۰۵- مهربانی موسی(ع) ۱۱۹۵
- ۹۰۶- مهلت به موسی(ع) ۱۱۹۶
- ۹۰۷- مهمترین پیام موسی(ع) ۱۱۹۷
- ۹۰۸- مهمترین دعوت موسی(ع) ۱۱۹۷
- ۹۰۹- مهمترین رسالت موسی(ع) ۱۱۹۷
- ۹۱۰- مهمترین مسؤلیت موسی(ع) ۱۲۰۲
- ۹۱۱- مهمترین نعمت موسی(ع) ۱۲۰۲
- ۹۱۲- مهمترین نگرانی موسی(ع) ۱۲۰۳
- ۹۱۳- میعاد فرعون با موسی(ع) ۱۲۰۴
- ۹۱۴- میقات موسی(ع) ۱۲۰۶
- ۹۱۵- ناجی موسی(ع) ۱۲۰۷
- ۹۱۶- ناخشنودی موسی(ع) ۱۲۰۸
- ۹۱۷- نارضایتی مسلمانان از تهمت به موسی(ع) ۱۲۰۸
- ۹۱۸- نبوت موسی(ع) ۱۲۰۸
- ۹۱۹- نجات بخشی موسی(ع) ۱۲۲۲
- ۹۲۰- نجات موسی(ع) ۱۲۲۲
- ۹۲۱- ندا به موسی(ع) ۱۲۲۶
- ۹۲۲- نرمی سخن موسی(ع) ۱۲۲۸
- ۹۲۳- نزول تورات بر موسی(ع) ۱۲۲۸
- ۹۲۴- نزول صندوق موسی(ع) ۱۲۲۹
- ۹۲۵- نزول کتاب آسمانی بر موسی(ع) ۱۲۳۰
- ۹۲۶- نژاد موسی(ع) ۱۲۳۰
- ۹۲۷- نسب موسی(ع) ۱۲۳۱
- ۹۲۸- نشانه های حقانیت موسی(ع) ۱۲۳۲
- ۹۲۹- نصرت موسی(ع) ۱۲۳۲
- ۹۳۰- نظارت خواهر موسی(ع) ۱۲۳۳

- ۹۳۱- نعلین موسی(ع) ----- ۱۲۳۴
- ۹۳۲- نعمتهای موسی(ع) ----- ۱۲۳۴
- ۹۳۳- نفوذ کلام موسی(ع) ----- ۱۲۴۰
- ۹۳۴- نقش خواهر موسی(ع) ----- ۱۲۴۰
- ۹۳۵- نقش عصای موسی(ع) ----- ۱۲۴۲
- ۹۳۶- نقش مادر موسی(ع) ----- ۱۲۴۵
- ۹۳۷- نقش معجزه موسی(ع) ----- ۱۲۴۶
- ۹۳۸- نقش موسی(ع) ----- ۱۲۴۸
- ۹۳۹- نقش همسفر موسی(ع) ----- ۱۲۵۲
- ۹۴۰- نگرانی از پیروزی موسی(ع) ----- ۱۲۵۲
- ۹۴۱- نگرانی از تعالیم موسی(ع) ----- ۱۲۵۲
- ۹۴۲- نگرانی از نفوذ موسی(ع) ----- ۱۲۵۳
- ۹۴۳- نگرانی خواهر موسی(ع) ----- ۱۲۵۴
- ۹۴۴- نگرانی موسی(ع) ----- ۱۲۵۴
- ۹۴۵- نماز موسی(ع) ----- ۱۲۵۸
- ۹۴۶- نواهی موسی(ع) ----- ۱۲۵۸
- ۹۴۷- نوجوانی موسی(ع) ----- ۱۲۵۸
- ۹۴۸- نهضت پیروان موسی(ع) ----- ۱۲۶۰
- ۹۴۹- نهضت موسی(ع) ----- ۱۲۶۰
- ۹۵۰- نیازهای خانواده موسی(ع) ----- ۱۲۶۰
- ۹۵۱- نیازهای مردم دوران موسی(ع) ----- ۱۲۶۱
- ۹۵۲- نیازهای معنوی موسی(ع) ----- ۱۲۶۲
- ۹۵۳- نیازهای موسی(ع) ----- ۱۲۶۲
- ۹۵۴- نیاکان موسی(ع) ----- ۱۲۶۳
- ۹۵۵- وحی به مادر موسی(ع) ----- ۱۲۶۴
- ۹۵۶- وحی به موسی(ع) ----- ۱۲۶۵

- ۹۵۷- ورود موسی(ع) به مصر ۱۲۷۲
- ۹۵۸- وزیر موسی(ع) ۱۲۷۲
- ۹۵۹- وسایل حمل و نقل در دوران موسی(ع) ۱۲۷۴
- ۹۶۰- وسعت رسالت موسی(ع) ۱۲۷۴
- ۹۶۱- وضوح برهان موسی(ع) ۱۲۷۵
- ۹۶۲- وضوح دلایل نبوت موسی(ع) ۱۲۷۶
- ۹۶۳- وضوح معجزه موسی(ع) ۱۲۷۶
- ۹۶۴- وعده بازگشت موسی(ع) ۱۲۷۸
- ۹۶۵- وعده برگزیدگی موسی(ع) ۱۲۷۸
- ۹۶۶- وعده به مادر موسی(ع) ۱۲۷۹
- ۹۶۷- وعده به موسی(ع) ۱۲۸۰
- ۹۶۸- وعده پیروزی به موسی(ع) ۱۲۸۲
- ۹۶۹- وعده پیروزی موسی(ع) ۱۲۸۲
- ۹۷۰- وعده نبوت موسی(ع) ۱۲۸۳
- ۹۷۱- وفا به عهد موسی(ع) ۱۲۸۳
- ۹۷۲- وقت ارائه معجزه موسی(ع) ۱۲۸۴
- ۹۷۳- وقت مبارزه با موسی(ع) ۱۲۸۴
- ۹۷۴- وقت ورود موسی(ع) به مدین ۱۲۸۵
- ۹۷۵- وقت هجرت موسی(ع) ۱۲۸۶
- ۹۷۶- ویژگی تعالیم موسی(ع) ۱۲۸۶
- ۹۷۷- ویژگی معجزه موسی(ع) ۱۲۸۶
- ۹۷۸- ویژگیهای احتجاج موسی(ع) ۱۲۸۷
- ۹۷۹- ویژگیهای برخورد موسی(ع) ۱۲۸۸
- ۹۸۰- ویژگیهای رهبری موسی(ع) ۱۲۸۸
- ۹۸۱- ویژگیهای عصای موسی(ع) ۱۲۸۸
- ۹۸۲- ویژگیهای کتاب آسمانی موسی(ع) ۱۲۹۰

- ۹۸۳- ویژگیهای معجزات موسی(ع) ۱۲۹۱
- ۹۸۴- ویژگیهای معجزه موسی(ع) ۱۲۹۲
- ۹۸۵- ویژگیهای موسی(ع) ۱۲۹۲
- ۹۸۶- ویژگیهای ولادت موسی(ع) ۱۲۹۴
- ۹۸۷- ویژگیهای یدبیشای موسی(ع) ۱۲۹۴
- ۹۸۸- هارون(ع) در غیاب موسی(ع) ۱۲۹۶
- ۹۸۹- هارون(ع) و موسی(ع) ۱۲۹۷
- ۹۹۰- هجرت خانواده موسی(ع) ۱۳۰۰
- ۹۹۱- هجرت موسی(ع) از مدین ۱۳۰۰
- ۹۹۲- هجرت موسی(ع) از مصر ۱۳۰۱
- ۹۹۳- هجرت موسی(ع) به مدین ۱۳۰۲
- ۹۹۴- هجوم موسی(ع) به فرعون ۱۳۰۴
- ۹۹۵- هدایت موسی(ع) ۱۳۰۴
- ۹۹۶- هدایتگری موسی(ع) ۱۳۰۶
- ۹۹۷- هشدار به موسی(ع) ۱۳۱۴
- ۹۹۸- هشدار موسی(ع) ۱۳۱۵
- ۹۹۹- هشدارهای موسی(ع) ۱۳۱۶
- ۱۰۰۰- هلاکت برگزیدگان موسی(ع) ۱۳۱۶
- ۱۰۰۱- هلاکت مکذبان موسی(ع) ۱۳۱۸
- ۱۰۰۲- همانندسازی معجزه موسی(ع) ۱۳۱۸
- ۱۰۰۳- هماهنگی دشمنان موسی(ع) ۱۳۱۹
- ۱۰۰۴- هماهنگی موسی(ع) و هارون(ع) ۱۳۲۰
- ۱۰۰۵- همراهی موسی(ع) با خضر ۱۳۲۰
- ۱۰۰۶- همراهی موسی(ع) با خضر(ع) ۱۳۲۱
- ۱۰۰۷- همراهی هارون(ع) با موسی(ع) ۱۳۲۳
- ۱۰۰۸- همسر موسی(ع) ۱۳۲۳

- ۱۰۰۹- همسفر موسی(ع) ۱۳۲۴
- ۱۰۱۰- همسفران موسی(ع) ۱۳۲۶
- ۱۰۱۱- هوشیاری خواهر موسی(ع) ۱۳۲۷
- ۱۰۱۲- یأس موسی(ع) ۱۳۲۸
- ۱۰۱۳- یاران موسی(ع) ۱۳۲۹
- ۱۰۱۴- یاور موسی(ع) ۱۳۳۰
- ۱۰۱۵- ید بیضای موسی(ع) ۱۳۳۲
- ۱۰۱۶- یقین مادر موسی(ع) ۱۳۳۶
- ۱۰۱۷- یهود دوران موسی(ع) ۱۳۳۶
- ۱۰۱۸- یهود صدر اسلام و قصه موسی(ع) ۱۳۳۷
- ۱۰۱۹- یهود و موسی(ع) ۱۳۳۷
- ۱۰۲۰- یهود و نبوت موسی(ع) ۱۳۳۸
- ۲- موضعگیری ۱۳۳۹
- ۱- آثار موضعگیری ۱۳۳۹
- ۲- آثار موضعگیری سلیمان(ع) ۱۳۳۹
- ۳- آثار موضعگیری عقیدتی ۱۳۳۹
- ۴- آثار موضعگیری علیه کافران ۱۳۴۱
- ۵- آثار موضعگیری محمد(صلی الله علیه و آله) ۱۳۴۱
- ۶- آثار موضعگیری ها ۱۳۴۱
- ۷- استقامت در موضعگیری ها ۱۳۴۱
- ۸- اهمیت موضعگیری ۱۳۴۳
- ۹- اهمیت موضعگیری علیه عقیده باطل ۱۳۴۳
- ۱۰- اهمیت موضعگیری علیه کافران ۱۳۴۳
- ۱۱- تحقیر در موضعگیری ۱۳۴۳
- ۱۲- تشبیه به موضعگیری کافران پیشین ۱۳۴۴
- ۱۳- تشبیه موضعگیری مرفهان کافر صدراسلام ۱۳۴۵

- ۱۴- زمینه موضعگیری - - - - - ۱۳۴۵
- ۱۵- سرزنش موضعگیری عجولانه - - - - - ۱۳۴۵
- ۱۶- عوامل مؤثر در موضعگیری - - - - - ۱۳۴۶
- ۱۷- عوامل مؤثر در موضعگیری سلیمان(ع) - - - - - ۱۳۴۷
- ۱۸- عوامل مؤثر در موضعگیری ها - - - - - ۱۳۴۷
- ۱۹- منشأ موضعگیری پسندیده - - - - - ۱۳۴۷
- ۲۰- منشأ موضعگیری محمد(صلی الله علیه و آله) - - - - - ۱۳۴۹
- ۲۱- موضعگیری اجتماعی منافقان - - - - - ۱۳۴۹
- ۲۲- موضعگیری اجتماعی مؤمنان - - - - - ۱۳۵۰
- ۲۳- موضعگیری اضلالگران - - - - - ۱۳۵۱
- ۲۴- موضعگیری اهل کتاب - - - - - ۱۳۵۱
- ۲۵- موضعگیری در اضطراب - - - - - ۱۳۵۱
- ۲۶- موضعگیری در برابر تفکر نو - - - - - ۱۳۵۳
- ۲۷- موضعگیری زنان منافق - - - - - ۱۳۵۳
- ۲۸- موضعگیری سیاسی منافقان - - - - - ۱۳۵۳
- ۲۹- موضعگیری سیاسی مؤمنان - - - - - ۱۳۵۳
- ۳۰- موضعگیری ظالمانه کافران - - - - - ۱۳۵۵
- ۳۱- موضعگیری علیه آیات خدا - - - - - ۱۳۵۵
- ۳۲- موضعگیری علیه انبیا - - - - - ۱۳۵۵
- ۳۳- موضعگیری علیه باطل - - - - - ۱۳۵۷
- ۳۴- موضعگیری علیه تهمت به مسلمانان - - - - - ۱۳۵۷
- ۳۵- موضعگیری علیه حق ناپذیران - - - - - ۱۳۵۷
- ۳۶- موضعگیری علیه دشمنان دین - - - - - ۱۳۵۹
- ۳۷- موضعگیری علیه دشمنان محمد(صلی الله علیه و آله) - - - - - ۱۳۵۹
- ۳۸- موضعگیری علیه قرآن - - - - - ۱۳۵۹
- ۳۹- موضعگیری علیه قصه افک - - - - - ۱۳۵۹

- ۴۰- موضعگیری علیه محمد(صلی الله علیه و آله) ۱۳۶۱
- ۴۱- موضعگیری علیه موسی(ع) ۱۳۶۳
- ۴۲- موضعگیری علیه نفاق ۱۳۶۴
- ۴۳- موضعگیری علیه وحی ۱۳۶۵
- ۴۴- موضعگیری فرعون ۱۳۶۵
- ۴۵- موضعگیری کافران ۱۳۶۵
- ۴۶- موضعگیری مردم دوران نوح(ع) ۱۳۶۷
- ۴۷- موضعگیری مروجان لهو ۱۳۶۸
- ۴۸- موضعگیری مشترک مشرکان ۱۳۶۹
- ۴۹- موضعگیری مشرکان ۱۳۶۹
- ۵۰- موضعگیری مشرکان صدر اسلام ۱۳۷۱
- ۵۱- موضعگیری مشرکان مکه ۱۳۷۱
- ۵۲- موضعگیری مکذبان محمد(صلی الله علیه و آله) ۱۳۷۱
- ۵۳- موضعگیری منافقان ۱۳۷۳
- ۵۴- موضعگیری منفی علیه ارزش ها ۱۳۷۳
- ۵۵- موضعگیری منفی علیه قرآن ۱۳۷۳
- ۵۶- موضعگیری یهود ۱۳۷۳
- ۵۷- موضعگیری یهود صدر اسلام ۱۳۷۵
- ۵۸- {موضعگیری ها} ۱۳۷۵
- ۵۹- آثار موضعگیری ها ۱۳۷۶
- ۶۰- استقامت در موضعگیری ها ۱۳۷۷
- ۶۱- عوامل مؤثر در موضعگیری ها ۱۳۷۷
- ۳- موفقیت ۱۳۷۸
- ۱- آثار موفقیت ابراهیم(ع) ۱۳۷۸
- ۲- آثار موفقیت بنی اسرائیل ۱۳۷۸
- ۳- آثار موفقیت در امتحان ۱۳۷۸

- ۴- تبیین روش موفقیت ۱۳۷۸
- ۵- تبیین عوامل موفقیت ۱۳۸۰
- ۶- زمینه موفقیت ۱۳۸۰
- ۷- زمینه موفقیت در تبلیغ ۱۳۸۲
- ۸- زمینه موفقیت منافقان ۱۳۸۲
- ۹- شرایط موفقیت ۱۳۸۲
- ۱۰- شرایط موفقیت در امتحانهای خدا ۱۳۸۲
- ۱۱- عوامل موفقیت ۱۳۸۳
- ۱۲- عوامل موفقیت انبیا ۱۳۸۶
- ۱۳- عوامل موفقیت در امتحان ۱۳۸۶
- ۱۴- عوامل موفقیت رهبران دینی ۱۳۸۷
- ۱۵- عوامل موفقیت مبلغان ۱۳۸۸
- ۱۶- عوامل موفقیت مبلغان دین ۱۳۸۸
- ۱۷- ملاک موفقیت ۱۳۹۰
- ۱۸- منشأ موفقیت ۱۳۹۰
- ۱۹- منشأ موفقیت محمد(صلی الله علیه و آله) ۱۳۹۰
- ۲۰- منشأ موفقیت مؤمنان ۱۳۹۲
- ۲۱- موارد موفقیت ۱۳۹۲
- ۲۲- موانع موفقیت ۱۳۹۲
- ۲۳- موانع موفقیت انبیا ۱۳۹۲
- ۲۴- موفقیت ابراهیم(ع) ۱۳۹۴
- ۲۵- موفقیت اصحاب کهف ۱۳۹۴
- ۲۶- موفقیت انبیای انطاکیه ۱۳۹۴
- ۲۷- موفقیت در امتحان ۱۳۹۵
- ۲۸- موفقیت در امتحانهای خدا ۱۳۹۸
- ۲۹- موفقیت در عمل خیر ۱۳۹۸

- ۳۰- موفقیت شعیب(ع) ۱۳۹۹
- ۳۱- موفقیت محمد(صلی الله علیه و آله) ۱۴۰۰
- ۳۲- موفقیت محمد(صلی الله علیه و آله) در هجرت ۱۴۰۰
- ۳۳- موفقیت موسی(ع) ۱۴۰۰
- ۳۴- موفقیت مؤمنان راستین ۱۴۰۰
- ۳۵- موفقیت مؤمنان صابر ۱۴۰۲
- ۳۶- موفقیت یوسف(ع) ۱۴۰۲
- ۳۷- نشانه های موفقیت ۱۴۰۲
- ۳۸- نشانه های موفقیت در امتحان ۱۴۰۴
- ۴- موقعیت ۱۴۰۵
- ۱- سوء استفاده از موقعیت ۱۴۰۵
- ۲- موقعیت اجتماعی ۱۴۰۵
- ۳- ارزش موقعیت اجتماعی ۱۴۰۵
- ۴- بی تأثیری موقعیت اجتماعی ۱۴۰۶
- ۵- تفاخر به موقعیت اجتماعی ۱۴۰۶
- ۶- دنیاطلبان و موقعیت اجتماعی ۱۴۰۶
- ۷- فاقدان موقعیت اجتماعی ۱۴۰۶
- ۸- موقعیت اجتماعی آزر ۱۴۰۸
- ۹- موقعیت اجتماعی ابراهیم(ع) ۱۴۰۸
- ۱۰- موقعیت اجتماعی ابراهیم(ع) در صدراسلام ۱۴۱۰
- ۱۱- موقعیت اجتماعی اصحاب شمال ۱۴۱۰
- ۱۲- موقعیت اجتماعی اقوام پیشین ۱۴۱۰
- ۱۳- موقعیت اجتماعی اهل کتاب ۱۴۱۲
- ۱۴- موقعیت اجتماعی بنی اسرائیل ۱۴۱۲
- ۱۵- موقعیت اجتماعی جادوگران فرعون ۱۴۱۲
- ۱۶- موقعیت اجتماعی حبشه در صدراسلام ۱۴۱۲

- ۱۷- موقعیت اجتماعی داود(ع) ۱۴۱۳
- ۱۸- موقعیت اجتماعی در قیامت ۱۴۱۴
- ۱۹- موقعیت اجتماعی شعیب(ع) ۱۴۱۴
- ۲۰- موقعیت اجتماعی صالح(ع) ۱۴۱۴
- ۲۱- موقعیت اجتماعی ظالمان اقوام پیشین ۱۴۱۶
- ۲۲- موقعیت اجتماعی عبدالله بن ام مکتوم ۱۴۱۶
- ۲۳- موقعیت اجتماعی علمای دینی ۱۴۱۶
- ۲۴- موقعیت اجتماعی قاذف ۱۴۱۷
- ۲۵- موقعیت اجتماعی قوم نوح ۱۴۱۸
- ۲۶- موقعیت اجتماعی کافران ۱۴۱۸
- ۲۷- موقعیت اجتماعی کافران صدراسلام ۱۴۱۸
- ۲۸- موقعیت اجتماعی کافران مکه ۱۴۲۰
- ۲۹- موقعیت اجتماعی لوط(ع) ۱۴۲۰
- ۳۰- موقعیت اجتماعی متخلفان غزوه تبوک ۱۴۲۲
- ۳۱- موقعیت اجتماعی مدینه در صدراسلام ۱۴۲۲
- ۳۲- موقعیت اجتماعی مرفهان اقوام پیشین ۱۴۲۲
- ۳۳- موقعیت اجتماعی مریم(س) ۱۴۲۲
- ۳۴- موقعیت اجتماعی مکه ۱۴۲۴
- ۳۵- موقعیت اجتماعی مکه در صدراسلام ۱۴۲۴
- ۳۶- موقعیت اجتماعی منافقان ۱۴۲۴
- ۳۷- موقعیت اجتماعی منافقان صدر اسلام ۱۴۲۴
- ۳۸- موقعیت اجتماعی موسی(ع) ۱۴۲۶
- ۳۹- موقعیت اجتماعی موسی(ع) در صدراسلام ۱۴۲۶
- ۴۰- موقعیت اجتماعی مؤمن آل فرعون ۱۴۲۶
- ۴۱- موقعیت اجتماعی مؤمنان صدر اسلام ۱۴۲۷
- ۴۲- موقعیت اجتماعی هنگام عذاب ۱۴۲۸

۱۴۲۸ ----- ۴۳- موقعیت اجتماعی هنگام مرگ

۱۴۲۸ ----- ۴۴- نقش موقعیت اجتماعی

۱۴۳۰ ----- ۴۵- تثبیت موقعیت نظامی

۱۴۳۱ ----- درباره مرکز

نام کتاب: علم مفاهیم شناسی در قرآن سری جدید جلد 103

تحقیق و تالیف: رسول ملکیان اصفهانی - 1400 ش

ناشر دیجیتال: مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

ص: 1

1- موسی (ع)

1- آبرومندی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

14

- احزاب - 33 - 69 - 3

3- حضرت موسی (ع)، شخصیتی وجیه و آبرومند در پیش گاه خداوند بود.

و کان عند الله وجیهًا

2- آثار آبرومندی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

14

- احزاب - 33 - 69 - 4

4- وجاهت و آبرومندی موسی (ع) در پیش گاه خداوند، سبب شد که خداوند، وی را از اتهام قوم اش، بری بداند.

لا تكونوا كالذين ءاذوا موسى فبرأه الله مما قالوا کان عند الله وجیهًا

«وكان عند الله وجيهاً» به منزله تعلیل برای «برأه الله ممّا قالوا» است.

3- آثار اضطراب مادر موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 10 - 13

13 - قرار داشتن مادر موسی در آستانه افشا کردن راز فرزندش ، به خاطر شدت پریشانی و اضطراب

إن كادت لتبدی به لولا أن ربطنا علی قلبها

4- آثار امتحان موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 1

- طه - 20 - 40 - 35

35 - موسی (ع) زمانی توفیق مناجات با خداوند در کوه طور و دریافت حکم رسالت را یافت که از مرحله آزمون الهی و چشیدن سختی ها، عبور کرد و شایستگی لازم را به دست آورده بود.

وفتتک فتوناً.. ثم جئت علی قدر یموسی

5- آثار اندوه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 155 - 10

10 - اندوه موسی (ع) بر هلاکت همراهانش در میقات، موجب شکوه او به درگاه خدا و آرزوی مرگ خویش و همراهانش پیش از حضور در میعادگاه مناجات

قال رب لو شئت أهلکتهم من قبل وائی

6- آثار اندازهای موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 62 - 1

1 - هشدارهای موسی (ع) به فرعونیان در صحنه مقابله، موجب بروز اختلاف و تنش در میان آنان گردید.

ویلکم لاتفتروا... فتنزعوا أمرهم بینهم

«فاء» در «فتنازعوا» دال بر این نکته است که بلافاصله پس از هشدارهای موسی (ع) در صحنه مقابله، در بین فرعونیان نزاع و کشمکش به وجود آمد گردید.

3- عبودیت و ایمان موسی و هارون (علیهما السلام) موجب دستیابی آنان به پاداش هایی همچون پاداش های محسنان از سوی خداوند

إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ . إِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که جمله «إِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا ..» تعلیل برای جمله «إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ» است؛ یعنی، چون موسی و هارون (علیهما السلام) از مؤمنان و بندگان خالص خدا بودند، به آنان چونان پاداش محسنان، پاداش دادیم. مقصود نجات از اندوه بزرگ و باقی ماندن نام و آوازه نیک آنان در تاریخ می باشد.

8- آثار بازگشت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 40 - 17، 14

14 - دیدار دوباره با موسی (ع)، به چشمان مادر روشنی و آرامش بخشید و اندوه او را برطرف ساخت.

فرجعنک إلى أمك کی تقرّ عينها و لاتحزن

«قره العين» یا از «قرار» به معنای آرام گرفتن مشتق است و یا از «قُرّ» به معنای سرد شدن که نتیجه توقف اشک سوزان است. در هر صورت این تعبیر، کنایه از شادمانی است که چشم را از نگران بودن و حرکت به سمت راست و چپ باز می دارد و اشک سوزان اندوه را قطع می کند.

17 - بازگشت موسی (ع) به آغوش مادر، زمینه ای مناسب جهت رشد و پرورش او تحت نظارت دقیق خداوند

و لتصنع علی عینی . إذ تمشی ... فرجعنک

«إذ» در «إذ تمشی» می تواند ظرف برای «لتصنع» باشد. در این صورت جملات پس از «إذ»، ظرف تحقق صنع الهی در مورد موسی (ع) را بیان کرده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 13 - 11

11 - بازگشت موسی (ع) به دامن مادر، نمود حقانیت و تخلف ناپذیری وعده های خداوند

و لتعلم أنّ وعد الله حقّ

برداشت یاد شده بدان احتمال است که مراد از «وعد الله» مطلق وعده های الهی باشد. بنابراین بازگشت موسی (ع) به دامن مادر نمود این است که تمام وعده های الهی، از همین قبیل بوده و تخلف در آن راه ندارد.

9- آثار برگزیدگی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- مریم - 19 - 51 - 9

9- پاکی و برگزیدگی موسی و مقام رسالت و نبوت او ، موجب شرافت و بزرگداشت یاد او در قرآن

واذکر فی الکتب موسیٰ إله کان مخلصاً و کان رسولاً نبیاً

جمله «إله کان . . .» تعلیل برای «اذکر» است.

10- آثار بعثت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 49 - 2

2- خداوند با بعثت موسی (ع) ، بنی اسرائیل را از سیطره فرعونیان و شکنجه های سهمگین آنها رها ساخت .

و إذ نجینکم من آل فرعون یسومونکم سوء العذاب

در جمله «أنعمت علیکم» و «أنی فضلتکم» نعمت دادن و برتری بخشیدن به خداوند نسبت داده شده؛ ولی در جمله «نجیناکم» (ما شما را نجات دادیم) نجات بخشی به ضمیر «نا» (ما) نسبت داده شده است. از این مقابله

ص: 3

می توان فهمید که خداوند در نجات بخشی، نظر به سببهایی نیز دارد که به قرینه آیات بعد می توان گفت: آن سبب بعثت حضرت موسی (ع) بوده است.

11- آثار پاکی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- مریم - 19 - 51 - 9

9- پاکی و برگزیدگی موسی و مقام رسالت و نبوت او، موجب شرافت و بزرگداشت یاد او در قرآن

واذکر فی الکتب موسیٰ إله کان مخلصاً وکان رسولاً نبیاً

جمله «إله کان . . .» تعلیل برای «اذکر» است.

12- آثار پرسشهای موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 76 - 2

2- موسی (ع) خود را در صورت سؤال مجدد (سومین تخلف) سزاوار محروم شدن از مصاحبت با خضر (ع) دانست .

قال إن سألتک من شیء بعدها فلا تصحبنی

13- آثار تبدیل عصای موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

5 - پیش آمدن ناگهانی حادثه طور (مکالمه خدا، تبدیل عصا به اژدها و ید بیضا) باعث به هم ریختن آرامش موسی (ع) و چیره شدن ترس بروی

فلما أتيتها نودی . . و اضمم إلیک جناحک من الرّهب

14- آثار تبلیغ موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- دخان - 44 - 20 - 1,6

1- موسی (ع)، مورد هجوم کینه ها و تهمت های فرعونیان در پی ابلاغ پیام الهی

وإني عذت برّبي وربكم أن ترجمون

برداشت بالا بر این اساس است که «رجم» (مصدر «ترجمون»)، در این آیه به معنای تهمت زدن باشد.

ص: 4

6- فرعونیان ، در صدد سنگسار کردن موسی (ع) پس از شنیدن پیام های او

و ائی عذت . . . آن ترجمون

برداشت بالا بنابراین نکته است که مراد از «ترجمون» سنگسار کردن باشد؛ نه تهمت زدن.

15- آثار تلاش خواهر موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 13 - 1

1 - به ثمر رسیدن تلاش خواهر موسی ، در بازگرداندن برادر خویش به آغوش مادر

قالت هل أدلکم علی اهل بیت . . . فرددنه إلی أمه

خواهر موسی با دنبال کردن برادر، ورود به کاخ فرعون و بالاخره استفاده از فرصت به دست آمده، توانست موسی را به مادرش بازگرداند.

16- آثار توکل موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 62 - 3

3 - اتکای موسی (ع) به پروردگار و هدایت خاصه او ، مایه اطمینان و آرامش وی در سخت ترین شرایط

قال کلاً إنّ معی ربّی سیهدین

17- آثار دشمنی با موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- غافر - 40 - 29 - 4

4- هشدار مؤمن آل فرعون به فرعونیان و قبطیان ، درباره خطر عذاب الهی در صورت مخالفت با موسی (ع) و قتل او

فمن ینصرنا من بأس اللّٰه إن جاءنا

18- آثار دین موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 28 - 3

3- نفوذ آیین موسی (ع) در میان خاندان فرعون و ایمان آوردن مردی از آنان

قال رجل مؤمن من آل فرعون

ص: 5

19- آثار رسالت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- دخان - 44 - 18 - 6

6- درخواست رهایی بنی اسرائیل از سوی موسی (ع)، نشأت یافته از رسالت آن حضرت و نه انگیزه های قومی و طبقاتی

آن ادوا .. ائی لکم رسول امین

از تأکید موسی (ع) بر «ائی لکم رسول امین» استفاده می شود که آنچه آن حضرت به فرعونیان پیشنهاد کرده، نه از آن جهت است که با بنی اسرائیل پیوند نژادی و طبقاتی دارد؛ بلکه صرفاً در این سخن، پیامداری امین از جانب خداوند است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

20

- نازعات - 79 - 22 - 3

3- رسالت موسی (ع)، خطری جدی برای فرعون و تحریک کننده او به مقابله ای پی گیر در برابر آن

ثم ادبر یسعی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

20

- نازعات - 79 - 23 - 3

3- فرعون، تأثیر رسالت موسی (ع) را بر دیگران پیش بینی کرده و از آن وحشت داشت .

فحشر فنادی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 63 - 1

1- برخی از فرعونیان در پی سخنان موسی (ع)، به آن حضرت گرایش پیدا کرده، و موجب بروز تنش در میان فرعونیان گردیدند.

فتنزعوا .. قالوا إن هذین لسحرن

فاعل «قالوا» به قرینه «فأجمعوا کیدکم» (در آیه بعد) گروهی از فرعونیان بودند که با گروهی دیگر از خودشان به گفت و گو پرداختند. آیه قبل نیز به این معنا تصریح دارد که در میان فرعونیان مشاجره ای پدید آمد. این مشاجره در باره موسی (ع) بوده و فاعل «قالوا» سعی در توجیه گروه دوم داشته است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 64 - 2

2- اختلاف و تشتت فرعونیان پس از سخنان موسی (ع)، خطری جدی و زمینه ساز تضعیف جبهه آنان، در

ص: 6

میدان مقابله بود .

ویلکم . . . قالوا ... فأجمعوا کیدکم ثم اتوا صفًا

آیات یاد شده، جملگی نشانگر تلاش جدی فرعونیان برای حفظ اتحاد خود در برابر موسی(ع) است و از زاویه دیگر، حکایت از خطری دارد که به خاطر بروز اختلاف، آنان را تهدید می کرده است.

21- آثار شرح صدر موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 33 - 2

2- موسی(ع)، تسبیح و تنزیه خداوند در برابر مشرکان، خود را نیازمند شرح صدر و داشتن بیان واضح می دانست .

ربّ اشرح لی . . . کی نسبحک کثیرًا

«کی نسبحک» می تواند تعلیل برای تمام خواسته های موسی(ع)، از جمله درخواست شرح صدر و کاهش لکنت زبان باشد. موسی(ع) می خواست برای رد آنچه گمراهان در باره خداوند توهم کرده اند، توان لازم را داشته باشد.

22- آثار شک در حقانیت موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 34 - 17

17 - هشدار مؤمن آل فرعون به مردم مصر، از دچار شدن به گمراهی ابدی بر اثر پافشاری بر مخالفت با دعوت موسی(ع) و تردید در حقانیت آن

کذلک یضللّ الله من هو مسرف مرتاب

23- آثار ظلم به موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- اسراء - 17 - 103 - 4

4- غرق شدن فرعون و تمامی همراهانش به اراده خداوند ، در پی تصمیم ظالمانه وی علیه موسی (ع) و بنی اسرائیل

فأراد... فأغرقته و من معه جميعاً

24- آثار عبودیت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 7

- صافات - 37 - 122 - 3

3 - عبودیت و ایمان موسی و هارون (علیهما السلام) موجب دستیابی آنان به پاداش هایی همچون پاداش های محسنان از سوی خداوند

إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ . إِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که جمله «إِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا ..» تعلیل برای جمله «إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ» است؛ یعنی، چون موسی و هارون (علیهما السلام) از مؤمنان و بندگان خالص خدا بودند، به آنان چونان پاداش محسنان، پاداش دادیم. مقصود نجات از اندوه بزرگ و باقی ماندن نام و آوازه نیک آنان در تاریخ می باشد.

25- آثار عجله موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 83 - 4

4 - موسی (ع)، به جهت پیشی گرفتن بر قوم خود در رسیدن به میقات، مورد پرس و جوی خداوند قرار گرفت .

و ما أعجلک عن قومک یموسی

26- آثار فرار موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 21 - 3

3 - جدایی موسی (ع) از دستگاه فرعون، زمینه اعطای رسالت و سرپرستی بنی اسرائیل به وی از جانب خداوند

ففررت منکم .. فوهب لی ربی حکماً و جعلنی من المرسلین

برداشت یاد شده بدان احتمال است که تفریع «وهب» بر «ففررت» اشاره به تأثیر جدایی موسی (ع) از دستگاه فرعون در شایستگی وی

برای دریافت حکم و رسالت داشته باشد. گفتنی است که در برداشت فوق واژه «حکم» به معنای ولایت و سرپرستی گرفته شد و مراد از آن سرپرستی بر بنی اسرائیل و هجرت دادن آنان از سرزمین مصر می باشد.

27- آثار فراموشی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 73 - 3

3- تخلف موسی از عهد خویش با خضر (ع)، ناشی از فراموشی بود.

قال لاتواخذنی بما نسیت

ص: 8

28- آثار فصاحت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 33 - 2

2- موسی (ع)، تسبیح و تنزیه خداوند در برابر مشرکان، خود را نیازمند شرح صدر و داشتن بیان واضح می دانست.

ربّ اشرح لی... کی نسبّحک کثیراً

«کی نسبّحک» می تواند تعلیل برای تمام خواسته های موسی (ع)، از جمله درخواست شرح صدر و کاهش لکنت زبان باشد. موسی (ع) می خواست برای رد آنچه گمراهان در باره خداوند توهم کرده اند، توان لازم را داشته باشد.

29- آثار قتل موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 33 - 4

4- موسی (ع)، از نافر جام ماندن رسالت الهی خویش در صورت کشته شدن به دست فرعونیان نگران بود.

إلی فرعون و ملائیه... قال ربّ إنی قتلت منهم نفساً

طرح موضوع قتل مرد قبطی، نه از آن باب است که موسی (ع) بر جان خویش می ترسید؛ بلکه بدان جهت بود که مبادا با دستگیری و کشته شدن او، رسالت الهی - که بر دوش او نهاده شده است - نافر جام بماند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 28 - 18

18 - هشدار مؤمن آل فرعون به فرعونیان ، از آسیب دیدن شدید آنان بر اثر کشتن موسی (ع)

وإن یک صادقاً یصبکم بعض الذی یعدکم

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 29 - 4

4 - هشدار مؤمن آل فرعون به فرعونیان و قبطیان ، درباره خطر عذاب الهی در صورت مخالفت با موسی (ع) و قتل او

فمن ینصرنا من بأس اللّٰه إن جاءنا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 33 - 7

7 - هشدار مؤمن آل فرعون به فرعونیان ، درباره این که قتل موسی (ع) موجب گمراهی ابدی و علاج ناپذیر آنان خواهد شد .

أتقتلون رجلاً .. و من یضلل اللّٰه فما له من هاد

ص: 9

برداشت یادشده به خاطر این نکته است که هشدار مؤمن آل فرعون نسبت به گمراه شدن آنان در مورد قتل موسی (ع) انجام پذیرفت.

30- آثار قتل‌های موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 40 - 26، 20، 19

19 - ارتکاب قتل ، مایه نگرانی موسی (ع) و موجب فرورفتن او در غم و ناراحتی شده بود .

وقتلت نفسًا فنجینک من الغم

نجات موسی (ع) از غم و غصه، فرع اضطراب خاطر داشتن آن حضرت، در باره ماجرای قتل و احساس خطر او از سوی فرعونیان است.

20 - موسی (ع) به خاطر ارتکاب قتل ، نزد فرعونیان امنیت جانی نداشت .

فنجینک من الغم

26 - اقدام موسی (ع) به کشتن یکی از قبطیان در مصر ، زمینه ساز گرفتاری او به آزمایش سخت خداوند

وقتلت نفسًا فنجینک من الغم وفتنک فتونًا

چنانچه «فتنک» عطف بر «نجیناک» باشد، سختی کشیدن موسی (ع) در آزمون الهی، پی آمد قتل نفس بوده است.

31- آثار گفتگوی خدا با موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 32 - 5

5 - پیش آمدن ناگهانی حادثه طور (مکالمه خدا ، تبدیل عصا به اژدها و ید بیضا) باعث به هم ریختن آرامش موسی (ع) و چیره شدن

ترس بر وی

فلما أتيتها نودی . . و اضمم إليك جناحک من الرّهب

32- آثار محبوبیت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 39 - 18، 17

17 - محبوبیت موسی (ع) در دل فرعونیان ، زمینه رشد و نمو او با مراقبت کامل خداوند

و لتصنع علی عینی

«لتصنع» بیانگر علت است برای آنچه از سیاق کلام به دست می آید؛ یعنی، «و لتصنع علی عینی فعلت ذلک؛ آنچه انجام دادم به خاطر این بود که با مراقبت کامل من ساخته شوی». صنیع و صنیعه (ریشه اشتقاقی «لتصنع») به شخصی گفته می شود که تربیت شده دیگری باشد. هم چنین به معنای عطا، کرامت و احسان نیز

ص: 10

آمده است (لسان العرب).

18 - محبوبیت موسی (ع) در دل ها و در دربار فرعون ، مایه احترام به موسی (ع) و موجب خدمت فراوان به او شده بود .

و ألقیت علیک محبّه منّی و لتصنع علی عینی

چنانچه «صنیعه» (ریشه اشتقاقی «لتصنع») به معنای احسان و کرامت باشد، مفاد «لتصنع ..» چنین می شود: محبت تو را در قلب دیگران قرار دادم تا با مراقبت کامل من، مورد احترام و احسان آنان قرار گیری.

33- آثار مخالفت با موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 34 - 17

17 - هشدار مؤمن آل فرعون به مردم مصر ، از دچار شدن به گمراهی ابدی بر اثر پافشاری بر مخالفت با دعوت موسی (ع) و تردید در حقانیت آن

كذلك یضللّ الله من هو مسرف مرتاب

34- آثار مشکلات موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 40 - 35

35 - موسی (ع) زمانی توفیق مناجات با خداوند در کوه طور و دریافت حکم رسالت را یافت که از مرحله آزمون الهی و چشیدن سختی ها ، عبور کرد و شایستگی لازم را به دست آورده بود .

و فتتک فتوناً .. ثمّ جئت علی قدر یموسی

35- آثار معجزات موسی (ع)

8- معجزات و دلایل نیرومند موسی (ع)، پشتوانه آن حضرت در برخورد مقتدرانه با فرعونیان

أَنْ أَدَّوَا... وَأَنْ لَا تَعْلُوا... إِيَّائِي كَمَا بَسُلَطْنَا مِيبِين

تعبیر «إِيَّائِي...» در مقام تعلیل است؛ یعنی، موسی (ع) به دلیل بهره مندی از «سلطان مبین»، به فرعونیان فرمان «أَنْ أَدَّوَا» و «أَنْ لَا تَعْلُوا» می دهد.

36- آثار معجزه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 121 - 1

1 - ساحران با مشاهده معجزه موسی (ع) ربوبیت خداوند را بر تما هستی باور کردند و به آن ایمان آوردند .

قالوا ءامنوا برب العلمین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 122 - 4

4 - ساحران دربار فرعون پس از مشاهده معجزه موسی (ع) به پیامبری وی و برادرش هارون ایمان آوردند .

ءامنوا برب العلمین . رب موسی و هرون

می توان گفت از اهداف ساحران در نام بردن خصوص «موسی و هارون»، پذیرش ایشان به عنوان پیامبران الهی بوده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 83 - 2

2 - در پس تحقق معجزه موسی (ع) و شکست ساحران ، تنها گروه اندکی از بنی اسرائیل به وی گرویده و ایمان آوردند .

فما ءامن لموسی إلا ذریه من قومه

برداشت فوق بر اساس ارجاع ضمیر «من قومه» به «موسی» است ؛ ضمناً تکثیر «ذریه» دلالت بر تقلیل می کند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 23 - 6

6 - اظهار معجزه در کوه طور، به منظور تسکین قلب موسی (ع) انجام یافته بود.

لنریک

ارائه معجزه به موسی (ع)، علاوه بر آن که موسی (ع) را در برابر فرعون مجهز می ساخت، به دلیل «لنریک» آگاهی و اطمینان شخص آن حضرت را نیز بالا می برد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 47 - 1

1 - اعتراف ساحران به پروردگار جهانیان و ایمان به توحید ربوبی، پس از مشاهده معجزه موسی و بطلان سحر خویش

فألقى موسی عصاه .. قالوا أمنا ربّ العلمین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 48 - 1

1 - ساحران پس از مشاهده معجزه موسی، بیزارى خود را از فرعون و ادعای ربوبیت او، به صراحت و در حضور

ص: 12

وی، اعلام داشتند.

قالوا ءامنّا برّب العلمین . ربّ موسی و هرون

جمله «ربّ موسی و هارون» - که عطف بیان برای «برّب العالمین» می باشد - تعریضی است به فرعون و نیز کنایه از این نکته است که دیگر ربّ بودن تو، پذیرفتنی نیست.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 35 - 6

6 - قرار داشتن موسی و هارون (ع) در موضع اقتدار و تسلّط، در پرتو آیات و معجزات الهی

و نجعل لکما سلطناً .. بئایتنا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- زخرف - 43 - 47 - 4

4 - «معجزه» نشانه ای الهی بر حقانیت رسالت و پیام توحیدی موسی (ع)

فلّمّا جاءهم بآیتنا

در قرآن به جای واژه «معجزه»، «آیت و نشانه» به کار رفته است که بیانگر مطلب یاد شده است.

37- آثار نبوت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- مریم - 19 - 51 - 9

9- پاکی و برگزیدگی موسی و مقام رسالت و نبوت او، موجب شرافت و بزرگداشت یاد او در قرآن

وإذکر فی الکتب موسی إله کان مخلصاً و کان رسولاً نبیاً

جمله «إله کان . . .» تعلیل برای «اذکر» است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- جاثیه - 45 - 16 - 8,9

8 - بهره مندی بنی اسرائیل، از نعمت های مادی و روزی های پاکیزه در پی رسالت موسی (ع)

ورزقنهم من الطیبیت

9 - برتری یافتن بنی اسرائیل بر مردمان عصر خویش، در پی رسالت موسی (ع)

وفضّلنهم علی العلمین

مراد از «العالمین» در برداشت یاد شده، مردمان عصر بنی اسرائیل دانسته شده است.

38- آثار نرمی سخن موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 44 - 2

ص: 13

2- سخنان نرم موسی و هارون (ع)، زمینه ای مناسب برای پی بردن فرعون به حقیقت و یا پیدایش باور های خویش

فقولا له قولاً لئبناً لعلّه يتذکر او یخشی

«خشیه» ترسی است که آمیخته با احساس عظمت طرف مقابل باشد (مفردات راغب). حرف «أو» فرعون را بین دو واکنش احتمالی ترسیم کرده است. بنابراین جمله «لعلّه...» بیان می دارد که امید است فرعون یا حقیقت را فهمیده و به آن یقین یابد و یا لاقلاً احتمال صداقت موسی و هارون (ع) را بدهد و در نتیجه خطر را بزرگ دیده و از آن هراسان شود.

39- آثار نفرین موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 97 - 3

3- ابتلای سامری به مردم گریزی و گریز مردم از وی، پی آمد نفرین موسی (ع) در حق او بود.

إنّ لك فی الحیوه أن تقول لامساس

محتمل است «فإنّ لك فی الحیاه..» نفرین موسی (ع) در حق سامری باشد؛ یعنی، آن که سامری به بیماری روحی و یا جسمی خاصی مبتلا گردد، که از مردم بگریزد و مردم نیز از او گریز داشته باشند.

40- آثار نگهداری موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 9 - 15

15- تصمیم خاندان فرعون بر نگه داری موسی (ع)، اقدامی ندانسته علیه خودشان

لا تقتلوه عسی أن ینفعنا أو نتخذہ ولدًا و هم لایشعرون

41- آثار وحی به مادر موسی (ع)

- قصص - 28 - 10 - 12، 4، 2، 1

1 - تأثیر ژرف و آرامش بخش وحی الهی در دل مادر موسی

و أوحینا إلی أمّ موسی . . . و أصبح فؤاد أمّ موسی فرغاً

«أصبح» معادل «صار» و «فارغاً» مرادف «خالیاً» است. با توجه به ارتباط این آیه با آیه هفتم، تقدیر آن چنین می شود: «و صار فؤاد أمّ موسی بعد الوحی خالیاً من الخوف و الحزن؛ دل مادر موسی بعد از وحی ما از ترس و اندوه خالی گشت».

2 - دل مادر موسی ، فارغ از ترس و اندوه نسبت به فرجام نوزادش پس از دریافت وحی الهی

و أوحینا إلی أمّ موسی . . . أن لا تخافی . . . و أصبح فؤاد أمّ موسی فرغاً

4- اطمینان یافتن مادر موسی به بازگردانده شدن فرزندش به آغوش وی ، پس از دریافت وحی الهی

لولا أن ربطنا علی قلبها لتکون من المؤمنین

12- قرار داشتن مادر موسی در وضعیت اضطراب و پریشانی ، پیش از وحی امیدبخش الهی به وی

و أصبح فؤاد أم موسی فرغاً . . . لتبدی به

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 11 - 1

1- تبدیل شدن مادر موسی به شخصیتی مصمم و قادر بر انجام کارهای سترگ ، پس از دریافت پیام امیدآفرین الهی

و أوحینا إلی أم موسی . . . و قالت لأخته قصیه

جمله «و قالت . . .» عطف بر محذوف است؛ یعنی، «فألقیه فی الیمّ و قالت لأخته قصیه». مادر موسی پس از دریافت وحی، اقدام به انداختن فرزندش در رود نیل کرد؛ با این که پیش از آن از فرط ترس و نگرانی نزدیک بود راز فرزندش را فاش سازد. این موضوع، بیانگر مطلب یاد شده است.

42- آثار یدبضای موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 32 - 5

5- پیش آمدن ناگهانی حادثه طور (مکالمه خدا، تبدیل عصا به اژدها و ید بیضا) باعث به هم ریختن آرامش موسی (ع) و چیره شدن ترس بر وی

فلما أتیهآ نودی . . . و اضمم إلیک جناحک من الرّهب

43- آرامش مادر موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 7 - 10

10 - اطمینان بخشی خداوند به مادر موسی و وعده قطعی به بازگرداندن فرزندش به آغوش وی

إِنَّا رَادُّوهُ إِلَيْكَ

44- آرامش موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- نمل - 27 - 7 - 7

7 - آرامش موسی (ع) در شرایط سخت و بحرانی و تلاش وی جهت ایجاد امید و اطمینان در خانواده خود .

إِنِّي ءَانَسْتُ نَارًا سَنَاتِيكُمْ .. لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ

ص: 15

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 32 - 4

4 - دعوت خداوند از موسی (ع)، به حفظ آرامش و دور ساختن ترس از خود

و اضمم إلیک جناحک من الرّهب

«جناح» کنایه از «بازو» یا «دست» است. «رهب» نیز معادل «خوف» و «ال» در آن برای عهد است و اشاره به ترسی دارد که بر موسی (ع) در وادی طور، به خاطر مواجه شدن با چیزهای ناگهانی و دور از انتظار، غلبه یافته بود. بنابراین «و اضمم إلیک...»؛ یعنی، برای فائق آمدن بر این ترسی که بر تو مستولی شده، بازوانت را به خودت بچسبان.

45- آرزوی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 155 - 10

10 - اندوه موسی (ع) بر هلاکت همراهانش در میقات، موجب شکوه او به درگاه خدا و آرزوی مرگ خویش و همراهانش پیش از حضور در میعادگاه مناجات

قال رب لو شئت أهلکتهم من قبل وائی

46- آزادی در دوران موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 67 - 9

9- آزادی ابراز عقیده و بیان اندیشه در جامعه دینی عصر موسی

أَتَّخِذْنَا هِزْوَاً

47- آسیه و گهواره موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 9 - 2

2- درخشش برق امید و شادمانی در دیدگان زن فرعون با مشاهده قنடைه موسی

وقالت امرأت فرعون قرّت عین لی و لک

ص: 16

48- آگاهی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 151 - 1

1 - موسی (ع) پس از مشاجره خویش با هارون و پی بردن به ناتوانی او در برابر منحرفان ، رو به درگاه خدا آورد و به مناجات با او پرداخت .

قال رب اغفر لی و لأخی

49- آموزش موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 16 - 4

4 - پذیرفته شدن تقاضای موسی (ع) از سوی خداوند و تعلق اراده او بر بخشودن خطای موسی (ع) و نجات وی از فرعونیان

قال ربّ . . . فاغفر لی فغفر له

50- ابزار مبارزه با موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 58 - 1

1 - فرعون برای مقابله با موسی (ع) به وسیله سحر مصمم شد .

«لنأتینک» حاوی لام تأکید و نون تأکید ثقلیه است و بر اعلان تصمیم قطعی فرعون برای مقابله با موسی (ع) دلالت می کند.

51- انگای موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- دخان - 44 - 20 - 2

2- موسی (ع)، متکی به حمایت پروردگار در قبال هجوم و تهدید فرعونیان

وإني عذت برّبي وربكم أن ترجمون

52- اتمام حجت بر موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 17

- انعام - 6 - 154 - 4

4 - خداوند با اعطای تورات به موسی (ع) نعمت خویش را بر وی تمام و کامل کرد.

تماما على الذى أحسن

برداشت فوق بر این اساس است که مفعول «تمام» کلمه ای مانند «نعمه» باشد؛ یعنی: «تماما النعمه على الذى أحسن».

53- اتمام حجت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

12

- فرقان - 25 - 36 - 6

6 - هلاکت فرعون و قومش، پس از اتمام حجت خدا با آنان به وسیله موسی و هارون (ع) بوده است.

فقلنا اذهبوا إلى القوم الذين كذبوا بآيتنا فدّمّرهم تدمیرًا

54- اثبات حقانیت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 118 - 1

1 - عصای موسی (ع) با بلعیدن جادوی ساحران، موجب به کرسی نشستن حق و پوچ گشتن دستاورد های ساحران شد.

فوقع الحق و بطل ما كانوا يعملون

دربرداشت فوق ضمیر «كانوا» و «يعملون» به ساحران برگردانده شده است. بر این مبنا مراد از «ما» در «ما كانوا ...» همان ابزار و آلاتی است که با سحر خویش آنها را در چشم بینندگان به صورت جانورانی پر تحرک جلوه داده بودند.

55- اجابت دعای موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 60 - 4

4- خداوند ، دعا و درخواست موسی (ع) (دستیابی به آب) را سریعاً اجابت کرد .

فقلنا اضرب بعصاك الحجر

حرف «فاء» در «فقلنا» اشاره به این دارد که میان دعای موسی و اجابت آن فاصله زمانی نبوده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 61 - 8

8- قوم موسی مطمئن به استجابت دعای موسی (ع) بودند .

ص: 18

فادع لنا ربك یخرج لنا

فعل «یخرج» مجزوم است و حکایت از شرطی مقدر دارد؛ یعنی: «ادع لنا ربك ان تدع یخرج . . . دعا کن، اگر دعا کردی خداوند پدید خواهد آورد . . .» این سخن دلالت بر اطمینان قوم موسی به استجاب دعا او دارد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 70 - 8

8 - قوم موسی ، مطمئن به استجاب دعا های موسی (ع) و اجابت خواسته های او از درگاه خداوند

قالوا ادع لنا ربك یبین لنا ما هی . . ادع لنا ربك یبین لنا ما لونها . . ادع لنا

فعل «یبین» در آیه مورد بحث و آیات پیشین مجزوم به شرط مقدر است. کلام با تقدیر آن چنین می باشد: «ادع لنا ربك لیبین لنا ان تدع الله یبین؛ از خدا بخواه برای ما بیان کند. اگر تو از خدا بخواهی بیان خواهد کرد». این معنا (اگر بخواهی بیان خواهد کرد) رسای به برداشت فوق است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 134 - 3,4,5,6,8

3 - موسی (ع) پیامبری مستجاب الدعوه و از منزلتی والا در پیشگاه خدا برخوردار بود .

ادع لنا ربك بما عهد عندك

مراد از عهدی که خداوند بر موسی دارد، به مناسبت تقاضای فرعونیان از موسی و درخواست دعا برای آنان، استجاب دعا او به درگاه خداست.

4 - استجاب دعا موسی در رفع عذاب از فرعونیان از وعده های خداوند به موسی (ع)

ادع لنا ربك بما عهد عندك

برداشت فوق بر این اساس است که مراد از «عهد خدا با موسی» استجابت دعای وی در خصوص برطرف شدن عذاب از فرعونیان باشد، نه مطلق دعاهاى وی. آنان با تجربه های گذشته و یا گفته خود موسی(ع) فهمیده بودند که خداوند به او وعده داده که اگر برای رفع عذاب از فرعونیان دعا کند، دعایش پذیرفته است.

5- فرعونیان به التزام پروردگار درباره استجابت دعای موسی در رفع عذاب از ایشان آگاه بودند .

ادع لنا ربک بما عهد عندک

6- فرعونیان ، موسی (ع) را به منزلتش نزد خدا (مستجاب الدعوه بودنش) قسم دادند تا زوال عذاب را از خداوند درخواست کند .

ادع لنا ربک بما عهد عندک

«باء» در «بما عهد» در برداشت فوق، باء قسم گرفته شده است.

8- فرعونیان آگاه به تأثیر دعای موسی (ع) در رفع عذاب از ایشان

ادع لنا ربک بما عهد عندک

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 135 - 2,5

2- خداوند با اجابت درخواست موسی ، عذاب را از فرعونیان برطرف ساخت .

فلما کشفنا عنهم الرجز

5- خداوند پس از اجابت دعای موسی (ع) و رفع عذاب از فرعونیان ، به آنان فهماند که تا زمانی محدود به

ص: 19

عذاب مبتلا نخواهند شد .

فلما كشفنا عنهم الرجز إلى أجل هم بلغوه

«إلى أجل» می رساند که خداوند عذاب را برای همیشه از فرعونیان برطرف نساخت و برای آن زمان تعیین کرد و اگر این حقیقت را به آنان ابلاغ نمی کرد، تعیین زمان اثر مطلوب نداشت.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 156 - 15

15 - خداوند نویدبخش موسی (ع) به استجاب دعایش برای سعادت بنی اسرائیل در دنیا و آخرت، به شرط رعایت تقوا، پرداخت زکات و ایمان به همه آیات الهی

فسأكتبها للذين يتقون ويؤتون الزكوة والذين هم بآياتنا يؤمنون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 89 - 13، 12، 4، 1

1 - خداوند، دعای موسی و هارون (ع)، علیه فرعون و اطرافیانش را مستجاب کرد .

قال قد أجيب دعوتكما

4 - برآورده شدن خواسته های موسی و هارون (ع) (سخت شدن و مهر خوردن دل فرعون و اطرافیانش و وقوع عذاب استیصال) مستلزم گذشت زمان و وارد آمدن فشارها و سختی های بسیار بر موسی (ع) و هارون بود .

واشدد علی قلوبهم فلا يؤمنوا .. قال قد أجيب دعوتكما فاستقيما

از اینکه خداوند پس از اعلام استجاب دعای موسی و هارون (ع)، به آنان دستور استقامت و پایداری می دهد و استقامت را با فای سببیه به اجابت دعا مرتبط می کند. برداشت فوق استفاده می گردد.

12 - از امام صادق (ع) روایت شده است: «کان بین قول الله عز وجل: «قد أجيب دعوتكما» و بین أخذ فرعون، أربعين عاماً؛

بین سخن خدای عزوجل [به موسی و هارون] که فرمود: خواسته شما اجابت شد تا زمانی که فرعون را سرنگون کرد، چهل سال فاصله شد».

13 - از امام صادق (ع) روایت شده است که رسول خدا (صلی الله علیه و آله) فرمود: «دعا موسی (ع) و آمن هارون (ع) و أمّنت الملائکه (ع) فقال الله تبارک و تعالی: «قد أجيب دعوتكما فاستقيما...»؛

حضرت موسی (ع) دعا کرد و هارون آمین گفت و فرشتگان نیز آمین گفتند. پس خدای تعالی فرمود: به تحقیق خواسته شما اجابت شد، پس استوار باشید...».

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 36 - 1,3

1 - خداوند تمامی خواسته های موسی (ع) را پذیرفت و به او شرح صدر و بیان روان عطا کرد و هارون را وزیر او قرار داد.

قال ربّ .. قال قد أُوتيت سؤلک يموسى

«سؤل»؛ یعنی احتیاجی که نفس انسان بر تحصیل آن حرص میورزد و فرق آن با آرزو این است که آرزو در فکر انسان می گذرد، ولی «سؤل» پی گیری می شود. گویا همواره رتبه «سؤل» بعد از آرزو است.

3 - خداوند در وادی طوی (در کوه طور) موسی (ع) را بر اجابت خواسته هایش آگاه ساخت.

ص: 20

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 37 - 1

1 - برآورده شدن خواسته های موسی (ع) در وادی طوی ، نعمتی سنگین از جانب خداوند بر آن حضرت بود .

قد اُتیت سؤلک یموسی . . . و لقد مننّا علیک مرّه آخری

«منّه» به معنای نعمت سنگین است (مفردات راغب).

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 15 - 3

3 - پذیرش درخواست موسی (ع) از سوی خدا در مورد همراهی هارون با وی

فأرسل إلی هرون . . . فاذهبنا بایتنا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 16 - 4

4 - پذیرفته شدن تقاضای موسی (ع) از سوی خداوند و تعلق اراده او بر بخشودن خطای موسی (ع) و نجات وی از فرعونیان

قال ربّ . . . فاغفر لی فغفر له

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 35 - 1

1 - پذیرفته شدن درخواست موسی (مأموریت هارون برای پشتیبانی) از سوی خداوند

و أخي هرون ... فأرسله معي ... قال سنشد عضدك بأخيك

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- زخرف - 43 - 50 - 3

3 - اجابت دعای موسی (ع) از سوی خداوند ، در زمینه رفع عذاب از فرعونیان

ادع لنا ربك ... فلما كشفنا عنهم العذاب

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- دخان - 44 - 23 - 1

1 - اجابت دعای موسی (ع) ، از سوی خداوند در مورد مجازات فرعونیان

فدعاريه ... فأسر بعبادي ليلاً

ص: 21

56- اجبار موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 22 - 3

3- بزرگ شدن موسی (ع) در دامن فرعون ، امری اجباری بود نه نعمتی شایان سپاس .

ألم نربك فينا وليداً .. و تلك نعمه ... أن عبّدت بني إسرائيل

جمله «و تلك نعمه» استفهام انکاری و به تقدیم «أَو تَلَك ..» می باشد.

57- احتجاج موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

4

- نساء - 4 - 153 - 19

19 - حضرت موسی (ع) ، بهره مند از دلایل و براهین روشن ، از جانب خداوند

و ائینا موسی سلطناً مبیناً

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 30 - 5

5- اقدام موسی (ع) به ارائه معجزه ، پس از اقامه برهان و دلیل عقلی بر مدعای خویش و کارساز نیفتادن آن

قال رب السموت .. قال ... لأجعلنك من المسجونين . قال أولو جنتك بشيء مبین

58- احتجاج موسی (ع) با اشراف فرعون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 76 - 2

2- حضرت موسی (ع) برای اثبات نبوت خود و هارون (ع)، معجزه ای بزرگ - که در حق و الهی بودن آن شبهه ای نبود - به فرعون و اطرافیانش ارائه کرد .

فلما جاءهم الحق من عندنا

59- احتجاج موسی (ع) با فرعون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 76 - 2

2- حضرت موسی (ع) برای اثبات نبوت خود و هارون (ع)، معجزه ای بزرگ - که در حق و الهی بودن آن شبهه ای نبود - به فرعون و اطرافیانش ارائه کرد .

فلما جاءهم الحق من عندنا

ص: 22

60- احترام موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

18

- نجم - 53 - 36 - 3

3- احترام و موقعیت موسی (ع)، نزد مشرکان صدر اسلام

أم لم ینبأ بما فی صحف موسی

تویخ شدن مردم عصر نزول به خاطر توجه نکردن به پیام آسمانی موسی (ع)، نشانگر آن است که آن حضرت در میان آنان موقعیت ویژه ای داشت.

احساس ناامنی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 40 - 20

20- موسی (ع) به خاطر ارتکاب قتل، نزد فرعونیان امنیت جانی نداشت.

فنجینک من الغم

61- احسان موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 14 - 4

4- موسی (ع)، شخصیتی محسن و نیکوکار

ولمّا بلغ أشده و استوی ءاتینه حکماً و علماً و کذلک نجزی المحسنین

62- اختیار موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 28 - 2

2- موسی (ع) خواهان ملزم نشدن از سوی شعیب به ادامه کار، پس از اتمام مدت اول (هشت سال) در صورت عدم تمایل به ادامه کار و مجبور نشدن به ترک کار در صورت تمایل به اتمام مدت دوم (ده سال)

أیما الأجلین قضیت فلاعدون علیّ

جمله «لاعدوان علیّ» انشا در قالب اخبار است. بنابراین مقصود این است که من هر یک از دو مدت را بخواهم پایان ببرم، نباید برخلاف خواسته ام مرا مجبور کنی.

ص: 23

63- اخلاص موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 144 - 2

2- خداوند به دلیل خلوص موسی (ع)، وی را برگزید و بر همگان برتری داد.

قال یموسی اِنی اصطفیتک علی الناس

چون «اصطفا» به معنای گزینش خالص یک چیز است، جمله «اصطفیتک» می‌رساند که موسی انسانی خالص بوده و همین خلوص وی دلیل اختیار و انتخاب وی شده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 41 - 4,7

4- موسی (ع)، از مقامی والا و بلند مرتبه نزد خداوند و از اخلاصی کامل در برابر او برخوردار بود.

واصطنعتک لنفسی

7- اخلاص کامل موسی (ع)، یکی از نعمت‌های خداوند به آن حضرت بود.

واصطنعتک لنفسی

این آیه ممکن است عطف به جملاتی از قبیل «قتلت نفساً» باشد که بیانگر منت‌ها و نعمت‌های خداوند بود است.

64- ادب موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- کَهِف - 18 - 69 - 4

4- موسی (ع) کمال ادب و متانت را در برابر معلّم خویش (خضر) اظهار کرد .

هل أتبعك ... ستجدني ... ولا أعصي

موارد فراوانی از ادب و متانت در کلام موسی (ع) دیده می شود: الف) درخواست خود را با استفهام آغاز کرد (هل أتبعك؛ ب) مبدأ علم خضر را به جهت تکریم، با صیغه مجهول آورد (عُلِّمْتُ؛ ج) علم او را رشد آفرین دانست (رشداً؛ د) تنها، بخشی از علم او را طلب کرد (مِمَّا عُلِّمْتُ؛ هـ) وعده صریح به صبر نداد، بلکه به صورت «ستجدني إن شاء الله...» ذکر کرد؛ و) توصیه های او را به عنوان امر تلقی کرد و متعهد شد که با او در هیچ فرمانی مخالفت نکند. (المیزان، ج 13).

65- ادعای عجز موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- زخرف - 43 - 52 - 8

8- فرعون، مدعی ناتوانی موسی (ع) از بیان مقاصد و اثبات مطالب خویش

و لایکاد یبین

ص: 24

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 66 - 4

4- ساحران فرعون ، به مجرد اجازه موسی (ع) ، ابزار سحر خود را به کار انداختند و سحر خویش را آغاز کردند .

قال بل ألقوا فإذا

سرعت عمل ساحران است. از این رو مفاد آیه چنین است: «موسی گفت شما سحرتان را بیندازید و آنان سحر خویش را ارائه کردند که ناگهان ریسمان ها و...».

اذیت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

14

- احزاب - 33 - 69 - 1,5

1- حضرت موسی (ع) ، مورد آزار و اذیت قوم خود بوده است .

لا تکنونوا کالذین ءاذوا موسی

5- تهمت به موسی (ع) ، موجب آزردهی و اذیت آن حضرت بود .

لا تکنونوا کالذین ءاذوا موسی فبرأه الله ممّا قالوا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

19

1 - داستان گفتگوی موسی (ع) با قوم خویش و آزار های آنان نسبت به آن حضرت ، در بردارنده درس های سازنده و عبرت آموز

و اذ قال موسی لقومه یقوم لم تؤذوننی

فرمان الهی به یاد کرد گفتگوی موسی (ع) با قومش و ... نشانه مشتمل بودن آن بر درس های سازنده برای امت اسلام است. ضمناً باید توجه داشت که کلمه «اِذ» در «اِذ قال»، مفعول برای فعل محذوف (أذکر) است.

2 - موسی (ع) ، مورد اذیت و آزار مستمر قوم خویش

و اذ قال موسی . . . لم تؤذوننی

تعبیر «تؤذوننی» به صیغه مضارع - به جای «أذیتموننی» - بیانگر آن است که موسی (ع) از سوی قومش، به صورت مکرر مورد اذیت و آزار قرار می گرفت.

5 - بنی اسرائیل ، به رغم آگاهی از رسالت الهی موسی (ع) ، آن حضرت را مورد آزار قرار می دادند .

لم تؤذوننی وقد تعلمون أنّی رسول الله إلیکم

8 - بنی اسرائیل ، به رغم اندرز های موسی (ع) ، از اذیت و آزار آن حضرت دست برنداشتند .

یقوم لم تؤذوننی . . . فلمّا زاغوا

جمله «فلمّا زاغوا» بیانگر آن است که بنی اسرائیل، به جای پذیرش نصیحت های موسی (ع)، بر اذیت های خویش نسبت به آن حضرت پای فشردند.

9- بنی اسرائیل، بر اثر پافشاری بر آزارسانی به موسی (ع)، از راه راست منحرف شدند.

لم تؤذوننی... فلما زاغوا

«زیغ» به معنای میل و انحراف است.

15- آزار رسانان به موسی (ع)، مردمانی فاسق بودند.

لم تؤذوننی... والله لایهدی القوم الفسقین

67- اراده موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 95 - 4

4- موسی (ع)، فردی نترس و دارای اراده ای قوی و همتی والا

قال یقوم... قال یه-رون... قال فما خطبک یس-مری

موسی (ع)، پس از بازگشت از میقات، یک تنه و با استیضاح رئیس، مرئوس، فرد و گروه، با جو حاکم و غالب بر بنی اسرائیل درافتاد و با همه آنان از موضع قدرت سخن گفت. این برخورد، برخاسته از نیرویی وابسته به قدرت لایزال الهی بود.

68- ارائه معجزه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 30 - 5

5- اقدام موسی (ع) به ارائه معجزه، پس از اقامه برهان و دلیل عقلی بر مدعای خویش و کارساز نیفتادن آن

قال رب السموت... لأجعلنک من المسجونین. قال أولوجتک بشیء مبین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 32 - 1

1 - اقدام موسی (ع) به افکندن عصای خویش به منظور نشان دادن معجزه ای آشکار به فرعونیان

أولوجئتک بشیء مبین . . . فألقى عصاه

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 33 - 4

4 - ارائه معجزات توسط موسی (ع) در حضور جمع (فرعون و اطرافیانش)

ونزع یده فإذا هی بیضاء للنظرین

ص: 26

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 27 - 13،21

13 - آزاد گذاشتن موسی (ع) از سوی شعیب (ع) در انتخاب کردن حداقل مهر (هشت سال کار) یا حداکثر آن (ده سال کار)

علی أن تأجرنی ثمنی حجج فإن أتممت عشرًا فمن عندک

21 - « عن أبي ذر قال : قال رسول الله (صلى الله عليه وآله) : إذا سألت أی الأجلین قضی موسی (ع) ؟ فقل خیرهما وأبرهما وإذا سئل أی المرأتین تزوج ، فقل الصغری منهما . . . »

از ابوذر روایت شده که گفت: رسول خدا (صلی الله علیه و آله) فرمود: اگر از تو سؤال شود که موسی (ع) کدام یک از دو زمان مورد قرارداد با شعیب را تمام نمود؛ بگو بهترین و نیکوترین آن دو را و اگر سؤال شود با کدام یک از آن دو دختر ازدواج کرد؛ بگو با کوچک ترین آن دو. «..»

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 28 - 1

1 - پذیرفته شدن پیشنهاد شعیب (هشت تا ده سال کار در قبال ازدواج) از سوی موسی (ع)

قال إتی أرید . . . ایما الأجلین قضیت فلا عدون علیّ

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 26 - 9، 1

1 - پیشنهاد یکی از دختران شعیب به پدر برای استخدام موسی (ع)

قالت إحدیهما یأبت استئجره

9 - استقبال شعیب (ع) از پیشنهاد دختر خویش برای استخدام موسی (ع)

إنّ خیر من استئجرت القویّ الأمين

سکوت شعیب (ع) در برابر پیشنهاد دختر خویش، نشانگر پذیرفته شدن آن از سوی وی می باشد. آیه بعد نیز گویای همین مطلب است.

71- استراحت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 63 - 4، 1

1- موسی (ع) و همسفرش، کنار صخره ای در مجمع البحرین، آرامیدند.

إذ أوینا إلی الصخره

4- همسفر موسی از بازگویی سرگذشت ماهی، برای موسی (ع)، در مدّت استراحت شان در مجمع البحرین، غفلت کرد.

ص: 27

قال أريت إذ أوتينا إلى الصخره فإتي نسيت الحوت

«صخره» به معنای «تخته سنگ بزرگ» است. «أوتينا إلى الصخره» یعنی: «برای استراحت، در کنار آن صخره، جای گرفته بودیم.».

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 24 - 4

4- بازگشتن موسی (ع) به سایه جهت استراحت، پس از آب دادن گوسفندان دختران شعیب

ثم تولى إلى الظلّ

72- استسقای موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 60 - 15، 4، 3، 2

2- موسی (ع) از خداوند خواست، تا قومش را از کمبود آب رهایی بخشد.

وإذاستسقى موسى لقومه

«استسقاء» در لغت به معنای طلب کردن آب است و در اصطلاح شرعی دعا به درگاه خداوند است به نحوی خاص برای نزول باران.

3- خداوند، به موسی (ع) فرمان داد تا برای دستیابی به آب، عصای خویش را بر سنگ زند.

فقلنا اضرب بعصاك الحجر

«ال» در «الحجر» می تواند تعریف جنس باشد. در این صورت مراد از «الحجر»، سنگ در مقابل اشیای دیگر است و می تواند «ال» برای

عهد حضوری یا ذهنی باشد. در این صورت مراد از «الحجر» سنگی مخصوص بوده است.

4- خداوند، دعا و درخواست موسی (ع) (دستیابی به آب) را سریعاً اجابت کرد.

حرف «فاء» در «فقلنا» اشاره به این دارد که میان دعای موسی و اجابت آن فاصله زمانی نبوده است.

5- موسی (ع) در پی فرمان خدا بدون هیچ تأخیر، عصای خویش را برای به دستاوردن آب بر سنگ زد.

فقلنا اضرب بعصاك الحجر فانفجرت منه اثنتا عشرة عیناً

حرف «فاء» در «فانفجرت» فای فصیحه است؛ یعنی، بیانگر معطوف علیه مقدر می باشد. جمله با تقدیر آن چنین است: «فضرب بعصاه الحجر فانفجرت». گویا حذف این جمله برای رساندن این معناست که فرمان الهی (اضرب) همان و زدن همان.

15- داستان استسقای موسی (ع) و جوشیدن چشمه های آب از سنگ، داستانی آموزنده و خاطره ای شایسته و بایسته به یاد داشتن

و إذ استسقی موسی لقومه . . . قد علم كل أناس مشربهم

عبارت «إذ استسقی» عطف بر «نعمتی» در آیه 47 است؛ یعنی: «أذكروا إذ استسقی موسی لقومه».

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 160 - 9,10,11,12

9- موسی (ع) از جانب خداوند فرمان یافت تا برای دستیابی به آب عصای خویش را به سنگ زند .

و أوحینا إلی موسی . . . أن اضرب بعصاک الحجر

«ال» در «الحجر» هم می تواند تعریف جنس باشد، که در این صورت مراد از «الحجر»، سنگ در مقابل اشیای دیگر است، و هم می تواند «ال» برای عهد حضوری و یا ذهنی باشد، که در این صورت مراد از «الحجر» سنگی مخصوص بوده است.

10 - موسی (ع) در پی فرمان الهی بدون هیچ تأخیر عصای خویش را برای به دست آوردن آب بر سنگ زد .

أن اضرب بعصاک الحجر فانجست منه اثنتا عشرة عینا

حرف «فاء» در «فانجست» فاء فصیحه است ; یعنی بیانگر معطوف علیه مقدر می باشد. آن معطوف علیه مقدر به قرینه فراز قبل، «فضرب بعصاه الحجر» است. گویا حذف این جمله برای رساندن این معناست که فرمان الهی (اضرب) همان و زدن همان.

11 - فرمان خدا به موسی (زدن عصا بر سنگ برای تهیه آب) فرمانی اعلام شده به او از طریق وحی

و أوحینا إلی موسی . . . أن اضرب بعصاک الحجر

12 - جوشش دوازده چشمه آب از سنگ در پی فرود آمدن عصای موسی بر آن

أن اضرب بعصاک الحجر فانجست منه اثنتا عشرة عینا

«انجاست» مصدر «انجست» به معنای جوشیدن و فوران زدن است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 67 - 10، 17

10 - استعاده موسی (ع) به خدا از اینکه در زمره جاهلان باشد .

أعوذ باللّٰه أن أكون من الجهلین

17 - استعاده موسی (ع) به خدا، از اینکه امری را به دروغ، به خداوند نسبت دهد .

أنتخذنا هزواً قال أعوذ باللّٰه أن أكون من الجهلین

جمله «أعوذ باللّٰه ..» ناظر به اتهاماتی است که جمله «أنتخذنا هزواً» گویای آن است. این جمله بیانگر دو پندار باطل و اتهام ناروا می باشد: 1- موسی (ع) مردم را به بازیچه گرفته است. 2- دستور ذبح گاو، فرمان خدا نیست بلکه ساخته خود موسی (ع) است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 27 - 2

2 - استعاده و پناه بردن موسی (ع) به پروردگار، از شر توطئه فرعون

وقال موسی إني عذت برّبي وربكم من كلّ متكبر

ص: 29

75- استغفار موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 151 - 2,4

2- موسی (ع) در مناجاتش با خدا آمرزش خویش و برادرش هارون را از خداوند درخواست کرد .

قال رب اغفر لی و لأخی

4- موسی (ع) خشم شدید خویش را بر هارون خطا تلقی کرد و به خاطر آن از خداوند آمرزش طلبید . *

قال رب اغفر لی

از اینکه موسی (ع) پس از شنیدن سخنان هارون برای خویش طلب مغفرت کرد، معلوم می شود از برخورد شدید خویش با هارون پشیمان شد و آن را خطا تلقی کرد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 16 - 2

2- اعتراف صریح موسی (ع) در پیشگاه پروردگار ، به اشتباه خویش در قتل مرد قبطی و درخواست آمرزش از ساحت او و نجات از شرّ فرعونیان

قال ربّ إنّی ظلمت نفسی فاغفر لی

مقصود موسی (ع) از آمرزش در «اغفر لی» زدوده شدن پی آمد کار وی و رهایی از انتقام فرعونیان است.

76- استقامت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- طه - 20 - 43 - 3

3- ارشاد و هدایت فرعون ، نیازمند مقاومت و پایداری موسی و هارون (ع) و پرهیز آنان از هرگونه سستی بود .

و لاتنیا فی ذکری . اذها إلی فرعون إنّه طغی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 26 - 1

1- دست برداشتن موسی (ع) از تبلیغ رسالت خویش در برابر جوّ آفرینی و لحن تمسخرآمیز فرعون

قال لمن حوله ألا تستمعون . قال ربکم وربّ اباائکم الأوّلین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 28 - 1

1- دست برداشتن موسی (ع) از تبلیغ رسالت خویش در برابر تهمت ها و سخنان ناروای فرعون علیه او

قال إنّ رسولکم . . . لمجنون . قال ربّ المشرق و المغرب و ما بینهما

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 30

- شعراء - 26 - 30 - 1

1 - دست برداشتن موسی (ع) از تبلیغ رسالت خویش در برابر تهدید های فرعون

قال .. لأجعلنك من المسجونين . قال أولو جنتك بشيء مبين

77- استمداد از موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- زخرف - 43 - 49 - 6

6 - درخواست عاجزانه فرعونیان از موسی (ع) ، در رفع عذاب از آنان

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 15 - 7

7 - استغاثه و یاری طلبی مرد بنی اسرائیلی ، از موسی (ع) علیه فرد قبطی

فاستغثه الذی من شیعته علی الذی من عدوه

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 18 - 4

4 - برخورد مجدد موسی (ع) با فریاد کمک طلبی مرد اسرائیلی (همان که روز پیش از وی یاری خواسته بود) در بامداد روز بعد

فأصبح في المدينة .. فإذا الذي استنصره بالأمس يستصرخه

«استصرخ» (مصدر «يستصرخ») به معنای سردادن فریاد کمک خواهی است.

78- استمداد موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 24 - 7

7 - اظهار گرسنگی و نیاز در پیشگاه خداوند از سوی موسی (ع) و درخواست کمک از ساحت او

فقال ربّ إني لما أنزلت إليّ من خير فقير

79- استمهال موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 76 - 1

1- موسی (ع)، از خضر (ع) برای تجربه صبر در برابر کارهای غیرعادی آن حضرت خواستار آخرین فرصت شد.

ص: 31

قال إن سألتك عن شيء بعدها فلا تصحبنى

80- استهزای معجزات موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- زخرف - 43 - 47 - 2

2- برخورد استهزاآمیز فرعونیان با معجزات موسی (ع)

فلما جاءهم بآيتنا اذا هم منها يضحكون

81- استهزای معجزه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 132 - 2

2- فرعونیان در عین اعتراف به خارق العاده بودن معجزات موسی، با لحنی تمسخرآمیز آیت بودن آنها را تکذیب می کردند.

مهما تأتانا به من آیه لتسحرنا بها

«لتسحرنا بها» (یعنی تا ما را به وسیله آن آیه سحر کنی)، می رساند که مراد از کلمه «آیه» در سخن فرعونیان «سحر» است و هدف آنان از اینکه آن را «آیه» نامیدند، استهزای موسی بوده است.

82- استهزای موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 25 - 3

3- لحن مستکبرانه و تمسخرآمیز فرعون ، در برابر منطق محکم موسی (ع)

قال ربّ السموت و الأرض . . . قال لمن حوله ألا تستمعون

استفهام در جمله «ألا تستمعون» می تواند برای استهزا باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 27 - 4

4- استهزا و تهمت ، از ابزار مقابله فرعون با رسالت موسی (ع)

قال لمن حوله ألا تستمعون . . . قال إنّ رسولکم... لمجنون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 28 - 3

3- اهتمام موسی (ع) به تبیین « ربّ العالمین » علی رغم رویه رو شدن با استهزا و تهمت فرعون

ص: 32

قال لمن حوله ألا تستمعون . . . إن رسولكم... لمجنون. قال ربّ المشرق و المغرب و ما

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 26 - 7

7 - تمسخر موسی از سوی فرعون ، در خصوص امداد الهی به وی و نزول عذاب بر دشمنان کافر

و لیدع ربّه

مقصود از جمله «ولیدع ربّه» (او پروردگارش را بخواند)، خواندن خداوند برای نجات موسی (ع) و یا فرود عذاب بر فرعونیان در جهت حمایت از آن حضرت می باشد. گفتنی است که فرعون این جمله را از سر استهزا و تمسخر گفته است.

83- استیذان موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 66 - 1

1- موسی (ع) از خضر (ع) برای همراه شدن با او ، اجازه خواست .

قال له موسی هل أتبعك

84- اشراف فرعون و دعوت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 78 - 9

9- فرعون و اطرافیان‌ش، به موسی و هارون (ع) اعلام کردند که دعوت آنان را نپذیرفته و تسلیم ایشان نخواهند شد.

و ما نحن لکما بؤمنین

به قرینه لام در «لکما»؛ در کلمه «مؤمنین» معنای تسلیم تضمین شده است.

85- اشراف فرعون و موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 76 - 5,6

5- فرعون و اطرافیان‌ش، علی رغم مشاهده معجزه بزرگ موسی (ع)، آن را سحری آشکار خوانده و حضرتش را متهم به جادوگری کردند.

فلما جاءهم الحق من عندنا قالوا إن هذا لسحر مبین

6- تهمت سحر به معجزه بزرگ حضرت موسی (ع) از سوی فرعون و اطرافیان‌ش، برخاسته از روحیه سرکشی و تبه کاری آنان بود.

ص: 33

فاستكبروا و كانوا قوماً مجرمين. فلما جاءهم الحق من عندنا قالوا إن هذا لسحر مبين

جلد

- نام سوره - سوره - آيه - فیش

8

- هود - 11 - 97 - 3

3- فرعون و قوم او و بزرگان دربارش ، رسالت موسی (ع) را نپذیرفتند .

فاتبعوا أمر فرعون

پیروی از دستور فرعون (فاتبعوا أمر فرعون) پس از رسالت موسی(ع) (أرسلنا موسی) گویای مخالفت قوم فرعون و بزرگان دربارش با رسالت موسی(ع) است.

جلد

- نام سوره - سوره - آيه - فیش

12

- مؤمنون - 23 - 48 - 1

1 - تکذیب نهایی موسی و هارون (ع) ، از سوی فرعون و اشراف وابسته به او

فكذبوهما

86- اصرار توطئه قتل موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آيه - فیش

16

- غافر - 40 - 29 - 13

13 - فرعون ، سخن مؤمن آل فرعون را قطع کرده ، به دفاع از تصمیم خود مبنی بر کشتن موسی (ع) پرداخت .

أقتلون رجلاً.. فمن ينصرنا من بأس الله إن جاءنا قال فرعون ما أريكم إلا ما أ

87- اصلاح طلبی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 24 - 5

5- مبارزه با عوامل و سردمداران کفر و فساد و اصلاح نظام اجتماعی حاکم ، سرلوحه رسالت موسی (ع) و مرحله نخستین نهضت او

لقد أرسلنا موسی .. إلى فرعون و هم-ن و قرون

88- اضطراب مادر موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 7 - 7

7- شرایط اضطراب آور روحی برای مادر موسی به هنگام ولادت فرزندش و نیز احساس خطر برای او از جانب

ص: 34

فرعونیان ، موجب سرگردانی وی در شیر دادن به موسی (ع) بود .

و أوحينا إلی أمّ موسی أن أرضعیه

توصیه خداوند به مادر موسی برای شیر دادن به فرزندش، می تواند گویای مطلب یاد شده باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 12 - 10 - 28

12 - قرار داشتن مادر موسی در وضعیت اضطراب و پریشانی ، پیش از وحی امیدبخش الهی به وی

و أصبح فؤاد أمّ موسی فرغاً . . . لتبدی به

89- اطاعت از موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 7 - 93 - 20

7 - هارون (ع) در عین دارا بودن مقام نبوت ، موظف به پیروی از موسی (ع) و فرمان های او بود .

ما منعک . . . ألاّ تتبعن أفعصیت امری

«ألاّ تتبعن» خطاب به هارون(ع) و دال براین نکته است که او در عین نبوت، موظف به پیروی از فرمان های موسی(ع) بوده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 8 - 52 - 26

8- موسی (ع)، رهبری پذیرفته شده و مورد اطاعت بنی اسرائیل، حتی پیش از ترک مصر

و أوحینا إلی موسی أن أسر بعبادی إنکم متبعون

فرمان الهی به کوچاندن شبانه بنی اسرائیل، در صورتی عملی بود که مجموعه بنی اسرائیل مطیع موسی (ع) بودند و این حرکت مخاطره آمیز را به خاطر اطاعت از وی به جان می خریدند.

90- اطمینان به بازگشت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 10 - 4

4- اطمینان یافتن مادر موسی به بازگردانده شدن فرزندش به آغوش وی، پس از دریافت وحی الهی

لولا أن ربطنا علی قلبها لتکون من المؤمنین

91- اطمینان به خانواده موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 35

- نمل - 7 - 7 - 7

7- آرامش موسی (ع) در شرایط سخت و بحرانی و تلاش وی جهت ایجاد امید و اطمینان در خانواده خود .

إِنِّي ءَانَسْتُ نَارًا سَنَاتِيكُمْ .. لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ

92- اطمینان به شکست موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 65 - 6

6 - ساحران فرعون ، شکست موسی (ع) را در صورت اقدام او به سحر ، حتمی دیده و نیازی به وارد عمل شدن خود احساس نمی کردند

*

إِنَّمَا أَنْ تَلْقَىٰ وَإِنَّمَا أَنْ نَكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَلْقَىٰ

ساحران دو شق تخییر را، به گونه ای بیان کردند که گویا اگر موسی (ع) ابزار سحر خود را بیفکند، کار او تمام است و ناتوانی او بر همگان روشن خواهد شد و تنها در صورتی که آنها دست به کار شوند، نوبت «اول» و «دوم» معنا پیدا می کند از این رو وصف «أَوَّلَ مَنْ أَلْقَىٰ» را در باره موسی (ع) به کار نبردند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 39 - 2

2 - اطمینان فرعون و درباریان او به غلبه ساحران کارآزموده بر موسی (ع)

وَقِيلَ لِلنَّاسِ هَلْ أَنْتُمْ مَجْتَمِعُونَ

دعوت از مردم، می تواند نشانگر اطمینان فرعونیان به پیروزی ساحران باشد. گفتنی است که تعبیری چون: «لَعَلَّنَا» و «إِنْ كَانُوا» - که

بیانگر نوعی تردید بوده و در آیه بعدی آمده است - شگردی تبلیغی برای تهییج ساحران بود تا آنان توان خویش را در این راه به کار گیرند.

93- اطمینان به موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 21 - 3

3- خداوند ، موسی (ع) را مطمئن ساخت که عصای مار شده - پس از گرفته شدن - به حالت اول بر خواهد گشت .

و لاتخف سنعيدھا سيرتها الأولى

«سیره» در اصل به معنای حالت و هیئت سیر است، ولی به صورت مجاز، بر هر صفت و حالتی اطلاق می شود. در جمله «سنعيدھا سيرتها» حرف «إلی» در تقدیر است، که حذف آن، کلمه را منصوب به نزع خافض کرده است؛ یعنی «سنعيدھا إلی سيرتها» یا «سنعيد إلیھا سيرتها».

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 46 - 1,2

ص: 36

1 - خداوند از موسی و هارون (ع) خواست نگران موفقیت خود نباشند و از واکنش فرعون، ترسی به دل راه ندهند.

إِنَّا نَخَافُ . . . قَالَ لَا تَخَافَا

2 - خداوند به موسی و هارون (ع) اطمینان داد که فرعون فرصت ابلاغ پیام رسالت را از آنان نگرفته و بر طغیان خود نخواهند افزود.

نَخَافُ أَنْ يَفْرُطَ . . . قَالَ لَا تَخَافَا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 77 - 13

13 - خداوند به موسی (ع) اطمینان داد که در مسیر هجرت از مصر نه با نیروهای دشمن درگیر خواهد شد و نه مشکل جدی دیگری برای آنان بروز خواهد کرد.

أَسْرَ بَعْبَادِي . . . لَا تَخَفْ دَرَكًا وَلَا تَخْشَى

حذف متعلق «لاتخشی» بیانگر منتفی بودن هر چیزی است که مایه دلهره و خشیت باشد؛ از قبیل: احتمال غرق شدن در دریا و یا خطرهای غیر قابل پیش بینی دیگر.

94- اطمینان قلب مادر موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 10 - 9

9 - راسخ شدن ایمان مادر موسی، هدف الهی در محکم ساختن دل وی و اطمینان بخشیدن به وی

لَوْلَا أَنْ رَبَطْنَا عَلَى قَلْبِهَا لِتَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ

95- اطمینان مادر موسی(ع)

جلد

4 - خداوند به مادر موسی (ع) اطمینان بخشید که آب خروشان نیل، صندوق حامل موسی (ع) را به ساحل خواهد افکند.

فَلْيَلْقَهُ الْيَمَّ بِالسَّاحِلِ

امر به دریا که باید صندوق را به ساحل بیفکند، مجاز و برای مبالغه در این است که آمدن صندوق به همراه جریان آب تا کناره رودخانه و افکنده شدن آن به خشکی، قطعی است.

5 - مادر موسی (ع)، به پیام خداوند ایمان داشت و به حفظ جان موسی (ع) از جانب او مطمئن بود.

إِذْ أَوْحَيْنَا .. أَنْ اقْذِفِيهِ ... يَاخُذْهُ عَدُوٌّ

به قرینه «القیة علیک محبه» و نیز آیات دیگر قرآن؛ مادر موسی (ع) به محتوای وحی الهی عمل کرد و موسی (ع) را به نیل سپرد. این کار گواه اطمینان مادر موسی (ع) به آن است که پیام دریافت شده وحی الهی بوده و نیز نشان از ایمان کامل او دارد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 81 - 5

5- موسی (ع)، از پیش بر پیروزی خود و شکست ساحران و ابطال سحرشان، اطمینان داشت.

قال موسی ما جئتم به السحر إن الله سیبطله

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 66 - 2

2- موسی (ع)، برخوردار از اعتمادی قوی به وعده های خداوند در پیروزی بر مخالفان

قال بل ألقوا

در آیات پیشین، خداوند به موسی (ع) اطمینان داد که بر رخدادها، اشراف کامل دارد و جای نگرانی نیست (لاتخافا إتی معکما أسمع و أری). واگذار کردن صحنه کارزار به دشمنان و به تماشا نشستن موسی (ع) حاکی از اعتماد کامل او به آن وعده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 43 - 2

2- اطمینان موسی به غلبه خویش و پوچی افسون ساحران

قال لهم موسی ألقوا ما أنتم ملقون

شتاب نداشتن موسی (ع) در ارائه معجزه خویش، حاکی از اطمینان او و تعبیر «ألقوا ما أنتم ملقون» نشانگر بی‌اعتنایی وی به همه دست‌مایه‌های ساحران است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 62 - 1, 2

1 - اقدام قاطع موسی (ع) برای زدودن وحشت همراهان خویش و (ترس آنان از گرفتار شدن در کمند سپاه فرعون)

قال أصحاب موسی إنا لمدركون . قال كلاً

2 - موسی (ع) ، مطمئن به دست نیافتن سپاه فرعون بر وی و همراهانش

قال كلاً

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 27 - 5

5 - اطمینان موسی (ع) به حمایت خداوند از او ، در برابر تهدید به قتل از سوی فرعون

أقتل موسی . . . قال . . . عذت برّی و ربّکم

ص: 38

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- دخان - 44 - 24 - 3

3- اطمینان بخشی خداوند به موسی (ع) و بنی اسرائیل ، در به سلامت عبور کردن آنان از دریا و غرق شدن فرعونیان

و اترک البحر رهوًا إنهم جند مغرقون

هر چند عبارت «واترک . . .» معنای فرمان را در خود نهفته دارد؛ اما قرین شدن «رهوًا» می نمایاند که خداوند با بیان این صفت، در صدد اطمینان بخشی و ایجاد آرامش در روح موسی (ع) و اطرافیان آن حضرت بود.

97- اظهار عقیده موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 27 - 3

3- موسی (ع) ، اعتقاد خود به ربوبیت مطلق خداوند و نیز اعتماد خویش بر او در انجام رسالت را به فرعونیان اعلام کرد .

وقال موسی ائی عذت برّی وربکم من کلّ متکبر

98- اعتراض به قتل موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 28 - 1

1- اعتراض و اظهار مخالفت مؤمن آل فرعون نسبت به تصمیم قتل موسی (ع) از سوی فرعون

وقال رجل مؤمن من آل فرعون يكتم إيمانه أتقتلون رجلاً أن يقول ربي

99- اعتراض به موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 19 - 4

4- اعتراض مرد اسرائیلی به موسی (ع) به توهم این که او بر کشتن وی تصمیم گرفته است .

قال یموسی اترید أن تقتلنی

100- اعتراض موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 71 - 5

ص: 39

5- موسی (ع) از عملکرد خضر (ع) در شکافتن بدنه کشتی، شگفت زده شد و به او اعتراض کرد.

قال أخرجتها لتغرق أهلها

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 72 - 1

1- خضر (ع) اعتراض موسی را دلیل صحت پیش بینی خویش از ناشکیبایی موسی (ع) دانست و پیش گویی خود را به وی یادآور شد.

قال ألم أقل إنك لن تستطيع معي صبراً

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 74 - 5,11

5- موسی (ع) نوجوان مقتول را، فردی بی گناه دانست و خضر (ع) را به جهت کشتن وی، به شدت مورد اعتراض قرار داد.

قال أقتلت نفساً زكیةً بغير نفس لقد جئت شیئاً نكراً

«زکاه» به معنای «طهارت» و «صلاح» و «نمو» و «برکت» و «مدح» آمده است. (لسان العرب) در آیه، مراد از «زکیه»، توصیف نوجوان به طهارت و پاکی از گناه است.

11 - «عن أبي عبد الله: ... بینما العالم یمشی مع موسی إذا هم بغلام یلعب قال: «فوكزه العالم، فقتله. فقال له موسی: «أقتلت نفساً زکیه بغير نفس لقد جئت شیئاً نكراً؟». قال: «فأدخل العالم یده فاقبلت کتفه فإذا علیه مکتوب: کافر مطبوع»;

از امام صادق (ع) روایت شده: ... آن گاه که عالم (خضر) با موسی (ع) می رفت، ناگاه، به پسری برخوردند که بازی می کرد. امام فرمود: «پس آن عالم، مشتت بر وی زد و او را کشت. موسی (ع) به او گفت: «أقتلت نفساً زکیه بغير نفس...؟». امام فرمود: «پس آن عالم، دست برد و کتف پسر را بیرون آورد که بر آن نوشته شده بود «کافر مطبوع». (کافری که مهر کفر بر او زده شده است)».

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 78 - 2

2- ناتوانی موسی (ع) از تحمل کارهای خضر (ع)، در پی سومین سؤال و اعتراض او، به اثبات رسید.

قال هذا فراق بيني وبينك سأتبئك بتأويل ما لم تستطع عليه صبراً

اعتماد به خواهر موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 11 - 6

6 - خواهر موسی، مورد اعتماد مادر و شریک او در مسائل با اهمیت

وقالت لأخته قصیه

ص: 40

101- اعراض از معجزه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

20

- نازعات - 79 - 22 - 5

5- فرعون با مشاهده معجزه موسی (ع)، وحشت زده از آن روی برتافت و شتابزده گریزان شد. *

ثمّ أدبر یسعی

«إدبار» فرعون، - در یک احتمال - به معنای فرار او از ترس معجزه موسی (ع) است که در شکل مار عظیم ظاهر شده بود.

102- اعراض از موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

18

- ذاریات - 51 - 39 - 1

1- روی گردانی فرعون با تمام وجود، از پذیرش رسالت موسی (ع)

أرسلنه إلی فرعون . . . فتولّی برکنه

«رکن» در این جا می تواند به معنای ارکان وجود و کنایه از اعراض کامل و همه جانبه باشد.

103- اعطای تورات به موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

5

- انعام - 6 - 154 - 2,4

2 - خداوند پس از ابلاغ احکام دهگانه (پرهیز از شرک و ...)، تورات را به موسی (ع) عطا کرد.

ثم آتینا موسی الکتب

4 - خداوند با اعطای تورات به موسی (ع) نعمت خویش را بر وی تمام و کامل کرد.

تماما علی الذی أحسن

برداشت فوق بر این اساس است که مفعول «تمام» کلمه ای مانند «نعمه» باشد ; یعنی : «تماما النعمه علی الذی أحسن».

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

12

- مؤمنون - 23 - 49 - 3,4

3 - اعطای تورات به موسی (ع) ، پس از هلاکت فرعون و یاران او

فکانوا من المهلکین . و لقد آتینا موسی الکتب

با توجه به ذکر اعطای کتاب به حضرت موسی (ع) پس از بیان فرجام کار فرعون و فرعونیان و هلاکت و نابودی آنان، این برداشت به دست می آید.

4 - دریافت تورات توسط موسی (ع) و عدم مشارکت هارون با او در این امر مهم

ثم أرسلنا موسی وأخاه هرون . . . و لقد آتینا موسی الکتب

ص: 41

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

14

- سجده - 32 - 23 - 1

1 - تورات از سوی پروردگار به موسی (ع) اعطا شد .

و لقد آتینا موسی الکتب

«ال» در «الکتب» می تواند برای عهد و اشاره به تورات داشته باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- فصلت - 41 - 45 - 1

1 - اعطای کتاب (تورات) به موسی (ع) از سوی خداوند

و لقد آتینا موسی الکتب

104- اعطای حکمت به موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 21 - 2,5

2 - اعطای حکمت و دانش به موسی (ع) از سوی پروردگار در پی فرار او از نظام فرعون

ففررت منکم . . . فوهب لی ربی حکمًا

واژه «حکم» می تواند مرادف «حکومت» (سرپرستی و تدبیر امور مردم) باشد و نیز می تواند معادل «حکمه» و به معنای دانش و معرفت

باشد. برداشت یاد شده بر پایه معنای دوم است.

5- اعطای حکمت و دانش به موسی (ع)، زمینه ساز نایل آمدن او به مقام رسالت

فوهب لی ربی حکمًا و جعلنی من المرسلین

جدا بودن «وهب» و «جعل» و مقدم آمدن اعطای حکمت، نشان دهنده تمایز میان آن دو و قرار داشتن «جعل رسالت» در طول اعطای حکمت است.

105- اعطای علم به موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 21 - 5

5- اعطای حکمت و دانش به موسی (ع)، زمینه ساز نایل آمدن او به مقام رسالت

فوهب لی ربی حکمًا و جعلنی من المرسلین

جدا بودن «وهب» و «جعل» و مقدم آمدن اعطای حکمت، نشان دهنده تمایز میان آن دو و قرار داشتن «جعل رسالت» در طول اعطای حکمت است.

ص: 42

106- اعلام اجابت دعای موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 89 - 3

3- خداوند ، استجابت دعای موسی و هارون (ع) علیه فرعون و اطرافیانش را ، به آنان اعلام فرمود .

قال قد أجیبت دعوتکما

107- اعلام رسالت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 47 - 1

1 - خداوند ، موسی و هارون (ع) را به حضور بی باکانه و بی درنگ نزد فرعون و آگاه ساختن او از رسالت خویش فرمان داد .

لاتخافا .. فأتیاه فقولا إنا رسولا ربک

«فأتیاه» عطف بر «لاتخافا» و تقریب بر آن است. یعنی حال که امنیت و حفاظت شما تأمین گردید بدون ترس و نگرانی نزد فرعون بروید.

«فاء» عاطفه برای تعقیب است و دلالت دارد که نباید بین دو کار فاصله غیر متعارفی وجود داشته باشد.

108- افشای توطئه قتل موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 20 - 4

4- شنود گفت و گو های سران حکومت فرعون به وسیله مرد ناشناس و رساندن سریع آن به موسی (ع)

و جاء رجل . . . قال یموسی إنّ الملائماتمرون بک لیقتلوك

109- افشای راز موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 10 - 13

13 - قرار داشتن مادر موسی در آستانه افشا کردن راز فرزندش ، به خاطر شدت پریشانی و اضطراب

إن کادت لتبدی به لولا أن ربطنا علی قلبها

110- اقتدار موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 43

- دخان - 44 - 19 - 8

8- معجزات و دلایل نیرومند موسی (ع) ، پشتوانه آن حضرت در برخورد مقتدرانه با فرعونیان

أن أدّوا .. و أن لاتعلوا ... إئی ءاتیکم بسلطن مبین

تعبیر «إئی ..» در مقام تعلیل است؛ یعنی، موسی(ع) به دلیل بهره مندی از «سلطان مبین»، به فرعونیان فرمان «أن أدّوا» و «أن لاتعلوا» می دهد.

111- اقرار به نبوت موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 48 - 3

3- اعتراف و ایمان ساحران به رسالت موسی و هارون (ع)

قالوا ءامنا ربّ العلمین

قید «ربّ موسی و هارون» اعتراف ضمنی بر ایمان آوردن ساحران به رسالت موسی و هارون(ع) است. آیه بعد (قال آمنتم له...) این مطلب را تأیید می کند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- زخرف - 43 - 46 - 10

10 - اقرار به یگایگی پروردگار هستی و اعلام پیامبری خویش ، نخستین سخن موسی (ع) در برابر فرعون و فرعونیان

فقال إئی رسول ربّ العلمین

112- اقرار موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 66 - 4

4- موسی (ع)، به محرومیت خود از علومی که نزد خضر بود، اعتراف داشت و در برابر مقام علمی و عملی او، متواضع و فروتن بود.

هل أتبعك علي أن تعلمن مما علمت

اظهار آمادگی برای تبعیت، نشانِ خضوعِ موسی(ع) در برابر کردار خضر(ع)، و اظهار اشتیاق به آموختن، حاکی از تواضع موسی در برابر علم او است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 76 - 4,5

4- موسی (ع) به ناتوانی خود از تحمّل کردار خضر (ع) و همراهی با وی پی برد.

قال... قد بلغت من لدنّي عذراً

5- موسی (ع) به معذور بودن خضر (ع) در جدا شدن از وی با مشاهده تخلف او از پیمان سکوت در برابر کار

ص: 44

های آن حضرت ، اعتراف کرد .

قال إن سألتك .. قد بلغت من لدني عذراً

جمله «قد بلغت من لدني عذراً» یعنی: «از دیدگاه من، به عذری قابل قبول جهت ترک مصاحبت دست یافتی.» این جمله، به قرینه «قد»، مربوط به «إن سألتك...» نیست، بلکه اعتراف موسی (ع) به این است ترک مصاحبت تو با من، هم اکنون نیز دلیل موجهی دارد، ولی طالب مهلتی دیگر هستم.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 35 - 2

2 - موسی (ع) در عین ارائه پیشنهاد در باره امور رسالت خویش ، در محضر خداوند ، به آگاهی کامل او اعتراف کرد و تصمیمات او را دقیق و صحیح دانست .

و أشركه في أمري .. إنك كنت بنا بصيراً

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 13 - 1

1 - تردید موسی (ع) در توانایی خویش برای رسالت ، از ناحیه کمی سعه صدر و گویا نبودن زبانش

و يضيق صدري ولا ينطق لسانی

«ضيق صدر» مقابل «سعه صدر» و «انطلاق لسان» (رها بودن زبان) کنایه از فصاحت بیان است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 20 - 1

1 - اعتراف موسی (ع) در برابر فرعون به قتل غیر عمدی و ناخواسته مرد قبطی

قال فعلتها إذا و أنا من الضالین

تعبیر «أنا من الضالین» می تواند اشاره به این باشد که موسی (ع) پیش از آن عمل نمی دانسته که درگیری او با مرد قبطی (برای دادخواهی مرد سبطی) منجر به قتل او خواهد شد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 16 - 2

2 - اعتراف صریح موسی (ع) در پیشگاه پروردگار ، به اشتباه خویش در قتل مرد قبطی و درخواست آمرزش از ساحت او و نجات از شرّ فرعونیان

قال ربّ إني ظلمت نفسي فاغفرلي

مقصود موسی (ع) از آمرزش در «اغفرلی» زدوده شدن پی آمد کار وی و رهایی از انتقام فرعونیان است.

113- اکمال شریعت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

5

- انعام - 6 - 154 - 6

ص: 45

6- تورات کامل کننده دستوره‌های دهگانه ابلاغ شده به موسی (ع) و موجب اکمال شریعت او

ثم ءاتینا موسی الکتب تماما

برداشت فوق بر این میناست که مفعول «تماما» اصول دهگانه باشد.

114- التجای موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 12 - 2

2- اقدام موسی (ع) مبنی بر بیان ترس و نگرانی خویش به خداوند.

قال ربّ إني أخاف

115- القای عصای موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 32 - 1

1- اقدام موسی (ع) به افکندن عصای خویش به منظور نشان دادن معجزه ای آشکار به فرعونیان

أولوجئتک بشیء مبین . . . فألقى عصاه

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 45 - 1

1 - افکندن موسی (ع) عصای خویش را، در پی ارائه افسون از سوی ساحران

فألقى موسی عصاه

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- نمل - 27 - 10 - 2، 1

1 - فرمان خدا به موسی (ع) در وادی طور، مبنی بر افکندن عصای خویش

و ألقى عصاك

2 - تبدیل ناگهانی عصای موسی به ماری پرتحرک، در پی افکندن آن بر زمین

فلما رءاها تهتّرت كأنّها جانّ

«اهتزاز» (مصدر «تهتّرت») به حرکت تند و سریع گفته می شود. «جانّ» نیز به گفته مفسران، گونه ای از مار باریک است که بسیار چست و چالاک می باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 31 - 2، 1

1 - فرمان الهی به موسی، در وادی طور مبنی بر افکندن عصای خویش

و أن ألقى عصاك

ص: 46

«إلقاء» (مصدر «ألقى») به معنای انداختن است.

2 - تحرک شدید و تند و تیز عصای موسی در پی افکندن آن بر زمین

فلما رءاها تهتت كاتها جان

«إهتزاز» (مصدر «تهتت») به معنای به حرکت در آمدن است. تشبیه حرکت عصای اژدها شده موسی به حرکت مار کوچک (جان)، بیانگر آن است که عصای مار شده - علی رغم این که ماری بزرگ بود - چنان چالاک بود که گویا ماری کوچک است.

116- الگوگیری از موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

15

- صافات - 37 - 121 - 2

2 - موسی و هارون (علیهما السلام)، نمونه و الگوی نیکوکاران و احسان کنندگان

سلم علی موسی و هرون . إنا كذلك نجزي المحسنين

117- الواح موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

2

- بقره - 2 - 248 - 17

17 - در صندوق معهود، نشانه حاکمیت طالوت و شکسته های الواح حضرت موسی بود که بر آن علوم آسمانی نگاشته شده بود .

ان یاتیکم التابوت

امام باقر (ع) درباره آیه «ان یاتیکم التابوت . . .» فرمود: رضاض الالواح فیها العلم والحکمه، العلم جاء من السماء فکتب فی الالواح و جعل فی التابوت

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 133، ح 440؛ نورالثقلین، ج 1، ص 247، ح 977.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

18

- نجم - 53 - 36 - 2

2- کتاب آسمانی موسی (ع)، دارای صحیفه ها و الواح متعدد

بما فی صحف موسی

118- امامت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 142 - 12

ص: 47

12 - موسی (ع)، علاوه بر مقام نبوت، منصب امامت و رهبری سیاسی بنی اسرائیل را نیز عهده دار بود.

وقال موسی لأخیه هرون اخلفنی فی قومی

119- امانتداری موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 26 - 12، 6

6 - موسی (ع)، مردی نیرومند و شخصیتی امین در دیدگاه دختر شعیب

إنّ خیر من استأجرت القویّ الامین

12 - «عن الرضا (ع): ... و لما قالت: «استأجره إنّ خیر من استأجرت القویّ الامین» قال أبوها کیف علمت ذلك؟ قالت لما أتته برسالتک فأقبل معی قال کونی خلفی ودلّینی علی الطريق...»

از امام رضا (ع) روایت شده [است که فرمود] آن گاه که دختر شعیب به پدرش گفت: موسی را اجیر کن؛ چون بهترین اجیر کسی است که نیرومند و امین باشد؛ پدر گفت: چگونه به این حقیقت پی برده ای؟ گفت: آن گاه که پیام تو را برای او بردم با من همراه شد و گفت: تو پشت سر من باش و راه را به من نشان ده...».

120- امت های بعد از موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 45 - 2

2 - پیدایش نسل های بسیار از زمان نزول تورات تا عصر پیامبر

وما کنت بجانب الغربیّ إذ قضینا إلی موسی الأمر... و لکنّا أنشأنا قرونًا

121- امتحان موسی (ع)

25 - خداوند ، پیش از ورود موسی (ع) به مدین ، او را به آزمایشی سخت گرفتار ساخت .

و فتتک فتوناً فلپشت سنین فی أهل مدین

«فتنه» به معنای امتحان و اختبار است (مصباح). «فتون» مصدر و مفعول مطلق است و برای تأکید کلام آورده شده است و جمله «فتتاک فتوناً»؛ یعنی، تو را به خوبی آزمودیم.

29 - آزمایش موسی (ع) و گرفتاری های سخت دوران زندگانی او ، از نعمت های خداوند به آن حضرت بود .

و فتتک فتوناً

از آن جایی که این آیات در صدد برشمردن نعمت های خداوند به موسی (ع) است و در ضمن آن، گرفتاری آن حضرت به فتنه (آزمایش یا سختی) مطرح شده است، چنین برمی آید که این نوع سختی ها و آزمودن ها نیز از جمله نعمت های الهی است.

33 - درنگ چندساله موسی (ع) در بین مردم مدین، مرحله ای دیگر از آزمون و ابتلای موسی (ع) بود.

و فتنگ فتونافلپشت فی أهل مدین

«فاء» در «فلپشت» ممکن است برای عطف مفصل بر مجمل باشد. در این صورت درنگ موسی (ع) در مدین، مصداق فتنه (آزمون یا سختی) خواهد بود.

122- امتناع موسی (ع) از رضاع

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 12 - 2

2 - امتناع موسی (ع) از گرفتن پستان دایگان

و حرّمناعلیه المراضع من قبل

123- امداد به موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 46 - 3,6,7

3 - خداوند همراهی کامل خود با موسی و هارون (ع) و حمایت و حفاظت از آنان را طی رویارویی با فرعون، اعلام کرد.

إِنّی معکما

خداوند، همواره با همگان هست و در همه جا حضور دارد. آنچه که برای رفع نگرانی موسی و هارون (ع) مورد تأیید قرار گرفته، حضور ویژه خداوند است که حاکی از حمایت بی دریغ او از آنان است.

6 - شنوایی و بینایی خداوند، پشتوانه ای اطمینان بخش برای تضمین یاری موسی و هارون (ع) در برابر فرعون بود.

إِنّی معکما أسمع وأری

7- وعده یاری خداوند و آگاهی گسترده او بر جزئیات ماجرای ارشاد فرعون ، مایه امیدواری و آرامش بخش دل های نگران موسی و هارون (ع) بود .

إتنا نخاف .. لاتخافا إتنی معکما أسمع و أری

124- امدادگری موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 24 - 2

2- موسی (ع) ، شخصیتی ضعیف نواز و یاور محرومان

قالتا لانسقی .. و أبونا شیخ کبیر . فسقی لهما

ص: 49

125- امدادهای موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 24 - 3,6

3- اقدام بی درنگ موسی (ع) به آب دادن گوسفندان دختران شعیب پس از شنیدن اظهارات آنان

قالتا... و أبونا شیخ کبیر . فسقی لهما

تعبیر «فسقی لهما» با «فا»ی عاطفه - که برای عدم تراخی است - بیانگر مطلب یاد شده است.

6- کمک رسانی موسی (ع) به دختران شعیب، علی رغم خستگی و گرسنگی شدید وی

ثم تولیٰ إلى الظلّ فقال ربّ ائیّی لما أنزلت إلیّ من خیر فقیر

126- امر به موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 12 - 4

4- خداوند به موسی (ع) فرمان داد، به پاس احترام محضر پروردگار خود، نعلین از پای درآورد و با پای برهنه در وادی مقدس گام نهد.

فاخلع نعلیک إناک بالواد المقدّس طوی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 32 - 1

1 - فرمان دیگر خداوند به موسی (ع) در وادی طور مبنی بر بردن دست خویش به گریبان

اسلک یدک فی جیبک

127- امنیت موسی (ع) در رود نیل

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 39 - 4

4 - خداوند به مادر موسی (ع) اطمینان بخشید که آب خروشان نیل، صندوق حامل موسی (ع) را به ساحل خواهد افکند.

فَلْيَلْقَهُ الْيَمَّ بِالسَّاحِلِ

امر به دریا که باید صندوق را به ساحل بیفکند، مجاز و برای مبالغه در این است که آمدن صندوق به همراه جریان آب تا کناره رودخانه و افکندگی آن به خشکی، قطعی است.

ص: 50

128- امیدواری به خانواده موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- نمل - 7 - 7 - 27

7- آرامش موسی (ع) در شرایط سخت و بحرانی و تلاش وی جهت ایجاد امید و اطمینان در خانواده خود .

إِنِّي ءَانَسْتُ نَارًا سَنَاتِيكُمْ.. لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ

129- امیدواری به فرزندخواندگی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 9 - 11

11 - همسر فرعون ، خواستار نگه داری موسی (ع) با امید به منتفع شدن از خدمات وی ، یا برگزیدن او به فرزندى خویش

عَسَىٰ أَن يَنْفَعَنَا أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا

130- امیدواری به منفعت رسانی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 9 - 11

11 - همسر فرعون ، خواستار نگه داری موسی (ع) با امید به منتفع شدن از خدمات وی ، یا برگزیدن او به فرزندى خویش

عَسَىٰ أَن يَنْفَعَنَا أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 129 - 5

5- موسی (ع) در عین امیدواری به هلاکت فرعون و حاکمیت یافتن بنی اسرائیل ، نگران عدم ایجاد شرایط آن از سوی قوم خویش بوده است .

عسی ربکم أن یهلک عدوکم ویستخلفکم فی الأرض

کلمه «عسی» حکایت از آن دارد که موسی (ع) یقین به هلاکت فرعون و حاکمیت یافتن قومش نداشته است و شاید دغدغه خاطر او بدان جهت بود که وی اطمینان نداشت مردمش ش---رایی را که برای پیروزی مطرح ساخته بود (استعینوا بـ-الله ..) رعایت کنند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- نمل - 27 - 7 - 11

ص: 51

11 - امید موسی (ع) ، به یافتن اطلاعاتی از محل برافروخته شدن آتش ، برای یافتن راه و ادامه مسیر سفر

ساتیکم منها بخیر

جمله «ساتیکم منها بخیر» به تقدیر «ساتیکم من عندها بخیر نهتدی به» است؛ یعنی، به زودی از آن جا اطلاعی خواهیم آورد که با کمک آن راهمان را پیدا کنیم.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 22 - 5

5 - امید بستن موسی (ع) به هدایت خداوند در یافتن راهی بی خطر و رساننده به مدین

قال عسی ربی أن یهدینی سواء السبیل

«سواء السبیل» (راه وسط) کنایه از راهی است که خطر گم شدن در آن نباشد و به راحتی انسان را به مقصد برساند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 29 - 10

10 - موسی (ع) ، امیدوار به یافتن کسی یا کسانی در کنار آتش و کسب اطلاع از آنان درباره راه

قال لأهله امکتوا .. لعلی ءاتیکم منها بخیر

132- انبیای بعد از موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - خداوند ، پس از درگذشت موسی (ع) ، رسولانی را پی در پی به سوی بنی اسرائیل فرستاد .

و قفینا من بعده بالرسل

«تقفیه» (مصدر قفینا) به معنای روانه کردن چیزی یا کسی در پی چیزی یا کسی دیگری است. بنابراین جمله «قفینا...»؛ یعنی، پس از درگذشت موسی(ع)، پیامبران بسیاری را یکی پس از دیگری [به سوی بنی اسرائیل] فرستادیم.

10 - پیامبران ، پس از موسی (ع) تابع او بوده و شریعت وی را تبلیغ می کردند .

و لقد آتینا موسی الکتب و قفینا من بعده بالرسل

133- انبیای پس از موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

18

- حدید - 57 - 27 - 6، 2

2- تاریخ ، شاهد بعثت پی در پی پیامبران ، از زمان موسی (ع) تا ظهور عیسی (ع)

ثم قفینا علی ءاثرهم برسلنا

«تقفیه» (مصدر «قفینا») به معنای چیزی را به دنبال چیزی قرار دادن است. بنابراین «قفینا برسلنا»؛ یعنی،

ص: 52

پیامبران خود را یکی پس از دیگری مبعوث کردیم.

6- بعثت عیسی (ع)، پس از موسی (ع) و پیامبران بعد از او بوده است.

ثم قفینا علی ءاثرهم برسنا و قفینا بعیسی ابن مریم

134- انبیای قبل از موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 74 - 2، 1

1 - خداوند، در فاصله زمانی بین حضرت نوح و موسی (ع)، پیامبران بزرگی را مبعوث کرد.

و اتل علیهم نبأ نوح... ثم بعثنا من بعده رسلا... ثم بعثنا من بعدهم موسی

2- پیامبرانی که در فاصله بین حضرت نوح و موسی (ع) مبعوث شدند، هر کدام عهده دار هدایت قوم خود بودند.

و اتل علیهم نبأ نوح... ثم بعثنا من بعده رسلا إلى قومهم... ثم بعثنا من بعدهم م

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 94 - 2

2- سرگذشت حضرت نوح و موسی (ع) و پیامبران مبعوث شده در فاصله میان آنان و تکذیب شدن آنان و هلاکت مکذبان به عذاب استیصال، آیاتی است که در کتاب های آسمانی پیشین نیز آمده بود.

و اتل علیهم نبأ نوح... فإن كنت فی شک مما أنزلنا إلیک فسنل الذین یقرءون الکتب م

برداشت فوق از ارتباط میان این آیه شریفه و مجموعه آیات 71 تا 93 - که با هم یک بند را تشکیل می دهند - استفاده می شود.

135- انتقاد از موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 129 - 2

2- موسی (ع) مورد انتقام قوم خویش به سبب استمرار بیدادگری فرعون پس از بعثت وی

قالوا أوذینا من قبل أن تأتینا و من بعد ما جئتنا

136- انتقاد موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 22 - 1

1 - انتقاد صریح موسی (ع) از فرعون به خاطر به بردگی کشاندن بنی اسرائیل

و تلک نعمه . . . أن عبّدتّ بنی إسرءیل

ص: 53

جمله «و تلک نعمه..» استفهامی و به تقدیر «أوتلک...» است. «أن عبّدت» می تواند عطف بیان برای اسم اشاره «تلک» و یا منصوب به نزع خافض (لام تعلیل) و به تقدیر «لأن عبّدت» باشد. «تعبید» (مصدر «عبّدت») به معنای برده و بنده [خود] ساختن است؛ یعنی، آیا این که فرزندان اسرائیل را بنده خود ساخته ای، این نعمتی است که منت آن را بر من می نهی.

137- انجام رسالت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 49 - 1

1 - موسی و هارون (ع) با ابلاغ پیام های وحی الهی به فرعون ، مأموریت خویش را به انجام رساندند .

فقولا له .. قال فمّن ربّکما

آیات گذشته، جملگی سخن خداوند با موسی و هارون(ع) بود؛ ولی از مواجهه آنان با فرعون و آنچه روی داده، در این آیات سخنی نیست. از پاسخ فرعون بر می آید که آنان پیام خویش را به وی رساندند و پاسخ او را دریافت کردند.

138- انجام وظیفه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

5

- انعام - 6 - 154 - 3

3 - موسی (ع)، پیامبری که مسؤولیت خویش را به خوبی انجام داد.

علی الذی أحسن

مراد از «الذی أحسن» (آن کس که نیکی کرده است)، هم می تواند موسی(ع) باشد و هم می تواند مقصود از آن هر فرد نیکوکاری باشد. برداشت فوق ناظر به احتمال اول است.

139- انداختن عصای موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 19 - 20 - 1

1 - خداوند در وادی طوی به موسی (ع) فرمان داد تا عصای خویش را بر زمین بیفکند .

قال ألقها يموسی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 20 - 1

1 - موسی (ع) به فرمان خداوند عصای خویش را بر زمین افکند .

فألقیها

ص: 54

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 69 - 1

1 - پس از ارائه سحر ساحران فرعون ، خداوند به موسی (ع) فرمان داد تا عصایش را بر زمین بیندازد .

و ألقى ما فى يمينك

مراد از «ما فى يمينك»، عصای موسی (ع) است که در آیات پیشین در پاسخ «ما تلک بيمينك» از زبان موسی (ع) بیان شده بود. تصریح به این وصف، برای موسی (ع) خاطره آن پرسش و پاسخ را تجدید کرده و مایه اطمینان بیشتر او بود.

140- اندوه مادر موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 40 - 13

13 - مادر موسی ، با چشم دوختن به سرنوشت نامعلوم فرزندش ، از دوری او اندوهگین بود .

کی تقرّ عينها و لاتحزن

آرام و قرارگرفتن چشم، کنایه از بر طرف شدن نگرانی شدیدی است که چشم را به سویی خیره می کند و یا آن را همواره به چپ و راست می چرخاند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 7 - 9

9 - توصیه مادر موسی از سوی خدا به دور کردن ترس و اندوه از خود نسبت به سرنوشت فرزندش

و لاتخافی و لاتحزنی

141- اندوه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 150 - 2

2 - موسی (ع) به هنگام بازگشت به سوی بنی اسرائیل از گمراه شدن قومش خشمگین و بسیار اندوهناک بود .

ولما رجع موسی إلی قومه غضبن أسفاً

«أسف» به کسی گفته می شود که بسیار اندوهناک باشد. (برگرفته از لسان العرب).

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 40 - 22

22 - خداوند موسی (ع) را از اندوه و نگرانی بر ارتکاب قتل نفس ، نجات بخشید .

وقتلت نفساً فنجینک من الغم

ص: 55

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 86 - 3

3- موسی (ع)، تحت تأثیر خشم و اندوه

غضببن أسفاً

142- اندوه موسی (ع) در میقات

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 155 - 8،10

8- موسی (ع) اندوهناک از هلاکت برگزیدگانش در میعادگاه مناجات به دور از چشمان بنی اسرائیل

قال رب لو شئت أهلکتهم من قبل

جمله «لو شئت ..» (اگر می خواستی من و ایشان را به هلاکت رسانی، پیش از حضور در میقات به هلاکت می رساندی) حکایت از تحسر و اندوه موسی (ع) بر از میان رفتن همراهانش دارد و قید «من قبل» می رساند که اندوه وی برخاسته از آن است که هلاکت آنان در میقات و به دور از چشمان بنی اسرائیل تحقق یافته است.

10- اندوه موسی (ع) بر هلاکت همراهانش در میقات، موجب شکوه او به درگاه خدا و آرزوی مرگ خویش و همراهانش پیش از حضور در میعادگاه مناجات

قال رب لو شئت أهلکتهم من قبل وایی

143- انداز از غضب پیروان موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- غافر - 40 - 35 - 5

5- هشدار مؤمن آل فرعون به مردم مجادله گر و حق ستیز مصر ، درباره خشم انقلابی و انتقام مؤمنان طرفدار موسی (ع)

الذین یجدلون فی آیت اللہ .. کبر مقتاً ... عندالذین ءامنوا

تذکر مؤمن آل فرعون به فرعونیان، مبنی بر این که ستیزه جویی در آیات الهی، موجب بغض و دشمنی مؤمنان می شود؛ می تواند بیانگر این نکته باشد که عمل آنان، موجب خشم انقلابی و شورش مؤمنان طرفدار موسی(ع) علیه آنان خواهدگردید.

144- انذارهای موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- اسراء - 17 - 102 - 9

9- هشدار موسی (ع) به فرعون نسبت به فرجام هلاکت بار وی

وإنی لأظنک یفرعون مشبوراً

ص: 56

«ثبور» به معنای هلاکت و فساد است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 61 - 10، 4، 6

4 - ترساندن فرعونیان از عذاب - به خاطر افترای بر خداوند - سرلوحه سخنان موسی (ع) در صحنه مقابله با ساحران فرعون

قال لهم موسى ويلكم لا تفتروا على الله كذباً فيسحتكم بعذاب

«ویل»؛ یعنی، «اندوه» و «هلاکت» و «هر سختی که از ناحیه عذاب پدید آید» (لسان العرب). «ویلکم» نفرین است؛ یعنی، عذاب باد بر شما. برخی آن را مفعول برای فعل محذوف دانسته اند؛ یعنی، اَلزَمُوا وَيَلِكُمْ (با هلاکت و عذابتان همدم باشید). جمله «فیسحتکم بعذاب» روشنگر مفاد «ویلکم» است.

6 - بهره جستن موسی (ع) از تجمع مردم مصر جهت تماشای صحنه مقابله او و ساحران، برای بیم دادن مردم و دعوت آنان به توحید و ایمان

قال لهم موسى ويلكم لا تفتروا على الله كذباً

10 - موسی (ع) با توجه به افترا های فرعونیان بر خداوند، به آنان هشدار داد و شکست و ناکامی را برای آنان پیش بینی کرد.

ویلکم لا تفتروا علی الله... و قد خاب من افتری

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 86 - 14

14 - موسی (ع)، گوساله پرستان بنی اسرائیل را مردمی عهدشکن توصیف کرده و آنها را به عذاب سخت الهی هشدار داد.

أم أردتم أن يحلّ عليكم غضب من ربكم

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 37 - 6

6 - تهدید فرعونیان از سوی موسی (ع) ، به فرجامی ناگوار به خاطر نپذیرفتن هدایت

قال موسی ربی أعلم بمن جاء بالهدی . . . إنه لا یفلح الظلمون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 28 - 19

19 - هشدار مستمر موسی (ع) به فرعونیان ، درباره گرفتار شدن آنان به عذاب های گوناگون الهی

وإن یک صادقاً یصیبکم بعض الذی یعدکم

مقصود از وعده موسی به فرعونیان، عذاب های الهی است. آمدن کلمه «بعض» می رساند که این وعده ها و عذاب ها، متعدد بوده است. فعل مضارع «یعد» نیز می فهماند که این وعده ها، به طور دائمی و مستمر به آنان ابلاغ می شد.

ص: 57

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 82 - 18

18- موسی (ع) در برابر فرمان خداوند ، تسلیم بود .

رحمه من ربک و ما فعلته عن امری

خضر(ع) برای قانع ساختن موسی (ع) کارهای خود را به فرمان الهی مستند ساخت.

145- انکار معجزه موسی (ع)

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 132 - 1

1 - فرعونیان با سحر خواندن تمامی معجزات موسی ، به وی گفتند که هرگز رسالتش را تصدیق نخواهند کرد .

مهما تأتتا به من ءایه لتسحرنا بها فما نحن لک بمؤمنین

«مهما» از أسماء شرط و به معنای «ای شیء» است. و «من» در «من آیه» بیان «مهما» است. بنابراین جمله «مهما تأتتا ...» یعنی «هر چیزی را که به عنوان معجزه بیاوری ...»

146- انگیزه موسی (ع)

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

6- متهم شدن موسی (ع) از سوی مرد اسرائیلی به داشتن انگیزه های جبارانه و روحیه ظلم و تجاوزگری

إن تريد إلا أن تكون جبارًا في الأرض

147- اوامر موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 54 - 2

2- موسی (ع) با بیان ستمکاری قومش ، به آنان فرمان داد تا روی به درگاه خدا آورده ، توبه کنند .

و إذ قال موسی لقومه .. فتوبوا إلی بارئکم

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

4

- مائده - 5 - 21 - 1,8

1- ورود به سرزمین مقدس و تصرف آن ، فرمان موسی (ع) به قوم خویش

يقوم ادخلوا الارض المقدسه

8- موسی (ع) بر حذر دارنده قوم خویش از فرار و عقب نشینی به هنگام رویارویی با ساکنان سرزمین مقدس

ص: 58

و لا ترتدوا علی ادبارکم

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

4

- مائده - 5 - 22 - 1

1 - تأکید بنی اسرائیل بر کناره گیری از نبرد با زورگویان سرزمین مقدس ، علی رغم فرمان موسی (ع)

قالوا یموسی ان فیها قوماً جبارین و انّا لن ندخلها

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

4

- مائده - 5 - 23 - 5

5 - خداترسی یوشع وکالب ، بر انگیزنده احساس مسؤولیت آنان در برابر فرمان های موسی (ع)

قال رجالان من الذین یخافون .. ادخلوا علیهم الباب

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 142 - 15

15 - اصلاح امور جامعه بنی اسرائیل از دستورالعمل های موسی به برادر و خلیفه خود هارون

و أصلح

چون فرمان به اصلاح پس از انتخاب هارون به سرپرستی بنی اسرائیل آمده است، معلوم می شود مراد، اصلاح امور اجتماعی، فرهنگی و .. بنی اسرائیل است، نه درستکاری هارون در امور شخصی خودش.

3- موسی (ع) ، وظایف و مسؤولیت های هارون را در زمان غیبت خود ، برای وی معین کرده بود .

ما منعک .. ألا تتبعن أفعصیت امری

«لا» در «ألا تتبعن» برای تأکید نفی مستفاد از «منعک» است و در اصل مراد چنین بوده است: «ما منعک أن تتبعن». برخی گفته اند: «لا» زاید نیست؛ بلکه مراد این است که: «ما الذی صدک و حملک علی ألا تتبعن»؛ یعنی، چه چیز تورا بازداشت و بر پیروی نکردن من وادار ساخت (مفردات راغب).

4- هارون (ع) ، متهم به مخالفت با فرمان های موسی (ع) با سکوت و بی تفاوتی در برابر انحراف بنی اسرائیل

ما منعک .. أفعصیت امری

«أفعصیت ..» خطاب موسی (ع) به هارون (ع) است. ظاهر آیه چنین دلالت دارد که عصیان هارون از دستورات موسی (ع)، لا اقل به عنوان اتهام از جانب موسی (ع) مطرح بوده است.

148- اولین رسالت موسی (ع)

5- موسی (ع) از قومش درخواست کرد که همواره به خاطر داشته باشند که خداوند عامل رهایی آنان از شکنجه و کشتار فرعونیان بود.

إذ قال موسى لقومه اذكروا نعمه الله عليكم إذ أنجكم من آل فرعون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

12

- مؤمنون - 23 - 46 - 2,4

2 - حرکت به سوی فرعون و اشراف پیرامون وی ، نخستین رسالت موسی و هارون (ع)

ثم أرسلنا موسى و أخاه هرون . . . إلى فرعون و ملائجه

4 - حاکمیت سرکوبگر فرعون ، مانع از آزادی مردم و روی آوردن موسی به هدایت آنان ، در مرحله نخست

ثم أرسلنا موسى . . . إلى فرعون و ملائجه

با توجه به این که در آیات پیشین، وقتی سخن از «انبیاء» به میان می آمد، رسالت آنان به سوی توده های مردم مد نظر بود؛ ولی در مورد موسی (ع) سخن از رسالت او به سوی فرعون به میان آمده است، می توان گفت که حرکت حضرت موسی به سوی فرعون، بدان جهت بود که نظام فرعون، مانع از آزادی مردم و گرایش آنان به موسی - و به عبارت دیگر - سدی میان او و مردم بوده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

18

- ذاریات - 51 - 38 - 3

3 - نخستین مأموریت موسی (ع) ، حرکت به سوی فرعون بود .

و فی موسی إذ أرسلناه إلى فرعون

اولین سخن خدا با موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- نمل - 27 - 8 - 8

8 - بیان تسبیح و تنزیه خداوند ، در نخستین مکالمه او با موسی

نودی . . . و سبحن الله رب العلمین

149- اولین سخن موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- زخرف - 43 - 46 - 10

10 - اقرار به یگایی پروردگار هستی و اعلام پیامبری خویش ، نخستین سخن موسی (ع) در برابر فرعون و فرعونیان

فقال ائی رسول رب العلمین

ص: 60

150- اولین مؤمنان به موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 51 - 3,6

3- قرار گرفتن در صف نخستین مؤمنان ، سرمایه امید ساحران به آمرزش الهی

إِنَّا نَطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ لَنَا كُنَّا أَوَّلَ الْمُؤْمِنِينَ

عبارت «آن کتا..» تعلیل برای امید داشتن به غفران الهی است؛ یعنی، چون ما در صف نخستین ایمان آوردگان به موسی قرار گرفتیم این ما را امیدوار به غفران می نماید.

6- ساحرانِ گرویده به موسی (ع) ، از نخستین مؤمنان به وی

إِنَّا نَطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ لَنَا إِنْ كُنَّا أَوَّلَ الْمُؤْمِنِينَ

151- اهتمام موسی (ع) به اتحاد

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 94 - 13

13 - حفظ وحدت و یک پارچگی بنی اسرائیل ، از سفارش های موسی (ع) به هارون

فَرَّقْتُ بَيْنَ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَلَمْ تَرْقُبْ قَوْلِي

«ترقب» به معنای «تحفظ» است و مفاد جمله «إِنِّي خَشِيتُ..» - با توجه به عطف «لم ترقب» بر «فرقت» - این است که: «من نگران آن بودم که بگویی بنی اسرائیل را متفرق ساختی و گفته مرا حفظ و مراعات نکردی». این گفته هارون(ع) دال بر آن است که موسی(ع) پیش از رفتن به میقات، در مورد حفظ وحدت بنی اسرائیل، توصیه های لازم را به او کرده بود.

152- اهتمام موسی (ع) به حمد خدا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 34 - 1

1 - هدف موسی (ع) از تقاضای نبوت و رسالت برای هارون (ع)، به دست آوردن فرصت بسیار برای ذکر خداوند و حمد و ثنای مکرر او بود.

و أشركه فی أمری . . . و نذکرک کثیراً

فاعل «نذکرک» موسی و هارون (ع) است و مراد از کثرت ذکر خدا، افزایش تبلیغات توحیدی - براثر همراهی آن دو - است که متضمن مدح و ثنای خداوند می باشد.

153 - اهتمام موسی (ع) به ذکر خدا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 34 - 1

ص: 61

1 - هدف موسی (ع) از تقاضای نبوت و رسالت برای هارون (ع)، به دست آوردن فرصت بسیار برای ذکر خداوند و حمد و ثنای مکرر او بود.

و أشركه فی أمری . . و نذکرک کثیرًا

فاعل «نذکرک» موسی و هارون(ع) است و مراد از کثرت ذکر خدا، افزایش تبلیغات توحیدی - براثر همراهی آن دو - است که متضمن مدح و ثنای خداوند می باشد.

154- اهداف رسالت موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 103 - 5,6

5- موسی (ع) پیامبری از جانب خداوند برای ارشاد و هدایت فرعون زمان خویش و بزرگان دربار وی

إلی فرعون و ملایه

کلمه «فرعون» عنوان و لقب پادشاهان و حاکمان بزرگ مصر در عصرهای گذشته بوده است.

6- ارشاد اهرم های اصلی نظام فرعون (فرعون و کارگزاران ارشد وی) نخستین و مهمترین رسالت موسی (ع)

إلی فرعون و ملایه

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 32 - 9

9- مبارزه با فسق و تجاوز، هدف اساسی موسی (ع) در رویارویی با فرعون و دارودسته وی

إلی فرعون و ملایه إثم کانوا قومًا فسقین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

20

- نازعات - 79 - 19 - 2

2- دعوت فرعون به خشیت از خداوند، از اهداف رسالت موسی (ع)

فتخشی

- دعوت فرعون به خشیت از خداوند، از اهداف رسالت موسی (ع)

155- اهداف مسافرت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 65 - 2

2- هدف موسی (ع) و همراه وی از سفر جستجوگرانه خود، یافتن بنده ای از بندگان خاص الهی و دارای علم لدنی بود.

فارتدا... فوجدا عبداً من عبادنا... و علمنه من لدنا

واژه «وجدا» بیان کننده یافتن چیزی است که موسی و همراه اش در جستجوی آن بودند و نه دیداری اتفاقی و

ص: 62

غیر مترقبه. «لدنا» دلالت می کند که علم حضرت «خضر(ع)» دانش عادی و معمولی نبوده، بلکه از افاضات خاص ربّانی بوده است.

156- اهداف موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 61 - 22

22- موسی (ع) با دور نگه داشتن قومش از سکونت در شهرها، اهداف بلندی را برای آنان در نظر داشت و آن را تعقیب می کرد.

اهبطوا مصرًا فان لکم ما سألتکم

جمله «اهبطوا مصرًا...» (به یکی از شهرها در آید، آنچه می خواستید در آن وجود دارد) بیانگر این است که: انتقال قوم موسی از بیابانها به شهر کاری سهل و آسان بوده است. و ناگزیر از بیابان گردی نبودند. بنابراین موسی(ع) بیابان گردی را برای قومش انتخاب کرده بود و این معنا بدیهی است که اگر پیامبران امری را برای قوم خویش انتخاب کنند - خصوصاً اگر مشکلاتی را هم به دنبال داشته باشد - در پی رساندن آنان به اهداف بلندی هستند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

9

- ابراهیم - 14 - 5 - 8

8- حضرت موسی (ع)، دارای هدفی مشترک با پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) در نجات مردم از ظلمت ها و هدایت آنان به سوی

نور

کتب أنزلنه إلیک لتخرج الناس من الظلمت . . . لقد أرسلنا موسی بآیتنا أن أخرج قو

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

2- هدف موسی از همراه شدن با خضر ، بهره‌وری از علم رشد آفرین وی بود .

هل أتبعك على أن تعلمن مما علمت رشداً

«رشداً» اگر مفعولٌ له باشد، مفاد آیه این است که: «پیروی من، به منظور رشد یافتن است» که اگر مفعولٌ به باشد، مراد این است که: «تورا پیروی می کنم بر این اساس که آنچه را رشد است، به من بیاموزی.»

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 98 - 1

1 - متذکر ساختن مردم به توحید در پرستش ، هدف موسی (ع) از منهدم ساختن و خرد کردن گوساله سامری

لنحرقتنه .. إنما إلهكم الله

برحسب ظاهر، این آیه ادامه سخن موسی (ع) با قوم خویش است. ارائه این بیانات، پس از محاکمه سامری و محکومیت وی و نیز تصمیم به نابود ساختن گوساله او، نتیجه گیری از مجموع واقعه و حاکی از این نکته است

ص: 63

که موسی(ع) برای اخذ این نتیجه (ابطال شرک و اثبات توحید)، آن مقدمات را به کار گرفته بود.

157- اهداف نبوت موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 33 - 3

3- روی آوردن عموم مردم به تسبیح خداوند ، از اهداف رسالت موسی و هارون (ع) بود .

یفقهوا قولی . . . کی نسبحک کثیراً

ممکن است مراد از تسبیح کثیر، کثرت تسبیح کنندگان باشد. در این صورت فاعل «نسبحک» منحصر به موسی و هارون(ع) نخواهد بود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 34 - 2

2- انتشار فراوان یاد خداوند در بین مردم ، از اهداف رسالت موسی و هارون (ع) بود .

یفقهوا قولی . . . و نذکرک کثیراً

158- اهل کتاب و موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

4

- نساء - 4 - 153 - 3

3- عناد ، لجاجت و بهانه جویی ، ریشه درخواست های بی جای اهل کتاب از حضرت محمد (صلی الله علیه و آله) و موسی (ع)

فقد سألوا موسى أكبر من ذلك .. فأخذتهم الصعقة بظلمهم

لحن مذمت آمیز آیه در بیان خواسته‌های اهل کتاب، می‌رساند که آنان نه به خاطر حق جویی بلکه از سر بهانه جویی و عنادورزی چنین تقاضاهایی را مطرح می‌کرده‌اند.

159- اهل مدین در دوران موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 23 - 5

5- دامداری، شغل اصلی مردم مدین در زمان ورود موسی (ع) به آن سرزمین

وجد علیه أُمَّه من الناس يسقون

جمعیت انبوه چوپانان برای آب دادن به دام‌ها، نشان دهنده مطلب یاد شده است.

ص: 64

160- اهمیت آب در دوران موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- زخرف - 43 - 51 - 14

14 - اهمیت آب در جامعه فرعونى عصر موسى (ع)

و هذه الأنهر تجري من تحتی

161- اهمیت باغداری در دوران موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- دخان - 44 - 26 - 3

3- نقش مهم باغداری و کشاورزی در اقتصاد مصریان، در عصر موسی (ع) *

کم ترکوا من جنّات و عیون . و زروع

از این که خداوند تنها «جنات»، «عیون» و «زروع» را به خصوص از میان نعمت ها نام برده است، می توان فهمید که نقش این امور در شکوفایی و اقتدار اقتصادی مصریان در عصر موسی، بیش از سایر منابع بوده است.

162- اهمیت دوران موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

12

- مؤمنون - 23 - 45 - 6

6- عصر رسالت موسی ، سر آغاز مقطعی نوین در تاریخ ادیان الهی

ثم أرسلنا رسلنا تترأ . . ثم أرسلنا موسی و أخاه هرون

با توجه به این که در آیات پیشین، پیامبران پس از عصر نوح، به شکل کلی و عمومی مطرح شدند؛ ولی در این آیات، رسالت موسی و عصر او از آن مجموعه جدا شده و مشخصاً اختصاص به ذکر یافته است، می توان مطلب یاد شده را به دست آورد.

163- اهمیت رسالت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

14

- سجده - 32 - 23 - 9

9- هدایت بنی اسرائیل ، هدف رسالت موسی (ع) بوده است .

ولقد آتینا موسی الکتب . . . وجعلنه هدی لبنی إسرئیل

ص: 65

164- اهمیت قصه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 9 - 1

1 - سرگذشت حضرت موسی (ع)، فصلی مهم و قابل تأمل و تأسی برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) بود.

و هل اتیک حدیث موسی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 10 - 8

8 - نمایان شدن آتش و فراهم آمدن خلوت گاهی برای اعطای رسالت به موسی (ع)، حادثه ای با اهمیت و درخور توجه برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) بود.

هل اتیک حدیث موسی . إذ رءا نازًا

کلمه «إذ» ظرف است برای «حدیث» (در آیه قبل) و استفهام در آن آیه برای ترغیب پیامبر (صلی الله علیه و آله) به توجه به آن ماجرا است.

165- اهمیت کشاورزی در دوران موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- دخان - 44 - 26 - 3

3- نقش مهم باغداری و کشاورزی در اقتصاد مصریان، در عصر موسی (ع) *

کم ترکوا من جنّات و عیون . و زروع

از این که خداوند تنها «جنات»، «عیون» و «زروع» را به خصوص از میان نعمت ها نام برده است، می توان فهمید که نقش این امور در شکوفایی و اقتدار اقتصادی مصریان در عصر موسی، بیش از سایر منابع بوده است.

166- اهمیت گفتگوی خدا با موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

20

- نازعات - 79 - 16 - 4

4 - ندای خداوند به موسی (ع) در وادی طوی، حادثه ای با اهمیت و در خور توجه برای پیامبر (صلی الله علیه و آله)

حدیث موسی . إذ نادیه ربّه

«إذ» ظرف برای «حدیث» (در آیه قبل) است و از آن جا که استفهام در آن آیه برای ترغیب پیامبر (صلی الله علیه و آله) به توجه و دقت در آن ماجرا بود، عظمت حادثه استفاده می شود.

167- اهمیت معجزات موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 66

- زخرف - 43 - 48 - 1

1 - معجزات موسی (ع) از نظر اهمیت ، دارای مراتب و هر یک مهم تر از معجزه قبلی او بود .

و ما نریهم من آیه إلا هی اکبر من أختها

168- اهمیت معجزه عصای موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 23 - 4، 1

1 - ارائه معجزه عصا و یدبیضا به موسی (ع) در وادی طوی ، به جهت نمایاندن برخی معجزات بزرگ الهی به آن حضرت بود .

لنریک من آیتنا الکبری

«لنریک» متعلق به فعلی است که از «آیه أُخری» انتزاع می شود؛ یعنی آیه آوردیم تا . . . «من» برای تبعیض است و دلالت می کند که مراد، نشان دادن بعضی از آیات بزرگ خداوند است.

4 - معجزه عصای موسی (ع) و یدبیضای او ، دو نمونه از بزرگ ترین نشانه ها و معجزات الهی اند .

من آیتنا الکبری

169- اهمیت معجزه ید بیضا موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 23 - 4، 1

1 - ارائه معجزه عصا و یدبیضا به موسی (ع) در وادی طوی ، به جهت نمایاندن برخی معجزات بزرگ الهی به آن حضرت بود .

«لنریک» متعلق به فعلی است که از «آیه أُخْرَى» انتزاع می شود؛ یعنی آیه آوردیم تا . . . «من» برای تبعیض است و دلالت می کند که مراد، نشان دادن بعضی از آیات بزرگ خداوند است.

4 - معجزه عصای موسی (ع) و یدببضای او، دو نمونه از بزرگ ترین نشانه ها و معجزات الهی اند .

من ءایتنا الکبری

170- اهمیت ملاقات موسی (ع) با خضر (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 60 - 8

8- حضرت موسی (ع) ملاقات با حضرت خضر (ع) را آن اندازه مهم و با ارزش می دانست که حتی جستجو در زمانی طولانی را برای آن روا می دید .

لأبرح حتی . . . أو أمضی حقبًا

ص: 67

«حقب» به معنای «دهر و زمانی طولانی» است اهل لغت آن را هشتاد سال نیز دانسته اند و مراد از پیمودن آن نیز، همان رسیدن به مجمع البحرين بوده است؛ یعنی، حتی ابلغ مجمع البحرين بسیر قریب او اسیر ازماناً طویله.

171- اهمیت نبوت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 32 - 5

5- اصالت موسی (ع) در رسالت نسبت به هارون (ع)

و أشركه فی أمری

172- اهمیت نجات موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

15

- صافات - 37 - 115 - 2

2- نجات موسی و هارون (علیهما السلام) و قوم شان، مهم ترین و برجسته ترین نعمت و احسان خداوند به ایشان بود.

و لقد منّا علی موسی و هرون . و نجّینهما و قومهما من الكرب العظیم

برداشت یاد شده به دلیل این نکته است که نجات موسی و هارون (علیهما السلام) از اندوه بزرگ بخشی از نعمت های الهی به ایشان بود؛ ولی در عین حال به طور جداگانه ذکر شده است.

173- ایجاد آمادگی در موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

4- پرسش خداوند از موسی (ع) در باره عصا، جهت ایجاد زمینه لازم و آمادگی ذهنی برای نمایاندن آیت و معجزه به او بود.

و ما تلک یمینک .. فآلقیها فاذا هی حیة

تصریح موسی (ع) به خواص طبیعی عصا در پاسخ خداوند، ایجادکننده زمینه ای مناسب در ذهن او بود که با مقایسه دو حالت عصا، هیچ تردیدی در معجزه بودن حالت جدید به خود راه ندهد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

5- نمایاندن معجزه به موسی (ع) در وادی طوی و به دور از چشم مردم، به خاطر تجربه و آمادگی بیشتر او برای ارائه معجزه در حضور مردم بود.*

ص: 68

174- ایمان به تعالیم موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 136 - 4

4- لزوم ایمان به تورات ، انجیل و احکام و معارف آسمانی اعطا شده به موسی و عیسی (ع)

ءامننا باللّٰه .. و ما اوتی موسی و عیسی

175- ایمان به حقانیت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 70 - 5

5- ساحران به جهت تخصص در سحر ، حقانیت گفته های موسی (ع) و سحر نبودن کار او را به روشنی درک کردند .

فَأَلْقَى السِّحْرَ سَجْدًا قَالُوا ءَامِنًا

از ظاهر آیه برمی آید، که در میدان مبارزه، تنها ساحران بودند که ایمان خود را اعلام کردند و یا لاقلاً اولین افراد بودند. این سبقت در ایمان از سوی ساحران، به جهت شناخت آنان از کار خود و تفاوت آن با معجزه بود.

176- ایمان به معجزه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

5- ساحران به جهت تخصص در سحر، حقانیت گفته های موسی (ع) و سحر نبودن کار او را به روشنی درک کردند.

فَأَلْقَى السِّحْرَ سَجْدًا قَالُوا آمَنَّا

از ظاهر آیه برمی آید، که در میدان مبارزه، تنها ساحران بودند که ایمان خود را اعلام کردند و یا لااقل اولین افراد بودند. این سبقت در ایمان از سوی ساحران، به جهت شناخت آنان از کار خود و تفاوت آن با معجزه بود.

177- ایمان به موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

4

- نساء - 4 - 164 - 8

8- ایمان واقعی به موسی (ع) در پی دارنده ایمان به پیامبر (صلی الله علیه و آله) است.

ص: 69

أوحينا إليك كما .. كلم الله موسى تكليماً

برداشت فوق مبتنی بر این است که جمله «كلم الله ..» عطف بر «أوحينا الى نوح» در آیه قبل باشد. یعنی همانگونه به تو ای پیامبر وحی کردیم که با موسی سخن گفتیم و چون روی سخن با کسانی است که اعتراف به پیامبری موسی (ع) دارند آنان با توجه به این مشابَهت باید اعتراف به پیامبری رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) نیز داشته باشند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 122 - 5، 4

4 - ساحران دربار فرعون پس از مشاهده معجزه موسی (ع) به پیامبری وی و برادرش هارون ایمان آوردند .

ءامننا برب العلمین. رب موسی و هرون

می توان گفت از اهداف ساحران در نام بردن خصوص «موسی و هارون»، پذیرش ایشان به عنوان پیامبران الهی بوده است.

5 - ساحران ، ایمان خویش را به موسی (ع) و هارون به همگان اعلام کردند .

قالوا ءامننا برب العلمین. رب موسی و هرون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 123 - 6، 1

1 - فرعون در پی گرایش ساحران به رسالت موسی (ع) و ایمانشان به ربوبیت خداوند ، بشدت برآشفته و آنان را به سبب ایمانشان توبیخ کرد .

قال فرعون ءامنتم به قبل أن ءاذن لكم

ضمیر در «به» هم می تواند به موسی (ع) برگردانده شود و هم می تواند به «رب» برگردانده شود. در هر صورت برداشت فوق از آیه استفاده می شود.

6- فرعون ، ایمان ساحران را به موسی (ع) ، خطری برای موقعیت و حکومت خویش احساس کرد .

إن هذا لمكر مكرتموه فی المدینه لتخرجوا منها أهلها

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 124 - 1,4

1 - فرعون بر کیفر دادن تمامی ساحران مؤمن به موسی (ع) تصمیم قطعی گرفت و بر آن سوگند یاد کرد .

لأقطعن . . . ثم لأصلبنكم

حرف «لام» در «لأقطعن» در «لأصلبن» لام تأکید و حاکی از سوگند مقدر است.

4 - ایمان به رسالت موسی (ع) ، خیانتی بزرگ از دیدگاه فرعون و در پی دارنده مجازاتی سخت

لأقطعن . . . ثم لأصلبنكم

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 126 - 4

4 - ساحران گرویده به موسی (ع) به مجرد آگاهی به آیات الهی ، آنها را باور کردند و بد آنها ایمان آوردند .

ءامننا بآیت ربنا لما جاءتنا

برداشت فوق با توجه به کلمه «لما» استفاده شده است.

ص: 70

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 134 - 12

12 - ایمان به رسالت موسی و آزادی بنی اسرائیل ، از مهمترین خواسته های موسی (ع) از فرعونیان

لنؤمنن لك و لنرسلن معك بنی اسرائیل

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 135 - 8

8 - فرعونیان ، علی رغم پیمان مؤکدشان با موسی (ع) (تصدیق رسالت او و آزادسازی بنی اسرائیل پس از برطرف شدن عذاب) ، حتی لحظه ای به وی ایمان نیاوردند و بنی اسرائیل را آزاد نکردند .

فلما كشفنا عنهم الرجز . . . إذا هم ينكثون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 136 - 3

3 - فرعونیان به دلیل شکستن پیمانشان با موسی (ع) (ایمان به وی و آزادسازی بنی اسرائیل) سزاوار انتقام الهی و غرق شدن در دریا گشتند .

إذا هم ينكثون. فانقمنا منهم

تفریع جمله «فانقمنا» بر جمله «إذا هم ينكثون» به وسیله حرف «فاء» می رساند که پیمان شکنی فرعونیان در انتقام الهی از آنان دخیل بوده است.

1 - ساحران به خاطر ایمان به موسی (ع)، مورد توبیخ و بازخواست فرعون قرار گرفتند .

قالوا ءامنّا .. قال ءامنتم له قبل أن ءاذن لكم

«آمنتّم» چه جمله خبری باشد و چه استفهامی (به تقدیر همزه)، مراد از آن توبیخ است و ضمیر «له» به قرینه حرف لام - که برای ربط «آمن» به غیر خداوند به کار می رود - و به تناسب ضمیر «إِنَّه» در «إِنَّه لکبیرکم» به موسی (ع) بر می گردد.

2 - ساحران فرعون، موسی و هارون (ع) را پیامبر خدا دانسته و به آنان ایمان آوردند .

ءامنتم له

تعبیر ساحران در آیه قبل، «آمتّا ربّ هارون و موسی» بود؛ ولی فرعون در توبیخ خود، آنان را مؤمن به موسی (ع) معرفی کرد. گفتنی است که این نکته گویای تلازم ایمان به «ربّ موسی و هارون» با ایمان به رسالت آن دو در دعوت به ربوبیت خداوند است.

4 - ایمان به موسی (ع) در حکومت فرعون، کاری غیر قانونی و ممنوع بوده است .

ءامنتم له قبل أن ءاذن لكم

نیاز به اذن فرعون در ایمان به موسی (ع)، نشان از ممنوعیت و غیرقانونی بودن ایمان به آن حضرت در آن عصر دارد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 72 - 2

2 - ساحران مؤمن ، برتری دادن فرعون بر خداوند و بهادادن به تهدیدات او در برابر دلایل روشن موسی (ع) را ، به کلی منتفی دانسته و ثبات و استحکام ایمان خود را نشان دادند .

قالوا لن نؤثرک علی ما جاءنا من البیت والذی فطرنا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 48 - 3

3 - اعتراف و ایمان ساحران به رسالت موسی و هارون (ع)

قالوا ءامنّا برّب العلمین

قید «رّب موسی و هارون» اعتراف ضمنی بر ایمان آوردن ساحران به رسالت موسی و هارون (ع) است. آیه بعد (قال آمنتم له...) این مطلب را تأیید می کند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 49 - 13

13 - ایمان همه ساحران به موسی (ع) و تهدید فرعون به شکنجه و کشتن تمامی آنان

قال ءامنتم له... ولأصلبّکم أجمعین

178- ایمان مادر موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 39 - 5

5- مادر موسی (ع)، به پیام خداوند ایمان داشت و به حفظ جان موسی (ع) از جانب او مطمئن بود.

إذ أوحينا... أن اذفیه... يأخذہ عدو

به قرینه «القیة علیک محبه» و نیز آیات دیگر قرآن؛ مادر موسی (ع) به محتوای وحی الهی عمل کرد و موسی (ع) را به نیل سپرد. این کار گواه اطمینان مادر موسی (ع) به آن است که پیام دریافت شده وحی الهی بوده و نیز نشان از ایمان کامل او دارد.

179- ایمان موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 143 - 24، 25

24- موسی (ع) بدون هیچ درنگ پس از دریافت حقیقت (ناشدنی بودن رؤیت خدا) آن را پذیرفت و بدان اعتراف کرد.

قال... و أنا أول المؤمنین

متعلق «المؤمنین» به قرینه فرازهای قبل (بانک لاتری) است. کلمه «اول» در جمله «أنا أول المؤمنین» علاوه

ص: 72

بر معنای مقدم بودن، معنای تأخیر نکردن را نیز می‌رساند. زیرا صحت این ادعا که شخص بخواهد اول مؤمن باشد، به این است که بی‌درنگ حقیقت رخ نموده را باور کند و به آن ایمان آورد، و گرنه این احتمال منتفی نیست که دیگری در این فاصله ایمان آورد و او نتواند اول مؤمن باشد.

25- موسی (ع) اولین مؤمن از قوم خویش به ناشدنی بودن رؤیت خدا

و أنا أول المؤمنين

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 80 - 3

3- موسی (ع)، به حقانیت راه خویش ایمان داشت و توانایی های دشمن را در مبارزه با خویش حقیر و ناچیز می‌شمرد.

فلما جاء السحرة قال لهم موسى ألقوا ما أنتم ملقون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 35 - 1

1- موسی (ع) با بیان آگاهی دقیق خداوند به خصوصیات او و خاندانش، خود را پذیرای خواسته های خداوند و راضی به انتخاب های او خواند.

إنك كنت بنا بصيرًا

مراد از «نا» موسی (ع) و اهل او از جمله هارون (ع) است، موسی (ع) پس از پیشنهاد وزارت برای هارون بیان می‌دارد که خداوند! تو مرا و اعضای خاندانم را خوب می‌شناسی و ویژگی های برادرم هارون (ع) را نیز می‌دانی، این پیشنهاد من است، اما تصمیم تو هر چه باشد، تصمیمی آگاهانه و با بصیرت کامل است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- طه - 20 - 46 - 8

8- موسی و هارون (ع)، به قدرت برتر خداوند آگاه بودند و دیگران را از مقابله با خواست و اراده خدا ناتوان می دانستند.

إِتْنَى مَعْكَمَا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

15

- صافات - 37 - 122 - 1

1- موسی و هارون (علیهما السلام)، از بندگان مؤمن خدا

إِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ

180- بازگشت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 64 - 4

ص: 73

4- موسی (ع) و همسفرش، پی جویانه، به نقطه قبلی توقف خود و محل از دست دادن ماهی بازگشتند.

فارتدا علی ءاثرهما قصصاً

«إرتداد» (مصدر «إرتدا»؛ یعنی، «بازگشتن» و «قصّ أثره قصصاً»؛ یعنی، جاب پای او را با دقت، دنبال و پی گیری کرد. مراد از «فارتدا...» این است که موسی (ع) و همراه او، به دقت، راه رفته را بازگشتند تا به همان نقطه که ماهی به دریا رفته بود، بازگردند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 65 - 1

1- موسی (ع) و همسفرش، پس از بازگشت به مجمع البحرين، با خضر (ع) ملاقات کردند.

فارتدا علی ءاثرهما قصصاً . فوجدا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 40 - 38, 10

10 - فرعونیان، موسی (ع) را به مادرش سپردند و او وی را به خانه خویش برد.

فرجعنک إلی أمک

بازگشت موسی نزد مادر، به این است که مادر، او را نزد خود برده باشد؛ نه این که برای پرستاری او به دربار رفته باشد.

38 - بازگشت موسی (ع) از مدین و آمدن به وادی طوی در کوه طور، براساس تقدیر و برنامه تنظیم شده از جانب خداوند بود.

فلبث سنین فی أهل مدین ثم جئت علی قدر یموسی

از معانی «قدر» قضای الهی و تقدیر او است. گفته شده است: این کلمه، اسم مصدر برای «قدر» به معنای مقدر ساختن است (لسان العرب). راغب نیز می گوید: «قدر» زمان و مکان مقدر شده برای هر چیز است.

1 - موسی (ع) در پی آگاه شدن از گمراهی بنی اسرائیل همراه با خشم و اندوهی شدید ، به نزد آنان بازگشت .

و أضلّهم السامریّ . فرجع موسی إلی قومه غضبین أسفاً

با توجه به آیات دیگر قرآن در این زمینه و نیز قرینه های موجود در همین آیات، چنین برمی آید که گمراه شدن بنی اسرائیل به دست سامری در میقات چهل روزه موسی(ع)، اتفاق افتاده بود و رجوع موسی(ع) به قوم خود نیز پس از پایان میقات بوده است. «غضببان» - چنان که برخی از اهل لغت گفته اند - به شخصی گفته می شود که غضب شدیدی داشته باشد و «أسف» به فرد خشمگینی گفته می شود که بر چیزی افسوس می خورد (لسان العرب).

7 - اقدام به موقع خواهر موسی ، برای بازگرداندن وی به آغوش مادر

و حرّمتنا علیه المراضع .. قالت هل أدلکم علی أهل بیت یکفلونه

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 13 - 1,2,4

1 - به ثمر رسیدن تلاش خواهر موسی ، در بازگرداندن برادر خویش به آغوش مادر

قالت هل أدلکم علی اهل بیت . . فردنه إلی أمه

خواهر موسی با دنبال کردن برادر، ورود به کاخ فرعون و بالاخره استفاده از فرصت به دست آمده، توانست موسی را به مادرش بازگرداند.

2 - بازگشت موسی به دامان مادر ، نمودی از تدبیر و اراده الهی است .

فردنه إلی أمه

اسناد فعل «رَدَد» به ضمیر «نا» بیانگر مطلب یاد شده است.

4 - تعلق اراده الهی بر بازگرداندن سریع موسی (ع) و دیر نپاییدن زمان جدایی میان او و مادرش

فردنه إلی أمه

به کارگیری «فاء» عاطفه - که برای بیان عدم تراخی است- نشان می دهد که زمان جدایی میان موسی(ع) و مادرش به قدری کوتاه بود که می توان آن را نادیده گرفت.

181- بازگشت موسی(ع) از میقات

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 150 - 1,2,4

1 - موسی (ع) پس از مناجات چهل شبه خویش با خدا ، به سوی قومش بازگشت .

ولما جاء موسی لمیقتنا . . ولما رجع موسی إلی قومه

2- موسی (ع) به هنگام بازگشت به سوی بنی اسرائیل از گمراه شدن قومش خشمگین و بسیار اندوهناک بود .

ولما رجع موسی إلی قومه غضبن أسفاً

«أسف» به کسی گفته می شود که بسیار اندوهناک باشد. (برگرفته از لسان العرب).

4- موسی (ع) پس از حضور در میان قوم منحرف خویش ، با نكوهیده خواندن شیوه آنان در غیاب وی ، ایشان را بشدت توبیخ کرد .

قال بنسما خلفتمونی من بعدی أعجلتم أمر ربکم

182- بازگشت موسی (ع) به مصر

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 36 - 1

1- بازگشتن موسی (ع) ، به مصر و ابلاغ رسالت الهی خویش به فرعونیان

فلما جاءهم موسی

ص: 75

183- بت پرستان دوران موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 138 - 7,8

7- بت پرستان موجود در مسیر قوم موسی معبودهایی را می پرستیدند که خود مالک آنها بودند .

أصنام لهم

8- بت پرستان موجود در مسیر قوم موسی ، بر پرستش خویش ملازمت داشته و همواره به عبادت آنها مشغول بودند .

يعكفون على أصنام لهم

«عكوف» (مصدر يعكفون) به معنای رو آوردن به چیزی و ملازمت داشتن بر آن است و مراد از آن با توجه به فرائن موجود در آیه، ملازمت بر پرستش است. فعل مضارع (يعكفون) نیز دلالت بر استمرار دارد. بنابراین جمله «يعكفون على ...» می رساند که آستان بتها هیچگاه از پرستشگران خالی نبوده است؛ بدین طریق که عده ای از طرف آن قوم مأمور عبادت بتها بودند و یا خود به طور متناوب به پرستش آنها می آمدند.

184- بت پرستی در دوران موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 138 - 5,6

5- وجود آیین بت پرستی در عصر موسی

يعكفون على أصنام لهم

6- بت پرستانی که قوم موسی بر آنان گذر کردند ، دارای بت های متعدد بودند .

على أصنام لهم

«أصنام» (جمع «صنم») به معنای بتهاست.

185- برادر ابوینی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 94 - 23

23 - «عن أبي جعفر (ع) قال : ان أميرالمؤمن ين (ع) خطب الناس . . . فقال : . . . كان هارون أخا موسى لأبيه وأمه ;

از امام باقر(ع) روایت شده که فرمود: امیرالمؤمنین(ع) برای مردم خطبه خواند . . . پس فرمود: . . . هارون برادر موسی(ع) از یک پدر و مادر بود».

186- برادر مادری موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 76

7- موسی و هارون (ع)، برادران مادری یکدیگر بودند.*

قال یَبْنُوْهُمَّ

مخاطب قرارگرفتن موسی(ع) از سوی هارون با تعبیر «ابن اُمِّ» (پسر مادر)، ممکن است به این خاطر باشد که هارون و موسی(ع) برادران مادری یکدیگر بوده اند و نیز ممکن است یادآوری کلمه «مادر»، تنها به منظور جلب عواطف موسی(ع) صورت گرفته باشد.

22- «علی بن سالم عن ابيه قال : قلت لأبي عبدالله (ع) أخبرني عن هارون لم قال لموسى (ع) يابن اُمِّ . . . ولم يقل يابن أبي فقال : إنَّ العداوات بين الإخوة أكثرها تكون إذا كانوا بنى علاّت و متی كانوا بنى اُمِّ قلت العداوة بينهم . . . قال : قلت له : فَلِمَ أخذ برأسه یجرّه إلیه و بلحیته و لم یکن له فی اتّخاذهم العجل و عبادتهم له ذنب ؟ فقال : إنّما فعل ذلك به لآئته لم یفارقهم لَمَّا فعلوا ذلك و لم یلحق بموسى (ع) و کان إذا فارقهم ینزل بهم العذاب ؛

علی بن سالم از پدرش نقل کرده که گفت: به امام صادق(ع) عرض کردم: مرا از سخن هارون با خبر کن که چرا به برادرش موسی(ع) گفت: ای فرزند مادرم . . . و نگفت ای فرزند پدرم؟ امام فرمود: دشمنی بین برادران، بیشتر زمانی است که از مادران متعدد باشند و اگر برادران از یک مادر باشند، دشمنی بین آنان کم است . . . به امام گفتم: چرا موسی(ع) سر و ریش برادر را گرفته و بسوی خود می کشیده بود، در حالی که در گوساله پرستی آن قوم، هارون گناهی نداشت؟ امام فرمود: برای این که او در زمان گوساله پرستی، از آنان جدا نشد و به موسی(ع) ملحق نگردید و اگر آنان را ترک نموده بود، عذاب بر ایشان فرود می آمد».

187- برادر موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 111 - 3

3- هارون، برادر موسی(ع)، همراه و همگام وی در تبلیغ رسالت و ارشاد و هدایت فرعونیان

أرجه و أخاه

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- اعراف - 7 - 142 - 8

8- هارون ، برادر موسی و از پیروان وی

و قال موسی لأخیه هرون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- مریم - 19 - 53 - 4

4- هارون ، برادر موسی (ع) ، و دارای مقام رفیع نبوت

أخاه هرون نبیاً

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 77

- طه - 20 - 30 - 1

1 - هارون برادر موسی (ع) و مورد اعتماد کامل آن حضرت بود .

واجعل لی وزیراً من أهلی . هرون أخی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- طه - 20 - 42 - 1

1 - هارون ، برادر موسی (ع) و شریک او در انجام رسالت الهی

هرون أخی . . . اذهب أنت و أخوک

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- مؤمنون - 23 - 45 - 3

3 - هارون ، برادر موسی (ع) بود .

موسی و أخاه هرون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- فرقان - 25 - 35 - 3

3 - هارون ، برادر حضرت موسی (ع) بود .

أخاه هرون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 34 - 1

1 - موسی (ع) ، بهره مند از برادری شایسته به نام هارون

و أخى هرون هو أفصح منى لساناً

188- برادری هارون (ع) با موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 142 - 8

8 - هارون ، برادر موسی و از پیروان وی

وقال موسى لأخيه هرون

189- برتری موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- مریم - 19 - 53 - 5

5- حضرت موسی (ع) ، در نزد خداوند ، مقامی برتر از هارون (ع) داشت .

ص: 78

و وهبنا له من رحمتنا أخاه هرون نبياً

چون نبوت هارون موهبت برای موسی (ع) دانسته شده؛ چنین برمی آید که مقام موسی بسی بلندتر از هارون باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 68 - 5

5 - خداوند ، به موسی (ع) اطمینان بخشید که توان او برتر از همه ساحران حاضر در صحنه مبارزه و مقام او رفیع تر از فرعون و فرعونیان است .

إِنك أَنْتَ الْأَعْلَى

190- برتری موسی (ع) بر هارون (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 91 - 5

5 - موسی (ع) ، شخصیتی برجسته تر از هارون (ع) در دیدگاه بنی اسرائیل

و لقد قال لهم هرون ... قالوا لن نبرح عليه عكفین حتی يرجع إلینا موسی

بی اعتنایی به گفته های هارون و مؤثر خواندن رجوع موسی (ع)، حاکی از تفاوت شخصیت آن دو در دیدگاه بنی اسرائیل است.

191- برخورد مستکبران با موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

14

- عنكبوت - 29 - 39 - 6

6- قارون و فرعون و هامان ، با پیامبری موسی (ع) برخوردی مستکبرانه کردند .

وقرون و . . . و لقد جاءهم موسی ... فاستکبروا

192- برکت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- نمل - 27 - 8 - 6

6- موسی (ع) ، مظهر خیرات و برکات الهی در پرتوراه یافتن به بارگاه قرب

نودی آن بورک . . . و من حولها

ص: 79

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 155 - 3,4,5,6,7,11

3- هفتاد مرد گزینش شده برای حضور در میعادگاه مناجات، بهترین و لایقترین مردم بنی اسرائیل در دیدگاه موسی (ع)

و اختار موسی

«اختیار» به معنای انتخاب و گزینش خیر است. بنابراین «اختار موسی» یعنی موسی بهترینها را انتخاب کرد.

4- برگزیدگان موسی برای حضور در میعادگاه مناجات، از میان مردان بنی اسرائیل بودند؛ نه زنان ایشان

سبعین رجلا

5- برگزیدگان بنی اسرائیل برای همراهی موسی (ع) در میعادگاه مناجات، پس از حضور در آن مقام به لرزشی شدید و کشنده گرفتار شدند.

فلما أخذتهم الرجفة

6- خداوند، بجز موسی (ع)، همه حاضران در میعادگاه مناجات را به هلاکت رسانید.

قال رب لو شئت أهلكتهم من قبل

7- موسی (ع) با مشاهده هلاکت همراهان خویش در میعادگاه مناجات، به دعا به درگاه خداوند پرداخت.

فلما أخذتهم الرجفة قال رب لو شئت أهلكتهم من قبل

11- کردار سفیهانه گروهی از همراهان موسی در میعادگاه مناجات، عامل نزول عذاب الهی و به هلاکت رساندن همه آنان شد.

أتهلكنا بما فعل السفهاء منا

گفته شده مراد از کردار سفیهانه برخی از همراهان موسی، تقاضای رؤیت خدا با چشم بوده است.

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 144 - 12, 3, 5, 1

1 - موسی (ع) برگزیده خدا و برتر از همه مردم عصر خویش

قال یموسیٰ اِنیٰ اصطفیتک علی الناس

«اصطفا» به معنای به دست آوردن خالص هر چیزی است. (مفردات راغب). و چون «اصطفیتک» به «علی» متعدی شده، معنای برتری نیز در آن تضمین شده است.

2 - خداوند به دلیل خلوص موسی (ع)، وی را برگزید و بر همگان برتری داد.

قال یموسیٰ اِنیٰ اصطفیتک علی الناس

چون «اصطفا» به معنای گزینش خالص یک چیز است، جمله «اصطفیتک» می‌رساند که موسی انسانی خالص بوده و همین خلوص وی دلیل اختیار و انتخاب وی شده است.

3 - اعلام گزینش موسی و برتری او بر همگان، از سخنان خداوند با موسی در میعادگاه مناجات

قال یموسیٰ اِنیٰ اصطفیتک علی الناس

5 - خداوند با اعطای پیام های خویش به موسی (ع) و سخن گفتن با وی، او را بر همه مردم عصرش برتری

ص: 80

اصطفیتک علی الناس برسالتی و بکلمی

حرف «باء» در «برسالتی» و «بکلامی»، «باء» استعانت است.

12 - سخن گفتن خدا با موسی (ع) و گزینش وی به پیامبری، از نعمت های بزرگ خداوند به وی

اصطفیتک علی الناس برسالتی و بکلمی . . . و کن من الشکرین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- مریم - 19 - 51 - 6,5

5- خداوند موسی (ع) را از هرگونه آلودگی مبرا و او را برای خود خالص گردانید .

إِنَّهٗ كَانَ مَخْلَصًا

«مخلص» به فتح لام، یعنی خالص شده و کسی که خداوند او را برای خود خالص کرده و از آلودگی مصون داشته است (لسان العرب). تفاوت آن با مخلص (به کسره) این است که «مخلص» عبادتش را برای خدا خالص می کند، ولی «مخلص» کسی است که خداوند او را برای خود برگزیده و خالص کرده باشد.

6- حضرت موسی (ع) برگزیده خداوند و دارای مقام رسالت و نبوت بود .

إِنَّهٗ كَانَ مَخْلَصًا وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا

فرق «رسول» و «نبی» این است که هر کس رسالت الهی دارد «نبی» نیز می باشد، زیرا «نبی» یعنی دارای خیر، ولی ممکن است کسی نبی باشد، اما به سوی شخصی یا قومی ارسال نشده و حامل رسالت الهی نباشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- مریم - 19 - 52 - 3,5

3- خداوند ، موسی (ع) را برای نجوا و گفتوگوی با خود برگزید .

وقربنه نجیاً

5- برگزیدگی موسی (ع) و انقطاع او از غیر خدا ، زمینه ساز سخن گفتن خداوند با او و نزدیک ساختن او به خود

إنّه كان مخلصاً .. و ندینه من جانب الطور الأيمن و قربنه نجیاً

توصیف موسی(ع) - در آیه قبل - به «مخلص» (کسی که خداوند او را برای خود خالص گردانده است)، گویای شایستگی او برای شنیدن ندای خداوند است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 13 - 1,2,4

1 - خداوند ، موسی (ع) را به پیامبری برگزید و در وادی طوی او را از انتخاب شدن به رسالت ، آگاه ساخت .

و أنا اخترتك فاستمع لما یوحی

به قرینه «لما یوحی»، اختیار شدن موسی(ع) به معنای گزینش او برای پیامبری و تحمل وحی الهی است.

2 - موسی (ع) برگزیده خداوند و بهترین فرد زمان خویش برای دریافت وحی و ابلاغ پیام الهی بود .

و أنا اخترتك

«اختیار» از ماده خیر و به معنای «اصطفاء» (برگرفتن خالص هرچیز) است (لسان العرب).

4 - خداوند ، موسی (ع) را پس از برگزیدن به پیامبری ، به گوش فرادادن و دریافت وحی فرمان داد .

ص: 81

و أنا اخترتك فاستمع لما يوحى

195- بشارت به موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 117 - 4

4- خداوند به موسی (ع) بشارت داد که عصای وی پس از رها شدن، تمام ساخته های دروغین ساحران را خواهد بلعید.

أَنْ أَلْقَ عَصَاكَ فَإِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ

در برداشت فوق جمله «فإذا هي...»، همانند «أَنْ أَلْقَ عَصَاكَ»، تفسیر «أوحینا» گرفته شده است. بر این مبنا تقدیر جمله بدین صورت خواهد شد: أَلْقَ عَصَاكَ فَإِذَا الْقَيْتَهَا إِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 156 - 15

15- خداوند نویدبخش موسی (ع) به استجابات دعایش برای سعادت بنی اسرائیل در دنیا و آخرت، به شرط رعایت تقوا، پرداخت زکات و ایمان به همه آیات الهی

فَسَأْكِتِبُهَا لِلَّذِينَ يُتَّقُونَ وِ يُوْتُونَ الزَّكَاةَ وِ الَّذِينَ هُمْ بَايِتْنَا يُؤْمِنُونَ

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 157 - 13

13 - نزول انجیل از نوید ها و خبر های غیبی خدا به موسی (ع)

یجدونه مکتوبا عندهم فی التوریه و الإنجیل

ظاهر این است که آیه مورد بحث حقایقی است که خداوند برای حضرت موسی(ع) بیان داشته است. بنابراین یاد کردن از انجیل خبری است غیبی که خداوند آمدن آن کتاب را به حضرت موسی(ع) نوید داده است.

196- بشارت موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 128 - 6

6 - موسی (ع) ، نابودی حکومت فرعونى و تسلط مردمش بر سرزمین مصر را به آنان بشارت داد .

قال موسی لقومه .. إن الأرض لله یورثها من یشاء من عباده

چون موسی(ع) در پی تهدیدهای فرعون با جمله «إن الأرض ..» در صدد تسلی بخشیدن به بنی اسرائیل بود، این جمله متضمن اخبار به نابودی فرعونیان و جانیشینی بنی اسرائیل خواهد بود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 129 - 4

ص: 82

4- موسی (ع) ، قوم خویش را به هلاکت فرعونیان و حاکمیت بنی اسرائیل بر سرزمین مصر امیدوار ساخت .

عسی ربکم أن یهلك عدوکم و یتخلفکم فی الأرض

197- بشارت‌های موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 10 - 3

3- حضرت موسی (ع) هنگام سرگردانی در بیابان ، آتشی را دید و به خانواده اش بشارت داد .

إذ رءا نارًا فقال .. إئی ءانست نارًا

«ایناس» (مصدر «ءانست») در معانی «احساس کردن»، «دیدن»، «دانستن» و «شنیدن» استعمال می شود (لسان العرب). به مناسبت مورد آیه، مراد «دیدن» است.

198- بشر بودن موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- نمل - 27 - 10 - 5

5- موسی ، برخوردار از روحيات و خصوصیات بشری (مانند ترس و گریز) در برخورد ناگهانی با خطرات

فلما رءاها تهتّزّ .. ولی مدبرًا ولم یعقب

199- بصیرت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- انبیاء - 21 - 48 - 3

3- حضرت موسی و هارون (ع)، از قدرت تشخیص حق و باطل در پرتو لطف خدا برخوردار بودند .

و لقد آتینا موسی و هرون الفرقان

با توجه به معنای لغوی «فرقان» (شیء جدا کننده و متمایز ساز میان حق و باطل) برداشت یاد شده به دست می آید.

200- بعثت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

3

- آل عمران - 3 - 183 - 3

3- اعتقاد و اعتراف یهود به پایان نیافتن پیامبری و رسالت، پس از بعثت حضرت موسی (ع)

الَّا نُؤْمِنُ لِرَسُولٍ حَتَّىٰ يَأْتِنَا بِقُرْبَانٍ

ص: 83

اگر یهود، مدعی خاتمیت نبوت حضرت موسی (ع) بودند، باید به پیامبر (صلی الله علیه و آله) می گفتند از ما تعهد گرفته شده که به هیچ مدعی رسالتی ایمان نیاوریم، نه اینکه علامت پیامبر راستین را بیان کنند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 141 - 2

2- خداوند با بعثت موسی، بنی اسرائیل را از سیطره فرعونیان و شکنجه های سهمگین آنان رها ساخت.

و إذ أنجینکم من آل فرعون یسومونکم سوء العذاب

در جمله «هو فضلکم» (او شما را برتری بخشید)، برتری دادن تنها به خداوند نسبت داده شده است، ولی در جمله دوم «أنجیناکم» (ما شما را نجات دادیم) نسبت نجات بخشی به ضمیر «نا» (یعنی ما) داده شده است. از این مقابله می توان فهمید که خداوند در نجات بخشی نظر به اسباب نیز دارد که به مناسبت، سبب آن بعثت حضرت موسی است. بنابراین «أنجیناکم» یعنی ما با بعثت موسی شما را نجات دادیم.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 144 - 12

12 - سخن گفتن خدا با موسی (ع) و گزینش وی به پیامبری، از نعمت های بزرگ خداوند به وی

اصطفیتک علی الناس برسلتی و بکلمی . . . و کن من الشکرین

201- بلوغ موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

3- موسی (ع) برخوردار از اعتدال جسمی همراه با قوت فکری در عنفوان جوانی

و لَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَ اسْتَوَى

ظاهر این است که جمله «بلغ أشده» اشاره به توان فکری موسی (ع) و عبارت «و استوی» اشاره به توان جسمی او باشد. گفتنی است که «أشده» معادل «قوته» و «استوی» به معنای «اعتدل» می باشد.

202- بندگان خدا در دوران موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 65 - 5

5- در عصر موسی (ع)، انسان های دیگری نیز - مانند خضر (ع) - به مقام بندگی خاص خداوند، نائل شده بودند .

فوجدا عبداً من عبادنا

با آن که اگر گفته می شد «بنده ای عالم و .. را یافتند» معنا، تام بود، ولی عبارت «من عبادنا» نیز در کلام آمده است تا گویای این نکته باشد که تنها، حضرت خضر (ع) نبود که با مقام بندگی خداوند نائل شده بود، بلکه جز او نیز افرادی در عصر موسی می زیستند که بنده خاص خداوند بودند.

ص: 84

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 51 - 7

7- بنی اسرائیل ، در غیاب موسی (ع) به گوساله پرستی روی آوردند .

ثم اتخذتم العجل من بعده

«من بعده»؛ یعنی پس از غیاب موسی (ع) و دور شدنش از بنی اسرائیل. «اتخذتم» از افعال تصییر است. کلمه «العجل» مفعول اول آن و مفعول دومش «الها» است که به خاطر وضوحش در کلام آورده نشده است؛ یعنی: «ثم جعلتم العجل الها لكم».

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 92 - 4

4- قوم موسی ، در غیاب او به گوساله پرستی روی آوردند .

ثم اتخذتم العجل من بعده

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 85 - 1,2,4,9

1- بنی اسرائیل ، در غیبت موسی (ع) ، مورد آزمایش الهی قرار گرفتند .

فإنا قد فتنّا قومك من بعدك

«من بعدک»؛ یعنی [ای موسی] بعد از آن که تو از قوم خویش جدا گشتی و از انظار آنان غایب شدی. گفتنی است که «فتنه» در اصل در مورد طلا و نقره ای کاربرد دارد که با آتش گداخته شده و خوب و بد آن جدا شده باشد (مصباح) و مراد از آن در آیه بالا، آزمایش است که مایه تشخیص انسان های خوب و بد است.

2- موسی (ع) در میقات و از طریق وحی، بر امتحان شدن بنی اسرائیل در غیاب او و گمراه شدن آنان آگاهی یافت.

و عجلت إلیک .. فإنا قد فتنا قومک من بعدک

4- سامری، موجب گمراهی بنی اسرائیل در غیاب موسی (ع) شد.

و أضلّهم السامریّ

«سامری» نام شخصی است که از قوم بنی اسرائیل بود و موجب گمراهی آنان گردید.

9- اعتراض خداوند به موسی (ع) در مورد جدا شدن او از مردم و پیشی گرفتن بر آنان، به جهت بروز انحراف در آنان، در غیاب وی بوده است.

و ما أعجلک .. فإنا قد فتنا قومک من بعدک

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 86 - 1

1- موسی (ع) در پی آگاه شدن از گمراهی بنی اسرائیل همراه با خشم و اندوهی شدید، به نزد آنان بازگشت.

ص: 85

و أضلّهم السامريّ . فرجع موسى إلى قومه غضبين أسفاً

با توجه به آیات دیگر قرآن در این زمینه و نیز قرینه های موجود در همین آیات، چنین بر می آید که گمراه شدن بنی اسرائیل به دست سامری در میقات چهل روزه موسی(ع)، اتفاق افتاده بود و رجوع موسی(ع) به قوم خود نیز پس از پایان میقات بوده است. «غضببان» - چنان که برخی از اهل لغت گفته اند - به شخصی گفته می شود که غضب شدیدی داشته باشد و «أسف» به فرد خشمگینی گفته می شود که بر چیزی افسوس می خورد (لسان العرب).

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 87 - 7

7- بنی اسرائیل ، در زمان غیبت موسی (ع) و رفتن او به میقات ، زیورآلات غنیمی خود را دور انداختند .

حَمَلْنَا أَوْزَارًا مِنْ زِينَةِ الْقَوْمِ فَقَذَفْنَاهَا

«قذف» به معنای پرتاب کردن و دور انداختن است. با توجه به جمله «حَمَلْنَا أَوْزَارًا» به نظر می رسد، بنی اسرائیل زیورآلات به غنیمت گرفته شده را به این خاطر که گناه و آلودگی است، به دور انداختند. و یا به جهت بی قدر و قیمت شدن آنها در شرایط صحرا و زندگی بیابانی، تصمیم به دور انداختن آنها گرفتند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 90 - 10

10 - هارون ، وظیفه دار رهبری و ارشاد بنی اسرائیل در غیبت موسی (ع)

و لقد قال لهم هرون من قبل

204- بنی اسرائیل دوران موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- بقره - 2 - 55 - 2

2- بنی اسرائیل عصر موسی ، خواهان مشاهده خداوند شدند .

لن تؤمن لک حتی نری اللہ جهره

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- بقره - 2 - 60 - 7

7- بنی اسرائیل عصر موسی متشکل از دوازده طایفه بودند .

فانفجرت منه اثنتا عشره عیناً قد علم کل أناس مشربهم

«أناس» جمع انس و مراد از آن طوایف بنی اسرائیل است که به قرینه «اثنتا عشره عیناً» معلوم می شود، آنها دوازده طایفه بودند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- بقره - 2 - 93 - 14

ص: 86

14 - قلب ها و دل های یهودیان عصر موسی آکنده از عشق به گوساله پرستی بود .

و أشربوا فی قلوبهم العجل

اشراب «مصدر اشربوا» به معنای آمیختن و نفوذ دادن است. مراد از «عجل» (گوساله) به قرینه «فی قلوبهم» محبت و عشق گوساله است نه خود گوساله. آوردن «عجل» به جای «محبت عجل»، بیانگر این است که: محبت گوساله چنان با قلبهای آنان عجین شده بود که گویا خود گوساله در دلهای آنان جای داشت.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 105 - 12

12 - بنی اسرائیل زمان موسی (ع) در سیطره نظام فاسد فرعون

فأرسل معی بنی اسرائیل

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 127 - 4

4 - بنی اسرائیل همگام موسی (ع) و پیرو او در مبارزه علیه فرعون

أتذر موسی وقومه

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 137 - 11، 12

11 - بنی اسرائیلِ زمانِ موسی در دوران حکومت فرعون ، مردمی صبور و مقاوم در برابر دشمنان دین بودند .

و تمت کلمت ربک الحسنی علی بنی اسرائیل بما صبروا

12 - صبر و مقاومت بنی اسرائیل زمان موسی در برابر ستمگری های فرعون ، موجب تحقق وعده الهی بر پیروزی آنان و نابودی دشمنانشان

و تمت کلمت ربک الحسنی علی بنی اسرائیل بما صبروا

حرف «باء» در «بما صبروا» سببیه است و «ما»، مصدریه. یعنی: «تمت ... بسبب صبرهم».

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 140 - 3

3 - خداوند ، بنی اسرائیل زمان موسی را بر همه اقوام و ملل عصرشان برتری بخشید .

و هو فضلکم علی العلمین

«ال» در «العلمین» برای عهد و اشاره به عالمین عصر موسی است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 142 - 18

18 - جامعه بنی اسرائیل در عصر موسی حاوی گروهی مفسد و با اندیشه ها و روشهایی نابهنجار

و لا تتبع سبیل المفسدین

ص: 87

205- بنی اسرائیل و تصدیق موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 55 - 3

3- بنی اسرائیل ، تصدیق رسالت موسی را منوط به آشکارا دیدن خداوند کردند .

لن نؤمن لك حتى نرى الله جهره

206- بنی اسرائیل و دعای موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 61 - 8

8- قوم موسی مطمئن به استجابت دعای موسی (ع) بودند .

فادع لنا ربك يخرج لنا

فعل «يخرج» مجزوم است و حکایت از شرطی مقدر دارد؛ یعنی: «ادع لنا ربك ان تدع يخرج . . . دعا کن، اگر دعا کردی خداوند پدید خواهد آورد...» این سخن دلالت بر اطمینان قوم موسی به استجابت دعای او دارد.

207- بنی اسرائیل و موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 61 - 4

4- بنی اسرائیل، از موسی (ع) خواستند تا رفع یکنواختی طعامشان را از درگاه خدا مسألت کند و آنان را به غذا های متنوع برساند.

لن نصیر علی طعام وحد فادع لنا ربک

به قرینه «لن نصیر...» مورد دعا بر طرف شدن یکنواختی خوراکیهاست و به دلیل «یخرج لنا...» مورد دعا دستیابی به خوراکیهای گیاهی نیز هست. بنابراین بنی اسرائیل دو تقاضا داشتند: 1- بر طرف شدن یکنواختی غذا؛ 2- دستیابی به خوراکیهای گیاهی.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 67 - 7، 8، 12

7- قوم موسی وی را به دروغ گویی در ابلاغ حکم خدا (فرمان ذبح گاو)، متهم کردند.

إن الله یأمرکم .. قالوا أتتخذنا هزواً

با وجود اینکه موسی (ع) با جمله «إن الله...» تصریح می کند که خداوند چنین دستوری داده بنی اسرائیل با خطاب به موسی (ع) (أتتخذنا) او را صادر کننده آن فرمان می پنداشتند؛ یعنی، بر این گمان بودند که وی به گزاف آن حکم را به خداوند نسبت می دهد.

8- قوم موسی وی را به استهزا کردن بنی اسرائیل متهم کردند.

أتتخذنا هزواً

12- قوم موسی، فاقد ایمان راسخ به موسی (ع)

ص: 88

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 69 - 2

2 - قوم موسی ، از وی تقاضا کردند تا رنگ گاوی را که باید ذبح شود ، از خداوند سؤال کند و برای ایشان بیان دارد .

قالوا ادع لنا ربك يبين لنا ما لونها

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 70 - 8

8 - قوم موسی ، مطمئن به استجاب دعا های موسی (ع) و اجابت خواسته های او از درگاه خداوند

قالوا ادع لنا ربك يبين لنا ما هي . . . ادع لنا ربك يبين لنا ما لونها ... ادع لنا

فعل «یبین» در آیه مورد بحث و آیات پیشین مجزوم به شرط مقدر است. کلام با تقدیر آن چنین می باشد: «ادع لنا ربک لیبین لنا ان تدع الله یبین؛ از خدا بخواه برای ما بیان کند. اگر تو از خدا بخواهی بیان خواهد کرد». این معنا (اگر بخواهی بیان خواهد کرد) رسای به برداشت فوق است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 93 - 12، 13

12 - قوم موسی ، علی رغم اظهار پذیرش تورات و پیشمانشان بر گوش سپاری به فرمان های خدا و موسی (ع) ، تمرد کرده و عصیانگر شدند .

13 - قوم موسی، آشکارا و علنی و بدون هیچ پرده پوشی، از فرمان های تورات و موسی (ع) سرپیچی کردند.

بعید به نظر می رسد که قوم موسی در پاسخ به پیروی از فرمانهای خدا و موسی (ع) - خصوصاً با قرار گرفتن طور بر بالای سر ایشان - اظهار کنند که «ما نافرمانی می کنیم». بنابراین «قالوا سمعنا و عصينا» بیان می دارد که اظهار اطاعت کردند و در عمل نافرمانی کردند، ولی از آن جا که نافرمانی اینان بسیار علنی و بدون پرده پوشی بوده، گویابه زبان آوردند که ما عصیان می کنیم.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

4

- مائده - 5 - 25 - 10

10 - بنی اسرائیل، قومی فاسق به خاطر لجاجت و تمردشان در برابر فرامین موسی (ع)

و بین القوم الفسقین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 129 - 3

3 - رفع بیدادگری فرعون از بنی اسرائیل، انتظار آنان از بعثت موسی (ع)

قالوا أوذینا من قبل أن تأتینا و من بعد ما جئتنا

ص: 89

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 138 - 9

9- بنی اسرائیل از موسی خواستند تا خدایی مانند خدایان بت پرستان برای آنان قرار دهد .

اجعل لنا إلهاً كما لهم ءالهه

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 160 - 7

7- بنی اسرائیل با توسل به موسی (ع) خواستار برطرف شدن مشکل کمبود آب شدند .

إذ استسقه قومه

208- بنی اسرائیل و میقات موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 150 - 5,6

5- قوم موسی مدت زمان میعاد خدا با وی را کمتر از آنچه واقع شد (چهل شب) ، می پنداشتند .

أعجلتم أمر ربكم

عجله کردن به معنای طلب کردن امری است پیش از فرارسیدن زمان آن. مقصود از «أمر ربکم» مواعده خدا با موسی (ع) است و استفهام در جمله «أعجلتم» استفهام توییخی است. بنابراین جمله مذکور به این معنی است: آیا پیش از سپری شدن زمان مواعده خواهان انجام آن

بودید؟

6- توهم به سر آمدن زمان میعاد خدا با موسی (ع) و تأخیر وی در مراجعت، زمینه ساز گرایش قوم موسی به گوساله پرستی شد.

بِسْمَا خَلْفْتُمُونِي مِنْ بَعْدِي أَعْجَلْتُمْ أَمْرَ رَبِّكُمْ

جمله «أَعْجَلْتُمْ...» اشاره به علتی دارد که بنی اسرائیل را به گوساله پرستی واداشت.

209- بی اعتقادی بنی اسرائیل به موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 67 - 12

12 - قوم موسی، فاقد ایمان راسخ به موسی (ع)

أَتَّخَذْنَا هَزْوَاً

210- بی تأثیری مواعظ موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 90

- صف - 61 - 5 - 8

8 - بنی اسرائیل ، به رغم اندرز های موسی (ع) ، از اذیت و آزار آن حضرت دست برداشتند .

يقوم لم تؤذونني .. فلما زاغوا

جمله «فلما زاغوا» بیانگر آن است که بنی اسرائیل، به جای پذیرش نصیحت های موسی(ع)، بر اذیت های خویش نسبت به آن حضرت پای فشردند.

211- بی خطری مار قصه موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 31 - 6

6 - عصای اژدها شده موسی ، نسبت به انسان ها بی آزار بود .

إِنك من الأمنين

تعبیر «من الأمنین» به جای «آمن» برای بیان این معنا است که نه تنها موسی(ع) از آسیب عصای اژدها شده در امان است؛ بلکه مردم نیز آسیبی از آن نخواهند دید.

212- بی صبوری موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 67 - 2

2- خضر (ع) به موسی (ع) توصیه کرد به دلیل نداشتن قدرت تحمّل ، از همراه شدن با او صرف نظر کند .

إِنك لن تستطيع معي صبرًا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 72 - 1

1- خضر (ع) اعتراض موسی را دلیل صحت پیش بینی خویش از ناشکیبایی موسی (ع) دانست و پیش گویی خود را به وی یادآور شد.

قال ألم أقل إنك لن تستطيع معی صبراً

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 73 - 1

1- موسی (ع) با به یاد آوردن گفتار خضر درباره ناشکیبایی وی، به ناروا بودن اعتراض خود پی برد.

قال لا تؤاخذنی بما نسیت

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 75 - 1,2,3,4

1- خضر (ع) برای دومین بار و با صراحتی افزون تر در مورد بی صبری و پرسش های بی جای موسی (ع)، به

ص: 91

او تذکر و هشدار داد .

لقد جئت شيئاً نكراً . قال ألم أقل لك

در دومین تذکر، خضر(ع) عبارت «لک» آمده است. اضافه شدن این عبارت و تصریح به این که آن سخن در مورد شخص موسی(ع) صادر شده بود، گویای تأکید خضر(ع) بر موجه نبودن اعتراض موسی(ع) است.

2- خضر (ع) بر ناتوانی موسی (ع) از تحمّل کار های خضر برای سومین بار تأکید کرد .

قال ألم أقل لك إنك لن تستطيع معي صبراً

خضر(ع) یک بار، در آغاز برخورد با موسی(ع) و بار دیگر، پس از ماجرای کشتی و مرتبه سوم در پی قتل نوجوان، جمله ای را به موسی(ع) یادآور شد که حاوی چندین تأکید است. (إنك لن تستطيع...).

3- پیش بینی خضر (ع) در مورد ناشکیبایی موسی (ع) در برابر کار های او ، مطابق واقع بود .

لقد جئت شيئاً نكراً . قال ألم أقل لك إنك لن تستطيع معي صبراً

4- خضر (ع) با اشاره به ناآگاهی موسی (ع) از انگیزه قتل نوجوان ، اعتراض وی را ناموجه دانست و آن را نشانه درستی شناخت خویش از کم طاقتی و بی صبری موسی (ع) خواند .

لقد جئت شيئاً نكراً . قال ألم أقل لك إنك لن تستطيع معي صبراً

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 76 - 5

5- موسی (ع) به معذور بودن خضر (ع) در جدا شدن از وی با مشاهده تخلف او از پیمان سکوت در برابر کار های آن حضرت ، اعتراف کرد .

قال إن سألتك .. قد بلغت من لدنّي عذراً

جمله «قد بلغت من لدنّي عذراً» یعنی: «از دیدگاه من، به عذری قابل قبول جهت ترک مصاحبت دست یافتی .». این جمله، به قرینه «قد»، مربوط به «إن سألتك...» نیست، بلکه اعتراف موسی(ع) به این است ترک مصاحبت تو با من، هم اکنون نیز دلیل موجهی دارد، ولی طالب مهلتی دیگر هستم.

2- ناتوانی موسی (ع) از تحمل کارهای خضر (ع)، در پی سومین سؤال و اعتراض او، به اثبات رسید.

قال هذا فراق بيني وبينك سأتبئك بتأويل ما لم تستطع عليه صبراً

9- موسی (ع) بر روش آموختن علم تأویل حوادث، شکیبایی نداشت.

سأتبئك بتأويل ما لم تستطع عليه صبراً

23- خضر (ع) پس از آموختن اسرار کارهای خود به موسی (ع)، وی را بر بی صبری در برابر آن، نکوهش کرد.

ذلک تأویل ما لم تسطع علیه صبراً

213- بی گناهی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 15 - 8

8- بی گناهی موسی (ع) در نزد خداوند به خاطر قتل مرد قبطی

و لهم علی ذنب فأخاف أن یقتلون . قال کلاً

پشتیبانی خداوند از موسی (ع)، نشانگر آن است که اقدام وی برای جلوگیری از ستم - که منجر به مرگ قبطی شده بود - نزد خداوند جرم و گناه نیست.

214- بیت المقدس در دوران موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 58 - 4

4- سرزمین بیت المقدس در عصر موسی (ع)، سرزمینی آباد، پر نعمت و دارای مناطقی سرشار از خوراکی ها بود.

فکلوا منها حیث شئتم رغداً

کلمه «رغداً» (پاک، مرفه و پر خیر و برکت) حال برای ضمیر «منها» می باشد که به دلیل «کلوا» مراد، فراوانی نعمتها و خوراکیهای آن است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 161 - 4

4- سرزمین بیت المقدس در عصر موسی ، سرزمینی آباد و پر نعمت و دارای مناطقی سرشار از خوراکیها

و کلوا منها حیث شئتم

215- بینات موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

8

- هود - 11 - 96 - 3

3- موسی (ع) دارای حجت و دلیلی روشن و روشنگر بر رسالت الهی خویش بود .

و لقد أرسلنا موسی بآیتنا و سلطن مبین

«سلطان» به معنای حجت و برهان است. «مبین» به معنای روشن و نیز روشنگر است؛ یعنی ، هم به صورت لازم و هم به صورت متعدی استعمال می شود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- اسراء - 17 - 101 - 2

2- دعوت حضرت موسی (ع) ، همراه با دلایل روشن (معجزات گویا) بر حقانیت رسالتش بود .

و لقد آتینا موسی تسع آیت بیئت

ص: 93

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 72 - 4

4- بینات (دلایل روشن) موسی (ع)، برهان هایی واضح بر حقانیت او و باطل بودن ادعاهای فرعون

قالوا لن نؤثرک علی ما جاءنا من البینت

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 36 - 3

3- معجزات ارائه شده از سوی موسی (ع)، دلایلی روشن و غیر قابل انکار بر رسالت الهی وی

فلما جاءهم موسی بآیتنا بیئت

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

14

- عنکبوت - 29 - 39 - 2,3

2- موسی (ع)، پیام الهی را، با دلایل روشن، به قارون و فرعون و هامان ابلاغ کرد.

وقرون وفرعون وهم-ن ولقد جاءهم موسی بالبیئت

3- موسی (ع)، پیامبری از جانب خداوند، با بینات و آیات روشن بود.

ولقد جاءهم موسی بالبیئت

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 23 - 2

2- رسالت موسی (ع) ، همراه با نشانه های الهی و حجت و برهان روشن و روشنگر بود .

و لقد أرسلنا موسی بآیتنا و سلطن مبین

«سلطان» در این آیه به معنای حجت است و «مبین» در معنای «روشن» و «روشنگر» به کار می رود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 28 - 10،11

10 - موسی (ع) ، ارائه دهنده دلایل روشن و بی ابهام ، بر اثبات ربوبیت خداوند برای فرعونیان

وقد جاءکم بالبینت من ربکم

11 - دفاع مؤمن آل فرعون از موسی (ع) ، به خاطر برخوردار بودن اندیشه و عقیده او بر دلیل و برهان روشن

أن یقول ربی الله وقد جاءکم بالبینت من ربکم

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که جمله «وقد جائکم بالبینات . . .» - که حال برای فاعل «یقول» یا «رجلاً» است - در مقام تعلیل برای مطلب پیشین؛ یعنی، تقبیح کشتن موسی (ع) می باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- دخان - 44 - 19 - 5

5- موسی (ع) ، ارائه دهنده برهانی آشکار ، بر صدق خویش در دعوی رسالت

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

18

- ذاریات - 51 - 38 - 10، 7

7- رسالت موسی (ع) به سوی فرعون ، همراه با دلایل قاطع و روشن

أرسلنه إلی فرعون بسلطن مبین

«سلطان» به معنای حجت و برهان است.

10 - وضوح و روشنی ، از ویژگی های بارز دلایل و معجزات موسی (ع)

أرسلنه .. بسلطن مبین

تنها وصفی که خداوند در این آیه برای دلایل موسی(ع) آورده است، «مبین» می باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

18

- ذاریات - 51 - 39 - 6

6- اتهام سحر و جنون از سوی فرعون به موسی (ع) ، پس از مشاهده دلایل و برهان های روشن رسالت آن حضرت

أرسلنه ... بسلطن مبین ... وقال سحر أو مجنون

216- بيش موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 155 - 13، 14، 17

13 - هلاکت گروهی به سبب گناه گروهی دیگر، خلاف سنن الهی در دیدگاه موسی (ع)

أتهلكنا بما فعل السفهاء منا

14 - آزمون بنی اسرائیل از جانب خدا، توجیه و برداشت موسی (ع) از مشیت الهی بر هلاک سازی همراهان او

إن هی إلا فتنتک

17 - موسی (ع) هلاکت همراهان خویش را زمینه ساز تحقق مشیت الهی در گمراه سازی گروهی از بنی اسرائیل و به هدایت رساندن گروهی دیگر از آنان دانست.

إن هی إلا فتنتک تضل بها من تشاء و تهدی من تشاء

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 60 - 8

8- حضرت موسی (ع) ملاقات با حضرت خضر (ع) را آن اندازه مهم و با ارزش می دانست که حتی جستجو در زمانی طولانی را برای آن روا می دید.

لأبرح حتی .. أو أمضی حقبًا

«حقب» به معنای «دهر و زمانی طولانی» است اهل لغت آن را هشتاد سال نیز دانسته اند و مراد از پیمودن آن نیز، همان رسیدن به مجمع البحرين بوده است؛ یعنی، حتی أبلغ مجمع البحرين بسیر قریب أو أسیر أزماناً طویله.

ص: 95

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 66 - 6,8

6- در دیدگاه موسی (ع)، خضر (ع)، - فردی تعلیم دیده، و علوم ویژه او، دانشی اکتسابی بود.

مِمَّا عَلَّمَتْ

8- دریافت آموخته های خضر، در دیدگاه موسی، وابسته به پیروی از آن حضرت بود.

هَلْ أَتَّبِعُكَ عَلَيَّ أَنْ تَعَلِّمَنِي

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 71 - 8,11

8- آسیب رساندن خضر (ع) به کشتی، امری بس ناروا و غیرقابل توجیه در نظر موسی (ع) بود.

لَقَدْ جِئْتُمْ شَيْئًا إِمْرًا

«إمر» به معنای «منکر عظیم» و نیز «منکر عجیب» آمده است. (لسان العرب).

11- موسی (ع)، لغزش هایی نظیر غرق انسان ها بی گناه را، از جانب خضر (ع) منتفی نمی دانست.

أَخْرَقْتَهَا لِتُغْرَقَ أَهْلُهَا لَقَدْ جِئْتُمْ شَيْئًا إِمْرًا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 74 - 5

5- موسی (ع) نوجوان مقتول را، فردی بی گناه دانست و خضر (ع) را به جهت کشتن وی، به شدت مورد اعتراض قرار داد.

قال أقتلت نفساً زكّيةً بغير نفسٍ لقد جئت شيئاً نكراً

«زکاه» به معنای «طهارت» و «صلاح» و «نمو» و «برکت» و «مدح» آمده است. (لسان العرب) در آیه، مراد از «زکيه»، توصیف نوجوان به طهارت و پاکی از گناه است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 76 - 2

2- موسی (ع) خود را در صورت سؤال مجدد (سومین تخلف) سزاوار محروم شدن از مصاحبت با خضر (ع) دانست.

قال إن سألتك من شيء بعد فلا تصحبنى

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 28 - 3

3- موسی (ع)، جهالت مردم را پایه طغیان فرعون دانست.

يفقهوا قولي

تأکید موسی (ع) بر آگاه سازی اطرافیان فرعون - در جهت مبارزه با طغیان گری او - گویای این است که موسی (ع)، ریشه موفقیت فرعون را در ناآگاهی اطرافیان می دانست.

ص: 96

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 31 - 2

2- موسی (ع)، معاونت هارون را برای خود، موجب توان مندی بیشتر در انجام مسؤولیت می دانست.

هرون أخی . أشدّ به أزی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 34 - 3

3- موسی (ع)، پیدایش شرح صدر و خوش بینی را، مایه فراهم آمدن زمینه یاد فراوان خداوند می دانست.

قال ربّ اشرح لی صدري . . . و نذکرک کثیراً

تعلیل «و نذکرک» می تواند به تمامی خواسته های موسی (ع) - از جمله درخواست شرح صدر و روان گویی - مربوط باشد. موسی (ع) هدف خود را از آن خواسته ها، توفیق افزون تر برای یاد خدا در هر کوی و برزن و هنگام موعظه هر فرد و گروه، اعلام کرد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 45 - 6

6- فرعون در دیدگاه موسی و هارون (ع)، فردی خودکامه و سرکوبگر حقیقت بود.

نخاف أن یفرط علینا أو أن یطغی

احتمال فرصت ندادن فرعون به موسی و هارون (ع)، برای بیان حقیقت، ناشی از شناخت آنان از خودکامگی فرعون است و احتمال افزایش

طغیان گری او، برخاسته از آگاهی آن دو به روحیه مقاومت و لجاجت او در برابر حق است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 50 - 13

13 - موسی (ع)، رسالت خویش را پرتویی از هدایت گسترده ربوبی دانست .

من ربّکما .. ربّنا الذی أعطی کلّ شیء خلقه ثمّ هدی

مناسبت بحث موسی (ع) با فرعون، چنین اقتضا کرده است که آن حضرت، موضوع هدایت عام الهی را مطرح کند تا پاسخ سؤال مقدر فرعون را داده باشد؛ زیرا ممکن بود فرعون بگوید: بر فرض که خدای خالق ربّ تو است، چه دلیلی بر لزوم پذیرش سخن رسولان او وجود دارد؟ موسی (ع) با مطرح کردن هدایت عام الهی، علاوه بر پاسخ به سؤال احتمالی او، زمینه کلی اثبات رسالت خویش را نیز مطرح کرده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 84 - 4

4 - موسی (ع)، حضور پیش از موعد خود و جلوتر از دیگران را در میقات موجب جلب رضایت خداوند می پنداشت .

و ما أعجلک .. و عجلت إلیک ربّ لترضی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 97

- طه - 20 - 92 - 3

3- موسی (ع)، برادرش هارون را در انحراف بنی اسرائیل و گرایش آنان به گوساله پرستی، مقصر دانست.

قال یه-رون ما منعک إذ رأیتهم ضلّوا

«ما منعک...» استفهام انکاری است و گویای اعتراض موسی (ع) به هارون است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- طه - 20 - 94 - 19، 3

3- هارون (ع)، دارای مسؤولیت در قبال گمراه شدن بنی اسرائیل و گوساله پرستی آنان، از دیدگاه موسی (ع)

یه-رون ما منعک... لا تأخذ بلحیتی و لا برأسی

19- موسی (ع)، در دیدگاه هارون (ع)، رهبری حساس در برابر تفرقه جامعه و قاطع در برخورد با عوامل اختلاف

إتی خشیت أن تقول فرقت بین بنی اسرائیل

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- شعراء - 26 - 22 - 5

5- امتنان فرعون بر موسی (ع)، امری بی جا و مردود از نظر موسی (ع)

و تلک نعمه تمّتها علیّ أن عبّدتّ بنی اسرائیل

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- قصص - 28 - 15 - 12

12 - در دیدگاه موسی (ع) قتل ناخواسته مرد قبطی ، عملکرد شیطان بود .

قال هذا من عمل الشيطان

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- قصص - 28 - 17 - 6

6 - فرعون و دار و دسته وی ، مردمی تبه کار در دیدگاه موسای جوان

فلن أكون ظهيرا للمجرمين

گرچه «المجرمین» شامل همه تبه کاران می شود؛ ولی مصداق بارز و مورد نظر موسی (ع) فرعون و دار و دسته اش می باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- قصص - 28 - 18 - 9,10

9 - برخورد و درگیری با فرعونیان ، راهی نادرست و برخلاف مصالح اسرائیلیان در دیدگاه موسی (ع)

قال له موسی إنك لغویّ مبين

«غوی» به کسی گفته می شود که از راه درست و صواب منحرف شده باشد.

10 - مرد اسرائیلی ، عنصری ماجراجو و مصلحت نیندیش در نگاه موسی (ع)

قال له موسى إنك لغوى مبين

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 34 - 4

4 - اعتقاد موسی (ع) به ضروری بودن وجود هارون در کنار وی ، در مصاف با فرعون

و أخی هرون هو أفصح مني لساناً .. إني أخاف أن يكذبون

217- بیهوشی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 143 - 16,17,18

16 - موسی (ع) بر اثر تجلی خداوند بر کوه و انهدام آن ، بی هوش بر زمین افتاد .

فلما تجلی ربه للجبیل جعله دکا و خرّ موسی صعقا

«خرو» (مصدر «خرّ») به معنای افتادن و ساقط شدن و «صَعَقَ» به معنای بی هوش شدن است. قرار گرفتن جمله «خرّ موسی صعقا» پس از دو جمله «تجلی ربه» و «جعله دکا»، بیانگر این است که تجلی خدا بر کوه و انهدام آن در بی هوش شدن موسی (ع) دخیل بوده است.

17 - موسی (ع) با غرش و نهیب برآمده از انهدام کوه طور ، بی هوش شد و بر زمین افتاد .

جعله دکا و خرّ موسی صعقا

«صَعِقَ» به کسی گفته می شود که بر اثر صدایی مهیب بی هوش شود. (برگرفته شده از لسان العرب).

18 - امکان عارض شدن بیهوشی بر انبیا

و خرّ موسی صعقا

218- پاداش احسان موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 14 - 5

5- بهره مند شدن موسی (ع) از حکمت و دانش ، پاداش الهی در برابر احسان و نیکوکاری وی

ءاتینه حکمًا و علمًا و کذلک نجزی المحسنین

219- پاداش حکمت به موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 14 - 5

5- بهره مند شدن موسی (ع) از حکمت و دانش ، پاداش الهی در برابر احسان و نیکوکاری وی

ءاتینه حکمًا و علمًا و کذلک نجزی المحسنین

ص: 99

220- پاداش موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

15

- صفات - 37 - 121 - 3

3- نجات موسی و هارون (علیهما السلام) و قوم شان از اندوهی بزرگ، اعطای کتاب آسمانی و باقی ماندن نام و آوازه نیک آنان، از پاداش های خداوند به ایشان

و نَجِّنَهُمَا و قومَهُمَا مِنَ الْكُرْبِ الْعَظِيمِ ... إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ

221- پرسش از موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 20 - 4

4- پرسش خداوند از موسی (ع) در باره عصا، جهت ایجاد زمینه لازم و آمادگی ذهنی برای نمایاندن آیت و معجزه به او بود.

و ما تلک یمینک .. فألقیها فإذا هی حیة

تصريح موسی (ع) به خواص طبیعی عصا در پاسخ خداوند، ایجادکننده زمینه ای مناسب در ذهن او بود که با مقایسه دو حالت عصا، هیچ تردیدی در معجزه بودن حالت جدید به خود راه ندهد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 51 - 3,4,5

3- چگونگی برخورد خداوند با اقوام غیر مؤمن گذشته، پرسش فرعون از موسی (ع)

أَنَّ الْعَذَابَ عَلَىٰ مَنْ كَذَّبَ .. . فَمَا بَالُ الْقُرُونِ الْأُولَىٰ

چون در آیات گذشته، موسی(ع) سخن از امنیت پیروان هدایت و عذاب تکذیب کنندگان به میان آورد، سؤال فرعون به منظور اظهار نظر موسی(ع) در باره حال نسل های پیشین بوده است. انگیزه او از این پرسش می تواند تحریک نسل حاضر در برابر پاسخ موسی(ع) به معذب بودن پدرانشان باشد. طفره رفتن موسی(ع) از جواب صریح، این احتمال را تقویت می کند.

4- فرعون با ناباوری نسبت به عملی شدن وعده عذاب در باره پیشینیان ، نظر موسی (ع) را در مورد آنان جویا شد .

قال فما بال القرون الأولى

سؤال فرعون از حال پیشینیان، پس از گفته موسی(ع) (أَنَّ الْعَذَابَ عَلَىٰ مَنْ كَذَّبَ) از ناباوری او حکایت دارد؛ زیرا وی آنان را نابود شده و بی نشان و اثر می دانست.

5- فرعون با طرح پرسش از موسی (ع) در باره وضعیت اقوام گذشته ، سعی در پنهان ساختن در ماندگی خود در برابر سخنان او داشت .

من ربكما .. . الذی أعطی کل شیء خلقه ... فما بال القرون الأولى

ممکن است طرح سؤال فرعون در باره اقوام گذشته، صرفاً به جهت منحرف ساختن بحث و بردن آن به زاویه ای

ص: 100

نامشخص صورت گرفته باشد. وارد نشدن موسی(ع) در چنین بحثی، نقشه او را خنثی کرده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 23 - 1,4

1 - پرسش انکار آمیز فرعون از موسی (ع) در باره حقیقتی به نام « ربّ العالمین » (پروردگار جهانیان)

قال فرعون و ما ربّ العلمین

واژه «ما» اسم استفهام است و غالباً با آن، از حقیقت اسم مابعدش پرسش می شود. گفتنی است که استفهام یاد شده برای اظهار تعجب به منظور انکار حقیقت مورد پرسش می باشد.

4 - « عن أبي عبد الله (ع) قال لما بعث الله موسى إلى فرعون . . . فقال فرعون « و ما ربّ العالمین » و إنّما سأله عن كيفية الله فقال موسى « ربّ السماوات و الأرض و ما بينهما إن كنتم موقنین » فقال فرعون متعجباً لأصحابه « ألا تستمعون » أسأله عن كيفية فيجيبني عن الصفات . . . ;

از امام صادق(ع) روایت شده که فرمود: هنگامی که خداوند موسی را به سوی فرعون مبعوث کرد . . . فرعون به موسی(ع) گفت «و ما ربّ العالمین» و سؤال فرعون از موسی درباره کیفیت خداوند بود. موسی(ع) در جواب فرعون گفت: «ربّ السماوات و الأرض و ما بينهما...». فرعون در حالی که تعجب کرده بود به اصحابش گفت: آیا نمی شنوید [چه میگوید؟] من از کیفیت خدا می پرسم و او در جواب من از صفات می گوید...».

222- پرسش موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 23 - 7,9

7 - پرسش موسی (ع) از دختران شعیب درباره انگیزه آنان از منع کردن گوسفندانشان از آب

قال ما خطبکما

«خطب» معادل «شان» است؛ یعنی، «ما الذی حملکما علی الذود؛ چه چیزی شما را بر این کار و می دارد؟»

9- دختران شعیب به پرسش موسی پاسخ دادند .

قالتا لانسقی

223- پرسش موسی (ع) از خدا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 155 - 12

12 - موسی (ع) در پی هلاکت همراهانش در میقات ، با پرسشی شکوه آمیز ، توجیه و چرایی هلاکت همه حاضران را به خاطر گناه گروهی از آنان ، از خداوند تقاضا کرد .

أتهلکنا بما فعل السفهاء منا

ص: 101

224- پشیمانی از مبارزه با موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 51 - 10

10 - اظهار ندامت ساحران ، از قرار دادن دانش خویش در خدمت فرعون ، برای مبارزه با موسی (ع)

إِنَّا نَطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ لَنَا رَبُّنَا خَطِيئَاتِنَا

کلمه «خطایانا» می تواند اشاره به اقدامی باشد که ساحران در خدمت نظام فرعون، برای مبارزه با حق انجام داده اند.

225- پشیمانی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 151 - 4

4 - موسی (ع) خشم شدید خویش را بر هارون خطا تلقی کرد و به خاطر آن از خداوند آمرزش طلبید . *

قال رب اغفر لي

از اینکه موسی (ع) پس از شنیدن سخنان هارون برای خویش طلب مغفرت کرد، معلوم می شود از برخورد شدید خویش با هارون پشیمان شد و آن را خطا تلقی کرد.

226- پنهانی تعقیب موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 11 - 10

10 - پی جویی خواهر موسی ، از دید فرعونیان پنهان بود .

فبصرت به عن جُنُب و هم لایشعرون

227- پنهانی نگرانی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 67 - 2

2- نگرانی موسی (ع) از تبعات سحر ساحران ، تنها در دل او و بدون بروزی در ظاهر بود .

فأوجس فی نفسه خیفه موسی

228- پیروان موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 102

- سجده - 32 - 24 - 6

6- صبر و یقین برخی از پیروان موسی (ع) به آیات الهی، زمینه ساز گزینش آنان از سوی خدا برای پیشوایی بنی اسرائیل بود.

و جعلنا منهم أئمة .. لَمَّا صَبَرُوا وَ كَانُوا بَأْتِنَا يُوقِنُونَ

بنابراین احتمال که در «لَمَّا» معنای جزا باشد؛ یعنی، آنان به رهبری انتخاب شدند، به پاداش صبوری که پیشه کردند و یقینی که به آیات الهی پیدا کردند.

229- پیروان موسی (ع) در دربار فرعون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 20 - 6

6- موسی (ع)، برخوردار از هوادارانی وفادار، دلسوز و خیرخواه در کاخ فرعون

إِنِّي لَكَ مِنَ النَّاصِحِينَ

تعبیر «من الناصحين» نشانگر آن است که هواداران موسی در کاخ فرعون بسیار بودند و مرد ناشناس تنها یکی از آنان بود.

230- پیروان موسی (ع) و فساد

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 127 - 6

6- موسی (ع) و قوم او در پندار اشرافیان و فرعونیان، مردمی فسادگر بودند.

أَتَذَرُ مُوسَى وَقَوْمَهُ لِيَفْسُدُوا فِي الْأَرْضِ

231- پیروان موسی (ع) و موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 129 - 2

2- موسی (ع) مورد انتقام قوم خویش به سبب استمرار بیدادگری فرعون پس از بعثت وی

قالوا أوذینا من قبل أن تأتینا و من بعد ما جئتنا

232- پیروزی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 123 - 4

ص: 103

4- فرعون ، شکست ساحران و پیروزی موسی را صحنه سازی و ایمان آنان را توطئه ای از پیش طراحی شده اعلام کرد .

إن هذا لمکر مکرتموه فی المدینه

کلمه «هذا» اشاره است به ماجرای شکست ساحران و پیروزی موسی و در آخر اظهار ایمان ساحران به ربوبیت خداوند و پیامبری موسی و هارون.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

8

- هود - 11 - 96 - 4

4- تسلط موسی (ع) بر فرعونیان و مغلوب ساختن آنان ، امری تقدیر شده از ناحیه خداوند

و لقد أرسلنا موسی بآیتنا و سلطن مبین

در برداشت فوق ، «سلطان» به معنای تسلط و غلبه ظاهری گرفته شده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 43 - 2

2- اطمینان موسی به غلبه خویش و پوچی افسون ساحران

قال لهم موسی ألقوا ما أنتم ملقون

شتاب نداشتن موسی (ع) در ارائه معجزه خویش ، حاکی از اطمینان او و تعبیر «ألقوا ما أنتم ملقون» نشانگر بی اعتنایی وی به همه دست مایه های ساحران است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- شعراء - 26 - 45 - 4

4- غلبه سریع و برق آسای موسی (ع) بر ساحران ، در میدان هموردی و در برابر دید همگان

فألقى موسى عصاه فإذا هي تلقف ما يأفكون

واژه «إذا» معادل ناگهان است؛ یعنی، انداختن عصا همان و بلعیده شدن طناب ها و چوبدستی های ساحران همان.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 49 - 5

5- پیروزی موسی (ع) بر ساحران ، بی تأثیر در روحیه حق ناپذیر فرعون

قال ءامنتم له قبل أن ءاذن لكم إنه لكبيركم

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

15

- صفات - 37 - 116 - 3

3- نصرت خداوند به موسی و هارون (علیهما السلام) و قوم شان و نیز پیروزی آنان بر فرعونیان در سایه این یاری ، از نعمت های بزرگ الهی بر ایشان بود .

و لقد منّا علی موسی و هرون . و نجّینهما... و نصرنهم فکانوا هم الغلبین

ص: 104

233- پیروی از موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 84 - 1

1 - موسی (ع) ، سبقت گرفتن خود بر قومش در آمدن به میقات را ، به جهت اطمینان به قومش در پیروی از او و طی مسیر تا میقات دانست .

قال هم أولاء علی اثری

«أولاء» اسم اشاره به بعید است و «أثر» به معنای علامت باقی مانده از هر چیزی است. از همین رو به جای پانیز «اثر» گفته می شود. «أثر» به معنای اتباع و دنباله روی نیز آمده است. (مقایس اللغه). مفاد آیه بالا این است که آنان همان جماعت اند که بر نشانه پای من به سوی میقات روان اند و یا این که به دنبال من در حال آمدن به میقات هستند.

234- پیروی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 70 - 3

3- خضر ، خواهان تعجیل نکردن موسی در فهم اسرار بود و او را بر متابعت بی چون و چرا از خود ، الزام نکرد .

حتی أحدث لك منه ذكراً

235- پیش بینی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

6 - موسی (ع) مخالفت و موضع گیری قومش را درباره دستور ذبح گاو، پیش بینی کرد .

إن الله يأمرکم أن تذبحوا بقره

موسی(ع) فرمان الهی (لزوم ذبح گاو) را با جمله اسمیه «إن الله ..» - که قرین به حرف تأکید «إن» است - بیان داشت و معمولاً بیان معنا با کلامی مؤکد، حاکی از آن است که مخاطب پذیرای مضمون کلام نیست و یا آن را مورد تردید قرار خواهد داد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 28 - 2

2 - موسی (ع) در مبارزه با فرعون، خود را مواجه با گروهی از حامیان او می دید و برای ارشاد آنان چاره اندیشی می کرد .

اذهب إلی فرعون . . . یفقهوا قولی

با آن که در فرمان رسالت فقط نام فرعون آمده بود، اما موسی(ع) برای گفتار خویش، شنوندگان بیشتری را پیش

ص: 105

بینی می کرد و «یفقهوا» را با صیغه جمع آورد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 14 - 3

3 - پیش بینی موسی (ع) نسبت به مشکلات راه رسالت خود و استفسار وی از خدا

قال ربّ .. و لهم علیّ ذنب فأخاف أن يقتلون

موسی با بیان مشکلات خویش، در مقام شانه خالی کردن از زیر بار رسالت نیست؛ بلکه با طرح مشکلات در درگاه خداوند، از او راه حل می جوید.

236- پیشگامی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- انبیاء - 21 - 90 - 14

14- پیامبران الهی، موسی، هارون، ابراهیم، لوط، اسحاق، یعقوب، نوح، داوود، سلیمان، ایوب، اسماعیل، ادريس، ذالکفل، یونس، زکریا و یحیی (علیهم السلام)، پیشگامان در کارهای خیر

و لقد آتینا موسی و هرون ... یحیی ... إنهم كانوا یسرعون فی الخیرت

برداشت بالا مبتنی بر این است که ضمیرهای جمع در جمله «إنهم كانوا یسارعون..» به پیامبرانی بازگردد که در سلسله آیات پیشین (48 - 90) از آنان یاد شده است.

237- پیشگویی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- یونس - 10 - 77 - 6،7

6 - حضرت موسی (ع)، از پیش به پیروزی و دستیابی به هدف های خود و شکست فرعون، آگاهی داشت .

و لا یفلح السحرون

«فلاح» به معنای ظفر و دست یافتن به هدف است (مفردات راغب).

7 - حضرت موسی (ع)، همراه با نفی ساحریت از خود، فرعون و اطرافیانش را تهدید به شکست کرد و پیروزی قطعی خود را به آنان اعلام نمود .

و لا یفلح السحرون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 61 - 10

10 - موسی (ع) با توجه به افترا های فرعونیان بر خداوند، به آنان هشدار داد و شکست و ناکامی را برای آنان پیش بینی کرد .

ویلکم لاتفتروا علی اللّٰه . . . وقد خاب من افتری

ص: 106

238- پیشنهاد ازدواج به موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 27 - 2 - 1

1 - تصمیم شعیب (ع) به ایجاد پیوند زناشویی میان موسی (ع) و یکی از دو دختر خود

قال إني أريد أن أنكحك إحدى ابنتي هتين

2 - اقدام شعیب (ع) به در میان گذاشتن تصمیم خود با موسی (ع) در حضور دخترانش و با رضایت آنان

قال إني أريد أن أنكحك إحدى ابنتي هتين

اسم اشاره «هاتین» نشان دهنده آن است که هر دو دختر شعیب، در آن لحظه حضور داشتند. گفتنی است که حضور دختران شعیب حکایت از رضایت آنان نسبت به مسأله ازدواج با موسی (ع) دارد.

239- پیشنهاد خواهر موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 12 - 8

8 - اعلام آمادگی خواهر موسی ، برای راهنمایی کسان فرعون به خانواده ای مناسب جهت سرپرستی وی

قالت هل أدلكم على أهل بيت يكفلونه لكم وهم له نصحون

240- پیشنهاد موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- شعراء - 26 - 30 - 3

3- اظهار آمادگی موسی ، برای ارائه دلیلی روشن و محسوس (معجزه) بر صدق رسالت خویش

قال أولوجئتک بشی ء مبین

مراد از «بشی ء مبین» به قرینه آیات بعد، معجزه عصا و ید بیضا است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- شعراء - 26 - 43 - 1

1- پیشنهاد موسی (ع) به ساحران ، برای پیشقدم شدن در نمایاندن سحر خویش

قال لهم موسی القوا ما أنتم ملقون

241- تأثیر جادو در موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- طه - 20 - 66 - 11

11 - دیدگان و قوه خیال موسی (ع) نیز، تحت تأثیر سحر ساحران فرعون قرار گرفت.

يَخِيلُ إِلَيْهِ مِنْ سِحْرِهِمْ أَنَّهَا تَسْعَى

242- تأخیر مجازات موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 111 - 2,5

2- تأخیر در مجازات موسی (ع) و برادرش هارون از مصوبات جلسه مشورتی سران و بزرگان دربار فرعون

قالوا أرجه وأخاه

«ه» در «أرجه» ضمیری است که به صورت ساکن قرائت شده و مفعول «ارج» می باشد. «ارج» فعل امر از مصدر «ارجاء» (به تأخیر انداختن) است. مشتقات کلمه «ارجاء» گاهی با همزه استعمال می گردد و گاهی همزه آن تبدیل به یاء می شود. گفته می شود: أَرْجَأُ يُرْجَى يُرْجَى. قابل ذکر است که مراد از تأخیر انداختن، تأخیر در مجازات است.

5- سران دربار فرعون از وی خواستند با تأخیر مجازات موسی و هارون موافقت کرده و ساحران زبردست و کاردان را از اطراف و اکناف احضار کند.

وَأَرْسَلْ فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ

«حشرین» به معنای جمع کنندگان و کوچ دهندگان است و مفعول آن به قرینه آیه قبل و بعد «ساحرین» می باشد و خود «حشرین» مفعول برای «أرسل» است. بنابراین جمله «أرسل ...» یعنی: نیروهایی را برای جمع آوری و گسیل ساحران بسیج کن.

243- تأییدات رسالت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- زخرف - 43 - 46 - 9

9- رسالت موسی (ع) ، رسالتی دشوار و نیازمند آیات ، دلایل و تأیید های متعدد

بایتنا

244- تاریخ بعثت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 75 - 1

1 - بعثت موسی و هارون (ع) پس از بعثت پیامبران بزرگ بعد از نوح (ع) بود .

و اتل علیهم نبأ نوح . . . ثم بعثنا من بعده رسلا . . . ثم بعثنا من بعدهم موسی و هرون

ص: 108

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

4

- مائده - 5 - 21 - 9 - 1

1 - ورود به سرزمین مقدس و تصرف آن ، فرمان موسی (ع) به قوم خویش

يقوم ادخلوا الارض المقدسه

2 - سکنی گزینی قوم موسی (ع) در سرزمین مقدس ، تقدیری از جانب خداوند

الارض المقدسه التي كتب الله لكم

9 - خطر بروز برخورد و جنگ با ساکنان سرزمین مقدس به هنگام ورود قوم موسی (ع) به آن

ادخلوا... ولا ترتدوا على اذاركم

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

4

- مائده - 5 - 22 - 4

4 - عصر موسی (ع) مصادف با حضور مردمانی قدرتمند و زورگو در سرزمین مقدس

ان فيها قوماً جبارين

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 129 - 3 - 1

1 - قوم موسی مورد ستم نظام فرعونى قبل از بعثت وی و پس از آن

قالوا أودینا من قبل أن تأتینا و من بعد ما جئتنا

مراد از اتیان و معجیء «تأتینا» و «جئتنا» بعثت موسی (ع) به پیامبری است و بیان آن به دو تعبیر می تواند به جهت تفنن در عبارت باشد.

3 - رفع بیدادگری فرعون از بنی اسرائیل ، انتظار آنان از بعثت موسی (ع)

قالوا أودینا من قبل أن تأتینا و من بعد ما جئتنا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 130 - 1, 2

1 - خداوند ، فرعونیان زمان موسی را برای پذیرش رسالت های او ، به قحطی های متعدد و کم محصولی فاحشی مبتلا ساخت .

و لقد أخذنا آل فرعون بالسنین و نقص من الثمرت لعلهم یدّگرون

«سنه» به معنای قحطی و خشکسالی است و جمع آوردن آن (السنین) حکایت از تعدد قحطی و خشکسالی دارد. این تعدد یا به اعتبار شهرهای زیادی است که قحطی در آنها به وجود آمده و یا به لحاظ سالهای متعدد است. نکرده آوردن «نقص» اشاره به کمبود فاحش دارد.

2 - کم محصولی فاحش ، بارزترین اثر خشکسالی ها و قحطی های تحمیل شده به فرعونیان

و لقد أخذنا آل فرعون بالسنین و نقص من الثمرت

خشکسالی و قحطی در پی دارنده مشکلات فراوانی است که از جمله آنها کم محصولی است. بنابراین ذکر

ص: 109

بخصوص آن می تواند اشاره به برداشت فوق داشته باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 131 - 3,8

3 - بلاها و مصیبت های فرعونیان در مقابل نعمت ها و آسایش های آنان اندک و ناچیز بود .

فإذا جاءتهم الحسنة .. إن تصبهم سيئة

معرفه آوردن «الحسنة» می تواند اشاره به این باشد که زندگی فرعونیان همواره قرین رفاه و آسایش بوده و لذا «حسنة» برای آنان امری شناخته شده بود، به خلاف مشکلات عمومی که گویا در میان آنها نبود و یا بندرت اتفاق افتاده بود؛ به گونه ای که «سیئه» برای آنان ناشناخته بود. آوردن «إذا» در مورد «حسنة» که گویای حصول اطمینان به شرط است و آوردن «إن» در مورد «سیئه» که حاکی از مشکوک بودن شرط است، نیز دلالت بر برداشت فوق دارد.

8 - اکثر فرعونیان زمان موسی مردمی جاهل و ناتوان از تحلیل صحیح رخداد های نیک و بد

ولكن أكثرهم لا يعلمون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 24 - 2

2 - فرعون ، هامان و قارون ، سه عنصر سرشناس ، با نفوذ و نیرومند در عصر رسالت موسی (ع)

ولقد أرسلنا موسى .. إلى فرعون وهم من قرون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

8- آیین توحیدی موسی (ع) در زمان حکومت فرعون ، هامان و قارون ، به شدت در حال گسترش بود .

قالوا اقتلوا أبناء الذين ءامنوا معه

فرمان قتل فرزندان مؤمنان به موسی(ع)، نشان دهنده گسترش شدید آیین موسی است؛ زیرا در صورت کذب بودن آن، فرمان قتل به عنوان نخستین واکنش از سوی فرعونیان صادر نمی شد.

14 - توطئه مشترک فرعون ، هامان و قارون برای کشتار فرزندان ذکور مؤمنان در عصر موسی (ع) نافرجام ماند .

قالوا اقتلوا أبناء الذين ءامنوا معه .. و ما كيد الكافرين إلا في ضلل

246- تبدیل عصای موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 32 - 2،3،4

2- تبدیل ناگهانی عصای موسی به اژدهایی واقعی و تردید ناپذیر

فألقي عصاه فإذا هي ثعبان مبين

3- تبدیل عصای موسی (ع) به اژدها ، پدیده ای شگفت و دور از انتظار فرعونیان

ص: 110

برداشت یاد شده از «إذا» فجائیه استفاده می شود؛ زیرا این کلمه می رساند که مفاد جمله پس از آن، در یک حالت غیر منتظره انجام شده است.

4- عصای موسی پس از تبدیل شدن به اژدها، حرکت و پیشروی کرد.

فإذا هي ثعبان مبين

برداشت یاد شده بدان احتمال است که «ثعبان» از ریشه «ثعب» (آب جاری) بوده و این اشاره ای به حرکت و پیشروی اژدها داشته باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- نمل - 27 - 10 - 2,3,4,6

2- تبدیل ناگهانی عصای موسی به ماری پرتحرک، در پی افکندن آن بر زمین

فلما رءاها تهتّر كأنّها جانّ

«اهتزاز» (مصدر «تهتّر») به حرکت تند و سریع گفته می شود. «جانّ» نیز به گفته مفسران، گونه ای از مار باریک است که بسیار چست و چالاک می باشد.

3- تبدیل عصای موسی به اژدهایی بزرگ اما به چالاکي مار های کوچک

فلما رءاها تهتّر كأنّها جانّ

با توجه به این که در جای دیگر تبدیل عصا به اژدهایی بزرگ (فإذا هي ثعبان مبين) آمده احتمال می رود که تعبیر «کأنّها جانّ» در این جا نه از آن باب باشد که عصای موسی در مرتبه نخست به شکل ماری کوچک و در دفعات دیگر به شکل اژدها درآمده بود بلکه تشبیه آن به مار کوچک از جهت حرکت تند و سریعی است که آن مار داشته است.

4- ترس و گریز بی تأمل موسی (ع)، با مشاهده تبدیل عصای دست خویش به ماری چالاک

فلما رءاها تهتّر كأنّها جانّ ولی مدبراً

6- رهنمود خدا به موسی (ع) مبنی بر این که او نباید از عصای مار شده بیم داشته باشد.

3- فراری درنگ موسی (ع) در پی مشاهده عصای خود بسان ماری چست و چالای

فلما رءاها تهتّر كأنّھا جانّ

4- ندا و فرمان خدا به موسی (ع) مبنی بر پیش آمدن و نترسیدن از عصای مار شده خویش

یموسی اقبل و لاتخف

5- تضمین خدا نسبت به امنیت داشتن موسی (ع) از گزند عصای اژدها شده

إنّک من الأمنین

متعلق «آمنین» محذوف و به تقدیر «الآمنین منها» می باشد؛ یعنی، تو از جمله کسانی هستی که از آسیب عصای اژدها شده، در امان اند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- نمل - 27 - 8 - 3

3- تبریک خداوند به موسی و فرشتگان حاضر در اطراف آتش طور

نودی أن بورک من فی النار و من حولها

برداشت یاد شده بدان احتمال است که «بورک من فی النار» انشای تبریک باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

14

- احزاب - 33 - 69 - 11, 12, 2

2- خداوند ، از اتهامی که قوم موسی به آن حضرت وارد کردند ، دفاع کرد و او را از آن مبرا دانست .

لا تکنونوا کالذین ءاذوا موسی فبرآه الله ممآ قالوا

«برآه الله ممآ قالوا» قرینه است بر این که مراد از اذیت به موسی (ع)، تهمت و افترا بوده است.

11- «عن أبي عبد الله (ع) : إن بني إسرائيل كانوا يقولون ليس لموسى ما للرجال ! و كان موسى إذا أراد الإغتسال يذهب إلى موضع لا يراه أحد من الناس و كان يوماً يغتسل على شطّ نهر و قد وضع ثيابه على صخره فأمر الله الصخره فتباعدت عنه حتى نظر بنو إسرائيل إليه فعلموا أنه ليس كما قالوا ، فأنزل الله « يا أيّها الذين آمنوا لا تکنونوا . . . » ؛

از امام صادق (ع) روایت شده که بنی اسرائیل درباره حضرت موسی (ع) می گفتند: او فاقد آلت مردانگی است! روش موسی برای شست و شوی خود آن بود که به مکانی می رفت که دیده نشود. روزی، خود را در کنار رودی می شست و لباس خود را بر صخره ای گذاشته بود. خداوند، به آن صخره فرمان داد (از موسی دور شو!) و صخره، از او دور شد. تا آن که بنی اسرائیل، موسی (ع) را در آن حال (عریان) دیدند، پس دانستند که آن طور که می گفتند نیست. پس خداوند (با اشاره به این داستان) فرمود: یا ایّها الذین آمنوا لا تکنونوا...».

12 - « فی مجمع البیان : إنّ موسی و هارون صعدا الجبل ، فمات هارون فقالت بنو اسرائیل : أنت قتلتہ ! فأمر اللّٰه الملائکة فحملته حتّٰی مرّوا به علی بنی اسرائیل و تکلمت الملائکة بموته حتّٰی عرفوا أنّه قد مات و برّاه اللّٰه من ذلک عن علیّ (ع) »

از حضرت علی(ع): در مورد این سخن خدا: «یا ایّها الذین آمنوا لا تکنوا کالذین آذوا موسی» روایت شده که موسی(ع) و هارون به کوهی بالا رفتند و هارون، آن جا وفات کرد. پس بنی اسرائیل، به موسی گفتند: تو او را کشته ای! خداوند به ملائکه فرمان داد و آنان جنازه هارون را حمل کردند و بر بنی اسرائیل عبور دادند و ملائکه، از مرگ هارون سخن گفتند، تا این که بنی اسرائیل دانستند هارون، مرده است و خداوند، بدین گونه موسی(ع) را از این اتهام تبرئه کرد».

249- تبعید موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- اسراء - 17 - 103 - 2

ص: 112

2- حضور موسی (ع) و بنی اسرائیل در سرزمین مصر ، غیر قابل تحمل برای فرعون و موجب تصمیم وی به اخراج قهرآمیز آنان

فأراد أن يستفزهم من الأرض

بنابر اینکه مراد از «الأرض» سرزمین مصر باشد - که مقرر حکومت فرعون بوده است - نکته فوق قابل استفاده است.

250- تبلیغ علیه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 63 - 3,5,8,9,11

3- تأکید بر ساحر بودن موسی و هارون (ع) ، از جمله حرکت های تبلیغی فرعونیان بود .

قالوا إن هذین لسكران

حرف «إن» مخفف از «إنّ» و ملغی از عمل است؛ ولی معنای تأکید را می رساند.

5- متهم ساختن موسی و هارون (ع) به تلاش و برنامه ریزی برای بیرون راندن قبطیان از مصر به وسیله سحر ، از جمله محور های تبلیغاتی فرعونیان علیه موسی (ع)

لسحرن یریدان أن یخرجاکم من أرضکم بسحرهما

8- فرعونیان در تبلیغات خود علیه موسی و هارون (ع) ، آنان را درهم شکننده و نابود کننده راه و روش نمونه و برتر خویش معرفی کردند .

و یدهبها بطریقکم المثلی

9- بهره برداری فرعونیان از علاقه قبطیان به وطن و سرزمین و احساسات ملی و مذهبی آنان ، در تبلیغات خود علیه موسی (ع)

یخرجاکم من أرضکم . . . بطریقکم المثلی

11- ایادی و طرفداران فرعون ، همان سخنان و نظرات فرعون را در باره موسی (ع) تکرار و تبلیغ می کردند .

أجئتنا لتخرجنا من أرضنا بسحرک . . . لسحرن یریدان أن یخرجاکم

1 - ایادی و مبلغان فرعون ، همه فرعونیان را به هم فکری ، اتحاد و به کار بستن تمامی حيله ها ، علیه موسی (ع) دعوت می کردند .

فتنزعوا... قالوا... فأجمعوا کیدکم ثم اتوا صفاً

از آیات پیشین چنین برمی آید که پس از سخنان موسی (ع)، در بین فرعونیان اختلافاتی بروز کرد (فتنازعوا) و گروه حامیان و مبلغان فرعون در صدد توجیه گروه دیگر برآمدند که نسبت به موسی (ع) و مبارزه با او تردید داشتند. به نظر می رسد «فأجمعوا» نیز از ناحیه همان گروه به عنوان نتیجه سخنان قبلی آنان ابراز شده باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 53 - 10

10 - ابلاغ حقایق تورات به بنی اسرائیل ، از وظایف اساسی موسی (ع) بود .

و إذ آتینا موسی الکتب و الفرقان لعلکم تهتدون

رابطه اعطای کتاب به موسی (ع) و هدایت شدن بنی اسرائیل (آتینا موسی . . . لعلکم تهتدون) اقتضا می کند که: جمله ای همانند «و به او فرمان دادیم تا آن کتاب را برای شما تلاوت کند و احکام و معارفش را به شما تعلیم دهد» در تقدیر باشد که به خاطر روشنی و ایجاز بدان پرداخته نشده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 67 - 2

2- موسی (ع) ابلاغ کننده فرمان خدا (لزوم ذبح گاو) به مردم خویش

إذ قال موسی لقومه إن الله يأمرکم أن تذبحوا بقره

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 154 - 7

7- فرونشستن فتنه گوساله پرستی در میان قوم موسی ، فراهم آورنده زمینه ای مناسب برای مطرح شدن تورات از سوی آن حضرت

بیان این واقعیت که موسی (ع) در پی فرونشستن فتنه گوساله پرستی، الواح را برگرفت، این حقیقت را روشن می سازد، که زمینه از دست رفته برای تعالیم تورات بار دیگر در میان قوم موسی ایجاد شد. گفتنی است آیه «149» می رساند که عموم بنی اسرائیل از گوساله پرستی توبه کردند و آیه «153» می رساند که خداوند توبه آنان را پذیرفت و در نتیجه فتنه گوساله پرستی فرونشست.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

12

- فرقان - 25 - 36 - 2

2- هارون، شریک و همتای موسی (ع) در امر رسالت و تبلیغ فرعون و قوم او

ولقد آتینا موسی الکتب... أخواه هرون وزیراً. فقلنا اذهبنا إلى القوم الذین کذبوا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 27 - 1

1 - شدت یافتن خشم فرعون نسبت به موسی (ع) با تأکید موسی بر ربوبیت خدای یگانه هستی

قال ربکم وربّ اباکم الأولین . قال إنّ رسولکم... لمجنون

متهم کردن موسی به جنون، نشان دهنده شدت خشم فرعون است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 28 - 3

3- اهتمام موسی (ع) به تبیین « ربّ العالمین » علی رغم رویه رو شدن با استهزا و تهمت فرعون

قال لمن حوله ألا تستمعون . . . إن رسولکم... لمجنون. قال ربّ المشرق و المغرب و ما

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 30 - 1

1 - دست بر نداشتن موسی (ع) از تبلیغ رسالت خویش در برابر تهدید های فرعون

قال . . . لأجعلتك من المسجونين . قال أولو جنتك بشيء مبین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 32 - 7

7- فرمان الهی به موسی (ع) در وادی طور ، مبنی بر رفتن نزد فرعون و ابلاغ رسالت خویش به وی و مهتران حکومتش

إلی فرعون و ملائیه

«إلی فرعون» متعلق به عامل محذوف بوده و تقدیر آن چنین است: «اذهب إلی فرعون و ملائیه».

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 36 - 1

1 - بازگشتن موسی (ع) ، به مصر و ابلاغ رسالت الهی خویش به فرعونیان

فلما جاءهم موسی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

14

- عنكبوت - 29 - 39 - 2

2- موسی (ع)، پیام الهی را، با دلایل روشن، به قارون و فرعون و هامان ابلاغ کرد.

وقرون وفرعون وهم-ن ولقد جاءهم موسی بالبیئت

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- زخرف - 43 - 47 - 3

3- ابلاغ رسالت از سوی موسی (ع)، همراه با معجزات متعدد

فقال إني رسول ربّ العلمین . فلما جاءهم بآیتنا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- زخرف - 43 - 50 - 2

2- سعه صدر و پیگیری حضرت موسی (ع)، در تبلیغ و هدایت مردم

ادع لنا .. فلما كشفنا عنهم العذاب

برداشت یاد شده بر این اساس است که فرعونیان حضرت موسی (ع) را ساحر می خواندند و پیام او را به مسخره و استهزا می گرفتند؛ اما آن حضرت در راستای هدایت آنان برای نجاتشان از عذاب دعا کرد.

ص: 115

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- دخان - 44 - 20 - 3

3- تأکید موسی (ع)، بر توحید و ربوبیت یگانه خداوند در قبال جامعه فرعون

وإني عذت برّبي وربكم

تکرار «ربّ»، اشاره به مطلب بالا دارد.

252- تبیین قصه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 3 - 2,3

2- بیان درست و به حق سرگذشت موسی (ع) و فرعون، نمودی از روشنگری های قرآن

تلک ءآیت الکتب المبین . نتلوا علیک من نبیا موسی و فرعون بالحقّ

با توجه به ارتباط این آیه با آیه قبل، مطلب یاد شده به دست می آید.

3- داستان موسی و فرعون، تلاوت شده از سوی خدا بر پیامبر (صلی الله علیه و آله)

نتلوا علیک من نبیا موسی و فرعون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 44 - 3

3 - تبیین ماجرای نزول تورات بر موسی (ع) از سوی پیامبر اسلام - با این که خود، نه در وادی طور بود و نه شاهد نزول - گواهی است روشن بر رسالت الهی آن حضرت .

و ما كنت بجانب الغربيّ . . . و ما كنت من الشهدین

253- تجلی خدا بر موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- نمل - 27 - 8 - 2

2 - تجلی خدا در آتش طور برای موسی (ع)

نودی آن بورک من فی النار و من حولها

در این که مراد از «من فی النار» (آن که در آتش است) و «من حولها» (آن که پیرامون آتش است) چیست، میان مفسران اختلاف است. برخی گفته اند: مراد از «من فی النار» موسی است؛ زیرا وی چنان به آتش نزدیک گشته بود که گویا در میان آن است، و مراد از «من حولها» فرشتگانند. برخی عکس آن را گفته اند؛ یعنی، «من فی النار» فرشتگان و «من حولها» موسی است. دسته ای نیز بر آنند که مراد از «من فی النار» خداوند و «من حولها» موسی است؛ بدین معنا که: «مبارک است آن که در آتش تجلی کرده و آن که پیرامون آن است». برداشت یاد شده بر پایه احتمال اخیر است .

ص: 116

254- تحریک عواطف موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 94 - 5

5- هارون (ع) با مشاهده غضب موسی (ع)، سعی در فرونشاندن خشم آن حضرت و جلب محبت و تحریک عواطف او داشت.

قال یبْنُوْمَ

مخاطب قرار دادن موسی (ع) با ندای «یا بن اُمّ» گویای این نکته است که هارون (ع) سعی داشت با برانگیختن احساسات موسی، غضب او را فرونشاند و سپس توضیحات خود را بیان کند. در باره مفتوح بودن کلمه «اُمّ» توجیهاتی بیان شده است؛ از جمله این که اصل آن «یا بن اُمّاه» بوده و برای تخفیف چنین شده است.

255- تحقیر موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

12

- مؤمنون - 23 - 47 - 4

4- تحقیر حضرت موسی و هارون از سوی فرعون و اشراف دربار او، به خاطر داشتن خاستگاه پایین اجتماعی

أَنْوَمْنَ لِبَشَرِینَ مِثْلَنَا وَ قَوْمَهُمَا لَنَا عِبْدُونَ

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- زخرف - 43 - 52 - 4

4- تلاش فرعون برای حقیر نمایاندن موسی (ع) و تحقیر جایگاه و موقعیت اجتماعی او

أم أنا خير من هذا الذي هو مهين

256- تَحْيِر مَادِر مَوْسَى (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 7 - 7

7 - شرایط اضطراب آور روحی برای مادر موسی به هنگام ولادت فرزندش و نیز احساس خطر برای او از جانب فرعونیان ، موجب سرگردانی وی در شیر دادن به موسی (ع) بود .

و أوحینا إلی أمّ موسی أن أرضعیه

توصیه خداوند به مادر موسی برای شیر دادن به فرزندش، می تواند گویای مطلب یاد شده باشد.

257- تَحْيِر مَوْسَى (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- نمل - 27 - 9 - 2

ص: 117

2- موسی، در شگفتی و حیرت از ندای برآمده از آتش وادی طور

نودی أن بورک من فی النار . . . یموسی إنه أنا الله

تصریح خداوند به «إِنَّهُ أَنَا اللَّهُ» می تواند از آن جهت باشد که موسی با شنیدن ندا از درون آتش، در شگفتی فرو رفت و حیران ماند؛ به گونه ای که سخت نیازمند راهنمایی روشن و صریح بود.

258- تخطئه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 72 - 3

3- خضر (ع) با بیان آگاه نبودن موسی (ع) به راز معیوب ساختن کشتی، پندار وی را در مورد انگیزه آن کار، تخطئه کرد.

أخرقتها لتغرق أهلها . . . ألم أقل إنك لن تستطيع معي صبراً

259- تداوم رسالت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- جاثیه - 45 - 18 - 2

2- رسالت پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)، ادامه رسالت موسی و سایر پیامبران بود؛ نه امری ناآشنا و دور از انتظار.

ولقد آتينا بني إسرائيل . . . والنبوّه . . . ثم جعلناك على شريعة من الأمر

الف ولام «الأمْر» در این آیه، می تواند برای عهد ذکری باشد و نظر به امر رسالت و اعطای کتاب و حکومت داشته باشد که در آیات پیشین بیان شده است.

260- تذکر به موسی (ع)

جلد

16- خضر (ع) با توجه دادن موسی (ع) به تدبیر فراگیر الهی ، حفاظت اموال یتیمان را ، برخاسته از گستردگی ربوبیت خداوند دانست .

فأراد ربّک

خضر(ع) با اضافه «ربّ» به ضمیر خطاب (ربّک) به موسی(ع) این نکته را بیان داشته است که گرچه ترمیم دیوار، به تغذیه و تربیت جسم تو کمکی نکرد، ولی مالک و مدبّر تو، مالک و مدبّر یتیمان نیز هست.

ص: 118

261- تذکر قصه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

9

- ابراهیم - 14 - 6 - 1

1- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، موظف به یادآوری سرگذشت موسی (ع) و قومش و به خاطر سپردن آن

و اذ قال موسی لقومه

برداشت فوق مبتنی بر این است که فعل «اذکر» قبل از «إذ» مقدر باشد. بنابراین، آیه خطاب به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و بیان وظیفه آن حضرت است.

262- تذکرات موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

9

- ابراهیم - 14 - 9 - 4

4- حضرت موسی (ع) سرگذشت قوم نوح، عاد و ثمود و اقوام پس از آنان را به مردم خویش یادآوری کرد.

ألم یأتکم نبؤا الذین من قبلکم قوم نوح و عاد و ثمود و الذین من بعدهم

برداشت مزبور بر اساس این احتمال است که جمله «ألم یأتکم ..» ادامه کلام موسی (ع) باشد که فرمود: «وقال موسی إن تکفروا...».

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 26 - 3

3 - ربوبیت یگانه خدا نسبت به همه انسان ها چونان ربوبیت یگانه او بر آسمان ها و زمین تذکر موسی به فرعون و فرعونیان

قال رب السموت و الأرض . . . قال ربکم وربّ اباؤکم الأولین

263- تربیت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 39 - 21

21 - حفظ جان موسی (ع) در کودکی ، با طرح افکندن او به آب و القای محبتش در دل فرعونیان و نظارت بر تربیت و رشد او ، نعمت هایی گران سنگ از جانب خداوند به آن حضرت

منّا علیک مرّه آخری . . . أن اذفیه . . . و لتصنع علی عینی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 18 - 2، 1

1 - موضع گیری فرعون ، در قبال دعوت موسی (ع) با به رخ کشیدن دوران سرپرستی خویش بر او

قال ألم نربک فینا ولیداً

«تربیه» (مصدر «نربی») به معنای پروریدن است. «ولید» به نوزاد و نیز به کودکی گفته می شود که از وقت

ص: 119

ولادتش زمانی زیادی نگذشته باشد؛ وگرنه طفل گفته می شود. «لبث» (مصدر «لبثت») به معنای ماندن و درنگ کردن است؛ یعنی، فرعون گفت: آیا تو را از کودکی در میان خود نپروریدم [مگر] سالیانی چند از عمرت را پیش ما نماندی.

2 - کودکی و بخشی از دوران عمر موسی (ع) و نیز رشد و پرورش جسمی او در خاندان فرعون گذشت .

قال ألم نربك فينا وليدًا و لبثت فينا من عمرک سنين

264- نرس از دين موسى(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 25 - 6

6 - وحشت و احساس خطر فرعون ، هامان و قارون از گسترش آیین موسی و قوت گرفتن پیروان آن حضرت

قالوا اقتلوا أبناء الذين ءامنوا معه

از فرمان فرعون و .. به قتل ایمان آورندگان به موسی(ع)، برداشت یاد شده استفاده می شود.

265- نرس از رسالت موسى(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

20

- نازعات - 79 - 23 - 3

3 - فرعون ، تأثیر رسالت موسی (ع) را بر دیگران پیش بینی کرده و از آن وحشت داشت .

فحشر فنادی

266- نرس از عصای موسى(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 21 - 2

2- موسی (ع) از گرفتن عصای مار شده خویش در بیم و هراس بود .

قال خذها و لاتخف

267- ترس از قدرت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 25 - 6

6- وحشت و احساس خطر فرعون ، هامان و قارون از گسترش آیین موسی و قوت گرفتن پیروان آن حضرت

قالوا اقتلوا أبناء الذين ءامنوا معه

ص: 120

از فرمان فرعون و .. به قتل ایمان آورندگان به موسی (ع)، برداشت یاد شده استفاده می شود.

268- ترس از معجزه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

20

- نازعات - 79 - 22 - 5

5- فرعون با مشاهده معجزه موسی (ع)، وحشت زده از آن روی برتافت و شتابزده گریزان شد . *

ثم ادبر یسعی

«ادبار» فرعون، - در یک احتمال - به معنای فرار او از ترس معجزه موسی (ع) است که در شکل مار عظیم ظاهر شده بود.

269- ترس مادر موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 7 - 9

9- توصیه مادر موسی از سوی خدا به دور کردن ترس و اندوه از خود نسبت به سرنوشت فرزندش

و لاتخافی و لاتحزنی

270- ترس موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 12 - 12

12 - « عن الصادق جعفر بن محمد (ع) إنه قال : في قول الله عز وجل لموسى (ع) « فاخلع نعليك » قال : يعني إرفع خوفيك ، يعني خوفه من ضياع أهله وقد خلفها تمخض ، و خوفه من فرعون ؛

از امام صادق(ع) در باره سخن خدا که به موسی فرمود: «فاخلع نعلیک» روایت شده که فرمود: یعنی دو ترس خود را کنار بگذار؛ یعنی ترس او از تلف شدن همسر خویش که وی را در حال زایمان بر جای گذاشته بود و ترس او از فرعون».

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 21 - 2

2- موسی (ع) از گرفتن عصای مار شده خویش در بیم و هراس بود .

قال خذها و لاتخف

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 12 - 2

ص: 121

2- اقدام موسی (ع) مبنی بر بیان ترس و نگرانی خویش به خداوند .

قال ربّ إني أخاف

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 4 - 14 - 26

4- بیم موسی (ع) از اقدام فرعونیان مبنی بر قتل او به خاطر رفتار گذشته اش (قتل مرد قبطی)

فأخاف أن يقتلون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 1 - 21 - 26

1- فرار موسی (ع) از مصر ، در پی کشتن مرد قبطی و ترس از انتقام فرعونیان

ففررت منكم لَمَّا خفتكم

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- نمل - 4,5 - 10 - 27

4- ترس و گریز بی تأمل موسی (ع) ، با مشاهده تبدیل عصای خویش به ماری چالاک

فلَمَّا رءَاهَا تَهْتَزُّ كَأَنَّهَا جَانٌّ وَلَّى مُدَبِّرًا

5- موسی ، برخوردار از روحیات و خصوصیات بشری (مانند ترس و گریز) در برخورد ناگهانی با خطرات

فلَمَّا رآها تهتَّزَّ . . . ولى مدبراً ولم يعقب

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 18 - 3

3- درنگ موسی (ع) تا بامداد روز بعد در شهر، همراه با هراس و انتظار پیشامد حادثه ای ناگوار برای خویش

فأصبح فى المدینه خائفاً یترقّب

«ترقب» (مصدر «یترقّب») معادل «انتظار» است؛ یعنی، «ینتظر وقوع المکروه به». مفعول «یترقّب» نیز حذف شده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 31 - 4

4- ندا و فرمان خدا به موسی (ع) مبنی بر پیش آمدن و نترسیدن از عصای مار شده خویش

یموسى أقبل ولا تخف

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 33 - 3

3- ترس موسی از کشته شدن به دست فرعونیان به تقاص قتل مرد قبطی

إنى قتلت منهم نفساً فأخاف أن یقتلون

ص: 122

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 34 - 7

7- ترس موسی از روبه رو شدن با تکذیب فرعونیان و عدم توانایی وی در دفاع از رسالت خویش

إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُكَذِّبُونِ

271- ترس موسی (ع) در میقات

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 155 - 9

9- ترس موسی (ع) از متهم شدن به کشتن حاضران در میقات، مایه اندوه فراوان بر هلاکت ایشان شد.

قَالَ رَبِّ لَوْ شِئْتَ أَهْلَكْتَهُم مِّن قَبْلِ

برداشت فوق توجیهی است احتمالی بر اینکه چرا موسی (ع) به خاطر هلاکت همراهانش به دور از چشمان بنی اسرائیل، اندوهناک شد.

272- ترس هنگام ولادت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 7 - 1

1- تولد موسی (ع)، در فضایی آکنده از خوف و خطر و به دور از چشم دیگران

يَذَّبِحُ أَبْنَاءَهُمْ... وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ أُمِّ مُوسَىٰ أَنْ أَرْضَعِيهِ

273- ترسناکی معجزه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- نمل - 27 - 12 - 3

3- تجهیز موسی (ع) از سوی خدا به معجزه ای بیم آفرین و معجزه ای زیبا و پرجاذبه

و ألق عصاک .. ولی مدبرًا ... و أدخل یدک... بیضاء من غیر سوء

274- تزکیه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 144 - 11

11- تصفیه موسی (ع) با مناجات چهل شبهه ، مقدمه ای برای دریافت تورات بود .

یموسی انی اصطفیتک .. فخذ ماء اتیتک

ص: 123

چون خداوند در پایان داستان مواعده خویش با موسی(ع) و مناجات چهل شبه وی، اعطای پیامهای خویش را، که همان تورات باشد، مطرح ساخته، معلوم می شود آن مواعده و مناجات به سبب اعطای تورات بوده است.

275- تسبیح موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 143 - 19

19 - موسی (ع) پس از به هوش آمدن خداوند را تسبیح گفت و وی را منزه از آن دانست که رؤیت شود .

فلما أفاق قال سبحنک

«سبحان» به معنای منزه دانستن از عیب و نقص است که به مناسبت مورد آن، عیب و نقصی که موسی(ع) خداوند را از آن منزه دانست، امکان رؤیت اوست.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 33 - 1

1 - موسی (ع) تسبیح فراوان و تبرئه مکرر خداوند را از پندار های باطل مشرکان ، در گرو همراهی هارون با او می دانست .

کی نستبحک کثیراً

مراد از تسبیح - به قرینه مأموریت موسی(ع) برای هدایت فرعون - تنزیه خداوند از داشتن شریک و هرگونه محدودیتی در الوهیت و ربوبیت است. فاعل «نستبحک» موسی و هارون(ع) می باشد و «کی نستبحک» تعلیل برای جمله های اخیر است که درخواست همراهی هارون را مطرح کرده بود؛ یعنی با پشتیبانی هارون، دعوت به توحید - که متضمن تنزیه خداوند از داشتن شریک است - افزایش خواهد یافت.

276- تسلیم به مادر موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 11 - 3

3 - تسلیم بودن اعضای خانواده در برابر دستورات مادر موسی

و قالت لأخته قصیه فبصرت به عن جُنُب

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که خواهر موسی، به محض شنیدن فرمان مادر (قصیه) بی درنگ به دنبال موسی روان شد.

277 - تشویقهای موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

20

- نازعات - 79 - 18 - 1

ص: 124

1 - موسی (ع) از جانب خداوند ، مأمور راهنمایی فرعون به راه تکامل و درست کاری و ترغیب او به پاکسازی خویش از آلودگی ها

فقل هل لك إلى أن تزكى

زکات به دو معنا است: 1. نمو. 2. طهارت (مقایس اللغه) و به کسی که صالح و درست کار شود، می گویند «تزکیه» شده است.
(قاموس)

278- تصمیم موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 97 - 11

11 - سوزاندن گوساله سامری به طور کامل و محو اثر آن و افشاندن سوخته آن به دریا ، تصمیم قطعی و مؤکد موسی (ع) در باره گوساله
زرّین سامری

وانظر إلى إلهك . . . لنحرقنه ثم لنسفنه في اليم نسفاً

«تحریق» (مصدر «لنحرقنه») به معنای زیاد سوزاندن است (مصباح). «نسف» به معنای از ریشه برکندن و منهدم ساختن و به هوا افشاندن است (قاموس). گفتمی است که معنای اخیر در آیه مناسب تر به نظر می رسد، بنابراین «ثم لنسفنه...» ؛ یعنی، پس از سوزاندن گوساله (ذوب کردن و تبدیل آن به قطعات ریز) سوخته آن را به دریا خواهیم پاشید.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 19 - 3

3- برداشت اشتباه مرد اسرائیلی از تصمیم موسی (ع)

قال يموسى أتريد أن تقتلنى

279- تضمین امنیت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 31 - 5

5- تضمین خدا نسبت به امنیت داشتن موسی (ع) از گزند عصای اژدها شده

إِنِّكَ مِنَ الْأَمْنِينَ

متعلق «آمنین» محذوف و به تقدیر «الآمنین منها» می باشد؛ یعنی، تو از جمله کسانی هستی که از آسیب عصای اژدها شده، در امان اند.

280- تطیر به موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 125

- اعراف - 7 - 131 - 10، 9، 2، 1

1 - فرعونیان خویشتن را مبارک می دانستند و موسی (ع) و مؤمنان به وی را مردمی بدشگون و نامبارک می پنداشتند .

فإذا جاءتهم الحسنه قالوا لنا هذه وإن تصبهم سيئه يطيروا بموسى و من معه

«لام» در «لنا» تعلیلیه است و تقدیم «لنا» دلالت بر حصر دارد. بنابراین «لنا هذه» یعنی این رفاه و آسایش (الحسنه) تنها به سبب خود ما و میمنت ماست. «تطیر بكذا» یعنی چیزی را نامبارک دانست و به سبب آن فال بد زد.

2 - فرعونیان، رفاه ها و آسایش ها را ناشی از میمنت خویش، و سختی ها و ناراحتی ها را برخاسته از بدشگونی موسی (ع) و پیروانش می دانستند .

قالوا لنا هذه... يطيروا بموسى و من معه

9 - تحلیل فرعونیان در ریشه یابی رخداد های خوشایند و ناخوشایند (میمنت خویش و نحوست موسویان)، تحلیلی جاهلانه و نادرست بود .

ولكن أكثرهم لا يعلمون

10 - اتهام شومی و نامبارکی به موسی (ع) و پیروانش از فرعونیان، اتهامی ناروا و برخاسته از جهل آنان بود .

يطيروا بموسى و من معه... ولكن أكثرهم لا يعلمون

281- تعالیم دهگانه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

5

- انعام - 6 - 154 - 7، 6، 2، 1

1 - خداوند وصایای دهگانه (پرهیز از شرک و ..) را به موسی (ع) ابلاغ کرد.

ثم أتينا موسى الكتب

به کارگیری فعل «وصاکم» به صورت ماضی در ذیل آیات گذشته و وجود ارتباط میان آیه مورد بحث با آیات پیشین می رساند که احکام

دهگانه مخصوص امت اسلامی نیست، بلکه در همه ادیان و از جمله شریعت موسی(ع) بوده است. بنابراین می توان از میان نظرات مختلفی که درباره معطوف علیه «ثم» داده شده، این نظرا تأیید کرد که معطوف علیه آن جمله ای مانند «وصینا موسی بتلک الوصایا ثم ...» است.

2- خداوند پس از ابلاغ احکام دهگانه (پرهیز از شرک و ...)، تورات را به موسی(ع) عطا کرد.

ثم ءاتینا موسی الکتب

6- تورات کامل کننده دستورهای دهگانه ابلاغ شده به موسی(ع) و موجب اکمال شریعت او

ثم ءاتینا موسی الکتب تماما

برداشت فوق بر این مبناست که مفعول «تماما» اصول دهگانه باشد.

7- تورات بیانگر اصول دهگانه (توحید و ...) و دیگر معارف آیین موسی(ع)

ثم ءاتینا موسی الکتب تماما . . . و تفصیلا لكل شیء

«تفصیل» مصدر و در آیه به معنای اسم فاعل (مفصل، یعنی بیان کننده) است. «تفصیلا» عطف بر «تماما» و حال برای «الکتب» است. مراد از «کل شیء» معارف و احکام شریعت موسی(ع) است که از مصادیق مورد نظر آن، اصول دهگانه است.

ص: 126

282- تعالیم شریعت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 54 - 13

13 - کشتن مرتدان ، از قوانین کیفری در آیین حضرت موسی (ع) *

فتوبوا إلی بارئکم فاقتلوا أنفسکم

283- تعالیم صحف موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

20

- اعلی - 87 - 19 - 1,3

1 - حضرت ابراهیم و موسی (ع) ، دارای نوشته هایی متعدد و نسخه هایی مکتوب از تعالیم آسمانی

صحف ابرهیم و موسی

3 - برتری آخرت بر زندگانی دنیا و توقف رستگاری بر تزکیه ، یاد نام خدا و ادای نماز ، از معارف یاد شده در کتاب های آسمانی ابراهیم و

موسی (ع)

قد أفلح . . . بل توثرون ... صحف ابرهیم و موسی

284- تعالیم قصه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

3- حقایقی آموزنده، در سرگذشت ملاقات موسی (ع) و خضر (ع) وجود دارد.

و اذ قال موسی لفتیه لأبرح

عالمی که موسی (ع) با او ملاقات کرده، بنابر آنچه که در روایات آمده است، حضرت خضر (ع) است و موسی (ع) نیز همان پیامبر معروف. گرچه در این موضوع آرای دیگری نیز ایراز شده، ولی به گفته علامه طباطبایی (ره) به دلیل یاد فراوان از موسی (ع) در قرآن، اگر غیر او مراد بود، قرینه ای در قرآن ذکر می گردید تا رفع التباس شود.

285- تعالیم موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 128 - 15، 5

5 - موسی (ع) در تعالیم خویش به بنی اسرائیل، پندار مالکیت فرعون را بر زمین، پنداری باطل و حاکمیت او را مقهور اراده خداوند خواند.

ص: 127

قال موسى لقومه .. إن الأرض لله يورثها من يشاء من عباده

15 - مالکیت خدا بر زمین ، نفوذ مشیت او بر حاکمان آن و سیر تحولات جوامع بشری به سوی حاکمیت تقواییشان ، از تعالیم موسی (ع) به قوم خویش

قال موسى .. إن الأرض لله يورثها من يشاء من عباده والعقبه للمتقين

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 129 - 7

7 - خدامحوری در جریان امور عالم ، از تعالیم موسی (ع) به قوم خویش

عسی ربکم أن یهلك عدوکم و یستخلفکم فی الأرض

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 139 - 3

3 - موسی (ع) با تبیین فساد آیین بت پرستی ، بنی اسرائیل را که آرزومند آن آیین بودند ، بر جهلشان واقف ساخت .

قال إنکم قوم تجهلون. إن هؤلاء متبر ما هم فیہ و بطل ما كانوا یعملون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 140 - 4

4 - موسی (ع) با بیان احسان و تفضل ویژه خداوند بر بنی اسرائیل ، تنها او را شایسته پرستش برای آنان معرفی کرد .

قال أغير الله أبعيكم إلهاً و هو فضلكم على العلمين

جمله «و هو فضلکم» حالیه و به منزله تعلیلی است برای جمله «أغير الله . . .» یعنی چگونه امکان دارد غیر خدا را برای پرستش شما بجویم در حالی که نعمتها، از جمله برتری شما بر دیگر اقوام و ملل، عطای اوست.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 141 - 4

4 - موسی (ع) با تکیه بر لطف خداوند به بنی اسرائیل در نجات بخشی آنان از شکنجه فرعونیان، لزوم پرستش خدای یگانه و پرهیز از گرایش به شرک را به آنان گوشزد کرد.

قال أغير الله أبعيكم إلهاً . . . وإذ أنجینکم من ءال فرعون

برداشت فوق بر این اساس است که مفاهیم ذکر شده در آیه مورد بحث برگرفته از سخنان موسی باشد و مخاطبان اصلی آن همان مردمی باشند که پس از عبور از دریا به بت پرستی گرایش پیدا کردند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 142 - 17

17 - پرهیز از پیروی از نظریات و روش های مفسدان، وظیفه ای تعیین شده از سوی موسی برای خلیفه اش هارون

ولا تتبع سیل المفسدین

ص: 128

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 144 - 6

6- موسی (ع) حامل پیامهایی متعدد از جانب خدا برای مردم

برسلیتی

جمع آوردن کلمه «رسالات» بیانگر برداشت فوق است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 84 - 3

3- موسی (ع) تسلیم و توکل را نشانه های ایمان راستین به خدا اعلام کرده و قوم خویش را به دست یافتن به آن فراخواند .

وقال موسی یقوم ان کنتم ءامنتم بالله فعليه توکلوا ان کنتم مسلمین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- اسراء - 17 - 101 - 16

16- « عن صفوان بن عسال قال : . . . قال النبی (صلی الله علیه و آله) [فی قوله تعالی : « ولقد آتینا موسی تسع آیات ینات »] : لا تشرکوا بالله شیئاً ، ولا تسرقوا ، ولا تزنوا ، ولا تقتلوا النفس التي حرم الله إلا بالحق ، ولا تسحرُوا ، ولا تأکلوا الربا ولا تمشوا ببریء إلى ذی سلطان لیقته ولا تقذفوا محصنه . . . و انتم یا یهود علیکم خاصه لاتعدوا فی السبت . . . »

صفوان بن عسال گوید: .. پیامبر (صلی الله علیه و آله) [در باره سخن خدا « ولقد آتینا موسی ... »] فرمود: هیچ چیزی را شریک خداوند قرار ندهید و دزدی و زنا نکنید و کسی را که خداوند خویش را محترم شمرده، نکشید مگر به حق و جادو و رباخواری نکنید و نزد سلطان از

آدم خوب بدگویی نکنید تا موجب مرگش شود و نسبت زنای محصنه ندهید... و تنها برای شما یهودیان حکم کرده است که در روز شنبه نافرمانی (صید ماهی) نکنید...».

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 61 - 11

11 - موسی (ع)، با یادآوری ناکامی اهل افترا در امت های پیشین، آن را درس عبرتی برای فرعونیان خواند.

و قد خاب من افتری

جمله «قد خاب..» خبر از حال گذشتگان است و به منظور عبرت گیری حاضران در صحنه مبارزه موسی و فرعون، بیان شده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

18

- نجم - 53 - 42 - 4

4 - منتهی شدن سررشته امور به خداوند، پیام مشترک انبیای بزرگ الهی؛ چون ابراهیم و موسی (ع)

أَمْ لَمْ يَنْبَأْ بِمَا فِي صُحُفِ مُوسَى... وَأَنَّ إِلَى رَبِّكَ الْمُنْتَهَى

ص: 129

286- تعجب از معجزه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 32 - 3

3- تبدیل عصای موسی (ع) به اژدها، پدیده ای شگفت و دور از انتظار فرعونیان

فألقي عصاه فإذا هي ثعبان مبين

برداشت یاد شده از «إذا» فجائیه استفاده می شود؛ زیرا این کلمه می رساند که مفاد جمله پس از آن، در یک حالت غیر منتظره انجام شده است.

287- تعجب از نبوت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 18 - 4

4- اظهار شگفتی فرعون از تعلق رسالت الهی به فردی که در خاندان وی رشد یافته بود .

قال ألم نربك .. من عمرک سنين

مقصود فرعون این بود که چگونه می شود کسی که در دامن ما پرورش یافته با ادعای رسالت الهی علیه خود ما قیام کند.

288- تعجب موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

1 - موسی (ع) با انکار شایستگی غیر خدا برای پرستش ، از گرایش قومش به بت پرستی شگفت زده شد .

قال أغير الله أبغىكم إلهاً

همزه در «أغير الله» برای انکار و تعجب و «کم» به تقدیر لام است. «إلهاً» مفعول برای «أبغى» و «غير الله» صفت و یا حال برای «إلهاً» است. یعنی: «أبغى لكم إلهاً غير الله»

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 77 - 2

2 - حضرت موسی (ع) ، از انکار معجزه توسط فرعون و اطرافیان و جادو خواندن آن ، اظهار تعجب و شگفتی کرد .

أسحر هذا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 71 - 5

5- موسی (ع) از عملکرد خضر (ع) در شکافتن بدنه کشتی ، شگفت زده شد و به او اعتراض کرد .

قال أخرقتها لتغرق أهلها

ص: 130

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- نمل - 27 - 9 - 2

2- موسی ، در شگفتی و حیرت از ندای برآمده از آتش وادی طور

نودی أن بورک من فی النار . . . یموسی إله أنا الله

تصریح خداوند به «إله أنا الله» می تواند از آن جهت باشد که موسی با شنیدن ندا از درون آتش، در شگفتی فرورفت و حیران ماند؛ به گونه ای که سخت نیازمند راهنمایی روشن و صریح بود.

289- تعداد معجزه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- اسراء - 17 - 101 - 1

1- اعطای نُه معجزه روشن و گویا به موسی (ع) از جانب خداوند

ولقد آتینا موسی تسع آیت بیئت

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- نمل - 27 - 12 - 4

4- اعطای نه معجزه و نشانه از سوی خدا به موسی (ع) برای هدایت فرعون و فرعونیان

فی تسع آیت إلی فرعون وقومه

290- تعدد امتحان موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 40 - 27

27- تعدد آزمایش های الهی از موسی (ع)، پیش از ورود به مدین

و فتنک فتوناً

ممکن است کلمه «فتون» آن گونه که در «کشاف» و «البحرالمحیط» آمده، جمع فتنه باشد.

291- تعدد کتاب آسمانی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

20

- اعلی - 87 - 19 - 1

1 - حضرت ابراهیم و موسی (ع)، دارای نوشته هایی متعدد و نسخه هایی مکتوب از تعالیم آسمانی

صحف ابراهیم و موسی

ص: 131

292- تعداد معجزات موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- زخرف - 43 - 47 - 3

3- ابلاغ رسالت از سوی موسی (ع) ، همراه با معجزات متعدد

فقال إني رسول ربّ العلمين . فلما جاءهم بايتنا

293- تعداد معجزه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 160 - 26

26- ظهور معجزاتی متعدد (پدید آمدن آب ، سایه ، نزول منّ و سلوی) برای قوم موسی در پی عبورشان از دریا

فانجست ... ظللنا عليهم الغمم و انزلنا عليهم المن و السلوی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 75 - 3

3- موسی و هارون (ع) برای اثبات نبوت خود ، دارای معجزات متعددی بودند .

ثم بعثنا .. موسی و هرون ... بأيتنا

با توجه به جمله «قالوا إن هذا لسحر مبين» در آیه بعد، استفاده می شود که مراد از «آیات» در این جا عبارت از کارهایی است که بشر بر

انجام آن توانایی ندارد؛ بلکه به طور یقین فعل خداست که به دست انسانی انجام گرفته است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

8

- هود - 11 - 96 - 2

2- موسی (ع) برخوردار از معجزاتی فراوان و با عظمت بر رسالت الهی خویش

و لقد أرسلنا موسی بآیتنا

مراد از آیات (نشانه ها) در آیه فوق، معجزات است و جمع آوردن آن حاکی از کثرت آنهاست. اضافه آن به ضمیر متکلم (نا) دلالت بر عظمت و بزرگی آن معجزات دارد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

9

- ابراهیم - 14 - 5 - 1

1- حضرت موسی (ع)، همراه با آیات و معجزات متعدد از سوی خداوند برای مردم عصر خویش مبعوث شد.

و لقد أرسلنا موسی بآیتنا أن أخرج قومک

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 132

- طه - 20 - 42 - 5

5- موسی و هارون (ع)، از معجزات متعددی برای انجام دعوت خویش برخوردار بودند.

اذهب .. ب- ایتی

ذکر «آیات» به صورت جمع، نشانگر تعدد آیات و معجزات اعطایی به موسی و هارون است. در توجیه این تعدد دو احتمال وجود دارد:
1- معجزه عصا و یدییضا - گرچه به صورت کلی دو معجزه بود - اما حاوی معجزاتی متعدد بود؛ زیرا مار شدن عصا و حرکت آن و عصا شدن مار، هر یک می تواند معجزه ای خاص باشد. 2- خداوند با این تعبیر به موسی (ع) وعده داده است که پس از این نیز معجزاتی به موسی (ع) عطا خواهد کرد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- طه - 20 - 72 - 5

5 - تبدیل عصا به موجودی که ابزار سحر ساحران را بلعید و به حالت اولیه برگشت، حاوی نشانه های متعددی بر رسالت موسی (ع)

ما جاءنا من البیت

از این که ساحران، از مشاهدات خود با تعبیر «بیتات» (جمع «بینه») یاد کردند، به دست می آید که آنچه دیدند، معجزات متعددی در ضمن یک معجزه بود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- مؤمنون - 23 - 45 - 7

7- موسی (ع)، دارای معجزاتی متعدد

ثم أرسلنا موسی .. بایتنا

«آیه» به معنای نشانه است و مقصود از آن در مورد بعثت پیامبران، معجزه است به این اعتبار که معجزه، نشانه صدق ادعای پیامبران است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 15 - 5

5- تجهیز موسی و هارون (ع) به وسیله آیات و معجزات گوناگون الهی برای ایفای نقش رسالت

فاذها بایتنا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 35 - 5

5- تجهیز موسی و هارون (ع) از سوی خداوند، به آیات و معجزات متعدد برای ایفای رسالت

بئایتنا

یکی از معانی «آیه» معجزه است. بنابراین «بآیاتنا» در این جا معادل با «بمعجزاتنا» می باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 36 - 2

2- موسی (ع) معجزات متعددی را به فرعونیان ارائه کرد.

ص: 133

فلما جاءهم موسى بآيتنا بينت

جلد

- نام سوره - سوره - آيه - فیش

16

- غافر - 40 - 23 - 3

3- آیات و دلایل ارائه شده از سوی موسی (ع)، متعدد و گوناگون بود.

بأيتنا و سلطن مبین

برداشت یاد شده از جمع آمدن «آیات» به دست می آید.

294- تعصب دینی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آيه - فیش

10

- كهف - 18 - 74 - 8

8- موسی (ع) نسبت به اعمال ناروا و خلاف شرع حساسیت شدیدی داشت.

قال أقتلت نفسًا زكيَّةً بغير نفس

اعتراض موسی به خضر (ع) علی رغم قول و قرارهای قبلی، نشان از آن دارد که موسی (ع) به قدری در این مسائل حساسیت داشت که تحت تأثیر آن، عهد و قرار خود را نیز فراموش کرده و یا آن را نادیده گرفت.

295- تعقیب موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آيه - فیش

11

3 - خواهر موسی ، تا زمان نجات او از آب و مشاهده تلاش درباریان فرعون برای یافتن دایه ، به تعقیب وی ادامه داد .

إذ تمشى أختك فتقول هل أدلكم

ظاهر «هل أدلكم» آن است که خواهر موسی، تصاحب او را از سوی فرعونیان دیده و با رساندن خود به درباریان، پیشنهاد خود را بدون واسطه با مقامات دربار و کسانی که در طلب دایه بودند، مطرح کرده بود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 11 - 9،4

4 - مأموریت خواهر موسی از سوی مادر برای دنبال کردن موسی در پی افکنده شدنش در آب نیل

وقالت لأخته قصیه

9 - تلاش خواهر موسی برای اطلاع نیافتن دیگران ، از پی جویی سرنوشت آن کودک به وسیله او

فبصرت به عن جُنُب

ص: 134

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 69 - 1,5

1- موسی (ع) به شكیبا بودن در برابر كار های خضر و چیزهایی كه از او فرا می گیرد، متعهد گردید .

قال ستجدنی إن شاء الله صابراً و لا أعصی لك أمراً

جمله «ستجدنی...» (تو مرا صابر خواهی یافت) حاکی از این است كه موسی (ع) صبری را نوید می داد كه آثارش مشهود باشد. این تعبیر، در مقایسه با «سأصبر» و نظایر آن، تأکید بیشتری دارد.

5- موسی (ع) دارای اشتیاق فراوان به فراگیری علوم خضر بود .

قال ستجدنی إن شاء الله صابراً و لا أعصی لك أمراً

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 73 - 8

8- مفارقت از خضر (ع) و بازماندن از یادگیری علوم او، برای حضرت موسی (ع) امری دشوار بود .

لا تؤاخذنی بما نسیت و لا ترهقنی من امری عسراً

مقصود از «امر» در «من امری» همان متابعت خضر (ع) و فراگیری دانش از او است. بنابراین، مفاد این قسمت آیه، آن است كه بالغو رخصت همراهی، مراد در مورد كار و هدف ام به زحمت و سختی مینداز

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- كهف - 18 - 82 - 21

21- موسی (ع)، سرانجام، به اسرار کارهای شگفت خضر آگاه شد و توجیه و تأویل برخی حوادث را از او آموخت.

ذلک تأویل ما لم تسطع علیه صبراً

«لم تسطع» در اصل «لم تستطع» بوده و حرف «تاء» برای تخفیف حذف شده است.

297- تعلیم موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 66 - 19

19- «عن جعفر بن محمد (ع): ... ان موسى لما كلمه الله تكليماً... قال في نفسه: «ما أرى أن الله، عز وجل خلق خلقاً أعلم مني!». فأوحى الله، عز وجل، إلى جبرئيل «يا جبرئيل! أدرك عبدی موسى قبل أن يهلك وقل له: إن عند ملتقى البحرين رجالاً عابداً فاتبعه و تعلم منه.»;

از امام صادق (ع) روایت شده:.. آن گاه که خداوند با موسی تکلم کرد... موسی در دل خود گفت: «نمی بینم که خدای عزوجل، خلقی را آفریده باشد که از من اعلم باشد!». پس خدا به جبرئیل وحی کرد: «بندۀ ام، موسی را پیش از آن که هلاک شود، دریاب و به او بگو: در محل تلاقی دو دریا، مرد عابدی هست همراه اش برو و از او علم بیاموز».

ص: 135

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 69 - 1,2,3

1- موسی (ع) به شکلیا بودن در برابر کار های خضر و چیزهایی که از او فرا می گیرد، متعهد گردید.

قال ستجدنی إن شاء الله صابراً و لا أعصی لک أمراً

جمله «ستجدنی...» (تو مرا صابر خواهی یافت) حاکی از این است که موسی (ع) صبری را نوید می داد که آثارش مشهود باشد. این تعبیر، در مقایسه با «سأصبر» و نظایر آن، تأکید بیشتری دارد.

2- موسی (ع) بر اطاعت کامل خود از خضر (ع) و سرپیچی نکردن از فرمان های او تأکید کرد.

ستجدنی إن شاء الله صابراً و لا أعصی لک أمراً

3- موسی (ع) در عین تعهد به خضر، از یاد خدا و نقش مشیت الهی در کارها، غافل نبود.

ستجدنی إن شاء الله صابراً

299- تغذیه گوسفندان موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 18 - 6

6- سرزمینی که موسی (ع) در آن دام داری و شبانی می کرد، درختانی داشت که برگ آن برای تغذیه دام مناسب بود.

و أهش بها علی غنمی

300- تفکر در قصه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 9 - 1

1 - سرگذشت حضرت موسی (ع)، فصلی مهم و قابل تأمل و تأسی برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) بود.

و هل اتیک حدیث موسی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 67 - 1

1 - سرگذشت موسی و فرعونیان، آیتی بزرگ، شایان تفکر و عبرت آموز

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً

«ذلک» اشاره به ماجرای میان موسی (ع) و فرعون دارد. «آیه» نیز در این جا معادل «عبره» و نکره آمدن آن برای تفخیم است. بنابراین جمله

«إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً»؛ یعنی، به راستی در این ماجرا عبرتی بزرگ وجود دارد.

ص: 136

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- مریم - 19 - 52 - 4

4- خداوند ، به هنگام اظهار گفته های ویژه برای موسی (ع) ، او را مقرب خود ساخت .

و قَرَبَنه نَجِيًّا

«نجی» ، یعنی کسی که با او گفت وگویی سرّی انجام گیرد (برگرفته از «لسان العرب») و اطلاق آن بر موسی به این لحاظ است که آنچه خداوند با او در میان گذاشت ، محرمانه بود و تنها موسی به آن آگاهی یافته بود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- نمل - 27 - 8 - 6

6- موسی (ع) ، مظهر خیرات و برکات الهی در پرتوراه یافتن به بارگاه قرب

نودی آن بورک . . . و من حولها

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

15

- صافات - 37 - 120 - 2

2- موسی و هارون (علیهما السلام) ، دارای مقام رفیع در پیشگاه خداوند

سلم علی موسی و هرون

از سلام همراه با تکریم خداوند به موسی و هارون (علیهما السلام)، برداشت یاد شده به دست می آید.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

15

- صافات - 37 - 122 - 2

2 - موسی و هارون (علیهما السلام) ، از بندگان برجسته و مقرب خداوند

إِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ

برجسته و مقرب بودن موسی و هارون (علیهما السلام)، از اضافه «عباد» به ضمیر «نا» به دست می آید.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- دخان - 44 - 17 - 5

5- موسی (ع) ، پیامبری با کرامت و ارجمند در پیشگاه خداوند

و جاءهم رسول كريم

302- تقیه در دین موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 28 - 6

6 - مشروعیت تقیه و کتمان ایمان ، در دین موسی (ع)

ص: 137

وقال رجل مؤمن من آل فرعون يكتم إيمنه

303- تكبر بر موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 25 - 3

3 - لحن مستکبرانه و تمسخرآمیز فرعون ، در برابر منطق محکم موسی (ع)

قال رب السموت و الأرض . . . قال لمن حوله ألا تستمعون

استفهام در جمله «ألا تستمعون» می تواند برای استهزا باشد.

304- تکذیب رسالت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

20

- نازعات - 79 - 22 - 1

1 - فرعون ، به تکذیب گفته های موسی (ع) اکتفا نکرده سرسختانه به مخالفت با او پرداخت .

ثمّ أدبر یسعی

حرف «ثمّ» در این آیه، برای تراخی رتبی است؛ یعنی، ادبار فرعون، نارواتر از تکذیب او بود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

20

- نازعات - 79 - 25 - 6

6 - خداوند، فرعون را به دلیل تکذیب رسالت و معجزه موسی (ع) و عصیانگری و ادعای ربوبیت، هلاک ساخت.

فَكَذَّبَ وَعَصَى . . . فَقَالَ أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَى . فَأَخَذَهُ اللَّهُ نَكَالَ الْأَخْرَةِ وَالْأُولَى

می توان گفت: فاء در «فأخذه الله»، کیفر را بر تمام کارهای فرعون که در آیات قبل آمده بود، تفریع کرده است.

305- تکذیب معجزه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 103 - 8

8 - فرعون و بزرگان دربار او، آیات و معجزات ارائه شده از سوی موسی را تکذیب کردند.

بئآیتنا إلی فرعون و ملایه فظلموا بها

ضمیر در «بها» به «آیاتنا» برمی گردد و چون «ظلم» به حرف باء متعدی شده (ظلموا بها) متضمن معنای تکذیب است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 138

- اعراف - 7 - 132 - 2

2- فرعونیان در عین اعتراف به خارق العاده بودن معجزات موسی، با لحنی تمسخرآمیز آیت بودن آنها را تکذیب می کردند.

مهما تأتتا به من ءایه لتسحرنا بها

«لتسحرنا بها» (یعنی تا ما را به وسیله آن آیه سحر کنی)، می رساند که مراد از کلمه «آیه» در سخن فرعونیان «سحر» است و هدف آنان از اینکه آن را «آیه» نامیدند، استهزای موسی بوده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- نمل - 27 - 14 - 1

1 - انکار معجزات الهی، از سوی فرعونیان با وجود یقین درونی به حقانیت آن

و جحدوا بها و استیقنتها أنفسهم

«جَحَدُوا» (مصدر «جحدوا») به معنای نفی و انکار کردن است. «استیقان» (مصدر «استیقنت») معادل «ایقان» و جمله «استیقنتها أنفسهم» حال برای ضمیر فاعل در «جحدوا» است؛ یعنی، در حالی که جان های آنان به الهی بودن آیات یقین داشت باز آنها را انکار کردند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 36 - 4

4 - انکار معجزات موسی از سوی فرعونیان، به اتهام سحر و ساختگی بودن آنها

فلما جاءهم موسى بآيتنا بينت قالوا ما هذا إلا سحر مفترى

جلد

1 - فرعون ، نشانه رسالت موسی (ع) و معجزه بودن آن را نپذیرفت و بی درنگ آن را تکذیب کرد .

فكذب

حرف «فاء» برای تعقیب بدون فاصله است و می رساند که فرعون، پیش از هر گونه تأمل و درنگ، به تکذیب و عصیان پرداخت. متعلق تکذیب - به قرینه «الآیه الکبری» در آیه قبل - معجزه موسی (ع) است. از اقدام فرعون به آوردن مثل معجزه موسی (ع)، - که آیات بعد بر آن دلالت دارد - دانسته می شود که فرعون، معجزه بودن آن و دلالتش بر صداقت موسی (ع) را تکذیب کرده است.

جلد

6 - خداوند ، فرعون را به دلیل تکذیب رسالت و معجزه موسی (ع) و عصیانگری و ادعای ربوبیت ، هلاک ساخت .

فكذب وعصى . . . فقال أنا ربكم الأعلى . فأخذ الله نكال الآخرة والأولى

می توان گفت: فاء در «فأخذ الله»، کیفر را بر تمام کارهای فرعون که در آیات قبل آمده بود، تفریع کرده است.

ص: 139

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 55 - 14

14 - داستان تقاضای رؤیت خدا و اظهار ناباوری بنی اسرائیل به سخنان موسی (ع) و فرود آمدن صاعقه بر آنان، داستانی آموزنده و شایسته به خاطر داشتن

و إذ قلتم یموسی لن نؤمن لك .. و أنتم تنظرون

«إذ قلتم» عطف بر «نعمتی» در آیه 47 است؛ یعنی: «اذکروا إذ قلتم ..».

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 134 - 1

1 - فرعونیان پس از مشاهده آیات پنجگانه (طوفان و . . .) و اصرارشان بر انکار رسالت موسی، به عذابی شدیدتر مبتلا شدند.

و لما وقع علیهم الرجز قالوا یموسی ادع لنا ربک

«رجز» به معنای عذاب است و «ال» در آن هم می تواند عهد ذکری بوده و اشاره به عذابهای پنجگانه مطرح شده در آیه قبل باشد، و هم می تواند «ال» در آن عهد ذهنی باشد. در این صورت اشاره به عذابی غیر از عذابهای ذکر شده دارد که به دلیل روی آوری آنها به موسی و تقاضای برطرف شدن آن، عذابی بسیار شدیدتر از عذابهای پنجگانه بوده است. برداشت فوق بر اساس احتمال دوم است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 12 - 3 - 1

1 - موسی (ع) نگران مواجه شدن با تکذیب فرعونیان

قال ربّ إني أخاف أن يكذبون

3 - مهم ترین نگرانی موسی (ع) ، بیم او از تکذیب رسالتش بود .

قال ربّ إني أخاف

تقدیم بیم تکذیب از سایر نگرانی ها - که در آیات بعد آمده - می تواند بیانگر برداشت یاد شده باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 34 - 7

7 - ترس موسی از روبه رو شدن با تکذیب فرعونیان و عدم توانایی وی در دفاع از رسالت خویش

إني أخاف أن يكذبون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

20

- نازعات - 79 - 22 - 4

4 - فرعون ، گفتوگوی مستقیم خود با موسی (ع) و تکذیب و مخالفت با او را در سرکوب آن حضرت کارساز نمی دید .

ثمّ أدبر

«ادبار»؛ یعنی، پشت کردن و حاکی از نومیدی فرعون از نتیجه گفتوگوی مستقیم با موسی (ع) است.

ص: 140

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 39 - 10

10 - خداوند در وحی به مادر موسی ، فردی را که دشمن خدا و دشمن کودک او بود ، عامل نجات آن کودک و تحت تکفل گیرنده او معرفی کرد .

یاخذہ عدو لی و عدو له

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 40 - 11، 10

10 - فرعونیان ، موسی (ع) را به مادرش سپردند و او وی را به خانه خویش برد .

فرجعنک إلی أمک

بازگشت موسی نزد مادر، به این است که مادر، او را نزد خود برده باشد؛ نه این که برای پرستاری او به دربار رفته باشد.

11 - موسی (ع) ، در خردسالی تحت تکفل مادر خود بود .

علی من یکفله

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 12 - 8

8 - اعلام آمادگی خواهر موسی ، برای راهنمایی کسان فرعون به خانواده ای مناسب جهت سرپرستی وی

قالت هل أدلکم علی أهل بیت یکفلونه لکم و هم له نصحون

308- تکلم خدا با موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

2

- بقره - 2 - 253 - 3

3 - خداوند با برخی از رسولانش (حضرت موسی) سخن گفت .

منهم من کلم الله

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 66 - 19

19- « عن جعفر بن محمد (ع) : . . . ان موسی لما کلمه الله تکلیماً . . . قال فی نفسه : « ما أرى أن الله ، عزوجل خلق خلقاً أعلم منی ! « . فأوحى الله ، عزوجل ، إلی جبرئیل « یا جبرئیل ! أدرك عبدی موسی قبل أن یهلك و قل له : إن عند ملتقى البحرین رجلاً عابداً فاتبعه و تعلم منه . » ;

از امام صادق(ع) روایت شده:.. آن گاه که خداوند با موسی تکلم کرد... موسی در دل خود گفت: «نمی بینم که

ص: 141

خدای عزوجل، خلقی را آفریده باشد که از من اعلم باشد!». پس خدا به جبرئیل وحی کرد: «بنده ام، موسی را پیش از آن که هلاک شود، دریاب و به او بگو: در محل تلاقی دو دریا، مرد عابدی هست همراه اش برو و از او علم بیاموز».

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

4

- نساء - 4 - 164 - 5,6,10,11,12

5 - خداوند، بدون واسطه با حضرت موسی (ع) سخن گفت .

و کلم الله موسی تکلیماً

تصریح به اسم جلاله «الله» در جمله «کلم الله موسی» بر خلاف فعلهای گذشته (اوحینا و ..) برای رساندن این معناست که خداوند خود با وی سخن گفت و واسطه ای در بین نبود.

6 - تکلم خداوند با حضرت موسی (ع) نوعی از وحی بوده است .

أوحینا إليك كما أوحینا إلى نوح . . . و کلم الله موسی تکلیماً

بنابر اینکه «کلم الله» عطف بر «اوحینا الی نوح» باشد، جمله این گونه خواهد بود، «اوحینا الیک کما کلم الله موسی تکلیماً» یعنی وحی الهی به پیامبر نظیر سخن خدا با موسی (ع) است . ، بنابراین سخن گفتن خدا نیز نوعی از وحی است.

10 - گفتگوی خداوند با موسی (ع) به مقدار صد و بیست و چهار هزار کلمه در مدت سه شبانه روز

و کلم الله موسی تکلیماً

رسول خدا(صلی الله علیه و آله): ان الله ناجی موسی بن عمران(ع) بمائه الف کلمه و اربعه و عشرين الف کلمه فی ثلثه ایام و لیالیهن . . .

خصال صدوق، ص 641، ح 20، باب ما بعد الالف؛ نورالثقلین، ج 1، ص 574، ح 675.

11 - سخن خداوند با موسی (ع) در طور سینا بصورت ایجاد صدا در درخت و قابل شنیدن برای همران آن حضرت از هر طرف

و کلم الله موسی تکلیماً

امام رضا(ع) درباره سخن گفتن خداوند با موسی(ع) فرمود: .. فخرج بهم الى طور سيناء ... فكلّمه الله تعالى ذكره وسمعوا كلامه ... لان الله عزوجل احدثه في الشجره ثم جعله منبعثاً منها حتى سمعوه من جميع الوجوه ...

توحيد صدوق، ص 121، ح 24، ب 8؛ نورالثقلين، ج 1، ص 574، ح 676.

12 - تكلم خداوند با موسی (ع) به وسیله ایجاد سخن بدون به کارگیری زبان و دهان

و کلم الله موسی تکليماً

امام رضا(ع) درباره سخن گفتن خداوند با موسی(ع) فرمود: .. كلام الخالق للمخلوق ليس ككلام المخلوق لمخلوق ولا يلفظ بشق فم و لسان و لكن يقول له «كن» فكان بمشيئته ما خاطب به موسی من الامر و النهی من غير تردد في نفس.

احتجاج طبرسی، ج 2، ص 185؛ نورالثقلين، ج 1، ص 575، ح 681.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 143 - 2,3,4,5,6

ص: 142

2 - خداوند به هنگام حضور موسی (ع) در میعادگاه مناجات، با وی سخن گفت.

و لما جاء موسی لمیقتنا و کلمه ربه

3 - سخن گفتن خدا با موسی (ع)، از وعده های الهی به وی در هنگام دعوتش برای مناجات

و لما جاء موسی لمیقتنا و کلمه ربه

4 - سخن گفتن خدا با موسی برای رشد و تربیت وی بود.

و کلمه ربه

5 - رؤیت خداوند، درخواست موسی (ع) به هنگام سخن گفتن خدا با وی در میعادگاه مناجات

قال رب أرنی أنظر إلیک

6 - تکلم خدا با موسی (ع) و ادراکننده وی برای تقاضای رؤیت خدا

و کلمه ربه قال رب أرنی أنظر إلیک

از اینکه تقاضای رؤیت از سوی موسی (ع) در پی سخن گفتن خدا با وی مطرح شد (و لما .. کلمه ربه قال ...)، می توان گفت حضرت موسی (ع) بر اثر شنیدن سخن خدا و شیوایی گفتار باری تعالی، مشتاق دیدار جمال زیبای او شد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 144 - 3,5,9,10

3 - اعلام گزینش موسی و برتری او بر همگان، از سخنان خداوند با موسی در میعادگاه مناجات

قال یموسی إنی اصطفیتک علی الناس

5 - خداوند با اعطای پیام های خویش به موسی (ع) و سخن گفتن با وی، او را بر همه مردم عصرش برتری داد.

اصطفیتک علی الناس برسلتی و بکلمی

حرف «باء» در «برسالتی» و «بکلامی»، «باء» استعانت است.

9 - خداوند از موسی (ع) خواست تا در برابر نعمت رسالت و شایستگی شنیدن سخن خدا، وی را سپاس گوید و از شاکران شود.

اصطفیتک علی الناس برسلتی و بکلمی . . . و کن من الشکرین

10 - فرمان به دریافت پیام های خدا و به کار بستن آنها و سپاسگزاری در برابر نعمت های او، از سخنان خداوند با موسی (ع) در میعادگاه مناجات

قال . . . فخذ ما ءاتیتک و کن من الشکرین

309- تکلیف مادر موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 39 - 2

2 - خداوند، مادر موسی را به نهادن او در صندوق و افکندن آن به رود نیل، فرمان داد.

أن اقدفیه فی التابوت فاقدفیه فی الیمّ

مدلول «قذف» پرتاب کردن و افکندن است (مقایس اللغه) و «اقدفی» که هم در مورد گذاردن موسی (ع) در

ص: 143

صندوق و هم افکندن صندوق به آب، به کار رفته، گویای این است که باید موسی (ع) به گونه ای در صندوق قرار داده شده و به آب افکنده شود که هر بیننده ای گمان کند آن را دور انداخته اند. «تابوت»، یعنی صندوق (نهایه ابن اثیر) و «یَم» به معنای دریا است و در آیه، مراد رود نیل است (لسان العرب).

310- تکلیف موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 12 - 4

4 - خداوند به موسی (ع) فرمان داد ، به پاس احترام محضر پروردگار خود ، نعلین از پای درآورد و با پای برهنه در وادی مقدس گام نهاد .

فاخلع نعلیک إناک بالواد المقدس طوی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 13 - 4

4 - خداوند ، موسی (ع) را پس از برگزیدن به پیامبری ، به گوش فرادادن و دریافت وحی فرمان داد .

و أنا اخترتک فاستمع لما یوحی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 14 - 6

6 - تأکید بر لزوم عبادت خداوند و پرهیز از پرستش غیر او ، اولین تذکر خداوند به موسی (ع) در آغاز نبوت او

لا إله إلا أنا فاعبدني

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 31 - 1

1 - فرمان الهی به موسی ، در وادی طور مبنی بر افکندن عصای خویش

و أن ألق عصاك

«إلقاء» (مصدر «ألق») به معنای انداختن است.

311- تکمیل رسالت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 44 - 2

2 - اقدام خداوند به تکمیل و به انجام رساندن امر رسالت موسی (ع) با نازل کردن تورات

و ما كنت بجانب الغربي إذ قضينا إلى موسى الأمر

«قضاء» به معنای به انجام رساندن است. به کارگیری واژه یاد شده نشان می دهد که اعطای تورات به موسی (ع) مکمل و پایان بخش امر رسالت او می باشد.

ص: 144

312- تلاش خواهر موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 11 - 9

9- تلاش خواهر موسی برای اطلاع نیافتن دیگران ، از پی جویی سرنوشت آن کودک به وسیله او

فبصرت به عن جُنْب

313- تلاش موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 60 - 4

4- تلاش موسی (ع) برای یافتن خضر (ع) ، واقعه ای در خور یادآوری و توجه است .

و إذ قال موسی لفتیه لأبرح

«إذ» مفعول برای «أذکر» در تقدیر است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 62 - 3

3- موسی و یوشع ، در شبانگاه و صبح دم - پس از عبور از مجمع البحرین - برای یافتن خضر (ع) راه درازی پیمودند . *

بدان احتمال که احساس خستگی و گرسنگی موسی (ع) در طرف صبح، ناشی از راه پیمایی طولانی در شب باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 66 - 5

5- موسی (ع) برای رسیدن به رشد و تکامل برتر از راه تحصیل دانش، در تلاش بود.

هل أتبعك على أن تعلمن مما علمت رشداً

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 24 - 3

3- تلاش موسی (ع) برای زنده ساختن اشتیاق شناخت حق در وجود فرعون و فرعونیان

قال رب السموت .. إن كنتم موقنین

اقدام موسی (ع) به معلق کردن فهم گفته خویش بر شرط (إن كنتم موقنین) می تواند بیانگر مطلب یاد شده باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 145

- نمل - 27 - 7 - 12

12 - موسی (ع) ، درصدد آوردن پاره ای آتش برای گرم کردن خانواده اش

أو اتيكم بشهاب قبس لعلكم تصطلون

«شهاب» به شعله آتش و «قبس» به شعله برگرفته از آتش گفته می شود. «اصطلاء» (مصدر «تصطلون») نیز به معنای گرم شدن است؛ یعنی، یا شعله ای از آتش برگیرم و بیاورم تا با آن، آتش برافروزم، باشد که گرم شوید.

314- تنبه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 143 - 22,24

22 - موسی (ع) با مشاهده اثر تجلی خدا (انهدام کوه) تقاضای رؤیت خداوند را ناروا دانست و به درگاه الهی توبه کرد .

فلما أفاق قال سبحك تبت إليك

24 - موسی (ع) بدون هیچ درنگ پس از دریافت حقیقت (ناشدنی بودن رؤیت خدا) آن را پذیرفت و بدان اعتراف کرد .

قال . . . و أنا أول المؤمنين

متعلق «المؤمنین» به قرینه فrazهای قبل (بانک لاتری) است. کلمه «اول» در جمله «أنا أول المؤمنين» علاوه بر معنای مقدم بودن، معنای تأخیر نکردن را نیز می رساند. زیرا صحت این ادعا که شخص بخواهد اول مؤمن باشد، به این است که بی درنگ حقیقت رخ نموده را باور کند و به آن ایمان آورد، و گرنه این احتمال منتفی نیست که دیگری در این فاصله ایمان آورد و او نتواند اول مؤمن باشد.

315- تنزیه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 105 - 1

1 - موسی (ع) در حضور فرعون خویشتن را از هر گونه افترا بر خداوند مبرا دانست .

حقیق علی أن لا أقول علی الله إلا الحق

316- نواضع موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 66 - 4

4- موسی (ع) ، به محرومیت خود از علومی که نزد خضر بود ، اعتراف داشت و در برابر مقام علمی و عملی او ، متواضع و فروتن بود .

هل أتبعك علی أن تعلمن ممّا علّمت

ص: 146

اظهار آمادگی برای تبعیت، نشانِ خضوعِ موسی(ع) در برابر کردار خضر(ع)، و اظهار اشتیاق به آموختن، حاکی از تواضع موسی در برابر علم او است.

317- توبه برگزیدگان موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 156 - 3,4

3- موسی(ع) خود و همراهانش را مردمی بازگشته به سوی خدا و توبه کار به درگاه او دانست .

إنا هدنا إلیک

«هُود» (مصدر هدنا) به معنای بازگشتن و توبه کردن است.

4- موسی(ع) به دلیل بازگشت خود و همراهانش به سوی خدا، همگان را شایسته برخوردار شدن از حیات نیکوی دنیا و سعادت آخرت دانست .

و اکتب لنا فی هذه الدنيا حسنه و فی الاخره إنا هدنا إلیک

جمله «إنا هدنا إلیک» تعلیل برای «و اکتب لنا . . .» است. یعنی چون به سوی توب بازگشتیم، این تقاضا و انتظار - که زمینه و مقدمه آن را فراهم کرده ایم - گزاف نیست.

318- توبه موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 143 - 22

22- موسی(ع) با مشاهده اثر تجلی خدا (انهدام کوه) تقاضای رؤیت خداوند را ناروا دانست و به درگاه الهی توبه کرد .

فلما أفاق قال سبحنک تبت إلیک

3- موسی (ع) خود و همراهانش را مردمی بازگشته به سوی خدا و توبه کار به درگاه او دانست .

إنا هدنا إلیک

«هُود» (مصدر هدنا) به معنای بازگشتن و توبه کردن است.

4- موسی (ع) به دلیل بازگشت خود و همراهانش به سوی خدا ، همگان را شایسته برخوردار شدن از حیات نیکوی دنیا و سعادت آخرت دانست .

و اکتب لنا فی هذه الدنيا حسنه و فی الاخره إنا هدنا إلیک

جمله «إنا هدنا إلیک» تعلیل برای «و اکتب لنا . . .» است. یعنی چون به سوی تو بازگشتیم، این تقاضا و انتظار - که زمینه و مقدمه آن را فراهم کرده ایم - گزاف نیست.

319- تورات موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 53 - 2

2- خداوند ، عطا کننده تورات به موسی (ع)

و إذ آتینا موسی الکتب

«ال» در «الکتب» عهد ذهنی است و اشاره به تورات دارد.

320- توریه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 20 - 4

4- « فی خبر ابن الجهم قال : سأل المأمون الرضا (ع) . . . ما معنا قول موسی لفرعون « فعلتها إذا و أنا من الضالین » قال الرضا (ع) : . . . قال موسی : « فعلتها إذا و أنا من الضالین » عن الطریق بوقوعی إلى مدینه من مدائنک . . . ;

ابن جهم گوید: مأمون از حضرت رضا(ع) پرسید: .. معنای سخن موسی(ع) به فرعون «... أنا من الضالین» چیست؟ فرمود: موسی گفت: «... أنا من الضالین» عن الطریق بوقوعی إلى مدینه من مدائنک; یعنی، من از راه گم کردگان بودم به شهری از شهرهای تو برخورددم». از روایت استفاده می شود که حضرت موسی(ع) توریه کرده و از گفتن جمله «أنا من الضالین» گم کردن جاده را اراده کرده بود...».

321- نوصیه به مادر موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 7 - 9

9- توصیه مادر موسی از سوی خدا به دور کردن ترس و اندوه از خود نسبت به سرنوشت فرزندش

و لاتخافی و لاتحزنی

322- توصیه به موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 89 - 5

5- خداوند موسی و هارون (ع) را در برابر فشارها و سختیهایی که از جانب فرعون و اطرافیانش وارد می شد، توصیه به استقامت و پایداری فرمود.

قال قد أجيبت دعوتكما فاستقيما

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 148

- کهف - 18 - 67 - 2

2- خضر (ع) به موسی (ع) توصیه کرد به دلیل نداشتن قدرت تحمّل، از همراه شدن با او صرف نظر کند.

إِنك لَن تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْرًا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 17 - 2

2- خداوند در وادی طوی، از موسی (ع) خواست، خصوصیات چوب دستی خود را بیان کند.

و ما تلک بیمینک یموسی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 42 - 10

10 - سستی نکردن در یاد خدا و انجام رسالت و ابلاغ پیام او توصیه خداوند به موسی و هارون (ع)

و لاتنیا فی ذکری

«ونی» به معنای سستیورزیدن و کوتاهی کردن است (مصباح). «لاتنیا»؛ یعنی، تو ای موسی و ای هارون! در یاد من کوتاهی و سستی نکنید. از جمله لوازم یاد خدا، توجه به مسؤولیت ها و مأموریت هایی است که از جانب او واگذار گردیده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- نمل - 27 - 10 - 6

6- رهنمود خدا به موسی (ع) مبنی بر این که او نباید از عصای مار شده بیم داشته باشد .

یموسی لاتخف

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 20 - 5

5- مرد ناشناس ، خواهان خروج بی درنگ موسی (ع) از شهر بود .

فاخرج

323- توصیه های موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 128 - 14

14 - رعایت تقوا از توصیه های موسی (ع) به قوم خویش

والعقبه للمتقين

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 85 - 1

ص: 149

1 - قوم موسی، پس از توصیه و دعوت او، اعلام داشتند: ما تنها بر خدا توکل کرده و جز او بر احدی اتکال نخواهیم کرد.

وقال موسی یقوم... فعلیه توکلوا... فقالوا علی الله توکلنا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 86 - 11

11 - موسی (ع) قبل از عزیمت به میقات، توصیه های لازم را به بنی اسرائیل ارائه کرده و قول و قرار های لازم را برای حفظ ایمان، با آنان گذاشته بود.

فأخلفتم موعدی

«موعد» در این آیه مصدر و به معنای «وعده» است. از این رو «فأخلفتم موعدی»؛ یعنی، شما از وعده و عهد خود با من تخلف کردید. از این جمله برمی آید که موسی (ع) قبل از رفتن به میقات، پیش بینی های لازم را کرده بود و از این نظر حجت را بر بنی اسرائیل تمام نموده بود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 94 - 13

13 - حفظ وحدت و یک پارچگی بنی اسرائیل، از سفارش های موسی (ع) به هارون

فرقت بین بنی اسرائیل و لم ترقب قولی

«ترقب» به معنای «تحفظ» است و مفاد جمله «إتی خشیت...» - با توجه به عطف «لم ترقب» بر «فرقت» - این است که: «من نگران آن بودم که بگویی بنی اسرائیل را متفرق ساختی و گفته مرا حفظ و مراعات نکردی». این گفته هارون (ع) دال بر آن است که موسی (ع) پیش از رفتن به میقات، در مورد حفظ وحدت بنی اسرائیل، توصیه های لازم را به او کرده بود.

324- توطئه تبعید موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- اسراء - 17 - 103 - 3

3- روی آوردن فرعون به اعمال قهرآمیز علیه موسی (ع) در پی ناتوانی از رودرویی منطقی و فرهنگی با او

و لقد آتینا موسی تسع آیت بیئت .. فقال له فرعون إني لأظنك يموسی مسحورًا

325- توطئه علیه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 64 - 1

1 - ایادی و مبلغان فرعون ، همه فرعونیان را به هم فکری ، اتحاد و به کار بستن تمامی حيله ها ، علیه موسی (ع) دعوت می کردند .

فتنزعوا .. قالوا ... فأجمعوا کیدکم ثم اتوا صفًا

ص: 150

از آیات پیشین چنین برمی آید که پس از سخنان موسی (ع)، در بین فرعونیان اختلافاتی بروز کرد (فتنازعوا) و گروه حامیان و مبلغان فرعون درصدد توجیه گروه دیگر برآمدند که نسبت به موسی (ع) و مبارزه با او تردید داشتند. به نظر می رسد «فأجمعوا» نیز از ناحیه همان گروه به عنوان نتیجه سخنان قبلی آنان ابراز شده باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 35 - 3

3- فرعون با تحریک احساسات قومی و میهنی اطرافیان خود، درصدد تهییج آنان علیه موسی (ع) بود.

قال... یرید أن یخرجکم من أرضکم بسحره

326- توطئه قتل موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 20 - 3

3- مشاوره سران حکومت فرعون درباره کشتن موسی (ع)

إنّ الملائمرون بک لیقتلوك

«إتتمار» (مصدر «یأتمرون») به معنای مشورت و رایزنی است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 26 - 1,2,6,11

1 - تصمیم فرعون بر قتل موسی (ع)

وقال فرعون ذرونی أقتل موسی

2- فرعون درباره تصمیم خود مبنی بر کشتن موسی (ع)، با مشاوران و درباریانش به رایزنی پرداخت .

وقال فرعون ذرونی أقتل موسی

6- کشتن موسی (ع)، راه اصلی مبارزه با رسالت وی و گسترش آیین او، در نگاه فرعون

وقال فرعون ذرونی أقتل موسی

11 - تصمیم فرعون بر قتل موسی (ع)، به اتهام فسادانگیزی و اخلالگری او در نظم عمومی کشور

أقتل موسی . . . إني أخاف ... أن يظهر في الأرض الفساد

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 27 - 1

1 - اطلاع یافتن موسی (ع) از توطئه برای قتل خود به دست فرعون

ذرونی أقتل موسی . . . وقال موسی إني عذت برّبي وربكم من كلّ متكبر

327- نوکل موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 151

- قصص - 28 - 28 - 8

8 - اتکال موسی (ع) به خداوند در امور زندگی

والله علی ما نقول وکیل

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 37 - 1

1 - اتکال موسی (ع) به خداوند ، در برابر تکذیب گری های فرعونیان

قالوا.. و ما سمعنا بهذا فی ءابائنا الاولین . و قال موسی ربی أعلم

تعبیر «ربی أعلم» (خدای من بهتر می داند) در پاسخ فرعون - که در برابر همه معجزات و براهین روشن و غیر قابل انکار موسی (ع)، موضع تکذیب و انکار در پیش می گیرد و آن حضرت را به سحر و جادوگری متهم می کند - بیانگر اتکال به خدا و به داوری طلبیدن او می باشد.

328- تهدید موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 29 - 6, 1

1 - روی آوری فرعون به تهدید موسی (ع) با احساس ناتوانی از مقابله با منطق او

قال لئن اتخذت إلهًا غيري لأجعلنك من المسجونين

6 - موسی (ع) ، مورد تهدید فرعون به زندانی شدن ، در صورت پذیرش الوهیت غیر او

قال لئن اتَّخَذتِ إِلَهًا غَيْرِي لأَجْعَلَنَّكَ مِنَ الْمَسْجُونِينَ

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 30 - 1

1 - دست برداشتن موسی (ع) از تبلیغ رسالت خویش در برابر تهدید های فرعون

قال... لأَجْعَلَنَّكَ مِنَ الْمَسْجُونِينَ . قال أولو جنتك بشيء مبين

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 27 - 5

5 - اطمینان موسی (ع) به حمایت خداوند از او ، در برابر تهدید به قتل از سوی فرعون

أقتل موسی... قال... عذت برّی وربکم

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- دخان - 44 - 20 - 2

2- موسی (ع) ، متکی به حمایت پروردگار در قبال هجوم و تهدید فرعونیان

وإني عذت برّی وربکم أن ترجمون

ص: 152

329- تهدیدهای موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 77 - 7

7- حضرت موسی (ع)، همراه با نفی ساحریت از خود، فرعون و اطرافیانش را تهدید به شکست کرد و پیروزی قطعی خود را به آنان اعلام نمود.

و لا یفلح السحرون

330- تهمت اخلاگری به موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 26 - 11، 12

11 - تصمیم فرعون بر قتل موسی (ع)، به اتهام فسادانگیزی و اخلاگری او در نظم عمومی کشور

أقتل موسی... إتی أخاف... أن یظهر فی الأرض الفساد

12 - موسی (ع) از سوی فرعون، به فسادانگیزی و اخلاگری در نظم عمومی سراسر کشور مصر متهم شد.

أو أن یظهر فی الأرض الفساد

آمدن تعبیر «فی الأرض» (در زمین) گویای این نکته است که موسی (ع) به اخلاص و فسادانگیزی در سراسر کشور متهم گردید؛ نه در نقطه ای خاص.

331- تهمت استهز اگری به موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- بقره - 2 - 67 - 8

8 - قوم موسی وی را به استهزا کردن بنی اسرائیل متهم کردند .

أَتَّخَذْنَا هَزْوَاً

332- تهمت افساد به موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 26 - 11، 12

11 - تصمیم فرعون بر قتل موسی (ع) ، به اتهام فسادانگیزی و اخلالگری او در نظم عمومی کشور

أَقْتُلْ مُوسَى . . . إِيَّيْ أَخَافُ . . . أَنْ يَظْهَرَ فِي الْأَرْضِ الْفَسَادَ

12 - موسی (ع) از سوی فرعون ، به فسادانگیزی و اخلالگری در نظم عمومی سراسر کشور مصر متهم شد .

أَوْ أَنْ يَظْهَرَ فِي الْأَرْضِ الْفَسَادَ

ص: 153

آمدن تعبیر «فی الأرض» (در زمین) گویای این نکته است که موسی (ع) به اخلال و فسادانگیزی در سراسر کشور متهم گردید؛ نه در نقطه ای خاص.

333- تهمت بدعتگذاری به موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 37 - 6

6- موسی (ع)، متهم به فردی دروغ گو و دین ساز از سوی فرعون

وإِنِّي لَأُظَنُّ كَذِبًا

334- تهمت به پیروان موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 131 - 10

10 - اتهام شومی و نامبارکی به موسی (ع) و پیروانش از فرعونیان، اتهامی ناروا و برخاسته از جهل آنان بود.

يطيروا بموسى و من معه . . . و لكن اكثرهم لا يعلمون

335- تهمت به موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 71 - 6

6- قوم موسی، ویژگی های اولیه گاوی را که باید ذبح می شد، نارسا پنداشته و موسی (ع) را به کوتاهی در بیان حقیقت متهم کردند.

قالوا الثن جئت بالحق

مفهوم کلام قوم موسی (الآن... هم اکنون حق را به تمامی بیان کردی) این است که: وی قبل از ذکر اوصاف یاد شده در این آیه، حق را به طور کامل بیان نکرده بود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 123 - 7

7- فرعون با توطئه گر خواندن موسی (ع) و ساحران، براندازی حکومت فرعونیان و بیرون راندن ایشان را، از پایتخت مصر از اهداف توطئه آنان شمرد.

إن هذا لمكر .. لتخرجوا منها أهلها

مراد از «أهلها» هم می تواند فرعون، درباریان و وابستگان به او باشد و هم می تواند مراد از آن تمامی ساکنان مصر باشد. برداشت فوق بر اساس احتمال اول است.

ص: 154

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 127 - 6

6 - موسی (ع) و قوم او در پندار اشرافیان و فرعونیان ، مردمی فسادگر بودند .

أتذر موسی و قومه لیفسدوا فی الأرض

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 131 - 10

10 - اتهام شومی و نامبارکی به موسی (ع) و پیروانش از فرعونیان ، اتهامی ناروا و برخاسته از جهل آنان بود .

یطیروا بموسی و من معه . . . و لکن اکثرهم لایعلمون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 27 - 4

4 - استهزا و تهمت ، از ابزار مقابله فرعون با رسالت موسی (ع)

قال لمن حوله ألا تستمعون . . . قال إن رسولکم . . . لمجنون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

1 - دست برداشتن موسی (ع) از تبلیغ رسالت خویش در برابر تهمت ها و سخنان ناروای فرعون علیه او

قال إنّ رسولکم... لمجنون. قال ربّ المشرق و المغرب و ما بینهما

3 - اهتمام موسی (ع) به تبیین « ربّ العالمین » علی رغم رویه رو شدن با استهزا و تهمت فرعون

قال لمن حوله ألا تستمعون... إنّ رسولکم... لمجنون. قال ربّ المشرق و المغرب و ما

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

5 - تناقض گویی فرعون ، در اتهام های خویش علیه موسی (ع)

قال إنّ رسولکم... لمجنون... قال... إنّ هذا لسحر علیم

فرعون از یک سو موسی (ع) را مجنون و از سوی دیگر ساحر بسیار دانا و کاردان می خواند و این تناقض گویی آشکاری است که در یک مجلس از فرعون به طور ناخواسته سر زده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

7 - اتهام ساحران از سوی فرعون ، به شاگردی موسی (ع) و یادگرفتن سحر در مکتب او

إنّه لکبیرکم الذی علّمکم السحر

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- قصص - 28 - 19 - 7

7 - عاری بودن از انگیزه های اصلاح طلبانه ، اتهام دیگر مرد اسرائیلی به موسی (ع)

ص: 155

2 - خداوند ، از اتهامی که قوم موسی به آن حضرت وارد کردند ، دفاع کرد و او را از آن مبرا دانست .

لا تكونوا كالذين ءاذوا موسى فبرأه الله مما قالوا

«برأه الله مما قالوا» قرینه است بر این که مراد از اذیت به موسی (ع)، تهمت و افترا بوده است.

5 - تهمت به موسی (ع) ، موجب آزرده‌گی و اذیت آن حضرت بود .

لا تكونوا كالذين ءاذوا موسى فبرأه الله مما قالوا

11 - « عن أبي عبد الله (ع) : إن بني إسرائيل كانوا يقولون ليس لموسى ما للرجال ! و كان موسى إذا أراد الإغتسال يذهب إلى موضع لا يراه أحد من الناس و كان يوماً يغتسل على شطّ نهر و قد وضع ثيابه على صخره فأمر الله الصخره فتباعدت عنه حتّى نظر بنو إسرائيل إليه فعلموا أنّه ليس كما قالوا ، فأنزل الله « يا أيّها الذين آمنوا لا تكونوا . . . » ؛

از امام صادق (ع) روایت شده که بنی اسرائیل درباره حضرت موسی (ع) می گفتند: او فاقد آلت مردانگی است! روش موسی برای شست و شوی خود آن بود که به مکانی می رفت که دیده نشود. روزی، خود را در کنار رودی می شست و لباس خود را بر صخره ای گذاشته بود. خداوند، به آن صخره فرمان داد (از موسی دورشوا!) و صخره، از او دور شد. تا آن که بنی اسرائیل، موسی (ع) را در آن حال (عریان) دیدند، پس دانستند که آن طور که می گفتند نیست. پس خداوند (با اشاره به این داستان) فرمود: یا ایّها الذین آمنوا لا تكونوا...».

12 - « فی مجمع البیان : إنّ موسی و هارون صعدا الجبل ، فمات هارون فقالت بنو إسرائيل : أنت قتلتها ! فأمر الله الملائكة فحملته حتّى مرّوا به علی بنی إسرائيل و تكلمت الملائكة بموته حتّى عرفوا أنّه قد مات و برّاه الله من ذلك عن علی (ع) »

از حضرت علی (ع): در مورد این سخن خدا: «یا ایّها الذین آمنوا لا تكونوا كالذین آذوا موسی» روایت شده که موسی (ع) و هارون به کوهی بالا رفتند و هارون، آن جا وفات کرد. پس بنی اسرائیل، به موسی گفتند: تو او را کشته ای! خداوند به ملائکه فرمان داد و آنان جنازه هارون را حمل کردند و بر بنی اسرائیل عبور دادند و ملائکه، از مرگ هارون سخن گفتند، تا این که بنی اسرائیل دانستند هارون، مرده است و خداوند، بدین گونه موسی (ع) را از این اتهام تبرئه کرد.».

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- دخان - 44 - 20 - 1

1- موسی (ع)، مورد هجوم کینه ها و تهمت های فرعونیان در پی ابلاغ پیام الهی

و اِتی عذت برّبی و ربّکم أن ترجمون

برداشت بالا بر این اساس است که «رجم» (مصدر «ترجمون»)، در این آیه به معنای تهمت زدن باشد.

336- تهمت تجاوزگری به موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 156

- قصص - 28 - 19 - 6

6- متهم شدن موسی (ع) از سوی مرد اسرائیلی به داشتن انگیزه های جبارانه و روحیه ظلم و تجاوزگری

إن تريد إلا أن تكون جبارًا في الأرض

337- تهمت جادو به پیروان موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 132 - 3

3- فرعونیان ایمان به رسالت موسی را سحرزدگی می دانستند .

مهما تأتنا به من ءایه لتسحرنا بها فما نحن لك بمؤمنین

338- تهمت جادو به موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 132 - 1

1- فرعونیان با سحر خواندن تمامی معجزات موسی ، به وی گفتند که هرگز رسالتش را تصدیق نخواهند کرد .

مهما تأتنا به من ءایه لتسحرنا بها فما نحن لك بمؤمنین

«مهما» از أسماء شرط و به معنای «ای شیء» است. و «من» در «من آیه» بیان «مهما» است. بنابراین جمله «مهما تأتنا ...» یعنی «هر

چیزی را که به عنوان معجزه بیاوری ...»

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 76 - 5,6

5- فرعون و اطرافیانش ، علی رغم مشاهده معجزه بزرگ موسی (ع) ، آن را سحری آشکار خوانده و حضرتش را متهم به جادوگری کردند .

فلما جاءهم الحق من عندنا قالوا إن هذا لسحر مبين

6- تهمت سحر به معجزه بزرگ حضرت موسی (ع) از سوی فرعون و اطرافیانش ، برخاسته از روحیه سرکشی و تبه کاری آنان بود .

فاستكبروا و كانوا قوماً مجرمين. فلما جاءهم الحق من عندنا قالوا إن هذا لسحر مبين

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 81 - 2

2- موسی (ع) ، پس از مشاهده عمل ساحران ، برای رفع اتهام ساحری از خود ، سحر بودن آن عمل را به آنان گوشزد نمود .

فلما ألقوا قال موسی ما جئتم به السحر

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 157

- طه - 20 - 61 - 2

2- شرک و سحر خواندن معجزات موسی و ادعای آوردن همانند برای آن و تکذیب رسالت الهی آن حضرت ، از جمله افترا های فرعونیان به خداوند بود .

لا تقتروا علی الله کذبًا

با توجه به آیات پیشین که مشتمل بر بیان توحید از زبان موسی(ع) و نیز ارائه معجزات، و عکس العمل فرعون در سحر خواندن آنها بود، می توان به مواردی از افتراهای فرعونیان اشاره کرد.

339- نهمت جادوزدگی به موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- اسراء - 17 - 101 - 10، 9

9- فرعون پس از مشاهده معجزه های نه گانه موسی (ع) ، او را متهم به سحر و سحرزدگی کرد .

ءاتینا موسی تسع ءایت . . فقال له فرعون إني لأظنك یموسی مسحورًا

10- اتهام جادوگری و سحرزدگی فرعون به موسی (ع) ، متکی بر ظن و گمان او بود نه مبتنی بر دلیل و برهان

موسی . . فقال له فرعون إني لأظنك یموسی مسحورًا

340- نهمت جادوگری به موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 109 - 3، 2

2- اشراف و بزرگان دربار فرعون بر مبنای ساحر بودن موسی و سحر بودن معجزات وی ، جلسه مشورتی خویش را آغاز کردند .

قال المأ من قوم فرعون إن هذا لسحر علیم

جمله «إن هذا ..» می تواند از نتایج بحث و گفتگوی اشراف باشد. یعنی در ابتدا این مسأله مطرح شد که امور خارق العاده موسی از چه سنخی است. همچنین می تواند بیانگر این باشد که آنان ساحر بودن موسی را مفروض گرفته بودند و درباره روش مبارزه با وی تبادل نظر می کردند. برداشت فوق بر اساس احتمال دوم است.

3 - اشراف و بزرگان قوم فرعون پس از تبادل نظر در جلسه مشورتی به این نتیجه رسیدند که موسی (ع) بدون هیچ تردید ساحری زبردست و معجزه وی سحر است .

قال المأ من قوم فرعون إن هذا لسحر علیم

برداشت فوق بر اساس اولین احتمالی است که در توضیح فیش قبل درباره جمله «إن هذا ..» بیان شد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 110 - 5

5 - انتخاب روش مبارزه با موسی پس از تصمیم به ساحر خواندن وی و تحلیل اهداف او (برچیدن حکومت فرعون) ، از مسائل مطرح شده در جلسه مشورتی بزرگان درباره فرعون

فماذا تأمرون

ص: 158

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- اسراء - 17 - 101 - 10

10- اتهام جادوگری و سحرزدگی فرعون به موسی (ع) ، متکی بر ظن و گمان او بود نه مبتنی بر دلیل و برهان

موسی . . . فقال له فرعون إني لأظنك يموسى مسحورًا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- اسراء - 17 - 102 - 1

1- تذکر موسی (ع) به آگاهی و اعتقاد درونی فرعون به حقانیت معجزات او علی رغم سحر خواندن آنها

إني لأظنك يموسى مسحورًا . قال لقد علمت ما أنزل هؤلاء إلا رب السموت والأرض

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 57 - 2,4

2- سحر و ساحری ، از اتهامات فرعون به موسی (ع)

أجئتنا . . . بسحرک يموسى

4- فرعون آیات و معجزات الهی موسی (ع) را سحر خواند و آن را وسیله ای برای بیرون راندن فرعونیان از مصر دانست .

لتخرجنا من أرضنا بسحرک يموسى

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 58 - 3

3- فرعون ، معجزات موسی (ع) را سحر خوانده و امکان انجام نظیر آن را دلیل معجزه نبودن آن دانسته بود .

فلنأتینک بسحر مثله

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 63 - 3,5

3- تأکید بر ساحر بودن موسی و هارون (ع) ، از جمله حرکت های تبلیغی فرعونیان بود .

قالوا إن هذن لسحرن

حرف «إن» مخفف از «إِنَّ» و ملغی از عمل است؛ ولی معنای تأکید را می رساند.

5- متهم ساختن موسی و هارون (ع) به تلاش و برنامه ریزی برای بیرون راندن قبطیان از مصر به وسیله سحر ، از جمله محور های تبلیغاتی فرعونیان علیه موسی (ع)

لسحرن یریدان أن یخرجاکم من أرضکم بسحرهما

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 71 - 7,8

7- فرعون ، موسی (ع) را برترین ساحر و معجزه او را سحری فراتر از آنچه به دیگران آموخته بود ، قلمداد کرد .

ص: 159

إِنَّه لَكَبِيرِكُمْ الَّذِي عَلَّمَكُم السَّحْرَ

8- فرعون ، موسی (ع) را به استادی ساحران و سر رشته داری امور آنان متهم کرد .

ءامنتم له . . . إِنَّه لَكَبِيرِكُمْ الَّذِي عَلَّمَكُم السَّحْرَ

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 34 - 2

2- تلاش فرعون برای سحر قلمداد کردن معجزات موسی برای اطرافیان

قال للملأ حوله إِنَّ هَذَا لَسَحْرٌ عَلِيمٌ

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 49 - 6

6- اصرار و پافشاری فرعون بر سحر شمردن معجزه موسی

إِنَّه لَكَبِيرِكُمْ الَّذِي عَلَّمَكُم السَّحْرَ

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- نمل - 27 - 13 - 2

2- سحر خوانده شدن معجزات الهی موسی ، از سوی فرعونیان علی رغم وضوح و روشنی آن

فَلَمَّا جَاءَتْهُمْ ءَايَاتُنَا مَبْصُرَةً قَالُوا هَذَا سَحْرٌ مِّمَّنْ

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 36 - 4

4 - انکار معجزات موسی از سوی فرعونیان ، به اتهام سحر و ساختگی بودن آنها

فلما جاءهم موسی بآیاتنا بینت قالوا ما هذا إلا سحر مفتری

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 48 - 10

10 - موضع گیری خصمانه کافران صدر اسلام علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) و موسی (ع) و متهم ساختن آنان به ساحری

قالوا سحران تظہرا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 24 - 6

6 - تهمت سحر و دروغ گویی به موسی (ع) ، از سوی فرعون ، هامان و قارون

فقالوا سحر کذاب

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- زخرف - 43 - 49 - 1

1 - متهم شدن موسی (ع)، به سحر و افسون گری از سوی فرعونیان

ص: 160

وقالوا يا آية الساحر ادع

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

18

- ذاریات - 51 - 39 - 6

6 - اتهام سحر و جنون از سوی فرعون به موسی (ع)، پس از مشاهده دلایل و برهان های روشن رسالت آن حضرت

أرسلنه ... بسلطن مبین ... وقال سحر أو مجنون

341- نهمت جنون به موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 27 - 3

3 - اقدام فرعون به متهم کردن موسی (ع) به جنون

قال إن رسولکم ... لمجنون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

18

- ذاریات - 51 - 39 - 6

6 - اتهام سحر و جنون از سوی فرعون به موسی (ع)، پس از مشاهده دلایل و برهان های روشن رسالت آن حضرت

أرسلنه ... بسلطن مبین ... وقال سحر أو مجنون

342- نهمت حکومت طلبی به موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 57 - 3

3- برنامه ریزی و توطئه برای بیرون راندن فرعون و فرعونیان از مصر و تلاش برای رسیدن به حکومت ، اتهام فرعون به حضرت موسی (ع)
(

أَجْتَنَّا لَمُنَجِّنَا مِنْ أَرْضِنَا بِسِحْرِكِ يَمُوسَى

343- نهمت دروغگویی به موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 67 - 7

7- قوم موسی وی را به دروغ گویی در ابلاغ حکم خدا (فرمان ذبح گاو) ، متهم کردند .

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ . . . قَالُوا أَتَتَّخِذُنَا هُزُوًا

ص: 161

با وجود اینکه موسی(ع) با جمله «إِنَّ اللَّهَ...» تصریح می کند که خداوند چنین دستوری داده بنی اسرائیل با خطاب به موسی(ع) (أَتَتَّخِذُنَا) او را صادر کننده آن فرمان می پنداشتند؛ یعنی، بر این گمان بودند که وی به گزاف آن حکم را به خداوند نسبت می دهد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 36 - 5

5 - متهم شدن موسی (ع) به دروغ گویی در ادعای رسالت

و ما سمعنا بهذا فی ابائنا الأولین

«هذا» به ادعای رسالت از سوی موسی اشاره دارد؛ زیرا فرعون وی را متهم به دروغ گویی می کند، به این دلیل که اگر رسالت از سوی خدا درست باشد، باید پیش از تو در میان نیاکان ما این امر تحقق می یافت؛ در حالی که چنین چیزی در تاریخ پیشینیان، شنیده نشده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 38 - 8

8 - متهم شدن موسی (ع) به دروغ گویی از سوی فرعون ، به خاطر مردود دانستن الوهیت وی و فراخواندن همگان به پرستش خدای یگانه

وإِنِّي لَأُظَنُّ مِنَ الْكٰذِبِينَ

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 24 - 6

6 - تهمت سحر و دروغ گویی به موسی (ع) ، از سوی فرعون ، هامان و قارون

5 - دستور ساختن بنای مرتفع و رصدخانه برای اطلاع پیدا کردن از خدای موسی (ع)، نیرنگ و ترفند فرعون برای اثبات دروغ گویی موسی (ع) در ادعای وجود خدای یکتا در جهان

أسبب السموت فأطلع إلى إله موسى

در این که مقصود اصلی فرعون از ساختن بنای مرتفع چه بوده، میان مفسران چند دیدگاه وجود دارد: از جمله این که فرعون با ساختن بنای مرتفع، درصدد نبود که به راه های آسمان دست یابد؛ زیرا کوه های مرتفعی وجود داشت که از برج ها و بنای احداثی او بلندتر بود. از این رو مقصود اصلی او این بود که برای مردم اثبات کند که راه یافتن به آسمان، امری ناممکن است. بنابر این ادعای موسی (ع) به این که در جهان خدایی هست که با او ارتباط دارد، دروغ و باطل می باشد. گفتنی است ذیل آیه - که در آن بی اثر بودن توطئه فرعون سخن به میان آمده - مؤید همین برداشت است.

6 - موسی (ع)، متهم به فردی دروغ گو و دین ساز از سوی فرعون

وإني لأظنه كذابًا

15 - کار ساز نبودن مکر و حيله فرعون در ساختن بنای بلند، به بهانه اطلاع یافتن از خدای موسی (ع) و

اثبات دروغ گو بودن او

یه-من ابن لی صرحًا.. فأطلع إلى إله موسى... و ما کید فرعون إلا فی تباب

برداشت یاد شده به این خاطر است که از مصادیق اصلی «کید فرعون» ساختن بنای بلند می باشد.

344- نهمت ظلم به موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 19 - 6

6 - متهم شدن موسی (ع) از سوی مرد اسرائیلی به داشتن انگیزه های جبارانه و روحیه ظلم و تجاوزگری

إن ترید إلا أن تكون جبارًا فی الأرض

345- نهمت فراموشی به موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 88 - 9،13

9 - سامری و پیروان او، به دروغ مدعی فراموش شدن معرفی گوساله به عنوان معبود، از جانب موسی (ع) شدند.

هذا إلهکم و إله موسی فنیسی

در باره مرجع ضمیر فاعلی «نسی» دو احتمال وجود دارد: 1- مرجع موسی (ع) باشد. 2- مرجع سامری باشد. برداشت یاد شده براساس احتمال اول است.

13 - موسی (ع) در دیدگاه و تبلیغات سامریان، رهبری فراموش کار حتی در اصولی ترین مسائل اعتقادی

فقالوا هذا إلهکم و إله موسی فنیسی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 78 - 1,2,3

1 - فرعون و اطرافیان، پس از شنیدن سخنان موسی (ع)، او و هارون (ع) را به تلاش برای براندازی حکومت متهم کردند .

قال موسی . . قالوا أجتتنا لتلفتنا عما وجدنا علیه ءاباءنا و تكون لکما الکبریاء

2 - فرعون و اطرافیان، حضرت موسی (ع) را متهم کردند که تلاش او نه به خاطر هدایت؛ بلکه برای برگرداندن آنان از سنت و روش پدرانشان و تصاحب قدرت و حکومت بر سرزمین مصر است .

قالوا أجتتنا لتلفتنا عما وجدنا علیه ءاباءنا و تكون لکما الکبریاء فی الأرض

3 - فرعون و اطرافیان، حضرت موسی و هارون (ع) را به انحصارطلبی در قدرت متهم کردند .

و تكون لکما الکبریاء فی الأرض

ص: 163

برداشت فوق از تقدیم خبر «تکون» بر اسمش - که می تواند مفید حصر باشد - استفاده شده است.

347- نَهْمَتِ گوساله پرستی به موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 88 - 10

10 - سامری و طرفداران و مبلغان او ، پرستش گوساله را از جمله عقاید موسی (ع) وانمود کردند .

فقالوا هذا إلهكم و إله موسى فنسى

348- تهیه ابزار مبارزه با موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 60 - 2,5,6

2- فرعون ، پس از تعیین زمان رویارویی با موسی (ع) ، بی درنگ و بدون از دست دادن فرصت ، به تهیه و تدارک مقدمات لازم برای مقابله پرداخت .

موعدکم یوم الزینه . . . فتولّی فرعون فججمع

«فاء» در «فتولّی» و «فججمع» برای بیان ترتیب کار و اتصال است؛ یعنی، فرعون به مجرد پایان مذاکره و مواعده با موسی (ع)، به تدارک مکر و جمع آوری آن پرداخت و هیچ فرصتی را از دست نداد.

5- فرعون ، از فرصت کافی برای تدارک سحر و امکانات دیگر جهت مقابله با موسی (ع) برخوردار بود .

فجمع کیده ثمّ أتى

«ثمّ» برای بیان تراخی است. ممکن است این تراخی، زمانی باشد؛ یعنی، پس از جمع آوری مکرها، مدتی تا رسیدن روز موعود فاصله شد و سپس آن روز فرا رسید. براین اساس باید گفت: فرعون فرصتی کامل برای کسب آمادگی داشت.

6- فرعون پس از گردآوری امکانات و حيله های خویش ، در میعادگاه خود با موسی (ع) حاضر گردید .

موعدکم یوم الزینه . . . فجمع کیده ثم أتى

349- تهییج عواطف موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 24 - 1

1 - برانگیخته شدن عواطف موسی (ع) با شنیدن پاسخ دختران شعیب

قالتا لانسقی . . . فسقی لهما

ص: 164

350- جادو در دوران موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- زخرف - 43 - 49 - 3

3- آشنایی مردم عصر موسی (ع)، با مقوله سحر و آثار شگفت آن

و قالوا یاٰیّٰه السّاحر

متهم کردن موسی (ع)، به سحر پس از مشاهده آیات شگفت الهی، نشان می دهد که فرعونیان مشابه آن کارها را در توان ساحران می دیدند.

351- جادو گری در دوران موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 112 - 2

2- رواج سحر در سرزمین مصر به هنگام بعثت موسی (ع)

یاٰتوک بکل سحر علیم

352- جادوگران فرعون و تعالیم موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 47 - 2

2- آگاهی قبلی ساحران از پیام توحیدی موسی (ع) و تنها نیازمند مشاهده دلیلی روشن

قالوا ءامنّا بربّ العلمین

353- جادوگران فرعون و دعوت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 70 - 10

10 - ساحران فرعون ، از دعوت موسی (ع) و هماهنگی هارون با او ، پیش از اقدام به مبارزه با آنان آگاه بودند .

ءامنّا بربّ هرون و موسی

354- جادوگران فرعون و معجزه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 120 - 1,2

1 - ساحران با مشاهده معجزه موسی (ع) و بطلان سحر خویش ، به خاک افتادند و به درگاه خداوند سجده

ص: 165

کردند .

وَأَلْقَى السَّحْرَةَ سَجْدِينَ

2- ساحران با مشاهده معجزه موسی (ع) به عظمت خداوند پی بردند و او را شایسته و بایسته پرستش یافتند .

وَأَلْقَى السَّحْرَةَ سَجْدِينَ

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 121 - 1

1 - ساحران با مشاهده معجزه موسی (ع) ربوبیت خداوند را بر تما هستی باور کردند و به آن ایمان آوردند .

قَالُوا ءامنا رب العلمین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 122 - 1

1 - ساحران دربار فرعون پس از مشاهده معجزه موسی (ع) ، به ربوبیت خدای موسی (ع) و هارون بر تمام هستی ایمان آورده و بدان اعتراف کردند .

ءامنا رب العلمین. رب موسی و هرون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 70 - 2,3

2 - ساحران با مشاهده معجزه موسی و بلعیده شدن سحرشان با اعجاز او، در برابر خداوند به سجده افتادند .

فَأَلْقَى السِّحْرَ سَجْدًا

3 - ساحران، با مشاهده معجزه موسی، آن را قدرتی الهی دانسته و در برابر عظمت خداوند اظهار فروتنی کردند .

فَأَلْقَى السِّحْرَ سَجْدًا قَالُوا آمَنَّا بِرَبِّ هِرُونَ وَمُوسَى

355- جادوگران فرعون و موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 115 - 1,2,3

1 - ساحران پس از اجتماع در صحنه رویارویی با موسی (ع)، شروع کننده مبارزه را به انتخاب وی وانهادند .

قالوا یموسی إما أن تلقی وإما أن نکون نحن الملقین

بدیهی است هر یک از طرفین (موسی از یک سو و ساحران از سوی دیگر) برای عرضه کار خود در صحنه مبارزه حاضر---ر شده بودند. بنابراین تخییر مستفاد از جمله «إما أن تلقی ...»، ناظر به شروع کننده کار است، نه به اصل انجام آن.

2 - ساحران، جادویی همانند معجزه موسی (ع) تدارک دیده بودند .

إما أن تلقی وإما أن نکون نحن الملقین

به کارگیری «تلقى» و «ملقین»، که هر دو از مصدر «القاء» به معنای افکندن است، می رساند که جادوی آنان

ص: 166

مشابهت صوری با معجزه موسی داشته است.

3- ساحران دربار فرعون، یکدل و یکزبان و یار یکدیگر در مبارزه با موسی (ع)

قالوا یموسی إما أن تلقی و إما أن نکون نحن الملقین

بدیهی ست ساحران جمله های «إما أن تلقی» و «إما أن نکون نحن الملقین» را دسته جمعی و یا یک به یک نگفتند. بنابراین استناد این جمله ها به آنان حکایت از همیاری و یکدلی آنان در مبارزه با موسی (ع) دارد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 118 - 2

2- ساحران در مدتی طولانی و به طور مستمر در تدارک سحر خویش علیه موسی (ع) بودند.

و بطل ما کانوا یعملون

فعل مضارع «یعملون» پس از «کانوا» حکایت از مداومت ساحران به مهیاسازی خویش برای جادوگری دارد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 123 - 5

5- برخورد و ملاقات ساحران با موسی (ع) در پایتخت مصر، پیش از حضورشان در صحنه مبارزه

إن هذا لمکر مکرتموه فی المدینه

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

1 - ساحران فرعون ، در میدان مبارزه و رویارویی با موسی (ع) ، تعیین آغازکننده را به آن حضرت محول کردند .

قالوا یموسی إِمّا أن تلقی . . ألقى

3 - ساحران فرعون ، نسبت به غلبه و پیروزی خود بر موسی (ع) در میدان مبارزه ، اطمینان داشتند .

إِمّا أن تلقی وإِمّا أن نکون أوّل من ألقى

پیشنهاد به موسی (ع) برای تعیین آغازکننده، حکایت از اطمینان ساحران به کار خود و نتیجه آن و یا لاقلاً تظاهر به آن از سوی آنان دارد.

4 - برخورد و گفت و گوی ساحران فرعون با موسی (ع) در میدان مبارزه ، همراه با نزاکت و اظهار ادب نسبت به آن حضرت بود .

یموسی إِمّا أن تلقی و إِمّا

احاله انتخاب آغازگر به موسی (ع) و پرهیز از تحکم در این زمینه، خالی از ابراز ادب و نزاکت از سوی ساحران نیست.

5 - علاقه مندی ساحران فرعون ، به پیشدستی در ارائه سحر خویش ، قبل از اقدام موسی (ع) به ارائه آیات *

إِمّا أن تلقی وإِمّا أن نکون أوّل من ألقى

تفاوت تعبیر در بخش دوم پیشنهاد، نشانگر این نکته است که ساحران برای شروع کردن، انگیزه بیشتری داشتند و بدین وسیله آن را ابراز می کردند؛ زیرا به جای «أن نکون . .» می توانستند بگویند «أما أن تلقی»

356- جادوگران فرعون و نبوت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 121 - 4

4- ساحران به رسالت ها و پیام های موسی (ع) قبل از اقدام به مبارزه با وی آگاه بودند .

قالوا ءامننا برب العلمین

تأکید ساحران به ربوبیت خداوند و پذیرش سریع آن پس از آگاهی به حقانیت موسی (ع)، بیانگر این است که آنان پیش از حضور در صحنه مبارزه به پیامهای وی، که بارزترین آن اعتقاد به ربوبیت مطلق خداوند است، آگاه شده بودند.

357- جانشین موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 60 - 12

12- « عن أبي جعفر (ع) : كان وصي موسى بن عمران ، يوشع بن نون و هو فتاه الذي ذكر الله في كتابه ؛

از امام باقر(ع) روایت شده: جانشین موسی بن عمران، یوشع بن نون بود و او، همان جوان همراه موسی(ع) بود که خداوند، او را در قرآن یاد کرده است.».

358- جدایی موسی (ع) و خضر (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 73 - 8

8- مفارقت از خضر (ع) و بازماندن از یادگیری علوم او، برای حضرت موسی (ع) امری دشوار بود.

لاتواخذنی بما نسیت ولا ترهقنی من امری عسرًا

مقصود از «امر» در «من امری» همان متابعت خضر(ع) و فراگیری دانش از او است. بنابراین، مفاد این قسمت آیه، آن است که بالغو رخصت همراهی، مراد در مورد کار و هدف ام به زحمت و سختی مینداز

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 78 - 1,3

1- سومین تخلّف موسی (ع) از عهد خویش با خضر (ع) (مطرح ساختن گرفتن مزد)، آغاز جدایی آن دو از هم بود.

قال لو شئت لتّخذت . . . قال هذا فراق بینی و بینک

در باره این که «هذا» اشاره به چیست، احتمالاتی وجود دارد، از جمله این که اشاره به قول موسی(ع) باشد؛ یعنی، هذا القول سبب فراق بیننا

3- خضر (ع) ، پس از آخرین تخلّف موسی ، برای جدا شدن از او ، دلیل موجه و عذر پذیرفته شده داشت .

بلغت من لدنی عذرًا . . . قال لو شئت لتّخذت علیه أجرًا . قال هذا فراق بینی و بین

ص: 168

359- جدایی یوشع (ع) و موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 71 - 3

3- همسفر موسی (ع) (یوشع) با آغاز سفر موسی و خضر (ع)، از آنان جدا شد. *

فانطلقا حتّی إذا رکبا فی السفینه

در این آیه، نامی از همسفر قبلی موسی (یوشع) مطرح نیست. ممکن است گفته شود، او در ادامه سفر، حضور نداشته و رخصتی برای او صادر نگردیده بود. توجه به ضمائر تثنیه («فانطلقا»، «رکبا») گواهی روشن بر این نکته است.

360- جرایم موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 14 - 2، 1

1- موسی (ع)، فردی مجرم (قاتل) از نظر نظام فرعون

و لهم علیّ ذنب

مقصود از «ذنب» قتل مرد قبطی است که موسی در پی آن، از مصر فرار کرد و به مدین رفت.

2- رفتار گذشته موسی (ع) (قتل مرد قبطی)، از نظر دستگاه فرعون جرم محسوب می شد، نه از دیدگاه خود وی

و لهم علیّ ذنب

برداشت یاد شده بدان احتمال است که تعبیر (لهم علیّ..). اشاره ای باشد به این که آنان مرا مجرم می دانند؛ گرچه واقعاً گناهکار نیستم.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 19 - 1

1 - یادآوری فرعون به موسی (ع) نسبت به جرم گذشته او در قتل مرد قبطی

و فعلت فعلتک التی فعلت

مقصود فرعون از «فعلتک التی فعلت» قتل مرد قبطی به دست موسی (ع) است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 21 - 4

4 - قتل مرد قبطی توسط موسی (ع)، از نظر نظام فرعونی جرم و گناه بود؛ ولی در پیشگاه پروردگار چنین نبود.

ففررت منکم .. فوهب لی ربی حکماً و جعلنی من المرسلین

موسی (ع) در دستگاه فرعون مجرم شمرده می شود و می گریزد؛ اما در پیشگاه پروردگار مورد لطف قرار گرفته و به دریافت حکمت و رسالت مفتخر می گردد.

ص: 169

361- جنس نعلین موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 12 - 11

11 - « عن أبي عبدالله (ع) قال : قال الله عزوجل لموسى (ع) « فاخلع نعليك » لأنها كانت من جلد حمار ميت ;
از امام صادق (ع) روایت شده: خدای عزوجل به موسی فرمود: «فاخلع نعلیک»، زیرا کفش های او از پوست میتة الاغ بود».

362- جوانی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 14 - 3, 2, 1

1 - سپری شدن دوران کودکی و نوجوانی موسی (ع) و رسیدن او به مرحله جوانی ، بی هیچ حادثه درخور بیان

فرددنه إلى أمه . . . و لما بلغ أشده و استوی

تعبیر «بلغ أشده» کنایه از رسیدن شخص به دوره جوانی است؛ زیرا نوعاً بلوغ فکری انسان هم زمان با رسیدن وی به مرحله جوانی است.
بنابراین پرداختن قرآن به حوادث روزگار جوانی موسی (ع) و بعد از آن و مسکوت گذاشتن دوران پیش از جوانی (کودکی و نوجوانی)،
نشانه آن است که کودکی و نوجوانی او در کمال آرامش سپری شده بود و در این مدت حادثه ای درخور بیان برای وی روی نداده بود.

2 - اعطای حکمت و دانشی گسترده از سوی خدا به موسی (ع) هم زمان با رسیدن او به مرحله جوانی

و لما بلغ أشده و استوی ءآتینه حکماً و علماً

نکره آمدن «حکماً» و «علماً» بیانگر عظمت حکمت و دانشی است که از سوی خدا به موسی (ع) داده شده بود.

3 - موسی (ع) برخوردار از اعتدال جسمی همراه با قوت فکری در عنفوان جوانی

و لما بلغ أشده و استوی

ظاهر این است که جمله «بلغ اشدّه» اشاره به توان فکری موسی (ع) و عبارت «و استوی» اشاره به توان جسمی او باشد. گفتنی است که «اشدّه» معادل «قوّته» و «استوی» به معنای «إعتدل» می باشد.

363- جوسازی علیه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 57 - 5

5- فرعون، با اعلام خطر به قبطیان در مورد خطر اخراج از مصر، به تحریک آنان در جهت مقابله با موسی (ع) پرداخت.

أجئتنا لتخرجنا من أرضنا

ص: 170

در کلام موسی(ع) با فرعون، هیچ نشانه ای به چشم نمی خورد که دال بر تصمیم او بر اخراج فرعونیان از مصر باشد. آنچه موسی(ع) خواهان آن بود، نجات دادن بنی اسرائیل از بردگی و بیرون بردن آنان از مصر بود. بنابراین مطرح شدن این سخن (اخراج قبطیان) از سوی فرعون، صرفاً به جهت برانگیختن احساسات آنان علیه موسی(ع) بوده است.

364- جهان شمولی رسالت موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 42 - 3

3- آیین موسی و هارون (ع)، جهانی بوده و ویژه طایفه خاصی نبوده است.

اذهب أنت و أخوک

در آیات قبل و بعد، رفتن به سوی فرعون مطرح است؛ ولی از آن جایی که این آیه مورد خاصی را برای ابلاغ رسالت مشخص نساخته است، حاکمیت از این دارد که اصل مأموریت موسی(ع) برای همگان است و فرعون، نقطه شروع ابلاغ پیام بوده است.

365- جهل به مقامات موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 61 - 3

3- عدم معرفت همراهان نزدیک موسی(ع) به مقام وی و شکست ناپذیری طرح و برنامه الهی او

و أوحینا إلی موسی أن أسر بعبادی.. قال أصحاب موسی إنا لمدرکون

تعبیر «أصحاب موسی» به جای بنی اسرائیل، می تواند تعریضی باشد به این که نه تنها بنی اسرائیل بلکه حتی یاران نزدیک موسی(ع) نیز به موفقیت آمیز بودن طرح و برنامه وی اطمینان نداشتند؛ بلکه با مشاهده فرعون، شکست موسی(ع) و گرفتاری خود را قطعی می دانستند.

366- جهل همراهان موسی(ع)

3- عدم معرفت همراهان نزدیک موسی (ع) به مقام وی و شکست ناپذیری طرح و برنامه الهی او

و أوحینا إلی موسی أن أسر بعبادی.. قال أصحاب موسی إنا لمدركون

تعبیر «أصحاب موسی» به جای بنی اسرائیل، می تواند تعریضی باشد به این که نه تنها بنی اسرائیل بلکه حتی یاران نزدیک موسی (ع) نیز به موفقیت آمیز بودن طرح و برنامه وی اطمینان نداشتند؛ بلکه با مشاهده فرعون، شکست موسی (ع) و گرفتاری خود را قطعی می دانستند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 51 - 3,17

3- مدت زمان عبادت و مناجات ویژه موسی (ع) ، چهل شب تعیین شد .

و إذ وعدنا موسی أربعین ليله

17 - « عن أبي جعفر (ع) فی قوله : « و إذ وعدنا موسی أربعین ليله » قال كان فی العلم و التقدير ثلاثین ليله ثم بدالله فزاد عشرًا فتمّ میقات ربه للأول و الآخر أربعین ليله ;

از امام باقر(ع) درباره سخن خداوند که فرموده «و واعدنا موسی أربعین ليله» روایت شده که در علم و تقدیر الهی این بود که سی شب باشد؛ سپس برای خدا بدا حاصل شد و ده روز اضافه گردید پس میقات موسی (ع) در وعده اول و آخر چهل شب شد».

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 142 - 3,4

3- موسی (ع) علاوه بر گذراندن سی شب برای عبادت و مناجات ، موظف به ادامه آن تا ده شب دیگر شد .

و أتممنها بعشر فتم میقت ربه أربعین ليله

«میقات» به معنای زمانی است که برای انجام کاری تعیین گردد. «میقات ربه» یعنی زمانی را که خدا برای انجام عبادت و مناجات موسی تعیین کرد.

4- مناجات خاص موسی با خداوند با گذشتن چهل شب ، در دو مرحله سی شبه و ده شبه ، کامل شد و به حد مطلوب رسید .

فتم میقت ربه أربعین ليله

فعل «تمّ» متضمن معنای «بلغ» می باشد و بدین لحاظ «اربعین» مفعولٌ به برای آن است ؛ یعنی: «فتم میقات ربه بالغاً أربعین ليله».

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 144 - 11

11 - تصفیه موسی (ع) با مناجات چهل شبهه ، مقدمه ای برای دریافت تورات بود .

یموسی انی اصطفتیک .. فخذ ماء اتیتک

چون خداوند در پایان داستان مواعده خویش با موسی (ع) و مناجات چهل شبهه وی، اعطای پیامهای خویش را، که همان تورات باشد، مطرح ساخته، معلوم می شود آن مواعده و مناجات به سبب اعطای تورات بوده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 150 - 1

1 - موسی (ع) پس از مناجات چهل شبهه خویش با خدا ، به سوی قومش بازگشت .

ولما جاء موسی لمیقتنا .. ولما رجع موسی الی قومه

ص: 172

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 18 - 5

5- حضرت موسی (ع) در راه مدین به مصر، دارای گوسفندانی بود که خود، آنها را شبانی می کرد.

أهش بها علی غنمی

«غنم» یعنی، گوسفندان. این کلمه از لفظ خود، مفرد ندارد و به یک گوسفند «شاه» گفته می شود (مصباح)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 26 - 7

7- موسی (ع)، از دیدگاه دختر شعیب، بهترین و شایسته ترین مرد برای نگه داری دام هایشان

قالت إحدیهما .. إن خیر من استتجرت القویّ الأمين

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 27 - 4

4- شعیب (ع)، خواستار حداقل هشت سال و حداکثر ده سال کار (شبانی گوسفندان)، از موسی در قبال ازدواج با یکی از دخترانش

بود.

قال إتی أُرید أن أنکحک .. علی أن تأجرنی ثمنی حجج فإن أتممت عشرًا فمن عندک

«حجج» جمع «حجه» است و مراد از آن «سنین» می باشد؛ یعنی، «علی أن تأجرنی ثمانی سنین».

369- حامی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 15 - 2,4

2- حمایت قاطع خداوند از موسی (ع) در قبال مشکلات راه رسالت .

قال کلاً . . . إنا معکم مستمعون

4- موسی و هارون (ع) ، مأمور حرکت به سوی فرعونیان با تکیه بر حمایت قاطع الهی

قال کلاً فاذهبنا بایتنا إنا معکم

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 7 - 12

12 - خداوند ، پناه و پشتیبان موسی (ع) از مرحله شیرخوارگی تا رسیدن به مقام رسالت

إن فرعون . . . یذبح أبناءهم . . . و أوحینا إلی أمّ موسی أن أرضعیه . . . إنا راڈو

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 27 - 5

ص: 173

5- اطمینان موسی (ع) به حمایت خداوند از او، در برابر تهدید به قتل از سوی فرعون

أقتل موسی . . . قال . . . عذت برّی وربکم

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- دخان - 44 - 20 - 2

2- موسی (ع)، متکی به حمایت پروردگار در قبال هجوم و تهدید فرعونیان

وإتی عذت برّی وربکم أن ترجمون

370- حتمیت مسافرت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 60 - 5

5- موسی (ع) همسفر خود را از احتمال طولانی بودن سفرشان آگاه ساخت و احتمال بازگشت از نیمه راه را منتفی دانست .

وإذ قال موسی لفتیه لأبرح . . . أو أمضی حقّبًا

371- حجت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- انبیاء - 21 - 48 - 5

5- حضرت موسی و هارون (ع)، دو پیامبر برخوردار از حجت و برهان الهی

و لقد آتینا موسی و هرون الفرقان

یکی از معانی لغوی «فرقان» حجت و برهان است (لسان العرب).

372- حرکت عصای موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 32 - 4

4- عصای موسی پس از تبدیل شدن به اژدها، حرکت و پیشروی کرد .

فإذا هی ثعبان مبین

برداشت یاد شده بدان احتمال است که «ثعبان» از ریشه «ثعب» (آب جاری) بوده و این اشاره ای به حرکت و پیشروی اژدها داشته باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 31 - 2

ص: 174

2 - تحرک شدید و تند و تیز عصای موسی در پی افکندن آن بر زمین

فلما رءاها تهتّرت كأنّها جانّ

«إهتزاز» (مصدر «تهتّرت») به معنای به حرکت در آمدن است. تشبیه حرکت عصای اژدها شده موسی به حرکت مار کوچک (جان)، بیانگر آن است که عصای مار شده - علی رغم این که ماری بزرگ بود - چنان چالاک بود که گویا ماری کوچک است.

373- حق پذیری موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 143 - 24

24 - موسی (ع) بدون هیچ درنگ پس از دریافت حقیقت (ناشدنی بودن رؤیت خدا) آن را پذیرفت و بدان اعتراف کرد .

قال .. و أنا أول المؤمنین

متعلق «المؤمنین» به قرینه فرازهای قبل (بانک لاتری) است. کلمه «اول» در جمله «أنا أول المؤمنین» علاوه بر معنای مقدم بودن، معنای تأخیر نکردن را نیز می رساند. زیرا صحت این ادعا که شخص بخواهد اول مؤمن باشد، به این است که بی درنگ حقیقت رخ نموده را باور کند و به آن ایمان آورد، و گرنه این احتمال منتفی نیست که دیگری در این فاصله ایمان آورد و او نتواند اول مؤمن باشد.

374- حق گویی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- اسراء - 17 - 102 - 10

10- مقابله به مثل و حقیقت گویی ، از ویژگی های برخورد موسی (ع) با فرعون

إني لأظنك يموسى مسحورًا .. و إني لأظنك يفرعون مشبورًا

375- حقانیت انذارهای موسی (ع)

8 - تلاش گسترده مؤمن آل فرعون، بر ایجاد احتمال درست بودن دعوت موسی (ع) و راستی هشدار های او در افکار عمومی قومش

وإن یک کذباً فعلیه کذبہ . . . فمن ینصرننا من بأس اللہ إن جاءنا

شیوه سخن مؤمن آل فرعون به فرعونیان (اگر موسی(ع) دروغ گو باشد به ضرر خودش است و اگر راستگو باشد ممکن است هشدارهای او درباره نزول عذاب درست باشد)، گویای این نکته است که او با ایجاد احتمال درست بودن دعوت موسی(ع) در افکار عمومی، در صدد جلب نظر آنان به سود آن حضرت بوده است.

376- حقانیت دعوت‌های موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 29 - 8

8- تلاش گسترده مؤمن آل فرعون، بر ایجاد احتمال درست بودن دعوت موسی (ع) و راستی هشدارهای او در افکار عمومی قومش

وإن یک کذباً فعلیه کذبہ .. فمّن ینصّرنا من بأس اللّٰه إن جاءنا

شیوه سخن مؤمن آل فرعون به فرعونیان (اگر موسی (ع) دروغ گو باشد به ضرر خودش است و اگر راستگو باشد ممکن است هشدارهای او درباره نزول عذاب درست باشد)، گویای این نکته است که او با ایجاد احتمال درست بودن دعوت موسی (ع) در افکار عمومی، در صدد جلب نظر آنان به سود آن حضرت بوده است.

377- حقانیت رسالت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- زخرف - 43 - 48 - 2

2- معجزات موسی (ع)، هر یک به تنهایی آیتی بزرگ و کافی برای اثبات حقانیت رسالت آن حضرت *

و ما نریهم من ءایه إلاّ هی اکبر من أختها

جمله «هی اکبر من أختها» ممکن است کنایه از اهمیت و بزرگی هر یک از معجزات باشد (بدون در نظر گرفتن ترتیب در بزرگی); چنان که در فارسی نیز برای بیان کامل بودن افراد گفته می شود: «یکی از دیگری برتر».

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

19

- صف - 61 - 5 - 3،5

3- بنی اسرائیل ، به حقانیت موسی (ع) معرفت و آگاهی داشتند .

وقد تعلمون أنّی رسول الله

5- بنی اسرائیل ، به رغم آگاهی از رسالت الهی موسی (ع) ، آن حضرت را مورد آزار قرار می دادند .

لم تؤذوننی وقد تعلمون أنّی رسول الله إلیکم

378- حقانیت معجزه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 76 - 2

2- حضرت موسی (ع) برای اثبات نبوت خود و هارون (ع) ، معجزه ای بزرگ - که در حق و الهی بودن آن شبهه ای نبود - به فرعون و اطرافیانش ارائه کرد .

فلما جاءهم الحق من عندنا

ص: 176

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- اسراء - 17 - 102 - 1

1- تذکر موسی (ع) به آگاهی و اعتقاد درونی فرعون به حقانیت معجزات او علی رغم سحر خواندن آنها

إني لأظنك يموسى مسحورًا . قال لقد علمت ما أنزل هؤلاء إلا رب السموت والأرض

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 46 - 5

5- وجود نشانه هایی تردیدناپذیر در تفاوت معجزه موسی با هرگونه افسون ، در نظر سحرشناسان

فألقي السحرة سجدين

برداشت یاد شده از سجده بی درنگ ساحران، در پی مشاهده معجزه موسی استفاده می شود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- نمل - 27 - 14 - 1

1 - انکار معجزات الهی ، از سوی فرعونیان با وجود یقین درونی به حقانیت آن

و جحدوا بها و استيقنتها أنفسهم

«جَحَدُوا» (مصدر «جحدوا») به معنای نفی و انکار کردن است. «استيقان» (مصدر «استيقنت») معادل «ایقان» و جمله «استيقنتها أنفسهم» حال برای ضمیر فاعل در «جحدوا» است؛ یعنی، در حالی که جان های آنان به الهی بودن آیات یقین داشت باز آنها را انکار

کردند.

379- حقانیت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- اسراء - 17 - 102 - 3

3- مخالفت فرعون با دعوت موسی (ع)، از روی لجاجت و با آگاهی کامل از حقانیت او بود.

فقال له فرعون إني لأظنك يموسى مسحورًا . قال لقد علمت ما أنزل هؤلاء إلا ربّ ا

380- حقانیت نبوت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 46 - 1

1- پی بردن ساحران به حقانیت رسالت موسی (ع)، در پی مشاهده بطلان افسون خود در برابر معجزه موسی

فإذا هي تلقف ما يأفكون . فألقى السحرة سجدین

برداشت یاد شده با توجه به تفریع «ألقى» بر آیه پیش به دست می آید.

ص: 177

381- حکمت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 14 - 2

2- اعطای حکمت و دانشی گسترده از سوی خدا به موسی (ع) هم زمان با رسیدن او به مرحله جوانی

و لَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَاسْتَوَىٰ ءَاتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا

نکره آمدن «حکماً» و «علماً» بیانگر عظمت حکمت و دانشی است که از سوی خدا به موسی (ع) داده شده بود.

382- حکومت دوران موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 79 - 7

7- در زمان وقوع داستان موسی و خضر (ع)، حکومتی ستم گر و غاصب وجود داشته است .

و کان وراءهم ملک يأخذ کلّ سفینه غصبًا

«وراء» به هر مکان مستور و پوشیده ای گر چه رویه رو باشد، اطلاق می گردد. (قاموس) بنابراین، سلطان غاصب، یا پشت سر مساکین و در تعقیب کشتی داران بوده است و یا در پیش روی آنان بوده آن ها در مسیر خود با او برخورد می کردند.

383- حمایتهای موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

8 - اقدام بی درنگ موسی (ع) برای حمایت از مرد بنی اسرائیلی علیه فرد قبطی

فوکزه موسی

«فاء» در «فوکزه» فصیحه و عطف بر جمله محذوف است؛ یعنی، «فأقبل موسی علی الذی من عدوّه فوکزه». گفتنی است که «اقدام بی درنگ» از به کارگیری «فاء» - که بیانگر عدم وجود فاصله میان یاری طلبی مرد اسرائیلی و پاسخ مثبت موسی (ع) به وی است - استفاده می شود.

384- حیات ماهی قصه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 61 - 5,6

5- ماهی بی جان همراه موسی (ع)، در مجمع البحرین زنده شده و در مسیری تونل مانند، در آب دریا فرورفت.

نسیا حوتهما فاتخذ سبيله فی البحر سرباً

فاعل «اتخذ» ضمیری است که به «حوت» بازمی گردد. استناد فعل به ماهی ظهور در آن دارد که ماهی بی

ص: 178

جان، جان دار شده است. «سرب» به معنای نفق و سوراخ (تونل) است و در آیه حال برای «سیبل» است؛ یعنی، راهی تونل مانند را در دریا در پیش گرفت.

6- «عن أبي عبد الله (ع) قال: ... أرسل (أى موسى) إلى يوشع إني قد ابتليت فاصنع لنا زاداً وانطلق بنا، واشتري حوتاً... ثم شواه ثم حملة في مكمل... فقطرت قطره من السماء في المكمل فاضطرب الحوت ثم جعل يئب من المكمل إلى البحر قال: وهو قوله: «واتخذ سبيله في البحر سرباً»؛

از امام صادق(ع) روایت شده که فرمود: ... موسی به یوشع پیام فرستاد: «من، در معرض آزمایش قرار گرفتم. برای ما توشه راه فراهم ساز و به همراه ما بیا!». یوشع، یک ماهی خرید ... و آن را بریان کرد و در زنبیل نهاد... سپس قطره آبی از آسمان در زنبیل چکید و ماهی به جنب و جوش آمد و از زنبیل به دریا پرید و این سخن خدا است که فرمود: واتخذ سبيله في البحر سرباً.

385- خادم موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 60 - 2

2- موسی (ع) در جستار تحقیقی خویش برای یافتن خضر، با خدمت کار خود (یوشع (ع)) همراه بود.

و إذ قال موسى لفتیه لأبرح

«فتی» به معنای جوان است. در تعبیرات قرآن، از غلام و خدمت کار نیز با این تعبیر یاد شده است. لازم به ذکر است که بنابر برخی از روایات مأثور، همراه و همسفر موسی(ع)، «یوشع بن نون» وصی آن حضرت بوده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 62 - 7

7- موسی (ع) و جوان خدمت کار همراه او، در کنار هم و از یک نوع غذا می خوردند.

ءاتنا غداءنا لقد لقینا من سفرنا هذا نصباً

ضمایر جمع در تمام آیه، گویای همراهی و همدلی دو همسفر، حتی در تناول غذا است؛ زیرا، در غیر این صورت، باید برخی ضمایر را به صورت مفرد ذکر می کرد و مثلاً می گفت «آتی غدائی».

386- خاستگاه اجتماعی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

12

- مؤمنون - 23 - 47 - 4

4- تحقیر حضرت موسی و هارون از سوی فرعون و اشراف دربار او، به خاطر داشتن خاستگاه پایین اجتماعی

أنؤمن لبشرین مثلنا وقومهما لنا عبدون

ص: 179

387- خاندان موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 29 - 2

2- موسی (ع) از خداوند، خواهان تعیین وزیر و معاونی از خاندانش شد.

واجعل لی وزیرًا من أهلی

388- خانواده موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 10 - 4.6

4- خانواده و همراهان موسی (ع) در بیابان، آتشی را که موسی (ع) مشاهده کرد، ندیدند.*

فقال لأهله امكثوا إني ءانست نارًا

از گفته موسی (ع) که فرمود: «من آتشی را دیدم» می توان احتمال داد که دیگر همراهان موسی (ع) آن آتش را ندیده بودند. و گرنه دیدن را به خود اختصاص نمی داد.

6- موسی (ع) از خانواده اش خواست که در جای خود منتظر وی بمانند و با او به مکان آتش نیایند.

فقال لأهله امكثوا إني ءانست نارًا

«مکث» به معنای درنگ کردن و انتظار کشیدن است (قاموس).

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- نمل - 27 - 7 - 12

12 - موسی (ع) ، درصدد آوردن پاره ای آتش برای گرم کردن خانواده اش

أو اتيكم بشهاب قبس لعلكم تصطلون

«شهاب» به شعله آتش و «قبس» به شعله برگرفته از آتش گفته می شود. «اصطلاء» (مصدر «تصطلون») نیز به معنای گرم شدن است؛ یعنی، یا شعله ای از آتش بگیریم و بیاورم تا با آن، آتش برافروزم، باشد که گرم شوید.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 29 - 5,7

5 - موسی (ع) خانواده اش را از وجود آتش در وادی طور آگاه کرد .

قال لأهله امكثوا إني ءانست نارًا

7 - تصمیم موسی (ع) به آوردن آتش از وادی طور ، برای گرم کردن خانواده اش

قال لأهله امكثوا .. أو جذوه من النار لعلكم تصطلون

«إصطلاء» (مصدر «تصطلون») به معنای خود را گرم کردن است.

389- خانواده موسی (ع) در صحرای سینا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 180

- قصص - 28 - 29 - 9

9- تحیر و سرگردانی موسی (ع) و خانواده اش ، در صحرای سینا به خاطر گم کردن راه

لعلی آتیکم منها بخبر

تعبیر آیه ده سوره «طه» در این مورد (لعلی آتیکم منها بقبس أو أجد علی النار هدی) به روشنی، دلالت بر مطلب یاد شده دارد.

390- خانواده موسی (ع) در کوه طور

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- نمل - 27 - 7 - 1

1 - سرگذشت موسی و خانواده اش در وادی طور ، شایان ذکر و یادآوری

إذ قال موسی لأهله

«إذ» اسم زمان در محل نصب و مفعولٌ به برای فعل محذوف است؛ یعنی، «اذکر إذ قال موسی لأهله...»؛ زمانی را که موسی به کسانش گفت... به یادآور».

391- خانه داری مادر موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 11 - 2

2- تدبیر امور خانه و سرپرستی اعضای آن برعهده مادر موسی

و قالت لأخته قصیه

در این فراز از زندگی موسی، تنها مادر وی مطرح است و سخنی از پدر او به میان نیامده است. این یا بدان جهت است که پدر موسی در قید حیات نبوده و یا نقش چندانی در سرپرستی امور خانه نداشته است. این نقش را مادر موسی ایفا می کرده است.

392- خدانشناسی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 14 - 5

5- موسی (ع) پیش از نبوت و دریافت وحی نیز، عارف به خداوند و پذیرای ربوبیت او بود.

إِنِّي أَنَا رَبِّكَ .. إِنِّي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا

دو جمله «إِنِّي أَنَا رَبِّكَ» و «إِنِّي أَنَا اللَّهُ» حکایت از آن دارد که موسی (ع) قبلاً این نام ها را می شناخته و بدان اعتقاد داشته است و در کوه طور به تطبیق «رَبِّ» و «اللَّهِ» بر صاحب صدا پی برد.

ص: 181

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 20 - 8، 5

5- مرد ناشناس ، خواهان خروج بی درنگ موسی (ع) از شهر بود .

فاخرج

8- توصیه به خروج از شهر ، نمود خیرخواهی مرد ناشناس نسبت به موسی (ع)

فاخرج إني لك من النصحين

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 21 - 1

1- خارج شدن موسی (ع) از شهر مصر ، در پی توصیه مرد ناشناس

قال يموسى . . . فاخرج . . . فخرج منها خائفًا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 22 - 1

1- تلاش موسی (ع) پس از خروج از شهر مصر ، برای رساندن خود به سمت منتهی به مدین

فخرج منها . . . ولما توجه تلقاء مدین

تعبیر «لَمَّا تَوَجَّهَ..» نشان می دهد که موسی (ع) هم زمان با خارج شدن از شهر مصر، در جهت مدین قرار نداشت؛ بلکه مدتی راه پیمود تا خود را در آن سمت قرار دهد.

394- خستگی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 62 - 2

2- موسی (ع) در پی گذر کردن و پشت سر گذاشتن مجمع البحرین ، گرسنگی و خستگی شدیدی را در خود و همسفرش احساس کرد

ءاتنا غداءنا لقد لقينا من سفرنا هذا نصبًا

«نصب» به معنای «رنج و سختی» است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 24 - 6

6- کمک رسانی موسی (ع) به دختران شعیب ، علی رغم خستگی و گرسنگی شدید وی

ثُمَّ تَوَلَّى إِلَى الظِّلِّ فَقَالَ رَبِّ إِنِّي لَمَّا أَنْزَلْتَ إِلَيَّ مِنْ خَيْرِ فَقِيرٍ

ص: 182

395- خطای برگزیدگان موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 155 - 12

12 - موسی (ع) در پی هلاکت همراهانش در میقات، با پرسشی شکوه آمیز، توجیه و چرایی هلاکت همه حاضران را به خاطر گناه گروهی از آنان، از خداوند تقاضا کرد.

أتهلكنا بما فعل السفهاء منا

396- خطای موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 151 - 4

4 - موسی (ع) خشم شدید خویش را بر هارون خطا تلقی کرد و به خاطر آن از خداوند آمرزش طلبید . *

قال رب اغفر لي

از اینکه موسی (ع) پس از شنیدن سخنان هارون برای خویش طلب مغفرت کرد، معلوم می شود از برخورد شدید خویش با هارون پشیمان شد و آن را خطا تلقی کرد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 40 - 43

43 - « روی عن النبی (صلی الله علیه و آله) أنه قال : رحم الله أخی موسی قتل رجلاً خطأً و كان ابن إثنی عشره سنه ;

از رسول خدا(صلی الله علیه و آله) روایت شده که فرمود: خداوند برادرم موسی را رحمت کند؛ او مردی را از روی خطا کشت، در حالی که دوازده ساله بود».

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 16 - 2

2 - اعتراف صریح موسی (ع) در پیشگاه پروردگار ، به اشتباه خویش در قتل مرد قبطی و درخواست آمرزش از ساحت او و نجات از شرّ فرعونیان

قال ربّ إني ظلمت نفسي فاغفرلي

مقصود موسی(ع) از آمرزش در «اغفرلی» زدوده شدن پی آمد کار وی و رهایی از انتقام فرعونیان است.

397- خطر قتل موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 26 - 3

3 - اقدام بر قتل موسی (ع) ، کاری دشوار ، خطر آفرین و دارای بازتاب ناگوار در میان افکار عمومی در نظر فرعون

وقال فرعون ذروني أقتل موسى

ص: 183

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که فرعون، در کشتن فرزندان ایمان آورندگان به موسی (ع) با کسی به مشاوره پرداخت (اقتلوا أبناء الذین آمنوا معه); ولی در کشتن موسی (ع) با مشاوران و درباریان خود به رایزنی پرداخت.

398- خواسته های موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 128 - 13

13 - موسی (ع) خواهان حاکمیت یافتن تقوایبندگان شد .

استعینوا... والعقبه للمتقین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 134 - 12

12 - ایمان به رسالت موسی و آزادی بنی اسرائیل ، از مهمترین خواسته های موسی (ع) از فرعونیان

لنؤمنن لک و لنرسلن معک بنی اسرائیل

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 142 - 14

14 - خداوند از موسی (ع) خواست تا مناجات و عبادت ویژه او در مکانی به دور از بنی اسرائیل باشد .

و وعدنا موسی... اخلفنی فی قومی

از اینکه موسی برای آمدن به میقات، هارون را به جانشینی خویش معرفی کرد، معلوم می شود وی در مدت میقات در میان بنی اسرائیل نبوده و از آنان فاصله داشته است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 143 - 5,6,7,11

5- رؤیت خداوند ، درخواست موسی (ع) به هنگام سخن گفتن خدا با وی در میعادگاه مناجات

قال رب أرني أنظر إليك

6- تکلم خدا با موسی (ع) وادارکننده وی برای تقاضای رؤیت خدا

و کلمه ربه قال رب أرني أنظر إليك

از اینکه تقاضای رؤیت از سوی موسی (ع) در پی سخن گفتن خدا با وی مطرح شد (ولما .. کلمه ربه قال ...)، می توان گفت حضرت موسی (ع) بر اثر شنیدن سخن خدا و شیوایی گفتار باری تعالی، مشتاق دیدار جمال زیبای او شد.

7- ناممکن بودن رؤیت خدا ، پاسخ خداوند به درخواست موسی (ع) (تقاضای مشاهده او)

قال لن ترني

11- خداوند در پاسخ به درخواست موسی (ع) (رؤیت خدا) از وی خواست تا به کوه مقابل خویش نظر افکند و اثر تجلی خداوند را بر آن مشاهده کند .

ص: 184

قال لن ترني ولكن انظر إلى الجبل

«ال» در «الجبل» عهد حضوری است ؛ یعنی: انظر إلى هذا الجبل.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 144 - 4

4- دلجویی خداوند از موسی (ع)، به سبب پاسخ منفی او در تقاضای رؤیت وی

قال لن ترني .. قال يموسى إني اصطفتك على الناس

به نظر می رسد بیان نعمتهای ویژه خداوند به موسی (ع) پس از رد تقاضای وی (رؤیت خدا) به هدف دلجویی از او باشد. یعنی اگر رؤیت برای تو ممکن نشد، ولی خدا نعمتهایی ارزانی تو داشت که به دیگران عطا نکرد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 151 - 9, 7

7- فراگیری رحمت الهی بر موسی (ع) و هارون، از دعاها و درخواست های موسی (ع) از خداوند.

و أدخلنا في رحمتك

9- موسی (ع) با توجه به ربوبیت خدا و توصیف او به «أرحم الراحمين»، خواسته های خویش را از وی تقاضا کرد.

و أنت أرحم الرحمين

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

21 - موسی (ع) در مناجات خویش با خداوند، در پی هلاکت همراهانش در میعادگاه مناجات، از خداوند خواست تا وی و همراهانش را ببخشد و بر آنان ترحم کند.

فاغفرلنا و ارحمنا و أنت خیر الغفرین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

1 - تقدیر زندگانی نیکو در دنیا و آخرت، درخواست موسی (ع) از خداوند برای خود و همراهانش در میعادگاه مناجات

و اکتب لنا فی هذه الدنيا حسنه و فی الاخره

با توجه به آیه قبل معلوم می شود مراد از «نا» در «لنا»، موسی (ع) و همراهان او در میعادگاه مناجات است. کتابت در آیه شریفه به معنای مقدر کردن است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

2 - حضرت موسی (ع)، پس از رویارویی با انبوه ساحران، از آنان خواست تا با به کار گرفتن تمام توان خود آنچه را که به قصد میدان انداختن آورده اند، به زمین بیندازند.

فلما جاء السحره قال لهم موسی ألقوا ما أنتم ملقون

ص: 185

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

9

- ابراهیم - 14 - 6 - 3،6

3- موسی (ع) از قوم خویش خواستار آن شد تا یادآور نعمت های اعطایی خداوند بر خود باشند .

و إذ قال موسی لقومه اذکروا نعمه الله علیکم

6- نجات بنی اسرائیل از شکنجه و کشتار فرعونیان ، نعمت چشمگیر و به یاد ماندنی خداوند بر آنان بود .

إذ قال موسی لقومه اذکروا نعمه الله علیکم إذ أنجکم من آل فرعون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

9

- ابراهیم - 14 - 7 - 2

2- موسی (ع) از قوم خود خواست تا به یاد فرمان و توصیه خداوند باشند که هر کس شکرگزاری نماید خداوند نعمتش را افزون می کند و هر کس کفران نماید دچار عذاب شدید خواهد شد .

اذکروا نعمه الله علیکم . . . و إذ تأذّن ربکم لئن شکرتم لأزیدنکم و لئن کفرتم إن

این برداشت مبتنی بر این نکته است که «إذ تأذّن» مقول قول موسی (ع) و عطف به «اذکروا نعمه الله» باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 62 - 5

5- موسی (ع) پس از گذر از مجمع البحرین ، در آغاز روز ، از همسفر خویش درخواست تهیه چاشت کرد .

ءاتنا غداءنا لقد لقينا من سفرنا هذا نصبًا

«غداء» به معنای طعامی است که در ساعات آغازین روز خورده می شود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 63 - 5

5- همسفر موسی ، در پی درخواست تهیه چاشت از جانب موسی (ع) ، ماجرای رفتن ماهی به دریا را به یاد آورد .

ءاتنا غداءنا .. قال أرءیت ... فإئی نسیت الحوت

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 70 - 1

1- خضر ، با درخواست موسی (ع) در مورد همراهی با او ، به صورت مشروط ، موافقت کرد .

قال فإن اتبعتنی فلا تسئلنی عن شیء

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 73 - 9

9- موسی بر همراهی با خضر (ع) مصرّ بود .

لاتؤاخذنی ... و لاترهقنی من أمری عسرًا

ص: 186

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 78 - 7

7- علمی که موسی (ع) در پی آموختن آن از خضر (ع) بود، علم تأویل و تحلیل حوادث و شناخت حقایق پشت پرده رخدادها بود.

هل أتبعك على أن تعلمن مما علمت .. سأتيك بتأويل ما لم تستطع عليه صبرًا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 35 - 2

2- موسی (ع) در عین ارائه پیشنهاد در باره امور رسالت خویش، در محضر خداوند، به آگاهی کامل او اعتراف کرد و تصمیمات او را دقیق و صحیح دانست.

و أشركه في أمري .. إنك كنت بنا بصيرًا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 47 - 3

3- آزادی بنی اسرائیل و گسیل داشتن آنان با موسی و هارون (ع)، نخستین خواسته آن دو از فرعون بود.

فقولا .. فأرسل معنا بني إسرائيل

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- شعراء - 26 - 18 - 5

5 - ادعای رسالت الهی و درخواست آزاد گذاشتن بنی اسرائیل برای خروج از سرزمین مصر از سوی موسی (ع)، دور از انتظار فرعون و عملی جسورانه در نظر وی بود .

فقولا إنا رسول رب العلمین . أن أرسل معنا بنی إسرئیل . قال ألم نرّیک ... و لبث

برداشت یاد شده از به رخ کشیدن دوران کودکی و بخشی از عمر موسی (ع) پس از اظهاراتش درباره رسالت الهی و آزاد سازی بنی اسرائیل، به دست می آید.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 29 - 8

8 - موسی (ع) از خانواده اش خواست که تا بازگشت وی از وادی طور درنگ کنند .

قال لأهله امکتوا .. لعلی ءاتیکم منها بخر أو جذوه من النار

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 34 - 8

8 - موسی (ع) خواسته خویش (همراهی هارون با وی) را با خداوند در میان گذاشت .

قال ربّ .. و أخي هرون ... إنی أخاف أن یکذبون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- قصص - 28 - 37 - 2

ص: 187

2- موسی (ع) ، داوری میان خود و فرعونیان را به خداوند حواله کرد .

وقال موسی ربی أعلم

وقتی موسی(ع) با ارائه معجزات روشن و غیر قابل انکار، با تکذیب فرعونیان روبه رو شد؛ چاره ای ندید جز این که خدا را به داوری میان خود و آنان بخواند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- دخان - 44 - 18 - 1،5

1- رهایی بنی اسرائیل از نظام فرعونى ، یکی از مهم ترین خواسته های موسی (ع) از فرعونیان

أَنْ أَدَّوَا إِلَىٰ عِبَادِ اللَّهِ

چنانچه مراد از «عبادالله» بنی اسرائیل باشد از این که خداوند در رأس همه سخنان موسی درخواست آزادی بنی اسرائیل را مطرح ساخته اهمیت آن استفاده می شود.

5- تذکر موسی (ع) به فرعونیان ، نسبت به خیراندیشی خود در پیشنهاد رهایی بنی اسرائیل

أَنْ أَدَّوَا .. . إِيَّيْكُمْ رَسُولَ آمِينَ

لام در «لکم» برای منفعت و «رسول آمین» تأکیدی بر رعایت امانت در نصیحت است؛ یعنی، بنی اسرائیل را رها کنید و بدانید که در این پیشنهاد، منفعت واقعی شما نهفته است و من در این سخن صداقت دارم.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- دخان - 44 - 21 - 1

1- درخواست آزادی بیان ، پیشنهاد موسی (ع) به فرعونیان پس از یأس از ایمان آوردن آنان

وإن لم تؤمنوا لى فاعترزلون

«فاعترلون»، کنایه از این است که اگر خود اهل ایمان نیستید، لااقل متعرض من نباشید تا آزادانه پیامم را به مردم برسانم.

399- خواسته های موسی (ع) از فرعون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 105 - 9

9- موسی (ع) در راستای رهاسازی بنی اسرائیل از فرعون خواست تا از مهاجرت آنان با وی جلوگیری نکند .

فأرسل معی بنی اسرائیل

400- خواهر موسی (ع) در دربار فرعون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 12 - 6

6- حاضر شدن خواهر موسی در جمع خاندان فرعون و دایگان

و حرّمنّا علیہ المراضع من قبل فقالت هل أدلّکم

ص: 188

401- خواهر موسی (ع) و فرعونیان

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 40 - 7

7- خواهر موسی ، آمادگی خود را برای معرفی دایه به فرعونیان ، مکرر به آنان گوشزد می کرد .

فتقول هل أدلکم

فعل مضارع «تقول» بر استمرار کار در گذشته دلالت دارد.

402- خواهر موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 40 - 1,6

1- موسی (ع) در زمان تولد ، دارای خواهری بزرگ و رشید بود .

إذ تمشی أختک فتقول هل أدلکم

تعقیب کردن موسی (ع) و نفوذ به دربار و نیز پیشنهاد دایه، جملگی گویای آن است که خواهر او در سنینی قرار داشته که علاوه بر توان جسمی و فکری براین کارها و ترفندها، سخن او نیز مورد پذیرش و قبول قرار می گرفته است.

6- خواهر موسی به فرعونیان اظهار آمادگی کرد تا دایه ای مناسب را برای او معرفی کند .

هل أدلکم علی من یکفله

«کافل» به کسی گفته می شود که پرداختن به امور کسی را بر عهده گیرد (مقایس اللغه).

403- خوش اخلاقی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- دخان - 44 - 17 - 6

6- موسی (ع)، پیامبری برخوردار از اخلاق و اعمالی شایسته و ارزشمند

و جاءهم رسول کریم

وصف کرم هنگامی که در توصیف خداوند به کار رود، به معنای احسان و انعام آشکار او است و چون در مقام توصیف انسان به کار رود، به معنای اخلاق و افعال شایسته او است (مفردات راغب).

404- خوشنامی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 189

- صافات - 37 - 119 - 1,2

1 - خداوند از موسی و هارون (علیهما السلام) نام و آوازه نیکی در میان آیندگان برجای گذاشت .

و ترکنا علیهما فی آخرین

برداشت یاد شده، بر این اساس مبتنی است که مفعول «ترکنا» محذوف بوده و تقدیر آن چنین باشد: «و ترکنا ثناء علیهما». گفتنی است که فعل «ترکنا» در این آیه، به معنای «أبقینا» (باقی گذاشتیم) است.

2- باقی ماندن نام و آوازه موسی و هارون (علیهما السلام) در میان آیندگان، از نعمت ها و الطاف الهی به ایشان

و ترکنا علیهما فی آخرین

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که آیه شریفه، در مقام برشمردن نعمت های خداوند بر موسی و هارون (علیهما السلام) و امتنان بر ایشان است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- صافات - 37 - 121 - 3

3- نجات موسی و هارون (علیهما السلام) و قوم شان از اندوهی بزرگ، اعطای کتاب آسمانی و باقی ماندن نام و آوازه نیک آنان، از پاداش های خداوند به ایشان

و نَجَّیْنَهُمَا وَ قَوْمَهُمَا مِنَ الْكُرْبِ الْعَظِيمِ ... إِنَّا كَذَلِكْ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ

405- خوشنامی موسی (ع) در جزیره العرب

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- اعلی - 87 - 19 - 2

2 - حضرت ابراهیم و موسی (ع) ، پیامبرانی شناخته شده در جزیره العرب و دارای طرفدارانی بسیار

صحف ابراهیم و موسی

از آن جا که کتاب های پیشینیان محدود به صحیفه های حضرت ابراهیم و موسی (ع) نبود؛ تصریح به این دو می تواند برخاسته از نفوذ چشمگیر این پیامبران در جزیره العرب عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) باشد.

406- خویشاوندی قارون و موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 76 - 18

18 - « إِنَّ قَارُونَ كَانَ مِنْ قَوْمِ مُوسَى » ای کان من بنی اسرائیل ثم من سبط موسی و هو ابن خالته . . . روی ذلک عن ابي عبد الله (ع) ؛

از امام صادق (ع) درباره سخن خداوند: « إِنَّ قَارُونَ كَانَ مِنْ قَوْمِ مُوسَى » روایت شده که قارون از قوم بنی اسرائیل و از تیره موسی (ع) و پسرخاله آن حضرت بود.»

ص: 190

407- خیر خواهان موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 20 - 7

7- مرد ناشناس ، از جمله خیر خواهان موسی (ع) بود .

إِنِّي لَكُ مِنَ النَّاصِحِينَ

408- خیر خواهی پیروان موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 20 - 6

6- موسی (ع) ، برخوردار از هوادارانی وفادار ، دلسوز و خیر خواه در کاخ فرعون

إِنِّي لَكُ مِنَ النَّاصِحِينَ

تعبیر «من الناصحين» نشانگر آن است که هواداران موسی در کاخ فرعون بسیار بودند و مرد ناشناس تنها یکی از آنان بود.

409- خیر خواهی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 54 - 14

14- موسی (ع) خیر و سعادت مرتدان قومش را در توبه و کشتن یکدیگر دانست .

فاقتلوا أنفسكم ذلکم خیر لکم عند بارئکم

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 41 - 1

1 - پرسش مؤمن آل فرعون از قوم خود، درباره انگیزه مخالفت آنان با دعوت و خیرخواهی های او

و یقوم مالی ادعوکم إلی النجوه و تدعوننی إلی النار

گفتنی است که به قرینه خطاب در جمله حالیه «تدعوننی . . .»، عبارت «مالی» در اصل «مالکم» می باشد. این جمله در زبان عرب به جای «أخبرونی عنکم» (از حالتان به من خبر دهید) به کار می رود و مقصود از آن پرسش از انگیزه و دلیل وضعیت به وجود آمده از مخاطب است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- دخان - 44 - 18 - 5

5- تذکر موسی (ع) به فرعونیان، نسبت به خیراندیشی خود در پیشنهاد رهایی بنی اسرائیل

أن أدوا . . . إنی لکم رسول أمين

لام در «لکم» برای منفعت و «رسول أمين» تأکیدی بر رعایت امانت در نصیحت است؛ یعنی، بنی اسرائیل را رها کنید و بدانید که در این پیشنهاد، منفعت واقعی شما نهفته است و من در این سخن صداقت دارم.

ص: 191

خیریت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- نمل - 27 - 8 - 6

6 - موسی (ع) ، مظهر خیرات و برکات الهی در پرتوراه یافتن به بارگاه قرب

نودی آن بورک . . . و من حولها

410- دایه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 12 - 5

5 - درماندگی خاندان فرعون از یافتن دایه ای مناسب و مورد پذیرش موسی (ع) و اقدام خواهر وی برای بهره گیری از آن فرصت

حَرْمَنَا عَلَيْهِ الْمَرَضِعُ مِنْ قَبْلِ فَقَالَتْ هَلْ أَدُلُّكُمْ

411- درخواست جادو از موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 64 - 8

8 - فرعونیان ، پذیرش دعوت های موسی (ع) را ، به توان مندی او در آوردن سحری بی نظیر مشروط کرده بودند .

وقد أفلح اليوم من استعلی

412- درخواست صبر از خانواده موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 29 - 8

8- موسی (ع) از خانواده اش خواست که تا بازگشت وی از وادی طور درنگ کنند .

قال لأهله امكثوا .. لعلی ءاتیکم منها بخبر أو جذوه من النار

413- درخواست طعام موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 192

- قصص - 28 - 24 - 10

10 - « عن أبي عبدالله (ع) في قول الله عز وجل حكاية عن موسى (ع) « رب إني لما أنزلت إلي من خير فقير » فقال : سأل الطعام ;

از امام صادق(ع) درباره سخن خداوند - عزوجل - که از قول موسی(ع) حکایت کرده «رب إني لما أنزلت إلي من خير فقير» روایت شده که موسی(ع) [با این سخن] درخواست طعام کرد».

414- درخواست غذای موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 77 - 3

3- موسی و خضر (ع) با احساس گرسنگی ، از مردم شهر ، تقاضای طعام و خوراکی کردند .

استطعما أهلها

به قرینه «یضییقوهما» مراد از استطعام، تهیه طعام برای ادامه سفر نبوده است، بلکه موسی و خضر(ع)، در همان هنگام، گرسنه بوده اند.

415- درخواست نگهداری موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 9 - 11، 9

9- زنده گذاشتن موسی (ع) و چشم پوشی از قتل وی ، درخواست آسیه از فرعون

وقالت امرأت فرعون .. لا تقتلوه

11 - همسر فرعون ، خواستار نگه داری موسی (ع) با امید به منتفع شدن از خدمات وی ، یا برگزیدن او به فرزندی خویش

عسى أن ينفعنا أو نتَّخذه ولدًا

416- درخواست وفای به عهد از موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 58 - 8

8- فرعون از موسی (ع) خواست به وی اطمینان دهد که او نیز در میعادگاه حاضر خواهد شد .

ولا أنت

ص: 193

417- دست راست موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 69 - 3

3- عصای موسی در میدان مقابله با ساحران ، در دست راست او قرار داشت .

و ألقى ما فى يمينك

418- دستبند طلایی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- زخرف - 43 - 53 - 1

1- آراسته نبودن موسی (ع) به دستبند های زرین ، دلیل بطلان رسالت او از نظر فرعون

فلولا ألقى عليه أسوره من ذهب

«أسوره» (جمع «سوار») به معنای دستبندها است.

419- دشمنان موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 83 - 6

6- رؤسا و اشراف قوم موسی ، دشمنان او و وابسته به حکومت فرعون بودند .

علی خوف من فرعون و ملائیم

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- اسراء - 17 - 102 - 3

3- مخالفت فرعون با دعوت موسی (ع)، از روی لجاجت و با آگاهی کامل از حقانیت او بود.

فقال له فرعون إني لأظنك يموسى مسحورًا. قال لقد علمت ما أنزل هؤلاء إلا ربّ ا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- اسراء - 17 - 103 - 1,2

1- تصمیم فرعون به محو موسی (ع) و بنی اسرائیل از صحنه زمین، به دنبال احساس ناتوانی از مقابله با معجزات او

و لقد آتینا موسی تسع آیت .. فأراد أن يستفزهم من الأرض

برداشت فوق بنابرین نکته است که مراد از «الأرض» کره زمین باشد. در این صورت لازمه «استفزاز» (برکندن)، قتل و نابود کردن است.

2- حضور موسی (ع) و بنی اسرائیل در سرزمین مصر، غیر قابل تحمل برای فرعون و موجب تصمیم وی به اخراج قهرآمیز آنان

فأراد أن يستفزهم من الأرض

ص: 194

بنابر اینکه مراد از «الأرض» سرزمین مصر باشد - که مقرر حکومت فرعون بوده است - نکته فوق قابل استفاده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 39 - 1,8,9,10

1 - جان موسی (ع) از آغاز تولد و اوان طفولیت از سوی فرعونیان در خطر بود .

أَن اَقْذِفِه فِى التَّابُوتِ فَاَقْذِفِه فِى الْيَمِّ

فرمان یافتن مادر موسی به افکندن فرزندش در آب رودخانه، نشان از شرایط سخت آن دوران و در خطر بودن جان موسی (ع) دارد.

8 - مادر موسی (ع) ، پیش از افکندن او به آب ، از جانب خداوند ، به نجات موسی (ع) به دست یکی از دشمنان آگاه شده بود .

أَوْحِينَا .. يَأْخُذُه عَدُوُّ لِي وَعَدُوُّ لَه

9 - فرعون با خداوند و موسی (ع) دشمن بود و در پی شناخت موسی (ع) و نابود ساختن او برآمده بود .

يَأْخُذُه عَدُوُّ لِي وَعَدُوُّ لَه

عداوت فرعون برای موسی (ع)، آن هم پیش از پیدا شدن کودکی با ویژگی های او، گویای آن است که فرعون تصمیم داشت در صورت دست یافتن بر او، وی را هلاک سازد.

10 - خداوند در وحی به مادر موسی ، فردی را که دشمن خدا و دشمن کودک او بود ، عامل نجات آن کودک و تحت تکفل گیرنده او معرفی کرد .

يَأْخُذُه عَدُوُّ لِي وَعَدُوُّ لَه

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 71 - 19

19 - فرعون ، مصمم بر نابود ساختن و از بین بردن موسی (ع) و پیروان او ، و پایدار نشان دادن حکومت خود

و لتعلمنَّ إِنَّا أَشَدُّ عَذَابًا وَأَبْقَى

وعده عذاب و قتل مؤمنان و نیز ادعای باقی تر بودن (أبقی) از سوی فرعون، بیانگر این نکته است که وی به نابود کردن مؤمنان مصمم شده بود. گفتنی است در این برداشت، تمیز «عذاباً» به کلمه «أشدّ» اختصاص یافته و کلمه «أبقی» خالی از تمیز، لحاظ شده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 52 - 2

2 - ناتوانی فرعون از نابود ساختن موسی (ع) ، علی رغم خشم و دشمنی عمیق وی نسبت به او و آیینش

و أوحینا إلی موسی أن أسر بعبادی

مأموریت جدید موسی(ع)، نشانگر آن است که فرعون علی رغم تلاش برای نابودی آیین موسی(ع) نتوانست به خود وی آسیبی برساند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 19 - 2

ص: 195

2- مرد قبطی، دشمن مشترک موسی (ع) و مرد اسرائیلی بود.

أن يبطش بالذی هو عدو لهما

420- دشمنان مؤمنان به موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 19 - 71 - 20

19 - فرعون، مصمم بر نابود ساختن و از بین بردن موسی (ع) و پیروان او، و پایدار نشان دادن حکومت خود

و لتعلمنّ اینا أشدّ عذاباً و أبقی

وعده عذاب و قتل مؤمنان و نیز ادعای باقی تر بودن (أبقی) از سوی فرعون، بیانگر این نکته است که وی به نابود کردن مؤمنان مصمم شده بود. گفتمنی است در این برداشت، تمیز «عذاباً» به کلمه «أشدّ» اختصاص یافته و کلمه «أبقی» خالی از تمیز، لحاظ شده است.

421- دشمنی با موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 10 - 48 - 28

10 - موضع گیری خصمانه کافران صدر اسلام علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) و موسی (ع) و متهم ساختن آنان به ساحری

قالوا سحران تظھرا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

1- موسی (ع)، مورد هجوم کینه ها و تهمت های فرعونیان در پی ابلاغ پیام الهی

و ائی عذت برئی و ربکم آن ترجمون

برداشت بالا بر این اساس است که «رجم» (مصدر «ترجمون»)، در این آیه به معنای تهمت زدن باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

20

- نازعات - 79 - 22 - 1,3,4

1 - فرعون، به تکذیب گفته های موسی (ع) اکتفا نکرده سرسختانه به مخالفت با او پرداخت.

ثم ادبر یسعی

حرف «ثم» در این آیه، برای تراخی رتبی است؛ یعنی، ادبار فرعون، نارواتر از تکذیب او بود.

3 - رسالت موسی (ع)، خطری جدی برای فرعون و تحریک کننده او به مقابله ای پی گیر در برابر آن

ثم ادبر یسعی

4 - فرعون، گفتگوی مستقیم خود با موسی (ع) و تکذیب و مخالفت با او را در سرکوب آن حضرت کارساز نمی دید.

ثم ادبر

ص: 196

«ادبار»؛ یعنی، پشت کردن و حاکی از نومیدی فرعون از نتیجه گفتوگوی مستقیم با موسی (ع) است.

422- دشمنی علیه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- دخان - 44 - 22 - 1

1- تداوم اقدامات خصمانه فرعونیان علیه موسی (ع)

فاعتزلون . فدعا ربّه أنّ هوّلاء

فاء در «فدعا» فاء فصیحه است که دلالت بر فعل محذوف (همچون «أصروا علی آذاه») دارد؛ یعنی، فرعونیان از اذیت و آزار موسی (ع) دست برداشتند و بدین جهت آن حضرت به درگاه الهی شکایت کرد.

423- دعای موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 60 - 2

2- موسی (ع) از خداوند خواست، تا قومش را از کمبود آب رهایی بخشد.

وإذاستسقى موسى لقومه

«استسقاء» در لغت به معنای طلب کردن آب است و در اصطلاح شرعی دعا به درگاه خداوند است به نحوی خاص برای نزول باران.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

4

7- جدایی موسی (ع) و برادرش هارون از بنی اسرائیل ، درخواست و دعای موسی (ع) به پیشگاه پروردگار

فأفرق بیننا و بین القوم الفسقین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 135 - 1

1 - موسی (ع) با پذیرش تقاضای فرعونیان (دعا برای رفع عذاب) ، برطرف شدن عذاب را از خداوند درخواست کرد .

فلما کشفنا عنهم الرجز

سیاق آیه نشان می دهد که جمله ای همانند «فدعا موسی فکشفنا عنهم الرجز» در تقدیر است که به سبب وضوحش در کلام آورده نشده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 151 - 2,7,9

2- موسی (ع) در مناجاتش با خدا آمرزش خویش و برادرش هارون را از خداوند درخواست کرد .

ص: 197

قال رب اغفر لي ولأخي

7- فراگیری رحمت الهی بر موسی (ع) و هارون، از دعاها و درخواست های موسی (ع) از خداوند.

و أدخلنا فی رحمتک

9- موسی (ع) با توجه به ربوبیت خدا و توصیف او به «أرحم الراحمین»، خواسته های خویش را از وی تقاضا کرد.

و أنت أرحم الراحمین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 155 - 21

21- موسی (ع) در مناجات خویش با خداوند، در پی هلاکت همراهانش در میعادگاه مناجات، از خداوند خواست تا وی و همراهانش را ببخشد و بر آنان ترحم کند.

فاغفر لنا و ارحمنا و أنت خیر الغفرین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 88 - 10, 11, 13, 18

10- موسی (ع) در دعای خود، نابودی کامل ثروت های فرعون و اطرافیانش را از خداوند خواستار گردید.

ربنا اطمس علی أمولهم

گاهی «طموس» به چیزی نسبت داده می شود و از آن فساد، تباهی و نابودی خود آن شیء اراده می شود؛ مانند طموس قلب، یعنی فساد و تباهی قلب؛ طموس طریق، یعنی خراب شدن و از بین رفتن راه و گاهی از آن تباهی آثار و لوازم شیء اراده می شود؛ مانند طموس نجم، یعنی زوال نور آن؛ طموس چشم، یعنی محور نور آن. برداشت فوق مبتنی بر استعمال اول است.

11- موسی (ع) در دعای خود، برای جلوگیری از گمراه شدن مردم، از خداوند درخواست کرد تا جاذبه های اموال فرعون و اطرافیانش

را (در چشم و دل مردم) دگرگون نماید .

رَبَّنَا لِيُضِلُّوْا عَن سَبِيْلِكَ رَبَّنَا اطْمِسْ عَلَيَّ اَمُوْلَهُمْ

13 - موسی (ع) در دعای خود ، برای اینکه فرعون و اطرافیانش موفق به ایمان نشوند ، از خداوند درخواست کرد دل های آنان را سخت گردانیده و بر آن مهر بزند .

رَبَّنَا .. و اشدد علی قلوبهم فلا یؤمنوا

«شدت» به معنای صلابت و سخت شدن است و نقیض نرمی می باشد و چون «اشدد» با «علی» استعمال شده در آن معنای «طبع» و «ختم» تضمین و اشراب شده است.

18 - موسی (ع) از خداوند ، خواستار عذاب استیصال برای فرعون و اطرافیانش گردید .

و اشدد علی قلوبهم فلا یؤمنوا حتی یروا العذاب الالیم

برداشت فوق مبتنی بر این است که الف و لام «العذاب» - که برای عهد ذهنی است - اشاره به عذاب دنیوی (استیصال) باشد. در این صورت چنین بر می آید که حضرت موسی(ع) چون به چگونگی تحقق عذاب استیصال آگاه بود، از خداوند تحقق زمینه پیدایش آن را - که عبارت از سخت شدن دل و مهر شدن آن است - درخواست کرد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 198

- یونس - 10 - 89 - 2

2- هارون (ع) با موسی (ع)، در دعا علیه فرعون و اطرافیانش، همراه و شریک بود.

دعوتکما

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 25 - 1،7

1 - موسی (ع) جهت انجام رسالت خویش و بازداشتن فرعون از طغیان گری، با دعابه درگاه خداوند، خواهان شرح صدر خویش شد.

اذهب... قال ربّ اشرح لی صدري

فراخی سینه، کنایه از خویشتن داری و کنترل خود و اختیار از کف ندادن است.

7 - موسی (ع) در وادی طوی از خداوند خواست او را پذیرای حقیقت قرار دهد و توان مندی های او را برای دریافت پیام های الهی افزایش دهد.

ربّ اشرح لی صدري

شرح صدر، گنجایش دادن آن برای قبول حق است (لسان العرب). صدر و قلب، کنایه از نفس انسان است که دارای وصف فهم و درک است و گفته شده است که صدر اعم از قلب است، زیرا علاوه بر عقل و علم، شامل قوای شهوت و غضب و هوس و غیر آن نیز می شود (مفردات راغب).

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 26 - 1

1 - موسی (ع) خواهان توفیق و هموار شدن او در راه انجام رسالت خویش بود.

2- موسی (ع) در وادی طوی از خداوند خواست از لکنت زبان او بکاهد و گفتار او را واضح تر سازد .

واحلل عقده من لسانی

«عقده» نکره است و بر هر مقدار از لکنت صادق است «من» در «من لسانی» می تواند برای تبعیض باشد؛ یعنی عقده کائنه من عُقَد لسانی، حاکی از این که مطلوب موسی (ع) برطرف شدن بخشی از گرفتگی های زبان او بوده است. آیه بعد نیز قرینه بر این است که هدف او زوال مقداری بوده که به فهم کلامش کمک کند.

2- موسی (ع) از خداوند، خواهان تعیین وزیر و معاونی از خاندانش شد .

واجعل لی وزیراً من أهلی

1 - موسی (ع) ، با دعا به درگاه خداوند ، از او خواست هارون را پشتیبان و مایه تقویت وی قرار دهد .

أشدد به ازری

«ازر» در معانی «قوت» و «پشت» و نیز «ضعف» استعمال دارد (لسان العرب) و در آیه احتمال هریک از این معانی وجود دارد و خواسته موسی(ع) ممکن است «افزایش قدرت» یا «داشتن پشتیبان» یا «نیرو دهنده و جبران کننده ضعف» باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 32 - 1

1 - موسی (ع) از خداوند خواست ، هارون (ع) را در ابلاغ پیام الهی به فرعون ، شریک او گرداند .

هرون أخی . . . و أشركه فی أمری

مقصود از شراکت مورد درخواست موسی(ع)، مشارکت هارون با او در ابلاغ پیام خداوند به فرعونیان است، نه در دریافت وحی، زیرا موسی(ع) از تنهایی در آن هراسی نداشت.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 13 - 3

3 - درخواست موسی (ع) از خداوند درباره همراهی و همیاری برادرش (هارون) با وی در امر رسالت

قال ربّ . . . فأرسل إلی هرون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 16 - 2

2 - اعتراف صریح موسی (ع) در پیشگاه پروردگار ، به اشتباه خویش در قتل مرد قبطی و درخواست آمرزش از ساحت او و نجات از شرّ فرعونیان

قال ربّ إني ظلمت نفسي فاغفرلي

مقصود موسی (ع) از آمرزش در «اغفرلی» زدوده شدن پی آمد کار وی و رهایی از انتقام فرعونیان است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 21 - 5

5 - نیایش موسی (ع) به درگاه پروردگار ، برای نجات خویش از شر فرعونیان

قال ربّ نجّني من القوم الظالمين

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 24 - 10

10 - « عن أبي عبد الله (ع) في قول الله عزّوجلّ حكاية عن موسى (ع) « ربّ إني لما أنزلت إليّ من خير فقير » فقال : سأل الطعام ;

از امام صادق (ع) درباره سخن خداوند - عزّوجلّ - که از قول موسی (ع) حکایت کرده «ربّ إني لما أنزلت إليّ من خير فقير» روایت شده که موسی (ع) [با این سخن] درخواست طعام کرد».

ص: 200

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- زخرف - 43 - 50 - 1

1 - پاسخ مثبت موسی (ع) به تقاضای فرعونیان و دعای او برای رفع عذاب از ایشان

ادع لنا ربک .. فلما کشفنا عنهم العذاب

از ارتباط این آیه با آیه قبل، استفاده می شود که در آیه شریفه ایجاز و حذفی صورت گرفته است. بدین صورت که آنان از حضرت موسی(ع) درخواست دعا کردند و او خواسته آنها را اجابت نمود.

424- دعای موسی(ع) در میقات

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 155 - 7

7- موسی (ع) با مشاهده هلاکت همراهان خویش در میعادگاه مناجات، به دعا به درگاه خداوند پرداخت.

فلما أخذتهم الرجفة قال رب لو شئت أهلکتهم من قبل

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 156 - 1

1 - تقدیر زندگانی نیکو در دنیا و آخرت، درخواست موسی (ع) از خداوند برای خود و همراهانش در میعادگاه مناجات

و اکتب لنا فی هذه الدنيا حسنه و فی الاخره

با توجه به آیه قبل معلوم می شود مراد از «نا» در «لنا»، موسی (ع) و همراهان او در میعادگاه مناجات است. کتابت در آیه شریفه به معنای مقدر کردن است.

425- دعوت از موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 51 - 1

1 - خداوند ، پس از نجات بنی اسرائیل از سیطره فرعونیان ، موسی (ع) را برای عبادت و مناجاتی خاص فرا خواند .

و إذ وعدنا موسی أربعین لیله

به کارگیری کلمه «لیله» (شب) - با وجود اینکه معمولاً در بیان شبانه روز و مانند آن، از کلمه «یوم» (روز) استفاده می شود - اشاره به این معنا دارد که: وعده خدا با موسی (ع) برای عبادت و مناجات بوده است. از آن جا که موسی (ع) در میان بنی اسرائیل نیز اعمال عبادی داشته، معلوم می شود آن دعوت برای عبادت و مناجاتی خاص بوده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 25 - 7, 4, 1

ص: 201

1 - بازگشت یکی از دختران شعیب نزد موسی به فرمان پدر

فجاءته إحدیهما .. قالت إنَّ ابی یدعوک

4 - دختر شعیب ، پیامدار دعوت پدرش از موسی (ع)

قالت إنَّ ابی یدعوک

5 - دعوت شعیب از موسی ، برای پرداختن مزد در قبال آب دادن وی به گوسفندانش

إنَّ ابی یدعوک لیجزیک أجر ما سقیت لنا

7 - پذیرش دعوت شعیب از سوی موسی (ع) و رفتن وی به نزد او

قالت إنَّ ابی یدعوک .. فلما جاءه

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 32 - 4

4 - دعوت خداوند از موسی (ع) ، به حفظ آرامش و دور ساختن ترس از خود

و اضمم إلیک جناحک من الرّهب

«جناح» کنایه از «بازو» یا «دست» است. «رهب» نیز معادل «خوف» و «ال» در آن برای عهد است و اشاره به ترسی دارد که بر موسی(ع) در وادی طور، به خاطر مواجه شدن با چیزهای ناگهانی و دور از انتظار، غلبه یافته بود. بنابراین «و اضمم إلیک...»؛ یعنی، برای فائق آمدن بر این ترسی که بر تو مستولی شده، بازوانت را به خودت بچسبان.

426- دعوت موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

4

- مائده - 5 - 20 - 2

2- دعوت بنی اسرائیل از سوی موسی (ع) به یادآوری نعمت های الهی بر آنان

و اذ قال موسی لقومه یقوم اذکروا نعمه اللہ علیکم

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 128 - 1

1 - موسی (ع) پس از تصمیم فرعون به سرکوبی بنی اسرائیل ، مردمش را به استعانت از خدا و صبر و مقاومت در برابر آزار های فرعونیان فراخواند .

قال موسی لقومه استعینوا باللہ و اصبروا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 75 - 2

2- موسی و هارون (ع) از سوی خدا مأمور بودند رسالت خود را به فرعون و سران حکومتش اعلان کنند و آنان را به ایمان فراخوانند .

ثم بعثنا من بعدهم موسی و هرون إلی فرعون و ملایه

ص: 202

«ملاً» به معنای رؤساست (لسان العرب).

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 84 - 11، 3

3 - موسی (ع) تسلیم و توکل را نشانه های ایمان راستین به خدا اعلام کرده و قوم خویش را به دست یافتن به آن فراخواند .

و قال موسی یقوم إن كنتم ءامنتم بالله فعلیه توكلوا إن كنتم مسلمین

11 - از امام باقر (ع) روایت شده است : « . . . ان قوم موسی استعبدهم آل فرعون و قالوا : لو كان لهؤلاء علی الله كرامه كما یقولون ما سلطنا علیهم فقال موسی لقومه : یا قوم إن كنتم ءامنتم بالله فعلیه توكلوا . . . » ;

. . . همانا آل فرعون، قوم موسی را به بردگی گرفته بودند و می گفتند اگر آنان همان گونه که می گویند در نزد خداوند کرامتی داشتند، ما را بر آنان مسلط نمی ساخت. پس موسی (ع) به قوم خود گفت: ای قوم! اگر ایمان به خدا دارید، پس بر او توکل کنید . . . ».

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 85 - 1

1 - قوم موسی ، پس از توصیه و دعوت او ، اعلام داشتند : ما تنها بر خدا توکل کرده و جز او بر احدی اتکال نخواهیم کرد .

و قال موسی یقوم . . . فعلیه توكلوا . . . فقالوا علی الله توكلنا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 58 - 11، 12

11 - دعوت موسی (ع) و مقابله فرعون با آن حضرت، موضوعی مطرح در افکار عمومی مردم مصر

فاجعل ... موعداً ... مكاناً سوئی

سعی فرعون در مقابله با موسی (ع) به وسیله سحر، و دعوت از مردم برای شرکت در این رویارویی، حکایت از آن دارد که موضوع دعوت آن حضرت، موضوعی مطرح در جامعه آن زمان بوده و مردم این رویداد را تعقیب می کرده اند.

12 - فرعون، ناگزیر از قانع کردن افکار عمومی مردم مصر، در برابر دعوت و معجزات حضرت موسی (ع)

فلنأتینک بسحر مثله فاجعل ... مكاناً سوئی

427- دعوت‌های موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- اسراء - 17 - 101 - 2

2- دعوت حضرت موسی (ع)، همراه با دلایل روشن (معجزات گویا) بر حقانیت رسالتش بود.

و لقد آتینا موسی تسع آیت بیئت

ص: 203

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 47 - 21

21 - موسی و هارون (ع) ، محرومیت فرعون از هدایت را به وی گوشزد نموده و او را به پیروی از هدایت دعوت کردند .

والسلم علی من اتبع الهدی

جمله «السلام علی ..» خبریه است و به کار بردن عنوان «من اتبع...»، اشاره به نبود این وصف در فرعون و برای ترغیب او به تحصیل آن است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 61 - 6

6 - بهره جستن موسی (ع) از تجمع مردم مصر جهت تماشای صحنه مقابله او و ساحران ، برای بیم دادن مردم و دعوت آنان به توحید و ایمان

قال لهم موسی ویلکم لا تقفروا علی الله کذباً

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 38 - 1,2

1 - گفت وگویی فرعون با سران و اشراف مصر ، درباره دعوت موسی از آنان مبنی بر پذیرش خدای یگانه

وقال فرعون یا ایها المأما علمت لکم من إله غیری

«ملاً» به شخصیت های برجسته و بزرگان قوم گفته می شود.

2- فرعون، درباره خدای مورد ادعای موسی اظهار تردید کرد.

وقال فرعون... ما علمت لكم من إله غيري

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- زخرف - 43 - 46 - 2

2- دعوت موسی (ع)، همراه با آیات و معجزاتی چند از سوی خداوند

و لقد أرسلنا موسى بآيتنا

مقصود از «آیات» به قرینه سیاق، معجزات می باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

20

- نازعات - 79 - 18 - 1

1- موسی (ع) از جانب خداوند، مأمور راهنمایی فرعون به راه تکامل و درست کاری و ترغیب او به پاکسازی خویش از آلودگی ها

فقل هل لك إلى أن تزكى

زکات به دو معنا است: 1. نمو 2. طهارت (مقایس اللغه) و به کسی که صالح و درست کار شود، می گویند «ترکیه» شده است.

(قاموس)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 204

- نازعات - 79 - 19 - 2

2- دعوت فرعون به خشیت از خداوند، از اهداف رسالت موسی (ع)

فتخشی

- دعوت فرعون به خشیت از خداوند، از اهداف رسالت موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

20

- نازعات - 79 - 24 - 5

5- ادعای ربوبیت برتر، موضع گیری فرعون در برابر طرح توحید ربوبی از سوی موسی (ع)

و أهدیک إلی ربّک . . . أنا ربّکم الأعلى

جمله «و أهدیک إلی ربّک» در آیات پیشین، سخنی بود که موسی(ع)، آن را با توجه به انکار ربوبیت خداوند از سوی فرعون، مطرح ساخت. فرعون در واکنش به این دعوت، برترین ربوبیت را برای خود قائل شد.

دفاع از موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

14

- احزاب - 33 - 69 - 2

2- خداوند، از اتهامی که قوم موسی به آن حضرت وارد کردند، دفاع کرد و او را از آن مبرا دانست.

لا تکنونوا کالذین ءاذوا موسی فبرّاه الله ممّا قالوا

«برّاه الله ممّا قالوا» قرینه است بر این که مراد از اذیت به موسی(ع)، تهمت و افترا بوده است.

7- دفاع مؤمن آل فرعون از موسی (ع) ، جلوه ای از حمایت و امداد خداوند از او

إِنِّي عَذتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ .. وَقَالَ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ مِّنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ إِيمَانَهُ

ذکر دفاع مؤمن آل فرعون از موسی (ع) - پس از پناه بردن آن حضرت به خداوند از شر فرعون - می تواند گویای برداشت یاد شده باشد.

11 - دفاع مؤمن آل فرعون از موسی (ع) ، به خاطر برخورداری بودن اندیشه و عقیده او بر دلیل و برهان روشن

أَن يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ وَقَدْ جَاءَكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ مِنْ رَبِّكُمْ

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که جمله «و قد جئناکم بالبیّنات ..» - که حال برای فاعل «یقول» یا «رجلاً» است - در مقام تعلیل برای مطلب پیشین؛ یعنی، تقبیح کشتن موسی (ع) می باشد.

2- مؤمن آل فرعون ، پس از کتمان ایمانش به مدتی چند ، آن را فاش ساخت و به موضع گیری علنی علیه فرعون و دفاع از موسی (ع) پرداخت .

وَقَالَ الَّذِي ءَامَنَ يَقَوْمِ اتَّبِعُونِ

فراخوانی مردم به پیروی از خویش، بیانگر علنی کردن ایمان و موضع اعتقادی شخص است.

428- دلایل اجابت دعای موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 37 - 3

3- برخورداری موسی (ع) از نعمت بزرگ خداوند در گذشته، مایه اطمینان او به اجابت حتمی خواسته هایش در وادی طوی بود.

و لقد منّا علیک مرّه أُخری

تعبیر «لقد» نشانه سوگند است. خبر از گذشته همراه با تأکید، برای ایجاد اطمینان نسبت به وعده های مربوط به آینده (اُتیت سؤلک) است.

429- دلایل حقانیت معجزه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 69 - 7

7- بلعیده شدن سحر ساحران به وسیله عصای موسی، نشانه بطلان سحر و حقانیت معجزه موسی

و ألق ما فی یمینک تلقف ما صنعوا إنّما صنعوا کید سحر

جمله «إنّما صنعوا...» تعلیل برای «تلقف» است؛ یعنی، بدان جهت که سحر، کیدی بیش نیست، در برابر حقیقت اعجاز موسی نابود خواهد شد و به دین وسیله بطلان سحر ساحران و حقانیت معجزه اثبات خواهد گردید.

430- دلایل حقانیت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 103 - 3

3- موسی (ع)، برخوردار از دلایلی فراوان بر حقانیت رسالت خویش

ثم بعثنا من بعدهم موسی بنایتنا

کلمه «آیات» به معنای علامتها و نشانه هاست و از مصادیق آن به قرینه «بعثنا»، نشانه های راستی و درستی بعثت موسی خواهد بود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 105 - 5

5- موسی (ع) برای اثبات رسالت الهی خویش برخوردار از دلیلی روشن بود.

قد جئتکم ببینه من ربکم

«با» در «ببینه» به معنای مصاحبت است. بنابراین جمله «قد جئتکم ببینه» یعنی من با دلیلی روشن به سوی

ص: 206

شما آمدم.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 108 - 2

2 - سفید گشتن دست موسی (ع) پس از نمایان ساختن آن ، دومین معجزه موسی و آیتی برای حقانیت رسالت او

و نزع یده فإذا هی بیضاء للنظرین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 118 - 3

3 - معجزه موسی (ع) در صحنه مبارزه با ساحران ، عامل تثبیت حقانیت وی و از میان رفتن تمام دستاورد های دیرینه فرعون و اشراف دربارش شد .

فوق الحق و بطل ما کانوا یعملون

برداشت فوق بر این اساس است که مراد از ضمیر «کانوا» و «یعملون» فرعون و فرعونیان باشد. بر این مبنا مقصود از «ما» در «ما کانوا» تلاشهای فرعونیان برای تثبیت ربوبیت فرعون و مانند آن خواهد بود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- اسراء - 17 - 101 - 2

2- دعوت حضرت موسی (ع) ، همراه با دلایل روشن (معجزات گویا) بر حقانیت رسالتش بود .

و لقد آتينا موسى تسع آيات بيّنت

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 72 - 4

4- بینات (دلایل روشن) موسی (ع)، برهان هایی واضح بر حقانیت او و باطل بودن ادعا های فرعون

قالوا لن نُؤثِرک علی ما جاءنا من البیّنات

431- دلایل رسالت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- زخرف - 43 - 46 - 9

9- رسالت موسی (ع)، رسالتی دشوار و نیازمند آیات، دلایل و تأیید های متعدد

بایتنا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

18

- ذاریات - 51 - 38 - 7

7- رسالت موسی (ع) به سوی فرعون، همراه با دلایل قاطع و روشن

ص: 207

أرسلنه إلى فرعون بسلطن مبین

«سلطان» به معنای حجت و برهان است.

432- دلایل صداقت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 30 - 3

3 - اظهار آمادگی موسی ، برای ارائه دلیلی روشن و محسوس (معجزه) بر صدق رسالت خویش

قال أولوجتتك بشی ء مبین

مراد از «بشی ء مبین» به قرینه آیات بعد، معجزه عصا و ید بیضا است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 31 - 1,3

1 - موافقت فرعون با پیشنهاد موسی (ع) مبنی بر ارائه دلیل محسوس و روشن بر صدق رسالت خویش

قال أولوجتتك بشی ء مبین . قال فأت به

3 - فرعون دلایل آفاقی و انفسی ارائه شده از سوی موسی را گویای صدق ادعای او ندانسته و تنها معجزه را شاهد صدق گفتارش می دانست .

قال رب السموت و الأرض ... قال ... لأجعلنك من المسجونین . قال أولوجتتك بشی ء

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که فرعون دلایل آفاقی و انفسی حضرت موسی را نپذیرفت و ضمن تمسخر آنها، او را به زندان تهدید کرد؛ ولی آن گاه که آن حضرت مسأله معجزه (شی ء مبین) را مطرح ساخت، فرعون به ظاهر به آن تن داد و پذیرفت.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 33 - 2

2- ید بیضا، دومین معجزه موسی (ع) و دلیل صدق رسالت وی

و نزع یده فإذا هی بیضاء

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- دخان - 44 - 19 - 5

5- موسی (ع)، ارائه دهنده برهانی آشکار، بر صدق خویش در دعوی رسالت

إِنِّي آتِيكُمْ بِسُلْطٰنٍ مُّبِينٍ

433- دلایل عجز موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 68 - 2

ص: 208

2- خضر (ع) بی اطلاعی موسی از زوایای کردار وی را، دلیل ناتوانی موسی از تحمّل عملکرد وی دانست.

إِنك لَن تَسْتَطِيعُ . . . وَ كَيْفَ تَصْبِرُ عَلٰى مَا لَمْ تُحِطْ بِهٖ خَيْرًا

434- دلایل نبوت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 92 - 2

2 - موسی (ع)، برخوردار از دلایل و معجزاتی فراوان بر پیامبری خویش

و لقد جاء کم موسی بالبینت

جمع آوردن «بینات» همراه با «ال» استغراقی، بیانگر کثرت آن بینات است. «بینه» به معنای دلیل روشن است و از مصداقهای مورد نظر آن، معجزه می باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 105 - 5

5 - موسی (ع) برای اثبات رسالت الهی خویش برخوردار از دلیلی روشن بود.

قَدْ جِئْتُمْ بِبَیِّنَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ

«با» در «ببینه» به معنای مصاحبت است. بنابراین جمله «قَدْ جِئْتُمْ بِبَیِّنَةٍ» یعنی من با دلیلی روشن به سوی شما آمدم.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

3- موسی و هارون (ع) برای اثبات نبوت خود، دارای معجزات متعددی بودند.

ثم بعثنا... موسی و هرون... بأیتنا

با توجه به جمله «قالوا این هذا لسحر مبین» در آیه بعد، استفاده می شود که مراد از «آیات» در این جا عبارت از کارهایی است که بشر بر انجام آن توانایی ندارد؛ بلکه به طور یقین فعل خداست که به دست انسانی انجام گرفته است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

8

- هود - 11 - 96 - 2,3

2- موسی (ع) برخوردار از معجزاتی فراوان و با عظمت بر رسالت الهی خویش

و لقد أرسلنا موسی بأیتنا

مراد از آیات (نشانه ها) در آیه فوق، معجزات است و جمع آوردن آن حاکی از کثرت آنهاست. اضافه آن به ضمیر متکلم (نا) دلالت بر عظمت و بزرگی آن معجزات دارد.

3- موسی (ع) دارای حجت و دلیلی روشن و روشنگر بر رسالت الهی خویش بود.

و لقد أرسلنا موسی بأیتنا و سلطن مبین

«سلطان» به معنای حجت و برهان است. «مبین» به معنای روشن و نیز روشنگر است؛ یعنی، هم به صورت

ص: 209

لازم و هم به صورت متعدی استعمال می شود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 22 - 4

4 - یدیضا و مار شدن عصا ، دو معجزه برای اثبات رسالت موسی (ع) بود .

فَأَلْقِيهَا إِذَا هِيَ حَيْثَ تَسْعَى . . . وَاضْمَمَ يَدَكَ ... آیه اُخْرَى

«آیه» (علامت)، حال است برای فاعل «تخرج» و به قرینه آیات بعد که در آنها هدایت فرعون بر عهده موسی نهاده شده، مراد از «آیه»، علامت رسالت او است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 72 - 5

5 - تبدیل عصا به موجودی که ابزار سحر ساحران را بلعید و به حالت اولیه برگشت ، حاوی نشانه های متعددی بر رسالت موسی (ع)

ما جاءنا من البَيِّنَاتِ

از این که ساحران، از مشاهدات خود با تعبیر «بیّنات» (جمع «بیّنه») یاد کردند، به دست می آید که آنچه دیدند، معجزات متعددی در ضمن یک معجزه بود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 33 - 2

2- ید بیضا، دومین معجزه موسی (ع) و دلیل صدق رسالت وی

و نزع یده فإذا هی بیضاء

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 36 - 3

3- معجزات ارائه شده از سوی موسی (ع)، دلایلی روشن و غیر قابل انکار بر رسالت الهی وی

فلما جاءهم موسی بآیتنا ینت

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 23 - 2

2- رسالت موسی (ع)، همراه با نشانه های الهی و حجت و برهان روشن و روشنگر بود.

و لقد أرسلنا موسی بآیتنا و سلطن مبین

«سلطان» در این آیه به معنای حجت است و «مبین» در معنای «روشن» و «روشنگر» به کار می رود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- دخان - 44 - 19 - 5,8

5- موسی (ع)، ارائه دهنده برهانی آشکار، بر صدق خویش در دعوی رسالت

إتیءاتیکم بسلطن مبین

8- معجزات و دلایل نیرومند موسی (ع) ، پشتوانه آن حضرت در برخورد مقتدرانه با فرعونیان

أَنْ أَدُّوا .. وَأَنْ لَا تَعْلُوا ... إِيَّائِكُمْ بِسُلْطَنٍ مَبِينٍ

تعبیر «إِيَّائِي ..» در مقام تعلیل است؛ یعنی، موسی(ع) به دلیل بهره مندی از «سلطان مبین»، به فرعونیان فرمان «أَنْ أَدُّوا» و «أَنْ لَا تَعْلُوا» می دهد.

435- دلجویی از موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 144 - 4

4 - دلجویی خداوند از موسی (ع) ، به سبب پاسخ منفی او در تقاضای رؤیت وی

قال لن ترنی .. قال یموسی إینی اصطفیتک علی الناس

به نظر می رسد بیان نعمتهای ویژه خداوند به موسی(ع) پس از رد تقاضای وی (رؤیت خدا) به هدف دلجویی از او باشد. یعنی اگر رؤیت برای تو ممکن نشد، ولی خدا نعمتهایی ارزانی تو داشت که به دیگران عطا نکرد.

436- دلداری به خانواده موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- نمل - 27 - 7 - 6

6 - قرار گرفتن خانواده موسی در شرایط نیاز به دلگرمی و امید

إِذْ قَالَ مُوسَى لِأَهْلِهِ .. سَأَتِيكُمْ مِنْهَا بَخِيرٌ ... تَصْطَلُونَ

از تعبیر «إِيَّائِي آنست ناراً» و «سَأَتِيكُمْ» - که جمله اول به صورت مؤکد به «إِنَّ» و جمله دوم به صورت مؤکد با حرف تنفیس آمده است - استفاده می شود که خانواده موسی در شرایط اضطراب آور و دلهره آمیزی قرار داشتند که موسی می بایست به آنان دلگرمی می داد و امید

می بخشید.

437- دلدارى به مادر موسى (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 7 - 10

10 - اطمینان بخشی خداوند به مادر موسى و وعده قطعی به بازگرداندن فرزندش به آغوش وی

إِنَّا رَأَوْهُ إِلَيْكَ

438- دلدارى به موسى (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 211

- اعراف - 7 - 156 - 9

9- خداوند با بیان عدم تقدیر عذاب بر همگان و جریان آن بر اساس مشیت خویش ، موسی (ع) را از نگرانی شمول عذاب بر همه بنی اسرائیل رها ساخت .

قال عذابى أصيب به من أشاء ورحمتى وسعت كل شىء

جمله «عذابى أصيب به من أشاء» در مقابل «و رحمتى وسعت كل شىء»، بیانگر این است که خداوند خواهان عذاب همگان نخواهد شد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 46 - 1

1 - خداوند از موسی و هارون (ع) خواست نگران موفقیت خود نباشند و از واکنش فرعون ، ترسی به دل راه ندهند .

إتنا نخاف . . . قال لاتخافا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 68 - 5

5 - خداوند ، به موسی (ع) اطمینان بخشید که توان او برتر از همه ساحران حاضر در صحنه مبارزه و مقام او رفیع تر از فرعون و فرعونیان است .

إتك أنت الاعلى

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- شعراء - 26 - 15 - 1

1 - اطمینان بخشیدن خداوند به موسی (ع)؛ مبنی بر ناتوانی فرعونیان از قتل وی

فأخاف أن يقتلون . قال كلاً

بنابراین احتمال که «کلاً» پاسخ «أخاف أن يقتلون» است، برداشت یاد شده به دست می آید.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 25 - 9

9 - اقدام شعیب به دلداری موسی (ع) رفع نگرانی و ترس از وی و اعلام نجات یافتش از شر فرعونیان

قال لا تخف نجوت من القوم الظلمين

439- دوران نبوت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 103 - 1

1 - خداوند، موسی (ع) را پس از نوح، هود، صالح، لوط و شعیب به پیامبری مبعوث کرد.

ثم بعثنا من بعدهم موسی

ص: 212

مراد از ضمیر در «من بعدهم» پیامبرانی است که داستان‌شان در آیات پیشین مطرح شد.

440- دوران نوح (ع) تا موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 103 - 2

2- فاصله زمانی بین بعثت موسی (ع) و پیامبران پیش از او (نوح و . . .) فاصله ای طولانی

ثم بعثنا من بعدهم موسی

کلمه «ثم» دلالت می کند که بعثت موسی (ع) با فاصله ای طولانی نسبت به بعثت پیامبران پیشین، تحقق یافته است.

441- دین موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

2

- بقره - 2 - 248 - 11

11 - صندوق معهود ، یادآور و موجب برانگیختن بنی اسرائیل به پیروی از آیین موسی (پیکار در راه خدا و رهایی از اسارت متجاوزان) *

و بقیه ممّا ترک ال موسی و ال هرون

ذکر جمله «بقیّه ممّا ترک . . .» شاید از این جهت باشد که به بنی اسرائیل خاطرنشان سازد که پیوند مذهبی خود را با موسی (ع) قطع نمایند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

15

1 - موسی و هارون (علیهما السلام)، برخوردار از کتاب آسمانی (تورات) و شریعت مستقل و جدا از شریعت الهی پیشین

و اٰتینهما الکتب

دریافت کتاب آسمانی، می تواند حاکی از دریافت شریعت مستقل و جدا از شریعت سابق باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 27 - 6

6 - ربوبیت مطلق الهی، نقطه اصلی تضاد میان آیین موسی و آیین فرعونیان

و قال فرعون ذرونی اقتل موسی و لیدع ربّه . . . و قال موسی اِنّی عذت برّبّی و ربّکم

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- فصلت - 41 - 45 - 2

2 - موسی (ع)، از پیامبران صاحب شریعت و کتاب آسمانی

ص: 213

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- شوری - 42 - 13 - 4، 13

4- نوح ، ابراهیم ، موسی ، عیسی (ع) و پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) ، پیامبران اولوالعزم و دارای شریعت

شرع لكم من الدين ما وصّى به نوحًا . . . و موسى و عيسى

13 - شرایع آسمانی ، منحصر در شریعت نوح ، ابراهیم ، موسی ، عیسی (ع) و پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) است .

شرع لكم من الدين ما وصّى به نوحًا . . . و عيسى

از این که خداوند به یادآوری شریعت های یاد شده بسنده نموده، برداشت بالا به دست می آید.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- جاثیه - 45 - 17 - 1

1 - اعطای دلایل آشکار از سوی خداوند به بنی اسرائیل ، درباره شریعت موسی

و آتینهم بینه من الأمر

«من» در «من الأمر» می تواند به معنای «فی» باشد و کلمه «الأمر» اشاره به کتاب و شریعت موسی (ع) داشته باشد.

442- ذکر قصه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، موظف به یادآوری سرگذشت موسی (ع) و قومش و به خاطر سپردن آن

و إذ قال موسی لقومه

برداشت فوق مبتنی بر این است که فعل «اذکر» قبل از «إذ» مقدر باشد. بنابراین، آیه خطاب به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و بیان وظیفه آن حضرت است.

2- سرگذشت موسی (ع) و قومش، درس آموز و شایسته به خاطر سپردن

و إذ قال موسی لقومه

اینکه خداوند پیامبر (صلی الله علیه و آله) را موظف به یادآوری سرگذشت حضرت موسی (ع) کرده است، حکایت از اهمیت و سودمندی آن دارد و شایسته است انسانها آن را به خاطر بسپارند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 60 - 4

4- تلاش موسی (ع) برای یافتن خضر (ع)، واقعه ای درخور یادآوری و توجه است.

و إذ قال موسی لفتیه لأبرح

«إذ» مفعول برای «أذکر» در تقدیر است.

ص: 214

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- مریم - 19 - 51 - 1

1- پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) وظیفه دار یادکرد سرگذشت حضرت موسی در قرآن

واذکر فی الکتب موسی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 9 - 2

2- تاریخ زندگی موسی (ع) و حوادث آن، درس آموز و شایان توجه و تأمل برای رهبران و مبلغان دین است.

و هل اتیک حدیث موسی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 10 - 1

1 - سرگذشت مبارزه موسی (ع) با فرعونیان، شایان توجه و درس آموزی

و إذ نادى ربك موسى

واژه «إذ» در محل نصب و مفعول برای فعل محذوف است؛ یعنی، «واذکر إذ نادى..» فرمان الهی مبنی بر به خاطر آوردن سرگذشت موسی بیانگر حقیقت یاد شده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- نمل - 27 - 7 - 1

1 - سرگذشت موسی و خانواده اش در وادی طور ، شایان ذکر و یادآوری

إذ قال موسی لأهله

«إذ» اسم زمان در محل نصب و مفعولٌ به برای فعل محذوف است؛ یعنی، «اذکر إذ قال موسی لأهله..»؛ زمانی را که موسی به کسانش گفت... به یادآور».

443- رازداری خواهر موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 40 - 9

9 - خواهر موسی ، دختری زیرک و راز نگه دار بود .

هل أدلکم علی من یکفله

444- راهیابی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 22 - 5

5 - امید بستن موسی (ع) به هدایت خداوند در یافتن راهی بی خطر و رساننده به مدین

ص: 215

«سواء السبیل» (راه وسط) کنایه از راهی است که خطر گم شدن در آن نباشد و به راحتی انسان را به مقصد برساند.

445- رحمت بر موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- مریم - 19 - 53 - 1،3

1- برانگیخته شدن هارون (ع) به نبوت، موهبت خداوند و پرتوی از رحمت او به موسی (ع) بود.

ووهبنا له من رحمتنا آخاه هرون نبیاً

3- حضرت موسی (ع) مشمول رحمت الهی

ووهبنا له من رحمتنا

446- رد اعتراض موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 73 - 1

1- موسی (ع) با به یاد آوردن گفتار خضر درباره ناشکیبایی وی، به ناروا بودن اعتراض خود پی برد.

قال لاتواخذنی بما نسیت

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

4- خضر (ع) با اشاره به ناآگاهی موسی (ع) از انگیزه قتل نوجوان، اعتراض وی را ناموجه دانست و آن را نشانه درستی شناخت خویش از کم طاقتی و بی صبری موسی (ع) خواند.

لقد جئت شيئاً نكراً . قال ألم أقل لك إنك لن تستطيع معي صبراً

447- رد درخواست غذای موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

4- هیچ یک از مردم شهر، حاضر به میزبانی و اطعام موسی و خضر (ع) نشد.

استطعما أهلها فأبوا أن يضيّفوهما

«إباء» به معنای «امتناع و سرباز زدن» است.

ص: 216

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 105 - 11

11 - موسی (ع) علاوه بر رسالت رهبری بنی اسرائیل را نیز از جانب خداوند عهده دار بود .

إني رسول من رب العلمين .. فأرسل معي بنی إسرائيل

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 75 - 2

2 - موسی و هارون (ع) از سوی خدا مأمور بودند رسالت خود را به فرعون و سران حکومتش اعلان کنند و آنان را به ایمان فراخوانند .

ثم بعثنا من بعدهم موسی و هرون إلی فرعون و ملایه

«ملاً» به معنای رؤساست (لسان العرب).

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

8

- هود - 11 - 97 - 1

1 - خداوند ، موسی (ع) را برای هدایت فرعون و بزرگان دربارش ، به سوی آنان فرستاد .

و لقد أرسلنا موسی .. إلی فرعون و ملایه

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

9

- ابراهیم - 14 - 8 - 1

1- موسی (ع) در راستای رسالت خویش به بنی اسرائیل اعلام کرد که کفر آنان و تمامی ساکنان زمین زیانی به خداوند نمی رساند .

و قال موسی إن تکفروا أنتم و من فی الأرض جمیعاً فإن الله لغنی حمید

«إن» در «إن تکفروا» شرطیه است و جواب آن «لم يتضرر هو» می باشد که محذوف است و «فإن الله لغنی» تعلیل جزای شرط محذوف می باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 24 - 2

2- خداوند ، موسی (ع) را به حرکت به سوی فرعون و بازداشتن او از طغیان گری ، فرمان داد .

اذهب إلى فرعون إنه طغی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 42 - 14، 2

2- موسی و هارون (ع) ، به همراه با آیات و معجزات الهی - مأمور حرکت برای انجام رسالت خویش شدند .

اذهب أنت و أخوک ب-آیتی

14 - خداوند ، موسی (ع) را مأمور ابلاغ حکم رسالت به هارون کرد و از او خواست وی را به سستی نوزیدن در ذکر خدا توصیه کند .

ص: 217

اذهب أنت و أخوك ب--آیتی و لاتنیا فی ذکری

خطاب به موسی(ع) در وظایف مشترک بین او و هارون(ع) اقتضا می کند که موسی(ع) دستورات ارائه شده را به هارون(ع) برساند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 43 - 2

2- حرکت موسی و هارون (ع) به سوی فرعون و بازداشتن او از طغیان گری ، فرمان مؤکد و مکرر خداوند به آن دو بود .

اذهب .. اذهب أنت و أخوك ... اذها إلى فرعون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 45 - 5

5- نگرانی موسی و هارون (ع) از ناکامی در ابلاغ پیام خداوند به فرعون

إتنا نخاف أن يفرط علينا أو أن يطغى

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 46 - 9

9- موسی و هارون (ع) ، با خطابی مشترک از سوی خداوند ، وحی الهی را دریافت کردند .

قال لاتخافا إني معكما

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 47 - 13، 14، 11

11 - موسی و هارون (ع)، از جانب خداوند مأمور بازداشتن فرعون از شکنجه بنی اسرائیل بودند .

إِنَّا رَسُولَا رَبِّكَ .. وَلَا تَعْدُبْهُمْ

13 - خداوند، به موسی و هارون (ع) فرمان داد تا داشتن معجزه برای اثبات رسالت خویش را به فرعون ابلاغ کنند .

قد جئناک بـآیه

«آیه» اسم جنس و قابل اطلاق بر کم و زیاد است. بنابراین می توان بر معجزات متعدد نیز «آیه» اطلاق کرد.

14 - توجه دادن فرعون به وابستگی امور زندگانی او به ربوبیت خداوند، از جمله برنامه های دیدار موسی و هارون (ع) با فرعون بود .

إِنَّا رَسُولَا رَبِّكَ .. بـآیه من ربّک

تکرار «ربّک» در این آیه و در خطاب به فرعون - با توجه به ادعای ربوبیت او - برای متذکر ساختن وی به انحصار ربوبیت برای خداوند است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 48 - 3، 5

3 - انذار فرعون از عذاب، با لحنی ملایم و پس از تبشیر وی، از وظایف موسی و هارون بود .

ص: 218

والسلم علی من .. العذاب علی من کذب

ظاهر کلام آن است که انذار فرعون پس از تبشیر او صورت گرفته باشد. به کار گرفتن صیغه های غایب در انذار، و نیز تصریح به وحی بودن آن همراه با تأکید، جملگی گواه نرمی گفتار موسی و هارون در سخن گفتن با فرعون است.

5- موسی و هارون (ع) در برابر فرعون، موظف به تأکید بر وحی بودن هشدار عذاب

إِنَّا قَدْ أُوحِيَ إِلَيْنَا أَنَّ الْعَذَابَ

جمله «إِنَّا قَدْ...» حاوی تأکید با «إِن» و «قَدْ» است، که بر وحی بودن پیام ها - به خصوص پیام انذار از عذاب - تأکید دارد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 49 - 5

5- با وجود مشارکت موسی و هارون (ع) در وحی و رسالت، مسؤولیت آن با موسی (ع) بود.

قال فمن ربكما يموسى

موسی و هارون(ع)، در کلیه مکالمات خود موظف بودند که پیام مشترک خویش را به فرعون ابلاغ کنند و از این رو کلیه ضمائر در آیات گذشته به صورت تثنیه و مشترک آمده است (اذهبا، قولاً لاتخافا، معكما، فقولاً، رسولا، جنناک، إنا، إلینا); ولی فرعون در مطرح کردن سؤال خود در عین مخاطب قرار دادن هر دو، پاسخ را از موسی(ع) طلب می کند (یا موسی). این قرینه ها نشان دهنده آن است که در عین اشتراک موسی و هارون(ع) در رسالت، رهبری با موسی(ع) بوده و فرعون به آن پی برده بود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 50 - 13

13- موسی (ع)، رسالت خویش را پرتویی از هدایت گسترده ربوبی دانست.

من ربكما .. ربنا الذی أعطی کل شیء خلقه ثم ھدی

مناسبت بحث موسی(ع) با فرعون، چنین اقتضا کرده است که آن حضرت، موضوع هدایت عام الهی را مطرح کند تا پاسخ سؤال مقدر فرعون را داده باشد؛ زیرا ممکن بود فرعون بگوید: بر فرض که خدای خالق ربّ تو است، چه دلیلی بر لزوم پذیرش سخن رسولان او وجود دارد؟ موسی(ع) با مطرح کردن هدایت عام الهی، علاوه بر پاسخ به سؤال احتمالی او، زمینه کلی اثبات رسالت خویش را نیز مطرح کرده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 77 - 1,8

1 - موسی (ع)، مأمور به حرکت در آوردن شبانه بنی اسرائیل، جهت خروج و هجرت از مصر

و لقد أوحینا إلی موسی أن أسر بعبادی

«إسراء» به معنای سیر شبانه و حرف «باء» برای تعدیه است، «أسر بعبادی»؛ یعنی، بندگان مرا شبانه حرکت بده [و از مصر خارج کن].

8 - ایجاد راهی خشک در عمق دریای سرخ برای عبور بنی اسرائیل، از مأموریت های موسی (ع)

فاضرب لهم طریقاً فی البحر یبسا

«اضرب لهم...»، یعنی برای آنان راهی را ایجاد کن. «یبس» به معنای خشک است. «ال» در «البحر» عهد

ص: 219

ذهنی و اشاره به دریای مشخصی است که در مسیر هجرت قرار داشت. گروهی از مفسران آن را دریای سرخ و برخی رود نیل دانسته اند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

12

- مؤمنون - 23 - 45 - 2

2- رسالت موسی و هارون ، در تداوم خط رسولان پیشین بود .

ثم أرسلنا رسلنا تترًا .. ثم أرسلنا موسی و أخاه هرون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 10 - 3

3- ندا و فرمان الهی به موسی (ع) برای ارشاد فرعونیان

و إذ نادى ربك موسى أن ائت القوم الظلمين

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 11 - 4

4- هشدار موسی (ع) به خاندان فرعون نسبت به فرجام شوم ستم کاری ، مأموریتی از سوی خداوند

أن ائت .. قوم فرعون ألا يتقون

عبارت «ألا يتقون» مقول برای قول محذوف است؛ یعنی، «فقل لهم ألا يتقون». گفتنی است که مفعول «يتقون» در این آیه حذف شده و تقدیر آن به قرینه آیه قبل چنین است: «ألا يتقون عاقبه ظلمهم».

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 15 - 4,5

4 - موسی و هارون (ع) ، مأمور حرکت به سوی فرعونیان با تکیه بر حمایت قاطع الهی

قال کلاً فاذهباً بایتنا إنا معکم

5 - تجهیز موسی و هارون (ع) به وسیله آیات و معجزات گوناگون الهی برای ایفای نقش رسالت

فاذهباً بایتنا

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 16 - 1,4,6

1 - فرمان الهی به موسی و هارون (ع) مبنی بر مواجهه مستقیم با فرعون و اعلام رسالت خویش به وی

فأتیا فرعون فقولاً إنا رسول ربّ العلمین

«أنتی و إتیان» در این جا به معنای حاضر شدن و خود را رساندن است. بنابراین «فأتیا فرعون»؛ یعنی، خود را به فرعون برسانید و ...

4 - نخستین سخن موسی و هارون (ع) ، اعلام رسالت خویش از سوی پروردگار جهانیان

فأتیا فرعون فقولاً إنا رسول ربّ العلمین

6 - موسی و هارون (ع) ، پیام دار رسالتی واحد و مأموریتی یگانه

إنا رسول ربّ العلمین

با این که خبر مشتق باید از حیث افراد، تشبیه و جمع با مبتدا مطابقت کند، به کارگیری «رسول» به صورت مفرد، بیانگر برداشت یاد شده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 17 - 2

2- موسی و هارون (ع)، مأمور هجرت از سرزمین مصر به همراه بنی اسرائیل

آن ارسِل معنا بنی اِسْرَءِیل

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 52 - 1

1- وحی خداوند به موسی (ع) در خارج ساختن شبانه بنی اسرائیل از سرزمین مصر

و أوحینا إلی موسی أن أسر بعبادی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- نمل - 27 - 12 - 1

1- فرمان خدا به موسی (ع) مبنی بر فروبردن دست در گریبان خویش و خارج ساختن آن با سپیدی جَدَّاب و غیرزنده

و أدخل یدک فی جیبک تخرج بیضاء من غیر سوء

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

14

- سجده - 32 - 23 - 3

3- رسالت پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) ، امر بی سابقه ای نبوده و در ادامه رسالت پیامبران گذشته است .

بل هو الحقّ من ربّک لتتذکر قوماً .. ولقد آتینا موسی الکتب

احتمال دارد ذکر «ولقد آتینا موسی ..» در این سوره به منظور اثبات نبوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) باشد که در آیه سه از آن، سخن گفته شده است. لازم به ذکر است که ذکر حضرت موسی (ع) از میان انبیای پیشین، می تواند به خاطر مورد اتفاق نظر بودن آن حضرت در میان پیروان ادیان آسمانی باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 24 - 10

10 - رسالت موسی ، دارای محتوایی ضد استکباری و مخالف منافع صاحبان زر و زور

ولقد أرسلنا موسی .. إلى فرعون و هم-ن و قرون فقالوا سحر کذاب

اعزام موسی (ع) از سوی خداوند به سوی مستکبران و صاحبان زر و زور (مانند فرعون، هامان و قارون) و مخالفت شدید آنان با آن حضرت حاکی از مطلب یادشده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 25 - 1

1 - موسی (ع) باره یافتن به دربار فرعونیان ، پیام حق الهی را به آنان ارائه کرد .

ص: 221

لقد أرسلنا موسى . . . إلى فرعون و هم-ن و قرون ... فلما جاءهم بالحق من عندنا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 37 - 5

5 - دستور ساختن بنای مرتفع و رصدخانه برای اطلاع پیدا کردن از خدای موسی (ع) ، نیرنگ و ترفند فرعون برای اثبات دروغ گویی موسی (ع) در ادعای وجود خدای یکتا در جهان

أسبب السموت فأطلع إلى إله موسى

در این که مقصود اصلی فرعون از ساختن بنای مرتفع چه بوده، میان مفسران چند دیدگاه وجود دارد: از جمله این که فرعون با ساختن بنای مرتفع، در صدد نبود که به راه های آسمان دست یابد؛ زیرا کوه های مرتفعی وجود داشت که از برج ها و بنای احداثی او بلندتر بود. از این رو مقصود اصلی او این بود که برای مردم اثبات کند که راه یافتن به آسمان، امری ناممکن است. بنابر این ادعای موسی (ع) به این که در جهان خدایی هست که با او ارتباط دارد، دروغ و باطل می باشد. گفتنی است ذیل آیه - که در آن بی اثر بودن توطئه فرعون سخن به میان آمده - مؤید همین برداشت است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- زخرف - 43 - 46 - 1

1 - خداوند ، موسی (ع) را به سوی فرعون و دربارانش فرستاد .

و لقد أرسلنا موسى بايتنا إلى فرعون و ملائجه

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- دخان - 44 - 18 - 7

7- پیام موسی (ع) برای انسان ها ، عبودیت آنان به درگاه خدا و پایبندی به وظایف بندگی است .

أَنْ أَدُّوا إِلَيَّ عِبَادَ اللَّهِ

«عباد الله» ممکن است منادا به حذف حرف ندا باشد و نه مفعول به برای «ادوا».

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- دخان - 44 - 23 - 2

2- موسی (ع) ، مأمور خارج ساختن شبانه و مخفیانه بنی اسرائیل از مصر

فَأَسْرَبْعَادَى لَيْلاً

«إسراء» (مصدر «أسر») به معنای رفتن در شب است و «لَيْلاً» تأکید آن می باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- دخان - 44 - 24 - 1

1- دستور خداوند به موسی (ع) و بنی اسرائیل ، در عبور از نیل و وانهادن رود آرام و فروهشته به حال خویش

و اترك البحر رهواً

«رهوا»، به معنای حالت آرام و یا گودی و شکافتگی شیء است.

ص: 222

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

19

- مزمل - 73 - 15 - 3

3- خداوند ، همانند رسول گرامی اسلام ، پیامبری به سوی فرعون گسیل داشت .

كما أرسلنا إلى فرعون رسولا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

20

- نازعات - 79 - 16 - 2

2- وحی به موسی (ع) ، جلوه ربوبیت خداوند بر او و از عوامل رشد و تربیت آن حضرت برای انجام رسالت خویش بود .

إذ ناديه ربه

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

20

- نازعات - 79 - 17 - 2

2- حرکت به سوی فرعون و باز داشتن او از طغیان گری ، فرمان خداوند به موسی (ع) در وادی طوی

أذهب إلى فرعون إنه طغي

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

20

1 - موسی (ع) از جانب خداوند ، مأمور راهنمایی فرعون به راه تکامل و درست کاری و ترغیب او به پاکسازی خویش از آلودگی ها

فقل هل لك إلى أن تزكى

زکات به دو معنا است: 1. نمو. 2. طهارت (مقایس اللغه) و به کسی که صالح و درست کار شود، می گویند «تزکیه» شده است.
(قاموس)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

20

1 - موسی (ع) به فرمان خداوند ، مأمور اظهار آمادگی نزد فرعون برای هدایت او به خداوند

و أهدیک إلى ربّک

- موسی (ع) به فرمان خداوند، مأمور اظهار آمادگی نزد فرعون برای هدایت او به خداوند

6 - توجه دادن فرعون به سیطره ربوبیت خداوند بر او ، از رسالت های موسی (ع)

و أهدیک إلى ربّک فتخشی

تصریح به «ربّک» در برابر کسی که مدعی ربوبیت بر انسان ها است - چنان چه در آیات بعد خواهد آمد - گویای برداشت یاد شده است.

ص: 223

449- رشد فکری موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 14 - 3

3- موسی (ع) برخوردار از اعتدال جسمی همراه با قوت فکری در عنفوان جوانی

و لَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَاسْتَوَى

ظاهر این است که جمله «بلغ أشده» اشاره به توان فکری موسی (ع) و عبارت «و استوی» اشاره به توان جسمی او باشد. گفتنی است که «أشده» معادل «قوته» و «استوی» به معنای «إعتدل» می باشد.

450- رشد موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 18 - 2

2- کودکی و بخشی از دوران عمر موسی (ع) و نیز رشد و پرورش جسمی او در خاندان فرعون گذشت .

قال ألم نربک فینا ولیداً و لبث فینا من عمرک سنین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 22 - 3

3- بزرگ شدن موسی (ع) در دامن فرعون ، امری اجباری بود نه نعمتی شایان سپاس .

ألم نرَبِّك فينا وليدًا . . . و تلك نعمه ... أن عبَدتَّ بني إسرائيل

جمله «و تلك نعمه» استفهام انکاری و به تقدیم «أَو تلك . . .» می باشد.

451- رصدخانه در دوران موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 36 - 4

4- وجود علم ستاره شناسی و وسایل آن (همچون رصدخانه) در عصر فرعون و موسی (ع)

و قال فرعون یه-من ابن لی صرحًا

452- رضاع مادر موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 7 - 6,7

6- مأموریت مادر موسی از سوی خداوند، به شیر دادن فرزندش دور از چشم بیگانگان

و أوحینا إلی أم موسی أن أرضعیه

7- شرایط اضطراب آور روحی برای مادر موسی به هنگام ولادت فرزندش و نیز احساس خطر برای او از جانب

ص: 224

فرعونیان ، موجب سرگردانی وی در شیر دادن به موسی (ع) بود .

و أوحینا إلی أمّ موسی أن أرضعیه

توصیه خداوند به مادر موسی برای شیر دادن به فرزندش، می تواند گویای مطلب یاد شده باشد.

453- رضاع موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 12 - 1

1 - احضار دایگان به کاخ فرعون ، برای شیر دادن به موسی (ع)

و حرّمنا علیه المراضع من قبل فقالت هل أدلکم علی أهل بیت یکفلونه لکم

454- رفع اندوه مادر موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 10 - 2

2 - دل مادر موسی ، فارغ از ترس و اندوه نسبت به فرجام نوزادش پس از دریافت وحی الهی

و أوحینا إلی أمّ موسی . . . أن لاتخافی . . . و أصبح فؤاد أمّ موسی فرغاً

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 13 - 7

7- شادی کردن مادر موسی و زدایش غم از دل وی ، از هدف های خداوند در بازگرداندن موسی (ع) به دامان وی

فرددنه إلى أمّه کی تقرّ عينها و لاتحزن

کلمه «کی» به اصطلاح، «تعلیلیه» و بیانگر هدف الهی در بازگرداندن موسی به دامان مادرش می باشد. در این آیه به دو هدف اشاره شده است: الف) شاد شدن مادر موسی و زدودن غم و اندوه ناشی از فراق فرزند. ب) عمل کردن خدا به وعده خود و یقین پیدا کردن مادر موسی به حقیقت وعده های الهی. برداشت یاد شده بیان مضمون هدف نخست است.

455- رفع اندوه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

15

- صافات - 37 - 115 - 1

1 - موسی و هارون (علیهما السلام) و قوم شان ، به عنایت خداوند از اندوه بزرگ نجات یافتند .

و نَجَّيْنَهُمَا وَ قَوْمَهُمَا مِنَ الْكُرْبِ الْعَظِيمِ

ص: 225

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

15

- صافات - 37 - 121 - 3

3- نجات موسی و هارون (علیهما السلام) و قوم شان از اندوهی بزرگ، اعطای کتاب آسمانی و باقی ماندن نام و آوازه نیک آنان، از پاداش های خداوند به ایشان

و نَجَّيْنَهُمَا وَ قَوْمَهُمَا مِنَ الْكَرْبِ الْعَظِيمِ ... إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ

456- رفع ترس مادر موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 10 - 2

2- دل مادر موسی، فارغ از ترس و اندوه نسبت به فرجام نوزادش پس از دریافت وحی الهی

و أَوْحَيْنَا إِلَىٰ أُمِّ مُوسَىٰ ... أَن لَّا تَخَافِي ... وَأَصْبَحَ فُؤَادُ أُمِّ مُوسَىٰ فَرَجًا

457- رفع ترس موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 68 - 1

1- دل قوی داشتن و نگران نبودن از پی آمد های سحر ساحران فرعون، مفاد وحی خداوند به موسی (ع) در میدان مقابله با ساحران

فَأَوْجَسَ ... قَلْنَا لَا تَخَفْ

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 25 - 9

9- اقدام شعیب به دلداری موسی (ع) رفع نگرانی و ترس از وی و اعلام نجات یافتش از شر فرعونیان

قال لاتخف نجوت من القوم الظلمین

458- رفع نگرانی مادر موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 38 - 6

6- حفاظت از جان موسی (ع) و بر طرف کردن نگرانی مادر او، به تدبیر خداوند بود.

إذ أوحینا إلی أمّک

ص: 226

459- رفع نگرانی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 25 - 9

9- اقدام شعیب به دلداری موسی (ع) رفع نگرانی و ترس از وی و اعلام نجات یافتش از شر فرعونیان

قال لا تخف نجوت من القوم الظلمین

460- رنجهای موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 22 - 7

7- دل‌بستگی عمیق موسی (ع) به بنی اسرائیل و رنج شدید وی از بردگی و استعمار آنان توسط فرعون

و تلك نعمه تمنّها علی أن عبّدتّ بنی اسرائیل

461- روحیه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 67 - 4

4- حضرت خضر (ع)، نسبت به خصوصیات روحی موسی (ع) از پیش، مطلع بود.*

قال إنک لن تستطیع معی صبراً

پیش بینی قطعی عدم تحمّل موسی از جانب خضر(ع) می تواند مستند به یکی از دو امر باشد: 1- اطلاع خضر از خصوصیات روحی و فکری موسی(ع) 2- این که اصولاً، تحمّل چنین علومی، برای غیر خضر ممکن نبوده است. برداشت فوق مبتنی بر احتمال نخست است.

462- رود نیل در دوران موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 39 - 12

12 - رود نیل در عهد موسی (ع) و فرعون ، پُر آب بود و فاصله زیادی با مقرّ فرعون نداشته است .

فلیلقه الیمّ بالساحل یاخذہ عدوّ لی

«یمّ» به معنای دریا است و اطلاق دریا بر رود، حاکی از فراوانی آب آن است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- دخان - 44 - 24 - 4

4- رود نیل ، رودی گسترده و دریاگونه در عصر موسی (ع)

واترک البحر

ص: 227

طبق نظر مفسران منظور از دریا در این آیات رود نیل است.

463- روز میعاد فرعون با موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 64 - 5

5- روز مقابله ساحران فرعون با موسی (ع) روزی سرنوشت ساز و تعیین کننده، از دیدگاه فرعونیان

وقد أفلح اليوم من استعلى

«فلاح» به معنای موفقیت و پیروزی است. ابراز این سخن از ناحیه فرعونیان، گواه این مدعا است که آنان این مبارزه را، مبارزه مرگ و زندگی و نقطه عطفی در تاریخ خود تلقی می کردند.

464- روش احتجاج موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 52 - 3

3- موسی (ع) با احاله علم و آگاهی در باره اقوام پیشین به خداوند، از منحرف شدن بحث به مسائل غیر اصلی جلوگیری کرد.

فما بال .. قال علمها عند ربی

موسی (ع) به جای پاسخ صریح به سؤال فرعون، علم آن را به خداوند احاله کرده است. بعید نیست فرعون با در ماندگی در برابر منطق او، با طرح پرسشی در باره اقوام گذشته، سعی در منحرف ساختن بحث داشته است. از این رو موسی (ع) با احاله پاسخ به خداوند، نقشه فرعون را خنثی نموده است.

465- روش برخورد با موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- اسراء - 17 - 101 - 11

11- برخورد دوگانه و سیاستمداران فرعون با موسی (ع) و معجزات او

موسی . . . فقال له فرعون إني لأظنك يموسى مسحورًا

فرعون، دعوت موسی (ع) و معجزات او را قاطعانه رد نکرد؛ بلکه با لحن دو پهلو (گمان می کنم) خواسته تا راه توجیه انکار و مخالفت خود را باز نگهداشته باشد و در صورت مقتضی نبودن ادامه انکار و مخالفتش، بتواند بگوید که، مخالفت گذشته اش یک حدس و گمان بود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 58 - 12

12 - فرعون ، ناگزیر از قانع کردن افکار عمومی مردم مصر ، در برابر دعوت و معجزات حضرت موسی (ع)

ص: 228

فلنأتينك بسحر مثله فاجعل ... مكاناً سوّی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 38 - 10

10 - اقدام فریبکارانه فرعون ، برای مقابله با روشنگری های موسی (ع)

فاجعل لی صرحاً لعلی أطلع إلی إله موسی

دستور ساختن برج برای تحقیق درباره خدای یگانه - که موسی همگان را به پرستش او فراخوانده بود - می تواند بدان منظور باشد که افکار عمومی را از توجه به تبلیغات موسی منحرف سازد. برداشت یاد شده براساس این احتمال است.

466- روش برخورد کافران دوران موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- فصلت - 41 - 45 - 4

4 - همگونی برخورد های مشرکان عصر بعثت با کافران عصر موسی ، در مورد کتاب آسمانی

ولو جعلنه قرءاناً .. و لقد آتینا ... فاختلف فیه

467- روش برخورد موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 94 - 2

2- موسی (ع) با گرفتن سر و ریش هارون، او را در باره گوساله پرست شدن بنی اسرائیل در غیاب خود مورد بازخواست قرار داد.

یه-رون ما منعک .. لاتأخذ بلحیتی و لابرأسی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 95 - 1

1 - موسی (ع)، پس از توبیخ بنی اسرائیل و برخورد شدید با هارون (ع) با مشاهده دخالت مستقیم سامری در گوساله پرستی بنی اسرائیل، به بازخواست و محاکمه او پرداخت.

قال فما خطبک یس-مری

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 28 - 9

9- تحقیر فرعون و فرعونیان از سوی موسی (ع) به خاطر نیندیشیدن در نظام هستی و انکار پروردگار جهان

قال ربّ المشرق و المغرب و ما بینهما إن کنتم تعقلون

برداشت یاد شده بدان احتمال است که تعبیر «إن کنتم تعقلون» تعریضی به عدم تعقل فرعون و فرعونیان و

ص: 229

مقابله به مثل با اتهام جنون به موسی (ع) باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 30 - 4

4- برخورد منطقی موسی (ع) ، در برابر تهدید فرعون

قال ... لأجعلنك من المسجونين . قال أولو جنتك بشيء مبین

468- روش تبلیغ موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 28 - 2

2- موسی (ع) در مبارزه با فرعون ، خود را مواجه با گروهی از حامیان او می دید و برای ارشاد آنان چاره اندیشی می کرد .

اذهب إلى فرعون ... یفقهوا قولی

با آن که در فرمان رسالت فقط نام فرعون آمده بود، اما موسی (ع) برای گفتار خویش، شنوندگان بیشتری را پیش بینی می کرد و «یفقهوا» را با صیغه جمع آورد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 61 - 6

6- بهره جستن موسی (ع) از تجمع مردم مصر جهت تماشای صحنه مقابله او و ساحران ، برای بیم دادن مردم و دعوت آنان به توحید و

قال لهم موسى ويلكم لا تفتروا على الله كذبًا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

12

- فرقان - 25 - 36 - 3

3- به میان مردم رفتن و در متن جامعه بودن ، شیوه موسی و هارون در دعوت و انجام رسالت الهی

فقلنا اذها إلى القوم الذين كذبوا بآيتنا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- دخان - 44 - 21 - 4

4- برنامه موسی (ع) ، پیشبرد رسالت خویش با منطق و نه جنگ و ستیز

وإن لم تؤمنوا لى فاعتزلون

تعبیر «فاعتزلون» می نمایاند که موسی(ع)، با وجود در دست داشتن معجزات و «سلطان مبین»، خواهان درگیری و ستیز نبوده است.

ص: 230

469- روش تکذیب موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 19 - 4

4- تلاش فرعون برای تکذیب موسی (ع) با یادآوری ارتکاب قتل و ناسپاسی وی

و فعلت فعلتک التی فعلت و أنت من الکفرین

470- روش شرک ستیزی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 97 - 15

15 - مبارزه با زمینه های فکری و عینی شرک و نابود کردن آنها، شیوه موسی (ع) در ستیز با گوساله پرستی بنی اسرائیل

إلهک الذی .. لنحرقتہ ثمّ لنسفنته

سوزاندن گوساله سامری از چند جهت قابل تأمل است: 1- از جهت نابود کردن و محو ساختن آن از دیدگان مردم تا مبادا دوباره به آن گرایش یابند. 2- اثبات «اله» نبودن آن برای ظاهر بینان، با سوزاندن و خرد کردن تندیس زرین گوساله. جهت اول، جهتی عینی و جهت دوم، جهت فکری است.

471- روش مبارزه با موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 62 - 7

7- فرعونیان، با اتفاق نظر بر لزوم مقابله با موسی (ع)، در باره روش آن اختلاف نظر داشتند. *

فتنزعوا أمرهم .. و أسروا

از فعل «أسروا» استفاده می شود که طرفین نزاع، خواهان مخفی ماندن گفتگوهای خود بودند و آنچه رسماً به مردم اعلام شد - چنانچه مطالب آیه بعد گفته فرعونیان به مردم باشد - گفته مشترک آنان بوده که به منظور مقابله با موسی (ع) و خنثی سازی فعالیت او، القا شده بود. کلمه «أمرهم» - که نزاع را در مورد امور فرعونیان قرار داده - تأییدی بر این نکته است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 71 - 22

22 - شکنجه، کشتار، تهدید و ارباب، از آخرین حربه های فرعون برای جلوگیری از نهضت موسی (ع) و بقای حکومت خویش

فَلَا قُطْعَنَ ... لِأَصْلِبَنَّكُمْ ... وَتَعْلَمَنَّ

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 35 - 4,6,8

ص: 231

4- دروغ و تزویر ، دو حربه فرعون علیه موسی (ع)

قال .. إن هذا لسحر علیم . یرید أن یخرجکم من أرضکم بسحره

تعبیر « یرید أن یخرجکم .. » دروغی آشکار است؛ چه این که موسی (ع) خواهان خارج ساختن بنی اسرائیل از مصر بود و نه قبطیان. و از سوی دیگر در مجموع کلام وی تزویر و فریبکاری نهفته است چه در گفتن «أرضکم» (سرزمین شما) و چه در تعبیر «بسحره» (با جادویش)

6- مشاوره فرعون با اطرافیان خویش و نظر خواهی از آنان برای مبارزه با موسی (ع)

فماذا تأمرون

«أمر» (مصدر «تأمرون») به معنای فرمان دادن است. مقصود از آن در این جا فرمان مشورتی است. بنابراین «چه فرمان می دهید»؛ یعنی، رأیتان چیست.

8- فرعون ، از چاره اندیشی و پیدا کردن راه مبارزه با موسی (ع) - به تنهایی - احساس ناتوانی می کرد .

یرید أن یخرجکم من أرضکم بسحره فماذا تأمرون

مشورت و نظر خواهی فرعون از دیگران - در عین ادعای خدایی - بیانگر ناتوانی او در مبارزه با موسی (ع) می باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 36 - 4,5

4- صلاحدید مشاوران فرعون ، مبارزه با موسی به شیوه ای همسان شیوه خود وی بود و نه زندان و قتل .

قالوا أرجه وأخاه و ابعث فی المدائن حشرین

برداشت یاد شده از آن جا است که منطق فرعون «لأجعلنک من المسجونین» بود؛ ولی مشاوران وی با دیدن معجزات موسی این راه را نپسندیدند؛ بلکه در پیش گرفتن راهی منطقی تر و ظاهراً همسان راه موسی را ترجیح دادند.

5- تدبیر مشاوران فرعون ، مبنی بر اعزام اشخاصی به تمام شهر ها و گردآوری نیروی لازم جهت مبارزه با موسی (ع) و برادرش

قالوا .. و ابعث فی المدائن حشرین

«المدائن» جمع محلی به «ال» و مفید عموم است؛ یعنی، همه شهرها.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 37 - 1

1 - گردآوری تمامی ساحران کارآموده و ماهر برای مقابله با معجزات موسی، طرح مشاوران فرعون بود.

و ابعث فی المدائن حشرین . یأتوک بکلّ سحرّ علیم

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 39 - 3

3 - نیاز فرعونیان به جلب افکار عمومی، در مبارزه با موسی (ع) و در جهت حفظ منافع خویش

وقیل للناس هل أنتم مجتمعون

ص: 232

472- رهبری سیاسی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 142 - 12

12 - موسی (ع)، علاوه بر مقام نبوت، منصب امامت و رهبری سیاسی بنی اسرائیل را نیز عهده دار بود.

و قال موسی لأخیه هرون اخلفنی فی قومی

473- رهبری موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 105 - 11

11 - موسی (ع) علاوه بر رسالت رهبری بنی اسرائیل را نیز از جانب خداوند عهده دار بود.

إنی رسول من رب العلمین . . . فأرسل معی بنی اسرائیل

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 47 - 5,9

5 - موسی و هارون (ع) به فرمان خداوند، وظیفه دار رهبری بنی اسرائیل پس از موافقت فرعون با خروج آنان

فأرسل معنا بنی اسرائیل

9 - بنی اسرائیل، دارای آمادگی برای هجرت از مصر به رهبری موسی و هارون (ع)

مطرح شدن این درخواست نزد فرعون، بر وجود آمادگی روحی و فکری در بنی اسرائیل برای هجرت از مصر دلالت دارد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 49 - 5

5- با وجود مشارکت موسی و هارون (ع) در وحی و رسالت، مسؤولیت آن با موسی (ع) بود.

قال فمّن ربّکما یموسی

موسی و هارون(ع)، در کلیه مکالمات خود موظف بودند که پیام مشترک خویش را به فرعون ابلاغ کنند و از این رو کلیه ضمائر در آیات گذشته به صورت تثنیه و مشترک آمده است (اذهب، قولاً لاتخافا، معکما، فقولاً، رسولا، جنناک، إنّنا، إلینا)؛ ولی فرعون در مطرح کردن سؤال خود در عین مخاطب قرار دادن هر دو، پاسخ را از موسی(ع) طلب می کند (یا موسی). این قرینه ها نشان دهنده آن است که در عین اشتراک موسی و هارون(ع) در رسالت، رهبری با موسی(ع) بوده و فرعون به آن پی برده بود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 52 - 8

8- موسی (ع)، رهبری پذیرفته شده و مورد اطاعت بنی اسرائیل، حتی پیش از ترک مصر

و أوحینا إلی موسی أن أسر بعبادی إنکم متبعون

ص: 233

فرمان الهی به کوچاندن شبانه بنی اسرائیل، در صورتی عملی بود که مجموعه بنی اسرائیل مطیع موسی (ع) بودند و این حرکت مخاطره آمیز را به خاطر اطاعت از وی به جان می خریدند.

474- زمینه امتحان موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 40 - 26

26- اقدام موسی (ع) به کشتن یکی از قبطیان در مصر، زمینه ساز گرفتاری او به آزمایش سخت خداوند

و قتل نفساً فنجینک من الغم و فتتک فتوناً

چنانچه «فتتاک» عطف بر «نجیناک» باشد، سختی کشیدن موسی (ع) در آزمون الهی، پی آمد قتل نفس بوده است.

475- زمینه ایمان به موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- زخرف - 43 - 51 - 3

3- پدید آمدن زمینه های گرایش قبطیان به موسی (ع) و ایمان آوردن به دعوت او *

و نادى فرعون فى قومه قال یقوم ألیس لی ملک مصر

برداشت یاد شده با توجه به دو نکته است: الف) مراد از «قوم» قبطیان است؛ زیرا مسلماً فرعون بنی اسرائیل را قوم خویش خطاب نمی کرد. ب) تبلیغات فرعونى نشان دهنده آن است که زمینه های گسترده برای پیوستن به موسی (ع) در میان قبطیان به وجود آمده بود و بدین جهت فرعون احساس خطر کرده و با سفسطه بازی و به رخ کشیدن قدرت و مکنت خویش، می خواست جلوی نفوذ موسی (ع) را در افکار مردم مصر بگیرد.

476- زمینه ایمان مادر موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 10 - 9

9- راسخ شدن ایمان مادر موسی ، هدف الهی در محکم ساختن دل وی و اطمینان بخشیدن به وی

لولا أن ربطنا علی قلبها لتکون من المؤمنین

477- زمینه پاداش موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

15

- صافات - 37 - 122 - 3

ص: 234

3 - عبودیت و ایمان موسی و هارون (علیهما السلام) موجب دستیابی آنان به پاداش هایی همچون پاداش های محسنان از سوی خداوند

إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ . إِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که جمله «إِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا ..» تعلیل برای جمله «إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ» است؛ یعنی، چون موسی و هارون (علیهما السلام) از مؤمنان و بندگان خالص خدا بودند، به آنان چونان پاداش محسنان، پاداش دادیم. مقصود نجات از اندوه بزرگ و باقی ماندن نام و آوازه نیک آنان در تاریخ می باشد.

478- زمینه تربیت موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 40 - 17

17 - بازگشت موسی (ع) به آغوش مادر ، زمینه ای مناسب جهت رشد و پرورش او تحت نظارت دقیق خداوند

و لَتَصْنَعَ عَلِيَّ عَيْنِي . إِذْ تَمْشِي ... فَرَجَعْنِكَ

«إِذْ» در «إِذْ تَمْشِي» می تواند ظرف برای «لَتَصْنَعُ» باشد. در این صورت جملات پس از «إِذْ»، ظرف تحقق صنع الهی در مورد موسی(ع) را بیان کرده است.

479- زمینه تسبیح موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 33 - 2

2- موسی (ع) ، تسبیح و تنزیه خداوند در برابر مشرکان ، خود را نیازمند شرح صدر و داشتن بیان واضح می دانست .

رَبِّ اشْرَحْ لِي .. كَيْ نَسْبِّحَكَ كَثِيرًا

«کِی نَسْبِّحَكَ» می تواند تعلیل برای تمام خواسته های موسی(ع)، از جمله درخواست شرح صدر و کاهش لکنت زبان باشد. موسی(ع)

می خواست برای رد آنچه گمراهان در باره خداوند توهّم کرده اند، توان لازم را داشته باشد.

480- زمینه تکذیب موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- زخرف - 43 - 53 - 6

6 - همراه نبودن فرشتگان با موسی (ع) ، دستاویزی برای فرعون در انکار رسالت او

فلولا... أو جاء معه الملائكة مقترنین

«مقترنین» حال برای ملائکه و تأکیدکننده معنای «معه» است.

ص: 235

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 39 - 17، 19

17 - محبوبیت موسی (ع) در دل فرعونیان، زمینه رشد و نمو او با مراقبت کامل خداوند

و لتصنع علی عینی

«لتصنع» بیانگر علت است برای آنچه از سیاق کلام به دست می آید؛ یعنی، «و لتصنع علی عینی فعلت ذلک؛ آنچه انجام دادم به خاطر این بود که با مراقبت کامل من ساخته شوی». صنیع و صنیعه (ریشه اشتقاقی «لتصنع») به شخصی گفته می شود که تربیت شده دیگری باشد. هم چنین به معنای عطا، کرامت و احسان نیز آمده است (لسان العرب).

19 - خداوند از آغاز زندگی موسی (ع)، بر او نظارت دقیق داشته و زمینه های تربیت و رشد او را فراهم ساخته بود.

و لتصنع علی عینی

مراد از «عین» در «علی عینی» معنای مجازی آن (مراقبت) است و «علی» دلالت می کند که مراقبت الهی، به منزله پایه ای است که تربیت و یا گرامی داشت موسی (ع)، بر آن استوار بوده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 40 - 17

17 - بازگشت موسی (ع) به آغوش مادر، زمینه ای مناسب جهت رشد و پرورش او تحت نظارت دقیق خداوند

و لتصنع علی عینی . إذ تمشی ... فرجعنک

«إذ» در «إذ تمشی» می تواند ظرف برای «لتصنع» باشد. در این صورت جملات پس از «إذ»، ظرف تحقق صنع الهی در مورد موسی (ع) را بیان کرده است.

482- زمینه سنگسار موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- دخان - 44 - 20 - 6

6- فرعونیان ، در صدد سنگسار کردن موسی (ع) پس از شنیدن پیام های او

و ائی عذت . . . آن ترجمون

برداشت بالا بنابراین نکته است که مراد از «ترجمون» سنگسار کردن باشد؛ نه تهمت زدن.

483- زمینه گفتگوی خدا با موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- مریم - 19 - 52 - 5

ص: 236

5- برگزیدگی موسی (ع) و انقطاع او از غیر خدا، زمینه ساز سخن گفتن خداوند با او و نزدیک ساختن او به خود

إِنَّهٗ كَانَ مَخْلَصًا .. وَ نَدِينَهُ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ الْأَيْمَنِ وَقَرَّبَنَاهُ نَجِيًّا

توصیف موسی (ع) - در آیه قبل - به «مخلص» (کسی که خداوند او را برای خود خالص گردانده است)، گویای شایستگی او برای شنیدن ندای خداوند است.

484- زمینه ممانعت از قتل موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 34 - 1

1 - مؤمن آل فرعون برای بیدار کردن مردم و انصراف آنان از قتل موسی (ع)، سرگذشت یوسف پیامبر را یادآور شد.

أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا .. إِنَّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ ... وَ لَقَدْ جَاءَكُمْ يُوسُفُ

485- زمینه مناجات موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 40 - 35

35 - موسی (ع) زمانی توفیق مناجات با خداوند در کوه طور و دریافت حکم رسالت را یافت که از مرحله آزمون الهی و چشیدن سختی ها، عبور کرد و شایستگی لازم را به دست آورده بود.

وَ فَتَنَّاكَ فَتُونًا .. ثُمَّ جِئْتَ عَلِيًّا قَدْرَ يَمُوسَى

486- زمینه ناامنی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- قصص - 28 - 16 - 1

1 - قتل مرد قبطی ، ظلم موسی (ع) به خود و باعث به خطر افتادن جان او از سوی فرعونیان

فوکزه موسی فقضی علیه .. قال ربّ اِنّی ظلمت نفسی

موسی(ع) در پیشگاه پروردگار اعتراف کرد که مرتکب خطای بزرگی شده و با کشتن مرد قبطی، در معرض خطری جدی قرار گرفته است.

487- زمینه نبوت موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 237

- طه - 20 - 40 - 34,35,40

34 - سختی های زندگی موسی (ع) و آزمون های الهی او، جهت رسیدن به رتبه و شایستگی لازم برای تحمل رسالت الهی بود.

و فتتک فتوناً.. ثم جئت علی قدر یموسی

«قدر»؛ یعنی، مبلغ و حد مطلوب. این کلمه با قدر و مقدار به یک معنا است (لسان العرب). «علی قدر» حال برای فاعل «جئت» است؛ یعنی، ای موسی! تو در حالی که بر مقدار لازم از شایستگی و استواری رسیدی، به این وادی گام نهادی.

35 - موسی (ع) زمانی توفیق مناجات با خداوند در کوه طور و دریافت حکم رسالت را یافت که از مرحله آزمون الهی و چشیدن سختی ها، عبور کرد و شایستگی لازم را به دست آورده بود.

و فتتک فتوناً.. ثم جئت علی قدر یموسی

40 - زندگانی طولانی موسی (ع) در مدین، دارای نقشی به سزا در رسیدن او به شایستگی لازم برای رسالت بود.

فلبث سنین فی أهل مدین ثم جئت علی قدر یموسی

«ثم» برای تراخی است و دلالت می کند که آمدن موسی (ع) به کوه طور، با گذشت زمان قابل توجهی از آغاز سکونت در مدین همراه بوده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 21 - 3,5

3 - جدایی موسی (ع) از دستگاه فرعون، زمینه اعطای رسالت و سرپرستی بنی اسرائیل به وی از جانب خداوند

ففررت منکم.. فوهب لی ربی حکماً و جعلنی من المرسلین

برداشت یاد شده بدان احتمال است که تفریع «وهب» بر «ففررت» اشاره به تأثیر جدایی موسی (ع) از دستگاه فرعون در شایستگی وی برای دریافت حکم و رسالت داشته باشد. گفتنی است که در برداشت فوق واژه «حکم» به معنای ولایت و سرپرستی گرفته شد و مراد از آن سرپرستی بر بنی اسرائیل و هجرت دادن آنان از سرزمین مصر می باشد.

5 - اعطای حکمت و دانش به موسی (ع)، زمینه ساز نایل آمدن او به مقام رسالت

فوهب لي ربي حكماً و جعلني من المرسلين

جدا بودن «وهب» و «جعل» و مقدم آمدن اعطای حکمت، نشان دهنده تمایز میان آن دو و قرار داشتن «جعل رسالت» در طول اعطای حکمت است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 30 - 2

2 - آتش طور ، وسیله ای برای کشاندن موسی (ع) به وادی طور ، جهت سخن گفتن خدا با وی و دریافت رسالت الهی

فلما أتيتها نودی . . . يموسى إني أنا الله ربّ العلمين

ص: 238

488- زمینه نفرین موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- دخان - 44 - 22 - 3

3- نفرین موسی (ع) به درگاه پروردگار ، پس از ناامیدی از هدایت فرعونیان

وإن لم تؤمنوا .. فدعا ربّه أن هؤلأ قوم مجرمون

«دعا» در مقام شکایت، دربردارنده درخواست مجازات است.

489- زمینه ولایت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 21 - 3

3- جدایی موسی (ع) از دستگاه فرعونى ، زمینه اعطای رسالت و سرپرستی بنی اسرائیل به وی از جانب خداوند

ففررت منکم .. فوهب لی ربی حکماً و جعلنی من المرسلین

برداشت یاد شده بدان احتمال است که تفریع «وهب» بر «ففررت» اشاره به تأثیر جدایی موسی (ع) از دستگاه فرعون در شایستگی وی برای دریافت حکم و رسالت داشته باشد. گفتنی است که در برداشت فوق واژه «حکم» به معنای ولایت و سرپرستی گرفته شد و مراد از آن سرپرستی بر بنی اسرائیل و هجرت دادن آنان از سرزمین مصر می باشد.

490- زندگی بنی اسرائیل دوران موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 160 - 5

5- زندگانی قبیله ای ، شیوه زندگی بنی اسرائیل در عصر موسی

وقطعنهم اثنتی عشره أسباطا أمما

491- زیبایی معجزه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- نمل - 27 - 12 - 3

3- تجهیز موسی (ع) از سوی خدا به معجزه ای بیم آفرین و معجزه ای زیبا و پرجاذبه

وَأَلْقَ عَصَاكَ ... وَلَّىٰ مَدْبِرًا ... وَأَدْخَلَ يَدَكَ ... بِيضَاءَ مَنْ غَيْرِ سَوْءٍ

ص: 239

492- ساده زیستی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- زخرف - 43 - 52 - 7

7- موسی (ع)، دارای ظاهری ساده و به دور از تشریفات و تشخیص

الذی هو مهین

خوار شمردن موسی (ع) از سوی فرعون، نشان می دهد که آن حضرت ظاهری ساده و پیراسته داشته و همین نکته مستمسک فرعون قرار گرفته است.

493- ستاره شناسی در دوران موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 36 - 4

4- وجود علم ستاره شناسی و وسایل آن (همچون رصدخانه) در عصر فرعون و موسی (ع)

وقال فرعون یه-من ابن لی صرْحًا

494- سجده موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- مریم - 19 - 58 - 16

16- زکریا، یحیی، مریم (س)، عیسی، ابراهیم، اسحق، یعقوب، موسی، هارون، اسماعیل، و ادريس (ع)، هنگام شنیدن آیات الهی به سجده می افتادند و در حال سجود اشک می ریختند .

أولئك ... إذا تتلى عليهم آيات الرحمن خرّوا سجّداً و بکيًّا

495- سختی رسالت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 26 - 2

2- موسی (ع) به دشواری های رسالت خویش و مشکلات ارشاد و هدایت فرعون آگاه بود .

و یسرّ لی أمری

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

12

- مؤمنون - 23 - 45 - 5

5- دشواری رسالت موسی، در مبارزه با فرعون

ثمّ أرسلنا موسی و أخاه هرون

رسالت هارون به همراه موسی (ع)، می تواند بدان جهت باشد که بار مسؤلیت موسی در مبارزه با فرعون و اشراف

ص: 240

پیرامون او، بسیار سنگین بود و برای سبک تر شدن آن، خداوند هارون را نیز به همراه او مبعوث کرد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

14

- سجده - 32 - 23 - 6

6 - یادآوری رسالت دشوار موسی (ع) تسلی بخش پیامبر (صلی الله علیه و آله) در برابر آزار مشرکان بود .

ولقد آتینا موسی الکتب فلاتکن فی مریه من لقائه

احتمال دارد مرجع ضمیر در «لقائه» آزار و اذیتی باشد که از فحواي کلام، به دلیل طرح رسالت موسی(ع)، برمی آید. در این صورت، آیه در صدد دلداري و تسلي دادن به پیامبر(صلی الله علیه و آله) است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- زخرف - 43 - 46 - 9

9 - رسالت موسی (ع) ، رسالتی دشوار و نیازمند آیات ، دلایل و تأیید های متعدد

بایتنا

496- سختی قتل موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 26 - 3

3 - اقدام بر قتل موسی (ع) ، کاری دشوار ، خطر آفرین و دارای بازتاب ناگوار در میان افکار عمومی در نظر فرعون

وقال فرعون ذروني أقتل موسى

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که فرعون، در کشتن فرزندان ایمان آورندگان به موسی (ع) با کسی به مشاوره نپرداخت (اقتلوا أبناء الذین آمنوا معه); ولی در کشتن موسی (ع) با مشاوران و درباریان خود به رایزنی پرداخت.

497- سرپرستی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 39 - 10

10 - خداوند در وحی به مادر موسی ، فردی را که دشمن خدا و دشمن کودک او بود ، عامل نجات آن کودک و تحت تکفل گیرنده او معرفی کرد .

يأخذهُ عدوُّ لِي وعدوُّ لهُ

ص: 241

498- سرزنش قتل موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 28 - 15، 9

9- کشتن موسی (ع) به صرف اعتقاد او به ربوبیت خداوند، کاری نکوهیده و نابه جا در نظر مؤمن آل فرعون

أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ

از استفهام انکاری در جمله «أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا...» - که در مقام تقییح عمل فرعون می باشد - برداشت یاد شده استفاده می شود.

15 - ناروا بودن قتل موسی (ع)، در نظر مؤمن آل فرعون حتی در صورت دروغ گو بودن او

وإن يك كذبًا فعليه كذب

499- سرزنش موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 82 - 23

23- خضر (ع) پس از آموختن اسرار کارهای خود به موسی (ع)، وی را بر بی صبری در برابر آن، نکوهش کرد.

ذلک تأویل ما لم تسطع علیه صبرًا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 83 - 4، 5

4- موسی (ع)، به جهت پیشی گرفتن بر قوم خود در رسیدن به میقات، مورد پرس و جوی خداوند قرار گرفت.

و ما أعجلک عن قومک یموسی

5- پرسش خداوند از موسی (ع) درباره تعجیل در آمدن به کوه طور، نخستین سخن او با وی نبود.

و ما أعجلک

حرف «واو» در «و ما أعجلک» برای عطف بر محذوف است؛ یعنی، پس از حضور موسی (ع) در کوه طور، سخن یا سخنانی به میان آمد، آن گاه این پرسش مطرح شد.

500- سرزنشهای موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 61 - 16

16- موسی (ع) مردمش را به خاطر تقاضای غذایی پست تر در مقابل از دست دادن غذایی بهتر، سرزنش کرد.

قال أتستبدلون الذی هو أدنی بالذی هو خیر

استفهام در «أتستبدلون» انکار توییخی است. ضمیر در «قال» می تواند به «ریک» برگردد و می تواند به

ص: 242

«موسی» ارجاع شود در برداشت فوق دومین احتمال لحاظ شده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 150 - 4

4- موسی (ع) پس از حضور در میان قوم منحرف خویش ، با نکوهیده خواندن شیوه آنان در غیاب وی ، ایشان را بشدت توبیخ کرد .

قال بنسما خلفتمونی من بعدی أعجلتم أمر ربکم

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 77 - 1

1 - حضرت موسی (ع) ، فرعون و سران حکومتش را ، به خاطر انکار معجزه ای که در حق بودن آن تردیدی نبود ، مورد ملامت و سرزنش قرار داد .

قال موسی أتقولون للحق لما جاءکم أسحر هذا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

9

- ابراهیم - 14 - 9 - 6

6- موسی (ع) قوم خود را به دلیل عبرت نگرفتن از سرگذشت پیشینیان ، سرزنش کرد .

ألم یأتکم نبؤا الذین من قبلکم قوم نوح و عاد و ثمود

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 87 - 1

1 - بنی اسرائیل در برابر بازخواست و توبیخ خود از جانب موسی (ع)، سعی در بی تقصیر نشان دادن خود در ماجرای گوساله پرستی داشتند .

ألم يعدكم .. أفضال .. أم أردتم ... قالوا ما أخلفنا موعدك بملكننا

جمله «ما أخلفنا» و نیز «حمّلنا»، جملگی توجیهاات بنی اسرائیل برای پذیرش گوساله پرستی از سوی آنان است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 92 - 1

1 - موسی (ع)، پس از بازگشت از میقات، هارون را در باره عکس العمل وی در مقابل گوساله پرستان بنی اسرائیل، مورد بازخواست و توبیخ قرار داد .

یه-رون ما منعك إذ رأيتهم ضلّوا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 95 - 1

1 - موسی (ع)، پس از توبیخ بنی اسرائیل و برخورد شدید با هارون (ع) با مشاهده دخالت مستقیم سامری در گوساله پرستی بنی اسرائیل، به بازخواست و محاکمه او پرداخت .

ص: 243

501- سرعت اجابت دعای موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 36 - 2

2 - استجابت دعا های موسی (ع) در وادی طوی بسیار سریع بود .

قال رب اشرح . . قال قد اوتیت سؤلک

«اُوتیت» فعل ماضی مجهول است و مفاد آن چنین است که استجابت خواسته های موسی (ع) به صورت وعده و مربوط به آینده نبود، بلکه به قدری سریع بود که گویا در گذشته عنایت شده است.

502- سرگردانی خانواده موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 10 - 1

1 - موسی (ع) و خانواده اش در سیری شبانه و در بیابان ، دچار سرگردانی شده و راه را گم کردند .

إذ رءا نارا . . بقیس أو أجد علی النار هدی

جمله «أجد علی النار هدی» دلالت می کند که موسی (ع) و همراهانش راه را گم کرده بودند و از نبود آتش فهمیده می شود که آنها در بیابانی سرگردان بودند. دیدن آتش از فاصله ای نسبتاً دور که حتی با احتمال وجود آتش، تصمیم به حرکت جمعی به سوی آن نگرفتند، حاکی از شب بودن و تاریکی منطقه است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- قصص - 28 - 29 - 9

9- تحیر و سرگردانی موسی (ع) و خانواده اش ، در صحرای سینا به خاطر گم کردن راه

لعلی آتیکم منها بخبر

تعبیر آیه ده سوره «طه» در این مورد (لعلی آتیکم منها بقبس أو أجد علی النار هدی) به روشنی، دلالت بر مطلب یاد شده دارد.

503- سرگردانی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 10 - 3 - 1

1- موسی (ع) و خانواده اش در سیری شبانه و در بیابان ، دچار سرگردانی شده و راه را گم کردند .

إذ رءا نازًا .. بقبس أو أجد علی النار هدی

جمله «أجد علی النار هدی» دلالت می کند که موسی (ع) و همراهانش راه را گم کرده بودند و از نبود آتش

ص: 244

فهمیده می شود که آنها در بیابانی سرگردان بودند. دیدن آتش از فاصله ای نسبتاً دور که حتی با احتمال وجود آتش، تصمیم به حرکت جمعی به سوی آن نگرفتند، حاکی از شب بودن و تاریکی منطقه است.

3- حضرت موسی (ع) هنگام سرگردانی در بیابان، آتشی را دید و به خانواده اش بشارت داد.

إذ رءا نارًا فقال .. إني ءانست نارًا

«ایناس» (مصدر «ءانست») در معانی «احساس کردن»، «دیدن»، «دانستن» و «شنیدن» استعمال می شود (لسان العرب). به مناسبت مورد آیه، مراد «دیدن» است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 29 - 9

9- تحیر و سرگردانی موسی (ع) و خانواده اش، در صحرای سینا به خاطر گم کردن راه

لعلی ءاتیکم منها بخیبر

تعبیر آیه ده سوره «طه» در این مورد (لعلی ءاتیکم منها بقبس أو أجد علی النار هدی) به روشنی، دلالت بر مطلب یاد شده دارد.

504- سر نوشت ماهی قصه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 63 - 4,5,6

4- همسفر موسی از بازگویی سرگذشت ماهی، برای موسی (ع)، در مدت استراحت شان در مجمع البحرین، غفلت کرد.

قال أريت إذ أوینا إلی الصخره فإني نسیت الحوت

«صخره» به معنای «تخته سنگ بزرگ» است. «أوینا إلی الصخره» یعنی: «برای استراحت، در کنار آن صخره، جای گرفته بودیم.».

5- همسفر موسی، در پی درخواست تهیه چاشت از جانب موسی (ع)، ماجرای رفتن ماهی به دریا را به یاد آورد.

ءاتنا غداءنا .. قال أرءیت ... فإئی نسیت الحوت

6- خدمت کار موسی، غفلت خود را از یادآوری ماجرای ماهی به موسی (ع)، ناشی از نفوذ شیطان در خود دانست.

و ما أنسنیه إلاّ الشیطن أن أذکره

505- سلام بر موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

15

- صافات - 37 - 120 - 1,3

1 - سلام و تحیت بزرگ خداوند به موسی و هارون (علیهما السلام)

سلم علی موسی و هرون

ص: 245

تنوین «سلام» برای تعظیم است.

3- باقی ماندن سنت سلام و تحیت بر موسی و هارون (علیهماالسلام) در میان نسل های پس از ایشان

و ترکنا علیهما فی آخرین . سلم علی موسی و هرون

برداشت یاد شده مبتنی بر این اساس است که جمله «سلام علی موسی و هارون» تفسیر برای جمله «و ترکنا علیهما...» باشد؛ یعنی، آنچه برای موسی و هارون بر جای گذاشتیم، عبارت است از سنت سلام و تحیت بر ایشان.

506- سلام موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 47 - 20

20 - سلام در پایان سخن ، شعار موسی و هارون (ع) *

والسلم علی من اتبع الهدی

507- سن رشد موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 14 - 10

10 - « عن أبي عبد الله في قول الله عز وجل : « و لما بلغ أشده و استوی آتیناه حکماً و علماً » قال : أشده ثمان عشر سنه و « استوی » التحی ؛

از امام صادق (ع) درباره سخن خدای عزوجل : « و لما بلغ أشده و استوی... » روایت شده که «بلغ أشده»؛ یعنی، موسی (ع) هجده ساله شد و «استوی»؛ یعنی، موی صورتش روید.».

508- سنگینی رسالت موسی (ع)

2- موسی (ع) متوجه سنگینی بار مسؤولیت رسالت و دشواری های ارشاد و هدایت فرعون بود .

اذهب . . . قال ربّ اشرح لی صدري

درخواست شرح صدر موسی(ع) از خداوند، پس از نصب به رسالت و فرمان حرکت به سوی فرعون، نشان از توجه کامل آن حضرت به مشکلات و موانع و نیازهای روحی لازم برای طی این راه است.

ص: 246

509- سوگند دادن موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 134 - 6

6- فرعونیان، موسی (ع) را به منزلتش نزد خدا (مستجاب الدعوه بودنش) قسم دادند تا زوال عذاب را از خداوند درخواست کند.

ادع لنا ربك بما عهد عندك

«باء» در «بما عهد» در برداشت فوق، باء قسم گرفته شده است.

510- سوگند موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 17 - 4

4- سوگند موسی به قدرت دشمن شکن و خدادادی خویش

قال ربّ بما أنعمت علیّ

درباره «با» در «بما أنعمت» دو دیدگاه از سوی مفسران ارائه شده است برخی آن را سببیه و برخی هم قسم دانسته اند. برداشت یاد شده بر پایه احتمال دوم است.

511- سیره موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

12- سكوت در برابر منكرات و بى تفاوتى در رخداد هاى زيان بار براى مردم، به دور از خوى و منش موسى (ع) بود.

أخرقتها لتغرق أهلها لقد جئت شيئاً إمرأ

512- شايستگى موسى (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آيه - فيش

6

- اعراف - 7 - 144 - 9

9- خداوند از موسى (ع) خواست تا در برابر نعمت رسالت و شايستگى شنيدن سخن خدا، وى را سپاس گويد و از شاكران شود.

اصطفيتك على الناس برسلى و بكلمى . . . و كن من الشكرين

ص: 247

513- شجاعت خواهر موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 12 - 10

10 - خواهر موسی ، شجاع ، زیرک و کاردان بود .

بصرت به عن جُنُب .. قالت هل أدلکم علی أهل بیت یکفلونه لکم و هم له نصحون

514- شجاعت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- اسراء - 17 - 102 - 12

12- صراحت لهجه و شجاعت موسی (ع) در برابر فرعون

وإني لأظنک یفرعون مثبورًا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 95 - 4

4- موسی (ع) ، فردی نترس و دارای اراده ای قوی و همتی والا

قال یقوم .. قال یه-رون ... قال فما خطبک یس-مری

موسی (ع)، پس از بازگشت از میقات، یک تنه و با استیضاح رئیس، مرئوس، فرد و گروه، با جوّ حاکم و غالب بر بنی اسرائیل درافتاد و با

همه آنان از موضع قدرت سخن گفت. این برخورد، برخاسته از نیرویی وابسته به قدرت لایزال الهی بود.

515- شخصیت اجتماعی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 13 - 2

2- موسی (ع) برگزیده خداوند و بهترین فرد زمان خویش برای دریافت وحی و ابلاغ پیام الهی بود.

و أنا اخترتك

«اختیار» از ماده خیر و به معنای «اصطفاء» (برگرفتن خالص هرچیز) است (لسان العرب).

516- شخصیت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 41 - 2

2- وجود موسی (ع)، وقف راه خدا بود.

لنفسی

ص: 248

«تورا برای خود ساختم»، کنایه از خالص ساختن مخاطب برای خویش است.

517- شرایط آموزش برگزیدگان موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 156 - 19

19 - تقوایشگی، پرداخت زکات و ایمان به آیات الهی، شرط برخوردار شدن همراهان موسی در میعادگاه مناجات، از مغفرت و رحمت خاص الهی بود.

فاغفرلنا و ارحمنا و أنت خیر الغفرین... فسأکتبها للذین یتقون

جمله «فسأکتبها...» پاسخی است به درخواستهای موسی (ع) و از جمله آنهاست تقاضای رحمت و مغفرت برای همراهان خویش در میعادگاه مناجات

518- شرایط ایمان به موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 64 - 8

8- فرعونیان، پذیرش دعوت های موسی (ع) را، به توان مندی او در آوردن سحری بی نظیر مشروط کرده بودند.

وقد أفلح الیوم من استعلی

519- شرح صدر موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

1 - خداوند تمامی خواسته های موسی (ع) را پذیرفت و به او شرح صدر و بیان روان عطا کرد و هارون را وزیر او قرار داد .

قال ربّ . . . قال قد أُوتيت سؤلک یموسی

«سؤل»؛ یعنی احتیاجی که نفس انسان بر تحصیل آن حرص میورزد و فرق آن با آرزو این است که آرزو در فکر انسان می گذرد، ولی «سؤل» پی گیری می شود. گویا همواره رتبه «سؤل» بعد از آرزو است.

5 - وادی طوی در کوه طور ، مکان اعطای شرح صدر و بیان روان به موسی (ع) و نصب هارون به مقام وزارت موسی (ع) بود .

قال ربّ اشرح . . . قال قد أُتيت سؤلک

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 28 - 4

ص: 249

4- سعه صدر موسی (ع) در برابر تکبر، استهزا و تهمت فرعون

قال لمن حوله ألا تستمعون... إن رسولكم... لمجنون. قال ربّ المشرق و المغرب

پرداختن موسی به تبیین «ربّ العالمین» بدون توجه به عکس العمل های متکبرانه و استهزا آمیز فرعون، بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- زخرف - 43 - 50 - 2

2- سعه صدر و پیگیری حضرت موسی (ع)، در تبلیغ و هدایت مردم

ادع لنا... فلما كشفنا عنهم العذاب

برداشت یاد شده بر این اساس است که فرعونیان حضرت موسی (ع) را ساحر می خواندند و پیام او را به مسخره و استهزا می گرفتند؛ اما آن حضرت در راستای هدایت آنان برای نجاتشان از عذاب دعا کرد.

520- شرک ستیزی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

12

- مؤمنون - 23 - 45 - 9

9- موسی (ع)، در راستای اثبات توحید ربوبی و ابطال شرک، منطقی قوی و کوبنده و برهانی روشن و غیر قابل تردید داشت.

ثم أرسلنا موسی... و سلطن مبین

کلمه «سلطان» به معنای قهر و غلبه است. حجت و برهان را نیز بدان اعتبار که صاحب آن، بر قلوب مخاطبان هجوم می برد و آنها را فتح می کند، سلطان گفته می شود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 47 - 7

7- مبارزه با شرک و دعوت مردم به ربوبیت مطلق خداوند بر جهان هستی ، پیام اصلی حضرت موسی (ع)

قالوا ائمانا برب العلمین

برداشت یاد شده از اعتراف ساحران در حضور موسی(ع)، به ربوبیت مطلق خداوند بر جهان به دست می آید.

521- شریعت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 53 - 1

1 - موسی (ع) از پیامبران دارای کتاب و شریعت

و اذاتینا موسی الکتب

ص: 250

522- شریک دعای موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 89 - 2

2- هارون (ع) با موسی (ع)، در دعا علیه فرعون و اطرافیانش، همراه و شریک بود.

دعوتکما

523- شریک رسالت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 111 - 3

3- هارون، برادر موسی (ع)، همراه و همگام وی در تبلیغ رسالت و ارشاد و هدایت فرعونیان

أرجه و أخاه

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 122 - 6

6- هارون همراه و همگام موسی (ع) در ابلاغ رسالت های الهی

رب موسی و هرون

هدف ساحران از یاد کردن «هارون» در کنار موسی می تواند بدان جهت باشد که وی نیز در ارشاد آنان نقشی بسزا داشته و یا بدان جهت

بوده که مبادا فرعون چنین وانمود کند که منظور ساحران از رب موسی، فرعون است. زیرا همگان می دانستند که او برای مدتی سرپرستی موسی (ع) را به عهده گرفته بود. چنانچه گفته است: «الم نربک فینا ولیداً» (شعرا، 18). بنابراین ساحران با یادکردن از هارون در صدد دفع این توهّم بودند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 75 - 4

4- هارون (ع)، شریک و همتای موسی (ع) در رسالت و مبارزه با فرعون و اشراف پیرامون او بوده است .

ثم بعثنا من بعدهم موسی و هرون إلی فرعون و ملایه

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 87 - 3

3- برادر موسی (هارون) شریک او در دریافت وحی و یاور او در امر رسالت بود .

و أوحینا إلی موسی و أخیه أن تبوءا القومکما بمصر بیوتاً

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 32 - 1

1- موسی (ع) از خداوند خواست، هارون (ع) را در ابلاغ پیام الهی به فرعون، شریک او گرداند .

هرون أخی . . . و أشرکه فی امری

مقصود از شراکت مورد درخواست موسی(ع)، مشارکت هارون با او در ابلاغ پیام خداوند به فرعونیان است، نه در دریافت وحی، زیرا موسی(ع) از تنهایی در آن هراسی نداشت.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 42 - 1

1- هارون، برادر موسی (ع) و شریک او در انجام رسالت الهی

هرون أخی . . . اذهب أنت و أخوک

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- انبیاء - 21 - 48 - 1

1- حضرت موسی و هارون (ع)، دو پیامبر دارای کتاب آسمانی و رسالت مشترک

و لقد آتینا موسی و هرون الفرقان و ضیاء و ذکرًا

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که مقصود از «الفرقان» کتاب آسمانی تورات باشد. بر این اساس دادن کتاب آسمانی به هارون در کنار حضرت موسی(ع)، بیانگر این است که او نیز مانند موسی(ع) در نبوت و دریافت کتاب آسمانی شریک و برابر بود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 15 - 7

7- هارون، شریک و همراه موسی (ع) در امر رسالت

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 36 - 3

3- هارون در کنار موسی (ع) و همراه وی در تمام مراحل مناظره و رود در رویی با فرعون

قالوا أرجه و أخاه

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 48 - 4

4- هارون همراه و همگام موسی (ع)، در ابلاغ رسالت الهی

ربّ موسی و هرون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 35 - 2

2- هارون بازوی موسی و مایه توان و اقتدار وی در مصاف با فرعونیان

قال سنشدّ عضدک بأخیک

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- صافات - 37 - 117 - 3

3- هارون (ع)، شریک موسی (ع) در امر رسالت

و ءاتینهما الکتب المستبین

524- شک موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 13 - 1

1- تردید موسی (ع) در توانایی خویش برای رسالت، از ناحیه کمی سعه صدر و گویا نبودن زبانش

و یضیق صدری و لاینطلق لسانی

«ضیق صدر» مقابل «سعه صدر» و «انطلاق لسان» (رها بودن زبان) کنایه از فصاحت بیان است.

525- شکایت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

4

- مائده - 5 - 25 - 3

3- شکایت موسی (ع) به پیشگاه پروردگار، از تمرد بنی اسرائیل در مبارزه با جباران

قال رب انی لاملک الا نفسی و اخی

526- شکست موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 44 - 3

3- غرور و اطمینان سرشار ساحران به غلبه خویش بر موسی (ع)

و قالوا بعزه فرعون انا لنحن الغلبون

527- شکوه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 88 - 7

7- حضرت موسی (ع)، از فرعون و اطرافیانش برای به کار بستن اموال و زینت های فراوان خویش در مسیر گمراهی و فریب مردم، در پیشگاه خداوند به شکوه پرداخت.

و قال موسی ربنا انک ااتیت فرعون و ملاءه زینه و أمولا فی الحیوه الدنیا ربنا لیضلوا

ص: 253

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- دخان - 44 - 22 - 2

2- شکوای موسی (ع)، به درگاه الهی، از رفتار فرعونیان

و جاءهم رسول کریم... فدعاه ربّه انّ هؤلاء قوم مجرمون

528- شگفتی ید بیضای موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 33 - 3

3- سفید گشتن دست موسی (ع) پس از نمایان ساختن آن، امری شگفت و دور از انتظار بینندگان

و نزع یده فإذا هی بیضاء

به کارگیری «إذا» فجائیه می رساند که مفاد جمله بعد از آن در یک حالت غیر منتظره تحقق پذیرفته است.

529- شیوع خبر معجزه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 39 - 5

5- راه یافتن خبر معجزات موسی (ع) در میان توده مردم

وقیل للناس هل أنتم مجتمعون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 69 - 1،8

1- موسی (ع) به شكیبا بودن در برابر كار های خضر و چیزهایی كه از او فرا می گیرد، متعهد گردید .

قال ستجدنی إن شاء الله صابراً و لا أعصى لك أمراً

جمله «ستجدنی...» (تو مرا صابر خواهی یافت) حاکی از این است كه موسی (ع) صبری را نوید می داد كه آثارش مشهود باشد. این تعبیر، در مقایسه با «سأصبر» و نظایر آن، تأکید بیشتری دارد.

8- «عن جعفر بن محمد (ع) : «... قال موسی : «ستجدنی إن شاء الله صابراً و لا أعصى لك أمراً» فلما استثنى المشیه قبله...» ;

از امام صادق (ع) روایت شده: «موسی (ع) به خضر گفت: «ستجدنی إن شاء الله صابراً...» پس چون مشیت الهی را استثنا کرد (یعنی «إن شاء الله» گفت) خضر، او را پذیرفت...».

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 70 - 3

ص: 254

3- خضر ، خواهان تعجیل نکردن موسی در فهم اسرار بود و او را بر متابعت بی چون و چرا از خود ، الزام نکرد .

حتی أحدث لك منه ذكراً

531- صحف موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

20

- اعلی - 87 - 19 - 5

5 - صحیفه های حضرت ابراهیم و موسی (ع) ، از نخستین کتاب های آسمانی بوده است .

لفی الصحف الأولى . صحف ابرهیم و موسی

وصف «الأولى» (در آیه قبل)، ممکن است در مقایسه با زمان نزول قرآن بوده و تنها ناظر به تقدم «صحف» بر قرآن باشد همچنین می تواند به معنای حقیقی آن بوده و به دوران آغازین نزول کتاب های آسمانی، نظر داشته باشد. برداشت یاد شده، ناظر به احتمال دوم است.

532- صداقت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 106 - 1

1 - فرعون ، ناباور به صداقت موسی (ع) در ادعای رسالت و برخورداریش از معجزه و آیتی از جانب خدا

قال إن كنت جئت بثأيه فأت بها إن كنت من الصديقين

متعلق «الصدقين» اصل رسالت و نیز داشتن «بینه» است. یعنی: إن كنت من الصادقين في دعوى الرساله و دعوى البينه.

533- صراحت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- اسراء - 17 - 102 - 12

12- صراحت لهجه و شجاعت موسی (ع) در برابر فرعون

و إني لأظنك يفرعون مثبورًا

534- صفات خواهر موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 40 - 9

9- خواهر موسی ، دختری زیرک و راز نگه دار بود .

ص: 255

هل أدلكم على من يكفله

535- صفات موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 27 - 1

1 - موسی (ع) قبل از رسالت خویش ، لکننت زبان داشت .

واحلل عقده من لسانی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 15 - 11

11 - موسی (ع) برخوردار از توان جسمی فوق العاده و دشمن شکن

فوکزه موسی فقضی علیه

536- صندوق موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 39 - 6

6 - رود نیل از جانب خداوند ، مأمور افکنندن صندوق حامل موسی (ع) به ساحل بود .

فلیلقه الیمّ بالساحل

جمله «فلیلقه الیم»، علاوه بر این که به مادر موسی می فهماند که افکنده شدن موسی (ع) به ساحل قطعی است، از این حقیقت نیز حکایت می کند که آب به امر تکوینی خداوند، مأمور است که این عمل را انجام دهد.

537- ضیق صدر موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 13 - 1

1- تردید موسی (ع) در توانایی خویش برای رسالت، از ناحیه کمی سعه صدر و گویا نبودن زبانش

و یضیق صدری و لاینطلق لسانی

«ضیق صدر» مقابل «سعه صدر» و «انطلاق لسان» (رها بودن زبان) کنایه از فصاحت بیان است.

538- طعام موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 256

- كهف - 18 - 61 - 2.3

2- موسی و همسفر او ، به هنگام رسیدن به مجمع البحرین ، یک ماهی ، به عنوان غذا ، همراه داشتند .

فلما بلغا مجمع بینهما نسیا حوتهما

«حوت» یعنی «ماهی» و برخی آن را ماهی بزرگ معنا کرده اند. (ر.ک. لسان العرب) به قرینه «غداءنا» - در آیه بعد - آن ماهی، به منظور تغذیه فراهم شده بود.

3- موسی (ع) و همسفرش هنگام رسیدن به محلّ تلاقی دو دریا ، از ماهی همراه خویش ، غفلت کردند .

فلما بلغا مجمع بینهما نسیا حوتهما

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- كهف - 18 - 62 - 7

7- موسی (ع) و جوان خدمت کار همراه او ، در کنار هم و از یک نوع غذا می خوردند .

ءاتنا غداءنا لقد لقینا من سفرنا هذا نصبًا

ضمایر جمع در تمام آیه، گویای همراهی و همدلی دو همسفر، حتی در تناول غذا است؛ زیرا، در غیر این صورت، باید برخی ضمایر را به صورت مفرد ذکر می کرد و مثلاً می گفت «آتی غدائی».

539- ظلم به پیروان موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- اعراف - 7 - 129 - 1

1 - قوم موسی مورد ستم نظام فرعونى قبل از بعثت وی و پس از آن

قالوا أودینا من قبل أن تأتینا و من بعد ما جئتنا

مراد از اتیان و معجیء «تأتینا» و «جئتنا» بعثت موسی (ع) به پیامبری است و بیان آن به دو تعبیر می تواند به جهت تفنن در عبارت باشد.

540- ظلم ستیزی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 10 - 5

5 - مبارزه باظلم و ظالمان و ایجاد عدالت اجتماعى ، در رأس وظایف موسی (ع) قرار داشت .

وإذ نادى . . . أن ات القوم الظلمین

تعبیر «أن ات القوم الظالمین» به جای «ات فرعون و قومه» نشان می دهد که هدف الهی از رسالت موسی، مبارزه با ظلم و بی عدالتی است که جامعه فرعونى گرفتار آن شده بود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 32 - 9

9 - مبارزه با فسق و تجاوز ، هدف اساسی موسی (ع) در رویارویی با فرعون و دارودسته وی

ص: 257

إلى فرعون و ملائجه إنههم كانوا قومًا فسقين

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 24 - 5,10

5 - مبارزه با عوامل و سردمداران کفر و فساد و اصلاح نظام اجتماعی حاکم ، سرلوحه رسالت موسی (ع) و مرحله نخستین نهضت او

لقد أرسلنا موسی . . . إلى فرعون و هم-ن و قرون

10 - رسالت موسی ، دارای محتوایی ضد استکباری و مخالف منافع صاحبان زر و زور

ولقد أرسلنا موسی . . . إلى فرعون و هم-ن و قرون فقالوا سحر کذاب

اعزام موسی(ع) از سوی خداوند به سوی مستکبران و صاحبان زر و زور (مانند فرعون، هامان و قارون) و مخالفت شدید آنان با آن حضرت حاکی از مطلب یادشده است.

541- عبادت موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 51 - 1

1 - خداوند ، پس از نجات بنی اسرائیل از سیطره فرعونیان ، موسی (ع) را برای عبادت و مناجاتی خاص فرا خواند .

و إذ وعدنا موسی أربعین ليله

به کارگیری کلمه «لילה» (شب) - با وجود اینکه معمولاً در بیان شبانه روز و مانند آن، از کلمه «یوم» (روز) استفاده می شود - اشاره به این معنا دارد که: وعده خدا با موسی (ع) برای عبادت و مناجات بوده است. از آن جا که موسی (ع) در میان بنی اسرائیل نیز اعمال عبادی داشته، معلوم می شود آن دعوت برای عبادت و مناجاتی خاص بوده است.

جلد

1 - خداوند ، موسی (ع) را پس از عبور بنی اسرائیل از دریا ، برای عبادت و مناجاتی خاص فراخواند .

و وعدنا موسی ثلثین ليله

به کارگیری کلمه «لילה» (شب)، با وجود اینکه معمولاً در بیان شبانه روز و مانند آن از کلمه «یوم» استفاده می شود، اشاره به این دارد که مواعده خدا با موسی برای عبادت بوده است. و چون موسی در میان قومش نیز عبادت و مناجات داشته، معلوم می شود که این، عبادت و مناجاتی خاص بوده است.

14 - خداوند از موسی (ع) خواست تا مناجات و عبادت ویژه او در مکانی به دور از بنی اسرائیل باشد .

و وعدنا موسی . . . اخلفنی فی قومی

از اینکه موسی برای آمدن به میقات، هارون را به جانشینی خویش معرفی کرد، معلوم می شود وی در مدت میقات در میان بنی اسرائیل نبوده و از آنان فاصله داشته است.

542- عبادت موسی (ع) در میقات

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 142 - 2,3,7

2- مدت مناجات و عبادت ویژه موسی (ع) در مرحله نخست سی شب تعیین گردید .

و وعدنا موسی ثلاثین ليله

3- موسی (ع) علاوه بر گذراندن سی شب برای عبادت و مناجات ، موظف به ادامه آن تا ده شب دیگر شد .

و أتممنها بعشر فتم میقت ربه أربعین ليله

«میقات» به معنای زمانی است که برای انجام کاری تعیین گردد. «میقات ربه» یعنی زمانی را که خدا برای انجام عبادت و مناجات موسی تعیین کرد.

7- بروز بدا برای خدا در مقدار زمان تعیین شده جهت عبادت و مناجات موسی (ع)

و أتممنها بعشر

543- عبرت از قصه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- مریم - 19 - 51 - 2

2- تاریخ زندگی موسی (ع) و خصوصیات او ، درس آموز و سازنده است .

واذکر فی الکتب موسی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 9 - 2

2- تاریخ زندگی موسی (ع) و حوادث آن ، درس آموز و شایان توجه و تأمل برای رهبران و مبلغان دین است .

و هل اتیک حدیث موسی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 10 - 1

1 - سرگذشت مبارزه موسی (ع) با فرعونیان ، شایان توجه و درس آموزی

و إذ نادى ربك موسى

واژه «إذ» در محل نصب و مفعول برای فعل محذوف است؛ یعنی، «واذکر إذ نادى..» فرمان الهی مبنی بر به خاطر آوردن سرگذشت موسی بیانگر حقیقت یاد شده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 67 - 1

1 - سرگذشت موسی و فرعونیان ، آیتی بزرگ ، شایان تفکر و عبرت آموز

إنّ فی ذلک لآیه

ص: 259

«ذلک» اشاره به ماجرای میان موسی (ع) و فرعون دارد. «آیه» نیز در این جا معادل «عبره» و نکره آمدن آن برای تفخیم است. بنابراین جمله «إنّ فی ذلک لآیه»؛ یعنی، به راستی در این ماجرا عبرتی بزرگ وجود دارد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 3 - 7

7- داستان موسی و فرعون ، دربردارنده درس عبرت برای انسان های مؤمن و حق پذیر

تتلوا علیک من نیا موسی و فرعون بالحقّ لقوم یؤمنون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

18

- ذاریات - 51 - 38 - 1

1- سرگذشت موسی (ع) و رسالت او در هدایت فرعون ، آیتی الهی و درس آموز

و فی موسی إذ أرسلنه إلی فرعون

عبارت «و فی موسی» عطف بر جمله «ترکنا فیها آیه» است؛ یعنی، «و فی قصه موسی آیه».

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

19

- صف - 61 - 5 - 1

1- داستان گفتگوی موسی (ع) با قوم خویش و آزار های آنان نسبت به آن حضرت ، دربردارنده درس های سازنده و عبرت آموز

و إذ قال موسی لقومه یقوم لم تؤذونی

فرمان الهی به یاد کرد گفتوگوی موسی(ع) با قومش و... نشانه مشتمل بودن آن بر درس های سازنده برای امت اسلام است. ضمناً باید توجه داشت که کلمه «إذ» در «إذ قال»، مفعول برای فعل محذوف (أذکر) است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

20

- نازعات - 79 - 15 - 1,2

1 - سرگذشت موسی (ع) ، قابل دقت و مایه عبرت حتی برای پیامبر (صلی الله علیه و آله)

هل أتیك حدیث موسی

«حدیث»؛ یعنی، خبر. (لسان العرب)

2 - خداوند ، برانگیزاننده همگان به آگاهی از داستان موسی (ع) و عبرت گیری از آن

هل أتیك حدیث موسی

استفهام در «هل أتاك..» برای ترغیب به شنیدن پاسخ است. نقل داستان موسی(ع) در قرآن، نشانه آن است که گرچه ضمیر «هل أتاك» در خطاب به پیامبر(صلی الله علیه و آله) به کار رفته است؛ ولی مراد گزارش سرگذشت موسی(ع) به تمام مردم است.

544- عبودیت موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 260

- صافات - 37 - 122 - 1, 2

1 - موسی و هارون (علیهما السلام)، از بندگان مؤمن خدا

إِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ

2 - موسی و هارون (علیهما السلام)، از بندگان برجسته و مقرب خداوند

إِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ

برجسته و مقرب بودن موسی و هارون (علیهما السلام)، از اضافه «عباد» به ضمیر «نا» به دست می آید.

545- عبور موسی (ع) از دریا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- دخان - 44 - 24 - 3

3- اطمینان بخشی خداوند به موسی (ع) و بنی اسرائیل، در به سلامت عبور کردن آنان از دریا و غرق شدن فرعونیان

وَاتْرِكِ الْبَاحِرَ رَهْوًا إِنَّهُمْ جُنْدٌ مَغْرُقُونَ

هر چند عبارت «واترك» معنای فرمان را در خود نهفته دارد؛ اما قرین شدن «رهوًا» می نمایاند که خداوند با بیان این صفت، در صدد اطمینان بخشی و ایجاد آرامش در روح موسی (ع) و اطرافیان آن حضرت بود.

546- عبور موسی (ع) از رود نیل

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- دخان - 44 - 24 - 1

1- دستور خداوند به موسی (ع) و بنی اسرائیل، در عبور از نیل و وانهادن رود آرام و فروهشته به حال خویش

و اترك البحر رهوا

«رهوا»، به معنای حالت آرام و یا گودی و شکافتگی شیء است.

547- عجز از مبارزه با موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 40 - 2

2- ناتوانی فرعونیان در مبارزه با موسی (ع) و منحصر شدن تمام قدرت و تدبیر نظام فرعونی در وجود ساحران

لعلنا نتبع السحرة إن كانوا هم الغلبين

با این که در نظام فرعونی تلاش بر حذف همه نیروها و منحصر دانستن فرعون در جایگاه رهبری بوده است؛ اما ناتوانی او از مقابله با موسی (ع) و نیاز وی به کارآیی ساحران، سبب گشت تا به جای فرعون، ساحران پیشوای مردم قلمداد شوند.

ص: 261

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 67 - 1,2

1- خضر، موسی (ع) را از تحمّل همراهی با وی، برای فراگیری علوم ویژه، ناتوان دید.

هل أتبعك... قال إنك لن تستطیع معی صبرًا

2- خضر (ع) به موسی (ع) توصیه کرد به دلیل نداشتن قدرت تحمّل، از همراه شدن با او صرف نظر کند.

إنك لن تستطیع معی صبرًا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 75 - 2

2- خضر (ع) بر ناتوانی موسی (ع) از تحمّل کارهای خضر برای سومین بار تأکید کرد.

قال ألم أقل لك إنك لن تستطیع معی صبرًا

خضر (ع) یک بار، در آغاز برخورد با موسی (ع) و بار دیگر، پس از ماجرای کشتی و مرتبه سوم در پی قتل نوجوان، جمله ای را به موسی (ع) یادآور شد که حاوی چندین تأکید است. (إنك لن تستطیع...).

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 76 - 4

4- موسی (ع) به ناتوانی خود از تحمّل کردار خضر (ع) و همراهی با وی پی برد.

قال .. قد بلغت من لدنی عذراً

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 78 - 2

2- ناتوانی موسی (ع) از تحمّل کارهای خضر (ع)، در پی سومین سؤال و اعتراض او، به اثبات رسید.

قال هذا فراق بینی و بینک سائبک بتأویل ما لم تستطع علیه صبراً

549- عجله موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 83 - 3,5

3- موسی (ع)، در رسیدن به میقات، تعجیل کرده و بر قوم خود پیشی گرفته بود.

و ما أعجلک عن قومک یموسی

5- پرسش خداوند از موسی (ع) درباره تعجیل در آمدن به کوه طور، نخستین سخن او با وی نبود.

و ما أعجلک

حرف «واو» در «و ما أعجلک» برای عطف بر محذوف است؛ یعنی، پس از حضور موسی (ع) در کوه طور، سخن یا سخنانی به میان آمد، آن گاه این پرسش مطرح شد.

ص: 262

1 - موسی (ع)، سبقت گرفتن خود بر قومش در آمدن به میقات را، به جهت اطمینان به قومش در پیروی از او و طی مسیر تا میقات دانست .

قال هم أولاء علی اثری

«أولاء» اسم اشاره به بعید است و «أثر» به معنای علامت باقی مانده از هر چیزی است. از همین رو به جای پا نیز «اثر» گفته می شود. «أثر» به معنای اتباع و دنباله روی نیز آمده است. (مقایس اللغه). مفاد آیه بالا این است که آنان همان جماعت اند که بر نشانه پای من به سوی میقات روان اند و یا این که به دنبال من در حال آمدن به میقات هستند.

2 - ورود موسی (ع) به میقات، اندکی پیش از ورود قومش به آن مکان بود .

و ما أعجلک . . . قال هم أولاء علی اثری

مورد اشاره قرارگرفتن همراهان موسی از سوی آن حضرت، نشان می دهد که آنان در چشم انداز موسی (ع) بودند و برای رسیدن به میقات، زمان زیادی لازم نداشتند. بنابراین بین ورود موسی (ع) به میقات و ورود قوم او، چندان فاصله ای نبوده است.

4 - موسی (ع)، حضور پیش از موعد خود و جلوتر از دیگران را در میقات موجب جلب رضایت خداوند می پنداشت .

و ما أعجلک . . . وعجلت إلیک ربّ لترضی

9 - اعتراض خداوند به موسی (ع) در مورد جدا شدن او از مردم و پیشی گرفتن بر آنان، به جهت بروز انحراف در آنان، در غیاب وی بوده است .

و ما أعجلک . . . فإنا قد فتنا قومک من بعدک

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 133 - 2

2- جاری شدن سیلاب و هجوم ملخ ها ، شپش ها و قورباغه ها و آلوده شدن زندگانی به خون ، از عذاب های نازل شده بر فرعونیان منکر رسالت موسی

فأرسلنا عليهم الطوفان و الجراد و القمل و الضفادع و الدم

«طوفان» آب فراوانی است که بر منطقه و یا مناطقی مستولی می شود. هر یک از «جراد» (ملخ) و «قمل» (شپش) اسم جنس است. ضفادع جمع ضَفَدَع یا ضَفَدَع (قورباغه) است.

ص: 263

551- عذرخواهی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

4

- مائده - 5 - 25 - 1

1- عذر خواستن موسی (ع) در پیشگاه پروردگار، از ناتوانی خویش در بسیج بنی اسرائیل برای مبارزه با جباران

قال رب انی لاملک الا نفسی و اخی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 73 - 2,7

2- موسی (ع) به دلیل تخلف از شرط همراهی با خضر (ع) و اعتراض ناروا به او، خود را سزاوار مؤاخذة دید و از خضر (ع) تقاضای چشم پوشی کرد.

قال لاتؤاخذنی بما نسیت

7- موسی (ع) عفو و عدم سخت گیری خضر بر او را به خاطر نسیان و تخلف از عهد خویش، تقاضا کرد.

قال لاتؤاخذنی بما نسیت و لاترهقنی من امری عسراً

«إرهاق» به معنای «تحمیل کاری طاقت سوز بر دیگری» است. (قاموس) و مفاد «لاترهقنی...» این است که کاری دشوار (مانند جدا شدن و لغورخصت همراهی) را بر من تحمیل مکن و مرا به زحمت مینداز. لازم به ذکر است که «عسراً» مفعول دوم برای «لاترهقنی» است.

552- عزم راسخ موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

1- موسی (ع) برای یافتن خضر، با عزمی راسخ و جدی، سفر خود را به مجمع البحرین آغاز کرد.

لأبرح حتی أبلغ مجمع البحرین

«لأبرح» صیغه متکلم از «برح» و به معنای «دست برنمی دارم» و تأکید بر پشتکار در انجام دادن کار است.

553- عصای موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 60 - 5، 6، 3

3 - خداوند، به موسی (ع) فرمان داد تا برای دستیابی به آب، عصای خویش را بر سنگ زند.

فقلنا اضرب بعصاک الحجر

«ال» در «الحجر» می تواند تعریف جنس باشد. در این صورت مراد از «الحجر»، سنگ در مقابل اشیای دیگر است و می تواند «ال» برای عهد حضوری یا ذهنی باشد. در این صورت مراد از «الحجر» سنگی مخصوص بوده است.

5 - موسی (ع) در پی فرمان خدا بدون هیچ تأخیر، عصای خویش را برای به دست آوردن آب بر سنگ زد.

ص: 264

فقلنا اضرب بعصاك الحجر فانفجرت منه اثنتا عشرة عينا

حرف «فاء» در «فانفجرت» فای فصیحه است؛ یعنی، بیانگر معطوف علیه مقدر می باشد. جمله با تقدیر آن چنین است: «فضرب بعصاه الحجر فانفجرت». گویا حذف این جمله برای رساندن این معناست که فرمان الهی (اضرب) همان و زدن همان.

6- در پی فرود آمدن عصای موسی بر سنگ، دوازده چشمه آب از آن جوشش کرد.

فانفجرت منه اثنتا عشرة عیناً

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 107 - 1,2,4,5

1- موسی (ع) در پاسخ فرعون (درخواست آیت رسالت) عصای خویش را رها ساخت.

فألقى عصاه

2- عصای موسی (ع) در برابر فرعون به ماری بزرگ تبدیل شد.

فألقى عصاه فإذا هي ثعبان مبين

4- نبودن هیچ فاصله زمانی بین افکنده شدن عصای موسی (ع) و تبدیل آن به ماری بزرگ

فألقى عصاه فإذا هي ثعبان مبين

5- اژدهای تبدیل شده از عصای موسی (ع)، اژدهایی واقعی و تردیدناپذیر

فإذا هي ثعبان مبين

توصیف «ثعبان» به «مبین» (آشکار و واضح)، به این نکته اشاره دارد که آن اژدها واقعی بود، نه وهمی و خیالی، و حرکات و سکناش به گونه ای بوده است که در اژدها بودن آن برای کسی جای تردید وجود نداشت.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- اعراف - 7 - 117 - 1,2,3,4,5

1 - خداوند پس از جادوگری ساحران به موسی فرمان داد تا عصای خویش را در صحنه مبارزه رها سازد .

و أوحینا إلی موسی أن ألق عصاک

2 - خداوند ، فرمانش را (افکندن عصا) از طریق وحی به موسی ابلاغ کرد .

و أوحینا إلی موسی أن ألق عصاک

3 - عصای موسی (ع) پس از افکنده شدن ، تمام بافته های جادویی ساحران را بلعید و به کام خویش فروبرد .

فإذا هی تلقف ما یأفکون

«لَقَفَ» (مصدر تلقف) به معنای گرفتن چیزی با سرعت است و در آیه شریفه به مناسبت مورد به «بلعیدن» تفسیر شده است. جمله «فإذا هی ...» می تواند خبر از رخدادی باشد که در صحنه مبارزه اتفاق افتاده است. در این صورت تقدیر جمله چنین خواهد بود: أوحینا إلی موسی أن ألق عصاک فالتقیها فإذا هی تلقف.

4 - خداوند به موسی (ع) بشارت داد که عصای وی پس از رها شدن ، تمام ساخته های دروغین ساحران را خواهد بلعید .

أن ألق عصاک فإذا هی تلقف ما یأفکون

در برداشت فوق جمله «فإذا هی ...» ، همانند «أن ألق عصاک» ، تفسیر «أوحینا» گرفته شده است. بر این مبنا تقدیر جمله بدین صورت خواهد شد: ألق عصاک فإذا القیتها إذا هی تلقف ما یأفکون.

5 - عصای موسی (ع) با بلعیدن ابزار جادویی ساحران ، صحنه ای شگفت و به دور از انتظار همگان به وجود

ص: 265

آورد .

فإذا هي تلقف ما يأفكون

«إذا» برای مفاجات است و دلالت می کند که جمله پس از آن در یک حالت غیر منتظره واقع شده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 118 - 1

1 - عصای موسی (ع) با بلعیدن جادوی ساحران ، موجب به کرسی نشستن حق و پوچ گشتن دستاورد های ساحران شد .

فوقع الحق و بطل ما كانوا يعملون

دربرداشت فوق ضمیر «کانوا» و «يعملون» به ساحران برگردانده شده است. بر این مبنا مراد از «ما» در «ما كانوا ...» همان ابزار و آلاتی است که با سحر خویش آنها را در چشم بینندگان به صورت جانورانی پر تحرک جلوه داده بودند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 160 - 9,10,11,12

9 - موسی (ع) از جانب خداوند فرمان یافت تا برای دستیابی به آب عصای خویش را به سنگ زند .

و أوحينا إلى موسى . . . أن اضرب بعصاك الحجر

«ال» در «الحجر» هم می تواند تعریف جنس باشد، که در این صورت مراد از «الحجر»، سنگ در مقابل اشیای دیگر است، و هم می تواند «ال» برای عهد حضوری و یا ذهنی باشد، که در این صورت مراد از «الحجر» سنگی مخصوص بوده است.

10 - موسی (ع) در پی فرمان الهی بدون هیچ تأخیر عصای خویش را برای به دست آوردن آب بر سنگ زد .

أن اضرب بعصاك الحجر فانجست منه اثنتا عشرة عينا

حرف «فاء» در «فانبجست» فاء فصیحه است؛ یعنی بیانگر معطوف علیه مقدر می باشد. آن معطوف علیه مقدر به قرینه فراز قبل، «فضرب بعصاه الحجر» است. گویا حذف این جمله برای رساندن این معناست که فرمان الهی (اضرب) همان و زدن همان.

11 - فرمان خدا به موسی (زدن عصا بر سنگ برای تهیه آب) فرمانی اعلام شده به او از طریق وحی

و أوحینا إلی موسی . . . أن اضرب بعصاک الحجر

12 - جوشش دوازده چشمه آب از سنگ در پی فرود آمدن عصای موسی بر آن

أن اضرب بعصاک الحجر فانبجست منه اثنتا عشره عینا

«انبجاست» مصدر «انبجست» به معنای جوشیدن و فوران زدن است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 17 - 1

1 - موسی (ع) هنگام جدا شدن از خانواده اش برای آوردن آتش، چوب دستی خود رانیز به همراه داشت.

و ما تلک بیمینک یموسی

«تلک» برای اشاره به مؤنث به کار می رود و دلالت دارد که اطلاق نام خشبه یا عوده (چوب) بر آنچه در دست موسی (ع) است، مسلم گرفته شده است؛ بنابراین از موسی (ع) خواسته شده بود که در جواب، خصوصیات آن

ص: 266

چوب را بیان کند تا متوجه باشد که چه چیزی تبدیل به مار خواهد شد. گفتنی است که از جمله «أهش بها علی غنمی» (در آیه بعد)، استفاده می شود که موسی (ع) پیش از آمدن به کوه طور، آن عصا را به همراه داشت.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 18 - 20 - 1

1 - موسی (ع) در پاسخ به پرسش خداوند - در باره آنچه در دست دارد - آن را عصای خویش اعلام کرد .

و ما تلک بیمینک . . . قال هی عصای

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 21 - 4,5

4 - تبدیل عصای موسی (ع) به مار و بازگشت آن به صورت اولیه ، وابسته به اراده خداوند بود .

سنعیدها

5 - نمایاندن معجزه به موسی (ع) در وادی طوی و به دور از چشم مردم ، به خاطر تجربه و آمادگی بیشتر او برای ارائه معجزه در حضور مردم بود . *

ألقها . . . خذها ولاتخف

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 22 - 4

4- یدییضا و مار شدن عصا ، دو معجزه برای اثبات رسالت موسی (ع) بود .

فَأَلْقِيهَا إِذَا هِيَ حَيْثَ تَسْعَى . . . وَأَضْمَمَ يَدَكَ ... آیه اُخْرَى

«آیه» (علامت)، حال است برای فاعل «تخرج» و به قرینه آیات بعد که در آنها هدایت فرعون بر عهده موسی نهاده شده، مراد از «آیه»، علامت رسالت او است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 42 - 6

6 - اعطای معجزاتی در کنار معجزه عصا و یدییضا به موسی (ع) ، وعده خداوند به او در کوه طور *

ب-آیتی

جمع آوردن «آیات» با آن که تا آن زمان، تنها دو معجزه به موسی (ع) عطا شده بود، می تواند وعده ضمنی خداوند به عطای معجزاتی دیگر به موسی (ع) باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 69 - 3

3 - عصای موسی در میدان مقابله با ساحران ، در دست راست او قرار داشت .

وَأَلْقَ مَا فِي يَمِينِكَ

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 32 - 6

ص: 267

6- «عصا» و «ید بیضا» دو معجزه و برهان الهی در اختیار موسی (ع)

فذنک برهنان من ربک

554- عصمت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 105 - 4

4- موسی (ع) و دیگر رسولان الهی برخوردار از عصمت در ابلاغ رسالت های الهی

حقیق علی أن لا أقول علی الله إلا الحق

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- مریم - 19 - 51 - 5

5- خداوند موسی (ع) را از هرگونه آلودگی مبرا و او را برای خود خالص گردانید .

إنه كان مخلصًا

«مخلص» به فتح لام، یعنی خالص شده و کسی که خداوند او را برای خود خالص کرده و از آلودگی مصون داشته است (لسان العرب). تفاوت آن با مخلص (به کسره) این است که «مخلص» عبادتش را برای خدا خالص می کند، ولی «مخلص» کسی است که خداوند او را برای خود برگزیده و خالص کرده باشد.

555- عصیان از اوامر موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

12 - قوم موسی ، علی رغم اظهار پذیرش تورات و پیشمانشان بر گوش سپاری به فرمان های خدا و موسی (ع) ، تمرد کرده و عصیانگر شدند .

قالوا سمعنا و عصینا

13 - قوم موسی ، آشکارا و علنی و بدون هیچ پرده پوشی ، از فرمان های تورات و موسی (ع) سرپیچی کردند .

قالوا سمعنا و عصینا

بعید به نظر می رسد که قوم موسی در پاسخ به پیروی از فرمانهای خدا و موسی(ع) - خصوصاً با قرار گرفتن طور بر بالای سر ایشان - اظهار کنند که «ما نافرمانی می کنیم». بنابراین «قالوا سمعنا و عصینا» بیان می دارد که اظهار اطاعت کردند و در عمل نافرمانی کردند، ولی از آن جا که نافرمانی اینان بسیار علنی و بدون پرده پوشی بوده، گویا به زبان آوردند که ما عصیان می کنیم.

16 - تمرد و سرپیچی قوم موسی از فرمان های تورات و دستورات موسی ، برخاسته از شوق آنان به گوساله پرستی بود .

و عصینا و أشربوا فی قلوبهم العجل

جمله «و أشربوا ..» حال معلله است؛ یعنی، بیان می دارد که علت عصیان و نافرمانی یهود، عشقشان به گوساله پرستی بوده است.

556- عصیان از تعالیم موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

20

- نازعات - 79 - 21 - 4

4- فرعون ، از پذیرش رهنمود های موسی (ع) سرپیچی کرد .

و عصی

متعلق «عصی» - به قرینه «أهدیک» - رهنمود های موسی (ع) بوده است.

557- عصیان از موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

4

- مائده - 5 - 23 - 11

11- گستاخی و بی پروایی قوم موسی (ع) در برابر خداوند ، زمینه سرپیچی آنان از فرمان موسی (ع) (ورود به سرزمین مقدس و مبارزه با جباران)

إِنَّا لَن نَدْخُلُهَا .. قَالَ رَجُلَانِ مِنَ الَّذِينَ يَخَافُونَ أَنَّ اللَّهَ عَلَيْهِمَا ادْخُلُوا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

4

- مائده - 5 - 25 - 10

10- بنی اسرائیل ، قومی فاسق به خاطر لجاجت و تمردشان در برابر فرامین موسی (ع)

2- محرومیت قوم موسی (ع) از تسلط بر سرزمین مقدس و سکونت در آن، پیامد و کیفر فسق و سرپیچی آنان از فرمان موسی (ع)

إِنَّا لَن نَدْخُلُهَا أَبَدًا .. فَاِنَّهَا مَحْرَمَةٌ عَلَيْهِمْ

جمله «فانها محرمه ..»، تفریع بر نافرمانی آنان از دستور موسی (ع) است، نه اینکه متفرع بر نفرین او (فالفرق بیننا ...) باشد.

4- سرگردانی قوم موسی (ع) در بیابان، پیامد و کیفر فسق و سرپیچی آن از فرمان موسی (ع)

إِنَّا لَن نَدْخُلُهَا .. يَتِيهونَ فِي الْاَرْضِ

5- زمان سرپیچی قوم موسی (ع) از فرمان وی، سرآغاز سرگردانی چهل ساله آنان و محرومیت از تسلط بر قدس

إِنَّا لَن نَدْخُلُهَا .. اَرْبَعِينَ سَنَةً يَتِيهونَ فِي الْاَرْضِ

15 - لجاجت قوم موسی در برابر فرمان های وی، نشانه فسق آنان

إِنَّا لَن نَدْخُلُهَا .. فَلَا تَأْسَ عَلَى الْقَوْمِ الْفٰسِقِينَ

17 - سرگردانی قوم موسی در سرزمینی به مساحت چهار فرسخ در مدت چهل سال ، تاوان نافرمانی آنان در برابر موسی (ع)

ادخلوا الارض المقدسه . . . قال فانها محرمة عليهم اربعين سنة يتيهون في الارض

از امام باقر(ع) در توضیح آیه فوق روایت شده: فلما ابوا ان يدخلوها حرمة الله عليهم فناهوا في اربع فراسخ اربعين سنة . . .

اختصاص منصوب به شیخ مفید، ص 265; تفسیر برهان، ج 1، ص 456، ح 1.

18 - سرگردانی بنی اسرائیل در پی سرپیچی از فرمان موسی (ع) با چرخیدن زمین به هنگام سفر شبانه آنان و بازگرداندن شدن به محل سکونت اولیه خویش

قال فانها محرمة عليهم اربعين سنة يتيهون في الارض

از امام صادق(ع) در بیان کیفیت سرگردانی بنی اسرائیل روایت شده: . . . اذا كان العشاء و اخذوا في الرحيل . . . اذا ارتحلوا و استوت بهم الارض قال الله للارض ديري بهم فلا يزالوا كذلك . . . فاذا اصبحو اذا ابنتهم و منازلهم التي كانوا فيها بالامس . . .

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 305، ح 74; نورالثقلین، ج 1، ص 608، ح 116.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 103 - 15

15 - سرپیچی فرعون و درباریان از پذیرش رسالت موسی ، پیامد آلودگی آنان به فساد و تبهکاری بود .

فظلموا بها فانظر كيف كان عقبه المفسدين

برداشت فوق بر این اساس است که عنوان «مفسدین» بر فرعونیان، اشاره به علت تکذیب داشته باشد. یعنی چون مردمی مفسد بودند، رسالت موسی را انکار کردند و آیات الهی را دروغ پنداشتند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- طه - 20 - 93 - 4

4- هارون (ع) ، متهم به مخالفت با فرمان های موسی (ع) با سکوت و بی تفاوتی در برابر انحراف بنی اسرائیل

ما منعک .. أفعصیت امری

«أفعصیت..» خطاب موسی(ع) به هارون(ع) است. ظاهر آیه چنین دلالت دارد که عصیان هارون از دستورات موسی(ع)، لا اقل به عنوان اتهام از جانب موسی(ع) مطرح بوده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

19

- مزمل - 73 - 16 - 1

1 - عصیان و سرپیچی فرعون ، در برابر دعوت رسول الهی (موسی (ع))

فعضی فرعون الرسول

ص: 270

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 109 - 4

4- معجزات موسی (ع) در دیدگاه اشراف قوم فرعون، اموری با عظمت، خارق العاده و شگفت آور

إن هذا لسحر علیم

توصی ---ف موسی به «علیم» (بسیار دانا) و بیان جمله «ان هذا . . .» با چندین تأکید (اسمیه آوردن جمله، مقرون ساختن آن به دو حرف تأکید «إن» و «لام») حکایت از آن دارد که همگان به عظمت کار موسی پی برده بودند و بدان اقرار داشتند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 112 - 4

4- فرعونیان، مرعوب عظمت و شگفتی معجزات موسی (ع) شدند.

یأتوک بکل سحر علیم

احضار همه ساحران زبردست مصر برای مقابله و مبارزه با موسی (ع)، بیانگر برداشت فوق است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 34 - 3

3- اقرار ناخواسته فرعون به عظمت کار موسی (ع) در ارائه معجزات

إِنَّ هَذَا لَسِحْرٌ عَلِيمٌ

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 37 - 3

3 - عظمت معجزه موسی در نظر فرعونیان

يَا تُوَكَّلُ بِكُلِّ سِحْرٍ عَلِيمٍ

جمع آوری تمامی ساحران ماهر، نشان دهنده آن است که فرعونیان مرعوب معجزه موسی شده و معتقد بودند که جز با گردآوری تمام توان خویش، قادر به مقابله با آن نیستند.

559 - عظمت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

4

- نساء - 4 - 164 - 7

7 - عظمت خاص حضرت موسی (ع) در پیشگاه خداوند *

وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا

ذکر نام موسی (ع) جدای از سایر پیامبران و توصیف او به کلیم الله، دلالت بر مقام والای وی دارد.

ص: 271

560- عفت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 26 - 12

12 - « عن الرضا (ع) : . . . و لما قالت : « استأجره إن خير من استأجرت القوي الأمين » قال أبوها كيف علمت ذلك ؟ قالت لما أتته برسالتك فأقبل معي قال كوني خلفي و دليني على الطريق . . . » ;

از امام رضا(ع) روایت شده [است که فرمود] آن گاه که دختر شعیب به پدرش گفت: موسی را اجیر کن؛ چون بهترین اجیر کسی است که نیرومند و امین باشد؛ پدر گفت: چگونه به این حقیقت پی برده ای؟ گفت: آن گاه که پیام تو را برای او بردم با من همراه شد و گفت: تو پشت سر من باش و راه را به من نشان ده. «...».

561- عقلا نیت تعالیم موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 54 - 5

5 - آموزه های موسی (ع) و کتاب آسمانی او (تورات) ، مطابق با عقل و خرد ناب بود .

و ذکری لأولی الألب

خداوند عقلا ن و صاحبان خرد جامعه بنی اسرائیل را مخاطب خود ساخته و تورات را تنها برای ایشان مایه پند و بیداری دانسته است. از این نکته می توان حقیقت بالا را به دست آورد.

562- عقیده موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- غافر - 40 - 28 - 8.9

8 - تصمیم فرعونیان به قتل موسی (ع) ، به خاطر اعتقاد آن حضرت به ربوبیت مطلق خداوند بود .

أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ

9 - کشتن موسی (ع) به صرف اعتقاد او به ربوبیت خداوند ، کاری نکوهیده و نابه جا در نظر مؤمن آل فرعون

أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ

از استفهام انکاری در جمله «أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا...» - که در مقام تقیح عمل فرعون می باشد - برداشت یاد شده استفاده می شود.

563- علاقه آسیه به موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 9 - 2

2 - درخشش برق امید و شادمانی در دیدگان زن فرعون با مشاهده قنذاقه موسی

وقالت امرأت فرعون قرت عین لی و لک

ص: 272

564- علاقه به موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 39 - 14

14 - فرعون و اطرافیان او، به موسی (ع) بسیار علاقه مند بودند و او را دوست می داشتند .

و ألقیت علیک محبّه منّی

565- علایق معنوی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 35 - 3

3- موسی (ع)، علاقه مداوم خود و برادرش هارون (ع) را به تسبیح و ذکر خداوند، ابراز داشت و خداوند را بر آن گواه دانست .

إِنّک کنت بنا بصیراً

جمله «إِنّک. ..» می تواند تعلیل برای «کی نسبحک کثیراً» باشد؛ یعنی خدایا! تو خوب می دانی که من و برادرم هارون چه روحیه ای داریم و نسبت به تسبیح و ذکر تو، تا چه حد علاقه مندیم، بنابراین با پذیرش وزارت هارون، راه تسبیح و ذکر فراوان تر را بر ما هموار ساز.

566- علایق موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 62 - 4

4- موسی (ع) بسیار مشتاق دیدار با خضر (ع) و ملاقات با او بود .

لأبرح حتى .. ءاتنا غداءنا لقد لقينا من سفرنا هذا نصباً

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 69 - 5

5- موسی (ع) دارای اشتیاق فراوان به فراگیری علوم خضر بود .

قال ستجدني إن شاء الله صابراً و لا أعصي لك أمراً

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 84 - 5

5- شوق موسی (ع) به ملاقات و گفت وگویی با پروردگار و جلب رضایت او، موجب شتاب وی در آمدن به میقات بود .

ص: 273

و عجلت إليك رب لترضى

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 22 - 7

7- دلپستگی عمیق موسی (ع) به بنی اسرائیل و رنج شدید وی از بردگی و استعمار آنان توسط فرعون

و تلك نعمه تمنها علی أن عبّدتّ بنی اسرائیل

567- علم خواهر موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 40 - 2

2- خواهر موسی ، از افکنده شدن برادر کوچکش به نیل مطلع و نگران بود و گام به گام به تعقیب جعبه حامل وی پرداخت .

إذ تمشی أختک فتقول

حرکت کردن خواهر موسی در پی او، نشانگر آن است که وی از جریان موسی (ع) و به آب افکنده شدن او و نیز اجمال حوادثی که در پیش است، مطلع بوده است.

568- علم غیب موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 81 - 5

5- موسی (ع)، از پیش بر پیروزی خود و شکست ساحران و ابطال سحرشان، اطمینان داشت .

قال موسی ما جئتم به السحر إن الله سیبطله

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- اسراء - 17 - 102 - 1

1- تذکر موسی (ع) به آگاهی و اعتقاد درونی فرعون به حقانیت معجزات او علی رغم سحر خواندن آنها

إنی لأظنک یموسی مسحورًا . قال لقد علمت ما أنزل هؤلاء إلا رب السموت و الأرض

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 74 - 7,8

7- موسی (ع)، از برخی امور غیبی، آگاه بود .

أقتلت نفسًا زکیهً بغير نفس

آگاهی موسی (ع) از قاتل نبودن نوجوان مقتول، ممکن است از علوم غیبی آن حضرت باشد.

8- موسی (ع) نسبت به اعمال ناروا و خلاف شرع حساسیت شدیدی داشت .

قال أقتلت نفسًا زکیهً بغير نفس

ص: 274

اعتراض موسی به خضر(ع) علی رغم قول و قرارهای قبلی، نشان از آن دارد که موسی(ع) به قدری در این مسائل حساسیت داشت که تحت تأثیر آن، عهد و قرار خود را نیز فراموش کرده و یا آن را نادیده گرفت.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 78 - 7

7- علمی که موسی (ع) در پی آموختن آن از خضر (ع) بود، علم تأویل و تحلیل حوادث و شناخت حقایق پشت پرده رخدادها بود.

هل أتبعك على أن تعلمن مما علمت .. سأتيك بتأويل ما لم تستطع عليه صبراً

569- علم مادر موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 39 - 8

8- مادر موسی (ع)، پیش از افکندن او به آب، از جانب خداوند، به نجات موسی (ع) به دست یکی از دشمنان آگاه شده بود.

أوحينا.. يأخذة عدو لي وعدو له

570- علم موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 26 - 2

2- موسی (ع) به دشواری های رسالت خویش و مشکلات ارشاد و هدایت فرعون آگاه بود.

و یسّر لی امری

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 36 - 3

3 - خداوند در وادی طوی (در کوه طور) موسی (ع) را بر اجابت خواسته هایش آگاه ساخت .

قد اُتیت سؤلک

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 21 - 2

2 - اعطای حکمت و دانش به موسی (ع) از سوی پروردگار در پی فرار او از نظام فرعون

ففررت منکم . . . فوهب لی ربی حکمًا

واژه «حکم» می تواند مرادف «حکومت» (سرپرستی و تدبیر امور مردم) باشد و نیز می تواند معادل «حکمه» و به معنای دانش و معرفت باشد. برداشت یاد شده بر پایه معنای دوم است.

ص: 275

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 14 - 2

2- اعطای حکمت و دانشی گسترده از سوی خدا به موسی (ع) هم زمان با رسیدن او به مرحله جوانی

و لَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَاسْتَوَىٰ ءَاتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا

نکره آمدن «حکماً» و «علماً» بیانگر عظمت حکمت و دانشی است که از سوی خدا به موسی (ع) داده شده بود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 27 - 1

1 - اطلاع یافتن موسی (ع) از توطئه برای قتل خود به دست فرعون

ذرونی أقتل موسی . . . وقال موسی إني عذت بربي وربكم من كل متكبر

571- عمل برگزیدگان موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 155 - 11

11 - کردار سفیهانه گروهی از همراهان موسی در میعادگاه مناجات، عامل نزول عذاب الهی و به هلاکت رساندن همه آنان شد.

أتهلكنا بما فعل السفهاء منا

گفته شده مراد از کردار سفیهانه برخی از همراهان موسی، تقاضای رؤیت خدا با چشم بوده است.

572- عمل به اوامر موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 93 - 11

11 - فهمیدن فرمان های خدا و موسی (ع) و به کار بستن آن فرمان ها ، از پیمان های خدا با بنی اسرائیل

و إذ أخذنا ميثقكم . . . و اسمعوا

چون جمله «سمعنا و عصینا» (گوش سپردیم و سرپیچی کردیم) در جواب «اسمعوا» (گوش بسپارید) قرار گرفته است، معلوم می شود مراد از گوش سپاری (اسمعوا) فهمیدن و اطاعت کردن است. متعلق «اسمعوا» به قرینه مقام، فرمانهای خدا و دستورات موسی (ع) می باشد.

573- عمل به تکلیف موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 20 - 1

1 - موسی (ع) به فرمان خداوند عصای خویش را بر زمین افکند .

ص: 276

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 78 - 1

1 - موسی (ع) به فرمان خداوند، بنی اسرائیل را شبانه از مصر کوچ داد و از دریا گذراند.

أسر بعبادی .. فأتبعهم

حرف «فاء» در «فأتبعهم» فصیحه است؛ یعنی، از یک سری جملات محذوف قبل از خود حکایت می کند. حاصل آن جملات این است که موسی (ع) بنی اسرائیل را از مصر کوچ داد و فرعونیان نیز از حرکت آنان آگاه شدند.

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 14 - 5

5 - نگرانی موسی (ع) از عدم ایفای کامل رسالت بود، نه صرف کشته شدن.

أخاف أن یکذبون .. فأخاف أن یقتلون

سخنان پیشین موسی، در باره بررسی موانع رسالت و رفع آنها بود. اظهار نگرانی او از کشته شدن نیز می تواند در آن جهت باشد.

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 15 - 5

5 - تجهیز موسی و هارون (ع) به وسیله آیات و معجزات گوناگون الهی برای ایفای نقش رسالت

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 25 - 1

1 - موسی (ع) با راه یافتن به دربار فرعونیان ، پیام حق الهی را به آنان ارائه کرد .

لقد أرسلنا موسی . . . إلى فرعون و هم-ن و قرون ... فلما جاءهم بالحق من عندنا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- زخرف - 43 - 46 - 14

14 - اقدام سریع و بی درنگ موسی (ع) به انجام رسالت الهی خویش ، پس از فرمان خداوند به او

لقد أرسلنا موسی . . . فقال إني رسول

از حرف «فاء»، می توان استفاده کرد که موسی(ع) پس از دریافت رسالت خویش، بی درنگ و بدون تأخیر به انجام آن اقدام نمود.

ص: 277

574- عمل خیر موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- انبیاء - 21 - 90 - 15

15- انجام کار های خیر ، مورد علاقه و سیره مستمر پیامبران الهی ، موسی ، هارون ، ابراهیم ، لوط ، اسحاق ، یعقوب ، نوح ، داوود ، سلیمان ، ایوب ، اسماعیل ، ادریس ، ذوالکفل ، یونس ، زکریا ، و یحیی (علیهم السلام) بود .

و لقد آتینا موسی و هرون ... یحیی ... إثم کانوا یسرعون فی الخیرت

575- عمل صالح موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- دخان - 44 - 17 - 6

6- موسی (ع) ، پیامبری برخوردار از اخلاق و اعمالی شایسته و ارزشمند

و جاءهم رسول کریم

وصف کرم هنگامی که در توصیف خداوند به کار رود، به معنای احسان و انعام آشکار او است و چون در مقام توصیف انسان به کار رود، به معنای اخلاق و افعال شایسته او است (مفردات راغب).

576- عوامل آرامش مادر موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 7 - 11

11 - برگزیدن موسی (ع) برای مقام رسالت، وعده الهی به مادرش جهت آرام بخشیدن خاطری

و لاتخافی و لاتحزنی . . . و جاعلوه من المرسلین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 10 - 2، 1

1 - تأثیر ژرف و آرامش بخش وحی الهی در دل مادر موسی

و أوحینا إلی أم موسی . . . و أصبح فؤاد أم موسی فرغاً

«أصبح» معادل «صار» و «فارغاً» مرادف «خالیاً» است. با توجه به ارتباط این آیه با آیه هفتم، تقدیر آن چنین می شود: «و صار فؤاد أم موسی بعد الوحی خالیاً من الخوف و الحزن؛ دل مادر موسی بعد از وحی ما از ترس و اندوه خالی گشت».

2 - دل مادر موسی، فارغ از ترس و اندوه نسبت به فرجام نوزادش پس از دریافت وحی الهی

و أوحینا إلی أم موسی . . . أن لاتخافی . . . و أصبح فؤاد أم موسی فرغاً

ص: 278

577- عوامل احترام موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 39 - 18

18 - محبوبیت موسی (ع) در دل ها و در دربار فرعون ، مایه احترام به موسی (ع) و موجب خدمت فراوان به او شده بود .

و ألقیت علیک محبّه منی و لتصنع علی عینی

چنانچه «صنیعه» (ریشه اشتقاقی «لتصنع») به معنای احسان و کرامت باشد، مفاد «لتصنع ..» چنین می شود: محبت تو را در قلب دیگران قرار دادم تا با مراقبت کامل من، مورد احترام و احسان آنان قرار گیری.

578- عوامل اطمینان موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 23 - 6

6 - اظهار معجزه در کوه طور ، به منظور تسکین قلب موسی (ع) انجام یافته بود .

لنریک

ارائه معجزه به موسی (ع)، علاوه بر آن که موسی (ع) را در برابر فرعون مجهز می ساخت، به دلیل «لنریک» آگاهی و اطمینان شخص آن حضرت را نیز بالا می برد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 46 - 6,7

6- شنوایی و بینایی خداوند ، پشتوانه ای اطمینان بخش برای تضمین یاری موسی و هارون (ع) در برابر فرعون بود .

إِنِّي مَعَكُمْ أَسْمَعُ وَأُرِي

7- وعده یاری خداوند و آگاهی گسترده او بر جزئیات ماجرای ارشاد فرعون ، مایه امیدواری و آرامش بخش دل های نگران موسی و هارون (ع) بود .

إِنَّا نَخَافُ . . . لِاتَخَافَا إِنِّي مَعَكُمْ أَسْمَعُ وَأُرِي

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 9 - 15 - 26

9- اطمینان بخشی خداوند به موسی (ع) با یادآوری حضور خود در همه صحنه های مباحثه او با فرعون .

فَاذْهَبَا بِآيَاتِنَا إِنَّا مَعَكُمْ مُسْتَمِعُونَ

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 3 - 62 - 26

3- اتکای موسی (ع) به پروردگار و هدایت خاصه او ، مایه اطمینان و آرامش وی در سخت ترین شرایط

قَالَ كَلَّا إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِينِ

ص: 279

579- عوامل اعراض از معجزه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

12

- مؤمنون - 23 - 47 - 7

7- نژادپرستی و خوی برتری جویی فرعون و اشراف دربار او ، عامل نادیده گرفتن معجزات و دلایل روشن حضرت موسی و هارون (ع)

ثم أرسلنا ... بآيتنا و سلطن مبین ... فقالوا انؤمن لبشرین ... و قومهما لناع-

580- عوامل امتناع موسی (ع) از رضاع

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 12 - 4

4- انس گرفتن پیشین موسی با آغوش و شیر مادر ، باعث امتناع او از خوردن شیر دایگان شد .

و أوحینا إلی أم موسی أن أرضعیه . . . و حرّمنا علیه المراضع من قبل

خداوند پیش از این، به مادر موسی فرمان داد وی را شیر دهد. از تعبیر «حرّمنا علیه المراضع من قبل» استفاده می شود که فلسفه آن دستور، این بود که ذائقه موسی (ع)، تنها با پستان و شیر مادرش شکل بگیرد، تا از گرفتن پستان دیگران امتناع ورزد.

581- عوامل امیدواری مادر موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 11 - 1

1 - تبدیل شدن مادر موسی به شخصیتی مصمم و قادر بر انجام کارهای سترگ، پس از دریافت پیام امیدآفرین الهی

و أوحینا إلی أم موسی . . . و قالت لأخته قصیه

جمله «و قالت . . .» عطف بر محذوف است؛ یعنی، «فألقیه فی الیمّ و قالت لأخته قصیه». مادر موسی پس از دریافت وحی، اقدام به انداختن فرزندش در رود نیل کرد؛ با این که پیش از آن از فرط ترس و نگرانی نزدیک بود راز فرزندش را فاش سازد. این موضوع، بیانگر مطلب یاد شده است.

582- عوامل امیدواری موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 46 - 7

ص: 280

7 - وعده یاری خداوند و آگاهی گسترده او بر جزئیات ماجرای ارشاد فرعون ، مایه امیدواری و آرامش بخش دل های نگران موسی و هارون (ع) بود .

إِنَّا نَخَافُ . . . لَاتَخَافَا إِنِّي مَعَكُمَا أَسْمَعُ وَأَرَى

583- عوامل اندوه موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 40 - 19

19 - ارتکاب قتل ، مایه نگرانی موسی (ع) و موجب فرورفتن او در غم و ناراحتی شده بود .

و قتلت نفسًا فنجینک من الغم

نجات موسی(ع) از غم و غصه، فرع اضطراب خاطر داشتن آن حضرت، در باره ماجرای قتل و احساس خطر او از سوی فرعونیان است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 86 - 1

1 - موسی (ع) در پی آگاه شدن از گمراهی بنی اسرائیل همراه با خشم و اندوهی شدید ، به نزد آنان بازگشت .

و أضلّهم السامریّ . فرجع موسی إلی قومه غضبن أسفًا

با توجه به آیات دیگر قرآن در این زمینه و نیز قرینه های موجود در همین آیات، چنین بر می آید که گمراه شدن بنی اسرائیل به دست سامری در میقات چهل روزه موسی(ع)، اتفاق افتاده بود و رجوع موسی(ع) به قوم خود نیز پس از پایان میقات بوده است. «غضببان» - چنان که برخی از اهل لغت گفته اند - به شخصی گفته می شود که غضب شدیدی داشته باشد و «أسف» به فرد خشمگینی گفته می شود که بر چیزی افسوس می خورد (لسان العرب).

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

15

- صافات - 37 - 115 - 3

3- موسی و هارون (علیهما السلام) و قوم شان، گرفتار غم بزرگ و مشکلات اندوه بار از سوی فرعونیان

و نَجَّيْنَهُمَا وَ قَوْمَهُمَا مِنَ الْكُرْبِ الْعَظِيمِ

اندوهی که موسی و هارون (علیهما السلام) و قوم شان به آن گرفتار بودند، ناشی از مسائل و مشکلات شخصی نبود؛ بلکه بر اثر تبلیغ رسالت شان در میان فرعونیان به وجود آمده بود.

584- عوامل انگیزش موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 44 - 12

12- « عن موسی بن جعفر (ع) : . . . أمّا قوله : « لعلّه يتذكّر أو يخشى » فإتّما قال ليكون أحرص لموسى على الذهاب ;

ص: 281

از امام موسی بن جعفر (ع) روایت شده است: اما سخن خداوند: «لعلّه یتذکرّ أو یخشی» [این را] بدین خاطر گفت که اشتیاق موسی (ع) برای رفتن [به سوی فرعون] افزون شود».

585- عوامل بازگشت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 40 - 12

12 - خواهر موسی ، تلاش و نقشی مؤثر در بازگرداندن او به مادرش داشت .

إذ تمشی أختک . . . فرجعنک إلی أمک

یادکردن از خواهر موسی (ع) و تلاش او، نشان از نقش مؤثر و کارساز او در بازگرداندن وی به مادر دارد.

586- عوامل پیروزی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 15 - 6

6- آیات الهی (معجزات) توشه راه و حربه پیروزی موسی و هارون (ع)

قال کلاً فاذهباً بایتنا

587- عوامل تبرئه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

14

4- وجاهت و آبرومندی موسی (ع) در پیش گاه خداوند، سبب شد که خداوند، وی را از اتهام قوم اش، بری بداند.

لا تكونوا كالذين ءاذوا موسى فبرأه الله مما قالوا وكان عند الله وحيها

«وكان عند الله وحيها» به منزله تعلیل برای «برأه الله مما قالوا» است.

588- عوامل تربیت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

20

- نازعات - 79 - 16 - 2

2- وحی به موسی (ع)، جلوه ربوبیت خداوند بر او و از عوامل رشد و تربیت آن حضرت برای انجام رسالت خویش بود.

إذ ناديه رَبِّهِ

ص: 282

589- عوامل ترس موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 32 - 5

5- پیش آمدن ناگهانی حادثه طور (مکالمه خدا ، تبدیل عصا به اژدها و ید بیضا) باعث به هم ریختن آرامش موسی (ع) و چیره شدن ترس بر وی

فلما أتيتها نودی . . . و اضمم إليك جناحک من الرهب

590- عوامل تعظیم موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- مریم - 19 - 51 - 9

9- پاکي و برگزیدگی موسی و مقام رسالت و نبوت او ، موجب شرافت و بزرگداشت یاد او در قرآن

واذکر فی الکتب موسی إله کان مخلصاً و کان رسولاً نبیاً

جمله «إله کان . . .» تعلیل برای «اذکر» است.

591- عوامل تقویت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 31 - 1,2

1 - موسی (ع) ، با دعا به درگاه خداوند ، از او خواست هارون را پشتیبان و مایه تقویت وی قرار دهد .

أشدد به ازری

«ازر» در معانی «قوت» و «پشت» و نیز «ضعف» استعمال دارد (لسان العرب) و در آیه احتمال هریک از این معانی وجود دارد و خواسته موسی(ع) ممکن است «افزایش قدرت» یا «داشتن پشتیبان» یا «نیرو دهنده و جبران کننده ضعف» باشد.

2- موسی (ع) ، معاونت هارون را برای خود ، موجب توان مندی بیشتر در انجام مسؤولیت می دانست .

هرون أخی . أشدد به ازری

592- عوامل تکامل موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 66 - 5

5- موسی (ع) برای رسیدن به رشد و تکامل -برتر از راه تحصیل دانش ، در تلاش بود .

ص: 283

هل أتبعك على أن تعلمن مما علمت رشداً

593- عوامل تکذیب موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 103 - 15

15 - سرپیچی فرعون و درباریان از پذیرش رسالت موسی ، پیامد آلودگی آنان به فساد و تبهکاری بود .

فظلموا بها فانظر کیف کان عقبه المفسدین

برداشت فوق بر این اساس است که عنوان «مفسدین» بر فرعونیان، اشاره به علت تکذیب داشته باشد. یعنی چون مردمی مفسد بودند، رسالت موسی را انکار کردند و آیات الهی را دروغ پنداشتند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 110 - 4

4 - شیفتگی فرعونیان به حکومت و سلطنت و وابستگی شدیدشان به موطن خویش ، از عوامل تکذیب موسی و جبهه گیری آنان در برابر وی

یرید أن یخرجکم من أرضکم

594- عوامل ذکر موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- مریم - 19 - 51 - 9

9- پاکی و برگزیدگی موسی و مقام رسالت و نبوت او ، موجب شرافت و بزرگداشت یاد او در قرآن

واذکر فی الکتب موسیٰ إله کان مخلصاً و کان رسولاً نبیاً

جمله «إله کان . . .» تعلیل برای «اذکر» است.

595- عوامل رشد موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 143 - 4

4 - سخن گفتن خدا با موسی برای رشد و تربیت وی بود .

و کلمه ربه

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

20

- نازعات - 79 - 16 - 2

2 - وحی به موسی (ع) ، جلوه ربوبیت خداوند بر او و از عوامل رشد و تربیت آن حضرت برای انجام رسالت

ص: 284

خویش بود .

إذ ناديه رَبّه

596- عوامل رفع اندوه مادر موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 40 - 14

14 - دیدار دوباره با موسی (ع) ، به چشمان مادر روشنی و آرامش بخشید و اندوه او را برطرف ساخت .

فرجعنک إلى أُمّک کی تقرّ عینها و لاتحزن

«قره العین» یا از «قرار» به معنای آرام گرفتن مشتق است و یا از «قُرّ» به معنای سرد شدن که نتیجه توقف اشک سوزان است. در هر صورت این تعبیر، کنایه از شادمانی است که چشم را از نگران بودن و حرکت به سمت راست و چپ بازمی دارد و اشک سوزان اندوه را قطع می کند.

597- عوامل رفع نگرانی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 12 - 4

4 - التجای موسی (ع) به ربوبیت الهی برای کسب توان و زدودن نگرانی های خود

قال ربّ إني أخاف

598- عوامل سرور مادر موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- قصص - 28 - 13 - 7

7- شادی کردن مادر موسی و زدایش غم از دل وی ، از هدف های خداوند در بازگرداندن موسی (ع) به دامان وی

فرددنه إلی أمّه کی تقرّ عینها و لاتحزن

کلمه «کی» به اصطلاح، «تعلیلیه» و بیانگر هدف الهی در بازگرداندن موسی به دامان مادرش می باشد. در این آیه به دو هدف اشاره شده است: الف) شاد شدن مادر موسی و زدودن غم و اندوه ناشی از فراق فرزند. ب) عمل کردن خدا به وعده خود و یقین پیدا کردن مادر موسی به حقانیت وعده های الهی. برداشت یاد شده بیان مضمون هدف نخست است.

ص: 285

599- عوامل سلب آرامش موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 18 - 1

1 - به هم ریختن آرامش موسی در پی کشته شدن مرد قبطی به دست وی

فوكزه موسی فقضى عليه .. فأصبح فى المدینه خائفًا يترقب

600- عوامل عجله موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 84 - 5

5- شوق موسی (ع) به ملاقات و گفت و گوی با پروردگار و جلب رضایت او ، موجب شتاب وی در آمدن به میقات بود .

و عجلت إلیک ربّ لترضى

601- عوامل غضب موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 86 - 1

1 - موسی (ع) در پی آگاه شدن از گمراهی بنی اسرائیل همراه با خشم و اندوهی شدید ، به نزد آنان بازگشت .

و أضلّهم السامریّ . فرجع موسی إلی قومه غضبین أسفًا

با توجه به آیات دیگر قرآن در این زمینه و نیز قرینه های موجود در همین آیات، چنین بر می آید که گمراه شدن بنی اسرائیل به دست سامری در میقات چهل روزه موسی (ع)، اتفاق افتاده بود و رجوع موسی (ع) به قوم خود نیز پس از پایان میقات بوده است. «غضببان» - چنان که برخی از اهل لغت گفته اند - به شخصی گفته می شود که غضب شدیدی داشته باشد و «أسف» به فرد خشمگینی گفته می شود که بر چیزی افسوس می خورد (لسان العرب).

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 94 - 1

1 - موسی (ع) با مشاهده گوساله پرستی بنی اسرائیل، پس از بازگشت از میقات، به شدت خشمگین شد.

يَبْنُومُ لَا تَأْخُذْ بِلِحْيَتِي وَلَا بِرَأْسِي

گرفتن سر و ریش هارون، نشان شدت از ناراحتی موسی (ع) در مورد انحراف بنی اسرائیل دارد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 18 - 7

7 - برانگیخته شدن خشم موسی (ع) با مشاهده مرد اسرائیلی در حال درگیری مجدد با یکی دیگر از قبطیان

قال له موسى إنك لغويّ مبين

ص: 286

602- عوامل مبارزه با موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 110 - 4

4 - شیفتگی فرعونیان به حکومت و سلطنت و وابستگی شدیدشان به موطن خویش ، از عوامل تکذیب موسی و جبهه گیری آنان در برابر وی

یرید أن یخرجکم من أرضکم

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 83 - 10

10 - خودکامگی ، سلطه مداری و خوی اسراف گرانه فرعون ، عامل رویارویی وی با موسی (ع) و آزار و اذیت پیروانش بود .

فما ءامن لموسى إلا ذریه من قومه على خوف من فرعون و ملایهم أن یفتنهم و إن فرعون ل

603- عوامل مؤثر در رسالت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 153 - 11

11 - آمرزش گناه گوساله پرستان بنی اسرائیل مؤثر در پیشبرد اهداف رسالت موسی (ع)

إن ربک من بعدها لغفور رحیم

مخاطب در جمله «إن ربك . . .» حضرت موسی (ع) است. در اینکه چرا خداوند در بیان آمرزش گناهان بنی اسرائیل، موسی (ع) را مورد خطاب قرار داده و کلمه «رب» را به آن اضافه کرده، دو وجه می توان ذکر کرد: بخشش گناه بنی اسرائیل در راستای ربوبیت خدا بر موسی و طبعاً در راستای پیشبرد رسالت اوست. توصیه ای است به موسی (ع) که تو نیز از خطاها و لغزشهای قومت، در صورت توبه، درگذر و آنها را نادیده انگار. برداشت فوق بر اساس احتمال اول است.

604- عوامل نجات موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 9 - 9

9- زنده گذاشتن موسی (ع) و چشم پوشی از قتل وی ، درخواست آسیه از فرعون

وقالت امرأت فرعون . . . لا تقتلوه

ص: 287

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 40 - 19

19 - ارتکاب قتل ، مایه نگرانی موسی (ع) و موجب فرورفتن او در غم و ناراحتی شده بود .

و قتلت نفساً فنجینک من الغم

نجات موسی (ع) از غم و غصه، فرع اضطراب خاطر داشتن آن حضرت، در باره ماجرای قتل و احساس خطر او از سوی فرعونیان است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 67 - 1

1 - موسی (ع) ، پس از مشاهده سحر ساحران فرعون ، در دل خویش از پی آمد های احتمالی آن احساس نگرانی کرد .

من سحرهم .. فأوجس فی نفسه خیفه موسی

«أوجس» به معنای «أحسّ» و نیز به معنای «أضمر (خفاکرد)» آمده است (لسان العرب). در این آیه، معنای «أحسّ» به نظر مناسب تر می رسد؛ چرا که معنای «أخفا» در «فی نفسه» آمده است. بنابراین «أوجس فی نفسه...»؛ یعنی، موسی (ع) در دل خود نگرانی و ترسی را احساس کرد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 68 - 3

3 - موسی (ع) از القای شبهه و احتمال گمراهی مردم به واسطه سحر ساحران نگران بود .

قلنا لاتخف إتك أنت الاعلی

جمله «إتك أنت الاعلی» تعلیل برای «لاتخف» است و دلالت می کند که موسی(ع) از این نگران بود که معجزه او با سحر ساحران مشتبه گردد و مردم به حقانیت او پی نبرند. خداوند با بیان برتری قطعی او، زمینه هراسش را از بین برد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 14 - 5

5 - نگرانی موسی (ع) از عدم ایفای کامل رسالت بود، نه صرف کشته شدن .

أخاف أن يكذبون . . . فأخاف أن يقتلون

سخنان پیشین موسی، در باره بررسی موانع رسالت و رفع آنها بود. اظهار نگرانی او از کشته شدن نیز می تواند در آن جهت باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 33 - 4،5

4 - موسی (ع)، از نافرجام ماندن رسالت الهی خویش در صورت کشته شدن به دست فرعونیان نگران بود .

إلی فرعون و ملائیه . . . قال ربّ إتی قتل منهنم نفساً

طرح موضوع قتل مرد قبطی، نه از آن باب است که موسی(ع) بر جان خویش می ترسید؛ بلکه بدان جهت بود که

ص: 288

مبادا با دستگیری و کشته شدن او، رسالت الهی - که بر دوش او نهاده شده است - نافرجام بماند.

5- موسی (ع) در وادی طور، نگرانی خویش نسبت به موانع راه رسالت را با خدا در میان گذاشت.

قال ربّ إني قتلت منهم نفسًا

606- عوامل هلاکت برگزیدگان موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 155 - 11

11 - کردار سفیهانه گروهی از همراهان موسی در میعادگاه مناجات، عامل نزول عذاب الهی و به هلاکت رساندن همه آنان شد.

أتهلكنا بما فعل السفهاء منا

گفته شده مراد از کردار سفیهانه برخی از همراهان موسی، تقاضای رؤیت خدا با چشم بوده است.

607- عهد خدا با موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

14

- احزاب - 33 - 7 - 3

3 - خداوند، از پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) و نوح و ابراهیم و موسی و عیسی (ع) پیمان و تعهدی شدید، گرفته است.

و إذا أخذنا .. و منک و من نوح و إبرهیم و موسی و عیسی ابن مریم و أخذنا منهم میث

608- عهد فرعونیان با موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- اعراف - 7 - 134 - 10،11

10 - فرعونیان با موسی (ع) پیمان بستند و سوگند یاد کردند که در صورت برطرف ساختن عذاب شدید از آنان، به وی ایمان آورند و بنی اسرائیل را آزاد سازند.

لئن کشفتم عنا الرجز لنؤمنن لک و لنرسلن معک بنی اسرائیل

11 - فرعونیان پس از وقوع هر یک از عذاب های پنجگانه (طوفان . . .) با موسی پیمان بستند که در صورت برطرف ساختن آن، به وی ایمان آورند و بنی اسرائیل را آزاد کنند.

لئن کشفتم عنا الرجز لنؤمنن لک و لنرسلن معک بنی اسرائیل

برداشت فوق بر این اساس است که «ال» در «الرجز» عهد ذکری باشد. در این صورت «الرجز» اشاره به عذابهای پنجگانه در آیه قبل است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- اعراف - 7 - 135 - 8،9

ص: 289

8 - فرعونیان ، علی رغم پیمان مؤکدشان با موسی (ع) (تصدیق رسالت او و آزادسازی بنی اسرائیل پس از برطرف شدن عذاب) ، حتی لحظه ای به وی ایمان نیاوردند و بنی اسرائیل را آزاد نکردند .

فلما كشفنا عنهم الرجز . . . إذا هم ينكثون

9 - پیمان شکنی فرعونیان و پایبند نبودن آنان به عهد های خویش با موسی (ع)

إذا هم ينكثون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 136 - 3

3 - فرعونیان به دلیل شکستن پیمانشان با موسی (ع) (ایمان به وی و آزادسازی بنی اسرائیل) سزاوار انتقام الهی و غرق شدن در دریا گشتند .

إذا هم ينكثون. فانقمنا منهم

تقریب جمله «فانقمنا» بر جمله «إذا هم ينكثون» به وسیله حرف «فاء» می رساند که پیمان شکنی فرعونیان در انتقام الهی از آنان دخیل بوده است.

609- عهد موسی (ع) با بنی اسرائیل

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 86 - 11

11 - موسی (ع) قبل از عزیمت به میقات ، توصیه های لازم را به بنی اسرائیل ارائه کرده و قول و قرار های لازم را برای حفظ ایمان ، با آنان گذاشته بود .

فأخلفتم موعدی

«موعد» در این آیه مصدر و به معنای «وعده» است. از این رو «فأخلفتم موعدی»؛ یعنی، شما از وعده و عهد خود با من تخلف کردید. از این جمله برمی آید که موسی(ع) قبل از رفتن به میقات، پیش بینی های لازم را کرده بود و از این نظر حجت را بر بنی اسرائیل تمام نموده بود.

610- عهد موسی(ع) با خدا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 17 - 5

5- پیمان موسی با خداوند بر پاس داشتن نعمت او و پرهیز از پشتیبانی مجرمان و تبه کاران

قال ربّ بما أنعمت علیّ فلن أكون ظهیراً للمجرمین

«ظهیر» به معنای معین و یاور است.

ص: 290

611- عهد موسی (ع) و خضر (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 73 - 3

3- تخلف موسی از عهد خویش با خضر (ع)، ناشی از فراموشی بود.

قال لا تؤاخذنی بما نسیت

612- عهدشکنان با موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 87 - 2

2- بنی اسرائیل، به پیمان شکنی و تخلف از قول و قرار خود با موسی (ع) معترف بودند.

ما أخلفنا موعداک بملکنا

613- عهدشکنی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 73 - 2,3,7

2- موسی (ع) به دلیل تخلف از شرط همراهی با خضر (ع) و اعتراض ناروا به او، خود را سزاوار مؤاخذه دید و از خضر (ع) تقاضای چشم پوشی کرد.

قال لاتؤاخذنی بما نسیت

3- تخلف موسی از عهد خویش با خضر (ع)، ناشی از فراموشی بود.

قال لاتؤاخذنی بما نسیت

7- موسی (ع) عفو و عدم سخت گیری خضر بر او را به خاطر نسیان و تخلف از عهد خویش، تقاضا کرد.

قال لاتؤاخذنی بما نسیت و لاترهقنی من أمری عسراً

«إرهاق» به معنای «تحمیل کاری طاقت سوز بر دیگری» است. (قاموس) و مفاد «لاترهقنی...» این است که کاری دشوار (مانند جدا شدن و لغورخصت همراهی) را بر من تحمیل مکن و مرا به زحمت مینداز. لازم به ذکر است که «عسراً» مفعول دوم برای «لاترهقنی» است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 76 - 5

5- موسی (ع) به معذور بودن خضر (ع) در جدا شدن از وی با مشاهده تخلف او از پیمان سکوت در برابر کارهای آن حضرت، اعتراف کرد.

قال إن سألتک .. قد بلغت من لدنی عذراً

جمله «قد بلغت من لدنی عذراً» یعنی: «از دیدگاه من، به عذری قابل قبول جهت ترک مصاحبت دست یافتی.» این جمله، به قرینه «قد»، مربوط به «إن سألتک...» نیست، بلکه اعتراف موسی (ع) به این است ترک مصاحبت تو با من، هم اکنون نیز دلیل موجهی دارد، ولی طالب مهلتی دیگر هستم.

ص: 291

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 77 - 18

18- سخنِ شكوه آمیز موسی (ع) به خضر (ع) در مورد نگرفتن مزد، سومین تخلف وی از پیمان خویش بود .

قال لو شئت لتخذت علیه أجرًا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 78 - 1

1- سومین تخلف موسی (ع) از عهد خویش با خضر (ع) (مطرح ساختن گرفتن مزد) ، آغاز جدایی آن دو از هم بود .

قال لو شئت لتخذت . . . قال هذا فراق بینی و بینک

در باره این که «هذا» اشاره به چیست، احتمالاتی وجود دارد، از جمله این که اشاره به قول موسی (ع) باشد؛ یعنی، هذا القول سبب فراق

بیننا

614- غصب کشتیها در دوران موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 79 - 8

8- مقارن با وقوع داستان موسی و خضر (ع) ، پادشاهی ، کلیه کشتی های سالم را در آن منطقه ، مصادره می کرد .

و کان وراءهم ملک يأخذ کلّ سفینه غصبًا

مراد از «کلّ سفینه» - به قرینه «أن أعيبها» «کلّ سفینه صالحه» بوده است.

615- غضب موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 150 - 2,7

2- موسی (ع) به هنگام بازگشت به سوی بنی اسرائیل از گمراه شدن قومش خشمگین و بسیار اندوهناک بود .

و لما رجع موسی إلی قومه غضبن أسفاً

«أسف» به کسی گفته می شود که بسیار اندوهناک باشد. (برگرفته از لسان العرب).

7- موسی (ع) بر اثر شدت غضب به خاطر گوساله پرستی قومش ، لوحه های تورات را بر زمین افکند .

لما رجع موسی إلی قومه غضبن أسفاً .. و ألقى الألواح

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 151 - 4

4- موسی (ع) خشم شدید خویش را بر هارون خطا تلقی کرد و به خاطر آن از خداوند آمرزش طلبید . *

ص: 292

قال رب اغفر لي

از اینکه موسی (ع) پس از شنیدن سخنان هارون برای خویش طلب مغفرت کرد، معلوم می شود از برخورد شدید خویش با هارون پشیمان شد و آن را خطا تلقی کرد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 86 - 3

3 - موسی (ع) ، تحت تأثیر خشم و اندوه

غضبن أسفاً

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 94 - 2,5

2 - موسی (ع) با گرفتن سر و ریش هارون ، او را در باره گوساله پرست شدن بنی اسرائیل در غیاب خود مورد بازخواست قرار داد .

یه-رون ما منعك . . . لا تأخذ بلحيتي و لا برأسي

5 - هارون (ع) با مشاهده غضب موسی (ع) ، سعی در فرونشاندن خشم آن حضرت و جلب محبت و تحریک عواطف او داشت .

قال يَبْنُوْمٌ

مخاطب قرار دادن موسی (ع) با ندای «یا بن اُمّ» گویای این نکته است که هارون (ع) سعی داشت با برانگیختن احساسات موسی ، غضب او را فرونشاند و سپس توضیحات خود را بیان کند. در باره مفتوح بودن کلمه «اُمّ» توجیهاتی بیان شده است؛ از جمله این که اصل آن «یا بن اُمّاه» بوده و برای تخفیف چنین شده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- قصص - 28 - 18 - 8

8 - پرخاش کردن موسی (ع) نسبت به مرد اسرائیلی

قال له موسی إنک لغویّ مبین

616- غفلت مردم دوران موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 43 - 6

6 - جوامع معاصر موسی ، گرفتار غفلت و بی خبری از تعالیم الهی

و لقد آتینا موسی الکتب . . . لعلّهم یتذکّرون

617- غیبت موسی(ع) از میان بنی اسرائیل

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 293

- بقره - 2 - 51 - 3

3- مدت زمان عبادت و مناجات ویژه موسی (ع)، چهل شب تعیین شد.

و إذ وعدنا موسی أربعین ليله

618- فرار ماهی قصه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 61 - 5.6

5- ماهی بی جان همراه موسی (ع)، در مجمع البحرین زنده شده و در مسیری تونل مانند، در آب دریا فرو رفت.

نسیا حوتهما فاتخذ سبيله فی البحر سرباً

فاعل «اتخذ» ضمیری است که به «حوت» بازمی گردد. استناد فعل به ماهی ظهور در آن دارد که ماهی بی جان، جان دار شده است. «سرب» به معنای نفق و سوراخ (تونل) است و در آیه حال برای «سبیل» است؛ یعنی، راهی تونل مانند را در دریا در پیش گرفت.

6- «عن أبی عبداللّه (ع) قال: ... أرسل (أی موسی) إلی یوشع إتی قد ابتلیت فاصنع لنا زاداً وانطلق بنا، و اشتری حوتاً... ثم شواه ثم حملة فی مکتل... فقطرت قطره من السماء فی المکتل فاضطرب الحوت ثم جعل یتب من المکتل إلی البحر قال: و هو قوله: «واتخذ سبيله فی البحر سرباً»؛

از امام صادق (ع) روایت شده که فرمود: ... موسی به یوشع پیام فرستاد: «من، در معرض آزمایش قرار گرفتم. برای ما توشه راه فراهم ساز و به همراه ما بیا!». یوشع، یک ماهی خرید ... و آن را بریان کرد و در زنبیل نهاد... سپس قطره آبی از آسمان در زنبیل چکید و ماهی به جنب و جوش آمد و از زنبیل به دریا پرید و این سخن خدا است که فرمود: واتخذ سبيله فی البحر سرباً».

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 63 - 2,3,10,11

2- ماهی همراه موسی و یوشع، در مجمع البحرین، در آب دریا فرو غلتید و از دسترس آنان دور شد.

واتخذ سبيله في البحر عجبًا

3- حرکت ماهی بی جان به سمت دریا و فرو رفتن در آن، از چشم موسی (ع) پنهان مانده، ولی خدمت کار وی آن را دیده بود.

أرءیت إذ أوینا إلى الصخره فإتی نسیت الحوت . . . أن أذکره

«أن أذکره»، بدل برای ضمیر مفعولی در «ما أنسانیه» است و مفاد جمله این است که شیطان، ذکر ماجرای ماهی را برای تو، از یاد من برد. این گفته نشان می دهد که یوشع، ماجرای ماهی را می دانست، ولی موسی (ع) از آن خبر نداشت.

10- فرو غلتیدن ماهی و حرکت آن در آب - در نظر همسفر موسی - به گونه ای غیر عادی و عجیب بوده است.

واتخذ سبيله في البحر عجبًا

11- «عن أبي جعفر (ع) و أبي عبد الله (ع) قال: إنّه لما كان من أمر موسی الذی کان أعطی مکتل فیهِ حوت مملّح قیل له: هذا یدلک علی صاحبک عند عین مجمع البحرین . . . فانطلق الفتی یغسل الحوت فی العین

ص: 294

از امام باقر و امام صادق (علیهماالسلام) روایت شده: آن گاه که از کار موسی (ع) گذشت آنچه در زندگی او پیش آمد، زنیلی به او داده شد که در آن یک ماهی نمک زده بود. به وی گفته شد: «این ماهی، تو را به صاحب ات، نزد چشمه ای در محل تلاقی دو دریا، راهنمایی می کند... پس آن جوانی که همراه موسی (ع) بود، رفت که ماهی را در آن چشمه بشوید، ماهی در دست او به حرکت درآمد تا این که به او خراش وارد کرد و از چنگ او درآمد (ورفت) و جوان آن را فراموش کرد».

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 64 - 1

1- مسأله ماهی و حرکت غیرعادی آن در آب ، نشانه ای برای جایگاه ملاقات موسی و خضر (ع) بود .

قال ذلک ما کنا نبغ

«بغی» به معنای «طلب» است و «ذلک ما کنا نبغ» یعنی: «آنچه پیوسته در طلب او بودیم، همان علامت و نشانه است.» . یاء «نبغی» - در پایان سخن موسی (ع) - به منظور تخفیف کلام، حذف شده است.

619- فرار موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 21 - 1

1 - فرار موسی (ع) از مصر ، در پی کشتن مرد قبطی و ترس از انتقام فرعونیان

ففررت منکم لَمَّا خفتکم

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- نمل - 27 - 10 - 4.5

4- ترس و گریز بی تأمل موسی (ع)، با مشاهده تبدیل عصای دست خویش به ماری چالاک

فلما رءاها تهتّر كأنّھا جانّ ولى مدبرًا

5- موسی، برخوردار از روحيات و خصوصيات بشری (مانند ترس و گریز) در برخورد ناگهانی با خطرات

فلما رءاها تهتّر... ولى مدبرًا و لم يعقب

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 31 - 3

3- فرار بی درنگ موسی (ع) در پی مشاهده عصای خود بسان ماری چست و چالاک

فلما رءاها تهتّر كأنّھا جانّ

620- فراموشی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 295

- کهف - 18 - 61 - 3

3- موسی (ع) و همسفرش هنگام رسیدن به محلّ تلاقی دو دریا، از ماهی همراه خویش، غفلت کردند.

فلما بلغا مجمع بینهما نسیا حوتهما

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- کهف - 18 - 73 - 7

7- موسی (ع) عفو و عدم سخت گیری خضر بر او را به خاطر نسیان و تخلف از عهد خویش، تقاضا کرد.

قال لاتواخذنی بما نسیت و لاترهقنی من امری عسراً

«إرهاق» به معنای «تحمیل کاری طاقت سوز بر دیگری» است. (قاموس) و مفاد «لاترهقنی...» این است که کاری دشوار (مانند جدا شدن و لغورخصت همراهی) را بر من تحمیل مکن و مرا به زحمت مینداز. لازم به ذکر است که «عسراً» مفعول دوم برای «لاترهقنی» است.

621- فرعون و پیروان موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- اعراف - 7 - 127 - 13

13 - فرعون به اشراف دربارش اطمینان داد که نظامش از تسلط کامل بر موسی (ع) و قومش برخوردار است.

إنا فوقهم قهرون

«قاهر» به معنای غالب است و کلمه «فوقهم» متعلق به «قهرون» می باشد. یعنی ما از جهت بالا بر آنها مسلط هستیم. و این کنایه از سلطه کامل است.

622- فرعون و مجازات موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 127 - 2

2- فرعون به سبب تعیین نکردن مجازات برای موسی (ع) و قوم او مورد انتقاد اشراف دربار قرار گرفت .

وقال الملائمة من قوم فرعون أتذر موسى وقومه

گویا اشراف از اینکه ساحران تهدید به اعدام شدند، ولی سخنی از مجازات موسی و قوم او نرفت، چنین استنباط کردند که فرعون تصمیمی برای مجازات او مردمش ندارد و لذا زبان به انتقاد گشودند و گفتند آیا موسی و قومش را رها می سازی و مجازات نمی کنی.

623- فرعون و معجزه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 103 - 8

ص: 296

8- فرعون و بزرگان دربار او، آیات و معجزات ارائه شده از سوی موسی را تکذیب کردند .

بثایتنا إلی فرعون و ملایه فظلموا بها

ضمیر در «بها» به «آیاتنا» برمی گردد و چون «ظلم» به حرف باء متعدی شده (ظلموا بها) متضمن معنای تکذیب است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 114 - 4

4- فرعون بر اثر خودباختگی در برابر معجزات موسی (ع) مهبیای پرداخت بهای سنگینی برای خنثی سازی آن شد .

قال نعم و إنکم لمن المقربین

از اینکه فرعون برای پیروزی بر موسی (ع) حاضر شد هر بهایی را بپردازد، معلوم می شود روحیه خویش را باخته بود و در خود عجز شدیدی احساس می کرد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 79 - 1

1- فرعون ، برای مبارزه با حضرت موسی (ع) و مقابله با معجزه بزرگ او ، دستور داد تا تمام جادوگران کاردان و ماهر را به پایتختش احضار کنند .

وقال فرعون ائتونی بکل سحر علیم

624- فرعون و موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- اعراف - 7 - 103 - 8

8- فرعون و بزرگان دربار او، آیات و معجزات ارائه شده از سوی موسی را تکذیب کردند.

بنایتنا إلی فرعون و ملائیه فظلموا بها

ضمیر در «بها» به «آیاتنا» برمی گردد و چون «ظلم» به حرف باء متعدی شده (ظلموا بها) متضمن معنای تکذیب است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 105 - 7

7- فرعون و بزرگان دربارش در انتظار بینه ای از سوی موسی بر حقانیت ادعای خویش

قد جئتکم ببینه من ربکم

برداشت فوق بر این اساس است که «قد» در «قد جئتکم» برای توقع باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 106 - 2

ص: 297

2 - فرعون از موسی خواست چنانچه قادر به ارائه معجزه است ، آن را ارائه کند .

قال إن كنت جئت بثأيه فأت بها

روشن است که در جمله های شرطیه نباید شرط و جزا از نظر مفهوم همانند باشد و نمی توان گفت: اگر آورده ای بیاور. بنابراین جمله «إن كنت جئت بثأيه» (اگر آیت و معجزه ای آورده ای) به این معناست: اگر قادر به ارائه معجزه هستی.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 110 - 2

2 - فرعون و درباریان او آگاه به توان و اقتدار موسی (ع) برای برچیدن نظام حکومتی آنان

یرید أن یخرجکم من أرضکم

تشکیل جلسه مشورتی از سوی سران حکومت مصر برای ارزیابی روشهای مبارزه با موسی بدین سبب که وی در صدد برچیدن حکومت است، نشانگر این نکته است که فرعونیان به توانایی و اقتدار موسی پی برده و سخت بیمناک بودند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 123 - 7

7 - فرعون با توطئه گر خواندن موسی (ع) و ساحران ، براندازی حکومت فرعونیان و بیرون راندن ایشان را ، از پایتخت مصر از اهداف توطئه آنان شمرد .

إن هذا لمکر . . . لتخرجوا منها أهلها

مراد از «أهلها» هم می تواند فرعون، درباریان و وابستگان به او باشد و هم می تواند مراد از آن تمامی ساکنان مصر باشد. برداشت فوق بر اساس احتمال اول است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 127 - 13

13 - فرعون به اشراف دربارش اطمینان داد که نظامش از تسلط کامل بر موسی (ع) و قومش برخوردار است .

إنا فوقهم قهرون

«قاهر» به معنای غالب است و کلمه «فوقهم» متعلق به «قهرون» می باشد. یعنی ما از جهت بالا بر آنها مسلط هستیم. و این کنایه از سلطه کامل است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 76 - 5,6

5 - فرعون و اطرافیانش ، علی رغم مشاهده معجزه بزرگ موسی (ع) ، آن را سحری آشکار خوانده و حضرتش را متهم به جادوگری کردند .

فلما جاءهم الحق من عندنا قالوا إن هذا لسحر مبين

6 - تهمت سحر به معجزه بزرگ حضرت موسی (ع) از سوی فرعون و اطرافیانش ، برخاسته از روحیه سرکشی و تبه کاری آنان بود .

فاستكبروا و كانوا قوماً مجرمين. فلما جاءهم الحق من عندنا قالوا إن هذا لسحر مبين

ص: 298

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 79 - 4، 2

2- شخصیت حضرت موسی (ع) برای فرعون، چنان خیره کننده و تهدیدآمیز بود که خود شخصاً رهبری مبارزه با او را به عهده گرفت.

وقال فرعون ائتونی بکل سحر علیم

4- فرعون، برای مبارزه با موسی و هارون (ع) به سحر و جادو متوسل شد.

وقال فرعون ائتونی بکل سحر علیم

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 83 - 10

10 - خودکامگی، سلطه مداری و خوی اسراف گرانه فرعون، عامل رویارویی وی با موسی (ع) و آزار و اذیت پیروانش بود.

فما آمن لموسی إلا ذریه من قومه علی خوف من فرعون و ملایهم أن یفتنهم و إن فرعون ل

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

8

- هود - 11 - 97 - 3

3- فرعون و قوم او و بزرگان دربارش، رسالت موسی (ع) را نپذیرفتند.

فاتبعوا أمر فرعون

پیروی از دستور فرعون (فاتبعوا أمر فرعون) پس از رسالت موسی (ع) (أرسلنا موسی) گویای مخالفت قوم فرعون و بزرگان دربارش با

رسالت موسی(ع) است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 40 - 4

4- فرعون ، به نگه داری و حفاظت از موسی (ع) مصمم شد .

هل أدلکم علی من یکفله

تلاش برای یافتن دایه و سرپرست، حکایت از آن دارد که فرعون بر نگه داری موسی مصمم شده بود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 51 - 3,6

3- چگونگی برخورد خداوند با اقوام غیر مؤمن گذشته ، پرسش فرعون از موسی (ع)

أَنَّ الْعَذَابَ عَلِيَّ مِنْ كَذَّبَ .. فَمَا بَالُ الْقُرُونِ الْأُولَى

چون در آیات گذشته، موسی(ع) سخن از امنیت پیروان هدایت و عذاب تکذیب کنندگان به میان آورد، سؤال فرعون به منظور اظهار نظر موسی(ع) در باره حال نسل های پیشین بوده است. انگیزه او از این پرسش می تواند تحریک نسل حاضر در برابر پاسخ موسی(ع) به معذب بودن پدرانشان باشد. طفره رفتن موسی(ع) از جواب صریح، این احتمال را تقویت می کند.

6- فرعون با استناد به عقاید و افکار اقوام گذشته ، سعی در مقابله با موسی (ع) و تثبیت حقانیت شرک داشت

ص: 299

قال فما بال القرون الأولى

تمسک فرعون به افکار پیشینیان و این که اگر رسالت موسی حق است، چرا برای اقوام گذشته چنین رسولی نیامد و چرا آنها عذاب نشدند، نشان می دهد که در دیدگاه او، پذیرفته های نسل های قبل، صحیح و قابل تبعیت است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 63 - 11

11 - ایادی و طرفداران فرعون، همان سخنان و نظرات فرعون را در باره موسی (ع) تکرار و تبلیغ می کردند .

أجئتنا لتخرجنا من أرضنا بسحرک .. لسحرن یریدان أن یخرجاکم

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

12

- مؤمنون - 23 - 48 - 1

1 - تکذیب نهایی موسی و هارون (ع)، از سوی فرعون و اشراف وابسته به او

فکذبوهما

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 31 - 3، 1

1 - موافقت فرعون با پیشنهاد موسی (ع) مبنی بر ارائه دلیل محسوس و روشن بر صدق رسالت خویش

قال أولوجنتك بشىء مبین . قال فأت به

3 - فرعون دلایل آفاقی و انفسی ارائه شده از سوی موسی را گویای صدق ادعای او ندانسته و تنها معجزه را شاهد صدق گفتارش می دانست .

قال رب السموت و الأرض . . . قال . . . لأجعلنک من المسجونین . قال أولوجنتک بشىء

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که فرعون دلایل آفاقی و انفسی حضرت موسی را نپذیرفت و ضمن تمسخر آنها، او را به زندان تهدید کرد؛ ولی آن گاه که آن حضرت مسأله معجزه (شیء مبین) را مطرح ساخت، فرعون به ظاهر به آن تن داد و پذیرفت.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

18

- ذاریات - 51 - 39 - 8

8 - آشفتگی و سردرگمی فرعون ، در انکار دلایل روشن موسی (ع)

و قال سحر أو مجنون

سحر و جنون، فاصله بسیاری از یکدیگر دارند؛ زیرا سحر، نوعی تبهر و جنون سراسر آشفتگی و اشمزازآور است و میان این دو سنخیتی نیست. از این رو سخن فرعون، نشانگر اضطراب شدید او در موضع گیری علیه منطق روشن موسی (ع) است.

ص: 300

625- فرعون و نبوت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 18 - 5

5- ادعای رسالت الهی و درخواست آزاد گذاشتن بنی اسرائیل برای خروج از سرزمین مصر از سوی موسی (ع)، دور از انتظار فرعون و عملی جسورانه در نظر وی بود.

فقولا إنا رسول ربّ العلمین . أن أرسل معنا بنی إسرئیل . قال ألم نربک ... و لبث

برداشت یاد شده از به رخ کشیدن دوران کودکی و بخشی از عمر موسی (ع) پس از اظهاراتش درباره رسالت الهی و آزاد سازی بنی اسرائیل، به دست می آید.

626- فرعونیان و پیروان موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 127 - 8

8- آمادگی موسی (ع) و قومش برای شورش علیه نظام فرعون و به انزوا کشاندن فرعون و خدایان او، دلیل اشراف دربار برای ضرورت مجازات و سرکوبی آنان

أتذر موسی و قومه لیفسدوا فی الأرض و یدرک وءالهتک

627- فرعونیان و دعوت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

7- فرعونیان، گرفتار تناقض فکری و رفتاری در برابر دعوت موسی (ع)

وقالوا یاٰئه السّاحر ادع لنا ربّک

فرعونیان، از یک سو موسی(ع) را ساحر می خوانند و از سوی دیگر برای رفع بلا دست به دامان او می شوند و این خود نمایانگر تشتت و تناقضی است که بدان گرفتار آمده اند.

628- فرعونیان و عصای موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 107 - 3

3- تبدیل عصای موسی (ع) به ماری بزرگ، دور از انتظار فرعونیان

فألقي عصاه فإذا هي ثعبان مبين

«إذا» در «فإذا هي ..» برای مفاجات و بیانگر دو معناست: بین مفاد جمله قبل و بعد اقتران زمانی است، مفاد جمله پس از آن در یک حالت غیر منتظره انجام شده است.

ص: 301

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 109 - 1,2,3,4

1- اشراف و بزرگان قوم فرعون پس از مشاهده معجزات موسی ، برای چاره اندیشی و مبارزه با موسی جلسه مشورتی تشکیل دادند .

قال الملائ من قوم فرعون

در آیات پیشین روی سخن موسی با فرعون بود و در این آیه عکس العمل اشراف دربار او مطرح شده است. این تغییر سیاق با توجه به جمله «فماذا تأمرون» در آیه بعد (چه نظری دارید و چه دستوری پیشنهاد می کنید)، حاکی از تبادل نظر آنان درباره برخورد با موسی است که از آن در برداشت فوق به «جلسه مشورتی» تعبیر شد.

2- اشراف و بزرگان دربار فرعون بر مبنای ساحر بودن موسی و سحر بودن معجزات وی ، جلسه مشورتی خویش را آغاز کردند .

قال الملائ من قوم فرعون إن هذا لسحر عليم

جمله «إن هذا ..» می تواند از نتایج بحث و گفتگوی اشراف باشد. یعنی در ابتدا این مسأله مطرح شد که امور خارق العاده موسی از چه سنخی است. همچنین می تواند بیانگر این باشد که آنان ساحر بودن موسی را مفروض گرفته بودند و درباره روش مبارزه با وی تبادل نظر می کردند. برداشت فوق بر اساس احتمال دوم است.

3- اشراف و بزرگان قوم فرعون پس از تبادل نظر در جلسه مشورتی به این نتیجه رسیدند که موسی (ع) بدون هیچ تردید ساحری زبردست و معجزه وی سحر است .

قال الملائ من قوم فرعون إن هذا لسحر عليم

برداشت فوق بر اساس اولین احتمالی است که در توضیح فیش قبل درباره جمله «إن هذا ..» بیان شد.

4- معجزات موسی (ع) در دیدگاه اشراف قوم فرعون ، اموری با عظمت ، خارق العاده و شگفت آور

إن هذا لسحر عليم

توصی ---ف موسی به «علیم» (بسیار دانا) و بیان جمله «ان هذا ..» با چندین تأکید (اسمیه آوردن جمله، مقرون ساختن آن به دو حرف تأکید «إن» و «لام») حکایت از آن دارد که همگان به عظمت کار موسی پی برده بودند و بدان اقرار داشتند.

2- فرعونیان در عین اعتراف به خارق العاده بودن معجزات موسی، با لحنی تمسخرآمیز آیت بودن آنها را تکذیب می کردند.

مهما تأتنا به من ءایه لتسحرنا بها

«لتسحرنا بها» (یعنی تا ما را به وسیله آن آیه سحر کنی)، می رساند که مراد از کلمه «آیه» در سخن فرعونیان «سحر» است و هدف آنان از اینکه آن را «آیه» نامیدند، استهزای موسی بوده است.

ص: 302

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 103 - 8

8- فرعون و بزرگان دربار او ، آیات و معجزات ارائه شده از سوی موسی را تکذیب کردند .

بنایتنا إلی فرعون و ملائیه فظلموا بها

ضمیر در «بها» به «آیاتنا» برمی گردد و چون «ظلم» به حرف باء متعدی شده (ظلموا بها) متضمن معنای تکذیب است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 105 - 7

7- فرعون و بزرگان دربارش در انتظار بینه ای از سوی موسی بر حقانیت ادعای خویش

قد جئتکم ببینه من ربکم

برداشت فوق بر این اساس است که «قد» در «قد جئتکم» برای توقع باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 109 - 1

1- اشراف و بزرگان قوم فرعون پس از مشاهده معجزات موسی ، برای چاره اندیشی و مبارزه با موسی جلسه مشورتی تشکیل دادند .

قال الملأ من قوم فرعون

در آیات پیشین روی سخن موسی با فرعون بود و در این آیه عکس العمل اشراف دربار او مطرح شده است. این تغییر سیاق با توجه به جمله «فماذا تأمرون» در آیه بعد (چه نظری دارید و چه دستوری پیشنهاد می کنید)، حاکی از تبادل نظر آنان درباره برخورد با موسی است که از آن در برداشت فوق به «جلسه مشورتی» تعبیر شد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 110 - 2

2- فرعون و درباریان او آگاه به توان و اقتدار موسی (ع) برای برچیدن نظام حکومتی آنان

یرید أن یخرجکم من أرضکم

تشکیل جلسه مشورتی از سوی سران حکومت مصر برای ارزیابی روشهای مبارزه با موسی بدین سبب که وی در صدد برچیدن حکومت است، نشانگر این نکته است که فرعونیان به توانایی و اقتدار موسی پی برده و سخت بیمناک بودند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 127 - 1,3,5,6,8

1 - اشراف قوم فرعون برای تحریک وی به سرکوبی موسی (ع) و قوم او تلاشی پیگیر داشتند .

وقال الملأ من قوم فرعون أتذر موسى وقومه

3 - اشراف دربار فرعون بیمناک از برچیده شدن نظام فرعونى و به قدرت رسیدن موسی (ع) و قوم او

أتذر موسى وقومه ليفسدوا فى الأرض و يذرك وءالھتك

ص: 303

5- رو آوردن موسی (ع) و قومش به فسادگری علیه نظام فرعونی، هشدار اشرافیان به فرعون

أُتذِرُ مَوْسَى وَقَوْمَهُ لِيُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ

«لام» در «لیفسدوا» در اصطلاح اهل ادب لام عاقبت می باشد. بنابراین مقصود اشراف از جمله «أُتذِرُ ...» این است که ترک مجازات موسی (ع) و قومش به فسادگری آنان می انجامد. قابل ذکر است که مراد از فسادگری، به قرینه «و یذکر و ءالهتک»، شورش کردن علیه نظام فرعونی است.

6- موسی (ع) و قوم او در پندار اشرافیان و فرعونیان، مردمی فسادگر بودند.

أُتذِرُ مَوْسَى وَقَوْمَهُ لِيُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ

8- آمادگی موسی (ع) و قومش برای شورش علیه نظام فرعونی و به انزوا کشاندن فرعون و خدایان او، دلیل اشراف دربار برای ضرورت مجازات و سرکوبی آنان

أُتذِرُ مَوْسَى وَقَوْمَهُ لِيُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَيَذُرُكَ وَءَالِهَتَكَ

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 130 - 1

1 - خداوند، فرعونیان زمان موسی را برای پذیرش رسالت های او، به قحطی های متعدد و کم محصولی فاحشی مبتلا ساخت.

و لقد أخذنا آل فرعون بالسنين ونقص من الثمرات لعلهم يذكرون

«سنه» به معنای قحطی و خشکسالی است و جمع آوردن آن (السنين) حکایت از تعدد قحطی و خشکسالی دارد. این تعدد یا به اعتبار شهرهای زیادی است که قحطی در آنها به وجود آمده و یا به لحاظ سالهای متعدد است. نکرده آوردن «نقص» اشاره به کمبود فاحش دارد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 131 - 1,2

1 - فرعونیان خویشتن را مبارک می دانستند و موسی (ع) و مؤمنان به وی را مردمی بدشگون و نامبارک می پنداشتند .

فإذا جاءتهم الحسنه قالوا لنا هذه وإن تصبهم سيئه يطيروا بموسى و من معه

«لام» در «لنا» تعلیلیه است و تقدیم «لنا» دلالت بر حصر دارد. بنابراین «لنا هذه» یعنی این رفاه و آسایش (الحسنه) تنها به سبب خود ما و میمنت ماست. «تطیر بكذا» یعنی چیزی را نامبارک دانست و به سبب آن فال بد زد.

2 - فرعونیان ، رفاه ها و آسایش ها را ناشی از میمنت خویش ، و سختی ها و ناراحتی ها را برخاسته از بدشگونی موسی (ع) و پیروانش می دانستند .

قالوا لنا هذه .. يطيروا بموسى و من معه

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 132 - 3, 1

1 - فرعونیان با سحر خواندن تمامی معجزات موسی ، به وی گفتند که هرگز رسالتش را تصدیق نخواهند کرد .

مهما تأتتا به من ءایه لتسحرنا بها فما نحن لك بمؤمنين

«مهما» از أسماء شرط و به معنای «ای شیء» است. و «من» در «من آیه» بیان «مهما» است. بنابراین جمله

ص: 304

«مهما تأتتا ...» یعنی «هر چیزی را که به عنوان معجزه بیاوری ...»

3- فرعونیان ایمان به رسالت موسی را سحرزدگی می دانستند .

مهما تأتتا به من ءایه لتسحرنا بها فما نحن لك بمؤمنین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 133 - 6

6- فرعونیان علی رغم مشاهده آیاتی متعدد بر حقانیت رسالت موسی ، از پذیرش آن سرباز زدند .

فأرسلنا علیهم . . . فاستكبروا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 134 - 2,5,6

2- فرعونیان پس از گرفتار شدن به عذاب شدید ، رو به موسی (ع) آورده از وی خواستند تا برای برطرف شدن آن دعا کند .

و لما وقع علیهم الرجز قالوا یموسی ادع لنا ربک

5- فرعونیان به التزام پروردگار درباره استجابت دعای موسی در رفع عذاب از ایشان آگاه بودند .

ادع لنا ربک بما عهد عندک

6- فرعونیان ، موسی (ع) را به منزلتش نزد خدا (مستجاب الدعوه بودنش) قسم دادند تا زوال عذاب را از خداوند درخواست کند .

ادع لنا ربک بما عهد عندک

«باء» در «بما عهد» در برداشت فوق، باء قسم گرفته شده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

8

- هود - 11 - 97 - 3

3- فرعون و قوم او و بزرگان دربارش ، رسالت موسی (ع) را نپذیرفتند .

فاتبعوا أمر فرعون

پیروی از دستور فرعون (فاتبعوا أمر فرعون) پس از رسالت موسی(ع) (أرسلنا موسی) گویای مخالفت قوم فرعون و بزرگان دربارش با رسالت موسی(ع) است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 40 - 10،20

10 - فرعونیان ، موسی (ع) را به مادرش سپردند و او وی را به خانه خویش برد .

فرجعنک إلى أمک

بازگشت موسی نزد مادر، به این است که مادر، او را نزد خود برده باشد؛ نه این که برای پرستاری او به دربار رفته باشد.

20 - موسی (ع) به خاطر ارتکاب قتل ، نزد فرعونیان امنیت جانی نداشت .

فنجینک من الغم

ص: 305

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 11 - 63 - 20

11 - ایادی و طرفداران فرعون ، همان سخنان و نظرات فرعون را در باره موسی (ع) تکرار و تبلیغ می کردند .

أجئتنا لتخرجنا من أرضنا بسحرک .. لسحرن یریدان أن یخرجناکم

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- حج - 3 - 44 - 22

3 - تکذیب موسی (ع) از سوی فرعونیان

و کذب موسی

از این که تکذیب حضرت موسی (ع) به قومش نسبت داده نشده، استفاده می شود که تنها فرعونیان با او به مخالفت برخاستند و بنی اسرائیل به او ایمان آوردند و دعوتش را پذیرفتند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

12

- مؤمنون - 2 - 47 - 23

2 - فرعونیان ، منکر هر گونه امتیاز برای موسی و هارون (ع)

فقالوا أنؤمن لبشرین مثلنا

جلد

- زخرف - 43 - 49 - 2

2- استمرار مواضع خصمانه و حق ستیزانه فرعونیان در مقابل موسی (ع)، حتی پس از گرفتار آمدن آنان به عذاب الهی

إذا هم منها يضحكون... و أخذنهم بالعذاب... و قالوا یاٰیہ السّاحر

فرعونیان پس از گرفتار شدن به عذاب های متعدد، همچنان راه کج خویش را ادامه داده و موسی (ع) را ساحر می نامیدند.

631- فرقان موسی (ع)

جلد

- بقره - 2 - 53 - 3

3- خداوند، به جز تورات حقایق دیگری را - که وسیله تمییز حق از باطل بود - در اختیار موسی (ع) قرار داد.

و إٰاتینا موسیٰ الکتب و الفرقان

عطف «الفرقان» بر «الکتاب» می تواند عطف صفتی بر صفت دیگر گرفته شود و هر کدام بیانگر بعدی از ابعاد تورات باشد؛ یعنی، ما به

موسی (ع) چیزی را عطا کردیم که هم کتاب بود و هم فرقان و می تواند مراد از کتاب و فرقان دو چیز متفاوت باشد؛ یعنی، به موسی کتاب

(تورات) دادیم و نیز به او فرقان عطا کردیم. بر این مبنا مراد از «فرقان» معجزات، براهین و مانند آن خواهد بود. (اقتباس از الکشاف)

ص: 306

632- فصاحت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 36 - 1,5

1 - خداوند تمامی خواسته های موسی (ع) را پذیرفت و به او شرح صدر و بیان روان عطا کرد و هارون را وزیر او قرار داد .

قال ربّ . . . قال قد أُوتيت سؤلک یموسی

«سؤل»؛ یعنی احتیاجی که نفس انسان بر تحصیل آن حرص میورزد و فرق آن با آرزو این است که آرزو در فکر انسان می گذرد، ولی «سؤل» پی گیری می شود. گویا همواره رتبه «سؤل» بعد از آرزو است.

5 - وادی طوی در کوه طور ، مکان اعطای شرح صدر و بیان روان به موسی (ع) و نصب هارون به مقام وزارت موسی (ع) بود .

قال ربّ اشرح . . . قال قد أُتيت سؤلک

633- فضایل خانواده موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 29 - 5

5 - در بین اعضای خانواده موسی (ع) برای همگامی با او در ابلاغ رسالت های الهی ، افرادی شایسته ای وجود داشتند .

واجعل لی وزیرًا من أهلی

موسی (ع) در خواسته خود ابتدا نام هارون را ذکر نکرد، بلکه به صورت کلی وزیری خواست که از خاندان او باشد، این بیان نشان می دهد که او افراد دیگری را نیز در بین خاندان خویش، شایسته آن کار می دید وگرنه از همان ابتدا نام هارون را در خواسته خود ذکر می کرد.

634- فضایل خواهر موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 12 - 10

10 - خواهر موسی ، شجاع ، زیرک و کاردان بود .

بصرت به عن جُنُب . . . قالت هل أدلکم علی أهل بیت یكفلونہ لکم و هم له نصحون

ص: 307

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

2

- بقره - 2 - 253 - 3

3- خداوند با برخی از رسولانش (حضرت موسی) سخن گفت.

منهم من کلم الله

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

5

- انعام - 6 - 86 - 3

3- ابراهیم، اسحاق، یعقوب، نوح، داوود، سلیمان، ایوب، یوسف، موسی و هارون (ع) پیامبرانی بودند که بر همه مردم عصر خویش برتری یافته بودند.

و وهبنا له إسحق و یعقوب . . . و کلا فضلنا علی العلمین

برتری یافتن هر یک از پیامبران بر همه مردم - که در اولین نظر از کلمه «العالمین» به ذهن می آید - مستلزم برتری یافتن هر یک از پیامبران بر دیگری است. لذا نمی توان عموم «العالمین» را حقیقی دانست، بلکه دارای عموم عرفی بوده و ناظر به همه جوامع عصر خود آنهاست.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

5

- انعام - 6 - 154 - 3

3- موسی (ع)، پیامبری که مسؤولیت خویش را به خوبی انجام داد.

مراد از «الذی أحسن» (آن کس که نیکی کرده است)، هم می تواند موسی (ع) باشد و هم می تواند مقصود از آن هر فرد نیکوکاری باشد. برداشت فوق ناظر به احتمال اول است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

8

- هود - 11 - 96 - 5

5- خداوند، موسی (ع) را در آغاز رسالتش از آیت و معجزه بهره مند ساخت نه پس از درخواست و پیشنهاد مردم.

و لقد أرسلنا موسی بآیتنا و سلطن مبین

«باء» در «بآیاتنا» برای مصاحبت است و لذا مفاد جمله «لقد أرسلنا...» این است که موسی (ع) به هنگام بعثتش، آیات و معجزات داشت؛ برخلاف پیامبران پیش از او که خداوند پس از پیشنهاد و درخواست مردم به آنان معجزه می داد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- مریم - 19 - 51 - 5

5- خداوند موسی (ع) را از هرگونه آلودگی مبرا و او را برای خود خالص گردانید.

إنّه کان مخلصاً

«مخلص» به فتح لام، یعنی خالص شده و کسی که خداوند او را برای خود خالص کرده و از آلودگی مصون داشته است (لسان العرب). تفاوت آن با مخلص (به کسره) این است که «مخلص» عبادتش را برای خدا خالص

می کند، ولی «مخلص» کسی است که خداوند او را برای خود برگزیده و خالص کرده باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- مریم - 19 - 52 - 3

3- خداوند، موسی (ع) را برای نجوا و گفتوگوی با خود برگزید .

وَقَرَّبَنَاهُ نَجِيًّا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- مریم - 19 - 58 - 1

1- زکریا، یحیی، مریم، عیسی، ابراهیم، اسحاق، یعقوب، موسی، هارون، اسماعیل و ادريس (ع) برخوردار از نعمت ویژه خداوند

أُولَئِكَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ

«وُولئِكَ» اشاره به تمامی موارد ذکر شده در سوره مریم از آغاز تا این آیه است و روشن است که مراد از نعمت در جمله «أَنْعَمَ اللَّهُ . . .» نعمت های معمولی و متعارف نیست، چرا که افراد دیگر نیز از این گونه نعمت ها برخوردارند. پس نعمتی که با لسان امتنان بر این گروه بیان گردیده، نعمتی ویژه است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 17 - 3

3 - خداوند نسبت به موسی (ع) لطف و عنایت ویژه ای داشت .

روشن است که پرسش خداوند از موسی (ع) به جهت کسب اطلاع نبوده است، بلکه این سؤال می تواند آغاز باب گفت وگو باشد و علاوه بر توجه دادن موسی به استثنایی نبودن عصایش، اضطراب و هراس آن حضرت را نیز برطرف سازد؛ طرح این پرسش و نیز خطاب دو باره «یا موسی» نشانه ابراز لطف و عنایت الهی به موسی (ع) است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 19 - 2

2- مکالمه خداوند با موسی (ع)، همراه با ابراز لطف و رأفت به آن حضرت بود.

یموسی .. قال ألقها یموسی

تکرار اسم، نشانه ابراز کمال علاقه به مخاطب است. در این آیات، علاوه بر لحن محبت آمیز آیات، نام موسی (ع) در خطاب الهی چند بار تکرار گردیده است که نشان از لطف و عنایت خاص خداوند به آن حضرت دارد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 23 - 1

1 - ارائه معجزه عصا و یدبیضا به موسی (ع) در وادی طوی، به جهت نمایاندن برخی معجزات بزرگ الهی به آن حضرت بود.

لنریک من ءایتنا الکبری

ص: 309

«لنریک» متعلق به فعلی است که از «آیه آخری» انتزاع می شود؛ یعنی آیه آوردیم تا . . . «من» برای تبعیض است و دلالت می کند که مراد، نشان دادن بعضی از آیات بزرگ خداوند است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 36 - 7

7- موسی (ع) ، بسیار مورد عنایت خداوند بود .

یموسی

اجابت سریع خواسته های موسی (ع) و تکرار تصریح به نام وی، بر توجه و عنایت خداوند به موسی (ع) دلالت دارد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 37 - 2,3,4

2- موسی (ع) پیش از گام نهادن در وادی طوی نیز مورد لطف و عنایت و مشمول نعمت سنگین خداوند شده بود .

و لقد منّا علیک مرّه آخری

3- برخورداری موسی (ع) از نعمت بزرگ خداوند در گذشته ، مایه اطمینان او به اجابت حتمی خواسته هایش در وادی طوی بود .

و لقد منّا علیک مرّه آخری

تعبیر «لقد» نشانه سوگند است. خبر از گذشته همراه با تأکید، برای ایجاد اطمینان نسبت به وعده های مربوط به آینده (اُتیت سؤلک) است.

4- نعمت عطا شده به موسی (ع) در کوه طور ، هم سان نعمت گران قدری بود که در گذشته موسی (ع) به او عطا شده بود .

و لقد منّا علیک مرّه آخری

2- موسی (ع) از طفولیت، مورد عنایت ویژه خداوند قرار داشت.

إذ أوحينا إلى أمك مایوحی

3- وحی و پیام خداوند به مادر موسی (ع) از نعمت های بزرگ او به موسی (ع) بود.

ولقد مننّا .. إذ أوحينا إلى أمك مایوحی

«إذ» ظرف است برای «مننّا»؛ یعنی نعمت بزرگی که در آیه قبل یاد شد، در آن زمان بوده است.

17- محبوبیت موسی (ع) در دل فرعونیان، زمینه رشد و نمو او با مراقبت کامل خداوند

ولتصنع علی عینی

«لتصنع» بیانگر علت است برای آنچه از سیاق کلام به دست می آید؛ یعنی، «ولتصنع علی عینی فعلت ذلک؛ آنچه انجام دادم به خاطر این بود که با مراقبت کامل من ساخته شوی». صنیع و صنیهه (ریشه اشتقاقی

«لتصنع») به شخصی گفته می شود که تربیت شده دیگری باشد. هم چنین به معنای عطا، کرامت و احسان نیز آمده است (لسان العرب).

19 - خداوند از آغاز زندگی موسی (ع)، بر او نظارت دقیق داشته و زمینه های تربیت و رشد او را فراهم ساخته بود.

و لتصنع علی عینی

مراد از «عین» در «علی عینی» معنای مجازی آن (مراقبت) است و «علی» دلالت می کند که مراقبت الهی، به منزله پایه ای است که تربیت و یا گرامی داشت موسی (ع)، بر آن استوار بوده است.

21 - حفظ جان موسی (ع) در کودکی، با طرح افکندن او به آب و القای محبتش در دل فرعونیان و نظارت بر تربیت و رشد او، نعمت هایی گران سنگ از جانب خداوند به آن حضرت

منّا علیک مرّه آخری .. ان اذفیه ... و لتصنع علی عینی

23 - «عن ابی جعفر (ع) قال کان موسی لایراه أحد إلا أحبّه و هو قول اللّٰه: «وألقيت علیک محبّه منّی» ;

از امام باقر (ع) روایت شده است: موسی به گونه ای بود که هیچ کس او را نمی دید، مگر این که او را دوست می داشت و این است سخن خدا که می فرماید: «وألقيت علیک محبّه منّی».

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 40 - 36

36 - سپری شدن سال هایی از عمر موسی (ع) در مدین و پیدا کردن شایستگی های لازم برای رسالت، از جمله نعمت های خداوند به موسی (ع) بود.

و لقد منّا علیک مرّه آخری .. إذ تمشی أختک

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 41 - 2,7

2- وجود موسی (ع)، وقف راه خدا بود.

لنفسی

«تورا برای خود ساختم»، کنایه از خالص ساختن مخاطب برای خویش است.

7- اخلاص کامل موسی (ع)، یکی از نعمت های خداوند به آن حضرت بود.

واصطنعتک لنفسی

این آیه ممکن است عطف به جملائی از قبیل «قتلت نفساً» باشد که بیانگر منت ها و نعمت های خداوند بود است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 95 - 4

4- موسی (ع)، فردی نترس و دارای اراده ای قوی و همتی والا

قال یقوم .. قال یه-رون ... قال فما خطبک یس-مری

موسی (ع)، پس از بازگشت از میقات، یک تنه و با استیضاح رئیس، مرئوس، فرد و گروه، با جو حاکم و غالب بر بنی اسرائیل درافتاد و با همه آنان از موضع قدرت سخن گفت. این برخورد، برخاسته از نیرویی وابسته به قدرت لایزال الهی بود.

ص: 311

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- انبیاء - 21 - 48 - 3

3- حضرت موسی و هارون (ع) ، از قدرت تشخیص حق و باطل در پرتو لطف خدا برخوردار بودند .

و لقد آتینا موسی و هرون الفرقان

با توجه به معنای لغوی «فرقان» (شیء جدا کننده و متمایز ساز میان حق و باطل) برداشت یاد شده به دست می آید.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- انبیاء - 21 - 51 - 3

3- موسی و هارون (ع) دو پیامبر رشد یافته و بهره مند از کمال ، بعد از ابراهیم (ع) بودند .

آتینا موسی و هرون الفرقان . . . و لقد آتینا ابرهیم رشده من قبل

برداشت یاد شده بر این مبنا استوار است که مراد از «من قبل» زمان پیش از موسی و هارون(ع) باشد. از این مطلب به دست می آید که آن دو پیامبر نیز از چنین رشدی بهره مند بودند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

12

- مؤمنون - 23 - 45 - 7

7- موسی (ع) ، دارای معجزاتی متعدد

ثم أرسلنا موسی . . . بآیتنا

«آیه» به معنای نشانه است و مقصود از آن در مورد بعثت پیامبران، معجزه است به این اعتبار که معجزه، نشانه صدق ادعای پیامبران است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 21 - 5

5- اعطای حکمت و دانش به موسی (ع)، زمینه ساز نایل آمدن او به مقام رسالت

فوهب لی ربی حکمًا و جعلنی من المرسلین

جدا بودن «وهب» و «جعل» و مقدم آمدن اعطای حکمت، نشان دهنده تمایز میان آن دو و قرار داشتن «جعل رسالت» در طول اعطای حکمت است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- نمل - 27 - 8 - 7، 3، 2

2- تجلی خدا در آتش طور برای موسی (ع)

نودی آن بورک من فی النار و من حولها

در این که مراد از «من فی النار» (آن که در آتش است) و «من حولها» (آن که پیرامون آتش است) چیست، میان مفسران اختلاف است. برخی گفته اند: مراد از «من فی النار» موسی است؛ زیرا وی چنان به آتش نزدیک گشته بود که گویا در میان آن است، و مراد از «من حولها» فرشتگانند. برخی عکس آن را گفته اند؛ یعنی، «من فی النار» فرشتگان و «من حولها» موسی است. دسته ای نیز بر آنند که مراد از «من فی النار» خداوند و «من

ص: 312

حولها) موسی است؛ بدین معنا که: «مبارک است آن که در آتش تجلی کرده و آن که پیرامون آن است». برداشت یاد شده بر پایه احتمال اخیر است .

3 - تبریک خداوند به موسی و فرشتگان حاضر در اطراف آتش طور

نودی أن بورک من فی النار و من حولها

برداشت یاد شده بدان احتمال است که «بورک من فی النار» انشای تبریک باشد.

7 - مکالمه خدا با موسی در وادی طور

نودی أن بورک من فی النار و من حولها

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- نمل - 27 - 9 - 3

3 - سخن گفتن بیواسطه خدا با موسی در وادی طور

فلما جاءها نودی . . . إنه أنا الله العزيز الحكيم

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 14 - 2،4

2 - اعطای حکمت و دانشی گسترده از سوی خدا به موسی (ع) هم زمان با رسیدن او به مرحله جوانی

ولما بلغ أشده و استوی ءآئینه حکماً و علماً

نکره آمدن «حکماً» و «علماً» بیانگر عظمت حکمت و دانشی است که از سوی خدا به موسی (ع) داده شده بود.

4 - موسی (ع) ، شخصیتی محسن و نیکوکار

و لَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَ اسْتَوَى ءَاتَيْنَهُ حِكْمًا وَ عِلْمًا وَ كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 24 - 2

2 - موسی (ع)، شخصیتی ضعیف نواز و یاور محرومان

قالتا لانسقى . . . و أبونا شیخ کبیر . فسقى لهما

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 26 - 7، 12

7 - موسی (ع)، از دیدگاه دختر شعیب، بهترین و شایسته ترین مرد برای نگه داری دام هایشان

قالت إحدیهما . . . إنَّ خیر من استنجرت القویّ الأمين

12 - «عن الرضا (ع) . . . : و لَمَّا قَالَتْ : « استأجره إنَّ خیر من استأجرت القویّ الأمين » قال أبوها کیف علمت ذلك ؟ قالت لَمَّا أُتِيتَه برسالتک فأقبل معی قال کونی خلفی و دلّینی علی الطریق . . . ;

از امام رضا(ع) روایت شده [است که فرمود] آن گاه که دختر شعیب به پدرش گفت: موسی را اجیر کن؛ چون بهترین اجیر کسی است که نیرومند و امین باشد؛ پدر گفت: چگونه به این حقیقت پی برده ای؟ گفت: آن گاه که پیام تو را برای او بردم با من همراه شد و گفت: تو پشت سر من باش و راه را به من نشان ده. . .».

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 313

- قصص - 28 - 35 - 5

5- تجهیز موسی و هارون (ع) از سوی خداوند، به آیات و معجزات متعدد برای ایفای رسالت

بنایتنا

یکی از معانی «آیه» معجزه است. بنابراین «بآیاتنا» در این جا معادل با «بمعجزاتنا» می باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

15

- صافات - 37 - 114 - 2، 1

1- موسی و هارون (علیهماالسلام)، برخوردار از احسان ها و نعمت های خداوند

و لقد منّا علی موسی و هرون

«مَنْ» به معنای «أَحْسَنَ» (احسان کرد) و «أَنعَمَ» (نعمت داد) است.

2- موسی و هارون (علیهماالسلام)، مورد لطف و عنایت ویژه خداوند

و لقد منّا علی موسی و هرون

تصریح خداوند به این که به موسی و هارون نعمت دادیم - در حالی که همه انسان ها از نعمت های الهی برخورداراند - گویای این حقیقت است که این دو پیامبر، از لطف و عنایت بزرگ و ویژه ای برخوردار بودند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

15

- صافات - 37 - 118 - 1

1- موسی و هارون (علیهماالسلام) بر صراط مستقیم در پرتو هدایت خداوند

و هدينيهما الصراط المستقيم

جلد

- نام سوره - سوره - آيه - فيش

15

- صفات - 37 - 119 - 1

1 - خداوند از موسی و هارون (عليهما السلام) نام و آوازه نیکی در میان آیندگان برجای گذاشت .

و تركنا عليهما في الأخيرين

برداشت یاد شده، بر این اساس مبتنی است که مفعول «تركنا» محذوف بوده و تقدیر آن چنین باشد: «و تركنا ثناء عليهما». گفتنی است که فعل «تركنا» در این آیه، به معنای «أبقینا» (باقی گذاشتیم) است.

جلد

- نام سوره - سوره - آيه - فيش

15

- صفات - 37 - 121 - 2

2 - موسی و هارون (عليهما السلام) ، نمونه و الگوی نیکوکاران و احسان کنندگان

سلم علی موسی و هرون . إنا كذلك نجزي المحسنين

جلد

- نام سوره - سوره - آيه - فيش

16

- غافر - 40 - 53 - 1

1 - خداوند ، آنچه مایه هدایت بود به موسی (ع) عطا فرمود .

لقد آتينا موسی الهدی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- دخان - 44 - 17 - 5،6

5- موسی (ع)، پیامبری با کرامت و ارجمند در پیشگاه خداوند

و جاءهم رسول کریم

6- موسی (ع)، پیامبری برخوردار از اخلاق و اعمالی شایسته و ارزشمند

و جاءهم رسول کریم

وصف گرم هنگامی که در توصیف خداوند به کار رود، به معنای احسان و انعام آشکار او است و چون در مقام توصیف انسان به کار رود، به معنای اخلاق و افعال شایسته او است (مفردات راغب).

636- فلسفه اطمینان قلب مادر موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 10 - 3

3 - اقدام خداوند به محکم ساختن دل مادر موسی، به منظور پیش گیری از فاش شدن راز نوزادش توسط خود وی

إن کادت لتبدی به لولا أن ربطنا علی قلبها

«ربط» (مصدر «ربطنا») به معنای بستن و محکم کردن است.

637- فلسفه اعتراض موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- كهف - 18 - 71 - 7

7- قرار گرفتن سرنشینان کشتی در معرض غرق، علت اعتراض موسی (ع) به عمل خضر (ع) بود.

قال أخرجتها لتغرق أهلها

638- فلسفه التجای موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 12 - 4

4- التجای موسی (ع) به ربوبیت الهی برای کسب توان و زدودن نگرانی های خود

قال ربّ إني أخاف

ص: 315

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 40 - 34

34- سختی های زندگی موسی (ع) و آزمون های الهی او، جهت رسیدن به رتبه و شایستگی لازم برای تحمل رسالت الهی بود.

و فتتک فتوناً.. ثم جئت علی قدر یموسی

«قَدَر»؛ یعنی، مبلغ و حد مطلوب. این کلمه با قَدْر و مقدار به یک معنا است (لسان العرب). «علی قدر» حال برای فاعل «جئت» است؛ یعنی، ای موسی! تو در حالی که بر مقدار لازم از شایستگی و استواری رسیدی، به این وادی گام نهادی.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 13 - 10، 7

7- شادی کردن مادر موسی و زدایش غم از دل وی، از هدف های خداوند در بازگرداندن موسی (ع) به دامان وی

فرددنه إلی أمّه کی تقرّ عینها و لاتحزن

کلمه «کی» به اصطلاح، «تعلیلیه» و بیانگر هدف الهی در بازگرداندن موسی به دامان مادرش می باشد. در این آیه به دو هدف اشاره شده است: الف) شاد شدن مادر موسی و زدودن غم و اندوه ناشی از فراق فرزند. ب) عمل کردن خدا به وعده خود و یقین پیدا کردن مادر موسی به حقانیت وعده های الهی. برداشت یاد شده بیان مضمون هدف نخست است.

10- یقین پیدا کردن مادر موسی به درستی و تخلف ناپذیر بودن وعده های خداوند، یکی دیگر از اهداف بازگرداندن موسی (ع) به

آغوش وی

فرددنه إلی أمّه .. و لتعلم أنّ وعد الله حقّ

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 41 - 3

3- مراقبت و سرپرستی خداوند از موسی (ع)، در جهت انجام خواسته ها و اجرای دستورات الهی در بین انسان ها بود.

واصطنعتک لنفسی

قید «لنفسی» گویای این نکته است که خداوند موسی (ع) را برای اهداف خویش پروراند و او را بر عملی کردن خواسته ها و دستورات آسمانی خود نیرومند ساخت. آیه - بعد که فرمان رفتن به سوی فرعون را می دهد - گواه این معنا است.

ص: 316

642- فلسفه ترس موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 67 - 6

6- «عن أمير المؤمنين بن (ع): لم يوجس موسى (ع) خيفة على نفسه بل أشفق من غلبه الجهال و دُول الضلال ;

از امیرالمؤمنین بن (ع): روایت شده است: موسی (ع) بر جان خویش نترسید، بلکه ترسید که مبادا جاهلان و حکومت های گمراه غلبه یابند».

643- فلسفه تلاش موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 33 - 1

1- موسی (ع) تسبیح فراوان و تبرئه مکرر خداوند را از پندار های باطل مشرکان ، در گرو همراهی هارون با او می دانست .

کی نسبّحک کثیراً

مراد از تسبیح - به قرینه مأموریت موسی (ع) برای هدایت فرعون - تنزیه خداوند از داشتن شریک و هرگونه محدودیتی در الوهیت و ربوبیت است. فاعل «نسبّحک» موسی و هارون (ع) می باشد و «کی نسبّحک» تعلیل برای جمله های اخیر است که درخواست همراهی هارون را مطرح کرده بود؛ یعنی با پشتیبانی هارون، دعوت به توحید - که متضمن تنزیه خداوند از داشتن شریک است - افزایش خواهد یافت.

644- فلسفه تهمت جادوگری به موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- اسراء - 17 - 101 - 12

12- فرعون ، به خاطر ناتوانی از مقابله با معجزات موسی (ع) و احساس خطر از آن ، او را متهم به جادوگری کرد .

و لقد آتینا موسی تسع آیت بیّت . . فقال له فرعون إني لأظنك يموسی مسحورًا

احتمال دارد «مسحور» اسم مفعول جانشین اسم فاعل «ساحر» شده و به همان معنای فاعل باشد. به قرینه معجزه های موسی (ع) که بیشتر با اتهام ساحری سازگار است.

645- فلسفه خواسته های موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 317

- طه - 20 - 34 - 1

1 - هدف موسی (ع) از تقاضای نبوت و رسالت برای هارون (ع) ، به دست آوردن فرصت بسیار برای ذکر خداوند و حمد و ثنای مکرر او بود .

وَأَشْرَكَ فِي أَمْرِي .. وَنَذَرَكَ كَثِيرًا

فاعل «نذکرک» موسی و هارون(ع) است و مراد از کثرت ذکر خدا، افزایش تبلیغات توحیدی - براثر همراهی آن دو - است که متضمن مدح و ثنای خداوند می باشد.

646- فلسفه دعای موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 28 - 1

1 - هدف موسی (ع) از دعا به درگاه خداوند برای بهبود لکنت زبان خویش ، مفهوم بودن سخنانش برای مردم بوده است .

واحلل عقده من لساني . يفتقها قولي

647- فلسفه عصای موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 24 - 3

3 - تغییر حالت عصای موسی (ع) و یدیبضای او ، دو آیت و معجزه برای ارشاد و هدایت فرعون بود .

ءایه أُخْرَى .. اذْهَبْ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ

648- فلسفه قتل موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 26 - 9

9 - حفظ آیین مردم (قبطیان) ، بهانه فرعون برای کشتن موسی (ع)

أقتل موسی . . . إني أخاف أن يبدل دينكم

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 28 - 8

8 - تصمیم فرعونیان به قتل موسی (ع) ، به خاطر اعتقاد آن حضرت به ربوبیت مطلق خداوند بود .

أتقتلون رجلاً أن يقول ربّي الله

ص: 318

649- فلسفه قتل مؤمنان به موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 26 - 4

4- کشتار فرزندان ذکور مؤمنان از سوی فرعونیان، برای جلوگیری از گسترش دعوت موسی (ع) کافی و کارساز نبود.

قالوا اقتلوا أبناء الذين ءامنوا معه .. و قال فرعون ذروني أقتل موسى

تصمیم مشخص فرعون مبنی بر کشتن موسی (ع)، پس از اقدام او و درباریانش به کشتن مؤمنان طرفدار موسی (ع)، گویای حقیقت یاد شده است.

650- فلسفه محافظت از موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 41 - 3

3- مراقبت و سرپرستی خداوند از موسی (ع)، در جهت انجام خواسته ها و اجرای دستورات الهی در بین انسان ها بود.

واصطنعتك لنفسي

قید «لنفسی» گویای این نکته است که خداوند موسی (ع) را برای اهداف خویش پروراند و او را بر عملی کردن خواسته ها و دستورات آسمانی خود نیرومند ساخت. آیه - بعد که فرمان رفتن به سوی فرعون را می دهد - گواه این معنا است.

651- فلسفه مشکلات موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

34 - سختی های زندگی موسی (ع) و آزمون های الهی او، جهت رسیدن به رتبه و شایستگی لازم برای تحمل رسالت الهی بود.

و فتتک فتوناً.. ثم جئت علی قدر یموسی

«قدر»؛ یعنی، مبلغ و حد مطلوب. این کلمه با قدر و مقدار به یک معنا است (لسان العرب). «علی قدر» حال برای فاعل «جئت» است؛ یعنی، ای موسی! تو در حالی که بر مقدار لازم از شایستگی و استواری رسیدی، به این وادی گام نهادی.

652- فلسفه معجزه موسی (ع) در سرزمین طوی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 21 - 5

ص: 319

5- نمایاندن معجزه به موسی (ع) در وادی طوی و به دور از چشم مردم، به خاطر تجربه و آمادگی بیشتر او برای ارائه معجزه در حضور مردم بود. *

ألقها... خذها ولا تخف

653- فلسفه ملاقات موسی (ع) با خضر (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 66 - 19

19- « عن جعفر بن محمد (ع) : ... ان موسى لما كلمه الله تكليماً... قال في نفسه : « ما أرى أن الله ، عز وجل خلق خلقاً أعلم مني ! » . فأوحى الله ، عز وجل ، إلى جبرئيل « يا جبرئيل ! أدرك عبدى موسى قبل أن يهلك وقل له : إن عند ملتقى البحرين رجلاً عبداً فاتبعه و تعلم منه . » ;

از امام صادق (ع) روایت شده: .. آن گاه که خداوند با موسی تکلم کرد... موسی در دل خود گفت: «نمی بینم که خدای عزوجل، خلقی را آفریده باشد که از من اعلم باشد!». پس خدا به جبرئیل وحی کرد: «بنده ام، موسی را پیش از آن که هلاک شود، دریاب و به او بگو: در محل تلاقی دو دریا، مرد عابدی هست همراه اش برو و از او علم بیاموز».

654- فلسفه مواخذه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 85 - 9

9- اعتراض خداوند به موسی (ع) در مورد جدا شدن او از مردم و پیشی گرفتن بر آنان، به جهت بروز انحراف در آنان، در غیاب وی بوده است.

وما أعجلک... فإنا قد فتنا قومک من بعدک

655- فلسفه نگهداری موسی (ع)

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 9 - 11

11 - همسر فرعون ، خواستار نگه داری موسی (ع) با امید به منتفع شدن از خدمات وی ، یا برگزیدن او به فرزندی خویش

عسی أن ینفعنا أو نتخذہ ولدًا

ص: 320

656- فلسفه یدبیضای موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 24 - 3

3- تغییر حالت عصای موسی (ع) و یدبیضای او ، دو آیت و معجزه برای ارشاد و هدایت فرعون بود .

ءایه اُخری .. اذهب إلی فرعون

657- فواید عصای موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 18 - 2,3

2- موسی (ع) تکیه زدن بر عصا و زدن و ریختن برگ های سست درختان را برای گوسفندان خویش ، از فواید عصا برشمرد .

هی عصای اُنوکوا علیها و اَهْشُ بها علی غنمی

«هَشْ» به معنای ضربه زدن به درخت خشک برای ریختن برگ های آن است (لسان العرب). این کلمه در مورد چیزهای ملایم و بدون صلابت به کار می رود (مفردات راغب). حرف «علی» در «علی غنمی» به حضور گوسفندان در پای درخت برای استفاده از برگ ها است.

3- موسی (ع) غیر از تکیه دادن و ریختن برگ درختان ، عصای خویش را در رفع چندین نیاز دیگر کارساز خواند .

ولی فیها مَ--ارِبْ اُخری

«مأربه» مفرد «مأرب» به معنای حاجت و نیاز است (مصباح).

658- فواید قصه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 3 - 6

6- داستان موسی و فرعون ، از فراز های بسیار مفید و شایان توجه تاریخ

نتلوا علیک من نبی موسی و فرعون

واژه «نبأ» در خبرهایی به کار می رود که در بردارنده فائده ای بزرگ و قابل توجه باشد.

659- قاطعیت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 59 - 5

5- موسی (ع) با قاطعیت برای مقابله با فرعون در برابر مردم ، اعلام آمادگی کرد .

قال موعدکم یوم الزینه

ص: 321

کلمه «موعد» در این آیه، اسم زمان و به معنای زمان وعده است. تعیین قاطع و روشن زمان وعده و انتخاب روز عید و اجتماع مردم، جملگی حکایت از قاطعیت موسی(ع) در امر مقابله با فرعون دارد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 94 - 19

19 - موسی (ع)، در دیدگاه هارون (ع)، رهبری حساس در برابر تفرقه جامعه و قاطع در برخورد با عوامل اختلاف

انّی خشیت أن تقول فرقت بین بنی اسرائیل

660- قبول استمهال موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 77 - 1

1- خضر (ع) درخواست مهلت موسی (ع) را پذیرفت و برای بار سوم، به او فرصت همراهی داد.

إن سألتک عن شیء بعدها فلا تصحبنی . . . فانطلقا

661- قبول پیشنهاد خواهر موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 40 - 8

8- دایه پیشنهادی خواهر موسی، از سوی درباریان فرعون پذیرفته و از وی استقبال شد.

هل أدلكم على من يكفله فرجعناك إلى أمك

«فاء» در «فرجعناك» فصیحه است؛ یعنی، از جملاتی محذوف خبر می دهد که از پذیرش پیشنهاد خواهر موسی حکایت دارد.

662- قبول پیشنهاد موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 31 - 1

1 - موافقت فرعون با پیشنهاد موسی (ع) مبنی بر ارائه دلیل محسوس و روشن بر صدق رسالت خویش

قال أولو جنتك بشيء مبين . قال فأت به

ص: 322

663- قبول عذر موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 74 - 1

1- خضر (ع) عذرخواهی موسی (ع) را پذیرفت و اجازه ادامه همراهی را به او داد .

فانطلقا

664- قبول نگهداری موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 9 - 13

13 - پذیرفته شدن خواسته آسیه (نگه داری موسی (ع)) از سوی فرعون

و قالت امرأت فرعون .. لا تقتلوه

سکوت فرعون در برابر خواسته آسیه، نشان از پذیرفته شدن آن از سوی فرعون دارد.

665- قتل موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- اسراء - 17 - 103 - 1

1- تصمیم فرعون به محو موسی (ع) و بنی اسرائیل از صحنه زمین ، به دنبال احساس ناتوانی از مقابله با معجزات او

و لقد آتينا موسى تسع آيات .. فأراد أن يستفزهم من الأرض

برداشت فوق بنابراین نکته است که مراد از «الأرض» کره زمین باشد. در این صورت لازمه «استفزاز» (برکندن)، قتل و نابود کردن است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 14 - 4

4- بیم موسی (ع) از اقدام فرعونیان مبنی بر قتل او به خاطر رفتار گذشته اش (قتل مرد قبطی)

فأخاف أن يقتلون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 13 - 3

3- غلبه اراده الهی بر خواست و تصمیم فرعون در نابود کردن موسی (ع)

يذبح أبناءهم .. فرددنه إلى أمه

موسی(ع) زمانی به دنیا آمد که فرعون به بهانه از بین بردن او، هر کودک پسر بنی اسرائیلی را سر می برید؛ اما خداوند حوادث را طوری ترتیب داد که شخص فرعون به حمایت از موسی(ع) برخیزد و او را تحت سرپرستی خود قرار دهد.

ص: 323

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 29 - 17

17 - فرعون کشتن موسی (ع) را ، سیاستی درست در حکومت و به صلاح جامعه دانست .

و ما أهدیکم إلا سبیل الرشاد

666- قتل‌های موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 40 - 22, 43

18 - موسی (ع) ، پیش از دریافت وحی در کوه طور و رسیدن به مقام رسالت ، شخصی را به قتل رسانده بود .

و قتلت نفساً

این آیه به کشته شدن مردی از قبطیان در مصر نظر دارد که با یکی از هم کیشان موسی (ع) درگیر شده و آن حضرت او را کشته بود. ولی فکر پی آمد آن، او را آسوده نمی گذاشت، تا آن که از مصر گریخت و در مدین از خطر رهایی یافت و غم و غصه او زایل گشت.

22 - خداوند موسی (ع) را از اندوه و نگرانی بر ارتکاب قتل نفس ، نجات بخشید .

و قتلت نفساً فنجینک من الغم

43 - « روی عن النبی (صلی الله علیه و آله) أنه قال : رحم الله أخی موسی قتل رجلاً خطأً و کان ابن إثنی عشره سنه ;

از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) روایت شده که فرمود: خداوند برادرم موسی را رحمت کند؛ او مردی را از روی خطا کشت، در حالی که دوازده ساله بود».

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 14 - 1,2,4

1 - موسی (ع)، فردی مجرم (قاتل) از نظر نظام فرعونی

و لهم علیّ ذنب

مقصود از «ذنب» قتل مرد قبطی است که موسی در پی آن، از مصر فرار کرد و به مدین رفت.

2 - رفتار گذشته موسی (ع) (قتل مرد قبطی)، از نظر دستگاه فرعونی جرم محسوب می شد، نه از دیدگاه خود وی

و لهم علیّ ذنب

برداشت یاد شده بدان احتمال است که تعبیر (لهم علیّ..). اشاره ای باشد به این که آنان مرا مجرم می دانند؛ گرچه واقعاً گناهکار نیستم.

4 - بیم موسی (ع) از اقدام فرعونیان مبنی بر قتل او به خاطر رفتار گذشته اش (قتل مرد قبطی)

فأخاف أن یقتلون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 15 - 8

ص: 324

8- بی گناهی موسی (ع) در نزد خداوند به خاطر قتل مرد قبطی

و لهم علیّ ذنب فأخاف أن یقتلون . قال کلاًّ

پشتیبانی خداوند از موسی (ع)، نشانگر آن است که اقدام وی برای جلوگیری از ستم - که منجر به مرگ قبطی شده بود - نزد خداوند جرم و گناه نیست.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 19 - 1,2,3,4,5

1 - یادآوری فرعون به موسی (ع) نسبت به جرم گذشته او در قتل مرد قبطی

و فعلت فعلتک التی فعلت

مقصود فرعون از «فعلتک التی فعلت» قتل مرد قبطی به دست موسی (ع) است.

2 - ناراحتی عمیق فرعون از عمل موسی (ع) و کشته شدن مرد قبطی به دست او

و فعلت فعلتک التی فعلت

از این که فرعون نفس عمل را نام نبرده؛ بلکه بدان اشاره کرده (التی فعلت) و موسی (ع) را بدان خاطر کافر و ناسپاس شمرده است، مطلب یاد شده استفاده می شود.

3 - قتل مرد قبطی توسط موسی (ع) ، نشانه ناسپاسی و کفران نعمتی بزرگ در نظر فرعون

و فعلت فعلتک . . . و أنت من الکفرین

مراد فرعون از «و أنت من الکفرین» ناسپاسی موسی (ع) در قبال خدمات گذشته وی به او می باشد.

4 - تلاش فرعون برای تکذیب موسی (ع) با یادآوری ارتکاب قتل و ناسپاسی وی

و فعلت فعلتک التی فعلت و أنت من الکفرین

5 - قتل نفس و ناسپاسی نعمت ، دورفتار نامناسب با شأن و ادعای پیامبری در نظر فرعون

و فعلت فعلتک التي فعلت و أنت من الکفرین

به رخ کشیدن قتل نفس و ناسپاسی موسی (ع) از جانب فرعون، می تواند به منظور خدشه دار کردن پیامبری آن حضرت و منافی دانستن مقام نبوت با قتل نفس و ناسپاسی ادا شده باشد. گفتنی است آیه بعد - که در آن حضرت موسی (ع) قتل نفس را عملی غیر عمدی و ناخواسته می شمرد - مؤید برداشت یاد شده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 20 - 1، 2

1 - اعتراف موسی (ع) در برابر فرعون به قتل غیر عمدی و ناخواسته مرد قبطی

قال فعلتها إذًا و أنا من الضالین

تعبیر «أنا من الضالین» می تواند اشاره به این باشد که موسی (ع) پیش از آن عمل نمی دانسته که درگیری او با مرد قبطی (برای دادخواهی مرد سبطی) منجر به قتل او خواهد شد.

2 - قتل مرد قبطی، قبل از رسیدن موسی (ع) به مقام رسالت بود.

قال فعلتها إذًا و أنا من الضالین

برداشت یاد شده بدان احتمال است که مراد موسی از «و أنا من الضالین» این باشد که او در آن زمان رسول نبوده است. این احتمال با توجه به این که فرعون برای ردّ رسالت او آن را یادآوری کرده است، تقویت می شود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 325

- شعراء - 26 - 21 - 1، 4

1- فرار موسی (ع) از مصر، در پی کشتن مرد قبطی و ترس از انتقام فرعونیان

ففررت منکم لَمَّا خفتکم

4- قتل مرد قبطی توسط موسی (ع)، از نظر نظام فرعونی جرم و گناه بود؛ ولی در پیشگاه پروردگار چنین نبود.

ففررت منکم... فوهب لی ربی حکمًا و جعلنی من المرسلین

موسی (ع) در دستگاه فرعون مجرم شمرده می شود و می گریزد؛ اما در پیشگاه پروردگار مورد لطف قرار گرفته و به دریافت حکمت و رسالت مفتخر می گردد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 15 - 10

10 - جان باختن فرد قبطی با ضربه مشت موسی

فوکزه موسی ففضی علیه

عبارت «فضی علیه» مرادف با «قتله» است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 17 - 1

1 - آگاهی یافتن موسی (ع) به قدرت بدنی فوق العاده خویش پس از قتل مرد قبطی

فوکزه موسی ففضی علیه... قال ربّ بما أنعمت علیّ

موسی(ع) وقتی دید، مرد قبطنی تنها با یک ضربه مشت او از پای در آمد و جان باخت، دریافت که دارای نیروی فوق العاده ای است و خداوند او را علاوه بر دانش و حکمت، از توان جسمی دشمن شکن نیز برخوردار ساخته است. از این رو به سپاس این نعمت، با خدا پیمان بست که آن نیرو را هرگز در جهت تقویت مجرمان به کار نگیرد.

667- قدرت جسمانی موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 14 - 3

3- موسی (ع) برخوردار از اعتدال جسمی همراه با قوت فکری در عنفوان جوانی

و لَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَاسْتَوَى

ظاهر این است که جمله «بلغ أشده» اشاره به توان فکری موسی(ع) و عبارت «و استوی» اشاره به توان جسمی او باشد. گفتنی است که «أشده» معادل «قوته» و «استوی» به معنای «إعتدل» می باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 15 - 11

11- موسی (ع) برخوردار از توان جسمی فوق العاده و دشمن شکن

ص: 326

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 17 - 1,2,4

1 - آگاهی یافتن موسی (ع) به قدرت بدنی فوق العاده خویش پس از قتل مرد قبطی

فوکزه موسی فقضی علیه .. قال ربّ بما أنعمت علیّ

موسی (ع) وقتی دید، مرد قبطی تنها با یک ضربه مشت او از پای در آمد و جان باخت، دریافت که دارای نیروی فوق العاده ای است و خداوند او را علاوه بر دانش و حکمت، از توان جسمی دشمن شکن نیز برخوردار ساخته است. از این رو به سپاس این نعمت، با خدا پیمان بست که آن نیرو را هرگز در جهت تقویت مجرمان به کار نگیرد.

2 - توان جسمی موسی ، نعمتی عطا شده از سوی خداوند به وی

قال ربّ بما أنعمت علیّ

4 - سوگند موسی به قدرت دشمن شکن و خدادادی خویش

قال ربّ بما أنعمت علیّ

درباره «با» در «بما أنعمت» دو دیدگاه از سوی مفسران ارائه شده است برخی آن را سببیه و برخی هم قسم دانسته اند. برداشت یاد شده بر پایه احتمال دوم است.

669- قدرت علمی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 27 - 2

2 - فرعون ، عاجز از مقابله با منطق موسی (ع)

قال إن رسولكم .. لمجنون

اقدام فرعون به متهم کردن موسی به جنون در مقابل منطق قوی او، نشانگر عجز و ناتوانی وی می باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 29 - 1

1 - روی آوری فرعون به تهدید موسی (ع) با احساس ناتوانی از مقابله با منطق او

قال لئن اتّخذت إلهاً غیري لأجعلنک من المسجونین

670- قدرت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

4

- نساء - 4 - 153 - 20

20 - حضرت موسی (ع) ، دارای قدرت و توانی بالا در ایفای رسالت و اتمام حجت بر مردم

و ءاتینا موسی سلطناً مبیناً

ص: 327

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- اعراف - 7 - 110 - 2,3

2- فرعون و درباریان او آگاه به توان و اقتدار موسی (ع) برای برچیدن نظام حکومتی آنان

یرید أن یخرجکم من أرضکم

تشکیل جلسه مشورتی از سوی سران حکومت مصر برای ارزیابی روشهای مبارزه با موسی بدین سبب که وی در صدد برچیدن حکومت است، نشانگر این نکته است که فرعونیان به توانایی و اقتدار موسی پی برده و سخت بیمناک بودند.

3- فرعونیان، هراسان از قدرت یابی موسی (ع) و بنی اسرائیل و از دست دادن حکومت و سرزمین خویش

یرید أن یخرجکم من أرضکم

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- طه - 20 - 58 - 9

9- فرعون به قدرت یک تنه موسی (ع) در برابر تشکیلات عریض و طویل خویش اعتراف کرد .

فاجعل بیننا .. لانخلفه نحن و لآنت

برداشت یاد شده از آنجا است که فرعون ضمیر مربوط به خود را جمع (نحن) و ضمیر مربوط به موسی (ع) را مفرد (أنت) ذکر کرده است. البته محتمل است انتخاب این نحوه سخن برای تعظیم خود باشد؛ ولی این نکته را نمی توان از نظر دور داشت که در هر صورت، فرعون با مجموع امکانات و قدرت خود، در برابر موسی (ع) موضع گیری کرده بود.

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- موسی (ع)، فردی نترس و دارای اراده ای قوی و همتی والا

قال يقوم... قال یه-رون... قال فما خطبک یس-مری

موسی(ع)، پس از بازگشت از میقات، یک تنه و با استیضاح رئیس، مرئوس، فرد و گروه، با جو حاکم و غالب بر بنی اسرائیل درافتاد و با همه آنان از موضع قدرت سخن گفت. این برخورد، برخاسته از نیرویی وابسته به قدرت لایزال الهی بود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 40 - 2

2- ناتوانی فرعونیان در مبارزه با موسی (ع) و منحصر شدن تمام قدرت و تدبیر نظام فرعونی در وجود ساحران

لعلنا نتبع السحرة إن كانوا هم الغلبین

با این که در نظام فرعونی تلاش بر حذف همه نیروها و منحصر دانستن فرعون در جایگاه رهبری بوده است؛ اما ناتوانی او از مقابله با موسی(ع) و نیاز وی به کارآیی ساحران، سبب گشت تا به جای فرعون، ساحران پیشوای مردم قلمداد شوند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 328

- شعراء - 26 - 52 - 2

2- ناتوانی فرعون از نابود ساختن موسی (ع) ، علی رغم خشم و دشمنی عمیق وی نسبت به او و آیینش

و أوحینا إلی موسی أن أسر بعبادی

مأموریت جدید موسی (ع)، نشانگر آن است که فرعون علی رغم تلاش برای نابودی آیین موسی (ع) نتوانست به خود وی آسیبی برساند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 26 - 6

6- موسی (ع) ، مردی نیرومند و شخصیتی امین در دیدگاه دختر شعیب

إنّ خیر من استتجرت القویّ الامین

671- قصاص از موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 33 - 3

3- ترس موسی از کشته شدن به دست فرعونیان به تقاص قتل مرد قبطی

إنّی قتلت منهم نفسًا فأخاف أن یقتلون

672- قصه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- بقره - 2 - 51 - 3، 1

1 - خداوند ، پس از نجات بنی اسرائیل از سیطره فرعونیان ، موسی (ع) را برای عبادت و مناجاتی خاص فرا خواند .

و إذ وعدنا موسی أربعین ليله

به کارگیری کلمه «لילה» (شب) - با وجود اینکه معمولاً در بیان شبانه روز و مانند آن، از کلمه «یوم» (روز) استفاده می شود - اشاره به این معنا دارد که: وعده خدا با موسی (ع) برای عبادت و مناجات بوده است. از آن جا که موسی (ع) در میان بنی اسرائیل نیز اعمال عبادی داشته، معلوم می شود آن دعوت برای عبادت و مناجاتی خاص بوده است.

3 - مدت زمان عبادت و مناجات ویژه موسی (ع) ، چهل شب تعیین شد .

و إذ وعدنا موسی أربعین ليله

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- بقره - 2 - 54 - 9، 2

2 - موسی (ع) با بیان ستمکاری قومش ، به آنان فرمان داد تا روی به درگاه خدا آورده ، توبه کنند .

و إذ قال موسی لقومه .. فتوبوا إلی بارئکم

ص: 329

9 - حضرت موسی (ع) با زمینه سازی فکری و روانی برای مرتدان بنی اسرائیل، آنان را برای پذیرش و اجرای امر خدا (کشتن یکدیگر) آماده کرد.

يقوم إنکم ظلمتم أنفسکم

موسی (ع) از انتساب بنی اسرائیل به خویش با گفتن «یا قوم» (ای مردم من) در صدد تفهیم این حقیقت است که: او از روی دلسوزی آنان را به توبه دعوت می کند و از آنان می خواهد که به حکم خدا گردن نهند. تصریح به اینکه بنی اسرائیل با گوساله پرستی به خود ستم کردند نیز در راستای این معناست.

15 - موسی (ع) با توجه دادن مرتدان به خالقیت خدا، کیفر قتل را برای آنان امری سازنده دانست.

ذلکم خیر لکم عند بارئکم

انتخاب «بارء» در بیان ضرورت اجرای حکم قتل، به این معنا اشاره دارد که: هر چند کشته شدن به ظاهر از میان رفتن و نابود شدن است، ولی در حقیقت زندگی یافتن و دوباره آفریده شدن است. گفتنی است که تکرار «بارئکم» در دو جمله «توبوا إلی بارئکم» و «ذلکم خیر لکم عند بارئکم» رسای به این است که هر کدام به هدفی خاص آورده شده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 55 - 15

15 - از امام رضا (ع) روایت شده که فرموده اند: «ان کلیم الله موسی بن عمران... لما کلمه الله عز و جل... رجع إلی قومه... فقالوا لن نؤمن لک حتی نسمع کلامه... ثم اختار منهم سبعین رجلا... فکلمه الله تعالی ذکره و سمعوا کلامه... فقالوا لن نؤمن لک بان هذا الذی سمعناه کلام الله حتی نری الله جهره...»

موسی بن عمران چون خداوند با او سخن گفت... به سوی قومش بازگشت... آن قوم گفتند: به تو ایمان نمی آوریم مگر اینکه کلام خدا را بشنویم... سپس موسی (ع) از بین قومش هفتاد نفر را انتخاب کرد [و به سوی کوه طور رفتند]... و در آن جا موسی (ع) با خدای سبحان سخن گفت و آن قوم کلامش را شنیدند... و گفتند: ما ایمان نمی آوریم که این کلامی که شنیدیم کلام خدا باشد مگر اینکه خدا را آشکارا ببینیم...»

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

19 - « عن الباقر (ع) قال في قوله تعالى « و ادخلوا الباب سجداً » ان ذلك حين فصل موسى من أرض التيه فدخلوا العمران . . . » ;

از امام باقر(ع) درباره «و ادخلوا الباب سجداً» روایت شده که این دستور هنگامی بود که موسی (ع) از سرزمین «تیه» رهایی یافته و به سرزمین آبادی وارد گشته بودند . . .».

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 60 - 15، 6، 5، 4، 3، 2

2- موسی (ع) از خداوند خواست ، تا قومش را از کمبود آب رهایی بخشد .

و إذ استسقى موسى لقومه

«استسقاء» در لغت به معنای طلب کردن آب است و در اصطلاح شرعی دعا به درگاه خداوند است به نحوی خاص برای نزول باران.

3 - خداوند ، به موسی (ع) فرمان داد تا برای دستیابی به آب ، عصای خویش را بر سنگ زند .

ص: 330

فقلنا اضرب بعصاك الحجر

«ال» در «الحجر» می تواند تعریف جنس باشد. در این صورت مراد از «الحجر»، سنگ در مقابل اشیای دیگر است و می تواند «ال» برای عهد حضوری یا ذهنی باشد. در این صورت مراد از «الحجر» سنگی مخصوص بوده است.

4 - خداوند ، دعا و درخواست موسی (ع) (دستیابی به آب) را سریعاً اجابت کرد .

فقلنا اضرب بعصاك الحجر

حرف «فاء» در «فقلنا» اشاره به این دارد که میان دعای موسی و اجابت آن فاصله زمانی نبوده است.

5 - موسی (ع) در پی فرمان خدا بدون هیچ تأخیر ، عصای خویش را برای به دستاوردن آب بر سنگ زد .

فقلنا اضرب بعصاك الحجر فانفجرت منه اثنتا عشرة عیناً

حرف «فاء» در «فانفجرت» فای فصیحه است؛ یعنی، بیانگر معطوف علیه مقدر می باشد. جمله با تقدیر آن چنین است: «فضرب بعصاه الحجر فانفجرت». گویا حذف این جمله برای رساندن این معناست که فرمان الهی (اضرب) همان و زدن همان.

6 - در پی فرود آمدن عصای موسی بر سنگ ، دوازده چشمه آب از آن جوشش کرد .

فانفجرت منه اثنتا عشرة عیناً

15 - داستان استسقای موسی (ع) و جوشیدن چشمه های آب از سنگ ، داستانی آموزنده و خاطره ای شایسته و بایسته به یاد داشتن

و إذ استسقی موسی لقومه .. قد علم كل أناس مشربهم

عبارت «إذ استسقی» عطف بر «نعمتی» در آیه 47 است؛ یعنی: «أذكروا إذ استسقی موسی لقومه».

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 61 - 16,21

16 - موسی (ع) مردمش را به خاطر تقاضای غذایی پست تر در مقابل از دست دادن غذایی بهتر ، سرزنش کرد .

قال أتستبدلون الذی هو أدنی بالذی هو خیر

استفهام در «أتستبدلون» انکار توییخی است. ضمیر در «قال» می تواند به «ربک» برگردد و می تواند به «موسی» ارجاع شود در برداشت فوق دومین احتمال لحاظ شده است.

21 - موسی (ع) در پی تقاضای قومش (درخواست خوراکی های زمینی) از آنان خواست تا به یکی از شهرها در آیند و شهرنشینی را انتخاب کنند.

قال أتستبدلون .. اهبطوا مصرأ فان لكم ما سألتهم

چنانچه ضمیر در «قال» به «ربک» برگردد، جمله «اهبطوا ..» سخن خداوند است و اگر به موسی (ع) ارجاع شود، آن جمله گفته موسی (ع) خواهد بود. برداشت فوق به لحاظ احتمال دوم است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 67 - 6,7,8,10,11

6 - موسی (ع) مخالفت و موضع گیری قومش را درباره دستور ذبح گاو، پیش بینی کرد.

إن الله يأمرکم أن تذبحوا بقره

موسی (ع) فرمان الهی (لزوم ذبح گاو) را با جمله اسمیه «إن الله ..» - که قرین به حرف تأکید «إن» است -

ص: 331

بیان داشت و معمولاً بیان معنا با کلامی مؤکد، حاکی از آن است که مخاطب پذیرای مضمون کلام نیست و یا آن را مورد تردید قرار خواهد داد.

7- قوم موسی وی را به دروغ گویی در ابلاغ حکم خدا (فرمان ذبح گاو)، متهم کردند.

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ . . . قَالُوا أَتَتَّخِذُنَا هُزُوًا

با وجود اینکه موسی (ع) با جمله «إِنَّ اللَّهَ . . .» تصریح می کند که خداوند چنین دستوری داده بنی اسرائیل با خطاب به موسی (ع) (أَتَتَّخِذُنَا) او را صادر کننده آن فرمان می پنداشتند؛ یعنی، بر این گمان بودند که وی به گزاف آن حکم را به خداوند نسبت می دهد.

8- قوم موسی وی را به استهزا کردن بنی اسرائیل متهم کردند.

أَتَتَّخِذُنَا هُزُوًا

10- استعاده موسی (ع) به خدا از اینکه در زمره جاهلان باشد.

أَعُوذُ بِاللَّهِ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ

11- موسی (ع) با جاهلانه خواندن استهزای مردم، پندار قوم خویش را درباره خود ناروا دانست.

قَالَ أَعُوذُ بِاللَّهِ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 68 - 7، 5، 3

3- قوم موسی، از وی خواستند تا مشخصه های گاوی را که باید ذبح شود از خداوند بخواهد و برای ایشان بیان کند.

قَالُوا ادْعُ لَنَا رَبِّكَ يُبَيِّنْ لَنَا مَا هِيَ

5- موسی (ع) مردم خویش را به انجام مأموریتشان (ذبح گاو میانسال) فرمان داد.

إنها بقره لافارض و لابكر عوان بين ذلك فافعلوا ما تؤمرون

7- موسی (ع) از مردم خواست تا با سؤال درباره گاوی که به ذبح آن مأمور شدند، تکلیف را بر خود مشکل نسازند.

فافعلوا ما تؤمرون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 69 - 2

2- قوم موسی، از وی تقاضا کردند تا رنگ گاوی را که باید ذبح شود، از خداوند سؤال کند و برای ایشان بیان دارد.

قالوا ادع لنا ربك يبين لنا ما لونها

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 71 - 6

6- قوم موسی، ویژگی های اولیه گاوی را که باید ذبح می شد، نارسا پنداشته و موسی (ع) را به کوتاهی در بیان حقیقت متهم کردند.

قالوا الثن جئت بالحق

مفهوم کلام قوم موسی (الآن... هم اکنون حق را به تمامی بیان کردی) این است که: وی قبل از ذکر اوصاف یاد

ص: 332

شده در این آیه، حق را به طور کامل بیان نکرده بود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 73 - 17

17 - بزنتی از امام رضا (ع) روایت نموده که: « ان رجلا من بنی اسرائیل قتل قرابه له . . . فقالوا لموسی (ع) ان سبط آل فلان قتلوا فلاناً فاخبرنا من قتله؟ قال ایتونی ببقره . . . فاشتروها و جاؤا بها فأمر بذبحها ثم أمر ان يضرب المیت بذنبها فلما فعلوا ذلک حیى المقتول و قال یا رسول اللّٰه ابن عمّی قتلنی دون من یدعی علیه قتلی فعلموا بذلک قاتله . . . »؛

شخصی از بنی اسرائیل یکی از نزدیکان خود را کشت . . . بنی اسرائیل به موسی گفتند: فلان قبیله، فلانی را کشته است و تو قاتل را معرفی کن. موسی (ع) فرمود: گاوی را نزد من آورید . . . آنان گاو را خریده و نزد موسی (ع) بردند و موسی امر به ذبح آن کرد. سپس امر نمود که دم آن گاو را به مقتول بزنند و چون این کار را کردند آن مرده زنده شد و گفت ای پیامبر خدا! پسر عمویم مرا کشته است نه آن کس که او را متهم به کشتن من کرده اند، پس با این عمل قاتل را شناسایی نمودند . . .».

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 92 - 4, 7, 13

1 - موسی (ع) پیامبری از نژاد اسرائیل و مبعوث شده برای بنی اسرائیل

قالوا نؤمن بما أنزل علينا . . . و لقد جاء کم موسی بالبینت

3 - موسی (ع)، برجسته ترین و بارزترین چهره در میان انبیای بنی اسرائیل

و لقد جاء کم موسی بالبینت

ذکر نام موسی (ع)، از میان پیامبران بنی اسرائیل، برای ارائه نمونه ای از برخوردهای کفرآمیز یهود با پیامبران اسرائیلی؛ اشاره به برداشت فوق دارد.

4 - قوم موسی، در غیاب او به گوساله پرستی روی آوردند .

ثم أتخذتم العجل من بعده

7- یهودیان ، علی رغم دریافت دلایل و معجزات موسی (ع) با رسالت های او مخالفت کردند .

لقد جاءكم موسى بالبينة ثم أتخذتم العجل من بعده

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 108 - 5

5- موسی (ع) ، پیامبری مبعوث شده پیش از پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)

كما سئل موسى من قبل

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

4

- نساء - 4 - 153 - 20

20- حضرت موسی (ع) ، دارای قدرت و توانی بالا در ایفای رسالت و اتمام حجت بر مردم

وأتینا موسى سلطناً مبيناً

ص: 333

10 - گفتگوی خداوند با موسی (ع) به مقدار صد و بیست و چهار هزار کلمه در مدت سه شبانه روز

و کلم الله موسی تکلیماً

رسول خدا (صلی الله علیه و آله): ان الله ناجی موسی بن عمران (ع) بمائه الف کلمه و اربعه و عشرين الف کلمه فی ثلثه ایام و لیالیهن ..

خصال صدوق، ص 641، ح 20، باب ما بعد الالف؛ نورالثقلین، ج 1، ص 574، ح 675.

11 - سخن خداوند با موسی (ع) در طور سینا بصورت ایجاد صدا در درخت و قابل شنیدن برای همراهِ آن حضرت از هر طرف

و کلم الله موسی تکلیماً

امام رضا (ع) درباره سخن گفتن خداوند با موسی (ع) فرمود: ... فخرج بهم الی طور سیناء ... فکلمه الله تعالی ذکره و سمعوا کلامه ... لان الله عزوجل احده فی الشجره ثم جعله منبعثاً منها حتی سمعوه من جمیع الوجوه ...

توحید صدوق، ص 121، ح 24، ب 8؛ نورالثقلین، ج 1، ص 574، ح 676.

1 - سرگذشت موسی (ع) با قوم خویش، شایسته یادآوری و پندگیری

و اذ قال موسی لقومه یقوم

«اذ» در «اذ قال...»، مفعول برای فعلی مقدر مانند «اذکر» یا «اذکروا» می باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

4

- مائده - 5 - 21 - 8

8 - موسی (ع) بر حذر دارنده قوم خویش از فرار و عقب نشینی به هنگام رویارویی با ساکنان سرزمین مقدس

و لاترتدوا علی اذارکم

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

4

- مائده - 5 - 23 - 1

1 - یورش به سرزمین مقدس از دروازه آن، پیشنهاد دو نفر از یاران موسی (ع)

قال رجالان... ادخلوا علیهم الباب

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

4

- مائده - 5 - 25 - 1,3,7,9

1 - عذر خواستن موسی (ع) در پیشگاه پروردگار، از ناتوانی خویش در بسیج بنی اسرائیل برای مبارزه با جباران

قال رب انی لا املک الا نفسی و اخی

3 - شکایت موسی (ع) به پیشگاه پروردگار، از تمرد بنی اسرائیل در مبارزه با جباران

قال رب انى لا املك الا نفسى و اخى

7- جدایی موسی (ع) و برادرش هارون از بنی اسرائیل ، درخواست و دعای موسی (ع) به پیشگاه پروردگار

فافرق بیننا و بین القوم الفسقین

9- نفرین موسی (ع) بر قوم خویش با درخواست محروم شدن آنان از فیض وجود او و برادرش هارون

فافرق بیننا و بین القوم الفسقین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 103 - 8

8- فرعون و بزرگان دربار او ، آیات و معجزات ارائه شده از سوی موسی را تکذیب کردند .

بنایتنا إلی فرعون و ملائیه فظلموا بها

ضمیر در «بها» به «آیاتنا» برمی گردد و چون «ظلم» به حرف باء متعدی شده (ظلموا بها) متضمن معنای تکذیب است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 104 - 1

1 - موسی پس از بعثت به نبوت با حضور در برابر فرعون و گفتگو با وی ، رسالت الهی خویش را به او اعلان کرد .

وقال موسی یفرعون إنی رسول من رب العلمین

کلمه «واو» در «وقال ..» بیانگر این است که در قبل از بیان رسالت سخنانی بین موسی و فرعون مبادله شده بود که به سبب دخالت نداشتن آنها در موضوع بحث، بیان نشده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 105 - 1,9,10

1 - موسی (ع) در حضور فرعون خویشتن را از هر گونه افترا بر خداوند مبرا دانست .

حقیق علی أن لا أقول علی الله إلا الحق

9 - موسی (ع) در راستای رهاسازی بنی اسرائیل از فرعون خواست تا از مهاجرت آنان با وی جلوگیری نکند .

فأرسل معی بنی اسرائیل

10 - رهاسازی بنی اسرائیل از نظام فاسد فرعونى ، از وظایف الهی موسی (ع)

فأرسل معی بنی اسرائیل

تفریع جمله «فأرسل ...» بر «إنی رسول ...» حکایت از آن دارد که رهایی بنی اسرائیل از رسالتهای الهی موسی بوده است. یعنی به امر خداوند موظف به انجام این کار بود، نه به تصمیم شخصی خویش

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 106 - 2

2 - فرعون از موسی خواست چنانچه قادر به ارائه معجزه است ، آن را ارائه کند .

قال إن كنت جئت بئایه فأت بها

روشن است که در جمله های شرطیه نباید شرط و جزا از نظر مفهوم همانند باشد و نمی توان گفت: اگر آورده

ص: 335

ای بیاور. بنابراین جمله «ان كنت جئت بايه» (اگر آیت و معجزه ای آورده ای) به این معناست: اگر قادر به ارائه معجزه هستی.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 107 - 1,2,4

1 - موسی (ع) در پاسخ فرعون (درخواست آیت رسالت) عصای خویش را رها ساخت .

فألقى عصاه

2 - عصای موسی (ع) در برابر فرعون به ماری بزرگ تبدیل شد .

فألقى عصاه فإذا هي ثعبان مبين

4 - بودن هیچ فاصله زمانی بین افکنده شدن عصای موسی (ع) و تبدیل آن به ماری بزرگ

فألقى عصاه فإذا هي ثعبان مبين

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 108 - 1,3

1 - موسی (ع) در پی درخواست فرعون (آوردن معجزه) دومین آیت رسالت خویش را ارائه کرد .

ان كنت جئت بثايه فأت بها .. و نزع يده فإذا هي بيضاء للنظرين

3 - سفید گشتن دست موسی (ع)، پس از نمایان ساختن آن، امری غیر منتظره و خارق العاده و قابل رؤیت برای همه بینندگان

فإذا هي بيضاء للنظرين

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- اعراف - 7 - 109 - 1,2,3,4

1 - اشراف و بزرگان قوم فرعون پس از مشاهده معجزات موسی ، برای چاره اندیشی و مبارزه با موسی جلسه مشورتی تشکیل دادند .

قال المأ من قوم فرعون

در آیات پیشین روی سخن موسی با فرعون بود و در این آیه عکس العمل اشراف دربار او مطرح شده است. این تغییر سیاق با توجه به جمله «فماذا تأمرون» در آیه بعد (چه نظری دارید و چه دستوری پیشنهاد می کنید)، حاکی از تبادل نظر آنان درباره برخورد با موسی است که از آن در برداشت فوق به «جلسه مشورتی» تعبیر شد.

2 - اشراف و بزرگان دربار فرعون بر مبنای ساحر بودن موسی و سحر بودن معجزات وی ، جلسه مشورتی خویش را آغاز کردند .

قال المأ من قوم فرعون إن هذا لسحر علیم

جمله «إن هذا ..» می تواند از نتایج بحث و گفتگوی اشراف باشد. یعنی در ابتدا این مسأله مطرح شد که امور خارق العاده موسی از چه سنخی است. همچنین می تواند بیانگر این باشد که آنان ساحر بودن موسی را مفروض گرفته بودند و درباره روش مبارزه با وی تبادل نظر می کردند. برداشت فوق بر اساس احتمال دوم است.

3 - اشراف و بزرگان قوم فرعون پس از تبادل نظر در جلسه مشورتی به این نتیجه رسیدند که موسی (ع) بدون هیچ تردید ساحری زبردست و معجزه وی سحر است .

قال المأ من قوم فرعون إن هذا لسحر علیم

ص: 336

برداشت فوق بر اساس اولین احتمالی است که در توضیح فیش قبل درباره جمله «إن هذا . . .» بیان شد.

4- معجزات موسی (ع) در دیدگاه اشراف قوم فرعون، اموری با عظمت، خارق العاده و شگفت آور

إن هذا لسحر علیم

توصی ---ف موسی به «علیم» (بسیار دانا) و بیان جمله «ان هذا . . .» با چندین تأکید (اسمیه آوردن جمله، مقرون ساختن آن به دو حرف تأکید «إن» و «لام») حکایت از آن دارد که همگان به عظمت کار موسی پی برده بودند و بدان اقرار داشتند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 110 - 1,3,5

1 - به قدرت رساندن بنی اسرائیل برای برچیدن نظام فرعون، تحلیل اشراف درباره از پیشنهاد موسی (رهاسازی بنی اسرائیل)

فأرسل معی بنی اسرائیل . . . یرید أن یخرجکم من أرضکم

3- فرعونیان، هراسان از قدرت یابی موسی (ع) و بنی اسرائیل و از دست دادن حکومت و سرزمین خویش

یرید أن یخرجکم من أرضکم

5 - انتخاب روش مبارزه با موسی پس از تصمیم به ساحر خواندن وی و تحلیل اهداف او (برچیدن حکومت فرعون)، از مسائل مطرح شده در جلسه مشورتی بزرگان درباره فرعون

فماذا تأمرون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 111 - 1,2,3,4,5

1 - مجازات موسی (ع) و برادرش هارون از پیشنهاد های ارائه شده در جلسه مشورتی اشراف و سران حکومت فرعون

پیشنهاد تأخیر در مجازات موسی و هارون حکایت از آن دارد که فرعون و یا برخی از اشراف دربار مجازات موسی و هارون را مطرح کرده بودند.

2 - تأخیر در مجازات موسی (ع) و برادرش هارون از مصوبات جلسه مشورتی سران و بزرگان دربار فرعون

«ه» در «أرجه» ضمیری است که به صورت ساکن قرائت شده و مفعول «ارج» می باشد. «ارج» فعل امر از مصدر «ارجاء» (به تأخیر انداختن) است. مشتقات کلمه «ارجاء» گاهی با همزه استعمال می گردد و گاهی همزه آن تبدیل به یاء می شود. گفته می شود: اَرْجَأُ يُرْجَى يُرْجَى. قابل ذکر است که مراد از تأخیر انداختن، تأخیر در مجازات است.

3 - هارون، برادر موسی (ع)، همراه و همگام وی در تبلیغ رسالت و ارشاد و هدایت فرعونیان

4 - خنثی سازی معجزه موسی (ع) با استمداد از ساحران زبردست، از آرای تصویب شده از جلسه سران و بزرگان حکومت فرعونیان

5 - سران دربار فرعون از وی خواستند با تأخیر مجازات موسی و هارون موافقت کرده و ساحران زبردست و

کاردان را از اطراف و اکناف احضار کند .

و أرسل فی المدائن حشرین

«حشرین» به معنای جمع کنندگان و کوچ دهندگان است و مفعول آن به قرینه آیه قبل و بعد «ساحرین» می باشد و خود «حشرین» مفعول برای «أرسل» است. بنابراین جمله «أرسل ...» یعنی: نیروهایی را برای جمع آوری و گسیل ساحران بسیج کن.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 112 - 3

3 - احضار همه ساحران زبردست برای مبارزه با موسی (ع)، درخواست اشرافیان دربار فرعون از فرعون

یا توك بکل سحر علیم

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 113 - 1,4,7,8

1 - ساحرانی زبردست و کارآمد پس از فراخوانی آنان برای مبارزه با موسی ، به درگاه فرعون حاضر شدند .

و جاء السحرة فرعون

«ال» در «السحرة» عهد ذکری است و اشاره به «کل سحر علیم» دارد.

4 - فرعون در تلاش برای بهره گیری از عالمان عصر خویش در مبارزه با موسی (ع)

و جاء السحرة فرعون

7 - ساحران پس از اعلام آمادگی برای مبارزه با موسی (ع) از فرعون خواستند تا در صورت پیروزی از پاداشی گران برخوردار شوند .

قالوا إن لنا لأجرًا إن كنا نحن الغلبين

جمله «إن لنا ..» استفهامی است و حرف استفهام مقدر می باشد. یعنی: إن لنا ... نکره آمدن کلمه «أجراً» دلالت بر بزرگی و گرانسنگی پاداش دارد.

8 - سودجویی ، از انگیزه های ساحران برای مبارزه با موسی (ع)

قالوا إن لنا لأجراً إن كنا نحن الغلبين

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 114 - 4

4 - فرعون بر اثر خودباختگی در برابر معجزات موسی (ع) مهیای پرداخت بهای سنگینی برای خنثی سازی آن شد .

قال نعم وإنکم لمن المقربین

از اینکه فرعون برای پیروزی بر موسی (ع) حاضر شد هر بهایی را بپردازد، معلوم می شود روحیه خویش را باخته بود و در خود عجز شدیدی احساس می کرد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 115 - 1,2,3,4

1 - ساحران پس از اجتماع در صحنه رویارویی با موسی (ع) ، شروع کننده مبارزه را به انتخاب وی وانهادند .

ص: 338

قالوا ي موسى إما أن تلقى و إما أن نكون نحن الملقين

بدیهی است هر یک از طرفین (موسی از یک سو و ساحران از سوی دیگر) برای عرضه کار خود در صحنه مبارزه حاضر شده بودند. بنابراین تخییر مستفاد از جمله «إما أن تلقى ...»، ناظر به شروع کننده کار است، نه به اصل انجام آن.

2 - ساحران ، جادویی همانند معجزه موسی (ع) تدارک دیده بودند .

إما أن تلقى و إما أن نكون نحن الملقين

به کارگیری «تلقى» و «ملقین»، که هر دو از مصدر «القاء» به معنای افکندن است، می رساند که جادوی آنان مشابهت صوری با معجزه موسی داشته است.

3 - ساحران دربار فرعون ، یکدل و یکزبان و یار یکدیگر در مبارزه با موسی (ع)

قالوا ي موسى إما أن تلقى و إما أن نكون نحن الملقين

بدیهی ست ساحران جمله های «إما أن تلقى» و «إما أن نكون نحن الملقين» را دسته جمعی و یا یک به یک نگفتند. بنابراین استناد این جمله ها به آنان حکایت از همیاری و یکدلی آنان در مبارزه با موسی (ع) دارد.

4 - ساحران دربار فرعون مطمئن به غلبه سحرشان بر معجزه موسی (ع)

إما أن تلقى و إما أن نكون نحن الملقين

از اینکه ساحران اختیار شروع کننده مبارزه را به موسی (ع) واگذاشتند و جمله مربوط به خویش را با تأکید بیان داشتند، معلوم می شود آنان به غلبه خویش اطمینان داشتند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 116 - 6، 1

1 - موسی (ع) با بی اعتنایی به جادوگری ساحران شروع مبارزه را به آنان واگذاشت .

قال ألقوا

2 - ساحران پس از رخصت دهی موسی (ع) آنچه را برای جادوگری تدارک دیده بودند ، در مقابل تماشاگران رها کردند و چشم های آنان را سحر کردند .

6 - ساحران فرعونی با افکندن ابزار سحر خویش و ایجاد هول و هراس در مردم ، سحری بس بزرگ و شگفت آور را به نمایش گذاشتند .

سحروا أعین الناس و استرهبوهم و جاءو بسحر عظیم

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 117 - 1,3,4,5

1 - خداوند پس از جادوگری ساحران به موسی فرمان داد تا عصای خویش را در صحنه مبارزه رها سازد .

و أوحینا إلی موسی أن ألق عصاک

3 - عصای موسی (ع) پس از افکنده شدن ، تمام بافته های جادویی ساحران را بلعید و به کام خویش فروبرد .

فإذا هی تلقف ما یأفکون

«لَقَفَ» (مصدر تلقف) به معنای گرفتن چیزی با سرعت است و در آیه شریفه به مناسبت مورد به «بلعیدن» تفسیر شده است. جمله «فإذا هی ...» می تواند خبر از رخدادی باشد که در صحنه مبارزه اتفاق افتاده است. در این صورت تقدیر جمله چنین خواهد بود: أوحینا إلی موسی أن ألق عصاک فالتقیها فإذا هی تلقف.

ص: 339

4 - خداوند به موسی (ع) بشارت داد که عصای وی پس از رها شدن، تمام ساخته های دروغین ساحران را خواهد بلعید.

أَنْ أَلْقَ عَصَاكَ فَإِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ

در برداشت فوق جمله «فإذا هي» ..»، همانند «أَنْ أَلْقَ عَصَاكَ»، تفسیر «أوحینا» گرفته شده است. بر این مبنا تقدیر جمله بدین صورت خواهد شد: أَلْقَ عَصَاكَ فَإِذَا الْقَيْتَهَا إِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ.

5 - عصای موسی (ع) با بلعیدن ابزار جادویی ساحران، صحنه ای شگفت و به دور از انتظار همگان به وجود آورد.

فَإِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ

«إذا» برای مفاجات است و دلالت می کند که جمله پس از آن در یک حالت غیر منتظره واقع شده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 118 - 1,2,3

1 - عصای موسی (ع) با بلعیدن جادوی ساحران، موجب به کرسی نشستن حق و پوچ گشتن دستاورد های ساحران شد.

فَوْقَ الْحَقِّ وَبَطَلَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

در برداشت فوق ضمیر «كانوا» و «يعملون» به ساحران برگردانده شده است. بر این مبنا مراد از «ما» در «ما كانوا ...» همان ابزار و آلاتی است که با سحر خویش آنها را در چشم بینندگان به صورت جانورانی پر تحرک جلوه داده بودند.

2 - ساحران در مدتی طولانی و به طور مستمر در تدارک سحر خویش علیه موسی (ع) بودند.

و بطل ما كانوا يعملون

فعل مضارع «يعملون» پس از «كانوا» حکایت از مداومت ساحران به مهیاسازی خویش برای جادوگری دارد.

3 - معجزه موسی (ع) در صحنه مبارزه با ساحران، عامل تثبیت حقانیت وی و از میان رفتن تمام دستاورد های دیرینه فرعون و اشراف دربارش شد.

فَوْقَ الْحَقِّ وَبَطَلَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ

برداشت فوق بر این اساس است که مراد از ضمیر «كانوا» و «يعملون» فرعون و فرعونیان باشد. بر این مبنا مقصود از «ما» در «ما كانوا»

تلاشهای فرعونیان برای تثبیت ربوبیت فرعون و مانند آن خواهد بود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 119 - 2

2 - ساحران دربار فرعون پس از بطلان سحرشان شکست خوردند و در صحنه مبارزه به ذلت افتادند .

فغلبوا هنالك و انقلبوا صغرين

برداشت فوق مبتنی بر این است که مراد از ضمیر «فغلبوا» و «انقلبوا» ساحران باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 120 - 1

1 - ساحران با مشاهده معجزه موسی (ع) و بطلان سحر خویش ، به خاک افتادند و به درگاه خداوند سجده کردند .

ص: 340

1 - ساحران با مشاهده معجزه موسی (ع) ربوبیت خداوند را بر تما هستی باور کردند و به آن ایمان آوردند .

قالوا ءامنا برب العلمین

4 - ساحران به رسالت ها و پیام های موسی (ع) قبل از اقدام به مبارزه با وی آگاه بودند .

قالوا ءامنا برب العلمین

تأکید ساحران به ربوبیت خداوند و پذیرش سریع آن پس از آگاهی به حقانیت موسی(ع)، بیانگر این است که آنان پیش از حضور در صحنه مبارزه به پیامهای وی، که بارزترین آن اعتقاد به ربوبیت مطلق خداوند است، آگاه شده بودند.

1 - ساحران دربار فرعون پس از مشاهده معجزه موسی (ع)، به ربوبیت خدای موسی (ع) و هارون بر تمام هستی ایمان آورده و بدان اعتراف کردند .

ءامنا برب العلمین. رب موسی و هرون

4 - ساحران دربار فرعون پس از مشاهده معجزه موسی (ع) به پیامبری وی و برادرش هارون ایمان آوردند .

ءامنا برب العلمین. رب موسی و هرون

می توان گفت از اهداف ساحران در نام بردن خصوص «موسی و هارون»، پذیرش ایشان به عنوان پیامبران الهی بوده است.

5- ساحران ، ایمان خویش را به موسی (ع) و هارون به همگان اعلام کردند .

قالوا ءامننا برب العلمین . رب موسی و هرون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 123 - 4,5,8,1

1 - فرعون در پی گرایش ساحران به رسالت موسی (ع) و ایمانشان به ربوبیت خداوند ، بشدت برآشفت و آنان را به سبب ایمانشان توبیخ کرد .

قال فرعون ءامنتم به قبل أن ءاذن لكم

ضمیر در «به» هم می تواند به موسی(ع) برگردانده شود و هم می تواند به «رب» برگردانده شود. در هر صورت برداشت فوق از آیه استفاده می شود.

4- فرعون ، شکست ساحران و پیروزی موسی را صحنه سازی و ایمان آنان را توطئه ای از پیش طراحی شده اعلام کرد .

إن هذا لمکر مکرتموه فی المدینه

کلمه «هذا» اشاره است به ماجرای شکست ساحران و پیروزی موسی و در آخر اظهار ایمان ساحران به ربوبیت خداوند و پیامبری موسی و هارون.

5- برخورد و ملاقات ساحران با موسی (ع) در پایتخت مصر ، پیش از حضورشان در صحنه مبارزه

ص: 341

إن هذا لمكر مكرتموه في المدينة

8 - بیرون راندن و آواره ساختن مردم پایتخت مصر ، تحلیل فرعون از داستان مبارزه ساحران با موسی و ایمان آوردن آنان

إن هذا لمكر مكرتموه في المدينة لتخرجوا منها أهلها

برداشت فوق بر این مبناست که مراد از «أهلها» همه مردم مصر (عوامل حکومت و توده مردم) باشد، نه خصوص عوامل حکومتی.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 124 - 1

1 - فرعون بر کیفر دادن تمامی ساحران مؤمن به موسی (ع) تصمیم قطعی گرفت و بر آن سوگند یاد کرد .

لأقطعن . . . ثم لأصلبنکم

حرف «لام» در «لأقطعن» در «لأصلبن» لام تأکید و حاکی از سوگند مقدر است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 126 - 1,3

1 - ساحران مؤمن با بیان انگیزه فرعون بر نابودی آنان ، اتهام های دروغین وی (توطئه گری و آواره سازی مردمان) را قاطعانه مردود دانستند .

و ما تنقم منا إلا أن ءامنا بایت ربنا

3 - ساحران گرویده به موسی (ع) ، برخوردار از ایمانی راسخ به آیات خداوند

و ما تنقم منا إلا أن ءامنا بایت ربنا

جلد

- اعراف - 7 - 127 - 3,4,5,7,8,11,13

3- اشراف دربار فرعون بیمناک از برچیده شدن نظام فرعونى و به قدرت رسیدن موسى (ع) و قوم او

أُتذِرْ موسى و قومه ليفسدوا فى الأرض و يذرك و ءالھتك

4- بنى اسرائيل همگام موسى (ع) و پيرو او در مبارزه عليه فرعون

أُتذِرْ موسى و قومه

5- رو آوردن موسى (ع) و قومش به فسادگري عليه نظام فرعونى ، هشدار اشرافيان به فرعون

أُتذِرْ موسى و قومه ليفسدوا فى الأرض

«لام» در «ليفسدوا» در اصطلاح اهل ادب لام عاقبت مى باشد. بنابر اين مقصود اشراف از جمله «أُتذِرْ ...» اين است كه ترك مجازات موسى (ع) و قومش به فسادگري آنان مى انجامد. قابل ذكر است كه مراد از فسادگري، به قرينه «و يذرك و ءالھتك»، شورش كردن عليه نظام فرعونى است.

7- اشرافيان دربار ، سرکوب نشدن موسى (ع) را مایه انزوای فرعون و ترك پرستش خدایان وى دانسته و آن را به فرعون گوشزد کردند .

أُتذِرْ موسى و قومه . . . و يذرك و ءالھتك

8- آمادگى موسى (ع) و قومش برای شورش عليه نظام فرعونى و به انزوا کشاندن فرعون و خدایان او ، دليل اشراف دربار برای ضرورت مجازات و سرکوبى آنان

أُتذَرُ موسى وقومه ليفسدوا في الأرض ويدرِكُ وءالهتِك

11 - فرعون با پذیرش پیشنهاد اشرافیان (سرکوبی موسی (ع) و قوم او) بر کشتار وسیع پسران بنی اسرائیل و زنده نگاه داشتن زنانشان مصمم شد .

قال سنقتل أبناءهم ونستحي نساءهم

تقتیل (مصدر تقتل) به معنای کشتار وسیع است. «استحیاء» از ماده «حیات» به معنای زنده نگاه داشتن است.

13 - فرعون به اشراف دربارش اطمینان داد که نظامش از تسلط کامل بر موسی (ع) و قومش برخوردار است .

إنا فوقهم قهرون

«قاهر» به معنای غالب است و کلمه «فوقهم» متعلق به «قهرون» می باشد. یعنی ما از جهت بالا بر آنها مسلط هستیم. و این کنایه از سلطه کامل است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 128 - 5، 1

1 - موسی (ع) پس از تصمیم فرعون به سرکوبی بنی اسرائیل ، مردمش را به استعانت از خدا و صبر و مقاومت در برابر آزار های فرعونیان فراخواند .

قال موسى لقومه استعينوا بالله واصبروا

5 - موسی (ع) در تعالیم خویش به بنی اسرائیل ، پندار مالکیت فرعون را بر زمین ، پنداری باطل و حاکمیت او را مقهور اراده خداوند خواند .

قال موسى لقومه .. إن الأرض لله يورثها من يشاء من عباده

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

2 - موسی (ع) مورد انتقام قوم خویش به سبب استمرار بیدادگری فرعون پس از بعثت وی

قالوا أودینا من قبل أن تأتینا و من بعد ما جئتنا

4 - موسی (ع) ، قوم خویش را به هلاکت فرعونیان و حاکمیت بنی اسرائیل بر سرزمین مصر امیدوار ساخت .

عسی ربکم أن یهلك عدوکم و یتخلفکم فی الأرض

5 - موسی (ع) در عین امیدواری به هلاکت فرعون و حاکمیت یافتن بنی اسرائیل ، نگران عدم ایجاد شرایط آن از سوی قوم خویش بوده است .

عسی ربکم أن یهلك عدوکم و یتخلفکم فی الأرض

کلمه «عسی» حکایت از آن دارد که موسی (ع) یقین به هلاکت فرعون و حاکمیت یافتن قومش نداشته است و شاید دغدغه خاطر او بدان جهت بود که وی اطمینان نداشت مردمش ش---رابطی را که برای پیروزی مطرح ساخته بود (استعینوا بـ--اللّه ..) رعایت کنند.

6 - موسی (ع) از ایمان آوردن فرعونیان به خدا و پذیرش تعالیم وی ناامید شد .

عسی ربکم أن یهلك عدوکم

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

1 - فرعونیان با سحر خواندن تمامی معجزات موسی ، به وی گفتند که هرگز رسالتش را تصدیق نخواهند کرد .

مهما تأتتا به من آیه لتسحرنا بها فما نحن لك بمؤمنين

«مهما» از اسماء شرط و به معنای «ای شیء» است. و «من» در «من آیه» بیان «مهما» است. بنابراین جمله «مهما تأتتا ...» یعنی «هر چیزی را که به عنوان معجزه بیاوری ...».

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 133 - 6

6 - فرعونیان علی رغم مشاهده آیاتی متعدد بر حقانیت رسالت موسی، از پذیرش آن سرباز زدند.

فأرسلنا عليهم... فاستكبروا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 134 - 10، 11، 2

2 - فرعونیان پس از گرفتار شدن به عذاب شدید، رو به موسی (ع) آورده از وی خواستند تا برای برطرف شدن آن دعا کند.

ولما وقع عليهم الرجز قالوا يموسى ادع لنا ربك

10 - فرعونیان با موسی (ع) پیمان بستند و سوگند یاد کردند که در صورت برطرف ساختن عذاب شدید از آنان، به وی ایمان آورند و بنی اسرائیل را آزاد سازند.

لئن كشفت عنا الرجز لنؤمنن لك ولنرسلن معك بنی إسرائيل

11 - فرعونیان پس از وقوع هر یک از عذاب های پنجگانه (طوفان...) با موسی پیمان بستند که در صورت برطرف ساختن آن، به وی ایمان آورند و بنی اسرائیل را آزاد کنند.

لئن كشفت عنا الرجز لنؤمنن لك ولنرسلن معك بنی إسرائيل

برداشت فوق بر این اساس است که «ال» در «الرجز» عهد ذکری باشد. در این صورت «الرجز» اشاره به عذابهای پنجگانه در آیه قبل

است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 135 - 1,5

1 - موسی (ع) با پذیرش تقاضای فرعونیان (دعا برای رفع عذاب)، برطرف شدن عذاب را از خداوند درخواست کرد.

فلما كشفنا عنهم الرجز

سیاق آیه نشان می دهد که جمله ای همانند «فدعا موسی فكشفنا عنهم الرجز» در تقدیر است که به سبب وضوحش در کلام آورده نشده است.

5 - خداوند پس از اجابت دعای موسی (ع) و رفع عذاب از فرعونیان، به آنان فهماند که تا زمانی محدود به عذاب مبتلا نخواهند شد.

فلما كشفنا عنهم الرجز إلى أجل هم بلغوه

«إلى أجل» می رساند که خداوند عذاب را برای همیشه از فرعونیان برطرف نساخت و برای آن زمان تعیین کرد و اگر این حقیقت را به آنان ابلاغ نمی کرد، تعیین زمان اثر مطلوب نداشت.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 344

- اعراف - 7 - 139 - 3

3- موسی (ع) با تبیین فساد آیین بت پرستی، بنی اسرائیل را که آرزومند آن آیین بودند، بر جهلشان واقف ساخت.

قال إنکم قوم تجهلون. إن هؤلاء متبر ما هم فیه و بطل ما کانوا یعملون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- اعراف - 7 - 140 - 1,5

1- موسی (ع) با انکار شایستگی غیر خدا برای پرستش، از گرایش قومش به بت پرستی شگفت زده شد.

قال أغیر الله أبغیکم إلهاً

همزه در «أغیر الله» برای انکار و تعجب و «کم» به تقدیر لام است. «إلهاً» مفعول برای «أبغی» و «غیر الله» صفت و یا حال برای «إلهاً» است. یعنی: «أبغی لکم إلهاً غیر الله»

5- موسی (ع) تمایل قوم خویش را به بت پرستی، ناسپاسی به نعمت های خداوند دانست.

أغیر الله أبغیکم إلهاً و هو فضلکم علی العلمین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- اعراف - 7 - 141 - 2

2- خداوند با بعثت موسی، بنی اسرائیل را از سیطره فرعونیان و شکنجه های سهمگین آنان رها ساخت.

و إذ أنجینکم من آل فرعون یسومونکم سوء العذاب

در جمله «هو فضلکم» (او شما را برتری بخشید)، برتری دادن تنها به خداوند نسبت داده شده است، ولی در جمله دوم «أنجیناکم» (ما

شما را نجات دادیم) نسبت نجات بخشی به ضمیر «نا» (یعنی ما) داده شده است. از این مقابله می توان فهمید که خداوند در نجات بخشی نظر به اسباب نیز دارد که به مناسبت، سبب آن بعثت حضرت موسی است. بنابراین «أنجیناکم» یعنی ما با بعثت موسی شما را نجات دادیم.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 142 - 1,3,7,9,10,14,15,17,19

1 - خداوند ، موسی (ع) را پس از عبور بنی اسرائیل از دریا ، برای عبادت و مناجاتی خاص فراخواند .

و وعدنا موسی ثلثین ليله

به کارگیری کلمه «لیل» (شب)، با وجود اینکه معمولاً در بیان شبانه روز و مانند آن از کلمه «یوم» استفاده می شود، اشاره به این دارد که مواعده خدا با موسی برای عبادت بوده است. و چون موسی در میان قومش نیز عبادت و مناجات داشته، معلوم می شود که این، عبادت و مناجاتی خاص بوده است.

3 - موسی (ع) علاوه بر گذراندن سی شب برای عبادت و مناجات ، موظف به ادامه آن تا ده شب دیگر شد .

و أتممنها بعشر فتم میقت ربه أربعین ليله

«میقات» به معنای زمانی است که برای انجام کاری تعیین گردد. «میقات ربه» یعنی زمانی را که خدا برای انجام عبادت و مناجات موسی تعیین کرد.

7 - بروز بدا برای خدا در مقدار زمان تعیین شده جهت عبادت و مناجات موسی (ع)

و أتممنها بعشر

9 - موسی (ع) ، برادرش هارون را به رهبری بنی اسرائیل تا پایان مناجاتش با خدا منصوب کرد .

ص: 345

وقال موسى لأخيه هرون اخلفني في قومي

10 - موسى (ع) امت خویش را حتی برای مدتی کوتاه (زمان دوری از قوم برای مناجات) بدون رهبر رها نساخت .

وقال موسى لأخيه هرون اخلفني في قومي

14 - خداوند از موسى (ع) خواست تا مناجات و عبادت ویژه او در مکانی به دور از بنی اسرائیل باشد .

و وعدنا موسى . . . اخلفني في قومي

از اینکه موسى برای آمدن به میقات، هارون را به جانشینی خویش معرفی کرد، معلوم می شود وی در مدت میقات در میان بنی اسرائیل نبوده و از آنان فاصله داشته است.

15 - اصلاح امور جامعه بنی اسرائیل از دستورالعمل های موسى به برادر و خلیفه خود هارون

و أصلح

چون فرمان به اصلاح پس از انتخاب هارون به سرپرستی بنی اسرائیل آمده است، معلوم می شود مراد، اصلاح امور اجتماعی، فرهنگی و .. بنی اسرائیل است، نه درستکاری هارون در امور شخصی خودش.

17 - پرهیز از پیروی از نظریات و روش های مفسدان ، وظیفه ای تعیین شده از سوی موسى برای خلیفه اش هارون

ولا تتبع سبيل المفسدين

19 - موسى (ع) نگران توطئه مفسدان بنی اسرائیل در غیاب خویش

ولا تتبع سبيل المفسدين

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 143 - 1,2,3,5,6,7,11,12,16,17,19,22,24

1 - موسى با تشرف به میعادگاه مناجات با خدا ، دعوت وی را بی هیچ تأخیر اجابت کرد .

ولما جاء موسى لميقتنا

«لام» در «لمیقاتنا» به معنای «عند» است. بنابراین «جاء موسی لمیقاتنا» یعنی موسی (ع) در همان هنگامی که برای او تعیین کردیم، آمد و تأخیری نداشت.

2 - خداوند به هنگام حضور موسی (ع) در میعادگاه مناجات، با وی سخن گفت.

و لما جاء موسی لمیقاتنا و کلمه ربه

3 - سخن گفتن خدا با موسی (ع)، از وعده های الهی به وی در هنگام دعوتش برای مناجات

و لما جاء موسی لمیقاتنا و کلمه ربه

5 - رؤیت خداوند، درخواست موسی (ع) به هنگام سخن گفتن خدا با وی در میعادگاه مناجات

قال رب أرني أنظر إليك

6 - تکلم خدا با موسی (ع) وادارکننده وی برای تقاضای رؤیت خدا

و کلمه ربه قال رب أرني أنظر إليك

از اینکه تقاضای رؤیت از سوی موسی (ع) در پی سخن گفتن خدا با وی مطرح شد (و لما .. کلمه ربه قال ...)، می توان گفت حضرت موسی (ع) بر اثر شنیدن سخن خدا و شیوایی گفتار باری تعالی، مشتاق دیدار جمال زیبای او شد.

7 - ناممکن بودن رؤیت خدا، پاسخ خداوند به درخواست موسی (ع) (تقاضای مشاهده او)

قال لن ترني

ص: 346

11 - خداوند در پاسخ به درخواست موسی (ع) (رؤیت خدا) از وی خواست تا به کوه مقابل خویش نظر افکند و اثر تجلی خداوند را بر آن مشاهده کند .

قال لن ترنی و لکن انظر إلی الجبل

«ال» در «الجبل» عهد حضوری است ؛ یعنی: انظر إلی هذا الجبل.

12 - خداوند به موسی (ع) اعلام کرد در صورتی وی را مشاهده خواهد کرد که کوه بر اثر تجلی او پایدار بماند .

و لکن انظر إلی الجبل فإن استقر مکانه فسوف ترنی

16 - موسی (ع) بر اثر تجلی خداوند بر کوه و انهدام آن ، بی هوش بر زمین افتاد .

فلما تجلی ربه للجبل جعله دکا و خرّ موسی صعقا

«خرور» (مصدر «خرّ») به معنای افتادن و ساقط شدن و «صَعَق» به معنای بی هوش شدن است. قرار گرفتن جمله «خرّ موسی صعقا» پس از دو جمله «تجلی ربه» و «جعله دکا»، بیانگر این است که تجلی خدا بر کوه و انهدام آن در بی هوش شدن موسی (ع) دخیل بوده است.

17 - موسی (ع) با غرش و نهیب برآمده از انهدام کوه طور ، بی هوش شد و بر زمین افتاد .

جعله دکا و خرّ موسی صعقا

«صَعَق» به کسی گفته می شود که بر اثر صدایی مهیب بی هوش شود. (برگرفته شده از لسان العرب).

19 - موسی (ع) پس از به هوش آمدن خداوند را تسبیح گفت و وی را منزّه از آن دانست که رؤیت شود .

فلما أفاق قال سبحنک

«سبحان» به معنای منزّه دانستن از عیب و نقص است که به مناسبت مورد آن، عیب و نقصی که موسی (ع) خداوند را از آن منزّه دانست، امکان رؤیت اوست.

22 - موسی (ع) با مشاهده اثر تجلی خدا (انهدام کوه) تقاضای رؤیت خداوند را ناروا دانست و به درگاه الهی توبه کرد .

فلما أفاق قال سبحنک تبت إلیک

24 - موسی (ع) بدون هیچ درنگ پس از دریافت حقیقت (ناشدنی بودن رؤیت خدا) آن را پذیرفت و بدان اعتراف کرد .

قال . . . و أنا أول المؤمنین

متعلق «المؤمنین» به قرینه فراهی قبل (بانک لاتری) است. کلمه «اول» در جمله «أنا أول المؤمنین» علاوه بر معنای مقدم بودن، معنای

تأخیر نکردن را نیز می‌رساند. زیرا صحت این ادعا که شخص بخواهد اول مؤمن باشد، به این است که بی‌درنگ حقیقت رخ نموده را باور کند و به آن ایمان آورد، و گرنه این احتمال منتفی نیست که دیگری در این فاصله ایمان آورد و او نتواند اول مؤمن باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 144 - 3,4,5,10,11,12

3 - اعلام گزینش موسی و برتری او بر همگان، از سخنان خداوند با موسی در میعادگاه مناجات

قال یموسی إنی اصطفیتک علی الناس

4 - دلجویی خداوند از موسی (ع)، به سبب پاسخ منفی او در تقاضای رؤیت وی

قال لن ترنی .. قال یموسی إنی اصطفیتک علی الناس

به نظر می‌رسد بیان نعمتهای ویژه خداوند به موسی (ع) پس از رد تقاضای وی (رؤیت خدا) به هدف دلجویی از او باشد. یعنی اگر رؤیت برای تو ممکن نشد، ولی خدا نعمتهایی ارزانی تو داشت که به دیگران عطا نکرد.

ص: 347

5 - خداوند با اعطای پیام های خویش به موسی (ع) و سخن گفتن با وی ، او را بر همه مردم عصرش برتری داد .

اصطفیتک علی الناس برسلتی و بکلمی

حرف «باء» در «برسالتی» و «بکلامی»، «باء» استعانت است.

10 - فرمان به دریافت پیام های خدا و به کار بستن آنها و سپاسگزاری در برابر نعمت های او ، از سخنان خداوند با موسی (ع) در میعادگاه مناجات

قال . . . فخذ ما اتیتک و کن من الشکرین

11 - تصفیه موسی (ع) با مناجات چهل شبهه ، مقدمه ای برای دریافت تورات بود .

یموسی انی اصطفیتک . . . فخذ ما اتیتک

چون خداوند در پایان داستان مواعده خویش با موسی (ع) و مناجات چهل شبهه وی، اعطای پیامهای خویش را، که همان تورات باشد، مطرح ساخته، معلوم می شود آن مواعده و مناجات به سبب اعطای تورات بوده است.

12 - سخن گفتن خدا با موسی (ع) و گزینش وی به پیامبری ، از نعمت های بزرگ خداوند به وی

اصطفیتک علی الناس برسلتی و بکلمی . . . و کن من الشکرین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 145 - 8، 7، 1

1 - خداوند در میعادگاه مناجات ، الواح نگارش یافته ای را به موسی عطا کرد .

و کتبنا له فی الألواح . . . فخذها

«ال» در «الألواح» عهد ذکری و اشاره به «ما اتیتک» در آیه قبل است.

7 - خداوند دعوت کننده موسی (ع) به جدیت در فراگیری لوحه های دریافتی و به کار بستن آن

فخذها بقوه

8 - خداوند از موسی خواست تا قومش را به فراگیری معارف نوشته شده بر الواح و احکام یاد شده در آن فرمان دهد .

و أمر قومک یاخذوا بأحسنها

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 148 - 1

1 - قوم موسی در غیاب وی (زمان حضورش در میعادگاه مناجات) به پرستش تندیس گوساله روی آوردند .

واتخذ قوم موسی من بعده من حلیم عجلأ جسدأ

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 150 - 1,2,3,4,7,9,10,14

1 - موسی (ع) پس از مناجات چهل شبه خویش با خدا ، به سوی قومش بازگشت .

ولما جاء موسی لمیقتنا .. ولما رجع موسی إلی قومه

2 - موسی (ع) به هنگام بازگشت به سوی بنی اسرائیل از گمراه شدن قومش خشمگین و بسیار اندوهناک بود .

ولما رجع موسی إلی قومه غضبن أسفاً

«أسیف» به کسی گفته می شود که بسیار اندوهناک باشد. (برگرفته از لسان العرب).

ص: 348

3- موسی (ع) در زمان مناجات با خدا و پیش از حضور در میان بنی اسرائیل، از ارتداد و گوساله پرستی آنان آگاه شد.

ولما رجع موسی إلی قومه غضبن أسفاً

4- موسی (ع) پس از حضور در میان قوم منحرف خویش، با نكوهیده خواندن شیوه آنان در غیاب وی، ایشان را بشدت توبیخ کرد.

قال بئسما خلفتمونی من بعدی أعجلتم أمر ربکم

7- موسی (ع) بر اثر شدت غضب به خاطر گوساله پرستی قومش، لوحه های تورات را بر زمین افکند.

لما رجع موسی إلی قومه غضبن أسفاً .. و ألقى الألواح

9- موسی (ع)، برادرش هارون را در انحراف بنی اسرائیل و گرایش آنان به گوساله پرستی مقصر شناخت.

و أخذ برأس أخیه یجره إلیه

10- موسی (ع) به خاطر مقصر شناختن هارون در انحراف بنی اسرائیل، با گرفتن موهای سر او و کشیدنش به سوی خود، در صدد مؤاخذه وی برآمد.

أخذ برأس أخیه یجره إلیه

مفسران در معنای جمله «أخذ برأس أخیه» گفته اند که موسی موهای هارون را گرفت. گویا تفسیر «راس» به موهای سر به دلیل جمله بعد (یجره إلیه، او را به سوی خود می کشید) باشد. زیرا اگر موسی سر هارون را گرفته بود، طبعاً هارون با او فاصله ای نداشت تا او را به سوی خود بکشد.

14- هارون با تحریک عواطف موسی (ع) در صدد تسکین غضب او و مطمئن ساختنش بر انجام وظایف و مسؤولیت های خویش در برابر منحرفان بنی اسرائیل برآمد.

قال ابن أم إن القوم استضعفونی و کادوا یقتلوننی

به نظر می رسد هارون با انتخاب «ای فرزند مادرم» در خطاب به موسی، در صدد تحریک عواطف وی به سوی خود بوده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - موسی (ع) پس از مشاجره خویش با هارون و پی بردن به ناتوانی او در برابر منحرفان ، رو به درگاه خدا آورد و به مناجات با او پرداخت .

قال رب اغفر لی و لأخی

2 - موسی (ع) در مناجاتش با خدا آمرزش خویش و برادرش هارون را از خداوند درخواست کرد .

قال رب اغفر لی و لأخی

4 - موسی (ع) خشم شدید خویش را بر هارون خطا تلقی کرد و به خاطر آن از خداوند آمرزش طلبید . *

قال رب اغفر لی

از اینکه موسی (ع) پس از شنیدن سخنان هارون برای خویش طلب مغفرت کرد، معلوم می شود از برخورد شدید خویش با هارون پشیمان شد و آن را خطا تلقی کرد.

5 - موسی (ع) در عین قانع شدن به بی تقصیری هارون در گرایش بنی اسرائیل به گوساله پرستی ، وی را کاملاً دور از خطا ندانست . *

قال رب اغفر لی و لأخی

طلب مغفرت برای هارون می تواند گویای برداشت فوق باشد.

ص: 349

7- فراگیری رحمت الهی بر موسی (ع) و هارون، از دعاها و درخواست های موسی (ع) از خداوند.

و أدخلنا فی رحمتک

9- موسی (ع) با توجه به ربوبیت خدا و توصیف او به «أرحم الراحمین»، خواسته های خویش را از وی تقاضا کرد.

و أنت أرحم الراحمین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 153 - 11

11 - آمرزش گناه گوساله پرستان بنی اسرائیل مؤثر در پیشبرد اهداف رسالت موسی (ع)

إن ربک من بعدها لغفور رحیم

مخاطب در جمله «إن ربک ...» حضرت موسی (ع) است. در اینکه چرا خداوند در بیان آمرزش گناهان بنی اسرائیل، موسی (ع) را مورد خطاب قرار داده و کلمه «رب» را به آن اضافه کرده، دو وجه می توان ذکر کرد: بخشش گناه بنی اسرائیل در راستای ربوبیت خدا بر موسی و طبعاً در راستای پیشبرد رسالت اوست. توصیه ای است به موسی (ع) که تو نیز از خطاها و لغزشهای قومت، در صورت توبه، درگذر و آنها را نادیده انگار. برداشت فوق بر اساس احتمال اول است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 154 - 1, 2

1 - موسی (ع) پس از دریافت وعده الهی (آمرزش گوساله پرستان تائب و به کیفر رساندن غیر تائبان) خشمش فرو نشست.

ولما سکت عن موسی الغضب

وقوع جمله «ولما سکت ...»، پس از دو آیه گذشته، بیانگر این است که فرو نشستن غضب موسی (ع) به خاطر پذیرش توبه تائبان از سوی خدا و تهدید اصرارکنندگان بر گوساله پرستی به کیفری زودرس بوده است.

2- موسی (ع) پس از فرونشستن خشمش، لوحه های تورات را که بر اثر غضب رها ساخته بود، از زمین برگرفت.

ولما سكت عن موسى الغضب أخذ الألواح

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 155 - 1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12,14,17,21

1 - خداوند از موسی (ع) خواست تا گروهی از قومش را همراه خود به میعادگاه مناجات بیاورد.

و اختار موسی قومه سبعین رجلا لميقتنا

2- موسی (ع) از میان بنی اسرائیل هفتاد نفر را برای بردن به میعادگاه مناجات انتخاب کرد.

و اختار موسی قومه سبعین رجلا لميقتنا

کلمه «سبعین» مفعول برای «اختار» می باشد و «قومه» به سبب حذف حرف جر، منصوب شده است؛ یعنی «من قومه». البته برخی «قومه» را مفعول و «سبعین» را بدل از آن گرفته اند.

3- هفتاد مرد گزینش شده برای حضور در میعادگاه مناجات، بهترین و لایقترین مردم بنی اسرائیل در دیدگاه موسی (ع)

ص: 350

«اختیار» به معنای انتخاب و گزینش خیر است. بنابراین «اختار موسی» یعنی موسی بهترینها را انتخاب کرد.

4- برگزیدگان موسی برای حضور در میعادگاه مناجات، از میان مردان بنی اسرائیل بودند؛ نه زنان ایشان

سبعین رجلا

5- برگزیدگان بنی اسرائیل برای همراهی موسی (ع) در میعادگاه مناجات، پس از حضور در آن مقام به لرزشی شدید و کشنده گرفتار شدند.

فلما أخذتهم الرجفة

6- خداوند، بجز موسی (ع)، همه حاضران در میعادگاه مناجات را به هلاکت رسانید.

قال رب لو شئت أهلكتهم من قبل

7- موسی (ع) با مشاهده هلاکت همراهان خویش در میعادگاه مناجات، به دعا به درگاه خداوند پرداخت.

فلما أخذتهم الرجفة قال رب لو شئت أهلكتهم من قبل

8- موسی (ع) اندوهناک از هلاکت برگزیدگانش در میعادگاه مناجات به دور از چشمان بنی اسرائیل

قال رب لو شئت أهلكتهم من قبل

جمله «لو شئت ..» (اگر می خواستی من و ایشان را به هلاکت رسانی، پیش از حضور در میقات به هلاکت می رساندی) حکایت از تحسر و اندوه موسی (ع) بر از میان رفتن همراهانش دارد و قید «من قبل» می رساند که اندوه وی برخاسته از آن است که هلاکت آنان در میقات و به دور از چشمان بنی اسرائیل تحقق یافته است.

9- ترس موسی (ع) از متهم شدن به کشتن حاضران در میقات، مایه اندوه فراوان بر هلاکت ایشان شد.

قال رب لو شئت أهلكتهم من قبل

برداشت فوق توجیهی است احتمالی بر اینکه چرا موسی (ع) به خاطر هلاکت همراهانش به دور از چشمان بنی اسرائیل، اندوهناک شد.

10- اندوه موسی (ع) بر هلاکت همراهانش در میقات، موجب شکوه او به درگاه خدا و آرزوی مرگ خویش و همراهانش پیش از حضور در میعادگاه مناجات

قال رب لو شئت أهلكتهم من قبل وایی

11 - کردار سفیهانه گروهی از همراهان موسی در میعادگاه مناجات، عامل نزول عذاب الهی و به هلاکت رساندن همه آنان شد.

أتهلكنا بما فعل السفهاء منا

گفته شده مراد از کردار سفیهانه برخی از همراهان موسی، تقاضای رؤیت خدا با چشم بوده است.

12 - موسی (ع) در پی هلاکت همراهانش در میقات، با پرسشی شکوه آمیز، توجیه و چرایی هلاکت همه حاضران را به خاطر گناه گروهی از آنان، از خداوند تقاضا کرد.

أتهلكنا بما فعل السفهاء منا

14 - آزمون بنی اسرائیل از جانب خدا، توجیه و برداشت موسی (ع) از مشیت الهی بر هلاک سازی همراهان او

إن هی إلا فتنتک

17 - موسی (ع) هلاکت همراهان خویش را زمینه ساز تحقق مشیت الهی در گمراه سازی گروهی از بنی اسرائیل و به هدایت رساندن گروهی دیگر از آنان دانست.

إن هی إلا فتنتک تضل بها من تشاء و تهدی من تشاء

21 - موسی (ع) در مناجات خویش با خداوند، در پی هلاکت همراهانش در میعادگاه مناجات، از خداوند خواست تا وی و همراهانش را ببخشد و بر آنان ترحم کند.

ص: 351

1 - تقدیر زندگانی نیکو در دنیا و آخرت ، درخواست موسی (ع) از خداوند برای خود و همراهانش در میعادگاه مناجات

و اکتب لنا فی هذه الدنيا حسنه و فی الاخره

با توجه به آیه قبل معلوم می شود مراد از «نا» در «لنا»، موسی(ع) و همراهان او در میعادگاه مناجات است. کتابت در آیه شریفه به معنای مقدر کردن است.

3 - موسی (ع) خود و همراهانش را مردمی بازگشته به سوی خدا و توبه کار به درگاه او دانست .

إنا هدنا إلیک

«هُود» (مصدر هدنا) به معنای بازگشتن و توبه کردن است.

4 - موسی (ع) به دلیل بازگشت خود و همراهانش به سوی خدا ، همگان را شایسته برخوردار شدن از حیات نیکوی دنیا و سعادت آخرت دانست .

و اکتب لنا فی هذه الدنيا حسنه و فی الاخره إنا هدنا إلیک

جمله «إنا هدنا إلیک» تعلیل برای «و اکتب لنا .. » است. یعنی چون به سوی تو بازگشتیم، این تقاضا و انتظار - که زمینه و مقدمه آن را فراهم کرده ایم - گزاف نیست.

8 - موسی (ع) ، نگران شمول عذاب الهی بر همه قوم خویش *

و اکتب لنا فی هذه الدنيا حسنه و فی الاخره .. قال عذابی أصیب به من أشاء

به نظر می رسد تقاضای موسی(ع) با جمله «و اکتب لنا .. » و تعلیل آن با جمله «إنا هدنا إلیک»، ناشی از واقعه ای است که در آیه قبل بیان شد و آن عبارت بود از هلاکت همه همراهان به سبب سفاهت گروهی از ایشان. گویا موسی(ع) از آن واقعه چنین برداشت کرد که با گناه گروهی از بنی اسرائیل همه آنان در خطر نابودی خواهند بود و لذا نگران شد و از خدا چنین تقاضایی کرد.

9 - خداوند با بیان عدم تقدیر عذاب بر همگان و جریان آن بر اساس مشیت خویش ، موسی (ع) را از نگرانی شمول عذاب بر همه بنی

اسرائیل رها ساخت .

قال عذابی أصیب به من أشاء ورحمتی وسعت کل شیء

جمله «عذابی أصیب به من أشاء» در مقابل «و رحمتی وسعت کل شیء»، بیانگر این است که خداوند خواهان عذاب همگان نخواهد شد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 160 - 9,10,12

9 - موسی (ع) از جانب خداوند فرمان یافت تا برای دستیابی به آب عصای خویش را به سنگ زند .

و أوحینا إلی موسی . . . أن اضرب بعصاک الحجر

«ال» در «الحجر» هم می تواند تعریف جنس باشد، که در این صورت مراد از «الحجر»، سنگ در مقابل اشیا دیگر است، و هم می تواند «ال» برای عهد حضوری و یا ذهنی باشد، که در این صورت مراد از «الحجر» سنگی مخصوص بوده است.

10 - موسی (ع) در پی فرمان الهی بدون هیچ تأخیر عصای خویش را برای به دست آوردن آب بر سنگ زد .

ص: 352

أَنْ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ فَانْبَجَسَتْ مِنْهُ اثْنَا عَشْرَةَ عَيْنًا

حرف «فاء» در «فانْبَجَسَتْ» فاء فصیحه است؛ یعنی بیانگر معطوفٌ علیه مقدر می باشد. آن معطوفٌ علیه مقدر به قرینه فراز قبل، «فَضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ» است. گویا حذف این جمله برای رساندن این معناست که فرمان الهی (اضرب) همان و زدن همان.

12 - جوشش دوازده چشمه آب از سنگ در پی فرود آمدن عصای موسی بر آن

أَنْ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْحَجَرَ فَانْبَجَسَتْ مِنْهُ اثْنَا عَشْرَةَ عَيْنًا

«انْبَجَسَتْ» مصدر «انْبَجَسَتْ» به معنای جوشیدن و فوران زدن است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 77 - 4، 7، 2

2 - حضرت موسی (ع)، از انکار معجزه توسط فرعون و اطرافیانش و جادو خواندن آن، اظهار تعجب و شگفتی کرد.

أَسْحَرْ هَذَا

4 - حضرت موسی (ع)، سحر بودن کار خود را نفی کرده، معجزه بودن آن را امری بدیهی، روشن و غیر قابل تردید خواند.

أَتَقُولُونَ لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَكُمْ أَسْحَرُ هَذَا

با توجه به استفهام انکاری و اسم اشاره و جمله قبل، معنای جمله (أَسْحَرْ هَذَا) چنین است که: این عمل سحر نیست و مایه تعجب است اگر کسی حق و معجزه بودن آن را انکار کند.

7 - حضرت موسی (ع)، همراه با نفی ساحریت از خود، فرعون و اطرافیانش را تهدید به شکست کرد و پیروزی قطعی خود را به آنان اعلام نمود.

وَلَا يَفْلَحُ السَّحْرُونَ

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

2 - حضرت موسی (ع)، پس از رویارویی با انبوه ساحران، از آنان خواست تا با به کار گرفتن تمام توان خود آنچه را که به قصد میدان انداختن آورده اند، به زمین بیندازند.

فلما جاء السحرة قال لهم موسى ألقوا ما أنتم ملقون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 81 - 1,2,3,4,5,6

1 - پس از درخواست موسی (ع)، ساحران با به میدان ریختن آنچه داشتند (چوب ها و طناب ها) به کار سحر پرداختند.

قال لهم موسى ألقوا .. فلما ألقوا

2 - موسی (ع)، پس از مشاهده عمل ساحران، برای رفع اتهام ساحری از خود، سحر بودن آن عمل را به آنان گوشزد نمود.

فلما ألقوا قال موسى ما جئتم به السحر

3 - موسی (ع)، شکست ساحران و ابطال سحر آنان را، قطعی و غیر قابل تردید اعلام کرد.

ص: 353

قال موسى ما جئتم به السحر إن الله سيبطله

4- موسى (ع)، شکست ساحران و ابطال سحر آنان را، به خدا مرتبط نموده و خود را صرفاً واسطه فعل او اعلام کرد.

قال موسى ما جئتم به السحر إن الله سيبطله إن الله لا يصلح عمل المفسدين. و يحق ال

5- موسى (ع)، از پیش بر پیروزی خود و شکست ساحران و ابطال سحرشان، اطمینان داشت.

قال موسى ما جئتم به السحر إن الله سيبطله

6- موسى (ع)، با خطاب به ساحران، آنان را گروهی مفسد و مقابله آنان با خود را عملی فسادانگیز خواند.

قال موسى ما جئتم به السحر .. إن الله لا يصلح عمل المفسدين

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 88 - 11، 10

10 - موسى (ع) در دعای خود، نابودی کامل ثروت های فرعون و اطرافیانش را از خداوند خواستار گردید.

ربنا اطمس علی أمولهم

گاهی «طموس» به چیزی نسبت داده می شود و از آن فساد، تباهی و نابودی خود آن شیء اراده می شود؛ مانند طموس قلب، یعنی فساد و تباهی قلب؛ طموس طریق، یعنی خراب شدن و از بین رفتن راه و گاهی از آن تباهی آثار و لوازم شیء اراده می شود؛ مانند طموس نجم، یعنی زوال نور آن؛ طموس چشم، یعنی محور نور آن. برداشت فوق مبتنی بر استعمال اول است.

11 - موسى (ع) در دعای خود، برای جلوگیری از گمراه شدن مردم، از خداوند درخواست کرد تا جاذبه های اموال فرعون و اطرافیانش را (در چشم و دل مردم) دگرگون نماید.

ربنا لیضلوا عن سبیلک ربنا اطمس علی أمولهم

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

10 - موسی (ع) و برادرش (هارون)، تحت فشار فرعون و اطرافیان او بودند .

قال موسی ربنا انک ءاتیت فرعون و ملاء زینه و أمولا .. لیضلوا عن سبیلک ... فاستق

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

12 - « عن ابی جعفر (ع) فی قوله : « و جاوزنا بینی اسرائیل ... » . . . فخرج موسی بینی اسرائیل و أتبعهم فرعون . . . فدعا موسی ربه فأوحی الله إلیه : أن اضرب بعصاک البحر فضربه فانفلق البحر فمضى موسی و أصحابه حتی قطعوا البحر . . . فلما توسط فرعون و من معه أمر الله البحر فانطبق علیهم فغرقهم أجمعین . . . »

از امام باقر (ع) درباره سخن خدا که می فرماید: «بنی اسرائیل را از دریا عبور دادیم . . . » روایت شده است: موسی (ع) بنی اسرائیل را بیرون برد و فرعون آنان را تعقیب کرد . . . پس موسی (ع) پروردگار خود را خواند. خداوند به او وحی کرد که عصای خود را به دریا بزن. موسی (ع) عصا را به دریا زد؛ آن گاه دریا شکافته شد و موسی (ع) و اصحابش از دریا گذشتند . . . در آن هنگام فرعون و همراهانش به وسط دریا رسیده بودند که خداوند فرمان داد تا امواج آب آنان را در کام خود فرو برد و [بدین ترتیب] همه آنان را غرق کرد».

ص: 354

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 94 - 2

2- سرگذشت حضرت نوح و موسی (ع) و پیامبران مبعوث شده در فاصله میان آنان و تکذیب شدن آنان و هلاکت مکذبان به عذاب استیصال، آیاتی است که در کتاب های آسمانی پیشین نیز آمده بود.

و اتل علیهم نبأ نوح .. فان كنت فی شك مما أنزلنا إلیک فسنل الذین یقرءون الکتب م

برداشت فوق از ارتباط میان این آیه شریفه و مجموعه آیات 71 تا 93 - که با هم یک بند را تشکیل می دهند - استفاده می شود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

8

- هود - 11 - 97 - 3

3- فرعون و قوم او و بزرگان دربارش، رسالت موسی (ع) را نپذیرفتند.

فاتبعوا أمر فرعون

پیروی از دستور فرعون (فاتبعوا أمر فرعون) پس از رسالت موسی (ع) (أرسلنا موسی) گویای مخالفت قوم فرعون و بزرگان دربارش با رسالت موسی (ع) است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- اسراء - 17 - 101 - 9

9- فرعون پس از مشاهده معجزه های نه گانه موسی (ع)، او را متهم به سحر و سحرزدگی کرد.

ءاتینا موسی تسع ءایت . . . فقال له فرعون إنی لأظنک یموسی مسحورًا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- اسراء - 17 - 102 - 12

12- صراحت لهجه و شجاعت موسی (ع) در برابر فرعون

و إنی لأظنک یرعون مشورًا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- اسراء - 17 - 103 - 1,3

1- تصمیم فرعون به محو موسی (ع) و بنی اسرائیل از صحنه زمین ، به دنبال احساس ناتوانی از مقابله با معجزات او

و لقد ءاتینا موسی تسع ءایت . . . فأراد أن یرتفّزهم من الأرض

برداشت فوق بنابرین نکته است که مراد از «الأرض» کره زمین باشد. در این صورت لازمه «استفزاز» (برکندن)، قتل و نابود کردن است.

3- روی آوردن فرعون به اعمال قهرآمیز علیه موسی (ع) در پی ناتوانی از رودرویی منطقی و فرهنگی با او

و لقد ءاتینا موسی تسع ءایت بیئت . . . فقال له فرعون إنی لأظنک یموسی مسحورًا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 60 - 1,2,5,6,11

1- موسی (ع) برای یافتن خضر، با عزمی راسخ و جدی، سفر خود را به مجمع البحرین آغاز کرد.

لأبرح حتى أبلغ مجمع البحرین

«لأبرح» صیغه متکلم از «برح» و به معنای «دست بر نمی دارم» و تأکید بر پشتکار در انجام دادن کار است.

2- موسی (ع) در جستار تحقیقی خویش برای یافتن خضر، با خدمت کار خود (یوشع (ع)) همراه بود.

و إذ قال موسی لفتیه لأبرح

«فتی» به معنای جوان است. در تعبیرات قرآن، از غلام و خدمت کار نیز با این تعبیر یاد شده است. لازم به ذکر است که بنابر برخی از روایات مأثور، همراه و همسفر موسی (ع)، «یوشع بن نون» وصی آن حضرت بوده است.

5- موسی (ع) همسفر خود را از احتمال طولانی بودن سفرشان آگاه ساخت و احتمال بازگشت از نیمه راه را منتفی دانست.

و إذ قال موسی لفتیه لأبرح . . . أو أمضی حقبًا

6- موسی (ع) از امکان دسترسی به خضر، در محل تلاقی دو دریا، مطلع بود.

لأبرح حتى أبلغ مجمع البحرین

11- داستان موسی و خضر (ع)، نمونه ای از مثال های متنوع قرآنی، در جهت هدایت مردم است.

و لقد صرّفنا فی هذا القرآن للناس من کلّ مثل . . . و إذ قال موسی لفتیه لأبرح

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 61 - 1,2,3,6

1- موسی (ع) و همسفر او به محلّ تلاقی دو دریا رسیدند و در آن جا توقف کردند.

فلما بلغا مجمع بینهما

2- موسی و همسفر او، به هنگام رسیدن به مجمع البحرین، یک ماهی، به عنوان غذا، همراه داشتند.

فلما بلغا مجمع بینهما نسیا حوتهما

«حوت» یعنی «ماهی» و برخی آن را ماهی بزرگ معنا کرده اند. (ر.ک. لسان العرب) به قرینه «غذاءنا» - در آیه بعد - آن ماهی، به منظور تغذیه فراهم شده بود.

3- موسی (ع) و همسفرش هنگام رسیدن به محلّ تلاقی دو دریا، از ماهی همراه خویش، غفلت کردند.

فلما بلغا مجمع بينهما نسيا حوتهما

6- «عن أبي عبد الله (ع) قال: ... أرسل (أى موسى) إلى يوشع إني قد ابتليت فاصنع لنا زاداً وانطلق بنا، واشتري حوتاً... ثم شواه ثم حمله في مكمل... فقطرت قطره من السماء في المكمل فاضطرب الحوت ثم جعل يئب من المكمل إلى البحر قال: وهو قوله: «واتخذ سبيله في البحر سرباً»؛

از امام صادق (ع) روایت شده که فرمود: ... موسی به یوشع پیام فرستاد: «من، در معرض آزمایش قرار گرفتم. برای ما توشه راه فراهم ساز و به همراه ما بیا!». یوشع، یک ماهی خرید ... و آن را بریان کرد و در زنبیل نهاد... سپس قطره آبی از آسمان در زنبیل چکید و ماهی به جنب و جوش آمد و از زنبیل به دریا پرید و این سخن خدا است که فرمود: واتخذ سبيله في البحر سرباً».

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 62 - 1,2,3,4,5,6,7

1- موسی (ع) و همسفرش، پس از توقف در مجمع البحرين، در جستجوی خضر (ع)، مجدداً به حرکت خویش ادامه داده و آن جا را پشت سر گذاشتند.

ص: 356

فلما بلغا مجمع بينهما .. فلما جاوزا

موسی(ع) در سخن خود با یوشع، مجمع البحرین را هدف و مقصد نهایی خود اعلام کرد، ولی هنگام رسیدن به آن جا، از آن نیز گذشت. این حرکت و نیز گفتاری که در آیات بعد از موسی(ع) نقل شده است، نشانه آن است که آن دو نمی دانستند به محلّ مورد نظر موسی(ع) رسیده اند.

2- موسی (ع) در پی گذر کردن و پشت سر گذاشتن مجمع البحرین، گرسنگی و خستگی شدیدی را در خود و همسفرش احساس کرد

ءاتنا غداءنا لقد لقینا من سفرنا هذا نصبًا

«نصب» به معنای «رنج و سختی» است.

3- موسی و یوشع، در شبانگاه و صبح دم - پس از عبور از مجمع البحرین - برای یافتن خضر (ع) راه درازی پیمودند . *

ءاتنا غداءنا

بدان احتمال که احساس خستگی و گرسنگی موسی(ع) در طرف صبح، ناشی از راه پیمایی طولانی در شب باشد.

4- موسی (ع) بسیار مشتاق دیدار با خضر (ع) و ملاقات با او بود .

لأبرح حتی .. ءاتنا غداءنا لقد لقینا من سفرنا هذا نصبًا

5- موسی (ع) پس از گذر از مجمع البحرین، در آغاز روز، از همسفر خویش درخواست تهیه چاشت کرد .

ءاتنا غداءنا لقد لقینا من سفرنا هذا نصبًا

«غداء» به معنای طعامی است که در ساعات آغازین روز خورده می شود.

6- همسفر موسی (ع) عهده دار حمل و تدارک غذا بود .

قال لفتیه ءاتنا غداءنا

7- موسی (ع) و جوان خدمت کار همراه او، در کنار هم و از یک نوع غذا می خوردند .

ءاتنا غداءنا لقد لقینا من سفرنا هذا نصبًا

ضمایر جمع در تمام آیه، گویای همراهی و همدلی دو همسفر، حتی در تناول غذا است؛ زیرا، در غیر این صورت، باید برخی ضمایر را به صورت مفرد ذکر می کرد و مثلاً می گفت «آتی غدائی».

1- موسی (ع) و همسفرش، کنار صخره ای در مجمع البحرین، آر میدند.

إذ أوینا إلی الصخره

4- همسفر موسی از بازگویی سرگذشت ماهی، برای موسی (ع)، در مدّت استراحت شان در مجمع البحرین، غفلت کرد.

قال أریت إذ أوینا إلی الصخره فإتی نسیت الحوت

«صخره» به معنای «تخته سنگ بزرگ» است. «أوینا إلی الصخره» یعنی: «برای استراحت، در کنار آن صخره، جای گرفته بودیم.».

7- شیطان، برای عدم ملاقات موسی و خضر (ع) تلاش می کرد.

فإتی نسیت . . . و ما أنسنیه إلاّ الشیطن أن أذکره

همسفر موسی با ادات حصر، فراموشی خود را، تنها، به شیطان منتسب کرد؛ یعنی، هیچ عامل دیگری در کار نبوده است. لذا این نتیجه به دست می آید که شیطان، به هر طریق، می خواسته که مانع ملاقات موسی و

خضر(ع) شود.

11- «عن أبي جعفر (ع) و أبي عبد الله (ع) قال: إنه لما كان من أمر موسى الذي كان أعطى مکتل فيه حوت مملح قيل له: هذا يدلک علی صاحبک عند عین مجمع البحرين... فانطلق الفتی یغسل الحوت فی العین فاضطرب الحوت فی یدہ حتی خدشه فانفلت و نسیه الفتی»؛

از امام باقر و امام صادق (علیهما السلام) روایت شده: آن گاه که از کار موسی(ع) گذشت آنچه در زندگی او پیش آمد، زنبیلی به او داده شد که در آن یک ماهی نمک زده بود. به وی گفته شد: «این ماهی، تو را به صاحب ات، نزد چشمه ای در محل تلاقی دو دریا، راهنمایی می کند... پس آن جوانی که همراه موسی(ع) بود، رفت که ماهی را در آن چشمه بشوید، ماهی در دست او به حرکت درآمد تا این که به او خراش وارد کرد و از چنگ او درآمد (ورفت) و جوان آن را فراموش کرد».

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کھف - 18 - 64 - 1,2,3,4,5

1- مسأله ماهی و حرکت غیرعادی آن در آب، نشانه ای برای جایگاه ملاقات موسی و خضر (ع) بود.

قال ذلک ما کتّا نبغ

«بغی» به معنای «طلب» است و «ذلک ما کتّا نبغ» یعنی: «آنچه پیوسته در طلب او بودیم، همان علامت و نشانه است.» یاء «نبغی» - در پایان سخن موسی(ع) - به منظور تخفیف کلام، حذف شده است.

2- حضرت موسی (ع)، از رخداد علائمی برای یافتن جایگاه حضرت خضر (ع) قبلاً مطلع بود.

قال ذلک ما کتّا نبغ

3- همسفر موسی، با وجود ناآگاهی از علائم جایگاه ملاقات او با خضر، همگام موسی (ع) و خواهان به مقصد رسیدن او بود.

ذلک ما کتّا نبغ

4- موسی (ع) و همسفرش، پی جویانه، به نقطه قبلی توقّف خود و محل از دست دادن ماهی بازگشتند.

فارتدا علیء آثارهما قصصاً

«إرتداد» (مصدر «إرتدا»؛ یعنی، «بازگشتن» و «قصّ أثره قصصاً»؛ یعنی، جاب پای او را با دقت، دنبال و پی گیری کرد. مراد از «فارتدا...»)

این است که موسی (ع) و همراه او، به دقت، راه رفته را بازگشتند تا به همان نقطه که ماهی به دریا رفته بود، بازگردند.

5- مسیر رفت و بازگشت موسی (ع) پس از عبور از مجمع البحرین، در خشکی بود.

علی آثارهما

«اثر» نشانه ای است که در زمین پدید آید و به وسیله آن بتوان به راه پیموده شده، دست یافت.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 65 - 1,2

1- موسی (ع) و همسفرش، پس از بازگشت به مجمع البحرین، با خضر (ع) ملاقات کردند.

فارتدا علی آثارهما قصصًا . فوجدا

2- هدف موسی (ع) و همراه وی از سفر جستوجوگرانه خود، یافتن بنده ای از بندگان خاص الهی و دارای علم لدنی بود.

فارتدا... فوجدا عبداً من عبادنا... و علمنه من لدنا

ص: 358

واژه «وجداء» بیان کننده یافتن چیزی است که موسی و همراه اش در جستجوی آن بودند و نه دیداری اتفاقی و غیر مترقبه. «لدنا» دلالت می کند که علم حضرت «خضر(ع)» دانش عادی و معمولی نبوده، بلکه از افاضات خاص ربّانی بوده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 66 - 11، 5، 4، 3، 2، 1

1- موسی (ع) از خضر (ع) برای همراه شدن با او، اجازه خواست.

قال له موسی هل أتبعك

2- هدف موسی از همراه شدن با خضر، بهره‌وری از علم رشدآفرین وی بود.

هل أتبعك علی أن تعلمن ممّا علّمت رشدًا

«رشدًا» اگر مفعولٌ له باشد، مفاد آیه این است که: «پیروی من، به منظور رشد یافتن است» که اگر مفعولٌ به باشد، مراد این است که: «تورا پیروی می کنم بر این اساس که آنچه را رشد است، به من بیاموزی.»

3- موسی (ع) به «علم لدنی» حضرت خضر احساس نیاز می کرد.

هل أتبعك علی أن تعلمن ممّا علّمت رشدًا

4- موسی (ع)، به محرومیت خود از علومی که نزد خضر بود، اعتراف داشت و در برابر مقام علمی و عملی او، متواضع و فروتن بود.

هل أتبعك علی أن تعلمن ممّا علّمت

اظهار آمادگی برای تبعیت، نشانِ خضوعِ موسی(ع) در برابر کردار خضر(ع)، و اظهار اشتیاق به آموختن، حاکی از تواضع موسی در برابر علم او است.

5- موسی (ع) برای رسیدن به رشد و تکامل -برتر از راه تحصیل دانش، در تلاش بود.

هل أتبعك علی أن تعلمن ممّا علّمت رشدًا

11- موسی (ع) همسفر خود را به همراهی با خضر (ع) و دریافت علوم او، وادار نکرد.*

هل أتبعك علی أن تعلمن

در سفر با خضر، سخنی از همسفر موسی به میان نیامده است؛ ممکن است او در این سفر، از موسی جدا شده و یا به دلیل شخصیت برجسته موسی و خضر(ع) تنها، از آن دو، در آیات بعد یاد شده باشد. جمله «ذلک ما کنا نبغ» در آیات قبل، احتمال دوم را تأیید می کند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 67 - 1,2,3,4

1- خضر، موسی (ع) را از تحمّل همراهی با وی، برای فراگیری علوم ویژه، ناتوان دید.

هل أتبعک .. قال إناک لن تستطیع معی صبراً

2- خضر (ع) به موسی (ع) توصیه کرد به دلیل نداشتن قدرت تحمّل، از همراه شدن با او صرف نظر کند.

إناک لن تستطیع معی صبراً

3- کارهای خضر، برای دیگران، حتی فردی چون موسی (ع) غیر قابل تحمّل و درک بود.

قال إناک لن تستطیع معی صبراً

تأکید بر «معی» نشان می دهد که صرف تعلیم علوم مشکل آفرین نبوده است، بلکه همراه شدن با خضر - که مستلزم مشاهده رفتاری است که از علوم وی نشئت گرفته - غیر قابل تحمّل بوده است.

ص: 359

4- حضرت خضر (ع)، نسبت به خصوصیات روحی موسی (ع) از پیش، مطلع بود.*

قال إنك لن تستطيع معي صبراً

پیش بینی قطعی عدم تحمل موسی از جانب خضر(ع) می تواند مستند به یکی از دو امر باشد: 1- اطلاع خضر از خصوصیات روحی و فکری موسی(ع) 2- این که اصولاً، تحمل چنین علومی، برای غیر خضر ممکن نبوده است. برداشت فوق مبتنی بر احتمال نخست است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 68 - 2,3

2- خضر (ع) بی اطلاعی موسی از زوایای کردار وی را، دلیل ناتوانی موسی از تحمل عملکرد وی دانست.

إنك لن تستطيع... و كيف تصبر على ما لم تحط به خيراً

3- اعمال خضر (ع)، دارای ظاهری غیر متعارف و زوایایی ناشناخته، حتی برای فردی مانند موسی (ع) بود.

و كيف تصبر على ما لم تحط به خيراً

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 69 - 1,2,4,5

1- موسی (ع) به شکلیا بودن در برابر کار های خضر و چیزهایی که از او فرا می گیرد، متعهد گردید.

قال ستجدني إن شاء الله صابراً و لا أعصي لك أمراً

جمله «ستجدنی...» (تو مرا صابر خواهی یافت) حاکی از این است که موسی(ع) صبری را نوید می داد که آثارش مشهود باشد. این تعبیر، در مقایسه با «سأصبر» و نظایر آن، تأکید بیشتری دارد.

2- موسی (ع) بر اطاعت کامل خود از خضر (ع) و سرپیچی نکردن از فرمان های او تأکید کرد.

ستجدنی إن شاء الله صابراً ولا أعصى لك أمراً

4- موسی (ع) کمال ادب و متانت را در برابر معلم خویش (خضر) اظهار کرد .

هل أتبعك ... ستجدنی ... ولا أعصى

موارد فراوانی از ادب و متانت در کلام موسی (ع) دیده می شود: الف) درخواست خود را با استفهام آغاز کرد (هل أتبعك); ب) مبدأ علم خضر را به جهت تکریم، با صیغه مجهول آورد (عُلِّمْتُ); ج) علم او را رشد آفرین دانست (رشداً); د) تنها، بخشی از علم او را طلب کرد (مِمَّا عُلِّمْتُ); هـ) وعده صریح به صبر نداد، بلکه به صورت «ستجدنی إن شاء الله...» ذکر کرد; و) توصیه های او را به عنوان امر تلقی کرد و متعهد شد که با او در هیچ فرمانی مخالفت نکند. (المیزان، ج 13).

5- موسی (ع) دارای اشتیاق فراوان به فراگیری علوم خضر بود .

قال ستجدنی إن شاء الله صابراً ولا أعصى لك أمراً

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 70 - 1,2,3,5

1- خضر، با درخواست موسی (ع) در مورد همراهی با او، به صورت مشروط، موافقت کرد .

قال فإن اتبعتنی فلا تسئلنی عن شیء

2- شرط خضر برای همراهی موسی (ع) با او، سؤال نکردن از چیزی قبل از توضیح خود او بود .

فلا تسئلنی عن شیء حتی أحدث لك منه ذكراً

ص: 360

3- خضر ، خواهان تعجیل نکردن موسی در فهم اسرار بود و او را بر متابعت بی چون و چرا از خود ، الزام نکرد .

حَتَّىٰ أُحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا

5- خضر (ع) به موسی (ع) وعده داد که در نهایت ، بخشی از اسرار کار خود را برای او تبیین خواهد کرد .

أُحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا

«من» در «منه» برای تبعیض است و گویای این که خضر، تنها، به بیان گوشه ای از ویژگی های کردار خویش وعده داد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 71 - 1,2,3,4,5,6,7,8,11

1- موسی (ع) با پذیرش شروط خضر ، همراه او حرکت کرد .

فَانْطَلَقَا حَتَّىٰ إِذَا رَكَبَا فِي السَّفِينَةِ

«انطلاق» به معنای «روانه شدن و حرکت کردن» است. «فاء» در «فانطلقا» دلالت دارد که موسی(ع) شرایط خضر را پذیرفت و خضر(ع) به همراهی وی رخصت داد.

2- موسی و خضر (ع) در نخستین مراحل همراهی ، سوار کشتی شدند .

فَانْطَلَقَا حَتَّىٰ إِذَا رَكَبَا فِي السَّفِينَةِ

3- همسفر موسی (ع) (یوشع) با آغاز سفر موسی و خضر (ع) ، از آنان جدا شد . *

فَانْطَلَقَا حَتَّىٰ إِذَا رَكَبَا فِي السَّفِينَةِ

در این آیه، نامی از همسفر قبلی موسی (یوشع) مطرح نیست. ممکن است گفته شود، او در ادامه سفر، حضور نداشته و رخصتی برای او صادر نگردیده بود. توجه به ضمائر تثنیه («فانطلقا»، «رکبا») گواهی روشن بر این نکته است.

4- خضر (ع) پس از سوار شدن بر کشتی ، در بدنه آن شکافی ایجاد کرد که سرنشینان آن در خطر غرق شدن قرار گرفتند .

حَتَّىٰ إِذَا رَكَبَا فِي السَّفِينَةِ خَرَقَهَا

«خرق» به معنای «شکافتن و دریدن» است.

5- موسی (ع) از عملکرد خضر (ع) در شکافتن بدنه کشتی، شگفت زده شد و به او اعتراض کرد.

قال أخرقتها لتغرق أهلها

6- اقدام خضر به سوراخ کردن کشتی، دور از چشم سرنشینان کشتی بوده است.

خرقتها قال أخرقتها لتغرق أهلها

روشن است که اگر سوراخ کردن کشتی، در دید مردم قرار داشت، خضر(ع)، مورد اعتراض آن ها قرار می گرفت و مانع او می شدند. از این که تنها، موسی(ع)اعتراض کرده، چنین بر می آید که این کار، از چشم دیگران به دور بوده است.

7- قرار گرفتن سرنشینان کشتی در معرض غرق، علت اعتراض موسی (ع) به عمل خضر (ع) بود.

قال أخرقتها لتغرق أهلها

8- آسیب رساندن خضر (ع) به کشتی، امری بس ناروا و غیرقابل توجیه در نظر موسی (ع) بود.

لقد جئت شيئاً إمرًا

«إمر» به معنای «منکر عظیم» و نیز «منکر عجیب» آمده است. (لسان العرب).

11- موسی (ع)، لغزش هایی نظیر غرق انسان ها بی گناه را، از جانب خضر (ع) منتفی نمی دانست.

ص: 361

أخرقتها لتغرق أهلها لقد جئت شيئاً إمرأ

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 72 - 1,3

1- خضر (ع) اعتراض موسی را دلیل صحت پیش بینی خویش از ناشکیبایی موسی (ع) دانست و پیش گویی خود را به وی یادآور شد .

قال ألم أقل إنك لن تستطيع معي صبراً

3- خضر (ع) با بیان آگاه نبودن موسی (ع) به راز معیوب ساختن کشتی ، پندار وی را در مورد انگیزه آن کار ، تخطئه کرد .

أخرقتها لتغرق أهلها . . . ألم أقل إنك لن تستطيع معي صبراً

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 73 - 1,2,3,7

1- موسی (ع) با به یاد آوردن گفتار خضر درباره ناشکیبایی وی ، به ناروا بودن اعتراض خود پی برد .

قال لاتؤاخذني بما نسيت

2- موسی (ع) به دلیل تخلف از شرط همراهی با خضر (ع) و اعتراض ناروا به او ، خود را سزاوار مؤاخذه دید و از خضر (ع) تقاضای چشم پوشی کرد .

قال لاتؤاخذني بما نسيت

3- تخلف موسی از عهد خویش با خضر (ع) ، ناشی از فراموشی بود .

قال لاتؤاخذني بما نسيت

7- موسی (ع) عفو و عدم سخت گیری خضر بر او را به خاطر نسیان و تخلف از عهد خویش ، تقاضا کرد .

قال لاتواخذني بما نسيت ولا ترهقني من أمري عسراً

«إرهاق» به معنای «تحمیل کاری طاقت سوز بر دیگری» است. (قاموس) و مفاد «لاترهقنی...» این است که کاری دشوار (مانند جدا شدن و لغورخصت همراهی) را بر من تحمیل مکن و مرا به زحمت مینداز. لازم به ذکر است که «عسراً» مفعول دوم برای «لاترهقنی» است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 74 - 11، 12، 4، 5، 1، 2

1- خضر (ع) عذرخواهی موسی (ع) را پذیرفت و اجازه ادامه همراهی را به او داد .

فانطلقا

2- موسی و خضر (ع) پس از ماجرای کشتی ، از آن پیاده شده و در خشکی ، با نوجوانی برخورد کردند .

فانطلقا حتّی إذا لقیَا غلامًا

«غلام» یعنی «کسی که سبیل او تازه روئیده باشد». (معجم مقاییس اللغه).

4- خضر (ع) بی درنگ ، پس از مشاهده نوجوان ، او را به قتل رسانید .

حتّی إذا لقیَا غلامًا فقتله

ظاهر عطف به «فاء» در «فقتله» آن است که خضر(ع) بدون هیچ مقدمه ای، در پی برخورد با نوجوان، به کشتن او اقدام کرده است.

ص: 362

5- موسی (ع) نوجوان مقتول را، فردی بی گناه دانست و خضر (ع) را به جهت کشتن وی، به شدت مورد اعتراض قرار داد.

قال أقتلت نفساً زكیةً بغير نفس لقد جئت شیئاً نكراً

«زکاه» به معنای «طهارت» و «صلاح» و «نمو» و «برکت» و «مدح» آمده است. (لسان العرب) در آیه، مراد از «زکیه»، توصیف نوجوان به طهارت و پاکی از گناه است.

11- «عن أبي عبد الله: . . . بینما العالم یمشی مع موسی إذا هم بسلام یلعب قال: «فوكزه العالم، فقتله. فقال له موسی: «أقتلت نفساً زکیه بغير نفس لقد جئت شیئاً نكراً؟». قال: «فأدخل العالم یده فافتلح کتفه فإذا علیه مکتوب: کافر مطبوع»;

از امام صادق (ع) روایت شده: . . . آن گاه که عالم (خضر) با موسی (ع) می رفت، ناگاه، به پسری برخوردند که بازی می کرد. امام فرمود: «پس آن عالم، مشتت بر وی زد و او را کشت. موسی (ع) به او گفت: «أقتلت نفساً زکیه بغير نفس...؟». امام فرمود: «پس آن عالم، دست برد و کتف پسر را بیرون آورد که بر آن نوشته شده بود «کافر مطبوع». (کافری که مهر کفر بر او زده شده است)».

12- «عن أبي عبد الله (ع): . . . و خرجا (موسی و خضر (ع)) علی ساحل البحر فإذا غلام یلعب مع غلمان . . . فتورّكه العالم فذبحه

از امام صادق (ع) روایت شده: . . . آن دو (موسی و خضر (ع)) در کنار ساحل دریا (از کشتی) بیرون آمدند، ناگهان به پسری برخوردند که با چند پسر دیگر بازی می کرد... پس آن عالم (یعنی خضر) آن پسر را بر زانوی خود گذاشت و ذبح اش کرد».

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 75 - 1,2,3,4

1- خضر (ع) برای دومین بار و با صراحتی افزون تر در مورد بی صبری و پرسش های بی جای موسی (ع)، به او تذکر و هشدار داد.

لقد جئت شیئاً نكراً. قال ألم أقل لك

در دومین تذکر، خضر (ع) عبارت «لک» آمده است. اضافه شدن این عبارت و تصریح به این که آن سخن در مورد شخص موسی (ع) صادر شده بود، گویای تأکید خضر (ع) بر موجه نبودن اعتراض موسی (ع) است.

2- خضر (ع) بر ناتوانی موسی (ع) از تحمل کار های خضر برای سومین بار تأکید کرد.

قال ألم أقل لك إنك لن تستطیع معی صبراً

خضر(ع) یک بار، در آغاز برخورد با موسی(ع) و بار دیگر، پس از ماجرای کشتی و مرتبه سوم در پی قتل نوجوان، جمله ای را به موسی(ع) یادآور شد که حاوی چندین تأکید است. (إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ...).

3- پیش بینی خضر (ع) در مورد ناشکیبایی موسی (ع) در برابر کارهای او، مطابق واقع بود.

لقد جئت شيئاً نكراً. قال ألم أقل لك إنك لن تستطيع معي صبراً

4- خضر (ع) با اشاره به ناآگاهی موسی (ع) از انگیزه قتل نوجوان، اعتراض وی را ناموجه دانست و آن را نشانه درستی شناخت خویش از کم طاقتی و بی صبری موسی (ع) خواند.

لقد جئت شيئاً نكراً. قال ألم أقل لك إنك لن تستطيع معي صبراً

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 76 - 1,2,4,5

ص: 363

1- موسی (ع)، از خضر (ع) برای تجربه صبر در برابر کارهای غیرعادی آن حضرت خواستار آخرین فرصت شد.

قال إن سألتك عن شيء بعدها فلا تصحبنى

2- موسی (ع) خود را در صورت سؤال مجدد (سومین تخلف) سزاوار محروم شدن از مصاحبت با خضر (ع) دانست.

قال إن سألتك من شيء بعدها فلا تصحبنى

4- موسی (ع) به ناتوانی خود از تحمل کردار خضر (ع) و همراهی با وی پی برد.

قال .. قد بلغت من لدنّي عذراً

5- موسی (ع) به معذور بودن خضر (ع) در جدا شدن از وی با مشاهده تخلف او از پیمان سکوت در برابر کارهای آن حضرت، اعتراف کرد.

قال إن سألتك .. قد بلغت من لدنّي عذراً

جمله «قد بلغت من لدنّي عذراً» یعنی: «از دیدگاه من، به عذری قابل قبول جهت ترک مصاحبت دست یافتی.» این جمله، به قرینه «قد»، مربوط به «إن سألتك...» نیست، بلکه اعتراف موسی (ع) به این است ترک مصاحبت تو با من، هم اکنون نیز دلیل موجهی دارد، ولی طالب مهلتی دیگر هستم.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 77 - 1,2,3,4,5,8,9,10,11,13,18,19,20,21

1- خضر (ع) درخواست مهلت موسی (ع) را پذیرفت و برای بار سوم، به او فرصت همراهی داد.

إن سألتك عن شيء بعدها فلا تصحبنى .. فانطلقا

2- موسی و خضر (ع) در مسیر حرکت و سفر خویش، به یک آبادی رسیدند و با اهل آن ملاقات کردند.

فانطلقا حتى إذا أتيا أهل قرية

در این که چه شهری در مسیر موسی و خضر (ع) قرار داشته، احتمالات گوناگونی ارائه شده است. از جمله آن ها شهر «ناصره» است که در ساحل دریا قرار داشته است این وجه را مجمع البیان از امام صادق (ع) روایت کرده است.

3- موسی و خضر (ع) با احساس گرسنگی، از مردم شهر، تقاضای طعام و خوراکی کردند.

استطعما أهلها

به قرینه «یضیفوهما» مراد از استطعام، تهیه طعام برای ادامه سفر نبوده است، بلکه موسی و خضر(ع)، در همان هنگام، گرسنه بوده اند.

4- هیچ یک از مردم شهر، حاضر به میزبانی و اطعام موسی و خضر (ع) نشد.

استطعما أهلها فأبوا أن یضیفوهما

«إباء» به معنای «امتناع و سرباز زدن» است.

5- مردم شهری که موسی و خضر (ع) به آن وارد شدند، مردمی دور از خوی مهمان دوستی و غریب نوازی، دور بودند.

فأبوا أن یضیفوهما

8- موسی و خضر (ع) در آبادی، با دیواری مواجه شدند که در حال سقوط و خرابی بود.

فوجدوا فیها جداراً یرید أن ینقض

«إنقضاض» از ماده «قضض» به معنای «از هم پاشیدن» است (قاموس). به کار بردن فعل «یرید» که نوعاً در

باره موجودات دارای اختیار به کار می رود، نوعی استعاره است؛ یعنی، به قدری دیوار در معرض افتادن بود که گویا خود بر خرابی و از هم پاشیدگی تصمیم گرفته است .

9- خضر (ع) دیوار در حال سقوط را ترمیم و بازسازی کرد .

یرید أن ینقض فاقامه

10- ترمیم دیوار مشرف بر ویرانی ، به دست خضر ، در برابر دیدگان مردم شهر انجام گرفت . *

حتی إذا أتیا أهل قریه .. فاقامه

ورود بر اهل قریه و نیز وجود دیوار در متن شهر که از تعبیر «فوجدنا فیها جداراً» استفاده می شود، ممکن است اشاره به این داشته باشد که مردم، ناظر رفتا خضر(ع) بوده اند.

11- خضر (ع) برای تعمیر دیوار و برپا داشتن آن ، از موسی (ع) کمک نطلبید .

فاقامه

مفرد آمدن «اقامه» ممکن است از آن جهت باشد که کار بازسازی دیوار، فقط به دست خضر(ع) صورت گرفته باشد؛ چه این که در موارد پیشین، «استطعما» به صورت تشبیه آمده و نقش هر دورا در طلب غذا نمایانده است.

13- موسی (ع) از دست مزد نخواستن خضر (ع) در برابر کار خویش ، با وجود نیاز آنان به اجرتی برای تهیه غذا ناخرسند و گلایه مند بود .

استطعما أهلها .. قال لو شئت لَتَّخَذْتُ عَلَيْهِ أَجْرًا

آنچه خضر و موسی(ع) از مردم طلب کردند، غذا بود، آن هم به صورت مجانی، نه خرید - چون پولی برای خرید در اختیارشان نبود - لذا موسی(ع)، پایان گرفتن کار دیوار، موضوع گرفتن مزد را مطرح ساخت، تا به وسیله آن طعامی را خریداری کنند.

18- سخن شکوه آمیز موسی (ع) به خضر (ع) در مورد نگرستن مزد ، سومین تخلف وی از پیمان خویش بود .

قال لو شئت لَتَّخَذْتُ عَلَيْهِ أَجْرًا

19- « عن جعفر بن محمد (ع) : . . . « فانطلقا حتی إذا أتیا أهل قریه » و هی الناصره ؛

از امام صادق(ع) روایت شده: . . . مقصود از قریه، در آیه شریف قریه ناصره است.»

20- « عن جعفر بن محمد (ع) : . . . فوجدنا فیها جداراً یرید أن ینقض ، فوضع الخضر یده علیه فاقامه ؛

از امام صادق(ع) روایت شده: (خضر و موسی(ع)) دیواری را یافتند که می خواست بیفتند. خضر، دست خود را بر آن نهاد و آن را راست

کرد».

21- «عن أبي عبد الله (ع) : . . . فوجدنا فيها جداراً يريد أن ينقض فأقامه قال : « لو شئت لَتَّخَذت عليه أجراً خبزاً نأكله فقد جُعنا » ;

از امام صادق(ع) روایت شده:.. خضر و موسی(ع) در آن آبادی دیواری را یافتند که می خواست بیفتند. خضر، آن را راست کرد. موسی(ع) گفت: «می خواستی برای این کار، مزدی بگیری (یعنی) نانی بگیری تا بخوریم زیرا گرسنه ایم».

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 78 - 1,2,3,4

1- سومین تخلف موسی (ع) از عهد خویش با خضر (ع) (مطرح ساختن گرفتن مزد) ، آغاز جدایی آن دو از هم بود .

قال لو شئت لَتَّخَذت . . . قال هذا فراق بيني وبينك

در باره این که «هذا» اشاره به چیست، احتمالاتی وجود دارد، از جمله این که اشاره به قول موسی(ع) باشد؛

ص: 365

یعنی، هذا القول سبب فراق بیننا

2- ناتوانی موسی (ع) از تحمل کارهای خضر (ع)، در پی سومین سؤال و اعتراض او، به اثبات رسید.

قال هذا فراق بینی و بینک سائبک بتأویل ما لم تستطع علیه صبرًا

3- خضر (ع)، پس از آخرین تخلف موسی، برای جدا شدن از او، دلیل موجه و عذر پذیرفته شده داشت.

بلغت من لدنی عذرًا... قال لو شئت لآخذت علیه أجرًا. قال هذا فراق بینی و بین

4- خضر، موسی (ع) را مطمئن ساخت که اسرار کارهای شگفت خویش را پیش از جدایی، برای او بازگو خواهد کرد.

سائبک بتأویل ما لم تستطع علیه صبرًا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 79 - 8

8- مقارن با وقوع داستان موسی و خضر (ع)، پادشاهی، کلیه کشتی های سالم را در آن منطقه، مصادره می کرد.

و كان وراءهم ملك يأخذ كل سفينة غصبا

مراد از «كل سفینه» - به قرینه «أن أعبها» «كل سفینه صالحه» بوده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 82 - 1,2,3,4,16,21,23

1- خضر (ع) علت اقدام به بازسازی دیوار فرسوده را برای موسی (ع) تشریح کرد.

و أمّا الجدار... ما فعلته عن أمری

2- دیوار ترمیم شده به دست خضر (ع) در مالکیت دو پسر بچه یتیم بود.

3- خضر (ع) با وجود حضور نداشتن مالکان دیوار در آبادی، به ترمیم آن پرداخته بود. *

فكان لغلامين يتيمين في المدينة

احتمال می رود که به کار رفتن واژه «المدينة» در این آیه، به جای واژه «القریه» که در آیات قبل آمده بود، اشاره به این جهت باشد که آن دو یتیم در آن آبادی حضور نداشته، بلکه در شهری دیگر اقامت داشته اند و آن شهر - چنان چه از حرف «ال» در «المدينة» استفاده می شود - برای خضر و موسی (ع) شناخته شده بود.

4- هدف خضر (ع) از ترمیم دیوار فرسوده، محفوظ داشتن گنج نهاده شده در زیر آن برای دو یتیم ساکن در شهر بود.

وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي الْمَدِينَةِ وَكَانَ تَحْتَهُ كَنْزٌ لَهُمَا

16- خضر (ع) با توجه دادن موسی (ع) به تدبیر فراگیر الهی، حفاظت اموال یتیمان را، برخاسته از گستردگی ربوبیت خداوند دانست.

فَأَرَادَ رَبُّكَ

خضر (ع) با اضافه «رب» به ضمیر خطاب (ربک) به موسی (ع) این نکته را بیان داشته است که گرچه ترمیم دیوار، به تغذیه و تربیت جسم تو کمکی نکرد، ولی مالک و مدبر تو، مالک و مدبر یتیمان نیز هست.

21- موسی (ع)، سرانجام، به اسرار کارهای شگفت خضر آگاه شد و توجیه و تأویل برخی حوادث را از او آموخت.

ذلک تأویل ما لم تسطع علیه صبرًا

«لم تسطع» در اصل «لم تستطع» بوده و حرف «تاء» برای تخفیف حذف شده است.

23- خضر (ع) پس از آموختن اسرار کارهای خود به موسی (ع)، وی را بر بی صبری در برابر آن، نکوهش کرد.

ذلک تأویل ما لم تسطع علیه صبرًا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- مریم - 19 - 52 - 1,2

1- خداوند از سمت راست کوه طور، موسی (ع) را مورد خطاب قرار داد و با او سخن گفت.

و ندینه من جانب الطور الایمن

«ایمن» یا از «یمن» به معنای خیر و برکت داشتن گرفته شده و یا از «یمین» که به معنای «سمت راست» است. در این برداشت معنای دوم مورد نظر است. در این صورت «الایمن» وصف کلمه «جانب» خواهد بود.

2- کوه طور، مکانی مبارک و محلی که خداوند از آن ناحیه با موسی (ع) سخن گفت.

و ندینه من جانب الطور الایمن

«الایمن» - که در این برداشت به معنای مبارک گرفته شده است - ممکن است وصف برای «الطور» باشد و ممکن است وصف برای «جانب» گرفته شود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 10 - 1,2,3,4,5

1 - موسی (ع) و خانواده اش در سیری شبانه و در بیابان، دچار سرگردانی شده و راه را گم کردند.

إذ رءا نارًا . . . بقبس أو أجد على النار هدى

جمله «أجد على النار هدى» دلالت می کند که موسی(ع) و همراهانش راه را گم کرده بودند و از نبود آتش فهمیده می شود که آنها در بیابانی سرگردان بودند. دیدن آتش از فاصله ای نسبتاً دور که حتی با احتمال وجود آتش، تصمیم به حرکت جمعی به سوی آن نگرفتند، حاکی از شب بودن و تاریکی منطقه است.

2- موسی (ع) در مسیر حرکت خویش، علاوه بر همسر خود، افرادی دیگر از اعضای خانواده اش را به همراه داشت.

فقال لأهله امكثوا

فعل «امكثوا» که به صورت جمع آمده است، بر نکته یاد شده دلالت دارد.

3- حضرت موسی (ع) هنگام سرگردانی در بیابان، آتشی را دید و به خانواده اش بشارت داد.

إذ رءا نارًا فقال . . . إني ءانست نارًا

«ایناس» (مصدر «ءانست») در معانی «احساس کردن»، «دیدن»، «دانستن» و «شنیدن» استعمال می شود (لسان العرب). به مناسبت مورد آیه، مراد «دیدن» است.

4- خانواده و همراهان موسی (ع) در بیابان، آتشی را که موسی (ع) مشاهده کرد، ندیدند.*

فقال لأهله امكثوا أني ءانست نارًا

از گفته موسی(ع) که فرمود: «من آتشی را دیدم» می توان احتمال داد که دیگر همراهان موسی(ع) آن آتش را ندیده بودند. و گرنه دیدن را به خود اختصاص نمی داد.

5- موسی (ع) تصمیم گرفت برای آوردن پاره آتشی جهت روشن کردن آتش و یا پیدا کردن راهنما، خود را

ص: 367

به محل آتش برساند .

لعلی ءاتیکم منه بقبس أو أجد علی النار هدی

«قبس»، یعنی اخگر و آن، چوب آتش گرفته ای است که برای برافروختن آتش دیگر، از آتش آماده اقتباس کرده باشند (لسان العرب). «هدی» مصدر و به معنای اسم فاعل (هادی) است. حرف «أو» در آیه برای تعیین یکی از دو کار است، یعنی موسی (ع) در نظر داشت اگر با راهنمایی برخورد کرد، به راه ادامه دهند وگرنه با فراهم کردن آتش، خود را گرم نگه دارند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 11 - 1,2,3,4,5

1 - موسی (ع) در پی مشاهده آتش، از خانواده خویش جدا شده و به طرف آتش حرکت کرد .

راء نارًا .. فلما أتياها

2 - آتشی که موسی (ع) مشاهده کرد، امری واقعی بود و موسی (ع) خود را به آن رسانید .

فلما أتياها

3 - موسی (ع) با نزدیک شدن به آتش، با ندایی مواجه شد که او را با نام صدا می زد .

فلما أتياها نودی یموسی

4 - ندای « یاموسی » ناگهانی و بدون گذشت زمانی از لحظه رسیدن موسی (ع) به آتش، به او خطاب شد .

فلما أتياها نودی یموسی

5 - موسی (ع)، گوینده « یاموسی » را شناخت .

نودی یموسی

مجهول آمدن «نودی» و نیز جمله «إني أنا ربك» (در آیه بعد) گویای ناشناخته بودن صاحب صدا برای موسی در اولین برخورد است.

جلد

1 - دره طوی - در صحرای سینا - سرزمین تکلم خداوند با موسی (ع)

یموسی . إني أنا ربك ... إنك بالواد المقدس طوى

«واد» مخفف «وادی»، یعنی حد فاصل بین کوه ها که راه عبور سیلاب باشد (مصباح). «طوی» ممکن است نام دره ای پایین کوه طور باشد (لسان العرب). در این صورت بدل یا عطف بیان برای «الواد المقدس» خواهد بود و ممکن است به معنای «ساعه» و «لحظه» باشد (لسان العرب). که ظرف برای «المقدس» می شود؛ یعنی دره ای که در برهه ای از زمان (اشاره به لحظه تکلم خداوند با موسی (ع)) تقدس یافته است.

2 - خداوند در خطاب به موسی (ع)، خود را به او شناساند و به او فهماند که در محضر پروردگار خود قرار دارد و کلام او را می شنود .

یموسی . إني أنا ربك

4 - خداوند به موسی (ع) فرمان داد ، به پاس احترام محضر پروردگار خود ، نعلین از پای در آورد و با پای برهنه در وادی مقدس گام نهاد .

فاخلع نعليك إنك بالواد المقدس طوى

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 16 - 1

1 - خداوند در وادی طوی ، خطر منکران قیامت را در بازداشتن موسی (ع) از توجه به قیامت ، به او گوشزد کرد و او را از فریب کاری آنان برحذر داشت .

فاعبدنی ... فلا یصدنک عنها من لایؤمن بها

ضمیمه‌های «عنها» و «بها» به «الساعه» (در آیه قبل) برمی گردد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 17 - 1,2

1 - موسی (ع) هنگام جدا شدن از خانواده اش برای آوردن آتش ، چوب دستی خود رانیز به همراه داشت .

و ما تلک بیمینک یموسی

«تلک» برای اشاره به مؤنث به کار می رود و دلالت دارد که اطلاق نام خشبه یا عوده (چوب) بر آنچه در دست موسی (ع) است، مسلم گرفته شده است؛ بنابراین از موسی (ع) خواسته شده بود که در جواب، خصوصیات آن چوب را بیان کند تا متوجه باشد که چه چیزی تبدیل به مار خواهد شد. گفتنی است که از جمله «أهش بها علی غمی» (در آیه بعد)، استفاده می شود که موسی (ع) پیش از آمدن به کوه طور، آن عصا را به همراه داشت.

2 - خداوند در وادی طوی ، از موسی (ع) خواست ، خصوصیات چوب دستی خود را بیان کند .

و ما تلک بیمینک یموسی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- طه - 20 - 18 - 1.5.6

1 - موسی (ع) در پاسخ به پرسش خداوند - در باره آنچه در دست دارد - آن را عصای خویش اعلام کرد .

و ما تلک بیمینک . . . قال هی عصای

5 - حضرت موسی (ع) در راه مدین به مصر ، دارای گوسفندانی بود که خود ، آنها را شبانی می کرد .

أهش بها علی غنمی

«غنم» یعنی، گوسفندان. این کلمه از لفظ خود، مفرد ندارد و به یک گوسفند «شاه» گفته می شود (مصباح)

6 - سرزمینی که موسی (ع) در آن دام داری و شبانی می کرد ، درختانی داشت که برگ آن برای تغذیه دام مناسب بود .

و أهش بها علی غنمی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 19 - 1

1 - خداوند در وادی طوی به موسی (ع) فرمان داد تا عصای خویش را بر زمین بیفکند .

قال ألقها یموسی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 20 - 1,2

1 - موسی (ع) به فرمان خداوند عصای خویش را بر زمین افکند .

2- عصای موسی (ع) در پی افکنده شدن، به ماری در حال حرکت تبدیل شد.

فألقیها فإذا هی حیة تسعى

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 21 - 2,3,5

1 - خداوند به موسی (ع) فرمان داد عصای تبدیل شده به مار را بدون ترس از زمین برگیرد.

قال خذها

2- موسی (ع) از گرفتن عصای مار شده خویش در بیم و هراس بود.

قال خذها و لاتخف

3 - خداوند، موسی (ع) را مطمئن ساخت که عصای مار شده - پس از گرفته شدن - به حالت اول بر خواهد گشت.

و لاتخف سنعیدها سیرتها الأولى

«سیره» در اصل به معنای حالت و هیئت سیر است، ولی به صورت مجاز، بر هر صفت و حالتی اطلاق می شود. در جمله «سنعیدها سیرتها» حرف «إلی» در تقدیر است، که حذف آن، کلمه را منصوب به نزع خافض کرده است؛ یعنی «سنعیدها إلی سیرتها» یا «سنعید إلیها سیرتها».

5 - نمایاندن معجزه به موسی (ع) در وادی طوی و به دور از چشم مردم، به خاطر تجربه و آمادگی بیشتر او برای ارائه معجزه در حضور مردم بود. *

ألقها... خذها و لاتخف

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

1 - خداوند ، در وادی طوی به موسی (ع) فرمان داد که با گذاردن دست در زیر بغل و بیرون آوردن آن ، با معجزه ای دیگر آشنا شود .

واضمم یدک إلی جناحک . . . آیه آخری

«جناح» در معانی «دست»، «بازو»، «زیر بغل» و «پهلوی» به کار می رود (قاموس). فعل «تخرج» قرینه است براین که مراد از «جناح» در آیه «زیر بغل» است، زیرا بر دور شدن دست از بازو و پهلو خروج صادق نیست.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

1 - ارائه معجزه عصا و یدبضا به موسی (ع) در وادی طوی ، به جهت نمایاندن برخی معجزات بزرگ الهی به آن حضرت بود .

لنریک من ایتنا الکبری

«لنریک» متعلق به فعلی است که از «آیه آخری» انتزاع می شود؛ یعنی آیه آوردیم تا . . . «من» برای تبعیض است و دلالت می کند که مراد، نشان دادن بعضی از آیات بزرگ خداوند است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 370

- طه - 20 - 24 - 2

2- خداوند ، موسی (ع) را به حرکت به سوی فرعون و بازداشتن او از طغیان گری ، فرمان داد .

اذهب إلى فرعون إنه طغی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- طه - 20 - 25 - 1،7

1- موسی (ع) جهت انجام رسالت خویش و بازداشتن فرعون از طغیان گری ، با دعابه درگاه خداوند ، خواهان شرح صدر خویش شد .

اذهب .. قال ربّ اشرح لی صدري

فراخی سینه، کنایه از خویشتن داری و کنترل خود و اختیار از کف ندادن است.

7- موسی (ع) در وادی طوی از خداوند خواست او را پذیرای حقیقت قرار دهد و توان مندی های او را برای دریافت پیام های الهی افزایش دهد .

ربّ اشرح لی صدري

شرح صدر، گنجایش دادن آن برای قبول حق است (لسان العرب). صدر و قلب، کنایه از نفس انسان است که دارای وصف فهم و درک است و گفته شده است که صدر اعم از قلب است، زیرا علاوه بر عقل و علم، شامل قوای شهوت و غضب و هوس و غیر آن نیز می شود (مفردات راغب).

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- طه - 20 - 28 - 2

2- موسی (ع) در مبارزه با فرعون ، خود را مواجه با گروهی از حامیان او می دید و برای ارشاد آنان چاره اندیشی می کرد .

اذهب إلى فرعون . . . يفقهوا قولي

با آن که در فرمان رسالت فقط نام فرعون آمده بود، اما موسی (ع) برای گفتار خویش، شنوندگان بیشتری را پیش بینی می کرد و «یفقهوا» را با صیغه جمع آورد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 32 - 1

1 - موسی (ع) از خداوند خواست، هارون (ع) را در ابلاغ پیام الهی به فرعون، شریک او گرداند.

هارون أخی . . . و أشركه فی أمری

مقصود از شراکت مورد درخواست موسی (ع)، مشارکت هارون با او در ابلاغ پیام خداوند به فرعونیان است، نه در دریافت وحی، زیرا موسی (ع) از تنهایی در آن هراسی نداشت.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 36 - 1، 3

1 - خداوند تمامی خواسته های موسی (ع) را پذیرفت و به او شرح صدر و بیان روان عطا کرد و هارون را وزیر او قرار داد.

قال ربّ . . . قال قد أُوتيت سؤلک یموسی

ص: 371

«سؤال»؛ یعنی احتیاجی که نفس انسان بر تحصیل آن حرص میورزد و فرق آن با آرزو این است که آرزو در فکر انسان می گذرد، ولی «سؤال» پی گیری می شود. گویا همواره رتبه «سؤال» بعد از آرزو است.

3 - خداوند در وادی طوی (در کوه طور) موسی (ع) را بر اجابت خواسته هایش آگاه ساخت .

قد أتیت سؤلک

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 39 - 1, 2, 4, 5, 6, 8, 9, 18, 20, 22

1 - جان موسی (ع) از آغاز تولد و اوان طفولیت از سوی فرعونیان در خطر بود .

أن اقدفیه فی التابوت فاقدفیه فی الیمّ

فرمان یافتن مادر موسی به افکندن فرزندش در آب رودخانه، نشان از شرایط سخت آن دوران و در خطر بودن جان موسی (ع) دارد.

2 - خداوند ، مادر موسی را به نهادن او در صندوق و افکندن آن به رود نیل ، فرمان داد .

أن اقدفیه فی التابوت فاقدفیه فی الیمّ

مدلول «قذف» پرتاب کردن و افکندن است (مقایس اللغه) و «اقدفی» که هم در مورد گذاردن موسی (ع) در صندوق و هم افکندن صندوق به آب، به کار رفته، گویای این است که باید موسی (ع) به گونه ای در صندوق قرار داده شده و به آب افکنده شود که هر بیننده ای گمان کند آن را دور انداخته اند. «تابوت»، یعنی صندوق (نهایه ابن اثیر) و «یمّ» به معنای دریا است و در آیه، مراد رود نیل است (لسان العرب).

4 - خداوند به مادر موسی (ع) اطمینان بخشید که آب خروشان نیل ، صندوق حامل موسی (ع) را به ساحل خواهد افکند .

فلیلقه الیمّ بالساحل

امر به دریا که باید صندوق را به ساحل بیفکند، مجاز و برای مبالغه در این است که آمدن صندوق به همراه جریان آب تا کناره رودخانه و افکندن شدن آن به خشکی، قطعی است.

5 - مادر موسی (ع) ، به پیام خداوند ایمان داشت و به حفظ جان موسی (ع) از جانب او مطمئن بود .

إذ أوحینا .. أن اقدفیه ... یاخذہ عدوّ

به قرینه» القیت علیک محبه «و نیز آیات دیگر قرآن: مادر موسی(ع) به محتوای وحی الهی عمل کرد و موسی(ع) را به نیل سپرد. این کار گواه اطمینان مادر موسی(ع) به آن است که پیام دریافت شده وحی الهی بوده و نیز نشان از ایمان کامل او دارد.

6- رود نیل از جانب خداوند ، مأمور افکندن صندوق حامل موسی (ع) به ساحل بود .

فلیلقه الیمّ بالساحل

جمله «فلیلقه الیم» ، علاوه بر این که به مادر موسی می فهماند که افکنده شدن موسی(ع) به ساحل قطعی است، از این حقیقت نیز حکایت می کند که آب به امر تکوینی خداوند، مأمور است که این عمل را انجام دهد.

8- مادر موسی (ع) ، پیش از افکندن او به آب ، از جانب خداوند ، به نجات موسی (ع) به دست یکی از دشمنان آگاه شده بود .

أوحینا .. یأخذہ عدوّ لی و عدوّ له

9- فرعون با خداوند و موسی (ع) دشمن بود و در پی شناخت موسی (ع) و نابود ساختن او برآمده بود .

یأخذہ عدوّ لی و عدوّ له

عداوت فرعون برای موسی(ع)، آن هم پیش از پیدا شدن کودکی با ویژگی های او، گویای آن است که فرعون

ص: 372

تصمیم داشت در صورت دست یافتن بر او، وی را هلاک سازد.

18 - محبوبیت موسی (ع) در دل ها و در دربار فرعون، مایه احترام به موسی (ع) و موجب خدمت فراوان به او شده بود.

و ألقیت علیک محبّه منّی و لتصنع علی عینی

چنانچه «صنیعه» (ریشه اشتقاقی «لتصنع») به معنای احسان و کرامت باشد، مفاد «لتصنع..» چنین می شود: محبت تو را در قلب دیگران قرار دادم تا با مراقبت کامل من، مورد احترام و احسان آنان قرار گیری.

20 - زندگی موسی (ع)، نمونه ای از نظارت خداوند بر پرورش پیامبران از آغاز ولادت آنان است.

و لتصنع علی عینی

22 - «عن ابي جعفر (ع) قال: أنزل الله علی موسی التابوت و نودیت أمّه ضعیه فی التابوت فاقدفیه فی الیمّ و هو البحر»

از امام باقر(ع) روایت شده که فرمود: خداوند تابوت را بر موسی(ع) نازل کرد و به مادر وی ندا داده شد که او را در تابوت قرار ده، پس آن را به دریا بیفکن.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 40 - 33, 32, 28, 27, 25, 20, 18, 14, 13, 12, 11, 10, 8, 7, 6, 4, 3, 2, 1

1 - موسی (ع) در زمان تولد، دارای خواهری بزرگ و رشید بود.

إذ تمشی أختک فتقول هل أدلکم

تعقیب کردن موسی(ع) و نفوذ به دربار و نیز پیشنهاد دایه، جملگی گویای آن است که خواهر او در سنینی قرار داشته که علاوه بر توان جسمی و فکری بر این کارها و ترفندها، سخن او نیز مورد پذیرش و قبول قرار می گرفته است.

2 - خواهر موسی، از افکنده شدن برادر کوچکش به نیل مطلع و نگران بود و گام به گام به تعقیب جعبه حامل وی پرداخت.

إذ تمشی أختک فتقول

حرکت کردن خواهر موسی در پی او، نشانگر آن است که وی از جریان موسی(ع) و به آب افکنده شدن او و نیز اجمال حوادثی که در پیش است، مطلع بوده است.

3 - خواهر موسی ، تا زمان نجات او از آب و مشاهده تلاش درباریان فرعون برای یافتن دایه ، به تعقیب وی ادامه داد .

إذ تمشى أختك فتقول هل أدلكم

ظاهر «هل أدلكم» آن است که خواهر موسی، تصاحب او را از سوی فرعونیان دیده و با رساندن خود به درباریان، پیشنهاد خود را بدون واسطه با مقامات دربار و کسانی که در طلب دایه بودند، مطرح کرده بود.

4 - فرعون ، به نگه داری و حفاظت از موسی (ع) مصمم شد .

هل أدلكم على من يكفله

تلاش برای یافتن دایه و سرپرست، حکایت از آن دارد که فرعون بر نگه داری موسی مصمم شده بود.

6 - خواهر موسی به فرعونیان اظهار آمادگی کرد تا دایه ای مناسب را برای او معرفی کند .

هل أدلكم على من يكفله

«کافل» به کسی گفته می شود که پرداختن به امور کسی را بر عهده گیرد (مقایس اللغه).

7 - خواهر موسی ، آمادگی خود را برای معرفی دایه به فرعونیان ، مکرر به آنان گوشزد می کرد .

ص: 373

فتقول هل أدلکم

فعل مضارع «تقول» بر استمرار کار در گذشته دلالت دارد.

8- دایه پیشنهادی خواهر موسی، از سوی درباریان فرعون پذیرفته و از وی استقبال شد.

هل أدلکم علی من یکفله فرجعنک إلی أمک

«فاء» در «فرجعناک» فصیحه است؛ یعنی، از جملاتی محذوف خبر می دهد که از پذیرش پیشنهاد خواهر موسی حکایت دارد.

10- فرعونیان، موسی (ع) را به مادرش سپردند و او وی را به خانه خویش برد.

فرجعنک إلی أمک

بازگشت موسی نزد مادر، به این است که مادر، او را نزد خود برده باشد؛ نه این که برای پرستاری او به دربار رفته باشد.

11- موسی (ع)، در خردسالی تحت تکفل مادر خود بود.

علی من یکفله

12- خواهر موسی، تلاش و نقشی مؤثر در بازگرداندن او به مادرش داشت.

إذ تمشی أختک .. فرجعنک إلی أمک

یادکردن از خواهر موسی (ع) و تلاش او، نشان از نقش مؤثر و کارساز او در بازگرداندن وی به مادر دارد.

13- مادر موسی، با چشم دوختن به سرنوشت نامعلوم فرزندش، از دوری او اندوهگین بود.

کی تقرّ عینها و لاتحزن

آرام و قرارگرفتن چشم، کنایه از بر طرف شدن نگرانی شدیدی است که چشم را به سویی خیره می کند و یا آن را همواره به چپ و راست می چرخاند.

14- دیدار دوباره با موسی (ع)، به چشمان مادر روشنی و آرامش بخشید و اندوه او را برطرف ساخت.

فرجعنک إلی أمک کی تقرّ عینها و لاتحزن

«قره العین» یا از «قرار» به معنای آرام گرفتن مشتق است و یا از «قرّ» به معنای سرد شدن که نتیجه توقف اشک سوزان است. در هر صورت این تعبیر، کنایه از شادمانی است که چشم را از نگران بودن و حرکت به سمت راست و چپ بازمی دارد و اشک سوزان اندوه را قطع می کند.

18 - موسی (ع) ، پیش از دریافت وحی در کوه طور و رسیدن به مقام رسالت ، شخصی را به قتل رسانده بود .

و قتلت نفساً

این آیه به کشته شدن مردی از قبطیان در مصر نظر دارد که با یکی از هم کیشان موسی(ع) درگیر شده و آن حضرت او را کشته بود. ولی فکر پی آمد آن، او را آسوده نمی گذاشت، تا آن که از مصر گریخت و در مدین از خطر رهایی یافت و غم و غصه او زایل گشت.

20 - موسی (ع) به خاطر ارتکاب قتل ، نزد فرعونیان امنیت جانی نداشت .

فنجینک من الغم

25 - خداوند ، پیش از ورود موسی (ع) به مدین ، او را به آزمایشی سخت گرفتار ساخت .

وفتنک فتوناً فلبث سنین فی أهل مدین

«فتنه» به معنای امتحان و اختبار است (مصباح). «فتون» مصدر و مفعول مطلق است و برای تأکید کلام آورده شده است و جمله «فتنک فتوناً»؛ یعنی، تو را به خوبی آزمودیم.

27 - تعدد آزمایش های الهی از موسی (ع) ، پیش از ورود به مدین

وفتنک فتوناً

ص: 374

ممکن است کلمه «فتون» آن گونه که در «کشاف» و «البحرالمحیط» آمده، جمع فتنه باشد.

28 - موسی (ع) در دوران زندگانی خویش، با سختی های فراوانی مواجه شد.

و فتتک فتوناً

«فتون» - چنانچه برخی گفته اند - جمع فتنه است و «فتنه»، در مورد شداید و سختی ها استعمال بیشتری دارد (مفردات راغب).

32 - موسی (ع) در پی رهایی از چنگ فرعونیان، با سختی به مدین رسید و در آن جا چندین سال اقامت گزید.

و فتتک فتوناً فلبثت فی أهل مدین

«فاء» در «فلبثت..» دلالت دارد که ورود موسی به مدین، بعد از سختی کشیدن او در راه مصر و مدین بوده است.

33 - درنگ چندساله موسی (ع) در بین مردم مدین، مرحله ای دیگر از آزمون و ابتلای موسی (ع) بود.

و فتتک فتوناً فلبثت فی أهل مدین

«فاء» در «فلبثت» ممکن است برای عطف مفصل بر مجمل باشد. در این صورت درنگ موسی (ع) در مدین، مصداق فتنه (آزمون یا سختی) خواهد بود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 45 - 1,2,3,4,5

1 - موسی و هارون (ع) قبل از حرکت به طرف فرعون، با یکدیگر ملاقات نموده و موانع احتمالی ارشاد او را بررسی کردند.

قالا ربنا إنا نخاف

قسمت هایی از داستان موسی (ع) - از قبیل بازگشت او نزد خانواده اش و پیدا کردن راه مصر و ملاقات با برادرش هارون (ع) - به این جهت که در ماجرای برخورد با فرعون، چندان دخیل نبوده، در این آیات ذکر نشده است. این احتمال نیز وجود دارد که آیه 42 (اذهب أنت وأخوک) به بعد، سخنان خداوند به موسی و هارون (ع)، پس از ملاقات آن دو باشد.

2 - موسی و هارون (ع) با مناجات به درگاه خداوند و برشمردن موانع احتمالی اقدام خود، از خداوند راه چاره خواستند.

قالا ربنا إنا نخاف أن یفرط علینا

3 - موسی و هارون (ع) از پیشدستی فرعون و اقدام او به کیفر فوری آنان، پیش از هرگونه فرصت اظهار معجزه و بیان حقیقت، نگران بودند.

قالا ربنا إنا نخاف أن يفرط علينا

«فَرَطَ»؛ یعنی، پیشی گرفت بدون آن که افراط یا تقریط کرده باشد (مفردات راغب). مراد موسی و هارون(ع)، احتمال دست زدن فرعون به کاری است که فرصت ابلاغ پیام الهی را از آنان بگیرد.

4 - موسی و هارون (ع)، از احتمال افزایش طغیان فرعون، در پی ابلاغ دعوت الهی به او، نگران بودند.

أو أن يطغى

خداوند در سخن با موسی(ع)، به طغیان گری فرعون تصریح کرده بود. بنابراین مراد موسی و هارون(ع) از این سخن، احتمال افزایش طغیان او است؛ به گونه ای که زمینه پذیرش دعوت را در او به کلی از میان ببرد.

5 - نگرانی موسی و هارون (ع) از ناکامی در ابلاغ پیام خداوند به فرعون

ص: 375

إِنَّا نَخَافُ أَنْ يُفِرَّطَ عَلَيْنَا أَوْ أَنْ يَطْغَى

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 46 - 3,6,7

2 - خداوند به موسی و هارون (ع) اطمینان داد که فرعون فرصت ابلاغ پیام رسالت را از آنان نگرفته و بر طغیان خود نخواهند افزود .

نخاف أن یفرط .. قال لاتخافا

3 - خداوند همراهی کامل خود با موسی و هارون (ع) و حمایت و حفاظت از آنان را طی رویارویی با فرعون ، اعلام کرد .

إِنِّي مَعَكُمْ

خداوند، همواره با همگان هست و در همه جا حضور دارد. آنچه که برای رفع نگرانی موسی و هارون(ع) مورد تأیید قرار گرفته، حضور ویژه خداوند است که حاکی از حمایت بی دریغ او از آنان است.

6 - شنوایی و بینایی خداوند ، پشتوانه ای اطمینان بخش برای تضمین یاری موسی و هارون (ع) در برابر فرعون بود .

إِنِّي مَعَكُمْ أَسْمَعُ وَأَرَى

7 - وعده یاری خداوند و آگاهی گسترده او بر جزئیات ماجرای ارشاد فرعون ، مایه امیدواری و آرامش بخش دل های نگران موسی و هارون (ع) بود .

إِنَّا نَخَافُ .. لاتخافا إِنِّي مَعَكُمْ أَسْمَعُ وَأَرَى

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 47 - 1,3,5,11,13,14

1 - خداوند ، موسی و هارون (ع) را به حضور بی باکانه و بی درنگ نزد فرعون و آگاه ساختن او از رسالت خویش فرمان داد .

لاتخافا .. فأتياه فقولاً إنا رسولا ربك

«فأتياه» عطف بر «لاتخافا» و تقریب بر آن است. یعنی حال که امنیت و حفاظت شما تأمین گردید بدون ترس و نگرانی نزد فرعون بروید. «فاء» عاطفه برای تعقیب است و دلالت دارد که نباید بین دو کار فاصله غیر متعارفی وجود داشته باشد.

3 - آزادی بنی اسرائیل و گسیل داشتن آنان با موسی و هارون (ع) ، نخستین خواسته آن دو از فرعون بود .

فقولاً .. فأرسل معنا بنی اسرائیل

5 - موسی و هارون (ع) به فرمان خداوند ، وظیفه دار رهبری بنی اسرائیل پس از موافقت فرعون با خروج آنان

فأرسل معنا بنی اسرائیل

11 - موسی و هارون (ع) ، از جانب خداوند مأمور بازداشتن فرعون از شکنجه بنی اسرائیل بودند .

إنا رسولا ربك .. ولاتعدبهم

13 - خداوند ، به موسی و هارون (ع) فرمان داد تا داشتن معجزه برای اثبات رسالت خویش را به فرعون ابلاغ کنند .

قد جئتك بـآیه

«آیه» اسم جنس و قابل اطلاق بر کم و زیاد است. بنابراین می توان بر معجزات متعدد نیز «آیه» اطلاق کرد.

ص: 376

14 - توجه دادن فرعون به وابستگی امور زندگانی او به ربوبیت خداوند ، از جمله برنامه های دیدار موسی و هارون (ع) با فرعون بود .

إنا رسولا ربك . . . ب-آیه من ربك

تکرار «ربك» در این آیه و در خطاب به فرعون - با توجه به ادعای ربوبیت او - برای متذکر ساختن وی به انحصار ربوبیت برای خداوند است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 48 - 3

3 - انذار فرعون از عذاب ، با لحنی ملایم و پس از تبشیر وی ، از وظایف موسی و هارون بود .

والسلم علی من . . . العذاب علی من کذب

ظاهر کلام آن است که انذار فرعون پس از تبشیر او صورت گرفته باشد. به کار گرفتن صیغه های غایب در انذار، و نیز تصریح به وحی بودن آن همراه با تأکید، جملگی گواه نرمی گفتار موسی و هارون در سخن گفتن با فرعون است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 49 - 1,2,3,4,5

1 - موسی و هارون (ع) با ابلاغ پیام های وحی الهی به فرعون ، مأموریت خویش را به انجام رساندند .

فقولا له . . . قال فممن ربكما

آیات گذشته، جملگی سخن خداوند با موسی و هارون(ع) بود؛ ولی از مواجهه آنان با فرعون و آنچه روی داده، در این آیات سخنی نیست. از پاسخ فرعون برمی آید که آنان پیام خویش را به وی رساندند و پاسخ او را دریافت کردند.

2 - فرعون با گوش فرادادن به سخنان موسی و هارون (ع) ، اجازه داد آنان پیام الهی خویش را به او برسانند .

فقولا إنا رسولا . . . قال فممن ربكما

3 - اظهار بی اطلاعی و تجاهل نسبت به پروردگار موسی و هارون ، عکس العمل فرعون در برابر سخنان آن دو

إِنَّا رَسُولَا رَبِّكَ . . . ب-ایه من ربّک ... قال فمّن ربّکما

گرچه موسی و هارون(ع)، مبدأ پیام را با عنوان «ربّک» به فرعون معرفی کردند؛ ولی فرعون در مقام سؤال «ربّکما» به کار برده است تا ضمن انکار ربوبیت خداوند، نسبت به آن اظهار بی خبری نیز کرده باشد.

4 - فرعون با اظهار بی اطلاعی از پروردگار موسی و هارون ، رکن اصلی پیام های آنان را زیر سؤال برد .

إِنَّا رَسُولَا رَبِّكَ . . . أُوْحٰی إِلَیْنَا ... فمّن ربّکما

5 - با وجود مشارکت موسی و هارون (ع) در وحی و رسالت ، مسؤولیت آن با موسی (ع) بود .

قال فمّن ربّکما یموسی

موسی و هارون(ع)، در کلیه مکالمات خود موظف بودند که پیام مشترک خویش را به فرعون ابلاغ کنند و از این رو کلیه ضمائم در آیات گذشته به صورت تثنیه و مشترک آمده است (اذهب، قولاً لاتخافا، معکما، فقولاً، رسولا، جنناک، إنّنا، إلینا)؛ ولی فرعون در مطرح کردن سؤال خود در عین مخاطب قرار دادن هر دو، پاسخ را از موسی(ع) طلب می کند (یا موسی). این قرینه ها نشان دهنده آن است که در عین اشتراک موسی و هارون(ع) در رسالت، رهبری با موسی(ع) بوده و فرعون به آن پی برده بود.

ص: 377

1 - موسی (ع) در پاسخ فرعون ، پروردگارش را آفریننده و هدایتگر همه موجودات معرفی کرد .

من ربّكما .. قال ربّنا الذی أعطی ... ثمّ هدی

9 - تأکید موسی (ع) در برابر فرعون ، بر یگانگی خالق و ربّ جهان

من ربّكما .. ربّنا الذی أعطی کلّ شیء خلقه

3 - چگونگی برخورد خداوند با اقوام غیر مؤمن گذشته ، پرسش فرعون از موسی (ع)

أَنَّ الْعَذَابَ عَلِيٌّ مِنْ كَذَّبَ .. فَمَا بَالُ الْقُرُونِ الْأُولَى

چون در آیات گذشته، موسی(ع) سخن از امنیت پیروان هدایت و عذاب تکذیب کنندگان به میان آورد، سؤال فرعون به منظور اظهار نظر موسی(ع) در باره حال نسل های پیشین بوده است. انگیزه او از این پرسش می تواند تحریک نسل حاضر در برابر پاسخ موسی(ع) به معذب بودن پدرانشان باشد. طفره رفتن موسی(ع) از جواب صریح، این احتمال را تقویت می کند.

5 - فرعون با طرح پرسش از موسی (ع) در باره وضعیت اقوام گذشته ، سعی در پنهان ساختن در ماندگی خود در برابر سخنان او داشت .

من ربّكما .. الذی أعطی کلّ شیء خلقه ... فَمَا بَالُ الْقُرُونِ الْأُولَى

ممکن است طرح سؤال فرعون در باره اقوام گذشته، صرفاً به جهت منحرف ساختن بحث و بردن آن به زاویه ای نامشخص صورت گرفته باشد. وارد نشدن موسی(ع) در چنین بحثی، نقشه او را خنثی کرده است.

6 - فرعون با استناد به عقاید و افکار اقوام گذشته ، سعی در مقابله با موسی (ع) و تثبیت حقانیت شرک داشت .

تمسک فرعون به افکار پیشینیان و این که اگر رسالت موسی حق است، چرا برای اقوام گذشته چنین رسولی نیامد و چرا آنها عذاب نشدند، نشان می دهد که در دیدگاه او، پذیرفته های نسل های قبل، صحیح و قابل تبعیت است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 52 - 2,3

2 - موسی (ع) در پاسخ فرعون، آگاهی دقیق خداوند از مشرکان نابود شده را، دلیل امکان پذیر بودن عذاب آنان خواند.

قال فما بال القرون الأولى . قال علمها عند ربّی

3 - موسی (ع) با احاله علم و آگاهی در باره اقوام پیشین به خداوند، از منحرف شدن بحث به مسائل غیر اصلی جلوگیری کرد.

فما بال .. قال علمها عند ربّی

موسی (ع) به جای پاسخ صریح به سؤال فرعون، علم آن را به خداوند احاله کرده است. بعید نیست فرعون با در ماندگی در برابر منطق او، با طرح پرسشی در باره اقوام گذشته، سعی در منحرف ساختن بحث داشته است. از

ص: 378

این رو موسی (ع) با احاله پاسخ به خداوند، نقشه فرعون را خنثی نموده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 56 - 2

2- فرعون، معجزات ارائه شده از جانب موسی (ع) را تکذیب کرد و منکر دلالت آنها بر رسالت او شد.

و لقد أرينه آيتنا كلها فكذب

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 57 - 3,4,5

3- برنامه ریزی و توطئه برای بیرون راندن فرعون و فرعونیان از مصر و تلاش برای رسیدن به حکومت، اتهام فرعون به حضرت موسی (ع)
(

أجئتنا لتخرجنا من أرضنا بسحرک يموسی

4- فرعون آیات و معجزات الهی موسی (ع) را سحر خواند و آن را وسیله ای برای بیرون راندن فرعونیان از مصر دانست.

لتخرجنا من أرضنا بسحرک يموسی

5- فرعون، با اعلام خطر به قبطیان در مورد خطر اخراج از مصر، به تحریک آنان در جهت مقابله با موسی (ع) پرداخت.

أجئتنا لتخرجنا من أرضنا

در کلام موسی (ع) با فرعون، هیچ نشانه ای به چشم نمی خورد که دال بر تصمیم او بر اخراج فرعونیان از مصر باشد. آنچه موسی (ع) خواهان آن بود، نجات دادن بنی اسرائیل از بردگی و بیرون بردن آنان از مصر بود. بنابراین مطرح شدن این سخن (اخراج قبطیان) از سوی فرعون، صرفاً به جهت برانگیختن احساسات آنان علیه موسی (ع) بوده است.

جلد

- طه - 20 - 58 - 1,2,3,5,6,7,8,9,10,11,12

1 - فرعون برای مقابله با موسی (ع) به وسیله سحر مصمم شد .

فلنأتینک بسحر مثله

«لنأتینک» حاوی لام تأکید و نون تأکید تقلیه است و بر اعلان تصمیم قطعی فرعون برای مقابله با موسی (ع) دلالت می کند.

2 - فرعون ، مدعی قدرت ارائه سحری همانند معجزات و آیات موسی (ع) (ع)

فلنأتینک بسحر مثله

3 - فرعون ، معجزات موسی (ع) را سحر خوانده و امکان انجام نظیر آن را دلیل معجزه نبودن آن دانسته بود .

فلنأتینک بسحر مثله

5 - فرعون ، مطمئن به توانایی خویش در جمع آوری امکانات (سحر و ساحران) برای مقابله با موسی (ع)

موعداً لانخلفه نحن

تأکید فرعون بر عدم تخلف از زمان موعود، حکایت از آمادگی او برای جمع آوری ساحران و ارائه سحری بزرگ دارد.

6- فرعون با تظاهر به اطمینان خویش بر پیروزی بر موسی (ع)، تعیین مکان و زمان رویارویی را به او واگذار کرد.

فاجعل بیننا و بینک موعداً لانخلفه

در این که «موعداً» مصدر است یا اسم زمان و یا اسم مکان، نظریاتی چند ابراز شده است. گفتنی است که به قرینه وصف «لانخلفه» و کلمه «مکاناً» و کلمه «یوم الزینه» (در آیه بعد) می توان پی برد که مجموعه هر سه معنا، مورد نظر بوده است؛ هر چند برای برخی از آن معانی کلام دارای تقدیراتی باشد.

7- فرعون به موسی (ع) اطمینان داد که او و یارانش، از حضور در میعادگاه تخلف نخواهند ورزید.

موعداً لانخلفه نحن

8- فرعون از موسی (ع) خواست به وی اطمینان دهد که او نیز در میعادگاه حاضر خواهد شد.

و لا أنت

9- فرعون به قدرت یک تنه موسی (ع) در برابر تشکیلات عریض و طویل خویش اعتراف کرد.

فاجعل بیننا .. لانخلفه نحن و لا أنت

برداشت یاد شده از آنجا است که فرعون ضمیر مربوط به خود را جمع (نحن) و ضمیر مربوط به موسی (ع) را مفرد (أنت) ذکر کرده است. البته محتمل است انتخاب این نحوه سخن برای تعظیم خود باشد؛ ولی این نکته را نمی توان از نظر دور داشت که در هر صورت، فرعون با مجموع امکانات و قدرت خود، در برابر موسی (ع) موضع گیری کرده بود.

10- فرعون، برای مقابله با معجزات موسی (ع) از او خواست مکانی مناسب و هموار را در نظر گیرد.

فاجعل .. مکاناً سوئی

«مکاناً» بدل است برای «موعداً» و «سوی» به معنای مستوی است. «مکاناً سوی»؛ یعنی، زمینی که مسطح باشد. این وصف، آگاهی طرفین را بر آنچه انجام می گیرد، ممکن می سازد.

11- دعوت موسی (ع) و مقابله فرعون با آن حضرت، موضوعی مطرح در افکار عمومی مردم مصر

فاجعل .. موعداً ... مکاناً سوئی

سعی فرعون در مقابله با موسی (ع) به وسیله سحر، و دعوت از مردم برای شرکت در این رویارویی، حکایت از آن دارد که موضوع دعوت آن حضرت، موضوعی مطرح در جامعه آن زمان بوده و مردم این رویداد را تعقیب می کرده اند.

12- فرعون، ناگزیر از قانع کردن افکار عمومی مردم مصر، در برابر دعوت و معجزات حضرت موسی (ع)

2 - موسی (ع) ، روز عید را به عنوان روز موعود برای مقابله با فرعون برگزید .

قال موعدکم یوم الزینه

4 - هنگام بالا آمدن آفتاب و اجتماع مردم در روز عید ، زمان مواعده موسی (ع) و فرعون

موعدکم یوم الزینه و أن یحشرالناس ضحّی

5 - موسی (ع) با قاطعیت برای مقابله با فرعون در برابر مردم ، اعلام آمادگی کرد .

قال موعدکم یوم الزینه

کلمه «موعد» در این آیه، اسم زمان و به معنای زمان وعده است. تعیین قاطع و روشن زمان وعده و انتخاب روز

عید و اجتماع مردم، جملگی حکایت از قاطعیت موسی(ع) در امر مقابله با فرعون دارد.

6- موسی(ع)، مناسب ترین زمان را برای تبلیغ و ارائه معجزات خویش و منکوب ساختن فرعون برگزید.

قال موعدکم یوم الزینه و أن یحشرالناس ضحی

روز عید، نوعاً روز فراغت و آمادگی فکری مردم است. انتخاب چنین روزی از سوی موسی(ع) و نیز توجه به حضور گسترده مردم در روشنایی روز، حکایت از انتخاب مناسب آن حضرت دارد.

9- موسی(ع) همراه با تعیین زمان و مکان مبارزه، تلاش فرعونیان را برای جمع کردن مردم در صحنه مبارزه، شرط کرد.

موعدکم یوم الزینه و أن یحشرالناس ضحی

مجهول آوردن «یحشر» حاکی از نقش عواملی در جمع شدن مردم است. چنانچه حرف «واو» در «وأن یحشر...» به معنای «مع» باشد، قید «محشور شدن مردم» گویای این نکته است که موسی(ع)، وعده خویش را به احضار مردم مشروط ساخت.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 60 - 1,2,3,4,5,6

1- فرعون با پذیرفتن زمان و مکان پیشنهادی موسی(ع) برای مبارزه، از ادامه بحث و گفت و گو با او لب فرو بست و مجلس مناظره را ترک کرد.

فتولی فرعون

2- فرعون، پس از تعیین زمان رویارویی با موسی(ع)، بی درنگ و بدون از دست دادن فرصت، به تهیه و تدارک مقدمات لازم برای مقابله پرداخت.

موعدکم یوم الزینه... فتولی فرعون فجمع

«فاء» در «فتولی» و «فجمع» برای بیان ترتیب کار و اتصال است؛ یعنی، فرعون به مجرد پایان مذاکره و مواعده با موسی(ع)، به تدارک مکر و جمع آوری آن پرداخت و هیچ فرصتی را از دست نداد.

3- تهیه و تدارک برای ارائه سحری بزرگ در برابر موسی(ع)، از حيله های فرعون

فلنأتینک بسحر... فجمع کیده

4- فرعون برای مقابله با موسی (ع)، تمامی حيله ها و برنامه های خود را جمع آوری کرد و به کار گرفت .

فتوئی فرعون فجمع کیده

«کید»؛ یعنی، مکر ورزیدن و چاره اندیشیدن (قاموس) و مراد از «جمع کید»، گردآوری اهل مکر و ابزار آن است.

5- فرعون، از فرصت کافی برای تدارک سحر و امکانات دیگر جهت مقابله با موسی (ع) برخوردار بود .

فجمع کیده ثم اُتی

«ثم» برای بیان تراخی است. ممکن است این تراخی، زمانی باشد؛ یعنی، پس از جمع آوری مکرها، مدتی تا رسیدن روز موعود فاصله شد و سپس آن روز فرار رسید. براین اساس باید گفت: فرعون فرصتی کامل برای کسب آمادگی داشت.

6- فرعون پس از گردآوری امکانات و حيله های خویش، در میعادگاه خود با موسی (ع) حاضر گردید .

موعدکم یوم الزینه .. فجمع کیده ثم اُتی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 381

- طه - 20 - 61 - 10، 11، 6، 4، 2

2- شرک و سحر خواندن معجزات موسی و ادعای آوردن همانند برای آن و تکذیب رسالت الهی آن حضرت، از جمله افتراهای فرعونیان به خداوند بود.

لا تفتروا علی الله کذباً

با توجه به آیات پیشین که مشتمل بر بیان توحید از زبان موسی(ع) و نیز ارائه معجزات، و عکس العمل فرعون در سحر خواندن آنها بود، می توان به مواردی از افتراهای فرعونیان اشاره کرد.

4- ترساندن فرعونیان از عذاب - به خاطر افترای بر خداوند - سرلوحه سخنان موسی (ع) در صحنه مقابله با ساحران فرعون

قال لهم موسی ویلکم لا تفتروا علی الله کذباً فیسحتکم بعذاب

«ویل»؛ یعنی، «اندوه» و «هلاکت» و «هر سختی که از ناحیه عذاب پدید آید» (لسان العرب). «ویلکم» نفرین است؛ یعنی، عذاب باد بر شما. برخی آن را مفعول برای فعل محذوف دانسته اند؛ یعنی، أَلزَمُوا ویلکم (با هلاکت و عذابتان همدم باشید). جمله «فیسحتکم بعذاب» روشنگر مفاد «ویلکم» است.

6- بهره جستن موسی (ع) از تجمع مردم مصر جهت تماشای صحنه مقابله او و ساحران، برای بیم دادن مردم و دعوت آنان به توحید و ایمان

قال لهم موسی ویلکم لا تفتروا علی الله کذباً

10- موسی (ع) با توجه به افتراهای فرعونیان بر خداوند، به آنان هشدار داد و شکست و ناکامی را برای آنان پیش بینی کرد.

ویلکم لا تفتروا علی الله... و قد خاب من افتری

11- موسی (ع)، با یادآوری ناکامی اهل افترا در امت های پیشین، آن را درس عبرتی برای فرعونیان خواند.

و قد خاب من افتری

جمله «قد خاب...» خبر از حال گذشتگان است و به منظور عبرت گیری حاضران در صحنه مبارزه موسی و فرعون، بیان شده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - هشدار های موسی (ع) به فرعونیان در صحنه مقابله ، موجب بروز اختلاف و تنش در میان آنان گردید .

ویلکم لاتفتروا .. فتنزعوا أمرهم بینهم

«فاء» در «فتنازعوا» دال بر این نکته است که بلافاصله پس از هشدارهای موسی(ع) در صحنه مقابله، در بین فرعونیان نزاع و کشمکش به وجود آمد گردید.

4 - فرعونیان ، اختلاف نظر خویش در باره موسی (ع) را به شدت از مردم پنهان می کردند .

فتنزعوا .. وأسروا النجوى

«نجوا» به معنای سخن پنهانی و درگوشی است. «أسروا» نیز؛ یعنی، پنهان ساختند. پنهان ساختن نجوا - که خود نیز نهنان است - نشان از شدت پنهان کاری فرعونیان در امور مربوط به موسی(ع) دارد.

5 - فرعونیان ، با پنهان نگه داشتن اختلاف نظر خود در باره موسی (ع) ، از دست یابی مردم به گفته های محرمانه آنان ، پیشگیری کردند .

فتنزعوا .. وأسروا النجوى

«ال» در «النجوى» عهد ذکری و اشاره به نزاع و گفته های رد و بدل شده بین فرعونیان دارد و فعل «أسروا»،

می رساند که آن را از دیگران پوشیده داشته و نگذاشتند کسی به آن پی ببرد.

7- فرعونیان، با اتفاق نظر بر لزوم مقابله با موسی (ع)، در باره روش آن اختلاف نظر داشتند.*

فتنزعوا أمرهم .. و أسروا

از فعل «أسروا» استفاده می شود که طرفین نزاع، خواهان مخفی ماندن گفتوگوهای خود بودند و آنچه رسماً به مردم اعلام شد - چنانچه مطالب آیه بعد گفته فرعونیان به مردم باشد - گفته مشترک آنان بوده که به منظور مقابله با موسی (ع) و خنثی سازی فعالیت او، القا شده بود. کلمه «أمرهم» - که نزاع را در مورد امور فرعونیان قرار داده - تأییدی بر این نکته است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 63 - 1,2,3,4,5

1- برخی از فرعونیان در پی سخنان موسی (ع)، به آن حضرت گرایش پیدا کرده، و موجب بروز تنش در میان فرعونیان گردیدند.

فتنزعوا .. قالوا إن هذن لسحرن

فاعل «قالوا» به قرینه «فأجمعوا کیدکم» (در آیه بعد) گروهی از فرعونیان بودند که با گروهی دیگر از خودشان به گفت وگو پرداختند. آیه قبل نیز به این معنا تصریح دارد که در میان فرعونیان مشاجره ای پدید آمد. این مشاجره در باره موسی (ع) بوده و فاعل «قالوا» سعی در توجیه گروه دوم داشته است.

2- فرعونیان برای جلب نظر و توجیه تمایل یافتگان به موسی (ع)، دست به حرکت تبلیغاتی و توجیهی زدند.

فتنزعوا .. و أسروا النجوى . قالوا إن هذن لسحرن

3- تأکید بر ساحر بودن موسی و هارون (ع)، از جمله حرکت های تبلیغی فرعونیان بود.

قالوا إن هذن لسحرن

حرف «إن» مخفف از «إنّ» و ملغی از عمل است؛ ولی معنای تأکید را می رساند.

4- هارون، همگام موسی (ع) در مبارزه با فرعون و حاضر در صحنه مقابله موسی و ساحران

إن هذن لسحرن

5 - متهم ساختن موسی و هارون (ع) به تلاش و برنامه ریزی برای بیرون راندن قبطیان از مصر به وسیله سحر ، از جمله محور های تبلیغاتی فرعونیان علیه موسی (ع)

لسحرون یریدان أن یخرجاکم من أرضکم بسحرهما

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 64 - 1,2,4,5,6,8

1 - ایادی و مبلغان فرعون ، همه فرعونیان را به هم فکری ، اتحاد و به کار بستن تمامی حيله ها ، علیه موسی (ع) دعوت می کردند .

فتنزعوا .. قالوا ... فأجمعوا کیدکم ثم اتوا صفاً

از آیات پیشین چنین برمی آید که پس از سخنان موسی (ع)، در بین فرعونیان اختلافاتی بروز کرد (فتنازعوا) و گروه حامیان و مبلغان فرعون در صدد توجیه گروه دیگر برآمدند که نسبت به موسی (ع) و مبارزه با او تردید داشتند. به نظر می رسد «فأجمعوا» نیز از ناحیه همان گروه به عنوان نتیجه سخنان قبلی آنان ابراز شده باشد.

2 - اختلاف و تشتت فرعونیان پس از سخنان موسی (ع) ، خطری جدی و زمینه ساز تضعیف جبهه آنان ، در میدان مقابله بود .

ص: 383

ویلکم ... قالوا ... فأجمعوا کیدکم ثم اتوا صفًا

آیات یاد شده، جملگی نشانگر تلاش جدی فرعونیان برای حفظ اتحاد خود در برابر موسی (ع) است و از زاویه دیگر، حکایت از خطری دارد که به خاطر بروز اختلاف، آنان را تهدید می کرده است.

4 - حضور با تمام قوا و با آرایش منظم و با هیبت، طرح پیشنهادی فرعونیان برای قدرت نمایی در صحنه مقابله با موسی (ع)

فأجمعوا کیدکم ثم اتوا صفًا

5 - روز مقابله ساحران فرعون با موسی (ع) روزی سرنوشت ساز و تعیین کننده، از دیدگاه فرعونیان

وقد أفلح الیوم من استعلی

«فلاح» به معنای موفقیت و پیروزی است. ابراز این سخن از ناحیه فرعونیان، گواه این مدعا است که آنان این مبارزه را، مبارزه مرگ و زندگی و نقطه عطفی در تاریخ خود تلقی می کردند.

6 - فرعونیان نجات و بقای خود را در گرو غلبه ساحران بر موسی (ع) در صحنه مقابله می دانستند.

وقد أفلح الیوم من استعلی

8 - فرعونیان، پذیرش دعوت های موسی (ع) را، به توان مندی او در آوردن سحری بی نظیر مشروط کرده بودند.

وقد أفلح الیوم من استعلی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 65 - 1,2,3,4,5,6,8,9

1 - ساحران فرعون، در میدان مبارزه و رویارویی با موسی (ع)، تعیین آغازکننده را به آن حضرت محول کردند.

قالوا یموسی إِمَّا أَنْ تَلْقَى .. أَلْقَى

2 - ساحران فرعون، آمادگی خویش را برای پیش قدم شدن در ارائه سحر خود، اعلام کردند.

إِمَّا أَنْ تَلْقَى وَإِمَّا أَنْ نَكُونَ أُولَ مِنْ أَلْقَى

3 - ساحران فرعون ، نسبت به غلبه و پیروزی خود بر موسی (ع) در میدان مبارزه ، اطمینان داشتند .

إِذَا أَنْ تَلْقَىٰ وَإِذَا أَنْ نَكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَلْقَىٰ

پیشنهاد به موسی(ع) برای تعیین آغازکننده، حکایت از اطمینان ساحران به کار خود و نتیجه آن و یا لاقلاً تظاهر به آن از سوی آنان دارد.

4 - برخورد و گفت وگویی ساحران فرعون با موسی (ع) در میدان مبارزه ، همراه با نزاکت و اظهار ادب نسبت به آن حضرت بود .

يَمُوسَىٰ إِذَا أَنْ تَلْقَىٰ وَإِذَا

احاله انتخاب آغازگر به موسی(ع) و پرهیز از تحکم در این زمینه، خالی از ابراز ادب و نزاکت از سوی ساحران نیست.

5 - علاقه مندی ساحران فرعون ، به پیشدستی در ارائه سحر خویش ، قبل از اقدام موسی (ع) به ارائه آیات *

إِذَا أَنْ تَلْقَىٰ وَإِذَا أَنْ نَكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَلْقَىٰ

تفاوت تعبیر در بخش دوم پیشنهاد، نشانگر این نکته است که ساحران برای شروع کردن، انگیزه بیشتری داشتند و بدین وسیله آن را ابراز می کردند؛ زیرا به جای «آن نکون . . .» می توانستند بگویند «إِذَا أَنْ تَلْقَىٰ»

6 - ساحران فرعون ، شکست موسی (ع) را در صورت اقدام او به سحر ، حتمی دیده و نیازی به وارد عمل شدن

خود احساس نمی کردند . *

إِذَا أَنْ تَلْقَىٰ وَإِنَّا أَنْ نَكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَلْقَىٰ

ساحران دو شق تخییر را، به گونه ای بیان کردند که گویا اگر موسی (ع) ابزار سحر خود را بیفکند، کار او تمام است و ناتوانی او بر همگان روشن خواهد شد و تنها در صورتی که آنها دست به کار شوند، نوبت «اول» و «دوم» معنا پیدا می کند از این رو وصف «أَوَّلَ مَنْ أَلْقَىٰ» را در باره موسی (ع) به کار نبردند.

8 - ساحران فرعون ، جادویی هم نوع با معجزه موسی (ع) تدارک دیده بودند .

أَنْ تَلْقَىٰ . . . مَنْ أَلْقَىٰ

9 - ساحران فرعون ، یک دل و یک زبان و یار یکدیگر ، در مبارزه با موسی (ع) بودند .

وَإِنَّا أَنْ نَكُونَ أَوَّلَ مَنْ أَلْقَىٰ

صدق «أَوَّلَ مَنْ أَلْقَىٰ» بر همه ساحران، گویای هدف مشترک و وحدت رویه آنان است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 66 - 11، 9، 6، 4، 1

1 - موسی (ع) ، شروع مبارزه را به ساحران فرعون واگذار نمود و بر آغاز کار از سوی آنان تأکید کرد .

إِذَا أَنْ تَلْقَىٰ . . . قَالَ بَلْ أَلْقُوا

4 - ساحران فرعون ، به مجرد اجازه موسی (ع) ، ابزار سحر خود را به کار انداختند و سحر خویش را آغاز کردند .

قَالَ بَلْ أَلْقُوا إِذَا

سرعت عمل ساحران است. از این رو مفاد آیه چنین است: «موسی گفت شما سحرتان را بیندازید و آنان سحر خویش را ارائه کردند که ناگهان ریسمان ها و...».

6 - ساحران فرعون ، با سحر خود چنین وانمود کردند که ریسمان ها و عصا های آنان به هر طرف شتافته و حرکت می کند .

إِذَا حَبَالَهُمْ وَعَصِيَّتُهُمْ يَخِيلُ إِلَيْهِمْ مِنْ سِحْرِهِمْ أَنَّهُمْ تَسْعَىٰ

«اُنْهَا تَسْعَى» نائب فاعل «يَخْتَلِ» است و فعل «يَخْتَلِ إِلَيْهِ» دلالت دارد که ریسمان ها و چوب دستی ها در واقع بی حرکت بودند؛ نه آن که با ماده ای آغشته شده باشند که بر اثر تابش آفتاب، واقعاً به حرکت درآمده باشند.

9 - ساحران فرعون ، پیش از حضور در صحنه مقابله با موسی (ع) ، ریسمان ها و عصا های فراوانی را تدارک دیده بودند .

فَإِذَا حِبَالُهُمْ وَعِصِيَّهُمْ

11 - دیدگان و قوه خیال موسی (ع) نیز ، تحت تأثیر سحر ساحران فرعون قرار گرفت .

يَخْتَلِ إِلَيْهِ مِنْ سِحْرِهِمْ أُنْهَا تَسْعَى

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 67 - 1,2,3,6

1 - موسی (ع) ، پس از مشاهده سحر ساحران فرعون ، در دل خویش از پی آمدهای احتمالی آن احساس نگرانی کرد .

مِنْ سِحْرِهِمْ ... فَأَوْجَسَ فِي نَفْسِهِ خِيفَةً مُوسَى

ص: 385

«أوجس» به معنای «أحسّ» و نیز به معنای «أضمر (اخفاکرد)» آمده است (لسان العرب). در این آیه، معنای «أحسّ» به نظر مناسب تر می رسد؛ چرا که معنای «اخفا» در «فی نفسه» آمده است. بنابراین «أوجس فی نفسه...»؛ یعنی، موسی (ع) در دل خود نگرانی و ترسی را احساس کرد.

2- نگرانی موسی (ع) از تبعات سحر ساحران، تنها در دل او و بدون بروزی در ظاهر بود.

فأوجس فی نفسه خیفه موسی

3- سحر ارائه شده از سوی ساحران فرعون، سحری چشمگیر و جذاب و اغواکننده بود.

فأوجس فی نفسه خیفه موسی

«خیفه» به معنای نوعی از خوف و نگرانی است. بروز این نگرانی برای موسی (ع)، پس از سحر ساحران فرعون، از چشمگیر و هنرمندانه بودن کار آنان حکایت دارد، به گونه ای که موسی (ع) خطر فریب خوردن مردم را به وضوح می دید.

6- «عن أميرالمؤمنين (ع): لم يوجس موسى (ع) خيفه على نفسه بل أشفق من غلبه الجهال ودول الضلال؛

از امیرالمؤمنین (ع): روایت شده است: موسی (ع) بر جان خویش ترسید، بلکه ترسید که مبادا جاهلان و حکومت های گمراه غلبه یابند».

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 68 - 1,3,5

1- دل قوی داشتن و نگران نبودن از پی آمد های سحر ساحران فرعون، مفاد وحی خداوند به موسی (ع) در میدان مقابله با ساحران

فأوجس .. قلنا لاتخف

3- موسی (ع) از القای شبهه و احتمال گمراهی مردم به واسطه سحر ساحران نگران بود.

قلنا لاتخف إنيك أنت الاعلى

جمله «إنيك أنت الاعلى» تعلیل برای «لاتخف» است و دلالت می کند که موسی (ع) از این نگران بود که معجزه او با سحر ساحران مشتبه گردد و مردم به حقانیت او پی نبرند. خداوند با بیان برتری قطعی او، زمینه هراسش را از بین برد.

5- خداوند، به موسی (ع) اطمینان بخشید که توان او برتر از همه ساحران حاضر در صحنه مبارزه و مقام اوریع تر از فرعون و فرعونیان

است .

إِنكِ أَنْتِ الْأَعْلَى

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 69 - 1,2,3,6

1 - پس از ارائه سحر ساحران فرعون ، خداوند به موسی (ع) فرمان داد تا عصایش را بر زمین بیندازد .

وَأَلْقَ مَا فِي يَمِينِكَ

مراد از «ما فی یمینک»، عصای موسی (ع) است که در آیات پیشین در پاسخ «ما تلک یمینک» از زبان موسی (ع) بیان شده بود. تصریح به این وصف، برای موسی (ع) خاطره آن پرسش و پاسخ را تجدید کرده و مایه اطمینان بیشتر او بود.

2 - بلعیده شدن سحر ساحران فرعون و بطلان گردیدن ساخته های آنان با عصای موسی (ع) ، وعده خداوند به

ص: 386

آن حضرت .

وَأَلْقَى مَا فِي يَمِينِكَ تَلْقَفَ مَا صَنَعُوا

فعل «تلقف» و نظایر آن (نزد برخی از اهل لغت) در موردی به کار می رود که چیزی گرفته شود و خورده یا بلعیده گردد (لسان العرب).

3- عصای موسی در میدان مقابله با ساحران ، در دست راست او قرار داشت .

وَأَلْقَى مَا فِي يَمِينِكَ

6- خداوند با بیان هم سنخ بودن سحرِ ارائه شده از سوی همه ساحران فرعون ، ابطال آن را برای موسی (ع) ، امری سهل و آسان جلوه داد .

کید سحر

«ساحر» نکره است و بر وحدت دلالت دارد؛ یعنی، یک ساحر. مراد از آن، واحد حقیقی نیست؛ بلکه مراد این است که کید همه ساحران به جهت تشابه و هم سنخی، به منزله مکر یک ساحر است و کثرت ساحران برپیچیده بودن آن نیافزوده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 70 - 1,2,3,5,4,6,8,10,13

1 - عصای موسی با اعجاز او ، تمامی ابزار و آلات سحر جادوی ساحران فرعون (بند ها و عصا ها) را بلعید .

تلقف ما صنعوا .. فَأَلْقَى السِّحْرَ

«فاء» در «فألقى» فصیحه و حاکی از جملائی محذوفی است. مفاد آیه با تقدیرات آن چنین می شود: موسی (ع) عصای خود را انداخت و عصا آلات سحر را بلعید، آن گاه ساحران به سجده افتادند.

2 - ساحران با مشاهده معجزه موسی و بلعیده شدن سحرشان با اعجاز او ، در برابر خداوند به سجده افتادند .

فَأَلْقَى السِّحْرَ سَجْدًا

3 - ساحران ، با مشاهده معجزه موسی ، آن را قدرتی الهی دانسته و در برابر عظمت خداوند اظهار فروتنی کردند .

فَأَلْقَى السِّحْرَ سَجْدًا قَالُوا آمَنَّا بِرَبِّ هَارُونَ وَمُوسَى

5 - ساحران به جهت تخصص در سحر ، حقانیت گفته های موسی (ع) و سحر نبودن کار او را به روشنی درک کردند .

فَأَلْقَى السِّحْرَ سَجْدًا قَالُوا أَمِنَّا

از ظاهر آیه برمی آید، که در میدان مبارزه، تنها ساحران بودند که ایمان خود را اعلام کردند و یا لااقل اولین افراد بودند. این سبقت در ایمان از سوی ساحران، به جهت شناخت آنان از کار خود و تفاوت آن با معجزه بود.

4 - جاذبه نیرومند معجزه موسی ، توان هرگونه درنگ و مقاومت را از ساحران فرعون سلب کرد .

فَأَلْقَى السِّحْرَ

فعل «الْقَى» مجهول است و دلالت دارد که ساحران وادار به سجده شدند، به گونه ای که گویا عاملی آنها را بر سجده مجبور ساخته است.

6 - ساحران با مشاهده بطلان سحرشان ، ربوبیت خداوند بر همه موجودات را باور کرده و به آن ایمان آوردند .

قَالُوا أَمِنَّا بِرَبِّ هِرُونَ وَ مُوسَى

8 - ساحران ، ایمان خود به خداوند را به گونه ای اعلام کردند که فرعون نتواند آن را تحریف و از آن سوء استفاده کند .

ص: 387

از آن جایی که موسی(ع) مدتی در خانه فرعون پرورش یافته بود، اگر ساحران «رّب موسی» می گفتند، این احتمال وجود داشت که فرعون سجده آنان و گفته هایشان را به نفع خود توجیه کند و خود را «رّب موسی» بداند. آنان با آوردن اسم هارون در کنار اسم موسی(ع) (رّب هارون و موسی) راه سوء استفاده از کلام خود را به روی فرعون بستند.

10 - ساحران فرعون ، از دعوت موسی (ع) و هماهنگی هارون با او ، پیش از اقدام به مبارزه با آنان آگاه بودند .

ءامنّا برّب هرون و موسى

13 - هارون در صحنه مبارزه با ساحران فرعون ، در کنار موسی (ع) حاضر بود .

ءامنّا برّب هرون و موسى

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 71 - 22,24,21,13,11,8,9,7

2 - ساحران فرعون ، موسی و هارون (ع) را پیامبر خدا دانسته و به آنان ایمان آوردند .

ءامنتم له

تعبیر ساحران در آیه قبل ، «ءامنّا برّب هارون و موسی» بود؛ ولی فرعون در توبیخ خود، آنان را مؤمن به موسی(ع) معرفی کرد. گفتنی است که این نکته گویای تلازم ایمان به «رّب موسی و هارون» با ایمان به رسالت آن دو در دعوت به ربوبیت خداوند است.

7 - فرعون ، موسی (ع) را برترین ساحر و معجزه او را سحری فراتر از آنچه به دیگران آموخته بود ، قلمداد کرد .

إنّه لكبيركم الذی علمکم السحر

8 - فرعون ، موسی (ع) را به استادی ساحران و سر رشته داری امور آنان متهم کرد .

ءامنتم له . . . إنّه لكبيركم الذی علمکم السحر

9 - فراگرفتن سحر از موسی (ع) و هم دستی با او در توطئه علیه فرعون ، از اتهامات فرعون به ساحران مؤمن بود .

إنّه لكبيركم الذی علمکم السحر

11 - در دیدگاه فرعون، ساحران پیش از حضور در میدان مبارزه، به موسی (ع) ایمان داشتند و ایمان آنان در صحنه مبارزه، ایمانی صوری و برنامه ریزی شده بود.

ءامنتم له قبل أن ءاذن لكم إنه لكبيركم الذي علمكم السحر

13 - قطع یک دست و یک پا در جهت مخالف یکدیگر و دار زدن بر تنه درختان خرما، از جمله مجازات های تعیین شده برای ساحران مؤمن از سوی فرعون بود.

فلاقطعن أیدیکم و أرجلکم من خلف و لأصلبنکم

«جذع» (مفرد «جذوع») به معنای ساق درخت است و حرف «فی» نشانه آن است که فرعون در تهدید خود، مکان همیشگی ساحران را پس از قطع دست و پایشان، چوبه های دار در نظر گرفته بود. این مطلب کنایه از آن دارد که بدن آنان هرگز از دار پایین آورده نخواهد شد.

15 - تصمیم فرعون بر شکنجه و به صلیب کشیدن ساحران مؤمن و نظارت مستقیم خود بر اجرای آن، تصمیمی قاطع و مستبدانه بود.

لأقطعن... لأصلبنکم... لتعلمن أننا أشدّ عذاباً و أبقی

فرعون در واکنش های قبلی خود در برابر موسی(ع) با اطرافیان خویش به مشورت می نشست؛ ولی در مجازات ساحران، تصمیم مستبدانه و شخصی خود را با سوگند بر اجرای آن اعلام کرد و با لام قسم و نون تأکید ثقیله و فعل هایی از باب تفعیل، قاطعیت خود را در این تصمیم ابراز کرد. گفتنی که فعل های «لأَقْطَعَنَّ» و «لأَصْلِبَنَّ» که از باب تفعیل اند، با ثلاثی مجرد در معنا یکسان بوده و تفاوتی جز تأکید افزون تر ندارند.

21- پایه های حکومت فرعون پس از ماجرای ساحران و ایمان آنان به موسی (ع)، بسیار متزلزل شد .

و لتعلمنَّ أَيْنَا أَشَدَّ عَذَابًا وَ أَبْقَى

تفاوت برخوردهای اولیه فرعون با برخوردهای پس از ایمان ساحران، نشان از تزلزل حکومت فرعون و احساس خطر شدید او از ناحیه موسی(ع) و مؤمنان به او دارد.

22- شکنجه، کشتار، تهدید و ارباب، از آخرین حربه های فرعون برای جلوگیری از نهضت موسی (ع) و بقای حکومت خویش

فَلَا قَطْعَنَّ... لِأَصْلِبَنَّكُمْ... وَ لتعلمنَّ

24- موسی و هارون (ع)، مصون از گزند فرعون و بیرون از سلطه فرعونیان

إِنَّهٗ لَكَبِيرِكُمْ... فَلَا قَطْعَنَّ أَيْدِيَكُمْ... أَشَدَّ عَذَابًا وَ أَبْقَى

تهدید ساحران به شکنجه و دار، به دلیل گرایش به موسی و هارون(ع) و سکوت از مجازات آن دو، نشانه میسر نبودن آن برای فرعون است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 72 - 2

2- ساحران مؤمن، برتری دادن فرعون بر خداوند و بهادادن به تهدیدات او در برابر دلایل روشن موسی (ع) را، به کلی منتقی دانسته و ثبات و استحکام ایمان خود را نشان دادند .

قَالُوا لَنْ نُؤْتِرَكَ عَلٰی مَا جَاءَنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالَّذِي فَطَرْنَا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

5- ساحران مؤمن، برخلاف میل باطنی و با اجبار حکومت فرعون، وادار به مقابله با موسی (ع) شده بودند.

و ما أكرهتنا عليه من السحر

«إكراه»؛ یعنی، وادار کردن کسی به کاری که خود تمایل به آن نداشته باشد. گفتنی است که «أكرهتنا» سخن ساحران مؤمن، خطاب به فرعون است؛ یعنی، تو ما را به سحر و مبارزه علیه موسی (ع) وادار کردی. اقداماتی که ساحران در شیوه اجرای سحر انجام دادند، گرچه اختیاری بود؛ ولی احضار آنان در صحنه مبارزه با موسی (ع) اجباری بوده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 77 - 1,8,12,13

1 - موسی (ع)، مأمور به حرکت در آوردن شبانه بنی اسرائیل، جهت خروج و هجرت از مصر

و لقد أوحينا إلی موسی أن أسر بعبادی

«إسراء» به معنای سیر شبانه و حرف «باء» برای تعدیه است، «أسر بعبادی»؛ یعنی، بندگان مرا شبانه حرکت بده [وا از مصر خارج کن].

ص: 389

8 - ایجاد راهی خشک در عمق دریای سرخ برای عبور بنی اسرائیل ، از مأموریت های موسی (ع)

فاضرب لهم طریقاً فی البحر یبسا

«اضرب لهم...»، یعنی برای آنان راهی را ایجاد کن. «یبس» به معنای خشک است. «ال» در «البحر» عهد ذهنی و اشاره به دریای مشخصی است که در مسیر هجرت قرار داشت. گروهی از مفسران آن را دریای سرخ و برخی رود نیل دانسته اند.

12 - موسی (ع) ، از برخورد با نیرو های فرعون و بروز مشکلات دیگر در مسیر هجرت از مصر نگران بود .

أسر بعبادی .. لاتخف درگا و لاتخشی

«درک» به معنای ملحق شدن و رسیدن و نیز به معنای پی آمد است (قاموس). نفی هرگونه پی گیری و پی آمد و نیز اطمینان بخشیدن به موسی(ع) در مورد امنیت مسیر هجرت، نشان از وجود زمینه تعقیب شدن و نیز نگرانی های دیگر در این مسیر دارد.

13 - خداوند به موسی (ع) اطمینان داد که در مسیر هجرت از مصر نه با نیرو های دشمن درگیر خواهد شد و نه مشکل جدی دیگری برای آنان بروز خواهد کرد .

أسر بعبادی .. لاتخف درگا و لاتخشی

حذف متعلق «لاتخشی» بیانگر منتفی بودن هر چیزی است که مایه دلهره و خشیت باشد؛ از قبیل: احتمال غرق شدن در دریا و یا خطرهای غیر قابل پیش بینی دیگر.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 78 - 6، 1

1 - موسی (ع) به فرمان خداوند ، بنی اسرائیل را شبانه از مصر کوچ داد و از دریا گذراند .

أسر بعبادی .. فأتبعهم

حرف «فاء» در «فأتبعهم» فصیحه است؛ یعنی، از یک سری جملات محذوف قبل از خود حکایت می کند. حاصل آن جملات این است که موسی(ع) بنی اسرائیل را از مصر کوچ داد و فرعونیان نیز از حرکت آنان آگاه شدند.

6 - امواج بزرگ و سهمگین دریا ، فرعون و سپاهیان را فرا گرفت و آنان را در کام خود فرو برد .

فغشیهم من الیمّ ما غشیهم

«یَم» به معنای دریا است و نیز به رودخانه بزرگی که آب آن شیرین باشد اطلاق می‌گردد (لسان العرب). «غشاه» (مصدر «غشی») به معنای پوشاندن و فراگرفتن است. ابهامی که در «ما غشیهم» وجود دارد، برای بیان عظمت امواجی است که موجب غرق شدن فرعونیان گردید.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 83 - 1,2,3

1 - خداوند با موسی (ع) و قوم او، قرار گفت وگو در کنار کوه طور نهاده بود .

وعدنکم جانب الطور الأيمن . . . و ما أعجلک عن قومک

در آیه 80 این سوره از مواعده خداوند با بنی اسرائیل (در کوه طور) سخن به میان آمده بود. ظاهر این است که «ما أعجلک» - که حاکی از شتاب موسی (ع) در آمدن به میقات است - مربوط به همان مواعده باشد.

2 - موسی (ع)، وظیفه دار همراهی با قوم خود در مسیر وصول به میقات بود .

و ما أعجلک عن قومک یموسی

ص: 390

پرسش خداوند از موسی (ع) به قرینه پاسخ او در آیه بعد سؤالی توییخی و در مقام ملامت است. از این سرزنش، برمی آید که موسی (ع) در رها ساختن قوم خود و جدا شدن از آنان، ترک اولی کرده است و می بایست همراه قوم خویش حرکت می کرد و بر آنان پیشی نمی گرفت.

3- موسی (ع)، در رسیدن به میقات، تعجیل کرده و بر قوم خود پیشی گرفته بود.

و ما أعجلک عن قومک یموسی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 84 - 1,2,3,5

1- موسی (ع)، سبقت گرفتن خود بر قومش در آمدن به میقات را، به جهت اطمینان به قومش در پیروی از او و طی مسیر تا میقات دانست.

قال هم أولاء علی اثری

«أولاء» اسم اشاره به بعید است و «اثر» به معنای علامت باقی مانده از هر چیزی است. از همین رو به جای پا نیز «اثر» گفته می شود. «اثر» به معنای اتباع و دنباله روی نیز آمده است. (مقایس اللغه). مفاد آیه بالا این است که آنان همان جماعت اند که بر نشانه پای من به سوی میقات روان اند و یا این که به دنبال من در حال آمدن به میقات هستند.

2- ورود موسی (ع) به میقات، اندکی پیش از ورود قومش به آن مکان بود.

و ما أعجلک .. قال هم أولاء علی اثری

مورد اشاره قرارگرفتن همراهان موسی از سوی آن حضرت، نشان می دهد که آنان در چشم انداز موسی (ع) بودند و برای رسیدن به میقات، زمان زیادی لازم نداشتند. بنابراین بین ورود موسی (ع) به میقات و ورود قوم او، چندان فاصله ای نبوده است.

3- قوم موسی، با فاصله زمانی کوتاهی، به دنبال موسی (ع) ورد پای او به سوی میقات روانه شدند.

و ما أعجلک .. قال هم أولاء علی اثری

5- شوق موسی (ع) به ملاقات و گفت وگویی با پروردگار و جلب رضایت او، موجب شتاب وی در آمدن به میقات بود.

و عجلت إلیک ربّ لترضی

جلد

2- موسی (ع) در میقات و از طریق وحی ، بر امتحان شدن بنی اسرائیل در غیاب او و گمراه شدن آنان آگاهی یافت .

و عجلت إلیک .. فإنا قد فتنا قومک من بعدک

4- سامری ، موجب گمراهی بنی اسرائیل در غیاب موسی (ع) شد .

و أضلّهم السامریّ

«سامری» نام شخصی است که از قوم بنی اسرائیل بود و موجب گمراهی آنان گردید.

9- اعتراض خداوند به موسی (ع) در مورد جدا شدن او از مردم و پیشی گرفتن بر آنان ، به جهت بروز انحراف در آنان ، در غیاب وی بوده است .

و ما أعجلک .. فإنا قد فتنا قومک من بعدک

1 - موسی (ع) در پی آگاه شدن از گمراهی بنی اسرائیل همراه با خشم و اندوهی شدید، به نزد آنان بازگشت.

وَأَضْلَهُمُ السَّامِرِيُّ . فَرَجَعَ مُوسَى إِلَى قَوْمِهِ غَضْبَانَ أَسِفًا

با توجه به آیات دیگر قرآن در این زمینه و نیز قرینه های موجود در همین آیات، چنین برمی آید که گمراه شدن بنی اسرائیل به دست سامری در میقات چهل روزه موسی (ع)، اتفاق افتاده بود و رجوع موسی (ع) به قوم خود نیز پس از پایان میقات بوده است. «غضببان» - چنان که برخی از اهل لغت گفته اند - به شخصی گفته می شود که غضب شدیدی داشته باشد و «أسف» به فرد خشمگینی گفته می شود که بر چیزی افسوس می خورد (لسان العرب).

11 - موسی (ع) قبل از عزیمت به میقات، توصیه های لازم را به بنی اسرائیل ارائه کرده و قول و قرار های لازم را برای حفظ ایمان، با آنان گذاشته بود.

فَأَخْلَفْتُم مَّوْعِدِي

«موعد» در این آیه مصدر و به معنای «وعده» است. از این رو «فأخلفتكم موعدي»؛ یعنی، شما از وعده و عهد خود با من تخلف کردید. از این جمله برمی آید که موسی (ع) قبل از رفتن به میقات، پیش بینی های لازم را کرده بود و از این نظر حجت را بر بنی اسرائیل تمام نموده بود.

14 - موسی (ع)، گوساله پرستان بنی اسرائیل را مردمی عهدشکن توصیف کرده و آنها را به عذاب سخت الهی هشدار داد.

أَمْ أَرَدْتُمْ أَنْ يَحْلَلَ عَلَيْكُمْ غَضَبُ مَنْ رَبِّكُمْ

2 - تصمیم گوساله پرستان بنی اسرائیل بر عبادت گوساله سامری، تا زمان بازگشتن موسی (ع) از میقات و تعیین تکلیف

لن نبرح علیه عكفين حتى يرجع إلینا موسی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 92 - 1,3

1 - موسی (ع)، پس از بازگشت از میقات، هارون را در باره عکس العمل وی در مقابل گوساله پرستان بنی اسرائیل، مورد بازخواست و توبیخ قرار داد.

یه-رون ما منعك إذ رأيتهم ضلّوا

3 - موسی (ع)، برادرش هارون را در انحراف بنی اسرائیل و گرایش آنان به گوساله پرستی، مقصر دانست.

قال یه-رون ما منعك إذ رأيتهم ضلّوا

«ما منعك..» استفهام انکاری است و گویای اعتراض موسی(ع) به هارون است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 93 - 2,3,4

ص: 392

2- هارون در غیاب موسی (ع)، وظیفه رهبری و هدایت بنی اسرائیل را به عهده داشت.

یه-رون ما منعک .. ألا تَتَّبِعُنَّ

3- موسی (ع)، وظایف و مسؤولیت های هارون را در زمان غیبت خود، برای وی معین کرده بود.

ما منعک .. ألا تَتَّبِعُنَّ أَعْصِيَتْ أَمْرِي

«لا» در «أَلَا تَتَّبِعُنَّ» برای تأکید نفی مستفاد از «منعک» است و در اصل مراد چنین بوده است: «ما منعک أن تَتَّبِعُنَّ». برخی گفته اند: «لا» زاید نیست؛ بلکه مراد این است که: «ما الذی صدک و حملک علی ألا تَتَّبِعُنَّ»؛ یعنی، چه چیز تو را بازداشت و بر پیروی نکردن من وادار ساخت (مفردات راغب).

4- هارون (ع)، متهم به مخالفت با فرمان های موسی (ع) با سکوت و بی تفاوتی در برابر انحراف بنی اسرائیل

ما منعک .. أَعْصِيَتْ أَمْرِي

«أَعْصِيَتْ...» خطاب موسی (ع) به هارون (ع) است. ظاهر آیه چنین دلالت دارد که عصیان هارون از دستورات موسی (ع)، لا اقل به عنوان اتهام از جانب موسی (ع) مطرح بوده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 94 - 1,2,3,5,8,13,17,18

1- موسی (ع) با مشاهده گوساله پرستی بنی اسرائیل، پس از بازگشت از میقات، به شدت خشمگین شد.

يَبْنُؤُمْ لِاتَّخِذُوا بِلِحْيَتِي وَ لِأَبْرَاسِي

گرفتن سر و ریش هارون، نشان شدت از ناراحتی موسی (ع) در مورد انحراف بنی اسرائیل دارد.

2- موسی (ع) با گرفتن سر و ریش هارون، او را در باره گوساله پرست شدن بنی اسرائیل در غیاب خود مورد بازخواست قرار داد.

یه-رون ما منعک .. لا تَأْخُذْ بِلِحْيَتِي وَ لِأَبْرَاسِي

3- هارون (ع)، دارای مسؤولیت در قبال گمراه شدن بنی اسرائیل و گوساله پرستی آنان، از دیدگاه موسی (ع)

یه-رون ما منعک .. لا تَأْخُذْ بِلِحْيَتِي وَ لِأَبْرَاسِي

5- هارون (ع) با مشاهده غضب موسی (ع)، سعی در فرونشاندن خشم آن حضرت و جلب محبت و تحریک عواطف او داشت.

قال ینؤمن

مخاطب قرار دادن موسی (ع) با ندای «یا بنی أمّ» گویای این نکته است که هارون (ع) سعی داشت با برانگیختن احساسات موسی، غضب او را فرونشاند و سپس توضیحات خود را بیان کند. در باره مفتوح بودن کلمه «أمّ» توجیهاتی بیان شده است؛ از جمله این که اصل آن «یا بنی أمّاه» بوده و برای تخفیف چنین شده است.

8- هارون (ع)، برای ادای توضیح در باره علل نحوه برخورد خود با گوساله پرستان، از موسی (ع) تقاضای فرصت کرد.

لاتأخذ بلحیتی ولا برأسی إتی خشیت

13- حفظ وحدت و یک پارچگی بنی اسرائیل، از سفارش های موسی (ع) به هارون

فرقت بین بنی اسرائیل و لم ترقب قولی

«ترقب» به معنای «تحفظ» است و مفاد جمله «إتی خشیت...» - با توجه به عطف «لم ترقب» بر «فرقت» - این است که: «من نگران آن بودم که بگویی بنی اسرائیل را متفرق ساختی و گفته مرا حفظ و مراعات نکردی».

ص: 393

این گفته هارون(ع) دال بر آن است که موسی(ع) پیش از رفتن به میقات، در مورد حفظ وحدت بنی اسرائیل، توصیه های لازم را به او کرده بود.

17 - گوساله پرستان، گروه حاکم بر جوّ عمومی بنی اسرائیل در غیاب موسی (ع)

إِنِّي خَشِيتُ أَنْ تَقُولَ فَرَّقْتَ بَيْنَ بَنِي إِسْرَائِيلَ

نمای اتحاد و یک پارچگی بنی اسرائیل، در فاصله ارتداد آنان، گویای حاکمیت مرتدان و گوساله پرستان است.

18 - هارون (ع)، در صدد اجرای دقیق فرمان های موسی (ع) و تخطی نکردن از معیار های او، در طول مدت میقات موسی (ع) و غیبت او

إِنِّي خَشِيتُ أَنْ تَقُولَ . . . وَلَمْ تَرْقُبْ قَوْلِي

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 95 - 1,2

1 - موسی (ع)، پس از توبیخ بنی اسرائیل و برخورد شدید با هارون (ع) با مشاهده دخالت مستقیم سامری در گوساله پرستی بنی اسرائیل، به بازخواست و محاکمه او پرداخت.

قال فما خطبک یس-مری

2- پرسش از انگیزه و هدف سامری در ساختن گوساله زرّین و گمراه ساختن مردم، از موارد بازخواست موسی (ع) از سامری

فما خطبک یس-مری

«خطب» - نزد برخی لغت دانان - به معنای «سبب الأمر» است (لسان العرب). زمخشری آن را به معنای «طلب» دانسته است. در نتیجه «ماخطبک»؛ یعنی، سبب کار تو یا مطلوب و خواسته تو چه بوده است؟ معانی «شأن» و «أمر» نیز از جمله معانی ذکر شده برای این کلمه است (قاموس).

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

1 - موسی (ع) در پی محاکمه سامری، وی را به خروج فوری از جامعه و انزوا و قطع رابطه با مردم در طول زندگی محکوم کرد.

قال فاذهب فإن لك في الحيوة أن تقول لامساس

فا در «فاذهب» علاوه بر ترتب فرمان رفتن بر محکومیت سامری، بر فوریت آن نیز دلالت دارد. «مساس» مصدر باب مفاعله است و «لامساس» به معنای نفی هرگونه تماس و برخورد است؛ یعنی، تو در زندگانی خود، سزاوار سرنوشتی هستی که سخن اول و آخر تو خبر دادن از بی کسی خود و نبود هرگونه تماس گیرنده ای با تو باشد.

3 - ابتلای سامری به مردم گریزی و گریز مردم از وی، پی آمد نفرین موسی (ع) در حق او بود.

إن لك في الحيوة أن تقول لامساس

محتمل است «فإن لك في الحياه..» نفرین موسی (ع) در حق سامری باشد؛ یعنی، آن که سامری به بیماری روحی و یا جسمی خاصی مبتلا گردد، که از مردم بگریزد و مردم نیز از او گریز داشته باشند.

11 - سوزاندن گوساله سامری به طور کامل و محو اثر آن و افشاندن سوخته آن به دریا، تصمیم قطعی و مؤکد موسی (ع) در باره گوساله زرین سامری

وانظر إلى إلهك .. لنحرقنه ثم لنسفنه في اليم نسفاً

«تحریق» (مصدر «لنحرقنه») به معنای زیاد سوزاندن است (مصباح). «نسف» به معنای از ریشه برکندن و

منهدم ساختن و به هوا افشاندن است (قاموس). گفتنی است که معنای اخیر در آیه مناسب تر به نظر می رسد، بنابراین «ثمّ لنسفنه...»؛ یعنی، پس از سوزاندن گوساله (ذوب کردن و تبدیل آن به قطعات ریز) سوخته آن را به دریا خواهیم پاشید.

12 - سوزاندن گوساله سامری و ریختن سوخته آن به دریا، در برابر دیدگان سامری و دیگر مردم انجام گرفت.

وانظر .. لنحرّفنه ثمّ لنسفنه فی الیمّ

«انظر» فرمان موسی (ع) به سامری است و ظاهر آن است که مقصود، مشاهده مراسم سوزاندن و به دریا ریختن باشد. ضمیرهای جمع در «لنحرّفنه» و «لنسفنه»، گویای حضور مردم در آن صحنه است.

13 - موسی (ع)، برای نابود ساختن گوساله سامری، همکاری و هم یاری بنی اسرائیل را تدارک دیده و بر شرکت دادن آنان در این اقدام مصمم بود.

لنحرّفنه ثمّ لنسفنه

ضمیرهای جمع در افعال «لنحرّفنه» و «لنسفنه» گویای نکته یاد شده است.

14 - تراشیدن و تبدیل گوساله سامری به براده ها و خرده فلزهایی بی مصرف و پراکنده ساختن آن در آب دریا، برنامه موسی (ع) در ریشه کن ساختن انحراف گوساله پرستی بنی اسرائیل

لنحرّفنه

از معانی ذکر شده برای «حرق» و «تحریق»، سوهان کاری کردن و ساییدن است و «تحریق» بر متوالی بودن و شدت بیشتر آن دلالت دارد (لسان العرب). برداشت یاد شده بر مبنای این معنا استفاده شده است.

15 - مبارزه با زمینه های فکری و عینی شرک و نابود کردن آنها، شیوه موسی (ع) در ستیز با گوساله پرستی بنی اسرائیل

إلهک الذی .. لنحرّفنه ثمّ لنسفنه

سوزاندن گوساله سامری از چند جهت قابل تأمل است: 1- از جهت نابود کردن و محو ساختن آن از دیدگان مردم تا مبادا دوباره به آن گرایش یابند. 2- اثبات «اله» نبودن آن برای ظاهر بینان، با سوزاندن و خردکردن تندیس زرّین گوساله. جهت اول، جهتی عینی و جهت دوم، جهت فکری است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - مسؤولیت مشترک موسی و هارون ، در رسالت و مبارزه با فرعون و اشراف قوم او

ثم أرسلنا موسی و أخاه هرون . . . إلى فرعون و ملایه

«ملاً» اسم جمع و به معنای اشراف و سران است. «استکبار» (مصدر «استکبروا»); یعنی، کبر ورزیدن و تکبر نمودن «علو» (مصدر «عالین») نیز به معنای برتری جویی و سلطه طلبی است.

6 - موضع گیری مستکبرانه فرعون و اشراف دربار او ، در برابر موسی و هارون (ع)

ثم أرسلنا موسی و أخاه هرون . . . إلى فرعون و ملایه فاستکبروا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 14 - 1، 2، 4

1 - موسی (ع) ، فردی مجرم (قاتل) از نظر نظام فرعون

و لهم علی ذنب

مقصود از «ذنب» قتل مرد قبلی است که موسی در پی آن، از مصر فرار کرد و به مدین رفت.

ص: 395

2- رفتار گذشته موسی (ع) (قتل مرد قبطی)، از نظر دستگاه فرعونی جرم محسوب می شد، نه از دیدگاه خود وی

و لهم علی ذنب

برداشت یاد شده بدان احتمال است که تعبیر (لهم علی...) اشاره ای باشد به این که آنان مرا مجرم می دانند؛ گرچه واقعاً گناهکار نیستم.

4- بیم موسی (ع) از اقدام فرعونیان مبنی بر قتل او به خاطر رفتار گذشته اش (قتل مرد قبطی)

فأخاف أن یقتلون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 15 - 3،4،7

3- پذیرش درخواست موسی (ع) از سوی خدا در مورد همراهی هارون با وی

فأرسل إلی هرون... فاذهبنا بایتنا

4- موسی و هارون (ع)، مأمور حرکت به سوی فرعونیان با تکیه بر حمایت قاطع الهی

قال کلاً فاذهبنا بایتنا إنا معکم

7- هارون، شریک و همراه موسی (ع) در امر رسالت

فاذهبنا بایتنا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 16 - 1،10

1- فرمان الهی به موسی و هارون (ع) مبنی بر مواجهه مستقیم با فرعون و اعلام رسالت خویش به وی

فأتیا فرعون فقولاً إنا رسول رب العلمین

«آتی و ایتان» در این جا به معنای حاضر شدن و خود را رساندن است. بنابراین «فأتیا فرعون»؛ یعنی، خود را به فرعون برسانید و... .

10 - طرح ربوبیت مطلق خداوند در برابر فرعون ، اولین گام مبارزه صریح موسی و هارون (ع) با وی

فأتیا فرعون فقولاً إنا رسول ربّ العلمین

تصریح موسی و هارون(ع) به این که عوالم جهان آفرینش تحت ربوبیت خدا است، می تواند اولین گام در مبارزه با فرعون و ردّ صریح ادعای وی باشد که می گفت: «أنا ربکم الأعلى». (79/24).

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 17 - 1

1 - رهانیدن بنی اسرائیل از سلطه و ستم فرعون ، در رأس اهداف موسی (ع) و هارون (ع) قرار داشت .

أن ائت القوم الظلمین . . . فأتیا فرعون فقولاً . . . أن أرسل معنا بنی إسرئیل

مقصود از «إرسال» (فرستادن) در این جا آزاد کردن و رها ساختن بنی اسرائیل است. بنابراین از آیه یاد شده استفاده می شود که اساسی ترین مأموریت موسی(ع) این بود که بنی اسرائیل را از سرزمین فرعونیان خارج کند و آنان را از بند اسارت و بردگی مصریان آزاد سازد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 396

- شعراء - 26 - 18 - 3,5,1

1 - موضع گیری فرعون ، در قبال دعوت موسی (ع) با به رخ کشیدن دوران سرپرستی خویش بر او

قال ألم نربك فينا وليدًا

«تربیه» (مصدر «نربی») به معنای پروریدن است. «ولید» به نوزاد و نیز به کودکی گفته می شود که از وقت ولادتش زمانی زیادی نگذشته باشد؛ وگرنه طفل گفته می شود. «لبث» (مصدر «لبثت») به معنای ماندن و درنگ کردن است؛ یعنی، فرعون گفت: آیا تو را از کودکی در میان خود نپروریدم [مگر] سالیانی چند از عمرت را پیش ما نماندی.

2 - کودکی و بخشی از دوران عمر موسی (ع) و نیز رشد و پرورش جسمی او در خاندان فرعون گذشت .

قال ألم نربك فينا وليدًا و لبث فينا من عمرک سنين

3 - تلاش فرعون در جهت بی اساس جلوه دادن رسالت موسی (ع) ، از طریق به رخ کشیدن گذشته زندگی او

قال ألم نربك فينا وليدًا .. سنين

5 - ادعای رسالت الهی و درخواست آزاد گذاشتن بنی اسرائیل برای خروج از سرزمین مصر از سوی موسی (ع) ، دور از انتظار فرعون و عملی جسورانه در نظر وی بود .

فقولا إنا رسول ربّ العلمين . أن أرسل معنا بنی إسرئیل . قال ألم نربك ... و لبث

برداشت یاد شده از به رخ کشیدن دوران کودکی و بخشی از عمر موسی (ع) پس از اظهاراتش درباره رسالت الهی و آزاد سازی بنی اسرائیل، به دست می آید.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- شعراء - 26 - 19 - 2,4,1

1 - یادآوری فرعون به موسی (ع) نسبت به جرم گذشته او در قتل مرد قبطنی

وفعلت فعلتک التي فعلت

مقصود فرعون از «فعلتک التی فعلت» قتل مرد قبطی به دست موسی (ع) است.

2- ناراحتی عمیق فرعون از عمل موسی (ع) و کشته شدن مرد قبطی به دست او

و فعلت فعلتک التی فعلت

از این که فرعون نفس عمل را نام نبرده؛ بلکه بدان اشاره کرده (التي فعلت) و موسی (ع) را بدان خاطر کافر و ناسپاس شمرده است، مطلب یاد شده استفاده می شود.

4- تلاش فرعون برای تکذیب موسی (ع) با یادآوری ارتکاب قتل و ناسپاسی وی

و فعلت فعلتک التی فعلت و أنت من الکفرین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 20 - 1

1- اعتراف موسی (ع) در برابر فرعون به قتل غیر عمدی و ناخواسته مرد قبطی

قال فعلتها إذأ و أنا من الضالین

تعبیر «أنا من الضالین» می تواند اشاره به این باشد که موسی (ع) پیش از آن عمل نمی دانسته که درگیری او با مرد قبطی (برای دادخواهی مرد سبطی) منجر به قتل او خواهد شد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 397

- شعراء - 26 - 21 - 3,7,1

1- فرار موسی (ع) از مصر، در پی کشتن مرد قبطی و ترس از انتقام فرعونیان

ففررت منکم لَمَّا خفتکم

2- اعطای حکمت و دانش به موسی (ع) از سوی پروردگار در پی فرار او از نظام فرعونی

ففررت منکم . . . فوهب لی ربّی حکمًا

واژه «حکم» می تواند مرادف «حکومت» (سرپرستی و تدبیر امور مردم) باشد و نیز می تواند معادل «حکمه» و به معنای دانش و معرفت باشد. برداشت یاد شده بر پایه معنای دوم است.

3- جدایی موسی (ع) از دستگاه فرعون، زمینه اعطای رسالت و سرپرستی بنی اسرائیل به وی از جانب خداوند

ففررت منکم . . . فوهب لی ربّی حکمًا و جعلنی من المرسلین

برداشت یاد شده بدان احتمال است که تفریح «وهب» بر «ففررت» اشاره به تأثیر جدایی موسی (ع) از دستگاه فرعون در شایستگی وی برای دریافت حکم و رسالت داشته باشد. گفتنی است که در برداشت فوق واژه «حکم» به معنای ولایت و سرپرستی گرفته شد و مراد از آن سرپرستی بر بنی اسرائیل و هجرت دادن آنان از سرزمین مصر می باشد.

7- طرح موضوع پیشینه داشتن خط رسالت و بی سابقه نبودن رسالت بشری، از سوی موسی (ع) برای فرعون

و جعلنی من المرسلین

تعبیر «و جعلنی من المرسلین» (مرا از پیامبران قرارداد) به جای «جعلنی رسولاً» (مرا پیامبر قرار داد) می تواند اشاره به مطلب یاد شده باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- شعراء - 26 - 22 - 5,1

1- انتقاد صریح موسی (ع) از فرعون به خاطر به بردگی کشاندن بنی اسرائیل

و تلک نعمه . . . أن عبّدتّ بنی إسرئیل

جمله «و تلک نعمه . . .» استفهامی و به تقدیر «أوتلک...» است. «أن عبّدتّ» می تواند عطف بیان برای اسم اشاره «تلک» و یا منصوب به نزع خافض (لام تعلیل) و به تقدیر «لأن عبّدتّ» باشد. «تعبید» (مصدر «عبّدتّ») به معنای برده و بنده [خود] ساختن است؛ یعنی، آیا این که فرزندان اسرئیل را بنده خود ساخته ای، این نعمتی است که منتّ آن را بر من می نهی.

5 - امتنان فرعون بر موسی (ع) ، امری بی جا و مردود از نظر موسی (ع)

و تلک نعمه تمنّها علیّ أن عبّدتّ بنی إسرئیل

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 23 - 1,4

1 - پرسش انکار آمیز فرعون از موسی (ع) در باره حقیقتی به نام «ربّ العالمین» (پروردگار جهانیان)

قال فرعون و ما ربّ العلمین

واژه «ما» اسم استفهام است و غالباً با آن، از حقیقت اسم مابعدش پرسش می شود. گفتنی است که استفهام یاد شده برای اظهار تعجب به منظور انکار حقیقت مورد پرسش می باشد.

4 - «عن أبی عبداللّه (ع) قال لَمَّا بعث اللّهُ موسیٰ إلی فرعون . . . فقال فرعون «و ما ربّ العالمین» و إنّما

ص: 398

سأله عن كيفية الله فقال موسى « ربّ السماوات و الأرض و ما بينهما إن كنتم موقنين » فقال فرعون متعجباً لأصحابه « ألا تستمعون » أسأله عن كيفية فيجيبني عن الصفات . . . ;

از امام صادق(ع) روایت شده که فرمود: هنگامی که خداوند موسی را به سوی فرعون مبعوث کرد . . . فرعون به موسی(ع) گفت «و ما ربّ العالمین» و سؤال فرعون از موسی درباره کیفیت خداوند بود. موسی(ع) در جواب فرعون گفت: «ربّ السماوات و الأرض و ما بينهما...». فرعون در حالی که تعجب کرده بود به اصحابش گفت: آیا نمی شنوید [چه میگوید؟] من از کیفیت خدا می پرسم و او در جواب من از صفات می گوید...».

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 24 - 3,5,1

1 - اقدام موسی (ع) ، به معرفی پروردگار جهانیان برای فرعون و حاضران مجلس او

قال ربّ السموت و الأرض و ما بينهما إن كنتم موقنين

3 - تلاش موسی (ع) برای زنده ساختن اشتیاق شناخت حق در وجود فرعون و فرعونیان

قال ربّ السموت . . . إن كنتم موقنين

اقدام موسی(ع) به معلق کردن فهم گفته خویش بر شرط (إن كنتم موقنين) می تواند بیانگر مطلب یاد شده باشد.

5 - بیان توحید و یگانگی پروردگار ، مهم ترین پیام عقیدتی موسی (ع) برای فرعونیان

إنا رسول ربّ العلمین . . . قال فرعون و ما ربّ العلمین . قال ربّ السموت و الأر

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 25 - 1,2,3,4

1 - مناظره موسی و فرعون در منظر جمعی از فرعونیان

«حَوْلٌ» به چیزی که شیء را احاطه کرده باشد، گفته می شود. استفهام در «ألا تستمعون» برای اظهار تعجب است. یعنی «[فرعون] به کسانی که پیرامونش بودند [با تعجب] گفت آیا نمی شنوید».

2- شدت انکار و شگفتی فرعون نسبت به سخنان موسی (ع) درباره پروردگار جهانیان

قال رب السموت والأرض... قال لمن حوله ألا تستمعون

لحن استهزاآمیز فرعون بیانگر مطلب یاد شده است.

3- لحن مستکبرانه و تمسخرآمیز فرعون، در برابر منطق محکم موسی (ع)

قال رب السموت والأرض... قال لمن حوله ألا تستمعون

استفهام در جمله «ألا تستمعون» می تواند برای استهزا باشد.

4- فرعون، هنگام شنیدن مواضع اعتقادی موسی (ع) اطرافیان را علیه او تحریک و تهییج کرد.

قال رب السموت والأرض... قال لمن حوله ألا تستمعون

برداشت یاد شده از آن جا است که سخن فرعون می تواند به هدف تحریک و تهییج اطرافیان ادا شده باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 26 - 1

1- دست برداشتن موسی (ع) از تبلیغ رسالت خویش در برابر جوآفرینی و لحن تمسخرآمیز فرعون

ص: 399

قال لمن حوله ألا تستمعون . قال ربكم وربّ آبائكم الأولين

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 27 - 1,2,4

1 - شدت یافتن خشم فرعون نسبت به موسی (ع) با تأکید موسی بر ربوبیت خدای یگانه هستی

قال ربكم وربّ آبائكم الأولين . قال إنّ رسولکم... لمجنون

متهم کردن موسی به جنون، نشان دهنده شدت خشم فرعون است.

2 - فرعون ، عاجز از مقابله با منطوق موسی (ع)

قال إنّ رسولکم... لمجنون

اقدام فرعون به متهم کردن موسی به جنون در مقابل منطوق قوی او، نشانگر عجز و ناتوانی وی می باشد.

4 - استهزا و تهمت ، از ابزار مقابله فرعون با رسالت موسی (ع)

قال لمن حوله ألا تستمعون... قال إنّ رسولکم... لمجنون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 28 - 1,3,9

1 - دست برداشتن موسی (ع) از تبلیغ رسالت خویش در برابر تهمت ها و سخنان ناروای فرعون علیه او

قال إنّ رسولکم... لمجنون . قال ربّ المشرق و المغرب و ما بینهما

3 - اهتمام موسی (ع) به تبیین « ربّ العالمین » علی رغم رویه رو شدن با استهزا و تهمت فرعون

قال لمن حوله ألا تستمعون... إنّ رسولکم... لمجنون. قال ربّ المشرق و المغرب و ما

9 - تحقیر فرعون و فرعونیان از سوی موسی (ع) به خاطر نیندیشیدن در نظام هستی و انکار پروردگار جهان

قال ربّ المشرق و المغرب و ما بینهما إنّ کنتم تعقلون

برداشت یاد شده بدان احتمال است که تعبیر «ان کنتم تعقلون» تعریضی به عدم تعقل فرعون و فرعونیان و مقابله به مثل با اتهام جنون به موسی(ع) باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 29 - 6، 1

1 - روی آوری فرعون به تهدید موسی (ع) با احساس ناتوانی از مقابله با منطوق او

قال لئن اتّخذت إلهًا غیري لأجعلنک من المسجونین

6 - موسی (ع) ، مورد تهدید فرعون به زندانی شدن ، در صورت پذیرش الوهیت غیر او

قال لئن اتّخذت إلهًا غیري لأجعلنک من المسجونین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 30 - 5، 3

3 - اظهار آمادگی موسی ، برای ارائه دلیلی روشن و محسوس (معجزه) بر صدق رسالت خویش

قال أولوجئتک بشیء مبین

مراد از «بشیء مبین» به قرینه آیات بعد، معجزه عصا و ید بیضا است.

5 - اقدام موسی (ع) به ارائه معجزه ، پس از اقامه برهان و دلیل عقلی بر مدعای خویش و کارساز نیفتادن آن

ص: 400

قال رب السموت.. قال... لأجعلنك من المسجونين. قال أولوجئتک بشیء مبین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 31 - 1,2,3

1 - موافقت فرعون با پیشنهاد موسی (ع) مبنی بر ارائه دلیل محسوس و روشن بر صدق رسالت خویش

قال أولوجئتک بشیء مبین . قال فأت به

2 - تردید فرعون نسبت به توان موسی (ع) در ارائه دلیل روشن بر مدعای خویش

قال فأت به إن كنت من الصدقین

برداشت یاد شده، در صورتی است که امر در «فأت به» تعجیزی باشد. بنابراین فرعون بدان جهت که از توانایی موسی نسبت به آن کار اطمینان نداشت، از او خواست تا معجزه خویش را ارائه دهد.

3 - فرعون دلایل آفاقی و انفسی ارائه شده از سوی موسی را گویای صدق ادعای او ندانسته و تنها معجزه را شاهد صدق گفتارش می دانست .

قال رب السموت و الأرض... قال... لأجعلنك من المسجونين . قال أولوجئتک بشیء

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که فرعون دلایل آفاقی و انفسی حضرت موسی را نپذیرفت و ضمن تمسخر آنها، او را به زندان تهدید کرد؛ ولی آن گاه که آن حضرت مسأله معجزه (شیء مبین) را مطرح ساخت، فرعون به ظاهر به آن تن داد و پذیرفت.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 32 - 1,3

1 - اقدام موسی (ع) به افکندن عصای خویش به منظور نشان دادن معجزه ای آشکار به فرعونیان

أولوجئتک بشیء مبین... فألقى عصاه

3- تبدیل عصای موسی (ع) به اژدها، پدیده ای شگفت و دور از انتظار فرعونیان

فَأَلْقَى عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ مُّبِينٌ

برداشت یاد شده از «إِذَا» فجائیه استفاده می شود؛ زیرا این کلمه می رساند که مفاد جمله پس از آن، در یک حالت غیر منتظره انجام شده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 33 - 4

4- ارائه معجزات توسط موسی (ع) در حضور جمع (فرعون و اطرافیان)

و نَزَعَ يَدَهُ فَإِذَا هِيَ بَيْضَاءُ لِلنَّظَرِ

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 34 - 1,2,3,5

1- واکنش حق ستیزانه فرعون در قبال دو معجزه روشن موسی (ع)

قَالَ لِلْمَلَإِ حَوْلَهُ إِنَّ هَذَا لَسِحْرٌ عَلِيمٌ

2- تلاش فرعون برای سحر قلمداد کردن معجزات موسی برای اطرافیان

قَالَ لِلْمَلَإِ حَوْلَهُ إِنَّ هَذَا لَسِحْرٌ عَلِيمٌ

ص: 401

3 - اقرار ناخواسته فرعون به عظمت کار موسی (ع) در ارائه معجزات

إِنَّ هَذَا لَسِحْرٌ عَلِيمٌ

5 - تناقض گویی فرعون ، در اتهام های خویش علیه موسی (ع)

قال إِنَّ رَسُولَكُمْ ... لمجنون ... قال ... إِنَّ هَذَا لَسِحْرٌ عَلِيمٌ

فرعون از یک سو موسی (ع) را مجنون و از سویی دیگر ساحر بسیار دانا و کاردان می خواند و این تناقض گویی آشکاری است که در یک مجلس از فرعون به طور ناخواسته سر زده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 35 - 1,2,3,4,5,6,8

1 - اقدام فرعون برای ایجاد نگرانی در اطرافیان خویش ، نسبت به اهداف نهایی موسی (ع)

یرید أن یخرجکم من أرضکم بسحره

2 - نگرانی فرعون از تأثیر معجزات موسی در اطرافیان

یرید أن یخرجکم من أرضکم بسحره

3 - فرعون با تحریک احساسات قومی و میهنی اطرافیان خود ، درصدد تهییج آنان علیه موسی (ع) بود .

قال ... یرید أن یخرجکم من أرضکم بسحره

4 - دروغ و تزویر ، دو حربه فرعون علیه موسی (ع)

قال ... إِنَّ هَذَا لَسِحْرٌ عَلِيمٌ . یرید أن یخرجکم من أرضکم بسحره

تعبیر «یرید أن یخرجکم...» دروغی آشکار است؛ چه این که موسی (ع) خواهان خارج ساختن بنی اسرائیل از مصر بود و نه قبطیان. و از سوی دیگر در مجموع کلام وی تزویر و فریبکاری نهفته است چه در گفتن «أرضکم» (سرزمین شما) و چه در تعبیر «بسحره» (با جادویش)

5 - بیم فرعون از ناگزیر شدن قبطیان به ترک سرزمین خویش با پیروزی موسی (ع)

یرید أن یخرجکم من أرضکم بسحره

6- مشاوره فرعون با اطرافیان خویش و نظر خواهی از آنان برای مبارزه با موسی (ع)

فماذا تأمرن

«أمر» (مصدر «تأمرن») به معنای فرمان دادن است. مقصود از آن در این جا فرمان مشورتی است. بنابراین «چه فرمان می دهید»؛ یعنی، رأیتان چیست.

8- فرعون، از چاره اندیشی و پیدا کردن راه مبارزه با موسی (ع) - به تنهایی - احساس ناتوانی می کرد.

یرید أن یخرجکم من أرضکم بسحره فماذا تأمرن

مشورت و نظر خواهی فرعون از دیگران - در عین ادعای خدایی - بیانگر ناتوانی او در مبارزه با موسی (ع) می باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 36 - 1,3,4,5

1 - پیشنهاد مشاوران فرعون به خود و انهدان موقتی موسی و هارون (ع) و شتاب نکردن در مجازات آنان (زندانی کردن)

قال لئن اتّخذت إلهًا غیری لأجعلنک من المسجونین . . فماذا تأمرن . قالوا أرجه و

«ارجاء» (مصدر «ارج») به معنای وانهدان و مهلت دادن است. گفتنی است که «ارج» در اصل «ارجی» بوده که لام الفعل آن حذف شده است. ضمیر «ه» ساکن در آخر آن، مفعولی و راجع به موسی می باشد.

ص: 402

3- هارون در کنار موسی (ع) و همراه وی در تمام مراحل مناظره و رو در رویی با فرعون

قالوا أرجه و أخاه

4- صلاح‌الدین مشاوران فرعون، مبارزه با موسی به شیوه ای همسان شیوه خود وی بود و نه زندان و قتل.

قالوا أرجه و أخاه و ابعث فی المدائن حشرین

برداشت یاد شده از آن جا است که منطق فرعون «لأجعلنک من المسجونین» بود؛ ولی مشاوران وی با دیدن معجزات موسی این راه را نپسندیدند؛ بلکه در پیش گرفتن راهی منطقی تر و ظاهراً همسان راه موسی را ترجیح دادند.

5- تدبیر مشاوران فرعون، مبنی بر اعزام اشخاصی به تمام شهرها و گردآوری نیروی لازم جهت مبارزه با موسی (ع) و برادرش

قالوا... و ابعث فی المدائن حشرین

«المدائن» جمع محلّی به «ال» و مفید عموم است؛ یعنی، همه شهرها.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 37 - 1

1- گردآوری تمامی ساحران کارآموده و ماهر برای مقابله با معجزات موسی، طرح مشاوران فرعون بود.

و ابعث فی المدائن حشرین . یأتوک بکلّ سحر علیم

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 38 - 2,3,4

2- گردآوری ساحران در سریع ترین وقت، پس از پیشنهاد مشاوران فرعون

قالوا... و ابعث فی المدائن... فجمع السحره

برداشت یاد شده با توجه به آمدن «فاء» - که بیانگر نبودن فاصله زمانی است - استفاده می شود.

3- گردآوری ساحران، برای هماوردی با موسی (ع) در وقت و روزی معین (پیش از ظهر روز عید) بود.

فجمع السحره لمیقت یوم معلوم

«میقات» به زمان معین گفته می شود و مراد از آن در این جا - به قرینه آیه 59 سوره طه - پیش از ظهر (ضحی) می باشد. مقصود از «یوم معلوم» به دلیل آیه یاد شده روز جشن (یوم الزینه) است و روز جشن همان روز عید می باشد.

4- اهمیت زمان و روز خاص در بازتاب هماوردی موسی (ع) با ساحران در نگاه فرعونیان

فجمع السحره لمیقت یوم معلوم

تصریح به زمان معین، نشانگر اهمیت و نقش آن است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 39 - 1، 2

1 - دعوت همگانی از مردم و تشویق آنان برای اجتماع در صحنه هماوردی موسی (ع) با ساحران

وقیل للناس هل أنتم مجتمعون

استفهام در عبارت «هل أنتم مجتمعون» برای تشویق و ترغیب است.

2 - اطمینان فرعون و درباریان او به غلبه ساحران کارآموده بر موسی (ع)

ص: 403

وقیل للناس هل أنتم مجتمعون

دعوت از مردم، می تواند نشانگر اطمینان فرعونیان به پیروزی ساحران باشد. گفتنی است که تعبیری چون: «لعلنا» و «إن كانوا» - که بیانگر نوعی تردید بوده و در آیه بعدی آمده است - شگردی تبلیغی برای تهییج ساحران بود تا آنان توان خویش را در این راه به کار گیرند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 42 - 6، 1

1 - پاسخ مثبت فرعون، به امتیاز طلبی ساحران برای غلبه بر موسی (ع)

قالوا لفرعون أئن لنا لأجراً... قال نعم

6 - فرعون از پیروزی خود در برابر معجزه موسی (ع) مأیوس شده و تنها به حمایت ساحران چشم دوخته بود.

قال نعم وإنکم إذا لمن المقربین

تلاش فرعون برای جلب حمایت ساحران از خود، به هر قیمت ممکن و بیش از انتظار آنها، گویای برداشت یاد شده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 43 - 2، 3، 1

1 - پیشنهاد موسی (ع) به ساحران، برای پیشقدم شدن در نمایاندن سحر خویش

قال لهم موسی ألقوا ما أنتم ملقون

2 - اطمینان موسی به غلبه خویش و پوچی افسون ساحران

قال لهم موسی ألقوا ما أنتم ملقون

شتاب نداشتن موسی (ع) در ارائه معجزه خویش، حاکی از اطمینان او و تعبیر «ألقوا ما أنتم ملقون» نشانگر بی اعتنایی وی به همه دست

مایه های ساحران است.

3- تلاش ساحران برای انجام کاری شبیه به معجزه موسی

ألقوا ما أنتم ملقون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 44 - 1,2,3,4,7,8

1 - استفاده ساحران از ریسمان و چوب برای انجام سحر خود

فألقوا حبالهم وعصيهم

«حبال» (جمع «حبل») به معنای ریسمان ها و «عَصَى» (جمع «عصا») به معنای چوبدستی ها است.

2 - اقدام ساحران ، پس از پیشنهاد موسی (ع) ، به افکندن ریسمان ها و عصا های خود برای نمایاندن سحر خویش

قال لهم موسى ألقوا .. فألقوا حبالهم وعصيهم

3 - غرور و اطمینان سرشار ساحران به غلبه خویش بر موسی (ع)

وقالوا بعزّه فرعون إنا لنحن الغلبون

4 - تبلیغات روانی ساحران به هنگام انجام عملیات خود

فألقوا .. وقالوا بعزّه فرعون إنا لنحن الغلبون

ص: 404

7 - سعی ساحران بر ارائه کاری قوی تر و چشمگیرتر از معجزه موسی و در عین حال هم سنخ با آن

فَأَلْقُوا جِبَالَهُمْ وَعَصِيَّيَهُمْ

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که ساحران از ریسمان ها و عصاهای متعدد برای مبارزه با معجزه (عصای اژدها شوند) موسی (ع) استفاده کردند.

8 - اقدام ساحران به ستایش فرعون در لحظه شروع عملیات خود، با هدف جلب حمایت او و نزدیک ساختن خویش بهوی

فَأَلْقُوا . . . وَقَالُوا بَعْرَهَ فِرْعَوْنَ إِنَّا لَنَحْنُ الْغَالِبُونَ

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 45 - 1,2,4,5

1 - افکندن موسی (ع) عصای خویش را، در پی ارائه افسون از سوی ساحران

فَأَلْقَى مُوسَى عَصَاهُ

2 - بلعیده شدن ابزار ساحران (ریسمان ها و عصا ها) به وسیله عصای موسی

فَإِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ

4 - غلبه سریع و برق آسای موسی (ع) بر ساحران، در میدان هموردی و در برابر دید همگان

فَأَلْقَى مُوسَى عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ

واژه «إِذَا» معادل ناگهان است؛ یعنی، انداختن عصا همان و بلعیده شدن طناب ها و چوبدستی های ساحران همان.

5 - عصای موسی با بلعیدن ابزار جادویی ساحران، صحنه ای شگفت و به دور از انتظار همگان به وجود آورد.

فَإِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ

برداشت یاد شده از آن جا است که «إِذَا» برای مفاجات است و نشانگر آن است که جمله پس از آن، در یک حالت غیر منتظره واقع شده است.

1 - پی بردن ساحران به حقانیت رسالت موسی (ع) ، در پی مشاهده بطلان افسون خود در برابر معجزه موسی

فإذا هي تلقف ما يأفكون . فألقي السحره سجدين

برداشت یاد شده با توجه به تفریع «ألقي» بر آیه پیش به دست می آید.

2 - به سجده در افتادن بی درنگ ساحران ، با مشاهده معجزه پیروز موسی

فألقي السحره سجدين

به کارگیری «فاء» تعقیب و فعل مجهول «ألقي» بیانگر آن است که ساحران با مشاهده آن منظره عجیب، اختیار از کف دادند و بلافاصله به سجده در افتادند.

1 - اعتراف ساحران به پروردگار جهانیان و ایمان به توحید ربوبی ، پس از مشاهده معجزه موسی و بطلان سحر خویش

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 49 - 4,6,7,8,9,13

4 - اتهام ساحران از سوی فرعون ، به هم دستی با موسی (ع) برای توطئه علیه وی

إِنَّهٗ لَكَبِيرِكُمْ الَّذِي عَلَّمَكُمُ السَّحْرَ

6 - اصرار و پافشاری فرعون بر سحر شمردن معجزه موسی

إِنَّهٗ لَكَبِيرِكُمْ الَّذِي عَلَّمَكُمُ السَّحْرَ

7 - اتهام ساحران از سوی فرعون ، به شاگردی موسی (ع) و یادگرفتن سحر در مکتب او

إِنَّهٗ لَكَبِيرِكُمْ الَّذِي عَلَّمَكُمُ السَّحْرَ

8 - تهدید ساحران مؤمن از سوی فرعون به داشتن فرجامی تیره و وحشتناک

فلسوف تعلمون

9 - ساحران مؤمن به موسی (ع) ، مورد تهدید فرعون به قطع دست و پا و کشیده شدن بر صلیب

لَأَقْطَعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِنْ خَلْفٍ وَأُصْلَبْنَكُمْ أَجْمَعِينَ

13 - ایمان همه ساحران به موسی (ع) و تهدید فرعون به شکنجه و کشتن تمامی آنان

قَالَ آمَنْتُمْ لَهُ ... وَأُصْلَبْنَكُمْ أَجْمَعِينَ

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 50 - 1,2

1 - اعلام آمادگی ساحران مؤمن به موسی (ع) در برابر فرعون برای پذیرش هر شکنجه در راه ایمان خویش

لَأُقَطِّعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِنْ خَلْفٍ .. قَالُوا لِأَضِير

2 - خشم و تهدید شدید فرعون ، فاقد کمترین تأثیر در ساحران مؤمن به موسی (ع)

لَأُقَطِّعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِنْ خَلْفٍ .. قَالُوا لِأَضِير

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 51 - 2

2 - ندامت ساحران از گذشته شرک آلود و غفلت بار خود در پیشگاه خدا

إِنَّا نَطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ لَنَا رَبُّنَا خَطِيئَاتِنَا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 52 - 1,8

1 - وحی خداوند به موسی (ع) در خارج ساختن شبانه بنی اسرائیل از سرزمین مصر

وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنْ أَسْرِ بِعِبَادِي

8 - موسی (ع) ، رهبری پذیرفته شده و مورد اطاعت بنی اسرائیل ، حتی پیش از ترک مصر

وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ مُوسَىٰ أَنْ أَسْرِ بِعِبَادِي إِنَّكُمْ مَتَّبِعُونَ

فرمان الهی به کوچاندن شبانه بنی اسرائیل، در صورتی عملی بود که مجموعه بنی اسرائیل مطیع موسی (ع) بودند و این حرکت مخاطره آمیز را به خاطر اطاعت از وی به جان می خریدند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 56 - 2

2- تشویق مردم از سوی مأموران فرعون ، به تسریع در پیوستن به سپاه وی

و إنا لجمع حذرون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 62 - 1, 2

1- اقدام قاطع موسی (ع) برای زدودن وحشت همراهان خویش و (ترس آنان از گرفتار شدن در کمند سپاه فرعون)

قال أصحاب موسی إنا لمدركون . قال کلاً

2- موسی (ع) ، مطمئن به دست نیافتن سپاه فرعون بر وی و همراهانش

قال کلاً

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 63 - 2, 3, 5, 7

2- وحی الهی به موسی (ع) مبنی بر زدن عصای خویش به دریا

فأوحینا إلی موسی أن اضرب بعصاک البحر

3- شکافته شدن دریا با ضربت عصای موسی و باز شدن راه نجات برای بنی اسرائیل

أَنْ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْبَحْرَ فَانْفَلِقْ

«انفلاق» (مصدر «انفلق») به معنای شکافته شدن است.

5- بنی اسرائیل و فرعونیان، شاهد معجزه ای دیگر از موسی (ع) با شکافتن دریا

أَنْ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْبَحْرَ فَانْفَلِقْ

7- شکافته شدن دریا با عصای موسی و تقسیم شدن آب های آن به دو دیوار؛ چون دو کوه بزرگ

فانفلق فكان كل فرق كالطود العظيم

فعل «کان» در این جا به معنای «صار» است. «فرق» نیز معادل قطعه (پاره) و «طود» مرادف «جبل» (کوه) است. بنابراین «کان کلّ فرق...»؛ یعنی، هر پاره ای از آب دریا، مانند کوهی بزرگ شد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 65 - 1

1- نجات یافتن موسی (ع) و همراهان وی (بنی اسرائیل) از شرّ فرعونیان، با عبور از دریا به اراده الهی بود.

و أنجینا موسی و من معه أجمعین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 67 - 2

2- ماجرای میان موسی (ع) و فرعونیان، نمودی از سنت مستمر الهی در یاری حق و سرکوب باطل

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً

ص: 407

چنان که گفته شد «آیه» به معنای عبرت است و عبرت بودن ماجرای موسی و فرعونیان، در صورتی است که تکرار نظایر آن همواره ممکن باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- نمل - 27 - 7 - 2,4,5,6,7,8,9,10,11,12

2 - بیان دقیق سرگذشت موسی و خانواده اش در وادی طور (ماجرای که به جز خدا کسی از آن خبر نداشت) دلیلی روشن بر آسمانی بودن قرآن

و إِنْكَ لَتَلْقَى الْقُرْآنَ .. إِذْ قَالَ مُوسَى لِأَهْلِهِ

بیان ماجرای موسی در وادی طور، که می تواند دلیلی برای «إِنْكَ لَتَلْقَى الْقُرْآنَ ..» باشد؛ زیرا آن واقعه ای است که جز خدا احدی از آن اطلاع نداشته است.

4 - همراهی خانواده موسی (همسر و فرزندان) با وی در سفر از «مدین»

إِذْ قَالَ مُوسَى لِأَهْلِهِ .. لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ

تعبیر «سناتیکم» و «لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ» (با ضمایر جمع) نشان می دهد که همراهیان موسی بیش از یک نفر بوده اند و تعبیر «أهل» بیانگر آن است که همه آنان از نزدیکان (همسر و فرزندان) او بوده اند.

5 - گرفتاری موسی (ع) و خانواده اش در سردی هوا، تاریکی شب و گم کردن راه در مسیر سفر

إِذْ قَالَ مُوسَى لِأَهْلِهِ .. سَنَاتِيكُمْ مِنْهَا بَخِير... لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ

6 - قرار گرفتن خانواده موسی در شرایط نیاز به دلگرمی و امید

إِذْ قَالَ مُوسَى لِأَهْلِهِ .. سَنَاتِيكُمْ مِنْهَا بَخِير... تَصْطَلُونَ

از تعبیر «إِنِّي آنست ناراً» و «سأتیکم» - که جمله اول به صورت مؤکد به «إِنَّ» و جمله دوم به صورت مؤکد با حرف تنفیس آمده است - استفاده می شود که خانواده موسی در شرایط اضطراب آور و دلهره آمیزی قرار داشتند که موسی می بایست به آنان دلگرمی می داد و امید می بخشید.

7 - آرامش موسی (ع) در شرایط سخت و بحرانی و تلاش وی جهت ایجاد امید و اطمینان در خانواده خود .

إِنِّي ءَانَسْتُ نَارًا سَآتِيكُمُ. .. لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ

8 - مشاهده موسی ، آتشی را از دور در وادی طور

إِنِّي ءَانَسْتُ نَارًا

«ایناس» (مصدر «آنست») معادل «إبصار» (دیدن) است؛ یعنی، آتشی به نظرم رسید.

9 - تنها موسی (ع) ، نظاره گر آتش وادی طور و همراهانش محروم از مشاهده آن

إِنِّي ءَانَسْتُ نَارًا

10 - تصمیم موسی (ع) به حرکت به سمت آتش طور

سَاتِيكُمُ مِنْهَا بَخِيرٌ أَوْ ءَاتِيكُمُ

11 - امید موسی (ع) ، به یافتن اطلاعاتی از محل برافروخته شدن آتش ، برای یافتن راه و ادامه مسیر سفر

سَاتِيكُمُ مِنْهَا بَخِيرٌ

جمله «سَاتِيكُمُ مِنْهَا بَخِيرٌ» به تقدیر «سَاتِيكُمُ مِنْ عُنْدِهَا بَخِيرٌ نَهْتَدِي بِهِ» است؛ یعنی، به زودی از آن جا اطلاعی خواهم آورد که با کمک آن راهمان را پیدا کنیم.

12 - موسی (ع) ، درصدد آوردن پاره ای آتش برای گرم کردن خانواده اش

أَوْ ءَاتِيكُمُ بِشَهَابٍ مِّنْ سَمَوَاتٍ لَّعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ

«شهاب» به شعله آتش و «قبس» به شعله برگرفته از آتش گفته می شود. «اصطلاء» (مصدر «تصطلون») نیز

ص: 408

به معنای گرم شدن است؛ یعنی، یا شعله ای از آتش بگیرم و بیاورم تا با آن، آتش برافروزم، باشد که گرم شوید.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- نمل - 27 - 8 - 3,4,1

1 - ندای خداوند به موسی (ع) در پی رسیدن وی به آتش طور

فلما جاءها نودی

3 - تبریک خداوند به موسی و فرشتگان حاضر در اطراف آتش طور

نودی أن بورک من فی النار و من حولها

برداشت یاد شده بدان احتمال است که «بورک من فی النار» انشای تبریک باشد.

4 - قرار گرفتن موسی (ع) در احاطه آتش طور

نودی أن بورک من فی النار

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- نمل - 27 - 9 - 1,2,3

1 - تأکید خداوند، بر الهی بودن ندای برخاسته از دل آتش وادی طور

نودی أن بورک من فی النار .. یموسی إنه أنا الله

2 - موسی، در شگفتی و حیرت از ندای برآمده از آتش وادی طور

نودی أن بورک من فی النار .. یموسی إنه أنا الله

تصریح خداوند به «إنه أنا الله» می تواند از آن جهت باشد که موسی با شنیدن ندا از درون آتش، در شگفتی فرو رفت و حیران ماند؛ به گونه

ای که سخت نیازمند راهنمایی روشن و صریح بود.

3 - سخن گفتن بیواسطه خدا با موسی در وادی طور

فلما جاءها نودی .. إته أنا الله العزيز الحكيم

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- نمل - 27 - 10 - 8, 6, 4, 3, 2, 1

1 - فرمان خدا به موسی (ع) در وادی طور، مبنی بر افکندن عصای خویش

و ألق عصاک

2 - تبدیل ناگهانی عصای موسی به ماری پرتحرک، در پی افکندن آن بر زمین

فلما رءاها تهتزّ كأنها جانّ

«اهتزاز» (مصدر «تهتزّ») به حرکت تند و سریع گفته می شود. «جانّ» نیز به گفته مفسران، گونه ای از مار باریک است که بسیار چست و چالاک می باشد.

3 - تبدیل عصای موسی به اژدهایی بزرگ اما به چالاکي مار های کوچک

فلما رءاها تهتزّ كأنها جانّ

با توجه به این که در جای دیگر تبدیل عصا به اژدهایی بزرگ (فإذا هی ثعبان مبين) آمده احتمال می رود که تعبیر «کأنها جانّ» در این جا نه از آن باب باشد که عصای موسی در مرتبه نخست به شکل ماری کوچک و در دفعات دیگر به شکل اژدها درآمده بود بلکه تشبیه آن به مار کوچک از جهت حرکت تند و سریعی است که آن مار داشته است.

ص: 409

4- ترس و گریز بی تأمل موسی (ع)، با مشاهده تبدیل عصای دست خویش به ماری چالاک

فلما رءاها تهتّر كأنها جانّ ولی مدبرًا

6- رهنمود خدا به موسی (ع) مبنی بر این که او نباید از عصای مار شده بیم داشته باشد .

یموسی لاتخف

8- اعطای مقام رسالت از جانب خداوند به موسی (ع) در وادی طور

یموسی لاتخف إتی لایخاف لدی المرسلون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- نمل - 27 - 12 - 1

1- فرمان خدا به موسی (ع) مبنی بر فروردن دست در گریبان خویش و خارج ساختن آن با سپیدی جَدّاب و غیرزنده

و أدخل یدک فی جیبک تخرج بیضاء من غیر سوء

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- نمل - 27 - 13 - 2

2- سحر خوانده شدن معجزات الهی موسی، از سوی فرعونیان علی رغم وضوح و روشنی آن

فلما جاءتهم ءایتنا مبصره قالوا هذا سحر مبین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

4 - مردم عصر بعثت ، اطلاعاتی مخدوش و نادرست از داستان موسی و فرعون داشتند .

نتلوا علیک من نیا موسی و فرعون بالحقّ

قید «بالحقّ» نشان می دهد که آنچه در میان مردم عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) از ماجرای موسی (ع) و فرعون مطرح بود، با واقعیت انطباق نداشت.

5 - سوره «قصص» در بردارنده تنها گوشه ای از داستان موسی و فرعون

نتلوا علیک من نیا موسی و فرعون

به کارگیری «من» تبعیه در «من نیا» بیانگر آن است که آنچه در سوره «قصص» مطرح شده؛ تنها بخشی از سرگذشت موسی (ع) و فرعون است و نه همه آن.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 7 - 1,6,7,8,10,11

1 - تولد موسی (ع) ، در فضایی آکنده از خوف و خطر و به دور از چشم دیگران

یذبح أبناءهم . . . و أوحینا إلی أمّ موسی أن أرضعیه

6 - مأموریت مادر موسی از سوی خداوند ، به شیر دادن فرزندش دور از چشم بیگانگان

و أوحینا إلی أمّ موسی أن أرضعیه

7 - شرایط اضطراب آور روحی برای مادر موسی به هنگام ولادت فرزندش و نیز احساس خطر برای او از جانب فرعونیان ، موجب سرگردانی وی در شیر دادن به موسی (ع) بود .

ص: 410

و أوحينا إلى أم موسى أن أرضعیه

توصیه خداوند به مادر موسی برای شیر دادن به فرزندش، می تواند گویای مطلب یاد شده باشد.

8 - مادر موسی ، مأمور افکندن فرزندش به رود نیل در صورت احساس خطر برای وی از جانب فرعونیان

فإذا خفت علیه فألقیه فی الیمّ

واژه «یمّ» به آب زیاد گفته می شود. بدین جهت به دریا «یمّ» گفته می شود و هم به رود بزرگ. در این آیه معنای دوم مراد است و مقصود از آن رود نیل می باشد.

10 - اطمینان بخشی خداوند به مادر موسی و وعده قطعی به بازگرداندن فرزندش به آغوش وی

إنّا رادّوه إليك

11 - برگزیدن موسی (ع) برای مقام رسالت ، وعده الهی به مادرش جهت آرام بخشیدن خاطر وی

ولا تخافی ولا تحزنی . . . و جاعلوه من المرسلین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 8 - 7، 3، 1

1 - برگرفته شدن موسی (ع) از آب نیل به وسیله نزدیکان فرعون

فالتقطه ءال فرعون

«إلتقاط» به معنای برگرفتن چیزی از زمین است و «آل» به کسان و نزدیکان شخص گفته می شود.

3 - برگرفتن موسی (ع) از آب به وسیله فرعونیان ، اقدامی ناخواسته علیه خود آنان

فالتقطه ءال فرعون لیکون لهم عدوّاً و حزناً

7 - کشتن پسران بنی اسرائیل از سوی و برگرفتن موسی (ع) از آب از سوی دیگر ، نمود خطاپیشگی و نابخردی فرعونیان

یذبح أبناءهم . . . فالتقطه ءال فرعون

- قصص - 28 - 9 - 11, 13, 9, 2, 1

1 - انتقال موسی (ع) پس از برگرفته شدن از آب ، به نزد فرعون و همسرش

فالتقطه ءال فرعون . . . و قالت امرأت فرعون قرت عین لی و لک

2 - درخشش برق امید و شادمانی در دیدگان زن فرعون با مشاهده قنடை موسی

و قالت امرأت فرعون قرت عین لی و لک

7 - تحریک شدن غریزه فرزندخواهی زن فرعون با دیدن قنடை موسی

و قالت امرأت فرعون قرت عین لی و لک

9 - زنده گذاشتن موسی (ع) و چشم پوشی از قتل وی ، درخواست آسیه از فرعون

و قالت امرأت فرعون . . . لا تقتلوه

11 - همسر فرعون ، خواستار نگه داری موسی (ع) با امید به منتفع شدن از خدمات وی ، یا برگزیدن او به فرزندى خویش

عسى أن ینفعنا أو نتخذہ ولداً

13 - پذیرفته شدن خواسته آسیه (نگه داری موسی (ع)) از سوی فرعون

و قالت امرأت فرعون . . . لا تقتلوه

سکوت فرعون در برابر خواسته آسیه، نشان از پذیرفته شدن آن از سوی فرعون دارد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 10 - 13، 4، 3، 2، 1

1 - تأثیر ژرف و آرامش بخش وحی الهی در دل مادر موسی

و أوحینا إلی أم موسی . . . و أصبح فؤاد أم موسی فرغاً

«أصبح» معادل «صار» و «فارغاً» مرادف «خالیاً» است. با توجه به ارتباط این آیه با آیه هفتم، تقدیر آن چنین می شود: «و صار فؤاد أم موسی بعد الوحی خالیاً من الخوف و الحزن؛ دل مادر موسی بعد از وحی ما از ترس و اندوه خالی گشت».

2 - دل مادر موسی ، فارغ از ترس و اندوه نسبت به فرجام نوزادش پس از دریافت وحی الهی

و أوحینا إلی أم موسی . . . أن لا تخافی ... و أصبح فؤاد أم موسی فرغاً

3 - اقدام خداوند به محکم ساختن دل مادر موسی ، به منظور پیش گیری از فاش شدن راز نوزادش توسط خود وی

إن کادت لتبدی به لولا أن ربطنا علی قلبها

«ربط» (مصدر «ربطنا») به معنای بستن و محکم کردن است.

4 - اطمینان یافتن مادر موسی به بازگردانده شدن فرزندش به آغوش وی ، پس از دریافت وحی الهی

لولا أن ربطنا علی قلبها لتکون من المؤمنین

9 - راسخ شدن ایمان مادر موسی ، هدف الهی در محکم ساختن دل وی و اطمینان بخشیدن به وی

لولا أن ربطنا علی قلبها لتکون من المؤمنین

13 - قرار داشتن مادر موسی در آستانه افشا کردن راز فرزندش ، به خاطر شدت پریشانی و اضطراب

إن کادت لتبدی به لولا أن ربطنا علی قلبها

جلد

- قصص - 28 - 11 - 10, 9, 8, 7, 5, 4, 1

1 - تبدیل شدن مادر موسی به شخصیتی مصمم و قادر بر انجام کار های سترگ ، پس از دریافت پیام امیدآفرین الهی

و أوحینا إلی أم موسی . . . و قالت لأخته قصیه

جمله «و قالت . . .» عطف بر محذوف است؛ یعنی، «فألقيہ فی الیمّ و قالت لأخته قصیه». مادر موسی پس از دریافت وحی، اقدام به انداختن فرزندش در رود نیل کرد؛ با این که پیش از آن از فرط ترس و نگرانی نزدیک بود راز فرزندش را فاش سازد. این موضوع، بیانگر مطلب یاد شده است.

4 - مأموریت خواهر موسی از سوی مادر برای دنبال کردن موسی در پی افکنده شدنش در آب نیل

و قالت لأخته قصیه

5 - حضور خواهر موسی در کنار مادر ، هنگام افکندن موسی در رود نیل

و قالت لأخته قصیه

7 - خواهر موسی ، از دور نظاره گر سرنوشت برادر خود بر روی آب نیل

فبصرت به عن جُنُب

«جُنُب» معادل دور است؛ یعنی، او موسی را از دور زیر نظر گرفت.

8 - خواهر موسی ، شاهد برگرفته شدن برادرش از آب به وسیله کسان فرعون

فبصرت به عن جُنُب

برداشت یاد شده بر پایه این احتمال است که «بصرت به..» به این معنا باشد که خواهر موسی ، از دور دید که فرعونیان او را از آب گرفتند.

9 - تلاش خواهر موسی برای اطلاع نیافتن دیگران ، از پی جویی سرنوشت آن کودک به وسیله او

فبصرت به عن جُنُب

10 - پی جویی خواهر موسی ، از دید فرعونیان پنهان بود .

فبصرت به عن جُنُب و هم لایشعرون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 12 - 1,2,4,5,6,7,8

1 - احضار دایگان به کاخ فرعون ، برای شیر دادن به موسی (ع)

و حرّما علیه المراضع من قبل فقالت هل أدلکم علی أهل بیت یکفلونه لکم

2 - امتناع موسی (ع) از گرفتن پستان دایگان

و حرّما علیه المراضع من قبل

4 - انس گرفتن پیشین موسی با آغوش و شیر مادر ، باعث امتناع او از خوردن شیر دایگان شد .

و أوحینا إلی أمّ موسی أن أرضعیه .. و حرّما علیه المراضع من قبل

خداوند پیش از این، به مادر موسی فرمان داد وی را شیر دهد. از تعبیر «حرّما علیه المراضع من قبل» استفاده می شود که فلسفه آن دستور، این بود که ذائقه موسی (ع)، تنها با پستان و شیر مادرش شکل بگیرد، تا از گرفتن پستان دیگران امتناع ورزد.

5 - درماندگی خاندان فرعون از یافتن دایه ای مناسب و مورد پذیرش موسی (ع) و اقدام خواهر وی برای بهره گیری از آن فرصت

حرّما علیه المراضع من قبل فقالت هل أدلکم

6 - حاضر شدن خواهر موسی در جمع خاندان فرعون و دایگان

و حرّما علیه المراضع من قبل فقالت هل أدلکم

7 - اقدام به موقع خواهر موسی ، برای بازگرداندن وی به آغوش مادر

و حرّما علیه المراضع .. قالت هل أدلکم علی أهل بیت یکفلونه

8 - اعلام آمادگی خواهر موسی ، برای راهنمایی کسان فرعون به خانواده ای مناسب جهت سرپرستی وی

قالت هل أدلکم علی أهل بیت یکفلونه لکم و هم له نصحون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 13 - 1,3,7,9,10,14

1 - به ثمر رسیدن تلاش خواهر موسی ، در بازگرداندن برادر خویش به آغوش مادر

قالت هل أدلکم علی أهل بیت .. فرددنه إلی أمّه

خواهر موسی با دنبال کردن برادر، ورود به کاخ فرعون و بالاخره استفاده از فرصت به دست آمده، توانست موسی را به مادرش بازگرداند.

3 - غلبه اراده الهی بر خواست و تصمیم فرعون در نابود کردن موسی (ع)

ص: 413

يَذْبَحُ أَبْنَاءَهُمْ . . . فَرَدَدْنَاهُ إِلَىٰ أُمِّهِ

موسی(ع) زمانی به دنیا آمد که فرعون به بهانه از بین بردن او، هر کودک پسر بنی اسرائیلی را سر می برید؛ اما خداوند حوادث را طوری ترتیب داد که شخص فرعون به حمایت از موسی(ع) برخیزد و او را تحت سرپرستی خود قرار دهد.

7- شادی کردن مادر موسی و زدایش غم از دل وی ، از هدف های خداوند در بازگرداندن موسی (ع) به دامن وی

فَرَدَدْنَاهُ إِلَىٰ أُمِّهِ كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَ تَلْتَاحِزْنَ

کلمه «کی» به اصطلاح، «تعلیلیه» و بیانگر هدف الهی در بازگرداندن موسی به دامن مادرش می باشد. در این آیه به دو هدف اشاره شده است: الف) شاد شدن مادر موسی و زدودن غم و اندوه ناشی از فراق فرزند. ب) عمل کردن خدا به وعده خود و یقین پیدا کردن مادر موسی به حقانیت وعده های الهی. برداشت یاد شده بیان مضمون هدف نخست است.

9- وعده خدا به مادر موسی ، مبنی بر بازگرداندن فرزندش به آغوش وی

و لتعلم أنّ وعد الله حقّ

این آیه اشاره به وعده ای دارد که خداوند قبلاً به مادر موسی داده بود: «ما او را قطعاً به تو باز خواهیم گرداند»، (إِنَّا رَادُّوهُ إِلَيْكَ).

10- یقین پیدا کردن مادر موسی به درستی و تخلف ناپذیر بودن وعده های خداوند ، یکی دیگر از اهداف بازگرداندن موسی (ع) به آغوش وی

فَرَدَدْنَاهُ إِلَىٰ أُمِّهِ . . . و لتعلم أنّ وعد الله حقّ

14- « عن محمد بن مسلم قال : . . . قلت لأبي جعفر (ع) فكم مكث موسى غائباً عن أمه حتى رده الله عليها؟ قال : ثلاثة أيام . . . »

محمد بن مسلم می گوید:.. از امام باقر(ع) سؤال کردم: موسی(ع) چند روز از مادرش غایب بود تا این که خداوند او را دوباره به دامن او برگردانید؟ حضرت فرمود: سه روز...».

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 14 - 1

1- سپری شدن دوران کودکی و نوجوانی موسی (ع) و رسیدن او به مرحله جوانی ، بی هیچ حادثه درخور بیان

فَرَدَدْنَاهُ إِلَىٰ أُمِّهِ . . . وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَاسْتَوَىٰ

تعبیر «بلغ اشدّه» کنایه از رسیدن شخص به دوره جوانی است؛ زیرا نوعاً بلوغ فکری انسان هم زمان با رسیدن وی به مرحله جوانی است. بنابراین پرداختن قرآن به حوادث روزگار جوانی موسی (ع) و بعد از آن و مسکوت گذاشتن دوران پیش از جوانی (کودکی و نوجوانی)، نشانگر آن است که کودکی و نوجوانی او در کمال آرامش سپری شده بود و در این مدت حادثه ای درخور بیان برای وی روی نداده بود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 15 - 1,3,4,7,8,9,10

1 - ورود موسی (ع) به شهر مصر ، در ساعت استراحت و غفلت و بی خبری مردم

و دخل المدینه علی حین غفله من أهلها

«غفلت» به معنای بی خبری و مراد از «علی حین غفله من أهلها» (ساعت بی خبری مردم شهر) زمانی است

ص: 414

که مردم دست از کسب و کار می کشند و به خانه هایشان برمی گردند و از آنچه در شهر می گذرد بی خبر می مانند.

3- برخوردار موسی (ع) در شهر مصر، با زد و خورد دو مرد به قصد کشتن یکدیگر

فوجد فیها رجلین یقتلان

واژه «یقتلان» نشان می دهد که نزاع میان آن دو مرد، نزاعی عادی نبوده است؛ بلکه آن دو به قصد کشتن، همدیگر را می زدند.

4- یکی از دو مرد در حال زد و خورد، اسرائیلی و از پیروان موسی (ع) و دیگری قبطی و از دشمنان او بود.

هذا من شیعتہ و هذا من عدوہ

7- استغاثه و یاری طلبی مرد بنی اسرائیلی، از موسی (ع) علیه فرد قبطی

فاستغثه الذی من شیعتہ علی الذی من عدوہ

8- اقدام بی درنگ موسی (ع) برای حمایت از مرد بنی اسرائیلی علیه فرد قبطی

فوکزه موسی

«فاء» در «فوکزه» فصیحه و عطف بر جمله محذوف است؛ یعنی، «فأقبل موسی علی الذی من عدوہ فوکزه». گفتنی است که «اقدام بی درنگ» از به کارگیری «فاء» - که بیانگر عدم وجود فاصله میان یاری طلبی مرد اسرائیلی و پاسخ مثبت موسی (ع) به وی است - استفاده می شود.

9- حمله موسی (ع) به فرد قبطی و وارد آوردن ضربه مشت بر وی

فوکزه موسی

«وَكَزًا» (مصدر «وَكَزًا») زدن با مشت است.

10- جان باختن فرد قبطی با ضربه مشت موسی

فوکزه موسی قفضی علیه

عبارت «قضی علیه» مرادف با «قتله» است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- قصص - 28 - 16 - 2، 1

1 - قتل مرد قبطی ، ظلم موسی (ع) به خود و باعث به خطر افتادن جان او از سوی فرعونیان

فوکزه موسی فقضی علیه .. . قال ربّ ائنی ظلمت نفسی

موسی(ع) در پیشگاه پروردگار اعتراف کرد که مرتکب خطای بزرگی شده و با کشتن مرد قبطی، در معرض خطری جدی قرار گرفته است.

2 - اعتراف صریح موسی (ع) در پیشگاه پروردگار ، به اشتباه خویش در قتل مرد قبطی و درخواست آمرزش از ساحت او و نجات از شرّ فرعونیان

قال ربّ ائنی ظلمت نفسی فاغفرلی

مقصود موسی(ع) از آمرزش در «اغفرلی» زدوده شدن پی آمد کار وی و رهایی از انتقام فرعونیان است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 18 - 1، 2، 3، 4، 5، 6، 7، 8

1 - به هم ریختن آرامش موسی در پی کشته شدن مرد قبطی به دست وی

فوکزه موسی فقضی علیه .. . فأصبح فی المدینه خائفًا یتربّب

ص: 415

2- موسی (ع)، پس از حادثه قتل مرد قبطی به کاخ فرعون بازنگشت .

فأصبح في المدينة

3- درنگ موسی (ع) تا بامداد روز بعد در شهر، همراه با هراس و انتظار پیشامد حادثه ای ناگوار برای خویش

فأصبح في المدينة خائفاً يترقب

«ترقب» (مصدر «يترقب») معادل «انتظار» است؛ یعنی، «ينتظر وقوع المكروه به». مفعول «يترقب» نیز حذف شده است.

4- برخورد مجدد موسی (ع) با فریاد کمک طلبی مرد اسرائیلی (همان که روز پیش از وی یاری خواسته بود) در بامداد روز بعد

فأصبح في المدينة .. فإذا الذي استنصره بالأمس يستصرخه

«إستصرخ» (مصدر «يستصرخ») به معنای سردادن فریاد کمک خواهی است.

5- درگیری دوباره مرد اسرائیلی با فردی دیگر از قبطیان در روز بعد

فإذا الذي استنصره بالأمس يستصرخه

6- نزاع مجدد مرد اسرائیلی - آن هم با پیشامد حادثه روز پیش - امری غیر مترقبه و دور از انتظار برای موسی (ع)

فإذا الذي استنصره بالأمس يستصرخه

مطلب یاد شده با توجه به آمدن «إذا»ی فجائیه به دست می آید.

7- برانگیخته شدن خشم موسی (ع) با مشاهده مرد اسرائیلی در حال درگیری مجدد با یکی دیگر از قبطیان

قال له موسى إنك لغويّ مبين

8- پرخاش کردن موسی (ع) نسبت به مرد اسرائیلی

قال له موسى إنك لغويّ مبين

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - اقدام موسی (ع) به حمله به مرد قبطی و وارد کردن ضربه سخت و کوبنده بر وی

فلما أن أراد أن يبطش بالذی هو عدوُّ لهما

«بطش» (مصدر «یبطش») به دست گشودن برای هجوم قهرآمیز گفته می شود.

3 - برداشت اشتباه مرد اسرائیلی از تصمیم موسی (ع)

قال یموسی أترید أن تقتلنی

4 - اعتراض مرد اسرائیلی به موسی (ع) به توهم این که او بر کشتن وی تصمیم گرفته است .

قال یموسی أترید أن تقتلنی

5 - افشا شدن راز قتل مرد قبطی به وسیله مرد اسرائیلی

قال یموسی . . . کما قتلت نفسًا بالأمس

6 - متهم شدن موسی (ع) از سوی مرد اسرائیلی به داشتن انگیزه های جبارانه و روحیه ظلم و تجاوزگری

إن ترید إلا أن تكون جبارًا فی الأرض

7 - عاری بودن از انگیزه های اصلاح طلبانه ، اتهام دیگر مرد اسرائیلی به موسی (ع)

و ما ترید أن تكون من المصلحین

ص: 416

- قصص - 28 - 20 - 1,2,3,4,5

1 - ورود شتابزده مردی ناشناس از دورترین نقطه شهر به حضور موسی (ع)

و جاء رجل من أقصا المدينة يسي

2 - مرد ناشناس ، حامل خبری مهم و سرنوشت ساز برای موسی (ع) بود .

قال يموسى إنَّ الملاً يأترون بك ليقتلوك

3 - مشاوره سران حکومت فرعون درباره کشتن موسی (ع)

إنَّ الملاً يأترون بك ليقتلوك

«إتتمار» (مصدر «يأترون») به معنای مشورت و رایزنی است.

4 - شنود گفت و گوهای سران حکومت فرعون به وسیله مرد ناشناس و رساندن سریع آن به موسی (ع)

و جاء رجل .. قال يموسى إنَّ الملاً يأترون بك ليقتلوك

5 - مرد ناشناس ، خواهان خروج بی درنگ موسی (ع) از شهر بود .

فاخرج

- قصص - 28 - 21 - 1,2,5

1 - خارج شدن موسی (ع) از شهر مصر ، در پی توصیه مرد ناشناس

قال يموسى ... فاخرج ... فخرج منها خائفاً

2- موسی (ع) نگران پیش آمدن حادثه ای ناگوار برای خویش ، به هنگام خروج از شهر مصر بود .

فخرج منها خائفًا يترقب

«تَرَقَّبُ» (مصدر «يترقب») به معنای انتظار است. در این جا مفعول «يترقب» حذف شده است؛ یعنی، «ينتظر وقوع المكروه به».

5- نیایش موسی (ع) به درگاه پروردگار ، برای نجات خویش از شر فرعونیان

قال ربّ نجّني من القوم الظالمين

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 22 - 4، 1

1- تلاش موسی (ع) پس از خروج از شهر مصر ، برای رساندن خود به سمت منتهی به مدین

فخرج منها . . . و لَمَّا تَوَجَّهَ تَلْقَاءَ مَدِينٍ

تعبیر «لَمَّا تَوَجَّهَ . . .» نشان می دهد که موسی (ع) هم زمان با خارج شدن از شهر مصر، در جهت مدین قرار نداشت؛ بلکه مدتی راه پیمود تا خود را در آن سمت قرار دهد.

2- قرار گرفتن موسی (ع) در جهت منتهی به مدین و روانه شدن وی به سوی آن

و لَمَّا تَوَجَّهَ تَلْقَاءَ مَدِينٍ

«تَوَجَّهَ» (مصدر «توجه») به معنای روی آوردن و «تلقاء» معادل جانب است. «و لَمَّا تَوَجَّهَ تَلْقَاءَ مَدِينٍ»؛ یعنی، «لَمَّا صرف وجهه هذاه مدین»، «همین که روی به جانب مدین آورد...».

4- موسی (ع) ناآشنا به راه منتهی به مدین

و لَمَّا تَوَجَّهَ تَلْقَاءَ مَدِينٍ قَالَ عَسَى رَبِّي أَن يَهْدِيَنِي سَوَاءَ السَّبِيلِ

ص: 417

مطلب یاد شده با توجه به نیایش موسی (ع) به دست می آید.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 23 - 20، 9، 7، 6، 4، 3، 2، 1

1 - موسی (ع) مسافت میان مصر تا مدین را بدون حادثه ای در خور بیان طی کرد .

فخرج منها .. و لَمَّا وُرد ماء مدین

پرداختن قرآن به مقطع ورود موسی (ع) به حوالی مدین و سکوت از حوادث بین راه، نشان می دهد که برای وی از مصر تا مدین رخداد درخور ذکری اتفاق نیفتاده بود.

2 - ورود موسی (ع) به حوالی مدین در اثنای روز

و لَمَّا وُرد ماء مدین وجد علیه أُمَّه من الناس یسقون

3 - ورود موسی (ع) به محل آب شرب مدین هم زمان با آمدن چوپانان برای آب دادن دام هایشان

و لَمَّا وُرد ماء مدین وجد علیه أُمَّه من الناس یسقون

4 - روبرو شدن موسی (ع) با جمعیت انبوهی از چوپانان بر سر آب مدین

و لَمَّا وُرد ماء مدین وجد علیه أُمَّه من الناس یسقون

کلمه «أُمَّه» به جماعتی از مردم گفته می شود و نکره آمدن آن، نشان دهنده کثرت چوپانان است.

6 - جلب توجه موسی (ع) به دوزن تنها که به جای آب دادن به گوسفندانشان، آنها را از نزدیک شدن به آب باز می داشتند .

و وجد من دونهم امرأتین تذودان

«ذود» (مصدر «تذودان») به معنای دور کردن است؛ یعنی، آن دوزن گوسفندانشان را دور می کردند و نمی گذاشتند که به آب نزدیک شوند. گفتنی است، که دوزن - چنان که از عبارت های بعد استفاده می شود - دختران شعیب بودند.

7 - پرسش موسی (ع) از دختران شعیب درباره انگیزه آنان از منع کردن گوسفندانشان از آب

«خطب» معادل «شان» است؛ یعنی، «ما الذی حملکما علی الذود؛ چه چیزی شما را بر این کار وا می دارد؟»

9- دختران شعیب به پرسش موسی پاسخ دادند .

قالتا لانسقی

20- تقارن هجرت موسی (ع) به مدین با دوران پیری شعیب (ع)

قالتا .. و أبونا شیخ کبیر

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 24 - 1,3,4,5,6,7,10

1 - برانگیخته شدن عواطف موسی (ع) با شنیدن پاسخ دختران شعیب

قالتا لانسقی .. فسقی لهما

3 - اقدام بی درنگ موسی (ع) به آب دادن گوسفندان دختران شعیب پس از شنیدن اظهارات آنان

قالتا .. و أبونا شیخ کبیر . فسقی لهما

تعبیر «فسقی لهما» با «فا»ی عاطفه - که برای عدم تراخی است - بیانگر مطلب یاد شده است.

4 - بازگشتن موسی (ع) به سایه جهت استراحت ، پس از آب دادن گوسفندان دختران شعیب

ص: 418

ثُمَّ تَوَلَّى إِلَى الظِّلِّ

5- هم زمانی هجرت موسی (ع) به مدین با فصل گرما

ثُمَّ تَوَلَّى إِلَى الظِّلِّ

6- کمک رسانی موسی (ع) به دختران شعیب ، علی رغم خستگی و گرسنگی شدید وی

ثُمَّ تَوَلَّى إِلَى الظِّلِّ فَقَالَ رَبِّ إِنِّي لَمَّا أَنْزَلْتَ إِلَيَّ مِنْ خَيْرٍ فَقِيرٌ

7- اظهار گرسنگی و نیاز در پیشگاه خداوند از سوی موسی (ع) و درخواست کمک از ساحت او

فَقَالَ رَبِّ إِنِّي لَمَّا أَنْزَلْتَ إِلَيَّ مِنْ خَيْرٍ فَقِيرٌ

10- « عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ (ع) فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ حِكَايَةَ عَنْ مُوسَى (ع) « رَبِّ إِنِّي لَمَّا أَنْزَلْتَ إِلَيَّ مِنْ خَيْرٍ فَقِيرٌ » فَقَالَ : سَأَلَ الطَّعَامَ ;

از امام صادق(ع) درباره سخن خداوند - عَزَّ وَجَلَّ - که از قول موسی(ع) حکایت کرده «رَبِّ إِنِّي لَمَّا أَنْزَلْتَ إِلَيَّ مِنْ خَيْرٍ فَقِيرٌ» روایت شده که موسی(ع) [با این سخن] درخواست طعام کرد».

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 25 - 12، 8، 9، 7، 4، 1

1- بازگشت یکی از دختران شعیب نزد موسی به فرمان پدر

فَجَاءَتْهُ إِحْدَاهُمَا .. . قَالَتْ إِنَّ أَبِي يَدْعُوكَ

4- دختر شعیب ، پیامدار دعوت پدرش از موسی (ع)

قَالَتْ إِنَّ أَبِي يَدْعُوكَ

7- پذیرش دعوت شعیب از سوی موسی (ع) و رفتن وی به نزد او

قَالَتْ إِنَّ أَبِي يَدْعُوكَ .. . فَلَمَّا جَاءَهُ

8- گفت وگویی موسی (ع) با شعیب و بیان سرگذشت خویش برای وی

فلما جاءه وقص عليه القصص

9- اقدام شعیب به دلداری موسی (ع) رفع نگرانی و ترس از وی و اعلام نجات یافتنش از شر فرعونیان

قال لاتخف نجوت من القوم الظلمین

12- « عن البنظلی قال : سألت الرضا (ع) عن قوله تعالی « إنَّ أبی یدعوك لیجزیک أجر ما سقیت لنا » أهی التی تزوج بها؟ قال : نعم .

؛ ..

از بنظلی نقل شده که گفت: از امام رضا(ع) درباره قول خدای تعالی: «إنَّ أبی یدعوك. ..» پرسیدم: آیا دختری که نزد موسی آمد و گفت پدرم تو را خواسته ... همان دختری بود که بعداً موسی(ع) با او ازدواج کرد؟ فرمود: آری...».

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 26 - 12، 9، 7، 6، 3، 1

1 - پیشنهاد یکی از دختران شعیب به پدر برای استخدام موسی (ع)

قالت إحدیهما یأبت استتجره

3- ستایش دختر شعیب از موسی (ع) نزد پدر

إنَّ خیر من استتجرت القویّ الأمین

6- موسی (ع)، مردی نیرومند و شخصیتی امین در دیدگاه دختر شعیب

ص: 419

إِنَّ خَيْرَ مَنْ اسْتَجَرَتِ الْقَوَى الْأَمِينِ

7- موسی (ع)، از دیدگاه دختر شعیب، بهترین و شایسته ترین مرد برای نگه داری دام هایشان

قالت إحدیهما .. إِنَّ خَيْرَ مَنْ اسْتَجَرَتِ الْقَوَى الْأَمِينِ

9- استقبال شعیب (ع) از پیشنهاد دختر خویش برای استخدام موسی (ع)

إِنَّ خَيْرَ مَنْ اسْتَجَرَتِ الْقَوَى الْأَمِينِ

سکوت شعیب(ع) در برابر پیشنهاد دختر خویش، نشانگر پذیرفته شدن آن از سوی وی می باشد. آیه بعد نیز گویای همین مطلب است.

12- «عن الرضا (ع): ... و لَمَّا قَالَتْ: «استأجره إِنَّ خَيْرَ مَنْ اسْتَأْجَرَتِ الْقَوَى الْأَمِينِ» قال أبوها كيف علمت ذلك؟ قالت لَمَّا أُتِيَتْهُ بِرِسَالَتِكَ فَأَقْبَلَ مَعِيَ قَالَ كَوْنِي خَلْفِي وَدَلِّيْنِي عَلَى الطَّرِيقِ ...»

از امام رضا(ع) روایت شده [است که فرمود] آن گاه که دختر شعیب به پدرش گفت: موسی را اجیر کن؛ چون بهترین اجیر کسی است که نیرومند و امین باشد؛ پدر گفت: چگونه به این حقیقت پی برده ای؟ گفت: آن گاه که پیام تو را برای او بردم با من همراه شد و گفت: تو پشت سر من باش و راه را به من نشان ده. «...».

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 27 - 28 - 1,2,4,13,15,16

1 - تصمیم شعیب (ع) به ایجاد پیوند زناشویی میان موسی (ع) و یکی از دو دختر خود

قال إني أريد أن أنكحك إحدى ابنتي هتين

2 - اقدام شعیب (ع) به در میان گذاشتن تصمیم خود با موسی (ع) در حضور دخترانش و با رضایت آنان

قال إني أريد أن أنكحك إحدى ابنتي هتين

اسم اشاره «هاتین» نشان دهنده آن است که هر دو دختر شعیب، در آن لحظه حضور داشتند. گفتنی است که حضور دختران شعیب حکایت از رضایت آنان نسبت به مسأله ازدواج با موسی(ع) دارد.

4- شعیب (ع)، خواستار حداقل هشت سال و حداکثر ده سال کار (شبانگی گوسفندان)، از موسی در قبال ازدواج با یکی از دخترانش بود.

قال إني أريد أن أنكحك . . . علي أن تأجرني ثمنى حجج فإن أتممت عشرًا فمن عندك

«حجج» جمع «حجه» است و مراد از آن «سنین» می باشد؛ یعنی، «علی آن تأجرنی ثمانی سنین».

13 - آزاد گذاشتن موسی (ع) از سوی شعیب (ع) در انتخاب کردن حداقل مهر (هشت سال کار) یا حداکثر آن (ده سال کار)

علی أن تأجرنی ثمنی حجج فإن أتممت عشرًا فمن عندك

15 - شعیب (ع)، نگران رد شدن پیشنهاد وی از سوی موسی (ع)

و ما أريد أن أشقّ عليك

این که حضرت شعیب (ع) بلافاصله اعلام می کند من قصد ندارم بر تو سخت بگیرم، در بردارنده نوعی درخواست از سوی شعیب (ع) است که موسی (ع) پیشنهاد او را رد نکند.

16 - تضمین مدارا کردن با موسی (ع) و سخت نگرفتن بر وی در کارها از سوی شعیب (ع)

و ما أريد أن أشقّ عليك

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 28 - 1,2,7

ص: 420

1 - پذیرفته شدن پیشنهاد شعیب (هشت تا ده سال کار در قبال ازدواج) از سوی موسی (ع)

قال إني أريد . . . أيما الأجلين قضيت فلاعدون عليّ

2 - موسی (ع) خواهان ملزم نشدن از سوی شعیب به ادامه کار ، پس از اتمام مدت اول (هشت سال) در صورت عدم تمایل به ادامه کار و مجبور نشدن به ترک کار در صورت تمایل به اتمام مدت دوم (ده سال)

أيما الأجلين قضيت فلاعدون عليّ

جمله «لاعدوان عليّ» انشا در قالب اخبار است. بنابراین مقصود این است که من هر یک از دو مدت را بخواهم پایان ببرم، نباید برخلاف خواسته ام مرا مجبور کنی.

7 - موسی (ع) خدا را بر قرارداد میان خود و شعیب (ع) گواه گرفت .

قال ذلك بيني وبينك . . . والله على ما نقول وكيل

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 29 - 1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11

1 - اقامت موسی در مدین تا پایان مدت قراردادش با شعیب (ع)

فلما قضی موسی الأجل

«قضاء» (مصدر «قضی») به معنای تمام کردن و به پایان رساندن است. «الأجل» اشاره به مدتی دارد که میان موسی و شعیب (ع) مقرر شده بود.

2 - هجرت موسی (ع) به همراه همسر و فرزندانش از مدین ، پس از پایان یافتن مدت قراردادش با شعیب (ع)

فلما قضی موسی الأجل و سار بأهله

گرچه واژه «أهل» انصراف به زوجه دارد؛ لکن با توجه به تعبیر «امکثوا» (با خطاب جمع) معلوم می شود علاوه بر همسر حداقل دو نفر دیگر نیز - که به احتمال قوی فرزندانش بوده اند - او را همراهی می کردند.

3 - ورود موسی (ع) به صحرای سینا در مهاجرت از مدین

ءانس من جانب الطور نارًا

«طور» معادل «جبل» (کوه) است و مراد از آن، طور واقع در سرزمین سینا می باشد.

4- موسی (ع) آتشی را در سمت وادی طور مشاهده کرد .

ءانس من جانب الطور نارًا

«ایناس» (مصدر «آنس») مرادف «إبصار» (دیدن) است. بنابراین «آنس»؛ یعنی، «بصر و رأی».

5- موسی (ع) خانواده اش را از وجود آتش در وادی طور آگاه کرد .

قال لأهله امكثوا إني ءانست نارًا

6- تنها موسی (ع) نظاره گر آتش وادی طور بود .

إني ءانست نارًا

نسبت داده شدن مشاهده آتش به موسی (ع) و نیز نکره آمدن «نارًا»، نشان دهنده آن است که آتش مزبور، تنها به وسیله موسی (ع) قابل مشاهده بوده است.

7- تصمیم موسی (ع) به آوردن آتش از وادی طور، برای گرم کردن خانواده اش

قال لأهله امكثوا .. أو جذوه من النار لعلكم تصطلون

«إصطلاء» (مصدر «تصطلون») به معنای خود را گرم کردن است.

8- موسی (ع) از خانواده اش خواست که تا بازگشت وی از وادی طور درنگ نکنند .

ص: 421

قال لأهله امكثوا .. لعلى آتيكم منها بخبير أو جذوه من النار

9- تحير و سرگردانی موسی (ع) و خانواده اش ، در صحرای سینا به خاطر گم کردن راه

لعلى آتيكم منها بخبير

تعبیر آیه ده سوره «طه» در این مورد (لعلى آتيكم منها بقبس أو أجد على النار هدى) به روشنی، دلالت بر مطلب یاد شده دارد.

10- موسی (ع) ، امیدوار به یافتن کسی یا کسانی در کنار آتش و کسب اطلاع از آنان درباره راه

قال لأهله امكثوا .. لعلى آتيكم منها بخبير

11- «عن أبي جعفر (ع) قال : لما قضى موسى الأجل و سار بأهله نحو بيت المقدس أخطأ الطريق ليلاً» فقال لأهله امكثوا إني آنست ناراً» ... ;

از امام باقر(ع) روایت شده که فرمود: هنگامی که قرارداد موسی [با شعیب] پایان یافت و همراه با اهلس به سوی بیت المقدس رهسپار گردید، شب هنگام راه را گم کرد. پس به اهلس گفت: «امكثوا إني آنست ناراً»...».

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 30 - 3، 6، 2، 1

1 - موسی (ع) برای بردن آتش ، خود را به وادی طور رساند .

لعلى آتيكم منها .. أو جذوه من النار ... فلما أتيتها

2- آتش طور ، وسیله ای برای کشاندن موسی (ع) به وادی طور ، جهت سخن گفتن خدا با وی و دریافت رسالت الهی

فلما أتيتها نودی .. يموسى إني أنا الله رب العلمين

3- آمدن ندای الهی به موسی (ع) از درختی واقع در جانب راست وادی طور ، هم زمان بانزدیک شدن وی به آتش

فلما أتيتها نودی من شطى الواد .. من الشجرة

«شاطئ» به معنای «جانب» است و «الأيمن» - مقابل «الأيسر» (چپ) - صفت برای شاطئ» می باشد. بنابراین «شاطئ الواد الأيمن»؛ یعنی، طرف راست وادی.

6 - اقدام خداوند به معرفی خود در آغاز مکالمه اش با موسی (ع)

یَمُوسَىٰ إِنِّي أَنَا اللَّهُ

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 31 - 4، 7، 3، 2

2 - تحرک شدید و تند و تیز عصای موسی در پی افکندن آن بر زمین

فَلَمَّا رَأَاهَا تَهْتَزُّ كَأَنَّهَا جَانٌّ

«إهتزاز» (مصدر «تهتز») به معنای به حرکت در آمدن است. تشبیه حرکت عصای اژدها شده موسی به حرکت مار کوچک (جان)، بیانگر آن است که عصای مار شده - علی رغم این که ماری بزرگ بود - چنان چالاک بود که گویا ماری کوچک است.

3 - فرار بی درنگ موسی (ع) در پی مشاهده عصای خود بسان ماری چست و چالاک

فَلَمَّا رَأَاهَا تَهْتَزُّ كَأَنَّهَا جَانٌّ

4 - ندا و فرمان خدا به موسی (ع) مبنی بر پیش آمدن و نترسیدن از عصای مار شده خویش

ص: 422

7 - « عن أبي عبد الله (ع) . . . فلما قضى موسى الأجل و سار بأهله نحو بيت المقدس فنودي . . . أن ألق عصاك فلما رآها تهتز كأنها جانّ ولىّ مدبراً و لم يعقب » فإذا حيّه مثل الجذع يخرج منها مثل لهب النار . . . ;

از امام صادق (ع) روایت شد . . . که چون موسی (ع) قرارداد خود را به پایان رسانید و همراه با اهلس به سوی بیت المقدس حرکت کرد . . . آن گاه به وی ندا شد . . . عصای خود را بیفکن [و چون موسی (ع) آن را افکند] دید که مانند مار کوچک پر جست و خیزی به حرکت درآمد رو برگرداند و (پا بفرار گذاشت) و حتی پشت سر خود را نگاه نکرد پس ناگهان (آن عصا) ماری چون تنه درخت خرما گشته بود که از دهانش شعله های آتش زبانه می کشید . . .».

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 32 - 5، 3، 2

2 - درخشش دست موسی ، به هنگام بیرون آوردن آن از گریبان

تخرج بیضاء

3 - « ید بیضای » موسی ، دارای منظری زیبا و مبرا از هر گونه زشتی و عیب

تخرج بیضاء من غیر سوء

5 - پیش آمدن ناگهانی حادثه طور (مکالمه خدا ، تبدیل عصا به اژدها و ید بیضا) باعث به هم ریختن آرامش موسی (ع) و چیره شدن

ترس بر وی

فلما أتيتها نودي . . . و اضمم إليك جناحك من الرهب

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 33 - 5، 3، 1

1 - بر جای ماندن حادثه کشته شدن مرد قبطی در خاطره موسی ، با گذشت چندین سال

قال ربّ إني قتلت منهم نفساً

3 - ترس موسی از کشته شدن به دست فرعونیان به تقاص قتل مرد قبطی

إني قتلت منهم نفساً فأخاف أن يقتلون

5 - موسی (ع) در وادی طور، نگرانی خویش نسبت به موانع راه رسالت را با خدا در میان گذاشت .

قال ربّ إني قتلت منهم نفساً

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 34 - 4,5,7,8

4 - اعتقاد موسی (ع) به ضروری بودن وجود هارون در کنار وی ، در مصاف با فرعون

و أخی هرون هو أفصح مني لساناً .. إني أخاف أن يكذبون

5 - بهره گیری از منطق فصیح و برتر هارون ، انگیزه موسی (ع) در بودن او با وی

فأرسله معي ردءاً يصدقني إني أخاف أن يكذبون

7 - ترس موسی از روبه رو شدن با تکذیب فرعونیان و عدم توانایی وی در دفاع از رسالت خویش

إني أخاف أن يكذبون

8 - موسی (ع) خواسته خویش (همراهی هارون با وی) را با خداوند در میان گذاشت .

ص: 423

قال ربّ . . . وأخى هرون ... إنى أخاف أن يكذبون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 35 - 1,2

1 - پذیرفته شدن درخواست موسی (مأموریت هارون برای پشتیبانی) از سوی خداوند

و أخى هرون . . . فأرسله معى ... قال سنشدّ عضدك بأخیک

2 - هارون بازوی موسی و مایه توان و اقتدار وی در مصاف با فرعونیان

قال سنشدّ عضدك بأخیک

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 36 - 1,2,4

1 - بازگشتن موسی (ع) ، به مصر و ابلاغ رسالت الهی خویش به فرعونیان

فلما جاءهم موسی

2 - موسی (ع) معجزات متعددی را به فرعونیان ارائه کرد .

فلما جاءهم موسی بآیتنا بیئت

4 - انکار معجزات موسی از سوی فرعونیان ، به اتهام سحر و ساختگی بودن آنها

فلما جاءهم موسی بآیتنا بیئت قالوا ما هذا إلاّ سحر مفترى

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- قصص - 28 - 37 - 1,2

1 - اتکال موسی (ع) به خداوند، در برابر تکذیب گری های فرعونیان

قالوا.. و ما سمعنا بهذا فی ابائنا الاولین . و قال موسی ربی أعلم

تعبیر «ربی أعلم» (خدای من بهتر می داند) در پاسخ فرعون - که در برابر همه معجزات و براهین روشن و غیر قابل انکار موسی (ع)، موضع تکذیب و انکار در پیش می گیرد و آن حضرت را به سحر و جادوگری متهم می کند - بیانگر اتکال به خدا و به داوری طلبیدن او می باشد.

2 - موسی (ع)، داوری میان خود و فرعونیان را به خداوند حواله کرد .

و قال موسی ربی أعلم

وقتی موسی (ع) با ارائه معجزات روشن و غیر قابل انکار، با تکذیب فرعونیان روبه رو شد؛ چاره ای ندید جز این که خدا را به داوری میان خود و آنان بخواند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 38 - 10,8,2

2 - فرعون، درباره خدای مورد ادعای موسی اظهار تردید کرد .

و قال فرعون .. ما علمت لكم من إله غیرى

8 - متهم شدن موسی (ع) به دروغ گویی از سوی فرعون، به خاطر مردود دانستن الوهیت وی و فراخواندن همگان به پرستش خدای یگانه

وإني لأظنه من الكذابين

ص: 424

10 - اقدام فریبکارانه فرعون ، برای مقابله با روشنگری های موسی (ع)

فاجعل لی صرحًا لعلی أطلع إلی إله موسی

دستور ساختن برج برای تحقیق درباره خدای یگانه - که موسی همگان را به پرستش او فراخوانده بود - می تواند بدان منظور باشد که افکار عمومی را از توجه به تبلیغات موسی منحرف سازد. برداشت یاد شده براساس این احتمال است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

14

- احزاب - 33 - 69 - 5, 2, 1

1 - حضرت موسی (ع) ، مورد آزار و اذیت قوم خود بوده است .

لاتکونوا کالذین ءاذوا موسی

2 - خداوند ، از اتهامی که قوم موسی به آن حضرت وارد کردند ، دفاع کرد و او را از آن مبرا دانست .

لاتکونوا کالذین ءاذوا موسی فبرأه الله ممّا قالوا

«برأه الله ممّا قالوا» قرینه است بر این که مراد از اذیت به موسی(ع)، تهمت و افترا بوده است.

5 - تهمت به موسی (ع) ، موجب آزردهی و اذیت آن حضرت بود .

لاتکونوا کالذین ءاذوا موسی فبرأه الله ممّا قالوا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

15

- صافات - 37 - 115 - 3, 1

1 - موسی و هارون (علیهما السلام) و قوم شان ، به عنایت خداوند از اندوه بزرگ نجات یافتند .

ونجینهما وقومهما من الكرب العظیم

3- موسی و هارون (علیهما السلام) و قوم شان، گرفتار غم بزرگ و مشکلات اندوه بار از سوی فرعونیان

و نَجَّيْنَهُمَا وَقَوْمَهُمَا مِنَ الْكُرْبِ الْعَظِيمِ

اندوهی که موسی و هارون (علیهما السلام) و قوم شان به آن گرفتار بودند، ناشی از مسائل و مشکلات شخصی نبود؛ بلکه بر اثر تبلیغ رسالت شان در میان فرعونیان به وجود آمده بود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

15

- صفات - 37 - 116 - 2

2- غلبه و پیروزی موسی و هارون (علیهما السلام) و قوم شان بر فرعونیان، نتیجه نصرت الهی بود.

و نصرنهم فکانوا هم الغلبین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 24 - 5,6,7

5- مبارزه با عوامل و سردمداران کفر و فساد و اصلاح نظام اجتماعی حاکم، سرلوحه رسالت موسی (ع) و مرحله نخستین نهضت او

لقد أرسلنا موسی... إلى فرعون وهم-ن وقرون

6- تهمت سحر و دروغ گویی به موسی (ع)، از سوی فرعون، هامان و قارون

فقالوا سحر کذاب

ص: 425

7 - موضع گیری واحد فرعون ، هامان و قارون در چگونگی و شیوه مبارزه با موسی (ع)

فقالوا سحر كذاب

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 25 - 1,5,6,7,8,9,12

1 - موسی (ع) با راه یافتن به دربار فرعونیان ، پیام حق الهی را به آنان ارائه کرد .

لقد أرسلنا موسی . . . إلى فرعون و هم-ن و قرون ... فلما جاءهم بالحق من عندنا

5 - فرمان فرعون ، هامان و قارون ، بر کشتن فرزندان ذکور مؤمنان همراه موسی (ع)

قالوا اقتلوا أبناء الذین ءامنوا معه

6 - وحشت و احساس خطر فرعون ، هامان و قارون از گسترش آیین موسی و قوت گرفتن پیروان آن حضرت

قالوا اقتلوا أبناء الذین ءامنوا معه

از فرمان فرعون و .. به قتل ایمان آورندگان به موسی(ع)، برداشت یاد شده استفاده می شود.

7 - کشتار فرزندان ذکور مؤمنان ، تنها راه پیشگیری از رواج آیین موسی ، در نگاه فرعون ، هامان و قارون

قالوا اقتلوا أبناء الذین ءامنوا معه

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که نخستین واکنش فرعون و .. در برابر ایمان آورندگان به موسی(ع)، قتل پسران آنان بود.

8 - آیین توحیدی موسی (ع) در زمان حکومت فرعون ، هامان و قارون ، به شدت در حال گسترش بود .

قالوا اقتلوا أبناء الذین ءامنوا معه

فرمان قتل فرزندان مؤمنان به موسی(ع)، نشان دهنده گسترش شدید آیین موسی است؛ زیرا در صورت کذب بودن آن، فرمان قتل به عنوان نخستین واکنش از سوی فرعونیان صادر نمی شد.

9 - زنده گذاشتن دختران مؤمنان - علی رغم کشتار پسران آنان - اقدام بی رحمانه دیگر فرعون ، هامان و قارون علیه موسی (ع) و بنی

اسرائیل بود .

و استحيوا نساءهم

12 - موضع گیری واحد فرعون ، هامان و قارون در چگونگی و شیوه مبارزه با موسی (ع) و پیروان او

قالوا اقتلوا أبناء الذين ءامنوا معه و استحيوا نساءهم

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 26 - 1,2,3,4,6,7,11,12

1 - تصمیم فرعون بر قتل موسی (ع)

و قال فرعون ذرونی أقتل موسی

2 - فرعون درباره تصمیم خود مبنی بر کشتن موسی (ع) ، با مشاوران و درباریانش به رایزنی پرداخت .

و قال فرعون ذرونی أقتل موسی

3 - اقدام بر قتل موسی (ع) ، کاری دشوار ، خطر آفرین و دارای بازتاب ناگوار در میان افکار عمومی در نظر فرعون

و قال فرعون ذرونی أقتل موسی

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که فرعون، در کشتن فرزندان ایمان آورندگان به موسی(ع) با کسی به مشاوره نپرداخت (اقتلوا أبناء

الذین آمنوا معه); ولی در کشتن موسی(ع) با مشاوران و درباریان خود به رایزنی

ص: 426

پرداخت.

4 - کشتار فرزندان ذکور مؤمنان از سوی فرعونیان ، برای جلوگیری از گسترش دعوت موسی (ع) کافی و کارساز نبود .

قالوا اقتلوا أبناء الذين آمنوا معه . . . وقال فرعون ذروني أقتل موسى

تصمیم شخص فرعون مبنی بر کشتن موسی (ع)، پس از اقدام او و درباریانش به کشتن مؤمنان طرفدار موسی (ع)، گویای حقیقت یاد شده است.

6 - کشتن موسی (ع) ، راه اصلی مبارزه با رسالت وی و گسترش آیین او ، در نگاه فرعون

و قال فرعون ذروني أقتل موسى

7 - تمسخر موسی از سوی فرعون ، در خصوص امداد الهی به وی و نزول عذاب بر دشمنان کافر

وليدع ربه

مقصود از جمله «وليدع ربه» (او پروردگارش را بخواند)، خواندن خداوند برای نجات موسی (ع) و یا فرود عذاب بر فرعونیان در جهت حمایت از آن حضرت می باشد. گفتنی است که فرعون این جمله را از سر استهزا و تمسخر گفته است.

11 - تصمیم فرعون بر قتل موسی (ع) ، به اتهام فسادانگیزی و اخلالگری او در نظم عمومی کشور

أقتل موسى . . . إني أخاف . . . أن يظهر في الأرض الفساد

12 - موسی (ع) از سوی فرعون ، به فسادانگیزی و اخلالگری در نظم عمومی سراسر کشور مصر متهم شد .

أو أن يظهر في الأرض الفساد

آمدن تعبیر «فی الأرض» (در زمین) گویای این نکته است که موسی (ع) به اخلال و فسادانگیزی در سراسر کشور متهم گردید؛ نه در نقطه ای خاص.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 27 - 5، 3، 1

1 - اطلاع یافتن موسی (ع) از توطئه برای قتل خود به دست فرعون

ذرونی اُقتل موسی . . . وقال موسی اِنّی عدت برّی و ربّکم من کلّ متکبّر

3- موسی (ع) ، اعتقاد خود به ربوبیت مطلق خداوند و نیز اعتماد خویش بر او در انجام رسالت را به فرعونیان اعلام کرد .

وقال موسی اِنّی عدت برّی و ربّکم من کلّ متکبّر

5- اطمینان موسی (ع) به حمایت خداوند از او ، در برابر تهدید به قتل از سوی فرعون

اُقتل موسی . . . قال . . . عدت برّی و ربّکم

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 28 - 1,7,8,9,10,11,14,15,18,19

1 - اعتراض و اظهار مخالفت مؤمن آل فرعون نسبت به تصمیم قتل موسی (ع) از سوی فرعون

وقال رجل مؤمن من آل فرعون یکتّم ایمنه اُتقتلون رجلاً اُن یقول ربّی

7 - دفاع مؤمن آل فرعون از موسی (ع) ، جلوه ای از حمایت و امداد خداوند از او

اِنّی عدت برّی و ربّکم . . . وقال رجل مؤمن من آل فرعون یکتّم ایمنه

ذکر دفاع مؤمن آل فرعون از موسی (ع) - پس از پناه بردن آن حضرت به خداوند از شر فرعون - می تواند گویای

ص: 427

برداشت یاد شده باشد.

8 - تصمیم فرعونیان به قتل موسی (ع)، به خاطر اعتقاد آن حضرت به ربوبیت مطلق خداوند بود.

أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ

9 - کشتن موسی (ع) به صرف اعتقاد او به ربوبیت خداوند، کاری نکوهیده و نابه جا در نظر مؤمن آل فرعون

أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ

از استفهام انکاری در جمله «أَتَقْتُلُونَ رَجُلًا...» - که در مقام تبییح عمل فرعون می باشد - برداشت یاد شده استفاده می شود.

10 - موسی (ع)، ارائه دهنده دلایل روشن و بی ابهام، بر اثبات ربوبیت خداوند برای فرعونیان

وَقَدْ جَاءَكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ مِنْ رَبِّكُمْ

11 - دفاع مؤمن آل فرعون از موسی (ع)، به خاطر برخوردار بودن اندیشه و عقیده او بر دلیل و برهان روشن

أَنْ يَقُولَ رَبِّيَ اللَّهُ وَقَدْ جَاءَكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ مِنْ رَبِّكُمْ

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که جمله «وَقَدْ جَاءَكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ...» - که حال برای فاعل «يَقُولُ» یا «رَجُلًا» است - در مقام تعلیل برای مطلب پیشین: یعنی، تبییح کشتن موسی (ع) می باشد.

14 - اطمینان دادن مؤمن آل فرعون به فرعونیان، از آسیب دیدن موسی (ع) در صورت دروغ گو بودن ایشان در ادعاهای خود

وَأِنْ يَكْذِبُوا فَعَلْيَهُمُ كَذِبُهُمْ

15 - ناروا بودن قتل موسی (ع)، در نظر مؤمن آل فرعون حتی در صورت دروغ گو بودن او

وَأِنْ يَكْذِبُوا فَعَلْيَهُمُ كَذِبُهُمْ

18 - هشدار مؤمن آل فرعون به فرعونیان، از آسیب دیدن شدید آنان بر اثر کشتن موسی (ع)

وَأِنْ يَكْذِبُوا فَعَلْيَهُمُ كَذِبُهُمْ

19 - هشدار مستمر موسی (ع) به فرعونیان، درباره گرفتار شدن آنان به عذاب های گوناگون الهی

وَأِنْ يَكْذِبُوا فَعَلْيَهُمُ كَذِبُهُمْ

مقصود از وعده موسی به فرعونیان، عذاب های الهی است. آمدن کلمه «بعض» می رساند که این وعده ها و عذاب ها، متعدد بوده است.

فعل مضارع «یعد» نیز می فهماند که این وعده ها، به طور دائمی و مستمر به آنان ابلاغ می شد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 29 - 8,17

8 - تلاش گسترده مؤمن آل فرعون، بر ایجاد احتمال درست بودن دعوت موسی (ع) و راستی هشدار های او در افکار عمومی قومش

وإن یک کذباً فعلیه کذبہ .. فمّن ینصرنا من بأس اللّٰه إن جاءنا

شیوه سخن مؤمن آل فرعون به فرعونیان (اگر موسی (ع) دروغ گو باشد به ضرر خودش است و اگر راستگو باشد ممکن است هشدارهای او درباره نزول عذاب درست باشد)، گویای این نکته است که او با ایجاد احتمال درست بودن دعوت موسی (ع) در افکار عمومی، در صدد جلب نظر آنان به سود آن حضرت بوده است.

17 - فرعون کشتن موسی (ع) را، سیاستی درست در حکومت و به صلاح جامعه دانست .

و ما اهدیکم إلا سبیل الرشاد

ص: 428

1 - مؤمن آل فرعون - به رغم قطع شدن سخنانش به وسیله فرعون - به گفتار هشداردهنده خود ادامه داد و فرعونیان را از پیامد هلاکت بار قتل موسی (ع) آگاه ساخت .

يقوم لكم الملك ... قال فرعون ما أريكم إلا ما أرى ... وقال الذی ءامن یقوم إن

5 - دستور ساختن بنای مرتفع و رصدخانه برای اطلاع پیدا کردن از خدای موسی (ع) ، نیرنگ و ترفند فرعون برای اثبات دروغ گویی موسی (ع) در ادعای وجود خدای یکتا در جهان

أسبب السموت فأطلع إلى إله موسی

در این که مقصود اصلی فرعون از ساختن بنای مرتفع چه بوده، میان مفسران چند دیدگاه وجود دارد: از جمله این که فرعون با ساختن بنای مرتفع، درصدد نبود که به راه های آسمان دست یابد؛ زیرا کوه های مرتفعی وجود داشت که از برج ها و بنای احداثی او بلندتر بود. از این رو مقصود اصلی او این بود که برای مردم اثبات کند که راه یافتن به آسمان، امری ناممکن است. بنابر این ادعای موسی (ع) به این که در جهان خدایی هست که با او ارتباط دارد، دروغ و باطل می باشد. گفتنی است ذیل آیه - که در آن از بی اثر بودن توطئه فرعون سخن به میان آمده - مؤید همین برداشت است.

6 - موسی (ع) ، متهم به فردی دروغ گو و دین ساز از سوی فرعون

وإني لأظنه كذابًا

8 - ساختن بنای بلند و رصدخانه ، به منظور اطلاع یافتن از خدای موسی (ع) ، رفتار زشتی بود که فرعون آن را زیبا و آراسته می یافت .

ابن لی صرحًا ... فأطلع إلى إله موسی ... و كذلك زين لفرعون سوء عمله

15 - کار ساز نبودن مکر و حيله فرعون در ساختن بنای بلند ، به بهانه اطلاع یافتن از خدای موسی (ع) و اثبات دروغ گو بودن او

یه-من ابن لی صرحًا.. فأطلع إلى إله موسی... و ما کید فرعون إلا فی تباب

برداشت یاد شده به این خاطر است که از مصادیق اصلی «کید فرعون» ساختن بنای بلند می باشد.

16 - عقب نشینی تاکتیکی فرعون در مقابل موسی (ع) و دست برداشتن از قتل او به طور موقت ، پس از هشدار های مؤمن آل فرعون

و قال فرعون ذرونی أقتل موسی.. و قال فرعون یه-من ابن لی صرحًا... و ما کید فرع

مطلب یاد شده با توجه به این نکته است که فرعون، در آغاز مبارزه با موسی(ع) طرح قتل او را داده بود؛ ولی پس از هشدارها و تبلیغات مؤمن آل فرعون احداث بنای مرتفع برای جست و جو از خدای موسی(ع) را مطرح ساخت.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 38 - 2

2 - مؤمن آل فرعون ، پس از کتمان ایمانش به مدتی چند ، آن را فاش ساخت و به موضع گیری علنی علیه فرعون و دفاع از موسی (ع) پرداخت .

ص: 429

وقال الذی ءامن یقوم اتبعون

فراخوانی مردم به پیروی از خویش، بیانگر علنی کردن ایمان و موضع اعتقادی شخص است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 41 - 1

1 - پرسش مؤمن آل فرعون از قوم خود، درباره انگیزه مخالفت آنان با دعوت و خیرخواهی های او

و یقوم مالی ادعوکم إلی النجوه و تدعوننی إلی النار

گفتنی است که به قرینه خطاب در جمله حالیه «تدعوننی . . .»، عبارت «مالی» در اصل «مالکم» می باشد. این جمله در زبان عرب به جای «أخبرونی عنکم» (از حالتان به من خبر دهید) به کار می رود و مقصود از آن پرسش از انگیزه و دلیل وضعیت به وجود آمده از مخاطب است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- زخرف - 43 - 46 - 14

14 - اقدام سریع و بی درنگ موسی (ع) به انجام رسالت الهی خویش، پس از فرمان خداوند به او

لقد أرسلنا موسی . . . فقال إئی رسول

از حرف «فاء»، می توان استفاده کرد که موسی (ع) پس از دریافت رسالت خویش، بی درنگ و بدون تأخیر به انجام آن اقدام نمود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- زخرف - 43 - 47 - 1

1 - ارائه معجزات از سوی موسی (ع)، به فرعون و درباریانش

فلما جاءهم بايتنا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- زخرف - 43 - 49 - 10، 12

10 - وعده خداوند به موسی (ع)، درباره رفع عذاب فرعونیان، در صورت روی آوردن آنان به حق

ادع لنا ربك بما عهد عندك اننا لمهتدون

به قرینه ذیل این آیه و آیه بعد، به دست می آید که مراد از «ما عهد عندک»، وعده خداوند به رفع عذاب از فرعونیان در صورت پذیرش هدایت است.

12 - فرعونیان پس از گرفتاری به عذاب الهی به موسی (ع) وعده دادند که در صورت رفع عذاب، ایمان خواهند آورد.

وقالوا ياايه السحر ادع لنا ربك بما عهد عندك اننا لمهتدون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- زخرف - 43 - 50 - 1، 3

1 - پاسخ مثبت موسی (ع) به تقاضای فرعونیان و دعای او برای رفع عذاب از ایشان

ادع لنا ربك... فلما كشفنا عنهم العذاب

ص: 430

از ارتباط این آیه با آیه قبل، استفاده می شود که در آیه شریفه ایجاز و حذفی صورت گرفته است. بدین صورت که آنان از حضرت موسی(ع) درخواست دعا کردند و او خواسته آنها را اجابت نمود.

3- اجابت دعای موسی (ع) از سوی خداوند، در زمینه رفع عذاب از فرعونیان

ادع لنا ربك .. فلما كشفنا عنهم العذاب

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- زخرف - 43 - 52 - 4،3

3- لکنت زبان و نقص گفتاری موسی (ع)، به هنگام طرح دعوت در برابر فرعون *

و لایکاد یبین

4- تلاش فرعون برای حقیر نمایاندن موسی (ع) و تحقیر جایگاه و موقعیت اجتماعی او

أم أنا خیر من هذا الذی هو مهین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- دخان - 44 - 18 - 5

5- تذکر موسی (ع) به فرعونیان، نسبت به خیراندیشی خود در پیشنهاد رهایی بنی اسرائیل

أن أدوا .. إتی لکم رسول أمين

لام در «لکم» برای منفعت و «رسول أمين» تأکیدی بر رعایت امانت در نصیحت است؛ یعنی، بنی اسرائیل را رها کنید و بدانید که در این پیشنهاد، منفعت واقعی شما نهفته است و من در این سخن صداقت دارم.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- دخان - 44 - 21 - 1

1- درخواست آزادی بیان ، پیشنهاد موسی (ع) به فرعونیان پس از یأس از ایمان آوردن آنان

و إن لم تؤمنوا لی فاعتلون

«فاعتلون»، کنایه از این است که اگر خود اهل ایمان نیستید، لااقل متعرض من نباشید تا آزادانه پیامم را به مردم برسانم.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- دخان - 44 - 23 - 2

2- موسی (ع) ، مأمور خارج ساختن شبانه و مخفیانه بنی اسرائیل از مصر

فأسر بعبادی لیلاً

«إسراء» (مصدر «أسر») به معنای رفتن در شب است و «لیلاً» تأکید آن می باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

18

- ذاریات - 51 - 38 - 3،7

3 - نخستین مأموریت موسی (ع) ، حرکت به سوی فرعون بود .

و فی موسی إذ أرسلنه إلی فرعون

7- رسالت موسی (ع) به سوی فرعون ، همراه با دلایل قاطع و روشن

ص: 431

أرسلنه إلی فرعون بسلطن مبین

«سلطان» به معنای حجت و برهان است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

18

- ذاریات - 51 - 39 - 6، 8، 1

1 - روی گردانی فرعون با تمام وجود، از پذیرش رسالت موسی (ع)

أرسلنه إلی فرعون... فتولّی برکنه

«رکن» در این جا می تواند به معنای ارکان وجود و کنایه از اعراض کامل و همه جانبه باشد.

3 - نگرانی فرعون، از نفوذ سخنان موسی (ع) در دل ارکان حکومت خویش

فتولّی برکنه

6 - اتهام سحر و جنون از سوی فرعون به موسی (ع)، پس از مشاهده دلایل و برهان های روشن رسالت آن حضرت

أرسلنه... بسلطن مبین... وقال سحر أو مجنون

8 - آشفتگی و سردرگمی فرعون، در انکار دلایل روشن موسی (ع)

وقال سحر أو مجنون

سحر و جنون، فاصله بسیاری از یکدیگر دارند؛ زیرا سحر، نوعی تبهر و جنون سراسر آشفتگی و اشمزاز آور است و میان این دو سنخیتی نیست. از این رو سخن فرعون، نشانگر اضطراب شدید او در موضع گیری علیه منطق روشن موسی (ع) است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

19

- صف - 61 - 5 - 2

2- موسی (ع)، مورد اذیت و آزار مستمر قوم خویش

و إذ قال موسی . . . لم تؤذوننی

تعبیر «تؤذوننی» به صیغه مضارع - به جای «آذیتموننی» - بیانگر آن است که موسی (ع) از سوی قومش، به صورت مکرر مورد اذیت و آزار قرار می گرفت.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

20

- نازعات - 16 - 79 - 1

1 - خداوند، در وادی طوی با موسی (ع) سخن گفت .

إذ نادیه ربّه بالواد المقدّس طوی

«واد» (مخفف «وادی»); یعنی، حد فاصل بین کوه ها و تپه ها که راه عبور سیلاب باشد (مصباح). برخی از اهل لغت «طوی» را نام درّه ای می دانند که پایین کوه طور در صحرای «سینا» قرار دارد. (لسان العرب)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

20

- نازعات - 17 - 79 - 2

2- حرکت به سوی فرعون و باز داشتن او از طغیان گری، فرمان خداوند به موسی (ع) در وادی طوی

اذهب إلی فرعون إنّه طغی

ص: 432

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

20

- نازعات - 79 - 19 - 1

1 - موسی (ع) به فرمان خداوند ، مأمور اظهار آمادگی نزد فرعون برای هدایت او به خداوند

و أهدیک إلی ربّک

- موسی (ع) به فرمان خداوند، مأمور اظهار آمادگی نزد فرعون برای هدایت او به خداوند

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

20

- نازعات - 79 - 20 - 1

1 - موسی (ع) در پی گفت وگو با فرعون و اظهار آمادگی برای ارشاد و هدایت او ، بزرگ ترین معجزه خویش را به وی ارائه کرد .

فأریه الآیه الکبری

- موسی (ع) در پی گفت وگو با فرعون و اظهار آمادگی برای ارشاد و هدایت او، بزرگ ترین معجزه خویش را به وی ارائه کرد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

20

- نازعات - 79 - 21 - 4، 1

1 - فرعون ، نشانه رسالت موسی (ع) و معجزه بودن آن را نپذیرفت و بی درنگ آن را تکذیب کرد .

فکذّب

حرف «فاء» برای تعقیب بدون فاصله است و می رساند که فرعون، پیش از هر گونه تأمل و درنگ، به تکذیب و عصیان پرداخت. متعلق

تکذیب - به قرینه «الآیه الکبری» در آیه قبل - معجزه موسی (ع) است. از اقدام فرعون به آوردن مثل معجزه موسی (ع)، - که آیات بعد بر آن دلالت دارد - دانسته می شود که فرعون، معجزه بودن آن و دلالتش بر صداقت موسی (ع) را تکذیب کرده است.

4- فرعون، از پذیرش رهنمود های موسی (ع) سرپیچی کرد.

و عصی

متعلق «عصی» - به قرینه «أهدیک» - رهنمودهای موسی (ع) بوده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

20

- نازعات - 79 - 22 - 5، 4، 1

1- فرعون، به تکذیب گفته های موسی (ع) اکتفا نکرده سرسختانه به مخالفت با او پرداخت.

ثم ادبر یسعی

حرف «ثم» در این آیه، برای تراخی رتبی است؛ یعنی، ادبار فرعون، نارواتر از تکذیب او بود.

4- فرعون، گفتوگوی مستقیم خود با موسی (ع) و تکذیب و مخالفت با او را در سرکوب آن حضرت کارساز نمی دید.

ثم ادبر

«ادبار»؛ یعنی، پشت کردن و حاکی از نومیدی فرعون از نتیجه گفتوگوی مستقیم با موسی (ع) است.

5- فرعون با مشاهده معجزه موسی (ع)، وحشت زده از آن روی برتافت و شتابزده گریزان شد. *

ص: 433

«إدبار» فرعون، - در یک احتمال - به معنای فرار او از ترس معجزه موسی (ع) است که در شکل مار عظیم ظاهر شده بود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

20

- نازعات - 79 - 23 - 1,3

1 - فرعون برای مبارزه با موسی (ع)، مردم را در اجتماعی گردآورد و با آنان در این زمینه سخن گفت .

فحشر فنادی

«حشر»، به معنای جمع کردن همراه با سوق دادن است (مصباح).

3 - فرعون، تأثیر رسالت موسی (ع) را بر دیگران پیش بینی کرده و از آن وحشت داشت .

فحشر فنادی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

20

- نازعات - 79 - 24 - 5

5 - ادعای ربوبیت برتر، موضع گیری فرعون در برابر طرح توحید ربوبی از سوی موسی (ع)

و أهدیک إلی ربّک . . . أنا ربّکم الأعلى

جمله «و أهدیک إلی ربّک» در آیات پیشین، سخنی بود که موسی (ع)، آن را با توجه به انکار ربوبیت خداوند از سوی فرعون، مطرح ساخت. فرعون در واکنش به این دعوت، برترین ربوبیت را برای خود قائل شد.

673 - قصه موسی (ع) از آیات خدا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 67 - 1

1 - سرگذشت موسی و فرعونیان ، آیتی بزرگ ، شایان تفکر و عبرت آموز

إنّ فی ذلک لآیه

«ذلک» اشاره به ماجرای میان موسی (ع) و فرعون دارد. «آیه» نیز در این جا معادل «عبره» و نکره آمدن آن برای تفخیم است. بنابراین جمله «إنّ فی ذلک لآیه»؛ یعنی، به راستی در این ماجرا عبرتی بزرگ وجود دارد.

674- قضاوت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

5

- انعام - 6 - 89 - 2

2 - نوح، ابراهیم، اسحاق، یعقوب، داوود، یوسف، موسی و هارون (ع) بهره مند از تعالیم آسمانی (کتاب) و دارای منصب قضاوت و مقام نبوت بودند.

أولئک الذین ءاتینهم الکتب و الحکم و النبوه

«أولئک» اشاره به انبیای مذکور در آیات قبل است.

ص: 434

1 - موسی (ع) در پی محاکمه سامری، وی را به خروج فوری از جامعه و انزوا و قطع رابطه با مردم در طول زندگی محکوم کرد.

قال فاذهب فإن لك في الحيوه أن تقول لامساس

فا در «فاذهب» علاوه بر ترتب فرمان رفتن بر محکومیت سامری، بر فوریت آن نیز دلالت دارد. «مساس» مصدر باب مفاعله است و «لامساس» به معنای نفی هرگونه تماس و برخورد است؛ یعنی، تو در زندگانی خود، سزاوار سرنوشتی هستی که سخن اول و آخر تو خبر دادن از بی کسی خود و نبود هرگونه تماس گیرنده ای با تو باشد.

675- کتاب آسمانی موسی (ع)

1- خداوند به «موسی (ع)» کتاب آسمانی (تورات) اعطا کرد تا بنی اسرائیل به وسیله آن هدایت شوند.

و آتینا موسی الکتب و جعلنه هدی لبنی اسرائیل

1 - موسی (ع)، دارای کتاب آسمانی بود.

و لقد آتینا موسی الکتب

2- کتاب آسمانی موسی (ع) (تورات) ، کتاب هدایت

لعلهم یهتدون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

12

- فرقان - 25 - 35 - 1

1 - موسی (ع) ، از پیامبران دارای کتاب (تورات) و شریعت مستقل از جانب خداوند

و لقد آتینا موسی الکتب

دریافت کتاب آسمانی، حاکی از دریافت شریعت مستقل و جدا از شریعت سابق است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

14

- سجده - 32 - 23 - 2,8

2- برخوردار بودن موسی (ع) از کتاب آسمانی ، امری قطعی بوده و هیچ تردیدی در آن روا نیست .

و لقد آتینا موسی الکتب فلا تکن فی مریه من لقائه

برداشت بالا، بر این اساس است که «لقاء» مصدر مضاف به مفعول بوده و فاعل اش - که موسی است - محذوف باشد. بنابراین، مرجع ضمیر در «لقائه» واژه «الکتاب» است. امکان دارد که «لقاء» به ضمیر فاعلی اضافه شده و

ص: 435

مفعول اش محذوف باشد که در این صورت، مرجع ضمیر در «لقائه» خود حضرت موسی (ع) خواهد بود.

8 - کتاب آسمانی موسی ، هدایت کننده قوم بنی اسرائیل بود .

و جعلنه هدی لبنی إسرئیل

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

15

- صفات - 37 - 117 - 1

1 - موسی و هارون (علیهما السلام) ، برخوردار از کتاب آسمانی (تورات) و شریعت مستقل و جدا از شریعت الهی پیشین

و ءاتینهما الکتب

دریافت کتاب آسمانی، می تواند حاکی از دریافت شریعت مستقل و جدا از شریعت سابق باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

15

- صفات - 37 - 121 - 3

3 - نجات موسی و هارون (علیهما السلام) و قوم شان از اندوهی بزرگ ، اعطای کتاب آسمانی و باقی ماندن نام و آوازه نیک آنان ، از

پاداش های خداوند به ایشان

و نَجَّینهما و قومهما من الکرب العظیم ... إنا کذلک نجزی المحسنین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- فصلت - 41 - 45 - 2

2- موسی (ع)، از پیامبران صاحب شریعت و کتاب آسمانی

و لقد آتینا موسی الکتب

676- کتاب موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 53 - 1

1 - موسی (ع) از پیامبران دارای کتاب و شریعت

و إذ آتینا موسی الکتب

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

2

- آل عمران - 3 - 84 - 3

3 - موسی و عیسی از انبیای الهی و دارای کتاب

و ما أوتی موسی و عیسی

ظاهراً مراد از «ما أوتی»، کتاب است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 436

- انعام - 6 - 91 - 7

7- موسی (ع) دارای کتاب (تورات) نازل شده از جانب خداوند بود.

قل من أنزل الكتب الذي جاء به موسى

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

8

- هود - 11 - 17 - 8

8- تورات ، کتابی نازل شده بر موسی (ع)

و من قبله كتب موسى

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- انبياء - 21 - 48 - 1

1- حضرت موسی و هارون (ع) ، دو پیامبر دارای کتاب آسمانی و رسالت مشترک

و لقد آتينا موسى و هرون الفرقان و ضياءً و ذكراً

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که مقصود از «الفرقان» کتاب آسمانی تورات باشد. بر این اساس دادن کتاب آسمانی به هارون در کنار حضرت موسی (ع)، بیانگر این است که او نیز مانند موسی (ع) در نبوت و دریافت کتاب آسمانی شریک و برابر بود.

677- کتمان راز موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- قصص - 28 - 11 - 9

9- تلاش خواهر موسی برای اطلاع نیافتن دیگران، از پی جویی سرنوشت آن کودک به وسیله او

فبصرت به عن جُنُب

678- کثرت پیروان موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

20

- اعلی - 87 - 19 - 2

2- حضرت ابراهیم و موسی (ع)، پیامبرانی شناخته شده در جزیره العرب و دارای طرفدارانی بسیار

صفح ابرهیم و موسی

از آن جا که کتاب های پیشینیان محدود به صحیفه های حضرت ابراهیم و موسی (ع) نبود؛ تصریح به این دو می تواند برخاسته از نفوذ چشمگیر این پیامبران در جزیره العرب عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) باشد.

ص: 437

679- کرامت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- دخان - 44 - 17 - 5

5- موسی (ع)، پیامبری با کرامت و ارجمند در پیشگاه خداوند

و جاءهم رسول کریم

680- کشتیرانی در دوران موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 79 - 3

3- کشتی و حمل و نقل دریایی، در زمان حضرت موسی (ع) از منابع درآمد بود.

فكانت لمسکین يعملون فی البحر

681- کظم غضب موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 150 - 14

14 - هارون با تحریک عواطف موسی (ع) در صدد تسکین غضب او و مطمئن ساختنش بر انجام وظایف و مسؤولیت های خویش در

برابر منحرفان بنی اسرائیل برآمد.

به نظر می رسد هارون با انتخاب «ای فرزند مادرم» در خطاب به موسی، در صدد تحریک عواطف وی به سوی خود بوده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 154 - 2، 1

1 - موسی (ع) پس از دریافت وعده الهی (آمرزش گوساله پرستان تائب و به کیفر رساندن غیر تائبان) خشمش فرو نشست .

ولما سکت عن موسی الغضب

وقوع جمله «ولما سکت . . .»، پس از دو آیه گذشته، بیانگر این است که فرو نشستن غضب موسی(ع) به خاطر پذیرش توبه تائبان از سوی خدا و تهدید اصرارکنندگان بر گوساله پرستی به کیفری زودرس بوده است.

2 - موسی (ع) پس از فرونشستن خشمش ، لوحه های تورات را که بر اثر غضب رها ساخته بود ، از زمین برگرفت .

ولما سکت عن موسی الغضب أخذ الألواح

ص: 438

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 55 - 1,5

1 - قوم موسی از تصدیق رسالت او سرباز زدند و بر ایمان نداشتن به او تأکید ورزیدند .

و إذ قلتم یموسی لن نؤمن لک

«لن نؤمن لک»؛ یعنی، تو را هرگز تصدیق نمی کنیم. «آمن» چه با لام آورده شود (آمن له) و چه با حرف باء «آمن به» به یک معناست. (مجمع البیان)

5 - قوم موسی در پی کفر به او و تقاضای ناروایشان (دیدن خداوند) ، به هلاکت رسیدند .

لن نؤمن لک .. فأخذتکم الصعقه

«اخذ» (مصدر اخذت) به معنای گرفتن است و به قرینه آیه بعد کنایه از کشتن می باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 132 - 1

1 - فرعونیان با سحر خواندن تمامی معجزات موسی ، به وی گفتند که هرگز رسالتش را تصدیق نخواهند کرد .

مهما تأتتا به من ءایه لتسحرنا بها فما نحن لک بمؤمنین

«مهما» از أسماء شرط و به معنای «ای شیء» است. و «من» در «من آیه» بیان «مهما» است. بنابراین جمله «مهما تأتتا ...» یعنی «هر چیزی را که به عنوان معجزه بیاوری ...»

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 133 - 6,7,1

1 - خداوند فرعونیان را پس از اعلام صریحشان بر ایمان نیاوردن به موسی (ع)، به عذاب های متعدد گرفتار ساخت .

فما نحن لك بمؤمنين. فأرسلنا عليهم ... آیت مفصلت

6 - فرعونیان علی رغم مشاهده آیاتی متعدد بر حقانیت رسالت موسی، از پذیرش آن سرباز زدند .

فأرسلنا عليهم ... فاستكبروا

7 - کبرورزی و خودبزرگ بینی فرعونیان، ریشه کفرورزی آنان به آیات الهی و رسالت موسی

فأرسلنا عليهم ... فاستكبروا

استکبار به معنای خود بزرگ بینی است و چون «استکبروا» با حرف «فا» بر ارسال آیات تفریع شده، لازمه معنای آن (انکار کردن و نپذیرفتن) اراده شده است. به کارگیری استکبار به جای انکار و نپذیرفتن، برای رساندن علت انکار است؛ یعنی انکار فرعونیان از سر خود بزرگ بینی و تکبر بود.

683- کفران موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 19 - 3,4

3 - قتل مرد قبطی توسط موسی (ع)، نشانه ناسپاسی و کفران نعمتی بزرگ در نظر فرعون

ص: 439

و فعلت فعلتک . . و أنت من الکفرین

مراد فرعون از «و أنت من الکفرین» ناسپاسی موسی (ع) در قبال خدمات گذشته وی به او می باشد.

4- تلاش فرعون برای تکذیب موسی (ع) با یادآوری ارتکاب قتل و ناسپاسی وی

و فعلت فعلتک التی فعلت و أنت من الکفرین

684- کفرستیزی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 24 - 5

5- مبارزه با عوامل و سردمداران کفر و فساد و اصلاح نظام اجتماعی حاکم، سرلوحه رسالت موسی (ع) و مرحله نخستین نهضت او

لقد أرسلنا موسی . . . إلى فرعون و هم-ن و قرون

685- کمال موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- انبیاء - 21 - 51 - 3

3- موسی و هارون (ع) دو پیامبر رشد یافته و بهره مند از کمال، بعد از ابراهیم (ع) بودند.

ءاتینا موسی و هرون الفرقان . . و لقد ءاتینا إبرهیم رشنه من قبل

برداشت یاد شده بر این مبنا استوار است که مراد از «من قبل» زمان پیش از موسی و هارون (ع) باشد. از این مطلب به دست می آید که آن

دو پیامبر نیز از چنین رشدی بهره مند بودند.

686- کودکی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 38 - 2

2- موسی (ع) از طفولیت ، مورد عنایت ویژه خداوند قرار داشت .

إِذْ أَوْحَيْنَا إِلَىٰ أُمِّكَ مَا يُوحَىٰ

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 40 - 11

11- موسی (ع) ، در خردسالی تحت تکفل مادر خود بود .

عَلَىٰ مِنْ يَكْفُلُهُ

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 440

- شعراء - 26 - 18 - 2، 1

1 - موضع گیری فرعون ، در قبال دعوت موسی (ع) با به رخ کشیدن دوران سرپرستی خویش بر او

قال ألم نربک فینا ولیداً

«تربیه» (مصدر «نربی») به معنای پروریدن است. «ولید» به نوزاد و نیز به کودکی گفته می شود که از وقت ولادتش زمانی زیادی نگذشته باشد؛ وگرنه طفل گفته می شود. «لبث» (مصدر «لبثت») به معنای ماندن و درنگ کردن است؛ یعنی، فرعون گفت: آیا تو را از کودکی در میان خود نپروریدم [مگر] سالیانی چند از عمرت را پیش ما نماندی.

2 - کودکی و بخشی از دوران عمر موسی (ع) و نیز رشد و پرورش جسمی او در خاندان فرعون گذشت .

قال ألم نربک فینا ولیداً و لبث فینا من عمرک سنین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 22 - 6

6 - ناخشنودی موسی (ع) ، از زندگی گذشته خویش در دربار فرعون

قال ألم نربک فینا ولیداً . . . و تلک نعمه تمنّها علیّ أن عبّدتّ بنی إسرءیل

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 7 - 12

12 - خداوند ، پناه و پشتیبان موسی (ع) از مرحله شیرخوارگی تا رسیدن به مقام رسالت

إنّ فرعون . . . یدبّح أبناءهم . . . و أوحینا إلی أمّ موسی أن أرضعیه . . . إنا رادّو

1 - سپری شدن دوران کودکی و نوجوانی موسی (ع) و رسیدن او به مرحله جوانی ، بی هیچ حادثه در خور بیان

فرددنه إلى أمه .. و لَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَ اسْتَوَى

تعبیر «بلغ أشده» کنایه از رسیدن شخص به دوره جوانی است؛ زیرا نوعاً بلوغ فکری انسان هم زمان با رسیدن وی به مرحله جوانی است. بنابراین پرداختن قرآن به حوادث روزگار جوانی موسی (ع) و بعد از آن و مسکوت گذاشتن دوران پیش از جوانی (کودکی و نوجوانی)، نشانگر آن است که کودکی و نوجوانی او در کمال آرامش سپری شده بود و در این مدت حادثه ای در خور بیان برای وی روی نداده بود.

687- کيفر تکذيب معجزات موسی (ع)

6 - ابتلای فرعونیان ، به عذابی سخت و دردناک ، در پی انکار لجاجت آمیز دلایل و معجزات موسی (ع) از سوی آنان

و أخذنهم بالعذاب

688- کيفر تکذيب موسى (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آيه - فيش

12

- مؤمنون - 23 - 48 - 2

2- هلاکت و نابودی فرعون و اشراف حکومت او، در نتیجه تکذيب رسولان الهی (موسی و هارون)

فکذبوهما فکانوا من المهلکين

689- کيفر قتل موسى (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آيه - فيش

16

- غافر - 40 - 31 - 1

1- هشدار مؤمن آل فرعون به قوم خود، از دچار شدن به کيفر کردار قوم نوح، عاد، ثمود و اقوام پس از آنان (لوط و اصحاب ايکه) در صورت اقدام به قتل موسى (ع)

مثل دأب قوم نوح... و الذین من بعدهم

«دأب» به معنای عادت است و مقصود از «الذین من بعدهم» قوم لوط و اصحاب ايکه است؛ چنان که در سوره «ص» آيه 13، به آن تصريح شده است. گفتمی است برابر نظر مفسران «اصحاب ايکه» همان مردم مدین است که از قوم حضرت شعیب بودند.

جلد

- نام سوره - سوره - آيه - فيش

16

- غافر - 40 - 32 - 1

1- هشدار مؤمن آل فرعون به قوم خویش، از دچار شدن به عذاب الهی در روز قیامت در صورت اقدام به قتل موسى (ع)

و يقوم إتي أخاف عليكم يوم التناد

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 33 - 4

4- هشدار مؤمن آل فرعون به فرعونیان ، از دچار شدن آنان به عذاب گریزناپذیر الهی در قیامت در صورت کشتن موسی (ع)

يقوم إتي أخاف عليكم . . . يوم تولون مدبرين ما لكم من الله من عاصم

690- گرایش به موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 63 - 1

ص: 442

1- برخی از فرعونیان در پی سخنان موسی (ع)، به آن حضرت گرایش پیدا کرده، و موجب بروز تنش در میان فرعونیان گردیدند.

فتنزعوا .. قالوا إن هذین لسنحرن

فاعل «قالوا» به قرینه «فأجمعوا کیدکم» (در آیه بعد) گروهی از فرعونیان بودند که با گروهی دیگر از خودشان به گفت وگو پرداختند. آیه قبل نیز به این معنا تصریح دارد که در میان فرعونیان مشاجره ای پدید آمد. این مشاجره در باره موسی (ع) بوده و فاعل «قالوا» سعی در توجیه گروه دوم داشته است.

691- گرسنگی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 62 - 2

2- موسی (ع) در پی گذر کردن و پشت سر گذاشتن مجمع البحرین، گرسنگی و خستگی شدیدی را در خود و همسفرش احساس کرد.

ءاتنا غداءنا لقد لقینا من سفرنا هذا نصبًا

«نصب» به معنای «رنج و سختی» است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 77 - 3

3- موسی و خضر (ع) با احساس گرسنگی، از مردم شهر، تقاضای طعام و خوراکی کردند.

استطعما أهلها

به قرینه «یضیقوهما» مراد از استطعام، تهیه طعام برای ادامه سفر نبوده است، بلکه موسی و خضر (ع)، در همان هنگام، گرسنه بوده اند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 24 - 6,7

6 - کمک رسانی موسی (ع) به دختران شعیب ، علی رغم خستگی و گرسنگی شدید وی

ثم تولی إلى الظلّ فقال ربّ إني لما أنزلت إليّ من خير فقير

7 - اظهار گرسنگی و نیاز در پیشگاه خداوند از سوی موسی (ع) و درخواست کمک از ساحت او

فقال ربّ إني لما أنزلت إليّ من خير فقير

692- گرفتن عصای موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 21 - 1,3

1 - خداوند به موسی (ع) فرمان داد عصای تبدیل شده به مار را بدون ترس از زمین برگیرد .

قال خذها

ص: 443

3- خداوند ، موسی (ع) را مطمئن ساخت که عصای مار شده - پس از گرفته شدن - به حالت اول بر خواهد گشت .

و لاتخف سنعیدها سیرتها الأولى

«سیره» در اصل به معنای حالت و هیئت سیر است، ولی به صورت مجاز، بر هر صفت و حالتی اطلاق می شود. در جمله «سنعیدها سیرتها» حرف «إلی» در تقدیر است، که حذف آن، کلمه را منصوب به نزع خافض کرده است؛ یعنی «سنعیدها إلی سیرتها» یا «سنعید إلیها سیرتها».

693- گریه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- مریم - 19 - 58 - 16

16- زکریا ، یحیی ، مریم (س) ، عیسی ، ابراهیم ، اسحق ، یعقوب ، موسی ، هارون ، اسماعیل ، و ادیس (ع) ، هنگام شنیدن آیات الهی به سجده می افتادند و در حال سجود اشک می ریختند .

أولئك .. إذا تتلى عليهم آيات الرحمن خرّوا سجّداً و بکياً

694- گسترش دین موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 25 - 8

8- آیین توحیدی موسی (ع) در زمان حکومت فرعون ، هامان و قارون ، به شدت در حال گسترش بود .

قالوا اقتلوا أبناء الذين ءامنوا معه

فرمان قتل فرزندان مؤمنان به موسی (ع)، نشان دهنده گسترش شدید آیین موسی است؛ زیرا در صورت کذب بودن آن، فرمان قتل به عنوان نخستین واکنش از سوی فرعونیان صادر نمی شد.

15 - از امام رضا (ع) روایت شده که فرموده اند: « ان کلیم اللّٰه موسی بن عمران ... لما کلمه اللّٰه عز و جل ... رجع إلی قومه ... فقالوا لن نؤمن لک بان هذا الذی سمعناه کلام اللّٰه حتی نری اللّٰه جهره ... »

موسی بن عمران چون خداوند با او سخن گفت ... به سوی قومش بازگشت ... آن قوم گفتند: به تو ایمان نمی آوریم مگر اینکه کلام خدا را بشنویم ... سپس موسی (ع) از بین قومش هفتاد نفر را انتخاب کرد [و به سوی کوه طور رفتند] ... و در آن جا موسی (ع) با خدای سبحان سخن گفت و آن قوم کلامش را شنیدند ... و گفتند: ما ایمان نمی آوریم که این کلامی که شنیدیم کلام خدا باشد مگر اینکه خدا را آشکارا ببینیم ...».

1- خداوند از سمت راست کوه طور، موسی (ع) را مورد خطاب قرار داد و با او سخن گفت.

و ندینه من جانب الطور الأيمن

«ایمن» یا از «یمن» به معنای خیر و برکت داشتن گرفته شده و یا از «یمین» که به معنای «سمت راست» است. در این برداشت معنای دوم مورد نظر است. در این صورت «الایمن» وصف کلمه «جانب» خواهد بود.

3- خداوند، موسی (ع) را برای نجوا و گفتوگوی با خود برگزید.

وقربنه نجیاً

4- خداوند، به هنگام اظهار گفته های ویژه برای موسی (ع)، او را مقرب خود ساخت.

وقربنه نجیاً

«نجی»، یعنی کسی که با او گفت و گوی سرّی انجام گیرد (برگرفته از «لسان العرب») و اطلاق آن بر موسی به این لحاظ است که آنچه خداوند با او در میان گذاشت، محرمانه بود و تنها موسی به آن آگاهی یافته بود.

2- خداوند در خطاب به موسی (ع)، خود را به او شناساند و به او فهماند که در محضر پروردگار خود قرار دارد و کلام او را می شنود.

یموسی . إني أنا ربك

3- مکالمه خداوند با موسی (ع) در وادی طوی، جلوه ای از ربوبیت او نسبت به آن حاضر بود.

یموسی . اِنِّی اَنَا رَبِّک

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 13 - 5

5 - سخن خداوند با موسی (ع) در وادی طوی (پای کوه طور) ، به صورت وحی بوده است .

فاستمع لما یوحی

جمله «اِنِّی اَنَا اللّٰه» (در آیه بعد) بدل برای «ما یوحی» است. بنابراین آنچه در پایین کوه طور با موسی(ع) گفته شده بود، وحی بوده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 14 - 2

2 - خداوند در سرزمین طوی (پایین کوه طور) به موسی (ع) فهماند که خطاب را مستقیماً از «اللّٰه» دریافت می کند و کلام او را می شنود .

اِنِّی اَنَا اللّٰه

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 18 - 7

ص: 445

7- موسی (ع)، فرصت سخن گفتن با خداوند را غنیمت شمرده و از آن لذت می برد .

ما تلک .. قال هی عصای أتوکلؤا علیها و أهشّ .. ولی فیها م-آربّ أُخری

جمله «هی عصای» برای پاسخ گویی به سؤال خداوند کافی بود؛ افزودن دیگر جملات، گویا به خاطر اشتیاق موسی(ع) به سخن گفتن با خداوند بوده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 19 - 2

2- مکالمه خداوند با موسی (ع)، همراه با ابراز لطف و رأفت به آن حضرت بود .

یموسی .. قال ألقها یموسی

تکرار اسم، نشانه ابراز کمال علاقه به مخاطب است. در این آیات، علاوه بر لحن محبت آمیز آیات، نام موسی(ع) در خطاب الهی چند بار تکرار گردیده است که نشان از لطف و عنایت خاص خداوند به آن حضرت دارد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 40 - 41

41- خداوند در کوه طور، با ملاطفت و مهربانی با موسی (ع) سخن گفت .

یموسی

تصریح مکرر نام موسی(ع) در مقاطع مختلف خطاب الهی، گویای عنایت خداوند به او است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- طه - 20 - 83 - 5

5- پرسش خداوند از موسی (ع) درباره تعجیل در آمدن به کوه طور، نخستین سخن او با وی نبود.

و ما أعجلک

حرف «واو» در «و ما أعجلک» برای عطف بر محذوف است؛ یعنی، پس از حضور موسی(ع) در کوه طور، سخن یا سخنانی به میان آمد، آن گاه این پرسش مطرح شد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- طه - 20 - 84 - 5

5- شوق موسی (ع) به ملاقات و گفت و گوی با پروردگار و جلب رضایت او، موجب شتاب وی در آمدن به میقات بود.

و عجلت إلیک ربّ لترضی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- نمل - 27 - 8 - 7

7- مکالمه خدا با موسی در وادی طور

نودی أن بورک من فی النار و من حولها

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- نمل - 27 - 9 - 3

3 - سخن گفتن بیواسطه خدا با موسی در وادی طور

فلما جاءها نودی . . . إنه أنا الله العزيز الحكيم

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- قصص - 28 - 30 - 3,6,2

2 - آتش طور ، وسیله ای برای کشاندن موسی (ع) به وادی طور ، جهت سخن گفتن خدا با وی و دریافت رسالت الهی

فلما أتيتها نودی . . . يموسى إني أنا الله ربّ العلمين

3 - آمدن ندای الهی به موسی (ع) از درختی واقع در جانب راست وادی طور ، هم زمان بانزدیک شدن وی به آتش

فلما أتيتها نودی من شطى الواد . . . من الشجرة

«شاطئ» به معنای «جانب» است و «الأيمن» - مقابل «الأيسر» (چپ) - صفت برای شاطئ» می باشد. بنابراین «شاطئ الواد الأيمن»؛ یعنی، طرف راست وادی.

6 - اقدام خداوند به معرفی خود در آغاز مکالمه اش با موسی (ع)

يموسى إني أنا الله

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- قصص - 28 - 46 - 1

1 - مکالمه خداوند با موسی (ع) در وادی طور

و ما كنت بجانب الطور إذ نادينا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

20

- نازعات - 79 - 16 - 1

1 - خداوند، در وادی طوی با موسی (ع) سخن گفت.

إذ ناديه رَبّه بالواد المقدّس طوى

«واد» (مخفف «وادی»); یعنی، حد فاصل بین کوه ها و تپه ها که راه عبور سیلاب باشد (مصباح). برخی از اهل لغت «طوی» را نام درّه ای می دانند که پایین کوه طور در صحرای «سینا» قرار دارد. (لسان العرب)

696- گفتگوی دختر شعیب (ع) با موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 25 - 2

2 - حرکت توأم با حیا و آزرَم دختر شعیب به هنگام بازگشت نزد موسی (ع) و گفتوگو با وی

فجاءته إحدیهما تمشی علی استحياء

ص: 447

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 14 - 3

3- پیش بینی موسی (ع) نسبت به مشکلات راه رسالت خود و استفسار وی از خدا

قال ربّ . . . و لهم علیّ ذنب فأخاف أن یقتلون

موسی با بیان مشکلات خویش، در مقام شانه خالی کردن از زیر بار رسالت نیست؛ بلکه با طرح مشکلات در درگاه خداوند، از او راه حل می جوید.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 33 - 5

5- موسی (ع) در وادی طور، نگرانی خویش نسبت به موانع راه رسالت را با خدا در میان گذاشت .

قال ربّ إني قتلت منهم نفساً

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 34 - 8

8- موسی (ع) خواسته خویش (همراهی هارون با وی) را با خداوند در میان گذاشت .

قال ربّ . . . وأخی هرون . . . إني أخاف أن یکذبون

698- گفتگوی موسی (ع) با شعیب (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 25 - 8

8- گفت وگویی موسی (ع) با شعیب و بیان سرگذشت خویش برای وی

فلَمَّا جَاءَهُ وَقَصَّ عَلَيْهِ الْقِصَصَ

699- گفتگوی موسی (ع) با فرعون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

20

- نازعات - 79 - 20 - 1

1- موسی (ع) در پی گفت وگو با فرعون و اظهار آمادگی برای ارشاد و هدایت او، بزرگ ترین معجزه خویش را به وی ارائه کرد.

فَأَرَاهُ الْآيَةَ الْكُبْرَى

- موسی (ع) در پی گفت وگو با فرعون و اظهار آمادگی برای ارشاد و هدایت او، بزرگ ترین معجزه خویش را به وی ارائه کرد.

ص: 448

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 155 - 10،12

10 - اندوه موسی (ع) بر هلاکت همراهانش در میقات، موجب شکوه او به درگاه خدا و آرزوی مرگ خویش و همراهانش پیش از حضور در میعادگاه مناجات

قال رب لو شئت أهلكتهم من قبل وإني

12 - موسی (ع) در پی هلاکت همراهانش در میقات، با پرسشی شکوه آمیز، توجیه و چرایی هلاکت همه حاضران را به خاطر گناه گروهی از آنان، از خداوند تقاضا کرد.

أتهلكنا بما فعل السفهاء منا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 77 - 13،18

13 - موسی (ع) از دست مزد نخواستن خضر (ع) در برابر کار خویش، با وجود نیاز آنان به اجرتی برای تهیه غذا ناخرسند و گلابه مند بود.

استطعما أهلها .. قال لو شئت لتخذت عليه أجرًا

آنچه خضر و موسی (ع) از مردم طلب کردند، غذا بود، آن هم به صورت مجانی، نه خرید - چون پولی برای خرید در اختیارشان نبود - لذا موسی (ع)، پایان گرفتن کار دیوار، موضوع گرفتن مزد را مطرح ساخت، تا به وسیله آن طعامی را خریداری کنند.

18 - سخن شکوه آمیز موسی (ع) به خضر (ع) در مورد نگرستن مزد، سومین تخلف وی از پیمان خویش بود.

قال لو شئت لتخذت عليه أجرًا

4 - « فی خبر ابن الجهم قال : سأل المأمون الرضا (ع) . . . ما معنا قول موسى لفرعون « فعلتها إذاً وأنا من الضالّین » قال الرضا (ع) : . . . قال موسى : « فعلتها إذاً وأنا من الضالّین » عن الطريق بوقوعی إلى مدینه من مدائنک . . . ;

ابن جهم گوید: مأمون از حضرت رضا(ع) پرسید: .. معنای سخن موسی(ع) به فرعون «...أنا من الضالّین» چیست؟ فرمود: موسی گفت: «...أنا من الضالّین» عن الطريق بوقوعی إلى مدینه من مدائنک؛ یعنی، من از راه گم کردگان بودم به شهری از شهرهای تو برخورددم». از روایت استفاده می شود که حضرت موسی(ع) توریه کرده و از گفتن جمله «أنا من الضالّین» گم کردن جاده را اراده کرده بود...».

702- گواه عهد موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 28 - 7

7- موسی (ع) خدا را بر قرارداد میان خود و شعیب (ع) گواه گرفت .

قال ذلك بيني وبينك . . . والله على ما نقول وكيل

703- گواهان موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 28 - 7

7- موسی (ع) خدا را بر قرارداد میان خود و شعیب (ع) گواه گرفت .

قال ذلك بيني وبينك . . . والله على ما نقول وكيل

704- گوساله پرستان بنی اسرائیل در غیاب موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 94 - 17

17- گوساله پرستان ، گروه حاکم بر جوّ عمومی بنی اسرائیل در غیاب موسی (ع)

إني خشيت أن تقول فرقت بين بني إسرائيل

نمای اتحاد و یک پارچگی بنی اسرائیل، در فاصله ارتداد آنان، گویای حاکمیت مرتدان و گوساله پرستان است.

705- گوسفندان موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 18 - 5

5- حضرت موسی (ع) در راه مدین به مصر، دارای گوسفندانی بود که خود، آنها را شبانی می کرد.

أهش بها علی غنمی

«غنم» یعنی، گوسفندان. این کلمه از لفظ خود، مفرد ندارد و به یک گوسفند «شاه» گفته می شود (مصباح)

706- لذایذ معنوی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 18 - 7

7- موسی (ع)، فرصت سخن گفتن با خداوند را غنیمت شمرده و از آن لذت می برد.

ص: 450

ما تلک .. قال هی عصای أتوکلوا علیها و أهش .. ولی فیها م - ارب آخری

جمله «هی عصای» برای پاسخ گویی به سؤال خداوند کافی بود؛ افزودن دیگر جملات، گویا به خاطر اشتیاق موسی (ع) به سخن گفتن با خداوند بوده است.

707- لکنت زبان موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 27 - 1، 2

1 - موسی (ع) قبل از رسالت خویش ، لکنت زبان داشت .

واحلل عقده من لسانی

2 - موسی (ع) در وادی طوی از خداوند خواست از لکنت زبان او بکاهد و گفتار او را واضح تر سازد .

واحلل عقده من لسانی

«عقده» نکره است و بر هر مقدار از لکنت صادق است «من» در «من لسانی» می تواند برای تبعیض باشد؛ یعنی عقده کائنه من عَقْد لسانی، حاکی از این که مطلوب موسی (ع) برطرف شدن بخشی از گرفتگی های زبان او بوده است. آیه بعد نیز قرینه بر این است که هدف او زوال مقداری بوده که به فهم کلامش کمک کند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 28 - 1

1 - هدف موسی (ع) از دعا به درگاه خداوند برای بهبود لکنت زبان خویش ، مفهوم بودن سخنانش برای مردم بوده است .

واحلل عقده من لسانی. یفقهوا قولی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- زخرف - 43 - 52 - 3

3- لکنت زبان و نقص گفتاری موسی (ع)، به هنگام طرح دعوت در برابر فرعون *

و لایکاد یبین

708- لکنت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 13 - 1

1- تردید موسی (ع) در توانایی خویش برای رسالت، از ناحیه کمی سعه صدر و گویا نبودن زبانش

و یضیق صدري و لاینطلق لسانی

«ضیق صدر» مقابل «سعه صدر» و «انطلاق لسان» (رها بودن زبان) کنایه از فصاحت بیان است.

ص: 451

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 13 - 1,2,4

1 - به ثمر رسیدن تلاش خواهر موسی ، در بازگرداندن برادر خویش به آغوش مادر

قالت هل أدلکم علی اهل بیت . . فرددنه إلی أمّه

خواهر موسی با دنبال کردن برادر، ورود به کاخ فرعون و بالاخره استفاده از فرصت به دست آمده، توانست موسی را به مادرش بازگرداند.

2 - بازگشت موسی به دامان مادر ، نمودی از تدبیر و اراده الهی است .

فرددنه إلی أمّه

اسناد فعل «رَدَد» به ضمیر «نا» بیانگر مطلب یاد شده است.

4 - تعلق اراده الهی بر بازگرداندن سریع موسی (ع) و دیر نپاییدن زمان جدایی میان او و مادرش

فرددنه إلی أمّه

به کارگیری «فاء» عاطفه - که برای بیان عدم تراخی است- نشان می دهد که زمان جدایی میان موسی(ع) و مادرش به قدری کوتاه بود که می توان آن را نادیده گرفت.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 61 - 2

2- موسی و همسفر او ، به هنگام رسیدن به مجمع البحرین ، یک ماهی ، به عنوان غذا ، همراه داشتند .

فلما بلغا مجمع بينهما نسيا حوتهما

«حوت» یعنی «ماهی» و برخی آن را ماهی بزرگ معنا کرده اند. (ر.ک. لسان العرب) به قرینه «غداءنا» - در آیه بعد - آن ماهی، به منظور تغذیه فراهم شده بود.

711- مبارزه با پیروان موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 127 - 11

11 - فرعون با پذیرش پیشنهاد اشرافیان (سرکوبی موسی (ع) و قوم او) بر کشتار وسیع پسران بنی اسرائیل و زنده نگاه داشتن زنانشان مصمم شد .

قال سنقتل أبناءهم ونستحي نساءهم

تقتیل (مصدر تقتل) به معنای کشتار وسیع است. «استحیاء» از ماده «حیات» به معنای زنده نگاه داشتن است.

ص: 452

712- مبارزه با معجزه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 111 - 4

4- خشی سازی معجزه موسی (ع) با استمداد از ساحران زبردست ، از آرای تصویب شده از جلسه سران و بزرگان حکومت فرعونیان

و أرسل فی المدائن حشرین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 115 - 4

4- ساحران دربار فرعون مطمئن به غلبه سحرشان بر معجزه موسی (ع)

إما أن تلقى وإما أن نكون نحن الملقين

از اینکه ساحران اختیار شروع کننده مبارزه را به موسی (ع) واگذاشتند و جمله مربوط به خویش را با تأکید بیان داشتند، معلوم می شود آنان

به غلبه خویش اطمینان داشتند.

713- مبارزه با موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 109 - 1

1- اشراف و بزرگان قوم فرعون پس از مشاهده معجزات موسی ، برای چاره اندیشی و مبارزه با موسی جلسه مشورتی تشکیل دادند .

در آیات پیشین روی سخن موسی با فرعون بود و در این آیه عکس العمل اشراف دربار او مطرح شده است. این تغییر سیاق با توجه به جمله «فماذا تأمرون» در آیه بعد (چه نظری دارید و چه دستوری پیشنهاد می کنید)، حاکی از تبادل نظر آنان درباره برخورد با موسی است که از آن در برداشت فوق به «جلسه مشورتی» تعبیر شد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 110 - 5

5 - انتخاب روش مبارزه با موسی پس از تصمیم به ساحر خواندن وی و تحلیل اهداف او (برچیدن حکومت فرعونى) ، از مسائل مطرح شده در جلسه مشورتی بزرگان دربار فرعون

فماذا تأمرون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 111 - 6

6 - بسیج نیروهای حکومتی به تمامی شهرهای تحت نفوذ فرعون ، طرح کارگزاران دربار برای گردآوری و احضار ساحران زبردست

و أرسل فی المدائن حشرین

ص: 453

«ال» در «المدائن» عهد ذهنی است و اشاره به شهرهای تحت نفوذ حکومت فرعون دارد. زیرا معهود بین فرعون و اشراف دربار همان شهرهای کشور خودشان است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 112 - 3

3- احضار همه ساحران زبردست برای مبارزه با موسی (ع)، درخواست اشرافیان دربار فرعون از فرعون

یأتوک بکل سحر علیم

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 113 - 1,3,4,7,8

1 - ساحرانی زبردست و کارآمد پس از فراخوانی آنان برای مبارزه با موسی، به درگاه فرعون حاضر شدند.

و جاء السحرة فرعون

«ال» در «السحرة» عهد ذکری است و اشاره به «کل سحر علیم» دارد.

3 - ساحران بدون هیچ اجباری از سوی نیروهای فرعونی برای مبارزه با موسی (ع) به دربار فرعون حاضر شدند.

و جاء السحرة فرعون

بیان حضور ساحران به دربار فرعون با جمله «و جاء السحرة» (ساحران آمدند) و نه با جمله ای همانند «و أتوا بالسحرة» (ساحران را آوردند)، حکایت از این دارد که ساحران به دلخواه خویش، و نه از روی اجبار و اکراه، به دربار حاضر شدند.

4 - فرعون در تلاش برای بهره گیری از عالمان عصر خویش در مبارزه با موسی (ع)

و جاء السحرة فرعون

7 - ساحران پس از اعلام آمادگی برای مبارزه با موسی (ع) از فرعون خواستند تا در صورت پیروزی از پاداشی گران برخوردار شوند .

قالوا إن لنا لأجراً إن كنا نحن الغلبين

جمله «إن لنا ..» استفهامی است و حرف استفهام مقدر می باشد. یعنی: إن لنا ... نکره آمدن کلمه «أجراً» دلالت بر بزرگی و گرانسنگی پاداش دارد.

8 - سودجویی ، از انگیزه های ساحران برای مبارزه با موسی (ع)

قالوا إن لنا لأجراً إن كنا نحن الغلبين

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 114 - 4

4 - فرعون بر اثر خودباختگی در برابر معجزات موسی (ع) مهبای پرداخت بهای سنگینی برای خنثی سازی آن شد .

قال نعم وإنکم لمن المقربین

از اینکه فرعون برای پیروزی بر موسی (ع) حاضر شد هر بهایی را بپردازد، معلوم می شود روحیه خویش را باخته بود و در خود عجز شدیدی احساس می کرد.

ص: 454

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 115 - 3

3- ساحران دربار فرعون، یکدل و یکزبان و یار یکدیگر در مبارزه با موسی (ع)

قالوا یموسی إما أن تلقی و إما أن نکون نحن الملقین

بدیهی ست ساحران جمله های «إما أن تلقی» و «إما أن نکون نحن الملقین» را دسته جمعی و یا یک به یک نگفتند. بنابراین استناد این جمله ها به آنان حکایت از همیاری و یکدلی آنان در مبارزه با موسی (ع) دارد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 116 - 1

1- موسی (ع) با بی اعتنایی به جادوگری ساحران شروع مبارزه را به آنان وا گذاشت .

قال ألقوا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 121 - 4

4- ساحران به رسالت ها و پیام های موسی (ع) قبل از اقدام به مبارزه با وی آگاه بودند .

قالوا ءامنا برب العلمین

تأکید ساحران به ربوبیت خداوند و پذیرش سریع آن پس از آگاهی به حقانیت موسی (ع)، بیانگر این است که آنان پیش از حضور در

صحنه مبارزه به پیامهای وی، که بارزترین آن اعتقاد به ربوبیت مطلق خداوند است، آگاه شده بودند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 123 - 8

8 - بیرون راندن و آواره ساختن مردم پایتخت مصر ، تحلیل فرعون از داستان مبارزه ساحران با موسی و ایمان آوردن آنان

إن هذا لمکر مکرتموه فی المدینه لتخرجوا منها أهلها

برداشت فوق بر این میناست که مراد از «أهلها» همه مردم مصر (عوامل حکومت و توده مردم) باشد، نه خصوص عوامل حکومتی.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 127 - 1,7,8,9,11

1 - اشراف قوم فرعون برای تحریک وی به سرکوبی موسی (ع) و قوم او تلاشی پیگیر داشتند .

وقال الملاً من قوم فرعون أتذر موسی و قومه

7 - اشرافیان دربار ، سرکوب نشدن موسی (ع) را مایه انزوای فرعون و ترک پرستش خدایان وی دانسته و آن را به فرعون گوشزد کردند .

أتذر موسی و قومه .. و یذکر وءالهتک

8 - آمادگی موسی (ع) و قومش برای شورش علیه نظام فرعون و به انزوا کشاندن فرعون و خدایان او ، دلیل اشراف دربار برای ضرورت

مجازات و سرکوبی آنان

ص: 455

أُتذّر موسى وقومه ليفسدوا في الأرض ويدرک وءالهتک

9- تحریک احساسات مذهبی و استکباری فرعون ، از روش های اشرافیان برای واداشتن وی به سرکوب موسی (ع)

و یدرک وءالهتک

گویا درباریان با یاد کردن از الهه فرعون و مخاطب قرار دادن فرعون در صدد تحریک احساسات مذهبی وی بودند.

11- فرعون با پذیرش پیشنهاد اشرافیان (سرکوبی موسی (ع) و قوم او) بر کشتار وسیع پسران بنی اسرائیل و زنده نگاه داشتن زنانشان مصمم شد .

قال سنقتل أبناءهم و نستحی نساءهم

تقتیل (مصدر تقتل) به معنای کشتار وسیع است. «استحیاء» از ماده «حیات» به معنای زنده نگاه داشتن است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 51 - 6

6- فرعون با استناد به عقاید و افکار اقوام گذشته ، سعی در مقابله با موسی (ع) و تثبیت حقانیت شرک داشت .

قال فما بال القرون الأولى

تمسک فرعون به افکار پیشینیان و این که اگر رسالت موسی حق است، چرا برای اقوام گذشته چنین رسولی نیامد و چرا آنها عذاب نشدند، نشان می دهد که در دیدگاه او، پذیرفته های نسل های قبل، صحیح و قابل تبعیت است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 58 - 11، 5

5- فرعون ، مطمئن به توانایی خویش در جمع آوری امکانات (سحر و ساحران) برای مقابله با موسی (ع)

تأکید فرعون بر عدم تخلف از زمان موعود، حکایت از آمادگی او برای جمع آوری ساحران و ارائه سحری بزرگ دارد.

11 - دعوت موسی (ع) و مقابله فرعون با آن حضرت، موضوعی مطرح در افکار عمومی مردم مصر

فاجعل... موعداً... مکائناً سوئی

سعی فرعون در مقابله با موسی (ع) به وسیله سحر، و دعوت از مردم برای شرکت در این رویارویی، حکایت از آن دارد که موضوع دعوت آن حضرت، موضوعی مطرح در جامعه آن زمان بوده و مردم این رویداد را تعقیب می کرده اند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 65 - 9

9 - ساحران فرعون، یک دل و یک زبان و یار یکدیگر، در مبارزه با موسی (ع) بودند.

وإما أن نکون أول من ألقى

صدق «أول من ألقى» بر همه ساحران، گویای هدف مشترک و وحدت رویه آنان است.

ص: 456

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 39 - 1

1 - دعوت همگانی از مردم و تشویق آنان برای اجتماع در صحنه هموردی موسی (ع) با ساحران

وقیل للناس هل أنتم مجتمعون

استفهام در عبارت «هل أنتم مجتمعون» برای تشویق و ترغیب است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 40 - 3

3 - خط دادن فرعونیان به مردم ، در گرایش به جبهه مخالفان موسی

وقیل للناس هل أنتم مجتمعون . لعلنا نتبع السحرة إن كانوا هم الغلبین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 25 - 9،12

7 - کشتار فرزندان ذکور مؤمنان ، تنها راه پیشگیری از رواج آیین موسی ، در نگاه فرعون ، هامان و قارون

قالوا اقتلوا أبناء الذین ءامنوا معه

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که نخستین واکنش فرعون و .. در برابر ایمان آوردندگان به موسی (ع)، قتل پسران آنان بود.

9 - زنده گذاشتن دختران مؤمنان - علی رغم کشتار پسران آنان - اقدام بی رحمانه دیگر فرعون ، هامان و قارون علیه موسی (ع) و بنی

اسرائیل بود .

و استحووا نساءهم

12 - موضع گیری واحد فرعون ، هامان و قارون در چگونگی و شیوه مبارزه با موسی (ع) و پیروان او

قالوا اقتلوا أبناء الذين ءامنوا معه و استحووا نساءهم

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 26 - 4.6

4 - کشتار فرزندان ذکور مؤمنان از سوی فرعونیان ، برای جلوگیری از گسترش دعوت موسی (ع) کافی و کارساز نبود .

قالوا اقتلوا أبناء الذين ءامنوا معه . . . و قال فرعون ذروني أقتل موسی

تصمیم مشخص فرعون مبنی بر کشتن موسی (ع)، پس از اقدام او و درباریانش به کشتن مؤمنان طرفدار موسی (ع)، گویای حقیقت یاد شده است.

6 - کشتن موسی (ع) ، راه اصلی مبارزه با رسالت وی و گسترش آیین او ، در نگاه فرعون

و قال فرعون ذروني أقتل موسی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

20

- نازعات - 79 - 23 - 1

1 - فرعون برای مبارزه با موسی (ع) ، مردم را در اجتماعی گردآورد و با آنان در این زمینه سخن گفت .

ص: 457

«حشر»، به معنای جمع کردن همراه با سوق دادن است (مصباح).

714- مبارزه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 75 - 4

4- هارون (ع)، شریک و همتای موسی (ع) در رسالت و مبارزه با فرعون و اشراف پیرامون او بوده است.

ثم بعثنا من بعدهم موسی و هرون إلی فرعون و ملایه

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

12

- مؤمنون - 23 - 45 - 5

5- دشواری رسالت موسی، در مبارزه با فرعون

ثم أرسلنا موسی و أخاه هرون

رسالت هارون به همراه موسی (ع)، می تواند بدان جهت باشد که بار مسؤلیت موسی در مبارزه با فرعون و اشراف پیرامون او، بسیار سنگین بود و برای سبک تر شدن آن، خداوند هارون را نیز به همراه او مبعوث کرد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

12

- مؤمنون - 23 - 46 - 1

1 - مسؤولیت مشترک موسی و هارون ، در رسالت و مبارزه با فرعون و اشراف قوم او

ثم أرسلنا موسی و أخاه هرون . . . إلى فرعون و ملأیه

«ملاً» اسم جمع و به معنای اشراف و سران است. «إستکبار» (مصدر «استکبروا»); یعنی، کبر ورزیدن و تکبر نمودن «علو» (مصدر «عالین») نیز به معنای برتری جوئی و سلطه طلبی است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 16 - 10

10 - طرح ربوبیت مطلق خداوند در برابر فرعون ، اولین گام مبارزه صریح موسی و هارون (ع) با وی

فأتیا فرعون فقولاً إنا رسول ربّ العلمین

تصریح موسی و هارون(ع) به این که عوالم جهان آفرینش تحت ربوبیت خدا است، می تواند اولین گام در مبارزه با فرعون و ردّ صریح ادعای وی باشد که می گفت: «أنا ربکم الأعلى». (79/24).

715- مجازات موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 111 - 1

1 - مجازات موسی (ع) و برادرش هارون از پیشنهاد های ارائه شده در جلسه مشورتی اشراف و سران حکومت

ص: 458

پیشنهاد تأخیر در مجازات موسی و هارون حکایت از آن دارد که فرعون و یا برخی از اشراف دربار مجازات موسی و هارون را مطرح کرده بودند.

716- محافظت از موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 38 - 6

6 - حفاظت از جان موسی (ع) و بر طرف کردن نگرانی مادر او ، به تدبیر خداوند بود .

إذ أوحينا إلى أمك

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 39 - 21، 19، 17، 5، 4

4 - خداوند به مادر موسی (ع) اطمینان بخشید که آب خروشان نیل ، صندوق حامل موسی (ع) را به ساحل خواهد افکند .

فليلقه اليمّ بالساحل

امر به دریا که باید صندوق را به ساحل بیفکند، مجاز و برای مبالغه در این است که آمدن صندوق به همراه جریان آب تا کناره رودخانه و افکنده شدن آن به خشکی، قطعی است.

5 - مادر موسی (ع) ، به پیام خداوند ایمان داشت و به حفظ جان موسی (ع) از جانب او مطمئن بود .

إذ أوحينا .. أن ائذفيه ... يأخذه عدوّ

به قرینه «القیة علیک محبه» و نیز آیات دیگر قرآن؛ مادر موسی(ع) به محتوای وحی الهی عمل کرد و موسی(ع) را به نیل سپرد. این کار گواه اطمینان مادر موسی(ع) به آن است که پیام دریافت شده وحی الهی بوده و نیز نشان از ایمان کامل او دارد.

17 - محبوبیت موسی (ع) در دل فرعونیان ، زمینه رشد و نمو او با مراقبت کامل خداوند

و لتصنع علی عینی

«لتصنع» بیانگر علت است برای آنچه از سیاق کلام به دست می آید؛ یعنی، «و لتصنع علی عینی فعلت ذلک؛ آنچه انجام دادم به خاطر این بود که با مراقبت کامل من ساخته شوی». صنیع و صنیعه (ریشه اشتقاقی «لتصنع») به شخصی گفته می شود که تربیت شده دیگری باشد. هم چنین به معنای عطا، کرامت و احسان نیز آمده است (لسان العرب).

19 - خداوند از آغاز زندگی موسی (ع) ، بر او نظارت دقیق داشته و زمینه های تربیت و رشد او را فراهم ساخته بود .

و لتصنع علی عینی

مراد از «عین» در «علی عینی» معنای مجازی آن (مراقبت) است و «علی» دلالت می کند که مراقبت الهی، به منزله پایه ای است که تربیت و یا گرامی داشت موسی(ع)، بر آن استوار بوده است.

21 - حفظ جان موسی (ع) در کودکی ، با طرح افکندن او به آب و القای محبتش در دل فرعونیان و نظارت بر

ص: 459

تربیت و رشد او، نعمت هایی گران سنگ از جانب خداوند به آن حضرت

مِنَّا عَلِيكَ مَرْهٌ أُخْرَى... أَنِ اقْذِفِيهِ... وَ لِتَصْنَعِ عَلِيَّ عَيْنِي

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 40 - 4

4- فرعون، به نگه داری و حفاظت از موسی (ع) مصمم شد.

هل أدلکم علی من یکفله

تلاش برای یافتن دایه و سرپرست، حکایت از آن دارد که فرعون بر نگه داری موسی مصمم شده بود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 46 - 3

3- خداوند همراهی کامل خود با موسی و هارون (ع) و حمایت و حفاظت از آنان را طی رویارویی با فرعون، اعلام کرد.

إِنِّي مَعَكُمْ

خداوند، همواره با همگان هست و در همه جا حضور دارد. آنچه که برای رفع نگرانی موسی و هارون (ع) مورد تأیید قرار گرفته، حضور ویژه خداوند است که حاکی از حمایت بی دریغ او از آنان است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 7 - 2

2- تدبیر الهی در حفاظت از جان موسی (ع) از خطر فرعونیان

و أوحینا إلی أمّ موسی أن أرضعیه فإذا خفت علیه فألقیه فی الیمّ

717- محبوبیت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 39 - 23، 21

21- حفظ جان موسی (ع) در کودکی، با طرح افکندن او به آب و القای محبتش در دل فرعونیان و نظارت بر تربیت و رشد او، نعمت هایی گران سنگ از جانب خداوند به آن حضرت

منّا علیک مرّه آخری... أن اذفیه... و لتصنع علی عینی

23- «عن ابی جعفر (ع) قال کان موسی لا یراه أحد إلاّ أحبّه و هو قول اللّٰه: «و ألقیت علیک محبّه منّی»؛

از امام باقر(ع) روایت شده است: موسی به گونه ای بود که هیچ کس او را نمی دید، مگر این که او را دوست می داشت و این است سخن خدا که می فرماید: «و ألقیت علیک محبّه منّی».

718- محدوده رسالت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 460

- بقره - 2 - 92 - 1

1 - موسی (ع) پیامبری از نژاد اسرائیل و مبعوث شده برای بنی اسرائیل

قالوا نؤمن بما أنزل علينا . . . و لقد جاءكم موسى بالبينت

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 105 - 11

11 - موسی (ع) علاوه بر رسالت رهبری بنی اسرائیل را نیز از جانب خداوند عهده دار بود .

إني رسول من رب العلمين . . . فأرسل معي بنی إسرائيل

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 132 - 4

4 - فرعونیان نیز همچون بنی اسرائیل در دایره رسالت موسی بودند .

مهما تأتانا به من ءایه لتسحرنا بها فما نحن لك بمؤمنين

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

8

- هود - 11 - 97 - 2

2 - فرعون و قوم او ، در محدوده رسالت موسی (ع) بودند .

و لقد أرسلنا موسى . . . إلى فرعون و ملایه

کلمه «ملایه» به معنای گروه و جمعیت و نیز به معنای اشراف و بزرگان می باشد. بر اساس معنای اول، جمله «أرسلنا موسی... إلى فرعون و ملایه» در اینکه قوم فرعون و جمعیت وابسته به او در محدوده رسالت موسی(ع) بودند، صراحت دارد و بر اساس دومین معنا، این جمله به حقیقت یاد شده اشاره دارد؛ زیرا اگر فرعون و بزرگان دربارش در محدوده رسالت موسی(ع) باشند، طبعاً قوم او نیز چنین خواهند بود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

9

- ابراهیم - 14 - 5 - 7

7- رسالت حضرت موسی (ع) جهانی نبود . *

أن أخرج قومك من الظلمت إلى النور

به قرینه مقابله و مقایسه بین رسالت پیامبر اسلام(صلی الله علیه و آله) (لتخرج الناس) و رسالت حضرت موسی(ع) (أخرج قومك) ممکن است که قید «قومك» برای انحصار و محدود کردن رسالت حضرت موسی(ع) به قوم خود باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

15

- فاطر - 35 - 42 - 4

4 - اعتقاد مشرکان عرب ، به محدود بودن قلمرو رسالت پیامبران الهی چون ابراهیم ، موسی و عیسی (ع) به امت ها و اقوام غیر ایشان

و أقسموا باللَّهِ .. لئن جاءهم نذیر لیکوننَّ أهدى من إحدى الأمم

از این که مشرکان، آمدن پیامبری ویژه برای خود را؛ شرط ایمان خود برمی شمردند، می توان استفاده کرد که آنان اعتقاد نداشتند که قلمرو ادیان الهی در گذشته شامل آنان نیز می شود؛ وگرنه این تقاضا لغو و غیر منطقی

ص: 461

بود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 24 - 1

1 - فرعون، هامان و قارون، در قلمرو رسالت موسی (ع)

و لقد أرسلنا موسی . . . إلى فرعون وهم ن وقرون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 28 - 22

22 - فرعونیان و قبطیان، در قلمرو رسالت موسی (ع)

قد جاءكم بالبينت . . . يصبكم بعض الذي يعدكم

برداشت یادشده به خاطر این نکته است که مخاطب «جائکم» و «یعدکم» فرعونیان و قبطیان می باشند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 54 - 2

2 - هدایت، بیدار سازی، پند آموزی و احیای خردناب، قلمرو رسالت موسی (ع) و کتاب آسمانی او (تورات)

هدی و ذکرى لأولى الألب

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- زخرف - 43 - 51 - 5

5- رسالت موسی (ع)، متوجه قبطیان نیز بوده است.

و نادى فرعون فى قومه

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- دخان - 44 - 21 - 3

3- دعوت رسالت موسی (ع)، شامل قوم فرعون و غیر محدود به بنی اسرائیل

وإن لم تؤمنوا لى

719- محدود علم موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 66 - 4,19

4- موسی (ع)، به محرومیت خود از علومی که نزد خضر بود، اعتراف داشت و در برابر مقام علمی و عملی او، متواضع و فروتن بود.

هل أتبعك على أن تعلمن مما علمت

اظهار آمادگی برای تبعیت، نشانِ خضوعِ موسی (ع) در برابر کردار خضر (ع)، و اظهار اشتیاق به آموختن، حاکی از

ص: 462

تواضع موسی در برابر علم او است.

19- « عن جعفر بن محمد (ع) : . . . ان موسی لما کلمه الله تکلیماً . . . قال فی نفسه : « ما أرى أن الله ، عزوجل خلق خلقاً أعلم منی ! » . فأوحى الله ، عزوجل ، إلی جبرئیل « یا جبرئیل ! أدرك عبدی موسی قبل أن یهلك وقل له : إن عند ملتقى البحرین رجلاً عبداً فاتبعه و تعلم منه . » ;

از امام صادق(ع) روایت شده:.. آن گاه که خداوند با موسی تکلم کرد... موسی در دل خود گفت: «نمی بینم که خدای عزوجل، خلقی را آفریده باشد که از من اعلم باشد!». پس خدا به جبرئیل وحی کرد: «بنده ام، موسی را پیش از آن که هلاک شود، دریاب و به او بگو: در محل تلاقی دو دریا، مرد عابدی هست همراه اش برو و از او علم بیاموز».

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 68 - 1,2

1- موسی (ع) از اسرار نهفته در زندگی و عملکرد خضر (ع) و زوایای آن ، اطلاع دقیقی نداشت .

و کیف تصبر علی ما لم تحط به خبراً

«إحاطه» (مصدر «لم تحط») یعنی: «به چیزی احاطه و وقوف کامل یافتن» و در آیه مورد بحث، با توجه به کلمه «خبراً» - که به معنای «علماً» و تمییز برای نسبت احاطه است - مراد، احاطه کامل علمی است.

2- خضر (ع) بی اطلاعی موسی از زوایای کردار وی را ، دلیل ناتوانی موسی از تحمّل عملکرد وی دانست .

إنک لن تستطیع . . . و کیف تصبر علی ما لم تحط به خبراً

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 72 - 3

3- خضر (ع) با بیان آگاه نبودن موسی (ع) به راز معیوب ساختن کشتی ، پندار وی را در مورد انگیزه آن کار ، تخطئه کرد .

أخرقتها لتغرق أهلها . . . ألم أقل إنک لن تستطیع معی صبراً

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 85 - 3

3- محدودیت علم موسی (ع) در مورد حقایق

فإِنَّا قَدْ فُتِنَّا قَوْمَكَ

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 62 - 9

9- عدم اطلاع قلبی موسی (ع) از مراحل بعدی برنامه الهی برای او، پس از مهاجرت از مصر

إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِينِ

تعبیر «سیه‌دین» می‌رساند که موسی (ع) از آغاز تمامی برنامه را نمی‌دانسته و در لحظه نزدیکی سپاه فرعون و رویه رو شدن با دریا، منتظر دستور خداوند بوده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 463

- قصص - 28 - 22 - 4

4- موسی (ع) ناآشنا به راه منتهی به مدین

و لَمَّا تَوَجَّهَ تَلْقَاءَ مَدِينِ قَالَ عَسَى رَبِّي أَن يَهْدِيَنِي سَوَاءَ السَّبِيلِ

مطلب یاد شده با توجه به نیایش موسی (ع) به دست می آید.

720- محرومیت جوامع دوران موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 43 - 2

2- عدم دسترسی جوامع هم عصر موسی (ع) به تعالیم آسمانی ، بر اثر انقراض نسل های پیشین

و لقد آتينا موسى الكتب من بعد ما اهلكنا القرون الأولى

قید «من بعد ما أهلكنا. ..» می رساند که با انقراض نسل های پیشین، تعلیمات پیامبران قبل نیز از میان رفته بود و مردم عصر موسی (ع) به کلی از آموزه های آنان فاصله گرفته بودند.

721- محمد (صلی الله علیه و آله) و بعثت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 46 - 2

2- اطلاعات دقیق پیامبر (صلی الله علیه و آله) از جریان بعثت موسی (ع) و سخن گفتن خداوند با وی در طور - با این که خود در آن جا حضور نداشت - گواهی است روشن بر رسالت الهی آن حضرت .

و ما كنت بجانب الطور إذ نادينا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

9

- ابراهیم - 14 - 6 - 1

1- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، موظف به یادآوری سرگذشت موسی (ع) و قومش و به خاطر سپردن آن

و اذ قال موسی لقومه

برداشت فوق مبتنی بر این است که فعل «اذکر» قبل از «إذ» مقدر باشد. بنابراین، آیه خطاب به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و بیان وظیفه آن حضرت است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 10 - 8

8 - نمایان شدن آتش و فراهم آمدن خلوت گاهی برای اعطای رسالت به موسی (ع)، حادثه ای با اهمیت و درخور توجه برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) بود.

ص: 464

هل اتیک حدیث موسی . اذراء نارًا

کلمه «إذ» ظرف است برای «حدیث» (در آیه قبل) و استفهام در آن آیه برای ترغیب پیامبر (صلی الله علیه و آله) به توجه به آن ماجرا است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

20

- نازعات - 4 - 16 - 79

4 - ندای خداوند به موسی (ع) در وادی طوی ، حادثه ای با اهمیت و در خور توجه برای پیامبر (صلی الله علیه و آله)

حدیث موسی . إذ نادیه ربّه

«إذ» ظرف برای «حدیث» (در آیه قبل) است و از آن جا که استفهام در آن آیه برای ترغیب پیامبر (صلی الله علیه و آله) به توجه و دقت در آن ماجرا بود، عظمت حادثه استفاده می شود.

723- مخاطبان دعوت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- اسراء - 2 - 2 - 17

2- بنی اسرائیل ، مخاطبان اصلی دعوت موسی (ع) و هدایت آنان ، مهم ترین هدف و وظیفه آن حضرت

و ءاتینا موسی الکتب و جعلناه هدی لبنی اسرائیل

از مجموع آیات مربوط به حضرت موسی (ع) برمی آید که دعوت ایشان، دعوتی فراگیر بوده است و ذکر بنی اسرائیل در این آیه، می تواند برای این باشد که آنان مخاطبان اصلی دعوت بودند.

724- مخالفت با موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- اعراف - 7 - 145 - 15

15 - خداوند قوم موسی را از مخالفت با رسالت های وی بر حذر داشت و متخلفان را مردمی فاسق خواند .

سأوریکم دار الفسقین

برداشت فوق بر این اساس است که مراد از «الفسقین» متمردان خود بنی اسرائیل باشد. بر این مبنا جمله «ساوریکم»، که پس از فرمان به فراگیری تورات و به کار بستن تعالیم آن واقع شده، اشاره به این معنا دارد که اگر گروهی این فرمان را اطاعت نکنند، فاسقند. گفتنی است در این صورت مقصود از «دار» جایگاه شوم و فرجام نامیمون آن گروه است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 41 - 1

1 - پرسش مؤمن آل فرعون از قوم خود، درباره انگیزه مخالفت آنان با دعوت و خیرخواهی های او

و یقوم مالی ادعوکم إلی النجوه و تدعوننی إلی النار

گفتنی است که به قرینه خطاب در جمله حالیه «تدعوننی . . .»، عبارت «مالی» در اصل «مالکم» می باشد.

ص: 465

این جمله در زبان عرب به جای «أخبرونی عنکم» (از حالتان به من خبر دهید) به کار می رود و مقصود از آن پرسش از انگیزه و دلیل وضعیت به وجود آمده از مخاطب است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- زخرف - 43 - 48 - 4

4- لجاجت و عناد شدید فرعونیان، در مخالفت با پیام موسی (ع)

و ما نریهم من آیه إلا هی اکبر من أختها

از این که خداوند برای هدایت فرعونیان، معجزاتی پیاپی و یکی از دیگری مهم تر نشان داد، لجاجت آنان استفاده می شود.

725- مخالفت یهود با موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 92 - 7

7- یهودیان، علی رغم دریافت دلایل و معجزات موسی (ع) با رسالت های او مخالفت کردند.

لقد جاء کم موسی بالبینت ثم اتخذتم العجل من بعده

726- مدارا با موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 27 - 16

16 - تضمین مدارا کردن با موسی (ع) و سخت نگرفتن بر وی در کارها از سوی شعیب (ع)

و ما أُرید أن أشقَّ علیک

727- مدت عبادت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 51 - 3

3 - مدت زمان عبادت و مناجات ویژه موسی (ع)، چهل شب تعیین شد.

و إذ وعدنا موسی أربعین لیله

728- مدت فراق موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 466

- طه - 20 - 40 - 42

42 - « عن محمد بن مسلم : قلت لأبي جعفر (ع) : فكم مكث موسى غائباً عن أمه حتى رده الله عليها ؟ قال : ثلاثة أيام ؛

محمد بن مسلم می گوید: به امام باقر(ع) گفتم: موسی(ع) چه مدتی از مادرش غایب بود تا خدا او را به وی برگرداند؟ فرمود: سه روز».

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 13 - 28 - 14

14 - « عن محمد بن مسلم قال : . . . قلت لأبي جعفر (ع) فكم مكث موسى غائباً عن أمه حتى رده الله عليها ؟ قال : ثلاثة أيام . . . ؛

محمد بن مسلم می گوید: .. از امام باقر(ع) سؤال کردم: موسی(ع) چند روز از مادرش غایب بود تا این که خداوند او را دوباره به دامان او برگردانید؟ حضرت فرمود: سه روز...».

729- مدت مناجات موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 51 - 3

3 - مدت زمان عبادت و مناجات ویژه موسی (ع) ، چهل شب تعیین شد .

و إذ وعدنا موسى أربعين ليلة

730- مدت میقات موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- اعراف - 7 - 142 - 2,3

2- مدت مناجات و عبادت ویژه موسی (ع) در مرحله نخست سی شب تعیین گردید .

و وعدنا موسی ثلاثین ليله

3- موسی (ع) علاوه بر گذراندن سی شب برای عبادت و مناجات ، موظف به ادامه آن تا ده شب دیگر شد .

و أتممنها بعشر فتم میقت ربه أربعین ليله

«میقات» به معنای زمانی است که برای انجام کاری تعیین گردد. «میقات ربه» یعنی زمانی را که خدا برای انجام عبادت و مناجات موسی تعیین کرد.

731- مدح موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 26 - 3

ص: 467

3 - ستایش دختر شعیب از موسی (ع) نزد پدر

إِنَّ خَيْرَ مَنْ اسْتَجَرْتَ الْقَوَى الْأَمِينِ

732- مراتب معجزات موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- زخرف - 43 - 48 - 1

1 - معجزات موسی (ع) از نظر اهمیت ، دارای مراتب و هر یک مهم تر از معجزه قبلی او بود .

و ما نرهبهم من آیه إلا هی أكبر من أختها

733- مراحل رسالت موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 62 - 9

9 - عدم اطلاع قلبی موسی (ع) از مراحل بعدی برنامه الهی برای او ، پس از مهاجرت از مصر

إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِينِ

تعبیر «سیه‌دین» می‌رساند که موسی(ع) از آغاز تمامی برنامه را نمی‌دانسته و در لحظه نزدیکی سپاه فرعون و رویه رو شدن با دریا، منتظر دستور خداوند بوده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

4- تعیین مرحله به مرحله وظیفه موسی (ع)، از سوی خداوند در مقابله با فرعون

و أوحینا إلی موسی أن أسر بعبادی .. فأوحینا إلی موسی أن اضرب بعصاک البحر

734- مراحل میقات موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 142 - 4

4- مناجات خاص موسی با خداوند با گذشتن چهل شب، در دو مرحله سی شبه و ده شبه، کامل شد و به حد مطلوب رسید.

فتم میقت ربه أربعین ليله

فعل «تَمَّ» متضمن معنای «بلغ» می باشد و بدین لحاظ «اربعین» مفعولٌ به برای آن است؛ یعنی: «فتم میقات ربه بالغاً أربعین ليله».

ص: 468

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 12 - 3

3- مکالمه خداوند با موسی (ع) در وادی طوی، جلوه ای از ربوبیت او نسبت به آن حضر بود.

یموسی . اِنّی انا ربّک

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 39 - 19

19 - خداوند از آغاز زندگی موسی (ع)، بر او نظارت دقیق داشته و زمینه های تربیت و رشد او را فراهم ساخته بود.

و لتصنع علی عینی

مراد از «عین» در «علی عینی» معنای مجازی آن (مراقبت) است و «علی» دلالت می کند که مراقبت الهی، به منزله پایه ای است که تربیت و یا گرامی داشت موسی (ع)، بر آن استوار بوده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 41 - 1

1 - موسی (ع) پرورش یافته خداوند

اصطنعتک

«إصطناع»؛ یعنی، تربیت کردن و مؤدب ساختن (قاموس) و بر مبالغه در شایسته ساختن دلالت دارد (مفردات راغب).

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 50 - 13

13 - موسی (ع)، رسالت خویش را پرتویی از هدایت گسترده ربوبی دانست .

من ربّكما .. ربّنا الذی أعطی کلّ شیء خلقه ثمّ هدی

مناسبت بحث موسی(ع) با فرعون، چنین اقتضا کرده است که آن حضرت، موضوع هدایت عام الهی را مطرح کند تا پاسخ سؤال مقدر فرعون را داده باشد؛ زیرا ممکن بود فرعون بگوید: بر فرض که خدای خالق ربّ تو است، چه دلیلی بر لزوم پذیرش سخن رسولان او وجود دارد؟ موسی(ع) با مطرح کردن هدایت عام الهی، علاوه بر پاسخ به سؤال احتمالی او، زمینه کلی اثبات رسالت خویش را نیز مطرح کرده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 70 - 11

11 - خداوند، تدبیرکننده موسی و هارون (ع) در انجام رسالت و ابلاغ پیام توحید

ربّ هرون و موسی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- نمل - 27 - 12 - 3

ص: 469

3 - تجهیز موسی (ع) از سوی خدا به معجزه ای بیم آفرین و معجزه ای زیبا و پرجاذبه

وَأَلْقَ عَصَاكَ ... وَلَّى مَدْبِرًا ... و أدخل يدك... بیضاء من غیر سوء

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

20

- نازعات - 79 - 16 - 2

2 - وحی به موسی (ع)، جلوه ربوبیت خداوند بر او و از عوامل رشد و تربیت آن حضرت برای انجام رسالت خویش بود.

إذ نادیه ربّه

736- مردمی بودن موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

12

- فرقان - 25 - 36 - 3

3 - به میان مردم رفتن و در متن جامعه بودن، شیوه موسی و هارون در دعوت و انجام رسالت الهی

فقلنا اذهبنا إلى القوم الذین کذبوا بآیتنا

737- مزد آب دهی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 25 - 5

5 - دعوت شعیب از موسی، برای پرداختن مزد در قبال آب دادن وی به گوسفندان

إنّ أبی یدعوک لیجزیک أجر ما سقیت لنا

738- مزد کار در دوران موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کھف - 18 - 77 - 14

14- نظام کارمزدی ، در زمان موسی (ع) وجود داشته است .

قال لو شئت لتّخذت علیه أجرًا

739- مسافرت خانواده موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- نمل - 27 - 7 - 4،5

ص: 470

4- همراهی خانواده موسی (همسر و فرزندان) با وی در سفر از « مدین »

إذ قال موسى لأهله .. لعلكم تصطلون

تعبیر «سناتیکم» و «لعلكم تصطلون» (با ضمائر جمع) نشان می دهد که همراهیان موسی بیش از یک نفر بوده اند و تعبیر «أهل» بیانگر آن است که همه آنان از نزدیکان (همسر و فرزندان) او بوده اند.

5- گرفتاری موسی (ع) و خانواده اش در سردی هوا ، تاریکی شب و گم کردن راه در مسیر سفر

إذ قال موسى لأهله .. سناتیکم منها بخبر... لعلكم تصطلون

740- مسافرت شبانه خانواده موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 10 - 20 - 1

1 - موسی (ع) و خانواده اش در سیری شبانه و در بیابان ، دچار سرگردانی شده و راه را گم کردند .

إذ رء نازًا .. بقبس أو أجد علی النار هدًی

جمله «أجد علی النار هدًی» دلالت می کند که موسی (ع) و همراهیانش راه را گم کرده بودند و از نبود آتش فهمیده می شود که آنها در بیابانی سرگردان بودند. دیدن آتش از فاصله ای نسبتاً دور که حتی با احتمال وجود آتش، تصمیم به حرکت جمعی به سوی آن نگرفتند، حاکی از شب بودن و تاریکی منطقه است.

741- مسافرت شبانه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 10 - 20 - 1

1 - موسی (ع) و خانواده اش در سیری شبانه و در بیابان ، دچار سرگردانی شده و راه را گم کردند .

إذ رءا نارًا .. بقبس أو أجد على النار هدًى

جمله «أجد على النار هدًى» دلالت می کند که موسی (ع) و همراهانش راه را گم کرده بودند و از نبود آتش فهمیده می شود که آنها در بیابانی سرگردان بودند. دیدن آتش از فاصله ای نسبتاً دور که حتی با احتمال وجود آتش، تصمیم به حرکت جمعی به سوی آن نگرفتند، حاکی از شب بودن و تاریکی منطقه است.

742- مسافرت فرزندان موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- نمل - 27 - 7 - 4

4- همراهی خانواده موسی (همسر و فرزندان) با وی در سفر از «مدین»

إذ قال موسی لأهله .. لعلكم تصطلون

تعبیر «سئآتیکم» و «لعلكم تصطلون» (با ضمائر جمع) نشان می دهد که همراهیان موسی بیش از یک نفر بوده اند و تعبیر «أهل» بیانگر آن است که همه آنان از نزدیکان (همسر و فرزندان) او بوده اند.

ص: 471

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 60 - 6

6- موسی (ع) از امکان دسترسی به خضر، در محل تلاقی دو دریا، مطلع بود.

لأبرح حتى أبلغ مجمع البحرين

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 61 - 6

6- «عن أبي عبد الله (ع) قال: ... أرسل (أى موسى) إلى يوشع إني قد ابتليت فاصنع لنا زاداً وانطلق بنا، واشتري حوتاً... ثم شواه ثم حملة في مكمل... فقطرت قطره من السماء في المكمل فاضطرب الحوت ثم جعل يئب من المكمل إلى البحر قال: وهو قوله: «واتخذ سبيله في البحر سرباً»؛

از امام صادق (ع) روایت شده که فرمود: ... موسی به یوشع پیام فرستاد: «من، در معرض آزمایش قرار گرفتم. برای ما توشه راه فراهم ساز و به همراه ما بیا!». یوشع، یک ماهی خرید ... و آن را بریان کرد و در زنبیل نهاد... سپس قطره آبی از آسمان در زنبیل چکید و ماهی به جنب و جوش آمد و از زنبیل به دریا پرید و این سخن خدا است که فرمود: واتخذ سبيله في البحر سرباً».

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 62 - 1,3

1- موسی (ع) و همسفرش، پس از توقف در مجمع البحرين، در جستجوی خضر (ع)، مجدداً به حرکت خویش ادامه داده و آن جا را پشت سر گذاشتند.

موسی(ع) در سخن خود با یوشع، مجمع البحرین را هدف و مقصد نهایی خود اعلام کرد، ولی هنگام رسیدن به آن جا، از آن نیز گذشت. این حرکت و نیز گفتاری که در آیات بعد از موسی(ع) نقل شده است، نشانه آن است که آن دو نمی دانستند به محلّ مورد نظر موسی(ع) رسیده اند.

3- موسی و یوشع، در شبانگاه و صبح دم - پس از عبور از مجمع البحرین - برای یافتن خضر (ع) راه درازی پیمودند. *

ءاتنا غداءنا

بدان احتمال که احساس خستگی و گرسنگی موسی(ع) در طرف صبح، ناشی از راه پیمایی طولانی در شب باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 71 - 2,3

1- موسی (ع) با پذیرش شروط خضر، همراه او حرکت کرد.

فانطلقا حتّى إذا ركبا فى السفينة

«انطلاق» به معنای «روانه شدن و حرکت کردن» است. «فاء» در «فانطلقا» دلالت دارد که موسی(ع) شرایط

ص: 472

خضر را پذیرفت و خضر(ع) به همراهی وی رخصت داد.

2- موسی و خضر (ع) در نخستین مراحل همراهی، سوار کشتی شدند.

فانطلقا حتّی إذا ركبأ فی السفینه

3- همسفر موسی (ع) (یوشع) با آغاز سفر موسی و خضر (ع)، از آنان جدا شد. *

فانطلقا حتّی إذا ركبأ فی السفینه

در این آیه، نامی از همسفر قبلی موسی (یوشع) مطرح نیست. ممکن است گفته شود، او در ادامه سفر، حضور نداشته و رخصتی برای او صادر نگردیده بود. توجه به ضمائر تثنیه («فانطلقا»، «رکبا») گواهی روشن بر این نکته است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 74 - 1

1- خضر (ع) عذرخواهی موسی (ع) را پذیرفت و اجازه ادامه همراهی را به او داد.

فانطلقا

744- مسافرت موسی(ع) با خضر(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 77 - 2

2- موسی و خضر (ع) در مسیر حرکت و سفر خویش، به یک آبادی رسیدند و با اهل آن ملاقات کردند.

فانطلقا حتّی إذا أتیا أهل قریه

در این که چه شهری در مسیر موسی و خضر(ع) قرار داشته، احتمالات گوناگونی ارائه شده است. از جمله آن ها شهر «ناصره» است که

در ساحل دریا قرار داشته است این وجه را مجمع البیان از امام صادق (ع) روایت کرده است.

745- مسافرت موسی (ع) به مجمع البحرين

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 60 - 1

1- موسی (ع) برای یافتن خضر، با عزمی راسخ و جدی، سفر خود را به مجمع البحرين آغاز کرد.

لأبرح حتی أبلغ مجمع البحرين

«لأبرح» صیغه متکلم از «برح» و به معنای «دست برنمی دارم» و تأکید بر پشتکار در انجام دادن کار است.

746- مسافرت همسر موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 473

- نمل - 27 - 7 - 4

4- همراهی خانواده موسی (همسر و فرزندان) با وی در سفر از «مدین»

إذ قال موسی لأهله .. لعَلَّکم تصطلون

تعبیر «سناتیکم» و «لعَلَّکم تصطلون» (با ضمائر جمع) نشان می دهد که همراهیان موسی بیش از یک نفر بوده اند و تعبیر «أهل» بیانگر آن است که همه آنان از نزدیکان (همسر و فرزندان) او بوده اند.

747- مسوؤلیت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 142 - 3

3- موسی (ع) علاوه بر گذراندن سی شب برای عبادت و مناجات، موظف به ادامه آن تا ده شب دیگر شد.

و أتممنها بعشر فتم میقت ربه أربعین لیله

«میقات» به معنای زمانی است که برای انجام کاری تعیین گردد. «میقات ربه» یعنی زمانی را که خدا برای انجام عبادت و مناجات موسی تعیین کرد.

748- مسوؤل طعام موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 62 - 6

6- همسفر موسی (ع) عهده دار حمل و تدارک غذا بود.

قال لفتیه ءاتنا غداءنا

749- مسؤلیت پذیری موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کھف - 18 - 71 - 12

12- سکوت در برابر منکرات و بی تفاوتی در رخداد های زیان بار برای مردم ، به دور از خوی و منش موسی (ع) بود .

أخرقتها لتغرق أهلها لقد جئت شيئاً إمرأ

750- مسؤلیت خواهر موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 11 - 4

ص: 474

4 - مأموریت خواهر موسی از سوی مادر برای دنبال کردن موسی در پی افکنده شدنش در آب نیل

وقالت لأخته قصیه

751- مسؤولیت مادر موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 7 - 6,8

6 - مأموریت مادر موسی از سوی خداوند ، به شیر دادن فرزندش دور از چشم بیگانگان

و أوحینا إلی أم موسی أن أرضعیه

8 - مادر موسی ، مأمور افکندن فرزندش به رود نیل در صورت احساس خطر برای وی از جانب فرعونیان

فإذا خفت علیه فألقیه فی الیم

واژه «یم» به آب زیاد گفته می شود. بدین جهت به دریا «یم» گفته می شود و هم به رود بزرگ. در این آیه معنای دوم مراد است و مقصود از آن رود نیل می باشد.

مسؤولیت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 53 - 10

10 - ابلاغ حقایق تورات به بنی اسرائیل ، از وظایف اساسی موسی (ع) بود .

و إذ آتینا موسی الکتب و الفرقان لعلکم تهتدون

رابطه اعطای کتاب به موسی (ع) و هدایت شدن بنی اسرائیل (آئینا موسی . . . لعلکم تهتدون) اقتضا می کند که: جمله ای همانند «و به او

فرمان دادیم تا آن کتاب را برای شما تلاوت کند و احکام و معارفش را به شما تعلیم دهد» در تقدیر باشد که به خاطر روشنی و ایجاز بدان پرداخته نشده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 67 - 2

2- موسی (ع) ابلاغ کننده فرمان خدا (لزوم ذبح گاو) به مردم خویش

إذ قال موسى لقومه إن الله يأمرکم أن تذبحوا بقره

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

4

- مائده - 5 - 25 - 5

5- هارون، همانند موسی (ع)، مأمور بسیج بنی اسرائیل برای فتح سرزمین مقدس

قال رب انی لا املک الا نفسی و اخی

آیه بیست و سوم (وقال رجلا ن . .) بیانگر آن است که آن دو مرد نیز همانند هارون مطیع موسی (ع) بودند و این حقیقت با تفسیر جمله «لا املک الا- نفسی و اخی» به اینکه تنها اختیاردار خود و برادرم هستم و در میان بنی اسرائیل تنها هارون فرمانبردار من است، سازگار نیست. بنابراین باید گفت «اخی» مبتدایی است با حذف خبر (و

ص: 475

اخی لایملک الانفسه) و نام بردن از خود و برادرش به این دلیل است که بسیج بنی اسرائیل بر عهده هارون نیز بوده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 105 - 10

10 - رهاسازی بنی اسرائیل از نظام فاسد فرعونی ، از وظایف الهی موسی (ع)

فأرسل معی بنی اسرائیل

تقریر جمله «فأرسل . . .» بر «إنی رسول . . .» حکایت از آن دارد که رهایی بنی اسرائیل از رسالت‌های الهی موسی بوده است. یعنی به امر خداوند موظف به انجام این کار بود، نه به تصمیم شخصی خویش

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 144 - 8,9

8 - خداوند از موسی (ع) خواست تا پیام های او را دریافت کند و فراگیرد و اعمال و رفتارش را بر اساس آنها استوار سازد .

فخذ ماء اتیتک

«أخذ» (مصدر «خذ») به معنای گرفتن است و گرفتن پیامهای الهی به این است که انسان آنها را فراگیرد و به آنها عمل کند.

9 - خداوند از موسی (ع) خواست تا در برابر نعمت رسالت و شایستگی شنیدن سخن خدا ، وی را سپاس گوید و از شاکران شود .

اصطفیتک علی الناس برسلتی و بکلمی . . . و کن من الشکرین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 145 - 8، 7

7 - خداوند دعوت کننده موسی (ع) به جدّیت در فراگیری لوحه های دریافتی و به کار بستن آن

فخذها بقوه

8 - خداوند از موسی خواست تا قومش را به فراگیری معارف نوشته شده بر الواح و احکام یاد شده در آن فرمان دهد .

و أمر قومک یاخذوا بأحسنها

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 155 - 1

1 - خداوند از موسی (ع) خواست تا گروهی از قومش را همراه خود به میعادگاه مناجات بیاورد .

و اختار موسی قومه سبعین رجلا لمیقتنا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 87 - 1، 2، 4، 10، 13

1 - خداوند ، از طریق وحی به موسی و هارون (ع) فرمان داد تا در شهر مصر (مرکز حکومت فرعون) به تهیه

ص: 476

مسکن برای قوم خود اقدام کنند .

و أوحينا إلى موسى وأخيه أن تبوءا لقومكما بمصر بيوتاً

برداشت فوق مبتنی بر این است که اولاً «مصر» به معنای شهر مصر باشد؛ چنان که به همین معنا در مفردات و لسان تصریح شده است. ثانیاً: جار و مجرور (بمصر) متعلق به «تبوءاً» باشد نه حال برای «قومكما».

2- موسی و هارون (ع) مأموریت یافتند تا برای آن دسته از بنی اسرائیل که ساکن شهر مصر بودند، اقدام به تهیه مسکن نمایند .

و أوحينا إلى موسى وأخيه أن تبوءا لقومكما بمصر بيوتاً

برداشت فوق بر این اساس است که «بمصر» متعلق به عامل مقدر و حال یا صفت برای «قوم» باشد؛ یعنی: تبوءاً لقومكما کائین یا الکائین بمصر.

4- موسی و هارون (ع)، از طرف خداوند مأموریت یافتند قوم خود را از مناطق مختلف، گرد آورده و در شهر مصر متمرکز کنند .

و أوحينا إلى موسى وأخيه أن تبوءا لقومكما بمصر بيوتاً

برداشت فوق مبتنی بر این است که «بمصر» متعلق به «تبوءاً» باشد. به این صورت که بنی اسرائیل چون در مناطق مختلف مصر پراکنده بودند و خارج کردن آنان از آن سرزمین در این حال برای موسی (ع) عادتاً ممکن نبود، خداوند با این دستور می خواست آنان در یک جا متمرکز شوند تا در خارج کردنشان از مصر مواجه با مشکل نشوند.

10 - خداوند به موسی (ع) فرمان داد تا رهایی بنی اسرائیل از چنگال فرعون را به آنان بشارت دهد .

و نجنا برحمتك من القوم الكافرين . . . و بشر المؤمنين

13 - از امام کاظم (ع) روایت شده است: «لما خافت بنو اسرائیل جبارت ها أوحى الله إلى موسى و هارون (ع): «أن تبوءا لقومكما بمصر بيوتاً و اجعلوا بيوتكم قبله» قال: امروا أن يصلوا في بيوتهم؛

هنگامی که بنی اسرائیل از حکام ستمگر زمان خود بیمناک شدند، خداوند به موسی و هارون (ع) وحی فرستاد که برای قوم خود در مصر خانه هایی مهیا سازید و خانه هایتان را قبله قرار دهید. امام فرمود: آنان مأمور شدند که در خانه هایشان نماز بخوانند».

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - خداوند ، موسی و هارون (ع) را از ترک استقامت در برابر فشار های فرعون و اطرافیانش و در پیش گرفتن راهی جز آن ، بر حذر داشت .

فاستقیما و لاتتبعان سبیل الذین لایعلمون

9 - خداوند ، موسی و هارون (ع) را از پیروی راه و روش افراد نادان بر حذر داشت .

و لاتتبعان سبیل الذین لایعلمون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

9

- ابراهیم - 14 - 5 - 11، 3

3- موسی (ع) ، وظیفه دار هدایت مردم خویش به سوی نور و خارج کردن آنان از ظلمت ها ، با آیات و معجزات الهی .

و لقد أرسلنا موسی بآیتنا أن أخرج قومک من الظلمت إلى النور

ص: 477

11- موسی (ع) ، وظیفه دار یادآوری « آیام الله » به مردم خویش

و لقد أرسلنا موسی . . . و ذکرهم بأی-م الله

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- اسراء - 17 - 2 - 2

2- بنی اسرائیل ، مخاطبان اصلی دعوت موسی (ع) و هدایت آنان ، مهم ترین هدف و وظیفه آن حضرت

و ءاتینا موسی الکتب و جعلنه هدی لبنی اسرائیل

از مجموع آیات مربوط به حضرت موسی (ع) بر می آید که دعوت ایشان، دعوتی فراگیر بوده است و ذکر بنی اسرائیل در این آیه، می تواند برای این باشد که آنان مخاطبان اصلی دعوت بودند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 44 - 1

1 - موسی و هارون (ع) ، موظف به نرمش در گفتار و پرهیز از درشتگویی در گفت وگو با فرعون

فقولا له قولا لیبنا

«لین» نقطه مقابل خشن بودن است (مفردات راغب) و «لین» صفت مشبهه است؛ یعنی، نرم و لطیف.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 83 - 2

2- موسی (ع) ، وظیفه دار همراهی با قوم خود در مسیر وصول به میقات بود .

و ما أعجلک عن قومک یموسی

پرسش خداوند از موسی(ع) به فرینه پاسخ او در آیه بعد سؤالی توییخی و در مقام ملامت است. از این سرزنش، برمی آید که موسی(ع) در رها ساختن قوم خود و جدا شدن از آنان، ترک اولی کرده است و می بایست همراه قوم خویش حرکت می کرد و بر آنان پیشی نمی گرفت.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

12

- مؤمنون - 23 - 46 - 1

1 - مسؤولیت مشترک موسی و هارون ، در رسالت و مبارزه با فرعون و اشراف قوم او

ثم أرسلنا موسی و أخاه هرون . . . إلى فرعون و ملایه

«ملاً» اسم جمع و به معنای اشراف و سران است. «إستکبار» (مصدر «استکبروا»); یعنی، کبر ورزیدن و تکبر نمودن «علوّ» (مصدر «عالین»)) نیز به معنای برتری جویی و سلطه طلبی است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

12

- فرقان - 25 - 36 - 1

1 - موسی و هارون (ع) به فرمان خداوند ، برای هدایت تکذیب کنندگان آیات و معجزات الهی ، به جانب آنان فرستاده شدند .

فقلنا اذهبوا إلى القوم الذین کذبوا بآیتنا

مقصود از «القوم الذین کذبوا» فرعون و قوم او (قبطیان) است و مراد از «آیاتنا» نشانه ها و معجزات الهی می

ص: 478

باشد نه آیات الهی در تورات؛ زیرا تورات پس از به هلاکت رسیدن فرعون و قوم او، برای بنی اسرائیل نازل گردید.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

14

- سجده - 32 - 23 - 10

10 - موسی (ع)، از سوی خداوند مأمور هدایت بنی اسرائیل بود.

و جعلنه هدی لئبنی إسرءیل

بنابراین احتمال که مرجع ضمیر مفعولی «جعلناه» حضرت موسی (ع) باشد، نکته یاد شده به دست می آید.

752- مسیر بازگشت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 64 - 5

5- مسیر رفت و بازگشت موسی (ع) پس از عبور از مجمع البحرین، در خشکی بود.

علی ءاثارهما

«اثر» نشانه ای است که در زمین پدید آید و به وسیله آن بتوان به راه پیموده شده، دست یافت.

753- مسیر هجرت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 22 - 5, 4, 2, 1

1 - تلاش موسی (ع) پس از خروج از شهر مصر، برای رساندن خود به سمت منتهی به مدین

فخرج منها .. و لَمَّا تَوَجَّهَ تَلْقَاءَ مَدِينٍ

تعبیر «لَمَّا تَوَجَّهَ ..» نشان می دهد که موسی(ع) هم زمان با خارج شدن از شهر مصر، در جهت مدین قرار نداشت؛ بلکه مدتی راه پیمود تا خود را در آن سمت قرار دهد.

2- قرار گرفتن موسی (ع) در جهت منتهی به مدین و روانه شدن وی به سوی آن

و لَمَّا تَوَجَّهَ تَلْقَاءَ مَدِينٍ

«تَوَجَّهَ» (مصدر «تَوَجَّهَ») به معنای روی آوردن و «تَلْقَاءَ» معادل جانب است. «و لَمَّا تَوَجَّهَ تَلْقَاءَ مَدِينٍ»؛ یعنی، «لَمَّا» صرف وجهه هذاء مدین»، (همین که روی به جانب مدین آورد...).

4 - موسی (ع) ناآشنا به راه منتهی به مدین

و لَمَّا تَوَجَّهَ تَلْقَاءَ مَدِينٍ قَالَ عَسَى رَبِّي أَن يَهْدِيَنِي سَوَاءَ السَّبِيلِ

مطلب یاد شده با توجه به نیایش موسی(ع) به دست می آید.

5 - امید بستن موسی (ع) به هدایت خداوند در یافتن راهی بی خطر و رساننده به مدین

قَالَ عَسَى رَبِّي أَن يَهْدِيَنِي سَوَاءَ السَّبِيلِ

«سَوَاءَ السَّبِيلِ» (راه وسط) کنایه از راهی است که خطر گم شدن در آن نباشد و به راحتی انسان را به مقصد برساند.

754- مشاوره موسی (ع) و هارون (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 45 - 1

1- موسی و هارون (ع) قبل از حرکت به طرف فرعون، با یکدیگر ملاقات نموده و موانع احتمالی ارشاد او را بررسی کردند.

قالا ربنا اننا نخاف

قسمت هایی از داستان موسی (ع) - از قبیل بازگشت او نزد خانواده اش و پیدا کردن راه مصر و ملاقات با برادرش هارون (ع) - به این جهت که در ماجرای برخورد با فرعون، چندان دخیل نبوده، در این آیات ذکر نشده است. این احتمال نیز وجود دارد که آیه 42 (اذهب أنت و أخوک) به بعد، سخنان خداوند به موسی و هارون (ع)، پس از ملاقات آن دو باشد.

755- مشکلات رسالت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 26 - 2

2- موسی (ع) به دشواری های رسالت خویش و مشکلات ارشاد و هدایت فرعون آگاه بود.

و یسر لی امری

756- مشکلات محافظت از موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 40 - 5

5 - دربار فرعون در ننگه داری ، پرستاری و تغذیه موسی (ع) دچار مشکل شد .

هل أدلکم علی من یکفله

«هل أدلکم» گویای آن است که دربار فرعون در طلب دایه و سرپرستی برای موسی(ع) بوده است. قبول پیشنهاد خواهر موسی، این نکته را می رساند که هیچ یک از درباریان از عهده کار برنیامده بود و آنان برای ننگه داری و تغذیه موسی در مانده شده بودند.

757- مشکلات مسافرت موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- نمل - 27 - 7 - 5

5 - گرفتاری موسی (ع) و خانواده اش در سردی هوا، تاریکی شب و گم کردن راه در مسیر سفر

ص: 480

إذ قال موسى لأهله .. سناتيكم منها بخبر... لعلكم تصطلون

758- مشکلات موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 89 - 10، 4،

4 - برآورده شدن خواسته های موسی و هارون (ع) (سخت شدن و مهر خوردن دل فرعون و اطرافیانش و وقوع عذاب استیصال) مستلزم گذشت زمان و وارد آمدن فشارها و سختی های بسیار بر موسی (ع) و هارون بود.

و اشدد علی قلوبهم فلا یؤمنوا .. قال قد أجیبت دعوتكما فاستقیما

از اینکه خداوند پس از اعلام استجاب دعای موسی و هارون (ع)، به آنان دستور استقامت و پایداری می دهد و استقامت را با فای سببیه به اجابت دعا مرتبط می کند. برداشت فوق استفاده می گردد.

10 - موسی (ع) و برادرش (هارون)، تحت فشار فرعون و اطرافیان او بودند.

قال موسی ربنا انک ءاتیت فرعون و ملاء زینه و أمولا .. لیضلوا عن سبیلک ... فاستق

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 73 - 8

8- مفارقت از خضر (ع) و بازماندن از یادگیری علوم او، برای حضرت موسی (ع) امری دشوار بود.

لا تواخذنی بما نسیت ولا ترهقنی من امری عسراً

مقصود از «امر» در «من امری» همان متابعت خضر (ع) و فراگیری دانش از او است. بنابراین، مفاد این قسمت آیه، آن است که بالغو رخصت همراهی، مراد در مورد کار و هدف ام به زحمت و سختی مینداز

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 40 - 28, 29

28 - موسی (ع) در دوران زندگانی خویش ، با سختی های فراوانی مواجه شد .

و فتنک فتوناً

«فتون» - چنانچه برخی گفته اند - جمع فتنه است و «فتنه»، در مورد شداید و سختی ها استعمال بیشتری دارد (مفردات راغب).

29 - آزمایش موسی (ع) و گرفتاری های سخت دوران زندگانی او ، از نعمت های خداوند به آن حضرت بود .

و فتنک فتوناً

از آن جایی که این آیات در صدد برشمردن نعمت های خداوند به موسی (ع) است و در ضمن آن، گرفتاری آن حضرت به فتنه (آزمایش یا سختی) مطرح شده است، چنین برمی آید که این نوع سختی ها و آزمودن ها نیز از جمله نعمت های الهی است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

12

- فرقان - 25 - 35 - 4

4 - موسی (ع) در انجام رسالت الهی اش ، درگیر با دشواری های بسیار و توانفرسا و نیازمند به یار و یآوری

ص: 481

همچون هارون بود .

و جعلنا معه أخاه هرون وزيرًا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 14 - 3

3 - پیش بینی موسی (ع) نسبت به مشکلات راه رسالت خود و استفسار وی از خدا

قال ربّ . . . و لهم علیّ ذنب فأخاف أن يقتلون

موسی با بیان مشکلات خویش، در مقام شانه خالی کردن از زیر بار رسالت نیست؛ بلکه با طرح مشکلات در درگاه خداوند، از او راه حل می جوید.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 15 - 2

2 - حمایت قاطع خداوند از موسی (ع) در قبال مشکلات راه رسالت .

قال کلاً . . . إنا معکم مستمعون

759- مصونیت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 71 - 24

24 - موسی و هارون (ع) ، مصون از گزند فرعون و بیرون از سلطه فرعونیان

إِنَّه لَكَبِيرِكُمْ . . . فَلَا قَطْعَ أَيْدِيكُمْ . . . أَشَدَّ عَذَابًا وَ أَبْقَى

تهدید ساحران به شکنجه و دار، به دلیل گرایش به موسی و هارون(ع) و سکوت از مجازات آن دو، نشانه میسر نبودن آن برای فرعون است.

760- معجزات موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

14

- عنكبوت - 29 - 39 - 4

4- موسی (ع) ، از معجزات متعدد برخوردار بود .

و لقد جاءهم موسی بالبینت

«بینت»، دلالت واضح، اعم از عقلی و حسی است (مفردات راغب). با توجه به معنای لغوی، احتمال دارد مراد از «البینات»، معجزات باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- زخرف - 43 - 46 - 2

2- دعوت موسی (ع) ، همراه با آیات و معجزاتی چند از سوی خداوند

ص: 482

و لقد أرسلنا موسى بايتنا

مقصود از «آیات» به قرینه سیاق، معجزات می باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- زخرف - 43 - 47 - 1

1 - ارائه معجزات از سوی موسی (ع)، به فرعون و درباریانش

فلما جاءهم بايتنا

معجزه عصای موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 23 - 5

5 - معجزه عصا و یدبیضای موسی (ع)، مقدمه ای برای نمایاندن معجزات بزرگ تری به وی در آینده بود.

لنریک من ایتنا الکبری

چون در آیه قبل، آیت بودن یدبیضا و نیز عصا ذکر گردیده است؛ ممکن است گفته شود «لنریک..» در صدد بیان نکته تازه ای است و به موسی وعده می دهد که این دو معجزه، مقدمه ای بود تا در آینده، آیاتی بزرگ تر از آنچه اکنون ارائه شد، به تو نمایانده شود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 65 - 8

8 - ساحران فرعون ، جادویی هم نوع با معجزه موسی (ع) تدارک دیده بودند .

أن تلقى . . . من ألقى

761- معجزه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 57 - 6

6 - قرار دادن ابر های سایه گستر و نازل کردن « منّ » و « سلوی » از معجزات ارائه شده به قوم موسی

وظللنا علیکم الغمام و أنزلنا علیکم المنّ و السلوی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 60 - 13

13 - جوشش چشمه های متعدد از سنگ و ویژگی های مخصوص آنها ، از معجزات ارائه شده به قوم موسی

فانفجرت منه اثنتا عشره عیناً قد علم کل أناس مشربهم

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 483

- بقره - 2 - 92 - 2

2- موسی (ع)، برخوردار از دلایل و معجزاتی فراوان بر پیامبری خویش

و لقد جاء کم موسی بالبینت

جمع آوردن «بینات» همراه با «ال» استغراقی، بیانگر کثرت آن بینات است. «بینه» به معنای دلیل روشن است و از مصداقهای مورد نظر آن، معجزه می باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

4

- نساء - 4 - 154 - 4

4- قرار دادن کوه طور بر سر یهود، از معجزات حضرت موسی (ع)

و ءاتینا موسی سلطناً مبیناً. و رفعنا فوقهم الطور

بر افراشتن کوه طور، می تواند بیان مصداقی برای جمله «و ءاتینا موسی سلطناً مبیناً» باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 103 - 4

4- معجزه و دلایل روشننگر موسی (ع)، عطیه ای بود از جانب خداوند به وی

ثم بعثنا من بعدهم موسی بآیتنا

کلمه «نا» در «آیاتنا» بیانگر این است که نشانه های نبوت از جانب خداوند به موسی اعطا شده بود؛ یعنی: آیات منّا.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 105 - 6,7

6- دلایل و معجزات موسی (ع)، موهبتی الهی پیشرو فرعونیان و نشأت گرفته از مقام ربوبی خداوند

قد جئتکم ببینه من ربکم

7- فرعون و بزرگان دربارش در انتظار بینه ای از سوی موسی بر حقانیت ادعای خویش

قد جئتکم ببینه من ربکم

برداشت فوق بر این اساس است که «قد» در «قد جئتکم» برای توقع باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 106 - 1,2

1- فرعون، ناباور به صداقت موسی (ع) در ادعای رسالت و برخورداریش از معجزه و آیتی از جانب خدا

قال إن كنت جئت بئایه فأت بها إن كنت من الصدقین

متعلق «الصدقین» اصل رسالت و نیز داشتن «بینه» است. یعنی: إن كنت من الصادقین فی دعوی الرساله و دعوی البینه.

2- فرعون از موسی خواست چنانچه قادر به ارائه معجزه است، آن را ارائه کند.

قال إن كنت جئت بئایه فأت بها

روشن است که در جمله های شرطیه نباید شرط و جزا از نظر مفهوم همانند باشد و نمی توان گفت: اگر آورده ای بیاور. بنابراین جمله «إن

كنت جئت بایه» (اگر آیت و معجزه ای آورده ای) به این معناست: اگر قادر به ارائه

ص: 484

1 - موسی (ع) در پاسخ فرعون (درخواست آیت رسالت) عصای خویش را رها ساخت .

فألقى عصاه

2 - عصای موسی (ع) در برابر فرعون به ماری بزرگ تبدیل شد .

فألقى عصاه فإذا هي ثعبان مبين

3 - تبدیل عصای موسی (ع) به ماری بزرگ ، دور از انتظار فرعونیان

فألقى عصاه فإذا هي ثعبان مبين

«إذا» در «فإذا هي . . .» برای مفاجات و بیانگر دو معناست: بین مفاد جمله قبل و بعد اقتران زمانی است، مفاد جمله پس از آن در یک حالت غیر منتظره انجام شده است.

5 - اژدهای تبدیل شده از عصای موسی (ع) ، اژدهایی واقعی و تردیدناپذیر

فإذا هي ثعبان مبين

توصیف «ثعبان» به «مبین» (آشکار و واضح)، به این نکته اشاره دارد که آن اژدها واقعی بود، نه وهمی و خیالی، و حرکات و سکناش به گونه ای بوده است که در اژدها بودن آن برای کسی جای تردید وجود نداشت.

1 - موسی (ع) در پی درخواست فرعون (آوردن معجزه) دومین آیت رسالت خویش را ارائه کرد .

إن كنت جئت بئایه فأت بها .. و نزع یده فإذا هی بیضاء للنظرین

2 - سفید گشتن دست موسی (ع) پس از نمایان ساختن آن ، دومین معجزه موسی و آیتی برای حقانیت رسالت او

و نزع یده فإذا هی بیضاء للنظرین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 117 - 1,2,3

1 - خداوند پس از جادوگری ساحران به موسی فرمان داد تا عصای خویش را در صحنه مبارزه رها سازد .

و أوحینا إلی موسی أن ألق عصاک

2 - خداوند ، فرمانش را (افکندن عصا) از طریق وحی به موسی ابلاغ کرد .

و أوحینا إلی موسی أن ألق عصاک

3 - عصای موسی (ع) پس از افکنده شدن ، تمام بافته های جادویی ساحران را بلعید و به کام خویش فرورد .

فإذا هی تلقف ما یأفکون

«لَقَف» (مصدر تلقف) به معنای گرفتن چیزی با سرعت است و در آیه شریفه به مناسبت مورد به «بلعیدن» تفسیر شده است. جمله «فإذا هی ...» می تواند خبر از رخدادی باشد که در صحنه مبارزه اتفاق افتاده است. در این صورت تقدیر جمله چنین خواهد بود: أوحینا إلی موسی أن ألق عصاک فالتقیها فإذا هی تلقف.

ص: 485

3 - معجزه موسی (ع) در صحنه مبارزه با ساحران، عامل تثبیت حقانیت وی و از میان رفتن تمام دستاورد های دیرینه فرعون و اشراف دربارش شد.

فوق الحق و بطل ما کانوا یعملون

برداشت فوق بر این اساس است که مراد از ضمیر «کانوا» و «یعملون» فرعون و فرعونیان باشد. بر این مبنا مقصود از «ما» در «ما کانوا» تلاشهای فرعونیان برای تثبیت ربوبیت فرعون و مانند آن خواهد بود.

9 - موسی (ع) از جانب خداوند فرمان یافت تا برای دستیابی به آب عصای خویش را به سنگ زند.

و أوحینا إلی موسی . . . أن اضرب بعصاک الحجر

«ال» در «الحجر» هم می تواند تعریف جنس باشد، که در این صورت مراد از «الحجر»، سنگ در مقابل اشیای دیگر است، و هم می تواند «ال» برای عهد حضوری و یا ذهنی باشد، که در این صورت مراد از «الحجر» سنگی مخصوص بوده است.

10 - موسی (ع) در پی فرمان الهی بدون هیچ تأخیر عصای خویش را برای به دست آوردن آب بر سنگ زد.

أن اضرب بعصاک الحجر فانجست منه اثنتا عشرة عینا

حرف «فاء» در «فانجست» فاء فصیحه است؛ یعنی بیانگر معطوف علیه مقدر می باشد. آن معطوف علیه مقدر به قرینه فراز قبل، «فضررب بعصاه الحجر» است. گویا حذف این جمله برای رساندن این معناست که فرمان الهی (اضرب) همان و زدن همان.

11 - فرمان خدا به موسی (زدن عصا بر سنگ برای تهیه آب) فرمانی اعلام شده به او از طریق وحی

و أوحينا إلى موسى . . . أن اضرب بعصاك الحجر

12 - جوشش دوازده چشمه آب از سنگ در پی فرود آمدن عصای موسی بر آن

أن اضرب بعصاك الحجر فانجست منه اثنتا عشرة عينا

«انبجاست» مصدر «انجست» به معنای جوشیدن و فوران زدن است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

8

- هود - 11 - 96 - 5

5- خداوند ، موسی (ع) را در آغاز رسالتش از آیت و معجزه بهره مند ساخت نه پس از درخواست و پیشنهاد مردم .

و لقد أرسلنا موسى بآيتنا و سلطن مبين

«باء» در «بآياتنا» برای مصاحبت است و لذا مفاد جمله «لقد أرسلنا . . .» این است که موسی(ع) به هنگام بعثتش ، آیات و معجزات داشت؛ برخلاف پیامبران پیش از او که خداوند پس از پیشنهاد و درخواست مردم به آنان معجزه می داد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

9

- ابراهيم - 14 - 5 - 2

ص: 486

2- معجزات حضرت موسی (ع) ، فعل خدا بود که توسط آن حضرت تحقق یافت .

و لقد أرسلنا موسی بآیتنا

برداشت فوق مبتنی بر این است که: مراد از «آیاتنا» معجزاتی باشد که توسط حضرت موسی (ع) انجام می گرفت.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- اسراء - 17 - 101 - 2,3,4,9,14,15

2- دعوت حضرت موسی (ع) ، همراه با دلایل روشن (معجزات گویا) بر حقانیت رسالتش بود .

و لقد آتینا موسی تسع آیت بیئت

3- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور اقرار گرفتن از بنی اسرائیل نسبت به حق ناپذیری فرعون و پیروان او ، علی رغم اعطای معجزات فراوان به موسی (ع)

و لقد آتینا موسی تسع آیت بیئت فستل بنی اسرائیل إذ جاءهم فقال له فرعون إنی لأ

4- معجزات متعدد موسی (ع) ، در فرعون هیچ گونه اثری نبخشید .

و لقد آتینا موسی تسع آیت بیئت . . . فقال له فرعون إنی لأظنک یموسی مسحورًا

9- فرعون پس از مشاهده معجزه های نه گانه موسی (ع) ، او را متهم به سحر و سحرزدگی کرد .

آتینا موسی تسع آیت . . . فقال له فرعون إنی لأظنک یموسی مسحورًا

14- « عن أبي جعفر (ع) فی قوله : « و لقد آتینا موسی تسع آیات بیئات » قال : الطوفان و الجراد و القمل و الضفادع و الدم و الحجر و البحر و العصا و یده ;

از امام باقر (ع) روایت شده است که درباره سخن خدا «و لقد آتینا موسی تسع آیات بیئات» فرمود: [آیات موسی (ع) عبارت بود از]: طوفان، ملخ، شپش، قورباغه، خون، سنگ، دریا، عصا و ید [بیضای موسی].

15- « عن موسی بن جعفر (ع) قال : نفر من اليهود . . . قالوا : أخبرنا عن الآيات التسع التي أوتیها موسی بن عمران قلت : العصا و إخراج یده من جیبه بیضاء و الجراد و القمل و الضفادع و الدم و رفع الطور و المنّ و السلوی آیه واحده و فلق البحر . . . ;

امام کاظم(ع) فرمود: گروهی از یهودیان .. گفتند: به ما خبر ده از آیات نه گانه ای که به موسی بن عمران داده شده بود. گفتیم: عصا، بیرون آوردن دست از گریبان خویش در حالی که نورانی بود، ملخ، شپش، قورباغه، خون، قرار گرفتن کوه طور بر سر بنی اسرائیل، من و سلوی - که [هر دو] یک نشانه واحد هستند - و شکافتن رود نیل...».

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 20 - 4

4- پرسش خداوند از موسی (ع) در باره عصا، جهت ایجاد زمینه لازم و آمادگی ذهنی برای نمایاندن آیت و معجزه به او بود .

و ما تلک یمینک .. فألقیها فإذا هی حیة

تصريح موسی(ع) به خواص طبیعی عصا در پاسخ خداوند، ایجادکننده زمینه ای مناسب در ذهن او بود که با مقایسه دو حالت عصا، هیچ تردیدی در معجزه بودن حالت جدید به خود راه ندهد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 487

طه - 20 - 22 - 1,2,4

1 - خداوند ، در وادی طوی به موسی (ع) فرمان داد که با گذاردن دست در زیر بغل و بیرون آوردن آن ، با معجزه ای دیگر آشنا شود .

واضمم یدک إلی جناحک . . . آیه اُخری

«جناح» در معانی «دست»، «بازو»، «زیر بغل» و «پهلوی» به کار می رود (قاموس). فعل «تخرج» قرینه است براین که مراد از «جناح» در آیه «زیر بغل» است، زیرا بر دور شدن دست از بازو و پهلو خروج صادق نیست.

2 - دست حضرت موسی (ع) با قرارگرفتن در زیر بغل او ، به هنگام بیرون آمدن تغییر رنگ داده و سپید می شد .

تخرج بیضاء

4 - یدبیضا و مار شدن عصا ، دو معجزه برای اثبات رسالت موسی (ع) بود .

فألقيها فإذا هي حيّة تسعى . . . واضمم یدک ... آیه اُخری

«آیه» (علامت)، حال است برای فاعل «تخرج» و به قرینه آیات بعد که در آنها هدایت فرعون بر عهده موسی نهاده شده، مراد از «آیه»، علامت رسالت او است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

طه - 20 - 23 - 1,4,5

1 - ارائه معجزه عصا و یدبیضا به موسی (ع) در وادی طوی ، به جهت نمایاندن برخی معجزات بزرگ الهی به آن حضرت بود .

لنریک من آیتنا الکبری

«لنریک» متعلق به فعلی است که از «آیه اُخری» انتزاع می شود؛ یعنی آیه آوردیم تا . . . «من» برای تبعیض است و دلالت می کند که مراد، نشان دادن بعضی از آیات بزرگ خداوند است.

4 - معجزه عصای موسی (ع) و یدبیضای او ، دو نمونه از بزرگ ترین نشانه ها و معجزات الهی اند .

من آیتنا الکبری

5 - معجزه عصا و یدبیضای موسی (ع) ، مقدمه ای برای نمایاندن معجزات بزرگ تری به وی در آینده بود .

لنریک من ایتنا الکبری

چون در آیه قبل، آیت بودن یدبیضا و نیز عصا ذکر گردیده است؛ ممکن است گفته شود «لنریک...» در صدد بیان نکته تازه ای است و به موسی وعده می دهد که این دو معجزه، مقدمه ای بود تا در آینده، آیاتی بزرگ تر از آنچه اکنون ارائه شد، به تو نمایانده شود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 42 - 2،6

2 - موسی و هارون (ع) ، به همراه با آیات و معجزات الهی - مأمور حرکت برای انجام رسالت خویش شدند .

اذهب أنت و أخوک ب--آیتی

6 - اعطای معجزاتی در کنار معجزه عصا و یدبیضا به موسی (ع) ، وعده خداوند به او در کوه طور *

ب--آیتی

جمع آوردن «آیات» با آن که تا آن زمان، تنها دو معجزه به موسی(ع) عطا شده بود، می تواند وعده ضمنی خداوند به عطای معجزاتی دیگر به موسی(ع) باشد.

ص: 488

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 58 - 12

12 - فرعون ، ناگزیر از قانع کردن افکار عمومی مردم مصر ، در برابر دعوت و معجزات حضرت موسی (ع)

فلنأتيتك بسحر مثله فاجعل ... مكاناً سوّی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 70 - 1

1 - عصای موسی با اعجاز او ، تمامی ابزار و آلات سحر جادوی ساحران فرعون (بند ها و عصا ها) را بلعید .

تلقف ما صنعوا .. فألقى السحرة

«فاء» در «فألقى» فصیحه و حاکی از جملاتی محذوفی است. مفاد آیه با تقدیرات آن چنین می شود: موسی (ع) عصای خود را انداخت و عصا آلات سحر را بلعید، آن گاه ساحران به سجده افتادند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 80 - 8

8 - نزول «منّ و سلوی» ، از معجزات ارائه شده به قوم موسی (ع)

ونزلنا

اختصاص یافتن «منّ و سلوی» از بین خوراکی ها و یادآوری نزول آن بر بنی اسرائیل، نشان از غیر عادی بودن نزول آن دو دارد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 6 - 15 - 26

6- آیات الهی (معجزات) توشه راه و حربہ پیروزی موسی و هارون (ع)

قال کلاً فاذهباً بایتنا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 3 - 30 - 26

3- اظهار آمادگی موسی، برای ارائه دلیلی روشن و محسوس (معجزه) بر صدق رسالت خویش

قال أولوجئتک بشیء مبین

مراد از «بشیء مبین» به قرینه آیات بعد، معجزه عصا و ید بیضا است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 1،2،3 - 31 - 26

1- موافقت فرعون با پیشنهاد موسی (ع) مبنی بر ارائه دلیل محسوس و روشن بر صدق رسالت خویش

قال أولوجئتک بشیء مبین . قال فأت به

2- تردید فرعون نسبت به توان موسی (ع) در ارائه دلیل روشن بر مدعای خویش

قال فأت به إن كنت من الصديقين

برداشت یاد شده، در صورتی است که امر در «فأت به» تعجیزی باشد. بنابراین فرعون بدان جهت که از توانایی موسی نسبت به آن کار اطمینان نداشت، از او خواست تا معجزه خویش را ارائه دهد.

3 - فرعون دلایل آفاقی و انفسی ارائه شده از سوی موسی را گویای صدق ادعای او ندانسته و تنها معجزه را شاهد صدق گفتارش می دانست .

قال رب السموت و الأرض ... قال ... لأجعلنك من المسجونين . قال أولوجنتك بشيء

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که فرعون دلایل آفاقی و انفسی حضرت موسی را نپذیرفت و ضمن تمسخر آنها، او را به زندان تهدید کرد؛ ولی آن گاه که آن حضرت مسأله معجزه (شیء مبین) را مطرح ساخت، فرعون به ظاهر به آن تن داد و پذیرفت.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 32 - 2

2 - تبدیل ناگهانی عصای موسی به اژدهایی واقعی و تردید ناپذیر

فألقى عصاه فإذا هي ثعبان مبين

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 33 - 2، 1

1 - درخشندگی دست موسی برای بینندگان ، در پی بیرون کشیدن آن از گریبان خویش

فإذا هي بيضاء للنظرين

«نَزَع» (مصدر «نَزَع») معادل «اخراج» (بیرون آوردن) است و منزوع منه در آیه فوق حذف شده و تقدیر آن چنین است: «و نزع يده من جيب قميصه». گفتنی است که «بيضاء» (مؤنث أبيض) به معنای سفید است و سفیدی دست موسی می تواند کنایه از اشراق و درخشندگی آن به هنگام بیرون آوردن از گریبان باشد.

2 - يد بيضا ، دومین معجزه موسی (ع) و دلیل صدق رسالت وی

و نزع یده فاذا هی بیضاء

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 34 - 1

1 - واکنش حق ستیزانه فرعون در قبال دو معجزه روشن موسی (ع)

قال للملا حولہ إن هذا لسحر علیم

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 43 - 3

3 - تلاش ساحران برای انجام کاری شبیه به معجزه موسی

ألقوا ما أنتم ملقون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 44 - 7

7 - سعی ساحران بر ارائه کاری قوی تر و چشمگیرتر از معجزه موسی و در عین حال هم سنخ با آن

ص: 490

فألقوا حبالهم و عصيهم

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که ساحران از ریسمان ها و عصاهای متعدد برای مبارزه با معجزه (عصای اژدها شوند) موسی (ع) استفاده کردند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 63 - 5

5- بنی اسرائیل و فرعونیان ، شاهد معجزه ای دیگر از موسی (ع) با شکافتن دریا

أن اضرب بعصاك البحر فانقلب

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- نمل - 27 - 12 - 8، 1

1- فرمان خدا به موسی (ع) مبنی بر فروردن دست در گریبان خویش و خارج ساختن آن با سپیدی جداب و غیرزنده

و أدخل يدك في جيبك تخرج بيضاء من غير سوء

2- « ید بیضا » ، دومین معجزه عطا شده به موسی (ع) از جانب خدا در وادی طور

و ألق عصاك .. و أدخل يدك في جيبك تخرج بيضاء

8- « عن أبي عبد الله (ع) [في قوله تعالى] « أدخل يدك في جيبك تخرج بيضاء من غير سوء » قال : من غير برص ؛

از امام صادق (ع) درباره سخن خداوند متعال خطاب به موسی (ع) که می فرماید: «أدخل يدك في جيبك من غير سوء» روایت شده که فرمود: مراد از «سوء» بیماری برص و پیسی است.»

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 32 - 6

6- «عصا» و «ید بیضا» دو معجزه و برهان الهی در اختیار موسی (ع)

فذنک برهنا من ربک

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 23 - 2

2- رسالت موسی (ع)، همراه با نشانه های الهی و حجت و برهان روشن و روشنگر بود.

و لقد أرسلنا موسی بآیتنا و سلطن مبین

«سلطان» در این آیه به معنای حجت است و «مبین» در معنای «روشن» و «روشنگر» به کار می رود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

20

- نازعات - 79 - 20 - 1

1 - موسی (ع) در پی گفت وگو با فرعون و اظهار آمادگی برای ارشاد و هدایت او، بزرگ ترین معجزه خویش را به وی ارائه کرد.

فأریه الآیه الکبری

ص: 491

- موسی (ع) در پی گفت وگو با فرعون و اظهار آمادگی برای ارشاد و هدایت او، بزرگ ترین معجزه خویش را به وی ارائه کرد.

762- معجزه یدبیضای موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 23 - 5

5- معجزه عصا و یدبیضای موسی (ع) ، مقدمه ای برای نمایاندن معجزات بزرگ تری به وی در آینده بود .

لنریک من ایتنا الکبری

چون در آیه قبل، آیت بودن یدبیضا و نیز عصا ذکر گردیده است؛ ممکن است گفته شود «لنریک..» در صدد بیان نکته تازه ای است و به موسی وعده می دهد که این دو معجزه، مقدمه ای بود تا در آینده، آیاتی بزرگ تر از آنچه اکنون ارائه شد، به تو نمایانده شود.

763- معرفی دایه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 40 - 6,7,8

6- خواهر موسی به فرعونیان اظهار آمادگی کرد تا دایه ای مناسب را برای او معرفی کند .

هل أدلکم علی من یکفله

«کافل» به کسی گفته می شود که پرداختن به امور کسی را بر عهده گیرد (مقایس اللغه).

7- خواهر موسی ، آمادگی خود را برای معرفی دایه به فرعونیان ، مکرر به آنان گوشزد می کرد .

فتقول هل أدلکم

فعل مضارع «تقول» بر استمرار کار در گذشته دلالت دارد.

8- دایه پیشنهادی خواهر موسی، از سوی درباریان فرعون پذیرفته و از وی استقبال شد.

هل أدلکم علی من یکفله فرجعناک إلی أمک

«فاء» در «فرجعناک» فصیحه است؛ یعنی، از جملاتی محذوف خبر می دهد که از پذیرش پیشنهاد خواهر موسی حکایت دارد.

764- معلم موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 69 - 5

5- موسی (ع) دارای اشتیاق فراوان به فراگیری علوم خضر بود.

قال ستجدنی إن شاء الله صابراً و لا أعصی لک أمراً

ص: 492

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 82 - 23

23- خضر (ع) پس از آموختن اسرار کارهای خود به موسی (ع)، وی را بر بی صبری در برابر آن، نکوهش کرد.

ذلک تأویل ما لم تسطع علیه صبرًا

765- مفسدان دوران موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 142 - 18

18 - جامعه بنی اسرائیل در عصر موسی حاوی گروهی مفسد و با اندیشه‌ها و روشهایی نابهنجار

و لا تتبع سبیل المفسدین

766- مقابله به مثل موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- اسراء - 17 - 102 - 10

10- مقابله به مثل و حقیقت گویی، از ویژگی‌های برخورد موسی (ع) با فرعون

إني لأظنك يموسى مسحورًا... وإني لأظنك يفرعون مشبورًا

767- مقام رضای موسی (ع)

1 - موسی (ع) با بیان آگاهی دقیق خداوند به خصوصیات او و خاندانش ، خود را پذیرای خواسته های خداوند و راضی به انتخاب های او خواند .

إنك كنت بنا بصيراً

مراد از «نا» موسی(ع) و اهل او از جمله هارون(ع) است، موسی(ع) پس از پیشنهاد وزارت برای هارون بیان می دارد که خداوندا! تو مرا و اعضای خاندانم را خوب می شناسی و ویژگی های برادرم هارون(ع) را نیز می دانی، این پیشنهاد من است، اما تصمیم تو هر چه باشد، تصمیمی آگاهانه و با بصیرت کامل است .

768- مقامات مادر موسی(ع)

- طه - 20 - 40 - 15

15 - مادر موسی ، دارای مرتبت و مقامی ویژه در نزد خداوند

فرجعنک إلی أُمّک کی تقرّ عینها و لاتحزن

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 13 - 5

5 - مادر موسی ، برخوردار از منزلتی بلند در پیشگاه خداوند و مورد لطف و عنایت ویژه او

و أوحینا إلی أُمّ موسی . . . و لتعلم أنّ وعد اللّٰه حقّ

مادر موسی، در این بخش از آیات محور داستان موسی قرار گرفته است و این می تواند حاکی از منزلت و جایگاه بلند او در نزد خداوند باشد.

769- مقامات معنوی مادر موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 7 - 4

4 - برخوردار از مقام بالایی معنوی

و أوحینا إلی أُمّ موسی

شایستگی مادر موسی برای دریافت وحی از جانب خداوند، بیانگر مطلب یاد شده است.

770- مقامات موسی (ع)

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 51 - 2

2- موسی (ع) دارای مقامی والا در پیشگاه خداوند

و إذ وعدنا موسی أربعین ليله

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

4

- نساء - 4 - 164 - 5،7،10

5- خداوند ، بدون واسطه با حضرت موسی (ع) سخن گفت .

و کلم الله موسی تکلیماً

تصریح به اسم جلاله «الله» در جمله «کلم الله موسی» بر خلاف فعلهای گذشته (اوحینا و ..) برای رساندن این معناست که خداوند خود با وی سخن گفت و واسطه ای در بین نبود.

7- عظمت خاص حضرت موسی (ع) در پیشگاه خداوند *

و کلم الله موسی تکلیماً

ذکر نام موسی (ع) جدای از سایر پیامبران و توصیف او به کلیم الله، دلالت بر مقام والای وی دارد.

10 - گفتگوی خداوند با موسی (ع) به مقدار صد و بیست و چهار هزار کلمه در مدت سه شبانه روز

و کلم الله موسى تكليماً

رسول خدا(صلی الله علیه و آله): ان الله ناجی موسى بن عمران(ع) بمائه الف كلمه و اربعة و عشرين الف كلمه فی ثلثه ایام و لیالیهن ..

خصال صدوق، ص 641، ح 20، باب ما بعد الالف؛ نورالثقلین، ج 1، ص 574، ح 675.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

5

- انعام - 6 - 89 - 2

2 - نوح، ابراهیم، اسحاق، یعقوب، داوود، یوسف، موسی و هارون(ع) بهره مند از تعالیم آسمانی (کتاب) و دارای منصب قضاوت و مقام نبوت بودند.

أولئك الذين آتینهم الكتب و الحكم و النبوه

«أولئك» اشاره به انبیای مذکور در آیات قبل است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 134 - 3

3 - موسی (ع) پیامبری مستجاب الدعوه و از منزلتی والا در پیشگاه خدا برخوردار بود .

ادع لنا ربك بما عهد عندك

مراد از عهدی که خداوند بر موسی دارد، به مناسبت تقاضای فرعونیان از موسی و درخواست دعا برای آنان، استجابت دعای او به درگاه خداست.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 142 - 12

12 - موسی (ع) ، علاوه بر مقام نبوت ، منصب امامت و رهبری سیاسی بنی اسرائیل را نیز عهده دار بود .

و قال موسی لأخیه هرون اخلفنی فی قومی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 144 - 1,2,3,5

1 - موسی (ع) برگزیده خدا و برتر از همه مردم عصر خویش

قال یموسی إنی اصطفیتک علی الناس

«اصطفا» به معنای به دست آوردن خالص هر چیزی است. (مفردات راغب). و چون «اصطفیتک» به «علی» متعدی شده، معنای برتری نیز در آن تضمین شده است.

2 - خداوند به دلیل خلوص موسی (ع) ، وی را برگزید و بر همگان برتری داد .

قال یموسی إنی اصطفیتک علی الناس

چون «اصطفا» به معنای گزینش خالص یک چیز است، جمله «اصطفیتک» می رساند که موسی انسانی خالص بوده و همین خلوص وی دلیل اختیار و انتخاب وی شده است.

3 - اعلام گزینش موسی و برتری او بر همگان ، از سخنان خداوند با موسی در میعادگاه مناجات

قال یموسی إنی اصطفیتک علی الناس

ص: 495

5- خداوند با اعطای پیام های خویش به موسی (ع) و سخن گفتن با وی ، او را بر همه مردم عصرش برتری داد .

اصطفیتک علی الناس برسلتی و بکلمی

حرف «باء» در «برسالتی» و «بکلامی»، «باء» استعانت است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

8

- هود - 11 - 110 - 1

1- موسی (ع) از پیامبران دارای کتاب آسمانی است .

و لقد آتینا موسی الکتب

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

9

- ابراهیم - 14 - 5 - 1

1- حضرت موسی (ع) ، همراه با آیات و معجزات متعدد از سوی خداوند برای مردم عصر خویش مبعوث شد .

و لقد أرسلنا موسی بآیتنا أن أخرج قومک

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 67 - 6

6- خضر ، دارای مرتبه ای برتر از موسی (ع) بود . *

إنک لن تستطیع معی صبراً

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- مریم - 19 - 51 - 6

6- حضرت موسی (ع) برگزیده خداوند و دارای مقام رسالت و نبوت بود .

إِنَّهٗ كَانَ مَخْلَصًا وَكَانَ رَسُولًا نَبِيًّا

فرق «رسول» و «نبی» این است که هر کس رسالت الهی دارد «نبی» نیز می باشد، زیرا «نبی» یعنی دارای خبر، ولی ممکن است کسی نبی باشد، اما به سوی شخصی یا قومی ارسال نشده و حامل رسالت الهی نباشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- مریم - 19 - 53 - 5

5- حضرت موسی (ع) ، در نزد خداوند ، مقامی برتر از هارون (ع) داشت .

ووهبنا له من رحمتنا أخاه هرون نبياً

چون نبوت هارون موهبت برای موسی (ع) دانسته شده؛ چنین برمی آید که مقام موسی بسی بلندتر از هارون باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 13 - 1،2،4

1 - خداوند ، موسی (ع) را به پیامبری برگزید و در وادی طوی او را از انتخاب شدن به رسالت ، آگاه ساخت .

ص: 496

و أنا اخترتك فاستمع لما يوحى

به قرینه «لما یوحی»، اختیار شدن موسی (ع) به معنای گزینش او برای پیامبری و تحمل وحی الهی است.

2- موسی (ع) برگزیده خداوند و بهترین فرد زمان خویش برای دریافت وحی و ابلاغ پیام الهی بود.

و أنا اخترتك

«اختیار» از ماده خیر و به معنای «اصطفاء» (برگرفتن خالص هرچیز) است (لسان العرب).

4- خداوند، موسی (ع) را پس از برگزیدن به پیامبری، به گوش فرادادن و دریافت وحی فرمان داد.

و أنا اخترتك فاستمع لما يوحى

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 32 - 5

5- اصالت موسی (ع) در رسالت نسبت به هارون (ع)

و أشركه فی أمری

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 41 - 4

4- موسی (ع)، از مقامی والا و بلند مرتبه نزد خداوند و از اخلاصی کامل در برابر او برخوردار بود.

وإصطنعتك لنفسی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- طه - 20 - 68 - 5

5- خداوند ، به موسی (ع) اطمینان بخشید که توان او برتر از همه ساحران حاضر در صحنه مبارزه و مقام او رفیع تر از فرعون و فرعونیان است .

إِنَّكَ أَنْتَ الْأَعْلَى

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- انبیاء - 21 - 48 - 5، 1

1- حضرت موسی و هارون (ع) ، دو پیامبر دارای کتاب آسمانی و رسالت مشترک

و لقد آتینا موسی و هرون الفرقان و ضیاء و ذکرًا

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که مقصود از «الفرقان» کتاب آسمانی تورات باشد. بر این اساس دادن کتاب آسمانی به هارون در کنار حضرت موسی (ع)، بیانگر این است که او نیز مانند موسی (ع) در نبوت و دریافت کتاب آسمانی شریک و برابر بود.

5- حضرت موسی و هارون (ع) ، دو پیامبر برخوردار از حجت و برهان الهی

و لقد آتینا موسی و هرون الفرقان

یکی از معانی لغوی «فرقان» حجت و برهان است (لسان العرب).

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- مؤمنون - 23 - 45 - 1

1 - موسی و هارون (ع)، دو پیام آور الهی

ثم أرسلنا موسی و أخاه هرون بآیتنا و سلطن مبین

«آیه» (مفرد «آیات») به معنای نشانه است و «سلطان» مرادف حجت و «مبین» (از «ایانه») به معنای روشن و آشکار است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 62 - 5

5 - موسی (ع)، دارای مقامی ویژه در نزد خدا و واسطه وصول رحمت و هدایت الهی به بنی اسرائیل

إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِينِ

آمدن تعبیر «إِنَّ مَعِيَ رَبِّي» (پروردگار من با من است) به جای «إِنَّ مَعَنَا رَبَّنَا» (پروردگار ما با ما است) نشان دهنده برخورداری شخص موسی (ع) از امداد خاصه الهی است؛ که در پرتو آن امداد، بنی اسرائیل نیز نجات می یافتند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- نمل - 27 - 10 - 8

8 - اعطای مقام رسالت از جانب خداوند به موسی (ع) در وادی طور

يَمُوسَى لَا تَخَفْ إِنِّي لَا يَخَافُ لَدَيَّ الْمُرْسَلُونَ

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 30 - 2

2- آتش طور، وسیله ای برای کشاندن موسی (ع) به وادی طور، جهت سخن گفتن خدا با وی و دریافت رسالت الهی

فلما أتيتها نودی .. یموسی إئی أنا اللّٰه ربّ العلمین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 43 - 1

1 - موسی (ع)، از پیامبران صاحب کتاب

و لقد آتینا موسی الکتب

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

14

- احزاب - 33 - 7 - 5

5- پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) و نوح و ابراهیم و موسی و عیسی (ع) چهره های شاخص انبیای الهی اند.

و إذا أخذنا من النبیّن میثقهم و منک و من نوح و ابرهیم و موسی و عیسی ابن مریم

ذکر نام این انبیا پس از آوردن واژه «النبیین» ذکر خاص پس از عام بوده و می تواند نشانه برتری آنان باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

15

- صفات - 37 - 120 - 2

ص: 498

2- موسی و هارون (علیهما السلام) ، دارای مقام رفیع در پیشگاه خداوند

سلم علی موسی و هرون

از سلام همراه با تکریم خداوند به موسی و هارون (علیهما السلام)، برداشت یاد شده به دست می آید.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

15

- صفات - 37 - 122 - 1,2

1 - موسی و هارون (علیهما السلام) ، از بندگان مؤمن خدا

إِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ

2- موسی و هارون (علیهما السلام) ، از بندگان برجسته و مقرب خداوند

إِنَّهُمَا مِنْ عِبَادِنَا الْمُؤْمِنِينَ

برجسته و مقرب بودن موسی و هارون (علیهما السلام)، از اضافه «عباد» به ضمیر «نا» به دست می آید.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- شوری - 42 - 13 - 4

4- نوح ، ابراهیم ، موسی ، عیسی (ع) و پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) ، پیامبران اولوالعزم و دارای شریعت

شرع لكم من الدين ما وصّى به نوحًا . . . و موسی و عیسی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

18

- ذاریات - 51 - 38 - 2

2- موسی (ع)، رسول الهی

و فی موسی إذ أرسلناه

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

19

- صف - 61 - 5 - 4

4- موسی (ع)، پیامبری مبعوث شده برای بنی اسرائیل

وقد تعلمون أنّی رسول الله إلیکم

771- مکان چله نشینی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 142 - 14

14 - خداوند از موسی (ع) خواست تا مناجات و عبادت ویژه او در مکانی به دور از بنی اسرائیل باشد .

و وعدنا موسی . . . اخلفنی فی قومی

از اینکه موسی برای آمدن به میقات، هارون را به جانشینی خویش معرفی کرد، معلوم می شود وی در مدت میقات در میان بنی اسرائیل نبوده و از آنان فاصله داشته است.

ص: 499

772- مکان چوپانی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 18 - 6

6- سرزمینی که موسی (ع) در آن دام داری و شبانی می کرد، درختانی داشت که برگ آن برای تغذیه دام مناسب بود.

و أهش بها علی غنمی

773- مکان عبور موسی (ع) از رود نیل

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- دخان - 44 - 24 - 5

5- محل عبور موسی (ع) و بنی اسرائیل از رود نیل، گذرگاهی وسیع و گسترده دامن

و اترك البحر رهوًا

برداشت یادشده بنابر این نکته است که «رهوًا» به معنای راه وسیع باشد؛ همان گونه که راغب در «مفردات» آن را پذیرفته است.

774- مکان گفتگوی خدا با موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- مریم - 19 - 52 - 2

2- کوه طور، مکانی مبارک و محلی که خداوند از آن ناحیه با موسی (ع) سخن گفت.

«الأیمن» - که در این برداشت به معنای مبارک گرفته شده است - ممکن است وصف برای «الطور» باشد و ممکن است وصف برای «جانب» گرفته شود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 12 - 1

1 - دره طوی - در صحرای سینا - سرزمین تکلم خداوند با موسی (ع)

یموسی . إني أنا ربك ... إنك بالواد المقدس طوى

«واد» مخفف «وادی»، یعنی حد فاصل بین کوه ها که راه عبور سیلاب باشد (مصباح). «طوی» ممکن است نام دره ای پایین کوه طور باشد (لسان العرب). در این صورت بدل یا عطف بیان برای «الواد المقدس» خواهد بود و ممکن است به معنای «ساعه» و «لحظه» باشد (لسان العرب). که ظرف برای «المقدس» می شود؛ یعنی دره ای که در برهه ای از زمان (اشاره به لحظه تکلم خداوند با موسی (ع)) تقدس یافته است.

ص: 500

775- مکان ملاقات موسی (ع) با خضر (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 64 - 1,2

1- مسأله ماهی و حرکت غیرعادی آن در آب، نشانه ای برای جایگاه ملاقات موسی و خضر (ع) بود.

قال ذلک ما کتّٰ نبغ

«بغی» به معنای «طلب» است و «ذلک ما کتّٰ نبغ» یعنی: «آنچه پیوسته در طلب او بودیم، همان علامت و نشانه است.» یاء «نبغی» - در پایان سخن موسی (ع) - به منظور تخفیف کلام، حذف شده است.

2- حضرت موسی (ع)، از رخداد علائمی برای یافتن جایگاه حضرت خضر (ع) قبلاً مطلع بود.

قال ذلک ما کتّٰ نبغ

776- مکان ملاقات موسی (ع) و خضر (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 60 - 6

6- موسی (ع) از امکان دسترسی به خضر، در محل تلاقی دو دریا، مطلع بود.

لاأبرح حتّٰی أبلغ مجمع البحرین

777- مکذبان برتری موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- مؤمنون - 23 - 47 - 2

2- فرعونیان ، منکر هر گونه امتیاز برای موسی و هارون (ع)

فقالوا أنؤمن لبشرین مثلنا

778- مکذبان معجزه موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 56 - 2,3

2- فرعون ، معجزات ارائه شده از جانب موسی (ع) را تکذیب کرد و منکر دلالت آنها بر رسالت او شد .

و لقد أرينه آیتنا کلّها فکذب

3- فرعون ، علی رغم مشاهده تمامی معجزات و آیات موسی (ع) ، از پذیرفتن رسالت او امتناع کرد .

و لقد أرينه آیتنا کلّها فکذب و أبی

ص: 501

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 57 - 4

4- فرعون آیات و معجزات الهی موسی (ع) را سحر خواند و آن را وسیله ای برای بیرون راندن فرعونیان از مصر دانست .

لتخرجنا من أرضنا بسحرک یموسی

779- مکذبان موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 75 - 10، 8، 7

7- فرعون و اطرافیان او، علی رغم مشاهده نشانه های حقانیت رسالت موسی و هارون (ع)، آن را انکار کردند .

ثم بعثنا من بعدهم موسی و هرون إلی فرعون و ملایه بآیتنا فاستکبروا

8- خودبرتربینی فرعون و اطرافیان، مانع از پذیرش رسالت موسی و هارون (ع)

ثم بعثنا من بعدهم موسی و هرون إلی فرعون و ملایه بآیتنا فاستکبروا

10- تبه کاری مستمر فرعون و اطرافیان، عامل سرکشی آنان از پذیرش رسالت موسی و هارون (ع)

ثم بعثنا... موسی و هرون إلی فرعون و ملایه بآیتنا فاستکبروا و كانوا قوماً مجرمی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

8

- هود - 11 - 97 - 3، 4

3- فرعون و قوم او و بزرگان دربارش ، رسالت موسی (ع) را نپذیرفتند .

فاتبعوا أمر فرعون

پیروی از دستور فرعون (فاتبعوا أمر فرعون) پس از رسالت موسی (ع) (أرسلنا موسی) گویای مخالفت قوم فرعون و بزرگان دربارش با رسالت موسی (ع) است.

4- درباریان و قوم فرعون به فرمان وی ، با رسالت موسی (ع) به مخالفت برخاستند .

فاتبعوا أمر فرعون

بیان مخالفت قوم فرعون با جمله «آنان از فرمان فرعون پیروی کردند» برای رساندن این نکته است که: مخالفت قوم فرعون با رسالت موسی (ع) برخاسته از فرمان فرعون بود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- حج - 22 - 44 - 3

3 - تکذیب موسی (ع) از سوی فرعونیان

و کذب موسی

از این که تکذیب حضرت موسی (ع) به قومش نسبت داده نشده، استفاده می شود که تنها فرعونیان با او به مخالفت برخاستند و بنی اسرائیل به او ایمان آوردند و دعوتش را پذیرفتند.

ص: 502

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

12

- مؤمنون - 23 - 48 - 1

1 - تکذیب نهایی موسی و هارون (ع) ، از سوی فرعون و اشراف وابسته به او

فكذبوهما

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

12

- فرقان - 25 - 36 - 4

4 - فرعون و قوم او ، دعوت حضرت موسی و هارون (ع) را نپذیرفته و آیات و معجزات الهی را تکذیب کردند .

فقلنا اذهبوا إلى القوم الذين كذبوا بآيتنا فدمرناهم تدميراً

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 18 - 3

3 - تلاش فرعون در جهت بی اساس جلوه دادن رسالت موسی (ع) ، از طریق به رخ کشیدن گذشته زندگی او

قال ألم نربك فينا وليدًا . . . سنين

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 25 - 2

2 - شدت انکار و شگفتی فرعون نسبت به سخنان موسی (ع) درباره پروردگار جهانیان

قال رب السموت و الأرض ... قال لمن حوله ألا تستمعون

لحن استهزاآمیز فرعون بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 27 - 5

5 - تکبر فرعون و ابای وی از تصور رسالت موسی (ع) به سوی خود

قال إن رسولکم الذی أرسل إلیکم لمجنون

تعبیر «رسولکم» به جای «رسولنا» می تواند از آن جهت باشد که او در یک گفتار استهزاآمیز نیز حاضر نبود رسالت موسی را متوجه خود بداند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 31 - 3

3 - فرعون دلایل آفاقی و انفسی ارائه شده از سوی موسی را گویای صدق ادعای او ندانسته و تنها معجزه را شاهد صدق گفتارش می دانست .

قال رب السموت و الأرض ... قال ... لأجعلنک من المسجونین . قال أولو جنتک بشیء

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که فرعون دلایل آفاقی و انفسی حضرت موسی را نپذیرفت و ضمن تمسخر آنها، او را به زندان تهدید کرد؛ ولی آن گاه که آن حضرت مسأله معجزه (شیء مبین) را مطرح ساخت، فرعون به ظاهر به آن تن داد و پذیرفت.

ص: 503

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 36 - 4

4 - انکار معجزات موسی از سوی فرعونیان ، به اتهام سحر و ساختگی بودن آنها

فلما جاءهم موسی بآیتنا بینت قالوا ما هذا إلا سحر مفتری

780 - مکذبان نبوت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 56 - 2,3

2 - فرعون ، معجزات ارائه شده از جانب موسی (ع) را تکذیب کرد و منکر دلالت آنها بر رسالت او شد .

و لقد أرينه آیتنا کلها فکذب

3 - فرعون ، علی رغم مشاهده تمامی معجزات و آیات موسی (ع) ، از پذیرفتن رسالت او امتناع کرد .

و لقد أرينه آیتنا کلها فکذب و أبی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 61 - 2

2 - شرک و سحر خواندن معجزات موسی و ادعای آوردن همانند برای آن و تکذیب رسالت الهی آن حضرت ، از جمله افترا های فرعونیان به خداوند بود .

لا تفتروا علی الله کذبًا

با توجه به آیات پیشین که مشتمل بر بیان توحید از زبان موسی (ع) و نیز ارائه معجزات، و عکس العمل فرعون در سحر خواندن آنها بود، می توان به مواردی از افتراهای فرعونیان اشاره کرد.

781- مکر با موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 64 - 3

3- فرعونیان، به حيله و مکر بودن سحر و برنامه های خود برای مقابله با موسی (ع) و عاری بودن آن از حقیقت معترف بودند.

فأجمعوا کیدکم

به کاربردن «کید» در باره کار و سحر خود از سوی فرعونیان، حکایت از آن دارد که آنان، خود به سحر و بی حقیقت بودن آن معترف بودند و آن را صرفاً حيله ای در برابر موسی (ع) می دانستند.

782- ملاقات محمد (صلی الله علیه و آله) با موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 504

- سجده - 32 - 23 - 7

7- ملاقات پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) با حضرت موسی (ع) ، در شب معراج و یا در قیامت ، قطعی است .

و لقد آتینا موسی الکتب فلا تکن فی مریه من لقائه

برداشت بالا، بنابراین احتمال است که مرجع ضمیر در «لقائه» موسی (ع) باشد. لازم به ذکر است که این نکته، مورد تأیید روایت نیز هست.

783- ملاقات موسی (ع) با اهل ناصره

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 77 - 2

2- موسی و خضر (ع) در مسیر حرکت و سفر خویش ، به یک آبادی رسیدند و با اهل آن ملاقات کردند .

فانطلقا حتّی إذا أتیا أهل قریه

در این که چه شهری در مسیر موسی و خضر (ع) قرار داشته، احتمالات گوناگونی ارائه شده است. از جمله آن ها شهر «ناصره» است که در ساحل دریا قرار داشته است این وجه را مجمع البیان از امام صادق (ع) روایت کرده است.

784- ملاقات موسی (ع) با خدا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 84 - 5

5- شوق موسی (ع) به ملاقات و گفت و گوی با پروردگار و جلب رضایت او ، موجب شتاب وی در آمدن به میقات بود .

و عجلت إلیک ربّ لترضی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 60 - 3

3- حقایقی آموزنده، در سرگذشت ملاقات موسی (ع) و خضر (ع) وجود دارد.

و اذ قال موسی لفتیه لأبرح

عالمی که موسی(ع) با او ملاقات کرده، بنابر آنچه که در روایات آمده است، حضرت خضر(ع) است و موسی(ع) نیز همان پیامبر معروف، گرچه در این موضوع آرای دیگری نیز ابراز شده، ولی به گفته علامه طباطبایی (ره) به دلیل یاد فراوان از موسی(ع) در قرآن، اگر غیر او مراد بود، قرینه ای در قرآن ذکر می گردید تا رفع التباس شود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 505

- كهف - 18 - 62 - 4

4- موسى (ع) بسيار مشتاق دیدار با خضر (ع) و ملاقات با او بود .

لأبرح حتى . . . ءاتنا غداءنا لقد لقينا من سفرنا هذا نصبا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- كهف - 18 - 63 - 7

7- شیطان ، برای عدم ملاقات موسی و خضر (ع) تلاش می کرد .

فأئی نسیت . . . و ما أنسنیه إلا الشیطن أن أذکره

همسفر موسی با ادات حصر، فراموشی خود را، تنها، به شیطان منتسب کرد؛ یعنی، هیچ عامل دیگری در کار نبوده است. لذا این نتیجه به دست می آید که شیطان، به هر طریق، می خواسته که مانع ملاقات موسی و خضر(ع) شود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- كهف - 18 - 65 - 1

1- موسی (ع) و همسفرش ، پس از بازگشت به مجمع البحرین ، با خضر (ع) ملاقات کردند .

فارتدا علی ءاثارهما قصصا . فوجدا

786- ملاقات موسی(ع) با نوجوان

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- كهف - 18 - 74 - 2

2- موسی و خضر (ع) پس از ماجرای کشتی، از آن پیاده شده و در خشکی، با نوجوانی برخورد کردند.

فانطلقا حتّی إذا لقیا غلامًا

«غلام» یعنی «کسی که سبیل او تازه رویده باشد». (معجم مقاییس اللغه).

787- ملاقات موسی (ع) و هارون (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 45 - 1

1 - موسی و هارون (ع) قبل از حرکت به طرف فرعون، با یکدیگر ملاقات نموده و موانع احتمالی ارشاد او را بررسی کردند.

قالا ربّنا إنّنا نخاف

قسمت هایی از داستان موسی (ع) - از قبیل بازگشت او نزد خانواده اش و پیدا کردن راه مصر و ملاقات با برادرش هارون (ع) - به این جهت که در ماجرای برخورد با فرعون، چندان دخیل نبوده، در این آیات ذکر نشده است. این احتمال نیز وجود دارد که آیه 42 (اذهب أنت و أخوک) به بعد، سخنان خداوند به موسی و هارون (ع)، پس از ملاقات آن دو باشد.

ص: 506

788- ممانعت از افشای راز موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 10 - 3

3- اقدام خداوند به محکم ساختن دل مادر موسی ، به منظور پیش گیری از فاش شدن راز نوزادش توسط خود وی

إن كادت لتبدي به لولا أن ربطنا على قلبها

«ربط» (مصدر «ربطنا») به معنای بستن و محکم کردن است.

789- ممانعت از ایمان به موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

20

- نازعات - 79 - 23 - 4

4- فرعون ، در تلاش برای بازداشتن مردم از گرایش به موسی (ع)

ثم أدبر يسي . فحشر فنادی

جمله «حشر فنادی»، تفسیر «یسی» (در آیه قبل) است.

790- ممانعت از رسالت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

18

- ذاریات - 51 - 39 - 2

2- فرعون ، مانع توجه و گرایش نیروهای تحت امر خویش ، به پیام و رسالت موسی (ع)

فتوئی برکنه

در صورتی که «باء» برای تعدیه و «رکن» کنایه از نیروهای حکومتی باشد، معنای آیه چنین می شود: «فجعل رکنه متولین».

791- ممانعت از قتل موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 28 - 21

21 - تلاش منطقی و عالمانه مؤمن آل فرعون ، برای منصرف ساختن فرعونیان از کشتن موسی (ع)

وقال رجل من آل فرعون یکتّم ایمنه . . . و إن یک صادقاً یصبکم بعض الذی یعدکم

برداشت یاد شده از مجموع گفته ها، برخوردها، چگونگی استدلال و منطق مؤمن آل فرعون در مقابل فرعونیان

ص: 507

استفاده می شود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 35 - 15

15 - تلاش گسترده مؤمن آل فرعون در جهت انصراف فرعون از قتل موسی (ع) ، مؤثر واقع شد .

وقال رجل مؤمن من آل فرعون .. أتقتلون رجلاً... كذلك يطبع الله على كل قلب م

برداشت بالا به خاطر این نکته است که فرعون، در آغاز برخورد با موسی (ع) برکشتن او مصمم گشته، این مطلب را به همه اطرافیانش اعلام کرده بود (قال فرعون ما أريكم إلا ما أرى)؛ ولی پس از سخنان مؤمن آل فرعون، به جای کشتن وی دستور داد برجی بسازند تا او نسبت به درستی ادعای آن حضرت به تحقیق پردازد.

792- ممانعت از گسترش دین موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 26 - 4

4 - کشتار فرزندان ذکور مؤمنان از سوی فرعونیان ، برای جلوگیری از گسترش دعوت موسی (ع) کافی و کارساز نبود .

قالوا اقتلوا أبناء الذين آمنوا معه .. وقال فرعون ذروني أقتل موسى

تصمیم مشخص فرعون مبنی بر کشتن موسی (ع)، پس از اقدام او و درباریانش به کشتن مؤمنان طرفدار موسی (ع)، گویای حقیقت یاد شده است.

793- منابع کسب در دوران موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- كهف - 18 - 79 - 3

3- كشتی و حمل و نقل دریایی ، در زمان حضرت موسی (ع) از منابع درآمد بود .

فكانت لمسكين يعملون في البحر

794- مناجات شبانه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 142 - 4

4- مناجات خاص موسی با خداوند با گذشتن چهل شب ، در دو مرحله سی شبه و ده شبه ، کامل شد و به حد مطلوب رسید .

فتم میقت ربه أربعین ليله

فعل «تَمَّ» متضمن معنای «بلغ» می باشد و بدین لحاظ «اربعین» مفعولٌ به برای آن است ؛ یعنی: «فتم

ص: 508

میقات ربه بالغاً أربعین ليله».

مناجات موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 51 - 1

1 - خداوند ، پس از نجات بنی اسرائیل از سیطره فرعونیان ، موسی (ع) را برای عبادت و مناجاتی خاص فرا خواند .

و إذ وعدنا موسی أربعین ليله

به کارگیری کلمه «لیله» (شب) - با وجود اینکه معمولاً در بیان شبانه روز و مانند آن، از کلمه «یوم» (روز) استفاده می شود - اشاره به این معنا دارد که: وعده خدا با موسی (ع) برای عبادت و مناجات بوده است. از آن جا که موسی (ع) در میان بنی اسرائیل نیز اعمال عبادی داشته، معلوم می شود آن دعوت برای عبادت و مناجاتی خاص بوده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 142 - 1

1 - خداوند ، موسی (ع) را پس از عبور بنی اسرائیل از دریا ، برای عبادت و مناجاتی خاص فراخواند .

و وعدنا موسی ثلاثین ليله

به کارگیری کلمه «لیله» (شب)، با وجود اینکه معمولاً در بیان شبانه روز و مانند آن از کلمه «یوم» استفاده می شود، اشاره به این دارد که مواعده خدا با موسی برای عبادت بوده است. و چون موسی در میان قومش نیز عبادت و مناجات داشته، معلوم می شود که این، عبادت و مناجاتی خاص بوده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- اعراف - 7 - 151 - 2، 1

1 - موسی (ع) پس از مشاجره خویش با هارون و پی بردن به ناتوانی او در برابر منحرفان ، رو به درگاه خدا آورد و به مناجات با او پرداخت .

قال رب اغفر لی و لأخی

2- موسی (ع) در مناجاتش با خدا آمرزش خویش و برادرش هارون را از خداوند درخواست کرد .

قال رب اغفر لی و لأخی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 45 - 2

2- موسی و هارون (ع) با مناجات به درگاه خداوند و برشمردن موانع احتمالی اقدام خود ، از خداوند راه چاره خواستند .

قالا ربنا إنا نخاف أن یفرط علینا

ص: 509

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 142 - 2,3,4,7,9

2- مدت مناجات و عبادت ویژه موسی (ع) در مرحله نخست سی شب تعیین گردید .

و وعدنا موسی ثلاثین ليله

3- موسی (ع) علاوه بر گذراندن سی شب برای عبادت و مناجات ، موظف به ادامه آن تا ده شب دیگر شد .

و أتممنها بعشر فتم میقت ربه أربعین ليله

«میقات» به معنای زمانی است که برای انجام کاری تعیین گردد. «میقات ربه» یعنی زمانی را که خدا برای انجام عبادت و مناجات موسی تعیین کرد.

4- مناجات خاص موسی با خداوند با گذشتن چهل شب ، در دو مرحله سی شبه و ده شبه ، کامل شد و به حد مطلوب رسید .

فتم میقت ربه أربعین ليله

فعل «تَمَّ» متضمن معنای «بلغ» می باشد و بدین لحاظ «اربعین» مفعولٌ به برای آن است ؛ یعنی : «فتم میقات ربه بالغاً أربعین ليله».

7- بروز بدا برای خدا در مقدار زمان تعیین شده جهت عبادت و مناجات موسی (ع)

و أتممنها بعشر

9- موسی (ع) ، برادرش هارون را به رهبری بنی اسرائیل تا پایان مناجاتش با خدا منصوب کرد .

وقال موسی لأخیه هرون اخلفنی فی قومی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

11 - تصفیه موسی (ع) با مناجات چهل شبهه ، مقدمه ای برای دریافت تورات بود .

یموسی اینی اصطفتیک .. فخذ ما ءاتیتک

چون خداوند در پایان داستان مواعده خویش با موسی(ع) و مناجات چهل شبهه وی، اعطای پیامهای خویش را، که همان تورات باشد، مطرح ساخته، معلوم می شود آن مواعده و مناجات به سبب اعطای تورات بوده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

21 - موسی (ع) در مناجات خویش با خداوند ، در پی هلاکت همراهانش در میعادگاه مناجات ، از خداوند خواست تا وی و همراهانش را ببخشاید و بر آنان ترحم کند .

فاغفرلنا و ارحمنا و أنت خیر الغفرین

796- منادی موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

ص: 510

5- موسی (ع)، گوینده «یاموسی» را شناخت.

نودی یموسی

مجهول آمدن «نودی» و نیز جمله «اِئِی اَنَا رَبِّک» (در آیه بعد) گویای ناشناخته بودن صاحب صدا برای موسی در اولین برخورد است.

797- مناظره فرعون با موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 60 - 1

1- فرعون با پذیرفتن زمان و مکان پیشنهادی موسی (ع) برای مبارزه، از ادامه بحث و گفت و گو با اولب فرو بست و مجلس مناظره را ترک کرد.

فتوئی فرعون

798- مناظره موسی (ع) با فرعون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 25 - 1

1- مناظره موسی و فرعون در منظر جمعی از فرعونیان

قال لمن حوله

«حَوْل» به چیزی که شیء را احاطه کرده باشد، گفته می شود. استفهام در «أَلَا تَسْتَمْعُونَ» برای اظهار تعجب است. یعنی «[فرعون] به کسانی که پیرامونش بودند [با تعجب] گفت آیا نمی شنوید».

799- منت بر موسی (ع)

جلد

1 - موضع گیری فرعون ، در قبال دعوت موسی (ع) با به رخ کشیدن دوران سرپرستی خویش بر او

قال ألم نربک فینا ولیداً

«تربیه» (مصدر «نربی») به معنای پروریدن است. «ولید» به نوزاد و نیز به کودکی گفته می شود که از وقت ولادتش زمانی زیادی نگذشته باشد؛ وگرنه طفل گفته می شود. «لبث» (مصدر «لبثت») به معنای ماندن و درنگ کردن است؛ یعنی، فرعون گفت: آیا تو را از کودکی در میان خود پروریدم [مگر] سالیانی چند از عمرت را پیش ما نماندی.

3 - تلاش فرعون در جهت بی اساس جلوه دادن رسالت موسی (ع) ، از طریق به رخ کشیدن گذشته زندگی او

قال ألم نربک فینا ولیداً . . . سنین

800- منشأ استقامت مادر موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 10 - 9

9- راسخ شدن ایمان مادر موسی ، هدف الهی در محکم ساختن دل وی و اطمینان بخشیدن به وی

لولا أن ربطنا علی قلبها لتکون من المؤمنین

801- منشأ اطمینان مادر موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 10 - 4

4- اطمینان یافتن مادر موسی به بازگردانده شدن فرزندش به آغوش وی ، پس از دریافت وحی الهی

لولا أن ربطنا علی قلبها لتکون من المؤمنین

802- منشأ اطمینان موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 68 - 2

2- خداوند با آگاه ساختن موسی (ع) از موفقیت قطعی در میدان مبارزه با ساحران ، دل او را محکم کرده و به او اطمینان بخشید .

قلنا لاتخف إناک أنت الاعلی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 35 - 4

4- اقدام خداوند به اطمینان بخشیدن به موسی (ع) و برطرف ساختن نگرانی وی (ترس او از کشته شدن به تقاص قتل مرد قبطی)

قال ربّ اِنّی قتلت منهم نفسًا . . . و نجعل لکما سلطناً فلا یصلون اِلیکما

803- منشأ امتناع موسی (ع) از رضاع

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 12 - 3

3- موسی (ع) به اراده خداوند ، از خوردن شیر دایگان ممنوع بود .

و حرّمنا علیه المراضع من قبل

ص: 512

804- منشأ برگزیدگی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- دخان - 32 - 3 - 44

3- انتخاب بنی اسرائیل و بعثت موسی (ع) در میان آنان ، انتخابی عالمانه و آگاهانه از سوی خداوند

و لقد اخترنهم علی علم

متعلق «علم»، استحقاق و شایستگی بنی اسرائیل برای برگزیدن است.

805- منشأ پیروزی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 35 - 3

3- تعلق اراده الهی بر تسلط بخشیدن به موسی و هارون (ع) ، در عرصه های مبارزه و ناکام گردانیدن فرعون و دارودسته وی

و نجعل لکما سلطناً فلا یصلون إلیکما

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

15

- صافات - 37 - 116 - 2

2- غلبه و پیروزی موسی و هارون (علیهما السلام) و قوم شان بر فرعونیان ، نتیجه نصرت الهی بود .

و نصرنهم فکانوا هم الغلبین

806- منشأ تصمیم گیری موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 52 - 3

3- تصمیم گیری و حرکت موسی (ع)، در مقاطع مختلف بر اساس برنامه وحی

و أوحینا إلی موسی أن أسر بعبادی

807- منشأ خواسته های موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- دخان - 44 - 18 - 6

6- درخواست رهایی بنی اسرائیل از سوی موسی (ع)، نشأت یافته از رسالت آن حضرت و نه انگیزه های قومی

ص: 513

آن ادوا .. ائی لکم رسول امین

از تأکید موسی (ع) بر «ائی لکم رسول امین» استفاده می شود که آنچه آن حضرت به فرعونیان پیشنهاد کرده، نه از آن جهت است که با بنی اسرائیل پیوند نژادی و طبقاتی دارد؛ بلکه صرفاً در این سخن، پیامداری امین از جانب خداوند است.

808- منشأ رفع اضطراب موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 68 - 4

4 - خداوند، راهنمای موسی (ع) در لحظات حساس و سرنوشت ساز و رهاننده او از بحران های روحی و اضطراب های درونی

قلنا لا تخف

809- منشأ رفع ترس موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 35 - 4

4 - اقدام خداوند به اطمینان بخشیدن به موسی (ع) و برطرف ساختن نگرانی وی (ترس او از کشته شدن به تقاص قتل مرد قبطی)

قال رب ائی قتلت منهم نفسا .. و نجعل لکما سلطناً فلا یصلون الیکما

810- منشأ رفع نگرانی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- قصص - 28 - 35 - 4

4- اقدام خداوند به اطمینان بخشیدن به موسی (ع) و برطرف ساختن نگرانی وی (ترس او از کشته شدن به تقاص قتل مرد قبطی)

قال ربّ إني قتلت منهم نفساً... ونجعل لكما سلطاناً فلا يصلون إليكما

811- منشأ سلطه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

8

- هود - 11 - 96 - 4

ص: 514

4- تسلط موسی (ع) بر فرعونیان و مغلوب ساختن آنان، امری تقدیر شده از ناحیه خداوند

و لقد أرسلنا موسی بآیتنا و سلطن مبین

در برداشت فوق، «سلطان» به معنای تسلط و غلبه ظاهری گرفته شده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 35 - 3,6

3 - تعلق اراده الهی بر تسلط بخشیدن به موسی و هارون (ع)، در عرصه های مبارزه و ناکام گردانیدن فرعون و دارودسته وی

و نجعل لکما سلطناً فلا یصلون إلیکما

6- قرار داشتن موسی و هارون (ع) در موضع اقتدار و تسلط، در پرتو آیات و معجزات الهی

و نجعل لکما سلطناً... بنایتنا

812- منشأ قدرت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 35 - 6

6- قرار داشتن موسی و هارون (ع) در موضع اقتدار و تسلط، در پرتو آیات و معجزات الهی

و نجعل لکما سلطناً... بنایتنا

813- منشأ قصه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- کهف - 18 - 82 - 22

22- رخداد های داستان خضر و موسی (ع) ، برخاسته از اراده خداوند و دارای تفسیری پیچیده و نیازمند آگاهی هایی ویژه است که از جانب او افزوده شود .

و ما فعلته عن امری ذلک تأویل ما لم تسطع علیه صبراً

814- منشأ کفر در دوران موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

18

- ذاریات - 51 - 38 - 4

4- « فرعون » ، محور حاکمیت کفر در عصر موسی

و فی موسی إذ أرسلنه إلی فرعون

از این که موسی (ع) قبل از تبلیغ تودهای مردم، مأموریت یافته بود تا به سوی فرعون حرکت کند، به دست می آید که فرعون بر مجموعه نظام اجتماعی آن عصر حاکمیت داشت.

ص: 515

815- منشأ محبوبیت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 39 - 13

13 - خداوند ، با افاضه محبوبیتی ویژه از جانب خویش به موسی (ع) ، او را در نظر هر بیننده ای محبوب و دوست داشتنی ساخته بود .

و ألقیت علیک محبّه منی

«ألقیت» عطف بر «أوحینا» در آیه قبل است. نکره آوردن «محبّه» - به قرینه مقام مدح - برای بیان ویژه بودن آن است و قید «منی» بیانگر منشأ محبوبیت موسی است و می فهماند محبوبیت عطا شده به موسی (ع)، از ذات باری تعالی نشأت گرفته بود.

816- منشأ مخالفت با موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 34 - 11

11 - اعتقاد مردم مصر به ختم نبوت و نیامدن هیچ پیامبری پس از یوسف (ع) ، منشأ مخالفت آنان با دعوت موسی (ع)

حتّی إذا هلک قلتّم لن یبعث اللّٰه من بعده رسولاً

اعلام ختم نبوت پس از یوسف (ع) از سوی مردم مصر، می تواند دلیل و یا بهانه آنان در مخالفت با دعوت موسی (ع) باشد.

817- منشأ معجزه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

2- معجزات نه گانه موسى (ع)، زداينده هرگونه ابهام و شك نسبت به خدايى بودن آنها

و لقد آتينا موسى تسع آيات .. قال لقد علمت ما أنزل هؤلاء إلا رب السموت و ا

جلد

- نام سوره - سوره - آيه - فيش

13

- نمل - 27 - 12 - 3

3- تجهيز موسى (ع) از سوى خدا به معجزه اى بيم آفرين و معجزه اى زيبا و پرجاذبه

و ألق عصاك .. ولى مدبراً ... و أدخل يدك... بيضاء من غير سوء

ص: 516

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 68 - 4

4- خداوند ، راهنمای موسی (ع) در لحظات حساس و سرنوشت ساز و رهاننده او از بحران های روحی و اضطراب های درونی

قلنا لاتخف

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 65 - 1

1- نجات یافتن موسی (ع) و همراهان وی (بنی اسرائیل) از شر فرعونیان ، با عبور از دریا به اراده الهی بود .

و أنجینا موسی و من معه أجمعین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 13 - 3,4

3- غلبه اراده الهی بر خواست و تصمیم فرعون در نابود کردن موسی (ع)

یذبح أبناءهم .. فرددنه إلی أمه

موسی (ع) زمانی به دنیا آمد که فرعون به بهانه از بین بردن او، هر کودک پسر بنی اسرائیلی را سر می برید؛ اما خداوند حوادث را طوری ترتیب داد که شخص فرعون به حمایت از موسی (ع) برخیزد و او را تحت سرپرستی خود قرار دهد.

4 - تعلق اراده الهی بر بازگرداندن سریع موسی (ع) و دیر نپاییدن زمان جدایی میان او و مادرش

فرددنه إلی أمّه

به کارگیری «فاء» عاطفه - که برای بیان عدم تراخی است - نشان می دهد که زمان جدایی میان موسی (ع) و مادرش به قدری کوتاه بود که می توان آن را نادیده گرفت.

819- منشأ هدایتگری موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 37 - 4

4 - موسی (ع) ، پیام آور هدایت مردمان از نزد خداوند

وقال موسی ربّی أعلم بمن جاء بالهدی

مراد موسی از «من جاء بالهدی» خود وی می باشد.

820- منطقی بودن رسالت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- دخان - 44 - 21 - 4

ص: 517

4- برنامه موسی (ع)، پیشبرد رسالت خویش با منطق و نه جنگ و ستیز

و إن لم تؤمنوا لی فاعترلون

تعبیر «فاعترلون» می نمایاند که موسی(ع)، با وجود در دست داشتن معجزات و «سلطان مبین»، خواهان درگیری و ستیز نبوده است.

موانع ایمان به موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

12

- مؤمنون - 23 - 46 - 8،11

8 - روحیه خود بزرگ بینی و سلطه طلبی فرعون و اشراف دربار او، مانع از پذیرش دعوت موسی و هارون

فاستکبروا و کانوا قومًا عالین

جمله «و کانوا قومًا عالین» تعلیل برای «فاستکبروا» است؛ یعنی، چون آنان مردمی متکبر بودند، از پذیرش دعوت حضرت موسی و هارون امتناع کردند.

11 - حاکمیت طولانی خاندان فرعون و اشراف بر توده ها و عادت به دستور دادن، مانع از پذیرش دعوت موسی و سرنهادن به دستور های او، از سوی آنان بود.

فاستکبروا و کانوا قومًا عالین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

18

- ذاریات - 51 - 39 - 5

5 - اقتدار حکومت فرعون، اغواگر او و بازدارنده وی از پذیرش پیام روشن موسی (ع)

فتوئی برکنه

در صورتی که «باء» برای بیان سببیت یا استعانت و «رکن» کنایه از ارکان اقتدار حکومت فرعونى باشد، استفاده مى شود که فرعون به اتکای همین نیروها، به مبارزه با موسى (ع) پرداخت و از پذیرش دعوت او سر بر تافت.

821- موانع تبليغ موسى (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

18

- ذاریات - 51 - 38 - 5

5- تمرکز اقتدار در شخص فرعون، مانع تلاش و تبليغ موسى (ع) در میان توده ها *

و فى موسى إذ أرسلناه إلى فرعون

با این که پیامبران به سوی توده های مردم، مبعوث شده اند، موسى (ع)، در نخستین مأموریت، به سوی فرعون فرستاده شد. از این نکته می توان برداشت یاد شده را به دست آورد.

ص: 518

822- موانع رسالت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 33 - 4,5

4- موسی (ع)، از نافر جام ماندن رسالت الهی خویش در صورت کشته شدن به دست فرعونیان نگران بود.

إلی فرعون و ملائیه .. قال ربّ إني قتلت منهم نفسًا

طرح موضوع قتل مرد قبطی، نه از آن باب است که موسی (ع) بر جان خویش می ترسید؛ بلکه بدان جهت بود که مبادا با دستگیری و کشته شدن او، رسالت الهی - که بر دوش او نهاده شده است - نافر جام بماند.

5- موسی (ع) در وادی طور، نگرانی خویش نسبت به موانع راه رسالت را با خدا در میان گذاشت.

قال ربّ إني قتلت منهم نفسًا

823- موجبات ترس موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 155 - 9

9- ترس موسی (ع) از متهم شدن به کشتن حاضران در میقات، مایه اندوه فراوان بر هلاکت ایشان شد.

قال رب لو شئت أهلکتهم من قبل

برداشت فوق توجیهی است احتمالی بر اینکه چرا موسی (ع) به خاطر هلاکت همراهانش به دور از چشمان بنی اسرائیل، اندوهناک شد.

824- موسی (ع) از بنی اسرائیل

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

12

- مؤمنون - 23 - 47 - 3

3 - موسی و هارون ، از طایفه بنی اسرائیل بودند .

و قومهما لنا عبدون

825- موسی (ع) از صالحان

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

5

- انعام - 6 - 85 - 3

3 - ابراهیم، اسحاق، یعقوب، نوح، داوود، سلیمان، ایوب، یوسف، موسی، هارون، زکریا، یحیی، عیسی و الیاس (ع) از صالحان بودند.

و وهبنا له .. کل من الصالحین

ص: 519

826- موسی (ع) از محسنان

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

5

- انعام - 6 - 84 - 8

8- نوح، ابراهیم، اسحاق، یعقوب، داوود، سلیمان، ایوب، یوسف، موسی و هارون(ع) از نیکوکاران هستند.

و من ذریته... و کذلک نجزی المحسنین

مشارالیه «کذلک» هم می تواند هدایت باشد، که از «هدینا» استفاده می شود، و هم می تواند کثرت ذریه صالح باشد، که از «وهبنا» و «من ذریته» به دست می آید. برداشت فوق بر اساس احتمال اول است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 14 - 4

4- موسی (ع)، شخصیتی محسن و نیکوکار

و لَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَ اسْتَوَىٰ ءَاتَيْنَهُ حِكْمًا وَ عِلْمًا وَ كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ

827- موسی (ع) در بنی اسرائیل

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 145 - 11

11- موسی (ع) در میان قومش از نفوذی فراوان برخوردار بود .

و أمر قومك يأخذوا

فعل «يأخذوا» چون در جواب امر واقع شده، به «إن» شرطیه مقدر مجزوم شده است. تقدیر جمله چنین است: «و أمر قومك إن تامرهم يأخذوا ...». یعنی قومت را به فراگیری الواح فرمان ده که اگر فرمان دادی انجام خواهند داد. این معنا که «اگر فرمان دادی انجام خواهند داد»، نشان از نفوذ فراوان موسی دارد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

2

- بقره - 2 - 246 - 26

26 - حضور حضرت موسی (ع) در میان بنی اسرائیل ، مانع تجاوز دشمنان

الم تر الى الملاء من بنی اسرائیل من بعد موسی . . . وقد أخرجنا من ديارنا

«من بعد موسی» می تواند اشاره باشد به اینکه تا آنگاه که موسی (ع) در میان بنی اسرائیل بود، آنان مورد تجاوز دشمنان قرار نگرفتند.

828- موسی (ع) در دربار فرعون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 18 - 1، 2

1 - موضع گیری فرعون ، در قبال دعوت موسی (ع) با به رخ کشیدن دوران سرپرستی خویش بر او

قال ألم نربك فينا وليدًا

ص: 520

«تربیه» (مصدر «نربّی») به معنای پروریدن است. «ولید» به نوزاد و نیز به کودکی گفته می شود که از وقت ولادتش زمانی زیادی نگذشته باشد؛ وگرنه طفل گفته می شود. «لبث» (مصدر «لبثت») به معنای ماندن و درنگ کردن است؛ یعنی، فرعون گفت: آیا تو را از کودکی در میان خود پروریدم [مگر] سالیانی چند از عمرت را پیش ما نماندی.

2- کودکی و بخشی از دوران عمر موسی (ع) و نیز رشد و پرورش جسمی او در خاندان فرعون گذشت .

قال ألم نربک فینا ولیداً و لبث فینا من عمرک سنین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 22 - 3,4,6

3- بزرگ شدن موسی (ع) در دامن فرعون ، امری اجباری بود نه نعمتی شایان سپاس .

ألم نربک فینا ولیداً .. و تلک نعمه ... أن عبّدتّ بنی إسرئیل

جمله «و تلک نعمه» استفهام انکاری و به تقدیم «أو تلک ..» می باشد.

4- راه یافتن موسی (ع) به دستگاه فرعون حلقه ای از زنجیر بردگی بنی اسرائیل

قال ألم نربک فینا ولیداً .. و تلک نعمه تمنّها علیّ أن عبّدتّ بنی إسرئیل

مقصود موسی (ع) از بیان مطلب یاد شده این بود که اگر ظلم تو بر بنی اسرائیل (کشتن نوزادان) نبود، هرگز مادرم مرا به نیل رها نمی کرد تا اسیر تو شوم و امروز تو بر من منت نهی.

6- ناخشنودی موسی (ع) ، از زندگی گذشته خویش در دربار فرعون

قال ألم نربک فینا ولیداً .. و تلک نعمه تمنّها علیّ أن عبّدتّ بنی إسرئیل

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 24 - 1

1 - اقدام موسی (ع) ، به معرفی پروردگار جهانیان برای فرعون و حاضران مجلس او

قال رب السموت و الأرض و ما بینهما إن کنتم موقنین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 25 - 1

1 - مناظره موسی و فرعون در منظر جمعی از فرعونیان

قال لمن حوله

«حَوْلٌ» به چیزی که شیء را احاطه کرده باشد، گفته می شود. استفهام در «أَلَا تَسْتَمْعُونَ» برای اظهار تعجب است. یعنی «[فرعون] به کسانی که پیرامونش بودند [با تعجب] گفت آیا نمی شنوید».

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 25 - 1

1 - موسی (ع) با راه یافتن به دربار فرعونیان ، پیام حق الهی را به آنان ارائه کرد .

لقد أرسلنا موسی . . . إلى فرعون و هم-ن و قرون ... فلما جاءهم بالحق من عندنا

ص: 521

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 12 - 3

3- مکالمه خداوند با موسی (ع) در وادی طوی، جلوه ای از ربوبیت او نسبت به آن حضر بود.

یموسی . اِنِّی اَنَا رَبِّک

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

20

- نازعات - 79 - 16 - 4, 1

1 - خداوند، در وادی طوی با موسی (ع) سخن گفت.

اِذْ نَادٰیہٗ رَبُّہٗ بِالْوَادِیِّ الْمَقْدَسِ طُوًی

«وادی» (مخفف «وادی»); یعنی، حد فاصل بین کوه ها و تپه ها که راه عبور سیلاب باشد (مصباح). برخی از اهل لغت «طوی» را نام درّه ای می دانند که پایین کوه طور در صحرای «سینا» قرار دارد. (لسان العرب)

4- ندای خداوند به موسی (ع) در وادی طوی، حادثه ای با اهمیت و در خور توجه برای پیامبر (صلی الله علیه و آله)

حدیث موسی . اِذْ نَادٰیہٗ رَبُّہٗ

«اِذْ» ظرف برای «حدیث» (در آیه قبل) است و از آن جا که استفهام در آن آیه برای ترغیب پیامبر (صلی الله علیه و آله) به توجه و دقت در آن ماجرا بود، عظمت حادثه استفاده می شود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- نازعات - 79 - 17 - 2

2- حرکت به سوی فرعون و باز داشتن او از طغیان گری ، فرمان خداوند به موسی (ع) در وادی طوی

اذهب إلی فرعون إینه طغی

830- موسی (ع) در رود نیل

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 7 - 8

8- مادر موسی ، مأمور افکندن فرزندش به رود نیل در صورت احساس خطر برای وی از جانب فرعونیان

فإذا خفت علیه فألقیه فی الیم

واژه «یم» به آب زیاد گفته می شود. بدین جهت به دریا «یم» گفته می شود و هم به رود بزرگ. در این آیه معنای دوم مراد است و مقصود از آن رود نیل می باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 11 - 4,5,7

4- مأموریت خواهر موسی از سوی مادر برای دنبال کردن موسی در پی افکنده شدنش در آب نیل

و قالت لأخته قصیه

5- حضور خواهر موسی در کنار مادر ، هنگام افکندن موسی در رود نیل

7 - خواهر موسی، از دور نظاره گر سرنوشت برادر خود بر روی آب نیل

فبصرت به عن جُنُب

«جُنُب» معادل دور است؛ یعنی، او موسی را از دور زیر نظر گرفت.

831- موسی (ع) در ساحل نیل

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 39 - 4,6

4 - خداوند به مادر موسی (ع) اطمینان بخشید که آب خروشان نیل، صندوق حامل موسی (ع) را به ساحل خواهد افکند.

فلیلقه الیمّ بالساحل

امر به دریا که باید صندوق را به ساحل بیفکند، مجاز و برای مبالغه در این است که آمدن صندوق به همراه جریان آب تا کنار رودخانه و افکنده شدن آن به خشکی، قطعی است.

6 - رود نیل از جانب خداوند، مأمور افکندن صندوق حامل موسی (ع) به ساحل بود.

فلیلقه الیمّ بالساحل

جمله «فلیلقه الیمّ»، علاوه بر این که به مادر موسی می فهماند که افکنده شدن موسی (ع) به ساحل قطعی است، از این حقیقت نیز حکایت می کند که آب به امر تکوینی خداوند، مأمور است که این عمل را انجام دهد.

832- موسی (ع) در سختی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- نمل - 27 - 7 - 7

7- آرامش موسی (ع) در شرایط سخت و بحرانی و تلاش وی جهت ایجاد امید و اطمینان در خانواده خود .

إِنِّي ءَانَسْتُ نَارًا سَنَاتِيكُمْ .. لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ

833- موسی (ع) در سرزمین طوی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 10 - 3,4

3- حضرت موسی (ع) هنگام سرگردانی در بیابان، آتشی را دید و به خانواده اش بشارت داد .

إِذْ رَأَىٰ نَارًا فَقَالَ .. إِنِّي ءَانَسْتُ نَارًا

«ایناس» (مصدر «ءانست») در معانی «احساس کردن»، «دیدن»، «دانستن» و «شنیدن» استعمال می شود (لسان العرب). به مناسبت مورد آیه، مراد «دیدن» است.

4- خانواده و همراهان موسی (ع) در بیابان، آتشی را که موسی (ع) مشاهده کرد، ندیدند . *

ص: 523

فقال لأهله امكثوا أني ءانست نارًا

از گفته موسی (ع) که فرمود: «من آتشی را دیدم» می توان احتمال داد که دیگر همراهان موسی (ع) آن آتش را ندیده بودند. و گرنه دیدن را به خود اختصاص نمی داد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 13 - 1,5

1 - خداوند ، موسی (ع) را به پیامبری برگزید و در وادی طوی او را از انتخاب شدن به رسالت ، آگاه ساخت .

و أنا اخترتك فاستمع لما يوحى

به قرینه «لما يوحى»، اختیار شدن موسی (ع) به معنای گزینش او برای پیامبری و تحمل وحی الهی است.

5 - سخن خداوند با موسی (ع) در وادی طوی (پای کوه طور) ، به صورت وحی بوده است .

فاستمع لما يوحى

جمله «إني أنا الله» (در آیه بعد) بدل برای «ما يوحى» است. بنابراین آنچه در پایین کوه طور با موسی (ع) گفته شده بود، وحی بوده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 14 - 1,2

1 - یگانگی خداوند و حقیقت نداشتن هیچ معبودی جز او ، سرلوحه وحی الهی به موسی (ع) در وادی طوی بود .

إني أنا الله لا إله إلا أنا

2 - خداوند در سرزمین طوی (پایین کوه طور) به موسی (ع) فهماند که خطاب را مستقیماً از « الله » دریافت می کند و کلام او را می شنود .

1 - خداوند، در وادی طوی به موسی (ع) فرمان داد که با گذاردن دست در زیر بغل و بیرون آوردن آن، با معجزه ای دیگر آشنا شود.

واضمم یدک إلی جناحک .. آیه آخری

«جناح» در معانی «دست»، «بازو»، «زیر بغل» و «پهلوی» به کار می رود (قاموس). فعل «تخرج» قرینه است براین که مراد از «جناح» در آیه «زیر بغل» است، زیرا بر دور شدن دست از بازو و پهلو خروج صادق نیست.

834- موسی (ع) در سرزمین مصر

2- حضور موسی (ع) و بنی اسرائیل در سرزمین مصر، غیر قابل تحمل برای فرعون و موجب تصمیم وی به

اخراج قهراً میز آنان

فأراد أن يستفزهم من الأرض

بنابر اینکه مراد از «الأرض» سرزمین مصر باشد - که مقرر حکومت فرعون بوده است - نکته فوق قابل استفاده است.

835- موسی (ع) در صحرای سینا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 29 - 3،9

3- ورود موسی (ع) به صحرای سینا در مهاجرت از مدین

ءانس من جانب الطور ناراً

«طور» معادل «جبل» (کوه) است و مراد از آن، طور واقع در سرزمین سینا می باشد.

9- تحیر و سرگردانی موسی (ع) و خانواده اش، در صحرای سینا به خاطر گم کردن راه

لعلی آتیکم منها بخبر

تعبیر آیه ده سوره «طه» در این مورد (لعلی آتیکم منها بقبس أو أجد علی النار هدی) به روشنی، دلالت بر مطلب یاد شده دارد.

836- موسی (ع) در قیامت

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

14

- سجده - 32 - 23 - 7

7- ملاقات پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) با حضرت موسی (ع)، در شب معراج و یا در قیامت، قطعی است.

ولقد آتینا موسی الکتب فلاتکن فی مریه من لقائه

برداشت بالا، بنابراین احتمال است که مرجع ضمیر در «لقائه» موسی (ع) باشد. لازم به ذکر است که این نکته، مورد تأیید روایت نیز هست.

837- موسی (ع) در کاخ فرعون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 15 - 2

2- واقع شدن کاخ فرعون و محل زندگی موسی (ع) در نقطه ای خارج از شهر مصر

و دخل المدینه

با توجه به این که موسی (ع) در آن زمان پیش فرعون و در کاخ وی زندگی می کرد، تعبیر «دخل المدینه» نشان می دهد که قصر فرعون در محلی بیرون از شهر مصر واقع شده بود.

ص: 525

838- موسی (ع) در کتب آسمانی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 94 - 2

2- سرگذشت حضرت نوح و موسی (ع) و پیامبران مبعوث شده در فاصله میان آنان و تکذیب شدن آنان و هلاکت مکذبان به عذاب استیصال، آیاتی است که در کتاب های آسمانی پیشین نیز آمده بود.

و اتل علیهم نبأ نوح... فإن كنت فی شک مما أنزلنا إلیک فسنل الذین یقرءون الکتب م

برداشت فوق از ارتباط میان این آیه شریفه و مجموعه آیات 71 تا 93 - که با هم یک بند را تشکیل می دهند - استفاده می شود.

839- موسی (ع) در کشتی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 71 - 2

2- موسی و خضر (ع) در نخستین مراحل همراهی، سوار کشتی شدند.

فانطلقا حتی إذا رکبا فی السفینه

840- موسی (ع) در کوه طور

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- مریم - 19 - 52 - 1

1- خداوند از سمت راست کوه طور، موسی (ع) را مورد خطاب قرار داد و با او سخن گفت.

و ندینه من جانب الطور الأيمن

«ایمن» یا از «یمن» به معنای خیر و برکت داشتن گرفته شده و یا از «یمین» که به معنای «سمت راست» است. در این برداشت معنای دوم مورد نظر است. در این صورت «الایمن» وصف کلمه «جانب» خواهد بود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 10 - 20 - 5

5 - موسی (ع) تصمیم گرفت برای آوردن پاره آتشی جهت روشن کردن آتش و یا پیدا کردن راهنما، خود را به محل آتش برساند.

لعلی ایتیکم منه بقبس أو أجد علی النار هدی

«قبس»، یعنی اخگر و آن، چوب آتش گرفته ای است که برای برافروختن آتش دیگر، از آتش آماده اقتباس کرده باشند (لسان العرب). «هدی» مصدر و به معنای اسم فاعل (هادی) است. حرف «أو» در آیه برای تعیین یکی از دو کار است، یعنی موسی (ع) در نظر داشت اگر با راهنمایی برخورد کرد، به راه ادامه دهند وگرنه با فراهم کردن آتش، خود را گرم نگه دارند.

ص: 526

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 11 - 2,3,4

2- آتشی که موسی (ع) مشاهده کرد، امری واقعی بود و موسی (ع) خود را به آن رسانید.

فلما أتيتها

3- موسی (ع) با نزدیک شدن به آتش، با ندایی مواجه شد که او را با نام صدا می زد.

فلما أتيتها نودی یموسی

4- ندای « یا موسی » ناگهانی و بدون گذشت زمانی از لحظه رسیدن موسی (ع) به آتش، به او خطاب شد.

فلما أتيتها نودی یموسی

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 36 - 3,5

3- خداوند در وادی طوی (در کوه طور) موسی (ع) را بر اجابت خواسته هایش آگاه ساخت.

قد أتیت سؤلک

5- وادی طوی در کوه طور، مکان اعطای شرح صدر و بیان روان به موسی (ع) و نصب هارون به مقام وزارت موسی (ع) بود.

قال رب اشرح .. قال قد أتیت سؤلک

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

4- نعمت عطا شده به موسی (ع) در کوه طور، هم سان نعمت گران قدری بود که در گذشته موسی (ع) به او عطا شده بود.

و لقد منّا علیک مرّه آخری

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 40 - 35,38,41

35- موسی (ع) زمانی توفیق مناجات با خداوند در کوه طور و دریافت حکم رسالت را یافت که از مرحله آزمون الهی و چشیدن سختی ها، عبور کرد و شایستگی لازم را به دست آورده بود.

و فتتک فتوناً.. ثمّ جئت علی قدر یموسی

38- بازگشت موسی (ع) از مدین و آمدن به وادی طوی در کوه طور، براساس تقدیر و برنامه تنظیم شده از جانب خداوند بود.

فلبث سنین فی أهل مدین ثمّ جئت علی قدر یموسی

از معانی «قدر» قضای الهی و تقدیر او است. گفته شده است: این کلمه، اسم مصدر برای «قدر» به معنای مقدر ساختن است (لسان العرب). راغب نیز می گوید: «قدر» زمان و مکان مقدر شده برای هر چیز است.

41- خداوند در کوه طور، با ملاحظت و مهربانی با موسی (ع) سخن گفت.

یموسی

تصریح مکرر نام موسی (ع) در مقاطع مختلف خطاب الهی، گویای عنایت خداوند به او است.

ص: 527

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 42 - 6

6 - اعطای معجزاتی در کنار معجزه عصا و یدبیضا به موسی (ع) ، وعده خداوند به او در کوه طور *

ب-آیتی

جمع آوردن «آیات» با آن که تا آن زمان، تنها دو معجزه به موسی(ع) عطا شده بود، می تواند وعده ضمنی خداوند به عطای معجزاتی دیگر به موسی(ع) باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- نمل - 27 - 7 - 1

1 - سرگذشت موسی و خانواده اش در وادی طور ، شایان ذکر و یادآوری

إذ قال موسى لأهله

«إذ» اسم زمان در محل نصب و مفعولاً به برای فعل محذوف است؛ یعنی، «اذکر إذ قال موسی لأهله...؛ زمانی را که موسی به کسانش گفت... به یادآور».

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- نمل - 27 - 8 - 7

7 - مکالمه خدا با موسی در وادی طور

نودی آن بورک من فی النار و من حولها

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- نمل - 27 - 9 - 3

3 - سخن گفتن بیواسطه خدا با موسی در وادی طور

فلما جاءها نودی .. إنه أنا الله العزيز الحكيم

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- نمل - 27 - 10 - 1،8

1 - فرمان خدا به موسی (ع) در وادی طور ، مبنی بر افکندن عصای خویش

و ألق عصاك

8 - اعطای مقام رسالت از جانب خداوند به موسی (ع) در وادی طور

يموسى لاتخف إني لا يخاف لدي المرسلون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- نمل - 27 - 12 - 2

2 - « يد بيضاء » ، دومین معجزه عطا شده به موسی (ع) از جانب خدا در وادی طور

و ألق عصاك .. و أدخل يدك في جيبك تخرج بيضاء

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 29 - 4,6

4 - موسی (ع) آتشی را در سمت وادی طور مشاهده کرد .

ءانس من جانب الطور نازًا

«ایناس» (مصدر «انس») مرادف «إبصار» (دیدن) است. بنابراین «انس»؛ یعنی، «بصر و رأی».

6 - تنها موسی (ع) نظاره گر آتش وادی طور بود .

إتی ءانست نازًا

نسبت داده شدن مشاهده آتش به موسی (ع) و نیز نکره آمدن «ناراً»، نشان دهنده آن است که آتش مزبور، تنها به وسیله موسی (ع) قابل مشاهده بوده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 30 - 1

1 - موسی (ع) برای بردن آتش، خود را به وادی طور رساند .

لعلی ءاتیکم منها .. أو جذوه من النار ... فلما أتيتها

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 31 - 1

1 - فرمان الهی به موسی ، در وادی طور مبنی بر افکندن عصای خویش

وَأَنْ أَلْقَ عَصَاكَ

«إلقاء» (مصدر «ألق») به معنای انداختن است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 32 - 1

1 - فرمان دیگر خداوند به موسی (ع) در وادی طور مبنی بر بردن دست خویش به گریبان

اسلک یدک فی جیبک

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 33 - 5

5 - موسی (ع) در وادی طور ، نگرانی خویش نسبت به موانع راه رسالت را با خدا در میان گذاشت .

قال ربّ إني قتلت منهم نفسًا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 46 - 1

1 - مکالمه خداوند با موسی (ع) در وادی طور

و ما كنت بجانب الطور إذ نادينا

1- موسی (ع) و همسفر او به محلّ تلاقی دو دریا رسیدند و در آن جا توقف کردند .

فلما بلغا مجمع بینهما

2- موسی و همسفر او ، به هنگام رسیدن به مجمع البحرین ، یک ماهی ، به عنوان غذا ، همراه داشتند .

فلما بلغا مجمع بینهما نسیا حوتهما

«حوت» یعنی «ماهی» و برخی آن را ماهی بزرگ معنا کرده اند. (ر.ک. لسان العرب) به قرینه «غداءنا» - در آیه بعد - آن ماهی، به منظور تغذیه فراهم شده بود.

3- موسی (ع) و همسفرش هنگام رسیدن به محلّ تلاقی دو دریا ، از ماهی همراه خویش ، غفلت کردند .

فلما بلغا مجمع بینهما نسیا حوتهما

1- موسی (ع) و همسفرش ، پس از توقف در مجمع البحرین ، در جستجوی خضر (ع) ، مجدداً به حرکت خویش ادامه داده و آن جا را پشت سر گذاشتند .

فلما بلغا مجمع بینهما .. فلما جاوزا

موسی(ع) در سخن خود با یوشع، مجمع البحرین را هدف و مقصد نهایی خود اعلام کرد، ولی هنگام رسیدن به آن جا، از آن نیز گذشت. این حرکت و نیز گفتاری که در آیات بعد از موسی(ع) نقل شده است، نشانه آن است که آن دو نمی دانستند به محلّ مورد نظر موسی(ع)

رسیده اند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 63 - 1

1- موسی (ع) و همسفرش ، کنار صخره ای در مجمع البحرین ، آرمیدند .

إذ أوتينا إلی الصخره

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 65 - 1

1- موسی (ع) و همسفرش ، پس از بازگشت به مجمع البحرین ، با خضر (ع) ملاقات کردند .

فارتدا علی ءاثارهما قصصاً . فوجدا

841- موسی (ع) در محضر خدا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 12 - 2,4

2 - خداوند در خطاب به موسی (ع) ، خود را به او شناساند و به او فهماند که در محضر پروردگار خود قرار دارد

ص: 530

و کلام او را می شنود .

یموسی . اِنّی اَنَا رَبُّک

4 - خداوند به موسی (ع) فرمان داد ، به پاس احترام محضر پروردگار خود ، نعلین از پای درآورد و با پای برهنه در وادی مقدس گام نهاد .

فاخلع نعلیک اِنَّک بالواد المقدّس طوی

842- موسی (ع) در مدین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 40 - 32,33,36,40

32 - موسی (ع) در پی رهایی از چنگ فرعونیان ، با سختی به مدین رسید و در آن جا چندین سال اقامت گزید .

و فتنک فتوناً فلبثت فی أهل مدین

«فاء» در «فلبثت. ..» دلالت دارد که ورود موسی به مدین، بعد از سختی کشیدن او در راه مصر و مدین بوده است.

33 - درنگ چندساله موسی (ع) در بین مردم مدین ، مرحله ای دیگر از آزمون و ابتلای موسی (ع) بود .

و فتنک فتوناً فلبثت فی أهل مدین

«فاء» در «فلبثت» ممکن است برای عطف مفصل بر مجمل باشد. در این صورت درنگ موسی (ع) در مدین، مصداق فتنه (آزمون یا سختی) خواهد بود.

36 - سپری شدن سال هایی از عمر موسی (ع) در مدین و پیدا کردن شایستگی های لازم برای رسالت ، از جمله نعمت های خداوند به موسی (ع) بود .

و لقد منّا علیک مرّه آخری. . . إذ تمشی اُختک

40 - زندگانی طولانی موسی (ع) در مدین ، دارای نقشی به سزا در رسیدن او به شایستگی لازم برای رسالت بود .

فلبثت سنین فی أهل مدین ثمّ جئت علی قدر یموسی

«ثُمَّ» برای تراخی است و دلالت می کند که آمدن موسی (ع) به کوه طور، با گذشت زمان قابل توجهی از آغاز سکونت در مدین همراه بوده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 23 - 4,6,7

4- روبرو شدن موسی (ع) با جمعیت انبوهی از چوپانان بر سر آب مدین

و لَمَّا وَرَدَ مَاءَ مَدْيَنَ وَجَدَ عَلَيْهِ أُمَّةٌ مِّنَ النَّاسِ يَسْقُونَ

کلمه «أُمَّة» به جماعتی از مردم گفته می شود و نکره آمدن آن، نشان دهنده کثرت چوپانان است.

6- جلب توجه موسی (ع) به دوزن تنها که به جای آب دادن به گوسفندانشان، آنها را از نزدیک شدن به آب باز می داشتند.

و وَجَدَ مِنْ دُونِهِمْ امْرَأَتَيْنِ تَذُودَانِ

ص: 531

«ذود» (مصدر «تذودان») به معنای دور کردن است؛ یعنی، آن دوزن گوسفندانشان را دور می کردند و نمی گذاشتند که به آب نزدیک شوند. گفتنی است، که دوزن - چنان که از عبارت های بعد استفاده می شود - دختران شعیب بودند.

7- پرسش موسی (ع) از دختران شعیب درباره انگیزه آنان از منع کردن گوسفندانشان از آب

قال ما خطبکما

«خطب» معادل «شان» است؛ یعنی، «ما الذی حملکما علی الذود؛ چه چیزی شما را بر این کار وا می دارد؟»

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 24 - 4

4- بازگشتن موسی (ع) به سایه جهت استراحت ، پس از آب دادن گوسفندان دختران شعیب

ثم تولى إلى الظلّ

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 29 - 1

1- اقامت موسی در مدین تا پایان مدت قراردادش با شعیب (ع)

فلما قضی موسی الأجل

«قضاء» (مصدر «قضی») به معنای تمام کردن و به پایان رساندن است. «الأجل» اشاره به مدتی دارد که میان موسی و شعیب (ع) مقرر شده بود.

843- موسی (ع) در مصر

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 123 - 5

5- برخورد و ملاقات ساحران با موسی (ع) در پایتخت مصر، پیش از حضورشان در صحنه مبارزه

إن هذا لمكر مكرتموه فی المدینه

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 18 - 3

3- درنگ موسی (ع) تا بامداد روز بعد در شهر، همراه با هراس و انتظار پیشامد حادثه ای ناگوار برای خویش

فأصبح فی المدینه خائفاً یترقّب

«ترقّب» (مصدر «یترقّب») معادل «انتظار» است؛ یعنی، «ینتظر وقوع المکروه به». مفعول «یترقّب» نیز حذف شده است.

844- موسی (ع) در معراج

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 532

- سجده - 32 - 23 - 7

7 - ملاقات پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) با حضرت موسی (ع) ، در شب معراج و یا در قیامت ، قطعی است .

و لقد آتینا موسی الکتب فلا تکن فی مریه من لقائه

برداشت بالا، بنابراین احتمال است که مرجع ضمیر در «لقائه» موسی (ع) باشد. لازم به ذکر است که این نکته، مورد تأیید روایت نیز هست.

845- موسی (ع) در میقات

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 143 - 1,2,5

1 - موسی با تشرف به میعادگاه مناجات با خدا ، دعوت وی را بی هیچ تأخیر اجابت کرد .

و لما جاء موسی لمیقتنا

«لام» در «لمیقاتنا» به معنای «عند» است. بنابراین «جاء موسی لمیقاتنا» یعنی موسی (ع) در همان هنگامی که برای او تعیین کردیم، آمد و تأخیری نداشت.

2 - خداوند به هنگام حضور موسی (ع) در میعادگاه مناجات ، با وی سخن گفت .

و لما جاء موسی لمیقتنا و کلمه ربه

5 - رؤیت خداوند ، درخواست موسی (ع) به هنگام سخن گفتن خدا با وی در میعادگاه مناجات

قال رب أرني أنظر إليك

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- اعراف - 7 - 144 - 3،10

3 - اعلام گزینش موسی و برتری او بر همگان ، از سخنان خداوند با موسی در میعادگاه مناجات

قال يموسى اِنى اصطفيتك على الناس

10 - فرمان به دریافت پیام های خدا و به کار بستن آنها و سپاسگزاری در برابر نعمت های او ، از سخنان خداوند با موسی (ع) در میعادگاه مناجات

قال ... فخذ ما اتيتك و كن من الشكرين

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 145 - 1

1 - خداوند در میعادگاه مناجات ، الواح نگارش یافته ای را به موسی عطا کرد .

و كتبنا له فى الألواح ... فخذها

«ال» در «الألواح» عهد ذکری و اشاره به «ما اتيتك» در آیه قبل است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 148 - 1

1 - قوم موسی در غیاب وی (زمان حضورش در میعادگاه مناجات) به پرستش تندیس گوساله روی آوردند .

ص: 533

و اتخذ قوم موسى من بعده من حليهم عجلاً جسداً

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 150 - 3

3 - موسى (ع) در زمان مناجات با خدا و پیش از حضور در میان بنی اسرائیل ، از ارتداد و گوساله پرستی آنان آگاه شد .

و لما رجع موسى إلى قومه غضبن أسفاً

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 83 - 3,4

3 - موسى (ع) ، در رسیدن به میقات ، تعجیل کرده و بر قوم خود پیشی گرفته بود .

و ما أعجلک عن قومک یموسی

4 - موسى (ع) ، به جهت پیشی گرفتن بر قوم خود در رسیدن به میقات ، مورد پرس و جوی خداوند قرار گرفت .

و ما أعجلک عن قومک یموسی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 84 - 1,2,3,4,5

1 - موسى (ع) ، سبقت گرفتن خود بر قومش در آمدن به میقات را ، به جهت اطمینان به قومش در پیروی از او و طی مسیر تا میقات دانست .

«أولاء» اسم اشاره به بعید است و «أثر» به معنای علامت باقی مانده از هر چیزی است. از همین رو به جای پانیز «اثر» گفته می شود. «أثر» به معنای اتباع و دنباله روی نیز آمده است. (مقایس اللغه). مفاد آیه بالا این است که آنان همان جماعت اند که بر نشانه پای من به سوی میقات روان اند و یا این که به دنبال من در حال آمدن به میقات هستند.

2- ورود موسی (ع) به میقات، اندکی پیش از ورود قومش به آن مکان بود.

و ما أعجلک .. قال هم أولاء علی اثری

مورد اشاره قرارگرفتن همراهان موسی از سوی آن حضرت، نشان می دهد که آنان در چشم انداز موسی (ع) بودند و برای رسیدن به میقات، زمان زیادی لازم نداشتند. بنابراین بین ورود موسی (ع) به میقات و ورود قوم او، چندان فاصله ای نبوده است.

3- قوم موسی، با فاصله زمانی کوتاهی، به دنبال موسی (ع) و رد پای او به سوی میقات روانه شدند.

و ما أعجلک .. قال هم أولاء علی اثری

4- موسی (ع)، حضور پیش از موعد خود و جلوتر از دیگران را در میقات موجب جلب رضایت خداوند می پنداشت.

و ما أعجلک .. و عجلت إلیک ربّ لترضی

5- شوق موسی (ع) به ملاقات و گفت و گوی با پروردگار و جلب رضایت او، موجب شتاب وی در آمدن به میقات بود.

و عجلت إليك رب لترضى

846- موسی (ع) در ناصره

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 77 - 19

19- « عن جعفر بن محمد (ع) : . . . « فانطلقا حتّى إذا أتيا أهل قرية » و هي الناصره ;

از امام صادق (ع) روایت شده: .. مقصود از قریه، در آیه شریف قریه ناصره است.».

847- موسی (ع) در نیل

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 39 - 2

2- خداوند ، مادر موسی را به نهادن او در صندوق و افکندن آن به رود نیل ، فرمان داد .

أن اقدفیه فی التابوت فاقدفیه فی الیمّ

مدلول «قذف» پرتاب کردن و افکندن است (مقایس اللغه) و «اقدفی» که هم در مورد گذاردن موسی (ع) در صندوق و هم افکندن صندوق به آب، به کار رفته، گویای این است که باید موسی (ع) به گونه ای در صندوق قرار داده شده و به آب افکنده شود که هر بیننده ای گمان کند آن را دور انداخته اند. «تابوت»، یعنی صندوق (نهایه ابن اثیر) و «یمّ» به معنای دریا است و در آیه، مراد رود نیل است (لسان العرب).

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

2- خواهر موسی ، از افکنده شدن برادر کوچکش به نیل مطلع و نگران بود و گام به گام به تعقیب جعبه حامل وی پرداخت .

إذ تمشی أختک فتقول

حرکت کردن خواهر موسی در پی او، نشانگر آن است که وی از جریان موسی(ع) و به آب افکنده شدن او و نیز اجمال حوادثی که در پیش است، مطلع بوده است.

848- موسی(ع) قبل از نبوت

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

5- موسی (ع) پیش از نبوت و دریافت وحی نیز ، عارف به خداوند و پذیرای ربوبیت او بود .

إِنِّي أَنَا رَبِّكَ .. إِنِّي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا

دو جمله «إِنِّي أَنَا رَبِّكَ» و «إِنِّي أَنَا اللَّهُ» حکایت از آن دارد که موسی(ع) قبلاً این نام ها را می شناخته و بدان

ص: 535

اعتقاد داشته است و در کوه طور به تطبیق «ربّ» و «الله» بر صاحب صدا پی برد.

849- موسی (ع) و آتش کوه طور

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- نمل - 27 - 7 - 8,9,10,11,12

8 - مشاهده موسی ، آتشی را از دور در وادی طور

إِنِّي ءَانَسْتُ نَارًا

«ایناس» (مصدر «آنست») معادل «إبصار» (دیدن) است؛ یعنی، آتشی به نظرم رسید.

9 - تنها موسی (ع) ، نظاره گر آتش وادی طور و همراهانش محروم از مشاهده آن

إِنِّي ءَانَسْتُ نَارًا

10 - تصمیم موسی (ع) به حرکت به سمت آتش طور

سَاتِيكُمْ مِنْهَا بَخِيرًا أَوْ ءَاتِيكُمْ

11 - امید موسی (ع) ، به یافتن اطلاعاتی از محل برافروخته شدن آتش ، برای یافتن راه و ادامه مسیر سفر

سَاتِيكُمْ مِنْهَا بَخِيرًا

جمله «سَاتِيكُمْ مِنْهَا بَخِيرًا» به تقدیر «سَاتِيكُمْ مِنْ عِنْدِهَا بَخِيرًا نَهْتَدِي بِهِ» است؛ یعنی، به زودی از آن جا اطلاعی خواهم آورد که با کمک آن راهمان را پیدا کنیم.

12 - موسی (ع) ، درصدد آوردن پاره ای آتش برای گرم کردن خانواده اش

أَوْ ءَاتِيكُمْ بِشِهَابٍ قَبَسٍ لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ

«شهاب» به شعله آتش و «قبس» به شعله برگرفته از آتش گفته می شود. «اصطلاء» (مصدر «تصطلون») نیز به معنای گرم شدن است؛ یعنی، یا شعله ای از آتش بگیرم و بیاورم تا با آن، آتش برافروزم، باشد که گرم شوید.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- نمل - 27 - 8 - 1,4

1 - ندای خداوند به موسی (ع) در پی رسیدن وی به آتش طور

فلما جاءها نودی

4 - قرار گرفتن موسی (ع) در احاطه آتش طور

نودی أن بورک من فی النار

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- نمل - 27 - 9 - 1,2

1 - تأکید خداوند ، بر الهی بودن ندای برخاسته از دل آتش وادی طور

نودی أن بورک من فی النار . . . یموسی إنه أنا الله

2 - موسی ، در شگفتی و حیرت از ندای برآمده از آتش وادی طور

نودی أن بورک من فی النار . . . یموسی إنه أنا الله

تصریح خداوند به «إِنَّهُ أَنَا اللَّهُ» می تواند از آن جهت باشد که موسی با شنیدن ندا از درون آتش، در شگفتی فرو

ص: 536

رفت و حیران ماند؛ به گونه ای که سخت نیازمند راهنمایی روشن و صریح بود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 29 - 11، 8

8 - موسی (ع) از خانواده اش خواست که تا بازگشت وی از وادی طور درنگ کنند .

قال لأهله امكثوا .. لعلی ءاتیکم منها بخبر أو جذوه من النار

11 - « عن أبي جعفر (ع) قال : لما قضى موسى الأجل و سار بأهله نحو بيت المقدس أخطأ الطريق ليلاً » فقال لأهله امكثوا إني آنست ناراً «...» ;

از امام باقر(ع) روایت شده که فرمود: هنگامی که قرارداد موسی [با شعیب] پایان یافت و همراه با اهلش به سوی بیت المقدس رهسپار گردید، شب هنگام راه را گم کرد. پس به اهلش گفت: «امکثوا إني آنست ناراً»...».

850- موسی (ع) و اتمام حجت

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

4

- نساء - 4 - 153 - 20

20 - حضرت موسی (ع) ، دارای قدرت و توانی بالا در ایفای رسالت و اتمام حجت بر مردم

و ءاتینا موسی سلطناً مبیناً

851- موسی (ع) و ارتداد بنی اسرائیل

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

3- موسی (ع) در زمان مناجات با خدا و پیش از حضور در میان بنی اسرائیل، از ارتداد و گوساله پرستی آنان آگاه شد.

و لما رجع موسی إلی قومه غضبین أسفاً

852- موسی (ع) و اشراف فرعون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 75 - 4، 2

2- موسی و هارون (ع) از سوی خدا مأمور بودند رسالت خود را به فرعون و سران حکومتش اعلان کنند و آنان را به ایمان فراخوانند.

ثم بعثنا من بعدهم موسی و هرون إلی فرعون و ملایه

«ملاً» به معنای رؤساست (لسان العرب).

4- هارون (ع)، شریک و همتای موسی (ع) در رسالت و مبارزه با فرعون و اشراف پیرامون او بوده است.

ص: 537

ثم بعثنا من بعدهم موسى و هرون إلى فرعون و ملأيه

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 77 - 1,2

1 - حضرت موسی (ع)، فرعون و سران حکومتش را، به خاطر انکار معجزه ای که در حق بودن آن تردیدی نبود، مورد ملامت و سرزنش قرار داد.

قال موسى أتقولون للحق لما جاءكم أسحر هذا

2 - حضرت موسی (ع)، از انکار معجزه توسط فرعون و اطرافیانش و جادو خواندن آن، اظهار تعجب و شگفتی کرد.

أسحر هذا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 88 - 13,18

13 - موسی (ع) در دعای خود، برای اینکه فرعون و اطرافیانش موفق به ایمان نشوند، از خداوند درخواست کرد دل های آنان را سخت گردانیده و بر آن مهر بزند.

ربنا .. و اشدد علی قلوبهم فلا یؤمنوا

«شدت» به معنای صلابت و سخت شدن است و نقیض نرمی می باشد و چون «اشدد» با «علی» استعمال شده در آن معنای «طبع» و «ختم» تضمین و اشراب شده است.

18 - موسی (ع) از خداوند، خواستار عذاب استیصال برای فرعون و اطرافیانش گردید.

و اشدد علی قلوبهم فلا یؤمنوا حتی یروا العذاب الالیم

برداشت فوق مبتنی بر این است که الف و لام «العذاب» - که برای عهد ذهنی است - اشاره به عذاب دنیوی (استیصال) باشد. در این

صورت چنین بر می آید که حضرت موسی (ع) چون به چگونگی تحقق عذاب استیصال آگاه بود، از خداوند تحقق زمینه پیدایش آن را - که عبارت از سخت شدن دل و مهر شدن آن است - درخواست کرد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 89 - 10

10 - موسی (ع) و برادرش (هارون)، تحت فشار فرعون و اطرافیان او بودند .

قال موسی ربنا انک ءاتیت فرعون و ملاء زینه و أمولا . . . لیضلوا عن سبیلک . . . فاستق

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- زخرف - 43 - 46 - 1

1 - خداوند، موسی (ع) را به سوی فرعون و درباریانش فرستاد .

و لقد أرسلنا موسی بایتنا إلی فرعون و ملایه

ص: 538

853- موسی (ع) و اصلاح طلبی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 19 - 28 - 7

7- عاری بودن از انگیزه های اصلاح طلبانه ، اتهام دیگر مرد اسرائیلی به موسی (ع)

و ما ترید أن تكون من المصلحين

854- موسی (ع) و اضلال اشراف فرعون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 88 - 7

7- حضرت موسی (ع) ، از فرعون و اطرافیانش برای به کار بستن اموال و زینت های فراوان خویش در مسیر گمراهی و فریب مردم ، در پیشگاه خداوند به شکوه پرداخت .

و قال موسی ربنا انک ءاتیت فرعون و ملاء زینه و أمولا فی الحیوه الدنیا ربنا لیضلوا

855- موسی (ع) و اضلال فرعون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 88 - 7

7- حضرت موسی (ع) ، از فرعون و اطرافیانش برای به کار بستن اموال و زینت های فراوان خویش در مسیر گمراهی و فریب مردم ، در پیشگاه خداوند به شکوه پرداخت .

وقال موسى ربنا إنك آتيت فرعون و ملاء زينه و أمولا فى الحيوه الدنيا ربنا ليضلوا

856- موسى (ع) و افترا به خدا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 67 - 17

17 - استعاده موسى (ع) به خدا ، از اینکه امری را به دروغ ، به خداوند نسبت دهد .

أَتتخذنا هزواً قال أعود بالله أن أكون من الجهلین

جمله «أعود بالله ..» ناظر به اتهاماتی است که جمله «أَتتخذنا هزواً» گویای آن است. این جمله بیانگر دو پندار باطل و اتهام ناروا می باشد: 1- موسى (ع) مردم را به بازیچه گرفته است. 2- دستور ذبح گاو، فرمان خدا نیست بلکه ساخته خود موسى (ع) است.

ص: 539

857- موسی (ع) و افکندن تورات

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 150 - 7

7- موسی (ع) بر اثر شدت غضب به خاطر گوساله پرستی قومش ، لوحه های تورات را بر زمین افکند .

لما رجع موسی إلى قومه غضبن أسفاً . . . وألقى الألواح

858- موسی (ع) و براندازی فرعون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 78 - 1

1- فرعون و اطرافیانش ، پس از شیندن سخنان موسی (ع) ، او و هارون (ع) را به تلاش برای براندازی حکومت متهم کردند .

قال موسی . . . قالوا أجتتنا لتلفتنا عما وجدنا علیه ءاباءنا و تكون لکما الکبریاء

859- موسی (ع) و بنی اسرائیل

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 61 - 16,21,22

16- موسی (ع) مردمش را به خاطر تقاضای غذایی پست تر در مقابل از دست دادن غذایی بهتر ، سرزنش کرد .

قال أئتبدلون الذی هو أدنی بالذی هو خیر

استفهام در «آتستبدلون» انکار توییخی است. ضمیر در «قال» می تواند به «ربک» برگردد و می تواند به «موسی» ارجاع شود در برداشت فوق دومین احتمال لحاظ شده است.

21 - موسی (ع) در پی تقاضای قومش (درخواست خوراکی های زمینی) از آنان خواست تا به یکی از شهرها در آیند و شهرنشینی را انتخاب کنند.

قال أتستبدلون .. اهبطوا مصرأ فان لكم ما سألتكم

چنانچه ضمیر در «قال» به «ربک» برگردد، جمله «اهبطوا ..» سخن خداوند است و اگر به موسی (ع) ارجاع شود، آن جمله گفته موسی (ع) خواهد بود. برداشت فوق به لحاظ احتمال دوم است.

22 - موسی (ع) با دور نگه داشتن قومش از سکونت در شهرها، اهداف بلندی را برای آنان در نظر داشت و آن را تعقیب می کرد.

اهبطوا مصرأ فان لكم ما سألتكم

جمله «اهبطوا مصرأ ..» (به یکی از شهرها در آید، آنچه می خواستید در آن وجود دارد) بیانگر این است که: انتقال قوم موسی از بیابانها به شهر کاری سهل و آسان بوده است. و ناگزیر از بیابان گردی نبودند. بنابراین موسی (ع) بیابان گردی را برای قومش انتخاب کرده بود و این معنا بدیهی است که اگر پیامبران امری را برای قوم خویش انتخاب کنند - خصوصاً اگر مشکلاتی را هم به دنبال داشته باشد - در پی رساندن آنان به اهداف بلندی هستند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 68 - 5

5- موسی (ع) مردم خویش را به انجام مأموریتشان (ذبح گاو میانسال) فرمان داد .

إنها بقره لافارض و لابکر عوان بین ذلک فافعلوا ما تؤمرون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

4

- مائده - 5 - 20 - 2

2- دعوت بنی اسرائیل از سوی موسی (ع) به یادآوری نعمت های الهی بر آنان

و اذ قال موسی لقومه یقوم اذکروا نعمه الله علیکم

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

4

- مائده - 5 - 21 - 1،8

1- ورود به سرزمین مقدس و تصرف آن ، فرمان موسی (ع) به قوم خویش

یقوم ادخلوا الارض المقدسه

8- موسی (ع) بر حذر دارنده قوم خویش از فرار و عقب نشینی به هنگام رویاری با ساکنان سرزمین مقدس

و لاترتدوا علی ادبارکم

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

4

- مائده - 5 - 25 - 9، 12، 7، 2

2- ناامیدی موسی (ع) از حرکت بنی اسرائیل و مبارزه با جباران برای ورود به سرزمین مقدس

قال رب انی لا املک الا نفسی و اخی

7- جدایی موسی (ع) و برادرش هارون از بنی اسرائیل، درخواست و دعای موسی (ع) به پیشگاه پروردگار

فافرقت بیننا و بین القوم الفسقین

9- نفرین موسی (ع) بر قوم خویش با درخواست محروم شدن آنان از فیض وجود او و برادرش هارون

فافرقت بیننا و بین القوم الفسقین

12- تمرد و گناه بنی اسرائیل، موجب نفرین موسی (ع) بر آنان

فافرقت بیننا و بین القوم الفسقین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

4

- مائده - 5 - 26 - 16، 12

12- پرهیز از تأسف و اندوه بر گناهکاران بنی اسرائیل، فرمان خداوند به موسی (ع)

فلاتأس علی القوم الفسقین

16- رأفت و مهربانی موسی (ع) نسبت به قوم خود، علی رغم نافرمانی و گناه آنان

فلاتأس علی القوم الفسقین

«فلاتأس» از ماده «اسی» به معنای حزن و اندوه است. بر حذر داشتن موسی (ع) از تأسف بر بنی اسرائیل، دلالت بر وقوع تأسف و یا انتظار وقوع آن دارد و در هر حال، نشانه عطوفت موسی (ع) نسبت به آنان است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 128 - 5

5- موسی (ع) در تعالیم خویش به بنی اسرائیل، پندار مالکیت فرعون را بر زمین، پنداری باطل و حاکمیت او را مقهور اراده خداوند خواند.

قال موسی لقومه .. إن الأرض لله يورثها من يشاء من عباده

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 129 - 5

5- موسی (ع) در عین امیدواری به هلاکت فرعون و حاکمیت یافتن بنی اسرائیل، نگران عدم ایجاد شرایط آن از سوی قوم خویش بوده است.

عسى ربکم أن یهلک عدوکم ویستخلفکم فی الأرض

کلمه «عسی» حکایت از آن دارد که موسی (ع) یقین به هلاکت فرعون و حاکمیت یافتن قومش نداشته است و شاید دغدغه خاطر او بدان جهت بود که وی اطمینان نداشت مردمش ش---رابطی را که برای پیروزی مطرح ساخته بود (استعینوا ب--الله ..) رعایت کنند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 132 - 4

4- فرعونیان نیز همچون بنی اسرائیل در دایره رسالت موسی بودند.

مهما تأتتا به من ءایه لتسحرنا بها فما نحن لک بمؤمنین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 139 - 3

3- موسی (ع) با تبیین فساد آیین بت پرستی، بنی اسرائیل را که آرزومند آن آیین بودند، بر جهلشان واقف ساخت.

قال إنکم قوم تجهلون. إن هؤلاء متبر ما هم فیه و بطل ما کانوا یعملون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 140 - 5

5- موسی (ع) تمایل قوم خویش را به بت پرستی، ناسپاسی به نعمت های خداوند دانست.

أغیر الله أبغیکم إلهاً و هو فضلکم علی العلمین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 141 - 4

4- موسی (ع) با تکیه بر لطف خداوند به بنی اسرائیل در نجات بخشی آنان از شکنجه فرعونیان، لزوم پرستش خدای یگانه و پرهیز از گرایش به شرک را به آنان گوشزد کرد.

قال أغیر الله أبغیکم إلهاً... و إذ أنجینکم من آل فرعون

ص: 542

برداشت فوق بر این اساس است که مفاهیم ذکر شده در آیه مورد بحث برگرفته از سخنان موسی باشد و مخاطبان اصلی آن همان مردمی باشند که پس از عبور از دریا به بت پرستی گرایش پیدا کردند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 155 - 8، 1

1 - خداوند از موسی (ع) خواست تا گروهی از قومش را همراه خود به میعادگاه مناجات بیاورد .

و اختار موسی قومه سبعین رجلا لمیقتنا

2 - موسی (ع) از میان بنی اسرائیل هفتاد نفر را برای بردن به میعادگاه مناجات انتخاب کرد .

و اختار موسی قومه سبعین رجلا لمیقتنا

کلمه «سبعین» مفعول برای «اختار» می باشد و «قومه» به سبب حذف حرف جر، منصوب شده است؛ یعنی «من قومه». البته برخی «قومه» را مفعول و «سبعین» را بدل از آن گرفته اند.

8 - موسی (ع) اندوهناک از هلاکت برگزیدگانش در میعادگاه مناجات به دور از چشمان بنی اسرائیل

قال رب لو شئت أهلکتهم من قبل

جمله «لو شئت...» (اگر می خواستی من و ایشان را به هلاکت رسانی، پیش از حضور در میقات به هلاکت می رساندی) حکایت از تحسر و اندوه موسی (ع) بر از میان رفتن همراهانش دارد و قید «من قبل» می رساند که اندوه وی برخاسته از آن است که هلاکت آنان در میقات و به دور از چشمان بنی اسرائیل تحقق یافته است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 84 - 1

1 - موسی (ع)، نسبت به قوم خود، رهبری مهربان و راهنمایی دلسوز بود .

وقال موسى يقوم

برداشت فوق از اضافه «قوم» به یای متکلم به دست آمده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

9

- ابراهیم - 14 - 6 - 6

6- نجات بنی اسرائیل از شکنجه و کشتار فرعونیان ، نعمت چشمگیر و به یاد ماندنی خداوند بر آنان بود .

إذ قال موسى لقومه اذكروا نعمه الله عليكم إذ أنجكم من آل فرعون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

20

- نازعات - 79 - 17 - 7

7- رسالت موسی (ع) ، فراتر از هدایت و رهبری بنی اسرائیل بود .

اذهب إلى فرعون إنه طغى

860- موسی (ع) و تجلی خدا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 543

- اعراف - 7 - 143 - 22، 15

15 - جسم موسی (ع) در صورت تجلی خدا بر وی ، از هم گسیخته و متلاشی می شد .

و لكن انظر إلى الجبل .. فلما تجلی ربه للجبل جعله دكا

22 - موسی (ع) با مشاهده اثر تجلی خدا (انهدام کوه) تقاضای رؤیت خداوند را ناروا دانست و به درگاه الهی توبه کرد .

فلما أفاق قال سبحنك تبت إليك

861- موسی (ع) و تصحیح عقیده

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 67 - 11

11 - موسی (ع) با جاهلانه خواندن استهزای مردم ، پندار قوم خویش را درباره خود ناروا دانست .

قال أعود بالله أن أكون من الجهلین

862- موسی (ع) و تعصب قومی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- دخان - 44 - 18 - 6

6- درخواست رهایی بنی اسرائیل از سوی موسی (ع) ، نشأت یافته از رسالت آن حضرت و نه انگیزه های قومی و طبقاتی

أن أدّوا .. إني لكم رسول أمين

از تأکید موسی (ع) بر «إني لكم رسول أمين» استفاده می شود که آنچه آن حضرت به فرعونیان پیشنهاد کرده، نه از آن جهت است که با بنی

اسرائیل پیوند نژادی و طبقاتی دارد؛ بلکه صرفاً در این سخن، پیامداری امین از جانب خداوند است.

863- موسی (ع) و توحید عبادی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 140 - 4

4 - موسی (ع) با بیان احسان و تفضل ویژه خداوند بر بنی اسرائیل، تنها او را شایسته پرستش برای آنان معرفی کرد.

قال أغیر الله أبغیکم إلهاً و هو فضلکم علی العلمین

جمله «و هو فضلکم» حالیه و به منزله تعلیلی است برای جمله «أغیر الله . . .» یعنی چگونه امکان دارد غیر خدا را برای پرستش شما بجویم در حالی که نعمتها، از جمله برتری شما بر دیگر اقوام و ملل، عطای اوست.

ص: 544

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 88 - 10، 11

10 - موسی (ع) در دعای خود، نابودی کامل ثروت های فرعون و اطرافیانش را از خداوند خواستار گردید .

ربنا اطمس علی أمولهم

گاهی «طموس» به چیزی نسبت داده می شود و از آن فساد، تباهی و نابودی خود آن شیء اراده می شود؛ مانند طموس قلب، یعنی فساد و تباهی قلب؛ طموس طریق، یعنی خراب شدن و از بین رفتن راه و گاهی از آن تباهی آثار و لوازم شیء اراده می شود؛ مانند طموس نجم، یعنی زوال نور آن؛ طموس چشم، یعنی محور نور آن. برداشت فوق مبتنی بر استعمال اول است.

11 - موسی (ع) در دعای خود، برای جلوگیری از گمراه شدن مردم، از خداوند درخواست کرد تا جاذبه های اموال فرعون و اطرافیانش را (در چشم و دل مردم) دگرگون نماید .

ربنا لیضلوا عن سبیلک ربنا اطمس علی أمولهم

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 88 - 10، 11

10 - موسی (ع) در دعای خود، نابودی کامل ثروت های فرعون و اطرافیانش را از خداوند خواستار گردید .

ربنا اطمس علی أمولهم

گاهی «طموس» به چیزی نسبت داده می شود و از آن فساد، تباهی و نابودی خود آن شیء اراده می شود؛ مانند طموس قلب، یعنی فساد و تباهی قلب؛ طموس طریق، یعنی خراب شدن و از بین رفتن راه و گاهی از آن تباهی آثار و لوازم شیء اراده می شود؛ مانند طموس نجم، یعنی زوال نور آن؛ طموس چشم، یعنی محور نور آن. برداشت فوق مبتنی بر استعمال اول است.

11 - موسی (ع) در دعای خود، برای جلوگیری از گمراه شدن مردم، از خداوند درخواست کرد تا جاذبه های اموال فرعون و اطرافیانش را (در چشم و دل مردم) دگرگون نماید.

ربنا لیضلوا عن سبیلک ربنا اطمس علی أمولهم

866- موسی (ع) و جادوگران فرعون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 116 - 1,2

1 - موسی (ع) با بی اعتنایی به جادوگری ساحران شروع مبارزه را به آنان وا گذاشت.

قال ألقوا

2 - ساحران پس از رخصت دهی موسی (ع) آنچه را برای جادوگری تدارک دیده بودند، در مقابل تماشاگران ر

ص: 545

ها کردند و چشم های آنان را سحر کردند .

فلما ألقوا سحرُوا أعین الناس

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 80 - 2

2 - حضرت موسی (ع) ، پس از رویارویی با انبوه ساحران ، از آنان خواست تا با به کار گرفتن تمام توان خود آنچه را که به قصد میدان انداختن آورده اند ، به زمین بیندازند .

فلما جاء السحره قال لهم موسی ألقوا ما أنتم ملقون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 81 - 1،2،6

1 - پس از درخواست موسی (ع) ، ساحران با به میدان ریختن آنچه داشتند (چوب ها و طناب ها) به کار سحر پرداختند .

قال لهم موسی ألقوا .. فلما ألقوا

2 - موسی (ع) ، پس از مشاهده عمل ساحران ، برای رفع اتهام ساحری از خود ، سحر بودن آن عمل را به آنان گوشزد نمود .

فلما ألقوا قال موسی ما جئتم به السحر

6 - موسی (ع) ، با خطاب به ساحران ، آنان را گروهی مفسد و مقابله آنان با خود را عملی فسادانگیز خواند .

قال موسی ما جئتم به السحر .. إن الله لا یصلح عمل المفسدین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- طه - 20 - 66 - 1

1 - موسی (ع) ، شروع مبارزه را به ساحران فرعون واگذار نمود و بر آغاز کار از سوی آنان تأکید کرد .

إِذَا أَنْ تَلْقَى . . . قَالَ بَلْ أَلْقُوا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 43 - 1

1 - پیشنهاد موسی (ع) به ساحران ، برای پیشقدم شدن در نمایاندن سحر خویش

قَالَ لَهُمْ مُوسَى أَلْقُوا مَا أَنْتُمْ مُلْقُونَ

867- موسی (ع) و جادوگری

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 77 - 4,7

4 - حضرت موسی (ع) ، سحر بودن کار خود را نفی کرده ، معجزه بودن آن را امری بدیهی ، روشن و غیر قابل تردید خواند .

ص: 546

أَتَقُولُونَ لِلْحَقِّ لَمَّا جَاءَكُمْ أَسْحَرُ هَذَا

با توجه به استفهام انکاری و اسم اشاره و جمله قبل، معنای جمله (أسحر هذا) چنین است که: این عمل سحر نیست و مایه تعجب است اگر کسی حق و معجزه بودن آن را انکار کند.

7 - حضرت موسی (ع)، همراه با نفی ساحریت از خود، فرعون و اطرافیانش را تهدید به شکست کرد و پیروزی قطعی خود را به آنان اعلام نمود.

و لا یفلح السحرون

868- موسی (ع) و جاهلان

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 67 - 10

10 - استعاده موسی (ع) به خدا از اینکه در زمره جاهلان باشد .

أَعُوذُ بِاللَّهِ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْجَاهِلِينَ

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 89 - 9

9 - خداوند، موسی و هارون (ع) را از پیروی راه و روش افراد نادان برحذر داشت .

و لا تتبعان سبیل الذین لا یعلمون

869- موسی (ع) و دانش تحلیل حوادث

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- كهف - 18 - 78 - 9

9- موسى (ع) بر روش آموختن علم تأویل حوادث ، شکیبایی نداشت .

سَأْتِيكَ بِتَأْوِيلِ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا

870- موسى (ع) و درخواست عذاب استیصال

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 88 - 18

18 - موسى (ع) از خداوند ، خواستار عذاب استیصال برای فرعون و اطرافیانش گردید .

و اشدد علی قلوبهم فلا یؤمنوا حتی یروا العذاب الالیم

برداشت فوق مبتنی بر این است که الف و لام «العذاب» - که برای عهد ذهنی است - اشاره به عذاب دنیوی (استیصال) باشد. در این صورت چنین بر می آید که حضرت موسی (ع) چون به چگونگی تحقق عذاب استیصال آگاه بود، از خداوند تحقق زمینه پیدایش آن را - که عبارت از سخت شدن دل و مهر شدن آن است - درخواست

ص: 547

کرد.

871- موسی (ع) و دروغ

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 28 - 14,15

14 - اطمینان دادن مؤمن آل فرعون به فرعونیان ، از آسیب دیدن موسی (ع) در صورت دروغ گو بودن ایشان در ادعا های خود

و این یک کذباً فعلیه کذب

15 - ناروا بودن قتل موسی (ع) ، در نظر مؤمن آل فرعون حتی در صورت دروغ گو بودن او

و این یک کذباً فعلیه کذب

872- موسی (ع) و رب العالمین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 24 - 1

1 - اقدام موسی (ع) ، به معرفی پروردگار جهانیان برای فرعون و حاضران مجلس او

قال رب السموت و الأرض و ما بینهما إن کنتم موقنین

873- موسی (ع) و رؤیت خدا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

21 - دلیل محرومیت موسی (ع) از رؤیت خدا، محال بودن آن بود، نه ناشایست بودن وی برای دیدار خدا

قال سبحانه

از اینکه موسی پس از تقاضای رؤیت و تجلی خدا بر کوه و انهدام آن، خداوند را تسبیح کرد و منزّه از دیده شدن دانست، معلوم می شود دلیل محرومیت وی ناشدنی بودن رؤیت خداست، نه اینکه وی شایسته این مقام نبوده و لیاقت آن را نداشته است.

22 - موسی (ع) با مشاهده اثر تجلی خدا (انهدام کوه) تقاضای رؤیت خداوند را ناروا دانست و به درگاه الهی توبه کرد.

فلما أفاق قال سبحانه تبت إليك

ص: 548

874- موسی (ع) و سرزمین مصر

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 78 - 2

2- فرعون و اطرافیان، حضرت موسی (ع) را متهم کردند که تلاش او نه به خاطر هدایت؛ بلکه برای برگرداندن آنان از سنت و روش پدرانشان و تصاحب قدرت و حکومت بر سرزمین مصر است.

قالوا أجبثنا لتلفتنا عما وجدنا عليه آباءنا و تكون لکما الکبرياء فی الأرض

875- موسی (ع) و شرک عبادی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 140 - 1

1- موسی (ع) با انکار شایستگی غیر خدا برای پرستش، از گرایش قومش به بت پرستی شگفت زده شد.

قال أغير الله أبغیکم إلهاً

همزه در «أغير الله» برای انکار و تعجب و «کم» به تقدیر لام است. «إلهاً» مفعول برای «أبغی» و «غير الله» صفت و یا حال برای «إلهاً» است. یعنی: «أبغی لکم إلهاً غیر الله»

876- موسی (ع) و شعيب (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 27 - 20

20 - عدم آشنایی قبلی موسی (ع) با شعیب (ع)

ستجدنی إن شاء الله من الصالحین

877- موسی (ع) و شکست اشراف فرعون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 77 - 6،7

6 - حضرت موسی (ع)، از پیش به پیروزی و دستیابی به هدف های خود و شکست فرعون، آگاهی داشت.

و لا یفلح السحرون

«فلاح» به معنای ظفر و دست یافتن به هدف است (مفردات راغب).

7 - حضرت موسی (ع)، همراه با نفی ساحریت از خود، فرعون و اطرافیانش را تهدید به شکست کرد و پیروزی قطعی خود را به آنان اعلام نمود.

و لا یفلح السحرون

ص: 549

878- موسی (ع) و شکست جادوگران فرعون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 81 - 3,4,5

3- موسی (ع)، شکست ساحران و ابطال سحر آنان را، قطعی و غیر قابل تردید اعلام کرد.

قال موسی ما جئتم به السحر إن الله سیبطله

4- موسی (ع)، شکست ساحران و ابطال سحر آنان را، به خدا مرتبط نموده و خود را صرفاً واسطه فعل او اعلام کرد.

قال موسی ما جئتم به السحر إن الله سیبطله إن الله لا یصلح عمل المفسدین. و یحق ال

5- موسی (ع)، از پیش بر پیروزی خود و شکست ساحران و ابطال سحرشان، اطمینان داشت.

قال موسی ما جئتم به السحر إن الله سیبطله

879- موسی (ع) و شکست فرعون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 77 - 7

7- حضرت موسی (ع)، همراه با نفی ساحریت از خود، فرعون و اطرافیانش را تهدید به شکست کرد و پیروزی قطعی خود را به آنان اعلام نمود.

و لا یفلح السحرون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- یونس - 10 - 81 - 7

7- موسی (ع)، فرعون و اطرافیانش را گروهی مفسد و توطئه های آنان را محکوم به شکست دانست .

إن الله لا یصلح عمل المفسدین

880- موسی (ع) و شکست فرعونیان

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 81 - 7

7- موسی (ع)، فرعون و اطرافیانش را گروهی مفسد و توطئه های آنان را محکوم به شکست دانست .

إن الله لا یصلح عمل المفسدین

881- موسی (ع) و ظلم

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 16 - 1

ص: 550

1 - قتل مرد قبطی ، ظلم موسی (ع) به خود و باعث به خطر افتادن جان او از سوی فرعونیان

فوکزه موسی فقضی علیه .. قال رب ائنی ظلمت نفسی

موسی (ع) در پیشگاه پروردگار اعتراف کرد که مرتکب خطای بزرگی شده و با کشتن مرد قبطی، در معرض خطری جدی قرار گرفته است.

882- موسی (ع) و عجز دشمنان

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 80 - 3

3 - موسی (ع) ، به حقانیت راه خویش ایمان داشت و توانایی های دشمن را در مبارزه با خویش حقیر و ناچیز می شمرد .

فلما جاء السحرة قال لهم موسی ألقوا ما أنتم ملقون

883- موسی (ع) و فرعون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 103 - 5,6

5 - موسی (ع) پیامبری از جانب خداوند برای ارشاد و هدایت فرعون زمان خویش و بزرگان دربار وی

إلی فرعون و ملایه

کلمه «فرعون» عنوان و لقب پادشاهان و حاکمان بزرگ مصر در عصرهای گذشته بوده است.

6 - ارشاد اهرم های اصلی نظام فرعونی (فرعون و کارگزاران ارشد وی) نخستین و مهمترین رسالت موسی (ع)

إلی فرعون و ملایه

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 104 - 1

1 - موسی پس از بعثت به نبوت با حضور در برابر فرعون و گفتگو با وی ، رسالت الهی خویش را به او اعلان کرد .

و قال موسی یفرعون إنی رسول من رب العلمین

کلمه «واو» در «وقال .. » بیانگر این است که در قبل از بیان رسالت سخنانی بین موسی و فرعون مبادله شده بود که به سبب دخالت نداشتن آنها در موضوع بحث، بیان نشده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 105 - 1,8,9

1 - موسی (ع) در حضور فرعون خویشتن را از هر گونه افترا بر خداوند مبرا دانست .

حقیق علی أن لا أقول علی الله إلا الحق

ص: 551

8 - ربوبیت خداوند بر تمام هستی و نیز بر فرعون و بزرگان دربارش ، مورد تأکید موسی در محاوراتش با فرعون

إني رسول من رب العلمين . . . قد جئتكم ببينه من ربكم

9 - موسی (ع) در راستای رهاسازی بنی اسرائیل از فرعون خواست تا از مهاجرت آنان با وی جلوگیری نکند .

فأرسل معي بني إسرائيل

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 106 - 1

1 - فرعون ، ناباور به صداقت موسی (ع) در ادعای رسالت و برخورداریش از معجزه و آیتی از جانب خدا

قال إن كنت جئت بنأيه فأت بها إن كنت من الصدقين

متعلق «الصدقين» اصل رسالت و نیز داشتن «بینه» است. یعنی: إن كنت من الصادقين في دعوى الرساله و دعوى البينه.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 107 - 1,2

1 - موسی (ع) در پاسخ فرعون (درخواست آیت رسالت) عصای خویش را رها ساخت .

فألقى عصاه

2 - عصای موسی (ع) در برابر فرعون به ماری بزرگ تبدیل شد .

فألقى عصاه فإذا هي ثعبان مبين

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- اعراف - 7 - 108 - 1

1 - موسی (ع) در پی درخواست فرعون (آوردن معجزه) دومین آیت رسالت خویش را ارائه کرد .

إن كنت جئت بئایه فأت بها . . . و نزع یده فإذا هی بیضاء للنظرین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 75 - 4،2

2 - موسی و هارون (ع) از سوی خدا مأمور بودند رسالت خود را به فرعون و سران حکومتش اعلان کنند و آنان را به ایمان فراخوانند .

ثم بعثنا من بعدهم موسی و هرون إلی فرعون و ملایه

«ملاً» به معنای رؤساست (لسان العرب).

4 - هارون (ع) ، شریک و همتای موسی (ع) در رسالت و مبارزه با فرعون و اشراف پیرامون او بوده است .

ثم بعثنا من بعدهم موسی و هرون إلی فرعون و ملایه

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 77 - 1،2

1 - حضرت موسی (ع) ، فرعون و سران حکومتش را ، به خاطر انکار معجزه ای که در حق بودن آن تردیدی نبود ، مورد ملامت و سرزنش قرار داد .

ص: 552

قال موسى أتقولون للحق لما جاءكم أسحر هذا

2- حضرت موسی (ع)، از انکار معجزه توسط فرعون و اطرافیان و جادو خواندن آن، اظهار تعجب و شگفتی کرد.

أسحر هذا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 88 - 13، 18

13 - موسی (ع) در دعای خود، برای اینکه فرعون و اطرافیان موفق به ایمان نشوند، از خداوند درخواست کرد دل های آنان را سخت گردانیده و بر آن مهر بزند.

ربنا .. و اشدد علی قلوبهم فلا یؤمنوا

«شدت» به معنای صلابت و سخت شدن است و نقیض نرمی می باشد و چون «اشدد» با «علی» استعمال شده در آن معنای «طبع» و «ختم» تضمین و اشراب شده است.

18 - موسی (ع) از خداوند، خواستار عذاب استیصال برای فرعون و اطرافیان گردید.

و اشدد علی قلوبهم فلا یؤمنوا حتی یروا العذاب الالیم

برداشت فوق مبتنی بر این است که الف و لام «العذاب» - که برای عهد ذهنی است - اشاره به عذاب دنیوی (استیصال) باشد. در این صورت چنین بر می آید که حضرت موسی (ع) چون به چگونگی تحقق عذاب استیصال آگاه بود، از خداوند تحقق زمینه پیدایش آن را - که عبارت از سخت شدن دل و مهر شدن آن است - درخواست کرد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 89 - 10

10 - موسی (ع) و برادرش (هارون)، تحت فشار فرعون و اطرافیان او بودند.

قال موسى ربنا إنك آتيت فرعون و ملاء زينه و أمولا . . . ليضلوا عن سبيلك ... فاستق

جلد

- نام سوره - سوره - آيه - فیش

8

- هود - 11 - 97 - 2

2- فرعون و قوم او ، در محدوده رسالت موسی (ع) بودند .

و لقد أرسلنا موسی . . . إلی فرعون و ملایه

کلمه «ملایه» به معنای گروه و جمعیت و نیز به معنای اشراف و بزرگان می باشد. بر اساس معنای اول، جمله «أرسلنا موسی... إلی فرعون و ملایه» در اینکه قوم فرعون و جمعیت وابسته به او در محدوده رسالت موسی (ع) بودند، صراحت دارد و بر اساس دومین معنا، این جمله به حقیقت یاد شده اشاره دارد؛ زیرا اگر فرعون و بزرگان دربارش در محدوده رسالت موسی (ع) باشند، طبعاً قوم او نیز چنین خواهند بود.

جلد

- نام سوره - سوره - آيه - فیش

10

- اسراء - 17 - 102 - 10

10- مقابله به مثل و حقیقت گویی ، از ویژگی های برخورد موسی (ع) با فرعون

إنی لأظنک یموسی مسحوراً . . . و إنی لأظنک یفرعون مشوراً

ص: 553

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 28 - 2

2- موسی (ع) در مبارزه با فرعون، خود را مواجه با گروهی از حامیان او می‌دید و برای ارشاد آنان چاره‌اندیشی می‌کرد.

اذهب إلی فرعون . . . یفقهوا قولی

با آن که در فرمان رسالت فقط نام فرعون آمده بود، اما موسی (ع) برای گفتار خویش، شنوندگان بیشتری را پیش‌بینی می‌کرد و «یفقهوا» را با صیغه جمع آورد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 24 - 1

1- فرعون، هامان و قارون، در قلمرو رسالت موسی (ع)

و لقد أرسلنا موسی . . . إلی فرعون و هم-ن و قرون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- زخرف - 43 - 46 - 1

1- خداوند، موسی (ع) را به سوی فرعون و درباریان‌ش فرستاد.

و لقد أرسلنا موسی بایتنا إلی فرعون و ملایه

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

18

- ذاریات - 38 - 51 - 3

3- نخستین مأموریت موسی (ع)، حرکت به سوی فرعون بود.

و فی موسی إذ أرسلناه إلی فرعون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

20

- نازعات - 17 - 79 - 2

2- حرکت به سوی فرعون و باز داشتن او از طغیان گری، فرمان خداوند به موسی (ع) در وادی طوی

اذهب إلی فرعون إنّه طغی

884- موسی (ع) و فرعونیان

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 103 - 5,6

5- موسی (ع) پیامبری از جانب خداوند برای ارشاد و هدایت فرعون زمان خویش و بزرگان دربار وی

إلی فرعون و ملایه

کلمه «فرعون» عنوان و لقب پادشاهان و حاکمان بزرگ مصر در عصرهای گذشته بوده است.

ص: 554

6- ارشاد اهرم های اصلی نظام فرعونى (فرعون و کارگزاران ارشد وی) نخستین و مهمترین رسالت موسى (ع)

إلى فرعون و ملائیه

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 105 - 6

6- دلایل و معجزات موسى (ع) ، موهبتى الهى پیشاروى فرعونیان و نشأت گرفته از مقام ربوبى خداوند

قد جئتكم ببینه من ربکم

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 132 - 4

4- فرعونیان نیز همچون بنى اسرائیل در دایره رسالت موسى بودند .

مهما تأتتا به من ءایه لتسحرنا بها فما نحن لك بمؤمنین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 134 - 12

12- ایمان به رسالت موسى و آزادى بنى اسرائیل ، از مهمترین خواسته های موسى (ع) از فرعونیان

لنؤمنن لك و لنرسلن معك بنى اسرائیل

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 135 - 1

1 - موسی (ع) با پذیرش تقاضای فرعونیان (دعا برای رفع عذاب)، برطرف شدن عذاب را از خداوند درخواست کرد.

فلما كشفنا عنهم الرجز

سیاق آیه نشان می دهد که جمله ای همانند «فدعا موسی فكشفنا عنهم الرجز» در تقدیر است که به سبب وضوحش در کلام آورده نشده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

8

- هود - 11 - 97 - 2

2- فرعون و قوم او، در محدوده رسالت موسی (ع) بودند.

و لقد أرسلنا موسی . . . إلی فرعون و ملائیه

کلمه «ملائیه» به معنای گروه و جمعیت و نیز به معنای اشراف و بزرگان می باشد. بر اساس معنای اول، جمله «أرسلنا موسی... إلی فرعون و ملائیه» در اینکه قوم فرعون و جمعیت وابسته به او در محدوده رسالت موسی (ع) بودند، صراحت دارد و بر اساس دومین معنا، این جمله به حقیقت یاد شده اشاره دارد؛ زیرا اگر فرعون و بزرگان دربارش در محدوده رسالت موسی (ع) باشند، طبعاً قوم او نیز چنین خواهند بود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 555

- شعراء - 26 - 14 - 4

4- بیم موسی (ع) از اقدام فرعونیان مبنی بر قتل او به خاطر رفتار گذشته اش (قتل مرد قبطی)

فأخاف أن يقتلون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- شعراء - 26 - 15 - 4

4- موسی و هارون (ع)، مأمور حرکت به سوی فرعونیان با تکیه بر حمایت قاطع الهی

قال كلاً فاذهبنا بايتنا إنا معكم

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- غافر - 40 - 27 - 3

3- موسی (ع)، اعتقاد خود به ربوبیت مطلق خداوند و نیز اعتماد خویش بر او در انجام رسالت را به فرعونیان اعلام کرد .

وقال موسی إني عذت بربي وربكم من كل متكبر

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- غافر - 40 - 28 - 22

22- فرعونیان و قبطیان، در قلمرو رسالت موسی (ع)

قد جاءكم بالبينت . . . يصبكم بعض الذي يعدكم

برداشت یادشده به خاطر این نکته است که مخاطب «جائکم» و «یعدکم» فرعونیان و قبطیان می باشند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- زخرف - 43 - 49 - 6

6 - درخواست عاجزانه فرعونیان از موسی (ع)، در رفع عذاب از آنان

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- زخرف - 43 - 51 - 5

5 - رسالت موسی (ع)، متوجه قبطیان نیز بوده است .

و نادى فرعون فى قومه

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- دخان - 44 - 18 - 1

1- رهایی بنی اسرائیل از نظام فرعونى، یکی از مهم ترین خواسته های موسی (ع) از فرعونیان

أَنْ أَدُّوا إِلَيَّ عِبَادَ اللَّهِ

چنانچه مراد از «عبادالله» بنی اسرائیل باشد از این که خداوند در رأس همه سخنان موسی درخواست آزادی بنی اسرائیل را مطرح ساخته اهمیت آن استفاده می شود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- دخان - 44 - 19 - 8

8- معجزات و دلایل نیرومند موسی (ع)، پشتوانه آن حضرت در برخورد مقتدرانه با فرعونیان

أَنْ أَدُّوا... وَأَنْ لَا تَعْلُوا... إِيَّائِي أَتَيْكُمْ بِسُلْطَنٍ مَبِينٍ

تعبیر «إِيَّائِي...» در مقام تعلیل است؛ یعنی، موسی (ع) به دلیل بهره مندی از «سلطان مبین»، به فرعونیان فرمان «أَنْ أَدُّوا» و «أَنْ لَا تَعْلُوا» می دهد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- دخان - 44 - 20 - 3

3- تأکید موسی (ع)، بر توحید و ربوبیت یگانه خداوند در قبال جامعه فرعونی

وَإِنِّي عَذتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ

تکرار «رَبِّ»، اشاره به مطلب بالا دارد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- دخان - 44 - 21 - 1

1- درخواست آزادی بیان، پیشنهاد موسی (ع) به فرعونیان پس از یأس از ایمان آوردن آنان

وَإِنْ لَمْ تَوْتَمِنُوا لِي فَاعْتَزِلُونِ

«فاعتزلون»، کنایه از این است که اگر خود اهل ایمان نیستید، لااقل متعرض من نباشید تا آزادانه پیامم را به مردم برسانم.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- دخان - 44 - 22 - 2

2- شکوای موسی (ع)، به درگاه الهی، از رفتار فرعونیان

و جاءهم رسول کریم .. فدعا ربّه أنّ هؤلاء قوم مجرمون

885- موسی (ع) و فساد

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 127 - 6

6 - موسی (ع) و قوم او در پندار اشرافیان و فرعونیان، مردمی فسادگر بودند.

أتذر موسی و قومه لیفسدوا فی الأرض

886- موسی (ع) و قارون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 24 - 1

ص: 557

1 - فرعون ، هامان و قارون ، در قلمرو رسالت موسی (ع)

و لقد أرسلنا موسی . . . إلى فرعون و هم-ن و قرون

887- موسی (ع) و قتل فرعونی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 15 - 15

15 - قتل ناخواسته فرد قبطی به وسیله موسی (ع) ، نمود دشمنی و گمراه گری شیطان

هذا من عمل الشیطن إنه عدوٌ مضلّ مبین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 33 - 1

1 - بر جای ماندن حادثه کشته شدن مرد قبطی در خاطره موسی ، با گذشت چندین سال

قال ربّ إني قتلت منهم نفسًا

888- موسی (ع) و گمراهی بنی اسرائیل

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 150 - 2

2 - موسی (ع) به هنگام بازگشت به سوی بنی اسرائیل از گمراه شدن قومش خشمگین و بسیار اندوهناک بود .

و لما رجع موسى إلى قومه غضبين أسفاً

«أسف» به کسی گفته می شود که بسیار اندوهناک باشد. (برگرفته از لسان العرب).

889- موسی (ع) و گوساله سامری

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 97 - 11

11 - سوزاندن گوساله سامری به طور کامل و محو اثر آن و افشاندن سوخته آن به دریا ، تصمیم قطعی و مؤکد موسی (ع) در باره گوساله زرّین سامری

وانظر إلى إلهك . . . لنحرّقنه ثمّ لننسفنّه فی الیمّ نسفاً

«تحریق» (مصدر «لنحرّقنه») به معنای زیاد سوزاندن است (مصباح). «نسف» به معنای از ریشه برکندن و منهدم ساختن و به هوا افشاندن است (قاموس). گفتمنی است که معنای اخیر در آیه مناسب تر به نظر می رسد، بنابراین «ثمّ لننسفنّه...» ؛ یعنی، پس از سوزاندن گوساله (ذوب کردن و تبدیل آن به قطعات ریز) سوخته آن را به دریا خواهیم پاشید.

ص: 558

890- موسی (ع) و مسکن بنی اسرائیل

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 87 - 1,2

1 - خداوند ، از طریق وحی به موسی و هارون (ع) فرمان داد تا در شهر مصر (مرکز حکومت فرعون) به تهیه مسکن برای قوم خود اقدام کنند .

و أوحینا إلی موسی و أخیه أن تبوءا لقومکما بمصر بیوتاً

برداشت فوق مبتنی بر این است که اولاً «مصر» به معنای شهر مصر باشد ؛ چنان که به همین معنا در مفردات و لسان تصریح شده است. ثانیاً: جار و مجرور (بمصر) متعلق به «تبوءاً» باشد نه حال برای «قومکما».

2- موسی و هارون (ع) مأموریت یافتند تا برای آن دسته از بنی اسرائیل که ساکن شهر مصر بودند ، اقدام به تهیه مسکن نمایند .

و أوحینا إلی موسی و أخیه أن تبوءا لقومکما بمصر بیوتاً

برداشت فوق بر این اساس است که «بمصر» متعلق به عامل مقدر و حال یا صفت برای «قوم» باشد ؛ یعنی: تبوءاً لقومکما کائینین یا الکائینین بمصر.

891- موسی (ع) و هارون (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

4

- مائده - 5 - 25 - 4

4- برادر موسی (ع) (هارون) ، تنها مطیع و یاور مورد اعتماد وی در میان بنی اسرائیل

قال رب انی لا املک الا نفسی و اخی

برداشت فوق بر این مبناست که کلمه «اخی»، عطف بر «نفسی»، باشد.

9 - موسی (ع)، برادرش هارون را به رهبری بنی اسرائیل تا پایان مناجاتش با خدا منصوب کرد .

وقال موسی لأخیه هرون اخلفنی فی قومی

15 - اصلاح امور جامعه بنی اسرائیل از دستورالعمل های موسی به برادر و خلیفه خود هارون

و أصلح

چون فرمان به اصلاح پس از انتخاب هارون به سرپرستی بنی اسرائیل آمده است، معلوم می شود مراد، اصلاح امور اجتماعی، فرهنگی و .. بنی اسرائیل است، نه درستکاری هارون در امور شخصی خودش.

17 - پرهیز از پیروی از نظریات و روش های مفسدان، وظیفه ای تعیین شده از سوی موسی برای خلیفه اش هارون

ولا تتبع سبیل المفسدین

- اعراف - 7 - 150 - 9,10,11

9- موسی (ع)، برادرش هارون را در انحراف بنی اسرائیل و گرایش آنان به گوساله پرستی مقصر شناخت .

و أخذ برأس أخیه یجره إلیه

10 - موسی (ع) به خاطر مقصر شناختن هارون در انحراف بنی اسرائیل، با گرفتن موهای سر او و کشیدنش به سوی خود، در صدد مؤاخذه وی برآمد .

أخذ برأس أخیه یجره إلیه

مفسران در معنای جمله «أخذ برأس أخیه» گفته اند که موسی موهای هارون را گرفت. گویا تفسیر «راس» به موهای سر به دلیل جمله بعد (یجره إلیه، او را به سوی خود می کشید) باشد. زیرا اگر موسی سر هارون را گرفته بود، طبعاً هارون با او فاصله ای نداشت تا او را به سوی خود بکشد.

11 - بازداری بنی اسرائیل از گرایش به شرک و گوساله پرستی، مسئولیت هارون از دیدگاه موسی (ع)

و أخذ برأس أخیه یجره إلیه

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- اعراف - 7 - 151 - 1,4,5

1 - موسی (ع) پس از مشاجره خویش با هارون و پی بردن به ناتوانی او در برابر منحرفان، رو به درگاه خدا آورد و به مناجات با او پرداخت .

قال رب اغفر لی و لأخی

4 - موسی (ع) خشم شدید خویش را بر هارون خطا تلقی کرد و به خاطر آن از خداوند آمرزش طلبید . *

قال رب اغفر لی

از اینکه موسی (ع) پس از شنیدن سخنان هارون برای خویش طلب مغفرت کرد، معلوم می شود از برخورد شدید خویش با هارون پشیمان شد و آن را خطا تلقی کرد.

5- موسی (ع) در عین قانع شدن به بی تقصیری هارون در گرایش بنی اسرائیل به گوساله پرستی، وی را کاملاً دور از خطا ندانست. *

قال رب اغفر لی و لأخی

طلب مغفرت برای هارون می تواند گویای برداشت فوق باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 94 - 19

19 - موسی (ع)، در دیدگاه هارون (ع)، رهبری حساس در برابر تفرقه جامعه و قاطع در برخورد با عوامل اختلاف

إتی خشیت أن تقول فرقت بین بنی إسرئیل

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 95 - 1

1 - موسی (ع)، پس از توبیخ بنی اسرائیل و برخورد شدید با هارون (ع) با مشاهده دخالت مستقیم سامری در گوساله پرستی بنی اسرائیل، به بازخواست و محاکمه او پرداخت.

قال فما خطبک یس-مری

ص: 560

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 4 - 13 - 26

4- هارون (ع)، فردی شایسته در نظر موسی (ع) برای همراهی با وی در ایفای نقش رسالت

فأرسل إلی هرون

892- موسی (ع) و هامان

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 1 - 24 - 40

1- فرعون، هامان و قارون، در قلمرو رسالت موسی (ع)

و لقد أرسلنا موسی... إلی فرعون و هم-ن و قرون

893- موسی (ع) و یوشع (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 2 - 60 - 18

2- موسی (ع) در جستار تحقیقی خویش برای یافتن خضر، با خدمت کار خود (یوشع (ع)) همراه بود.

و إذ قال موسی لفتیه لأبرح

«فتی» به معنای جوان است. در تعبیرات قرآن، از غلام و خدمت کار نیز با این تعبیر یاد شده است. لازم به ذکر است که بنابر برخی از

روایات مأثور، همراه و همسفر موسی(ع)، «یوشع بن نون» وصی آن حضرت بوده است.

894- موسی(ع) هنگام استماع آیات خدا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- مریم - 19 - 58 - 16

16- زکریا، یحیی، مریم (س)، عیسی، ابراهیم، اسحق، یعقوب، موسی، هارون، اسماعیل، و ادريس (ع)، هنگام شنیدن آیات الهی به سجده می افتادند و در حال سجود اشک می ریختند .

أولئك .. إذا تتلى عليهم آيات الرحمن خرّوا سجّداً و بکياً

895- موسی(ع) هنگام هجرت

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 21 - 2

ص: 561

2- موسی (ع) نگران پیش آمدن حادثه ای ناگوار برای خویش ، به هنگام خروج از شهر مصر بود .

فخرج منها خائفًا يترقب

«تَرَقَّب» (مصدر «يترقب») به معنای انتظار است. در این جا مفعول «يترقب» حذف شده است؛ یعنی، «ينتظر وقوع المکروه به».

896- موضعگیری علیه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- اسراء - 17 - 101 - 6

6- موضع گیری مشرکان مکه در برابر پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، استمرار موضع گیری فرعون در برابر موسی (ع) بود .

وقالوا لن نؤمن لك .. ولقد آتينا موسى ... فقال له فرعون إني لأظنك يموسى مس

897- موفقیت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 68 - 2

2- خداوند با آگاه ساختن موسی (ع) از موفقیت قطعی در میدان مبارزه با ساحران ، دل او را محکم کرده و به او اطمینان بخشید .

قلنا لاتخف إتك أنت الاعلى

898- موفقیت اجتماعی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- زخرف - 43 - 52 - 4

4- تلاش فرعون برای حقیر نمایاندن موسی (ع) و تحقیر جایگاه و موقعیت اجتماعی او

أم أنا خیر من هذا الذی هو مهین

899- موقعیت اجتماعی موسی (ع) در صدر اسلام

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

18

- نجم - 53 - 36 - 3

3- احترام و موقعیت موسی (ع)، نزد مشرکان صدر اسلام

أم لم ینبأ بما فی صحف موسی

تویخ شدن مردم عصر نزول به خاطر توجه نکردن به پیام آسمانی موسی (ع)، نشانگر آن است که آن حضرت در

ص: 562

میان آنان موقعیت ویژه ای داشت.

900- موقعیت شناسی خواهر موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 12 - 5

5- در ماندگی خاندان فرعون از یافتن دایه ای مناسب و مورد پذیرش موسی (ع) و اقدام خواهر وی برای بهره گیری از آن فرصت

حرّمنّا علیه المراضع من قبل فقالت هل أدلّکم

901- موقعیت شناسی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 61 - 6

6- بهره جستن موسی (ع) از تجمع مردم مصر جهت تماشای صحنه مقابله او و ساحران ، برای بیم دادن مردم و دعوت آنان به توحید و

ایمان

قال لهم موسی ویلکم لا تقتروا علی الله کذباً

902- مؤمن آل فرعون در حضور موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 20 - 1

1 - ورود شتابزده مردی ناشناس از دورترین نقطه شهر به حضور موسی (ع)

و جاء رجل من أقصا المدینه یسعی

903- مؤمنان به موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 83 - 2,3

2 - در پس تحقق معجزه موسی (ع) و شکست ساحران ، تنها گروه اندکی از بنی اسرائیل به وی گرویده و ایمان آوردند .

فما آمن لموسی إلا ذریه من قومه

برداشت فوق بر اساس ارجاع ضمیر «من قومه» به «موسی» است ؛ ضمناً تکثیر «ذریه» دلالت بر تقلیل می کند.

ص: 563

3 - مؤمنان و گرویدگان به موسی (ع)، همگی از قشر جوان بنی اسرائیل بودند .

فما آمن لموسی إلا ذریه من قومه

«ذریه» به معنای «ابناء و اولاد» به کار می رود، با توجه به جو وحشت و ارباب که فرعون در میان بنی اسرائیل به وجود آورده بود و معمولاً در چنین شرایطی پیران به حکم مصلحت اندیشی کنار می کشند، می توان گفت که مراد از «ذریه»، جوانان بنی اسرائیل است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 71 - 11

11 - در دیدگاه فرعون، ساحران پیش از حضور در میدان مبارزه، به موسی (ع) ایمان داشتند و ایمان آنان در صحنه مبارزه، ایمانی صوری و برنامه ریزی شده بود .

ءامنتم له قبل أن ءاذن لكم إنه لكبيركم الذي علمكم السحر

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 72 - 7

7 - ساحران مؤمن، معتقد به رسالت موسی (ع) از جانب خالق آنان

علی ما جاءنا من البینت والذی فطرنا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 25 - 5,7

5- فرمان فرعون ، هامان و قارون ، بر کشتن فرزندان ذکور مؤمنان همراه موسی (ع)

قالوا اقتلوا أبناء الذين آمنوا معه

7- کشتار فرزندان ذکور مؤمنان ، تنها راه پیشگیری از رواج آیین موسی ، در نگاه فرعون ، هامان و قارون

قالوا اقتلوا أبناء الذين آمنوا معه

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که نخستین واکنش فرعون و .. در برابر ایمان آورندگان به موسی(ع)، قتل پسران آنان بود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 28 - 3

3- نفوذ آیین موسی (ع) در میان خاندان فرعون و ایمان آوردن مردی از آنان

قال رجل مؤمن من آل فرعون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- احقاف - 46 - 30 - 4

4- جامعه جن ، مؤمن به موسی (ع) و کتاب آسمانی او

إِنَّا سَمِعْنَا كِتَابًا أُنزِلَ مِنْ بَعْدِ مُوسَى مُصَدِّقًا

انذارگران جن برای گرایش دادن قوم خویش به قرآن، تصدیق گری آن برای تورات را یادآور شده اند. این سخن در صورتی ثمربخش است که جامعه جن، به تورات معتقد باشد.

ص: 564

904- مهربانی با موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 40 - 41

41 - خداوند در کوه طور، با ملاطفت و مهربانی با موسی (ع) سخن گفت.

یموسی

تصریح مکرر نام موسی (ع) در مقاطع مختلف خطاب الهی، گویای عنایت خداوند به او است.

905- مهربانی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

4

- مائده - 5 - 26 - 16

16 - رأفت و مهربانی موسی (ع) نسبت به قوم خود، علی رغم نافرمانی و گناه آنان

فلاتأس علی القوم الفسقین

«فلاتأس» از ماده «اسی» به معنای حزن و اندوه است. بر حذر داشتن موسی (ع) از تأسف بر بنی اسرائیل، دلالت بر وقوع تأسف و یا انتظار وقوع آن دارد و در هر حال، نشانه عطوفت موسی (ع) نسبت به آنان است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 84 - 1

1 - موسی (ع) ، نسبت به قوم خود ، رهبری مهربان و راهنمایی دلسوز بود .

وقال موسی یقوم

برداشت فوق از اضافه «قوم» به یای متکلم به دست آمده است.

906- مهلت به موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 36 - 1

1 - پیشنهاد مشاوران فرعون به خود وانهادن موقتی موسی و هارون (ع) و شتاب نکردن در مجازات آنان (زندانی کردن)

قال لئن اتّخذت إلهًا غیری لأجعلنک من المسجونین . . . فماذا تأمرون . قالوا أرجه و

«ارجاء» (مصدر «ارج») به معنای وانهادن و مهلت دادن است. گفتنی است که «ارج» در اصل «ارجی» بوده که لام الفعل آن حذف شده است. ضمیر «ه» ساکن در آخر آن، مفعولی و راجع به موسی می باشد.

ص: 565

907- مهمترین پیام موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 121 - 6

6- ربوبیت مطلق خداوند ، مهمترین و بارزترین پیام موسی (ع) برای مردم کافر عصر خویش

قالوا ءامننا برب العلمین

908- مهمترین دعوت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 42 - 9

9- یاد خدا و سخن از او ، محور و شعار دعوت و رسالت موسی و هارون (ع)

و لاتنیا فی ذکری

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 70 - 9

9- موسی و هارون (ع) ، دعوت به پذیرش ربوبیت خداوند را سرلوحه دعوت های خویش قرار داده بودند .

بربّ هرون و موسی

909- مهمترین رسالت موسی (ع)

4 - نجات بنی اسرائیل از شکنجه و آزار فرعونیان و بیرون آوردن آنان از محدوده حکومت فرعون، از اهداف مهم رسالت موسی و هارون (ع) بود.

فقولاً إنا رسولا ربك فأرسل معنا بنی إسرائيل و لا تعذبهم

«فا» در «فأرسل» تفریع بر «إنا رسولا ربك» است و می رساند که کوچ دادن بنی اسرائیل، از رسالت های الهی موسی و هارون (ع) بود.

5 - رسالت و مسؤولیت اصلی هدایت و رهبری جامعه بر دوش حضرت موسی (ع) بود و هارون تنها نقش معاونت و مشاورت او را بر عهده داشت.

و لقد آتینا موسی الکتب و جعلنا معه أخاه هرون وزیراً

برداشت فوق، به خاطر این نکته است که دریافت کننده کتاب و شریعت، حضرت موسی (ع) بود و برادرش هارون، تنها به عنوان معاون و مشاور او معرفی گردیده بود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 5 - 10 - 26

5 - مبارزه با ظلم و ظالمان و ایجاد عدالت اجتماعی ، در رأس وظایف موسی (ع) قرار داشت .

و إذ نادى .. أن اتت القوم الظلمين

تعبیر «أن اتت القوم الظالمين» به جای «اتت فرعون وقومه» نشان می دهد که هدف الهی از رسالت موسی، مبارزه با ظلم و بی عدالتی است که جامعه فرعونى گرفتار آن شده بود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 5 - 24 - 26

5 - بیان توحید و یگانگی پروردگار ، مهم ترین پیام عقیدتی موسی (ع) برای فرعونیان

إنا رسول ربّ العلمين .. قال فرعون و ما ربّ العلمين . قال ربّ السموت و الأار

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 7 - 47 - 26

7 - مبارزه با شرک و دعوت مردم به ربوبیت مطلق خداوند بر جهان هستی ، پیام اصلی حضرت موسی (ع)

قالوا ءامنّا برّب العلمين

برداشت یاد شده از اعتراف ساحران در حضور موسی(ع)، به ربوبیت مطلق خداوند بر جهان به دست می آید.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- نمل - 27 - 12 - 6

6 - مبارزه با فسق و تجاوزگری فرعون و فرعونیان ، در رأس برنامه ها و وظایف موسی

فی تسع آیت إلى فرعون وقومه إنهم كانوا قومًا فسقین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 24 - 5

5 - مبارزه با عوامل و سردمداران کفر و فساد و اصلاح نظام اجتماعی حاکم ، سرلوحه رسالت موسی (ع) و مرحله نخستین نهضت او

لقد أرسلنا موسی . . . إلى فرعون و هم-ن و قرون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 27 - 11

11 - اعتقاد به روز حساب ، از اصول دعوت موسی (ع)

لا یؤمن بیوم الحساب

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

12 - دعوت به توحيد ربوبی ، برجسته ترين عنصر در رسالت حضرت موسی (ع)

ص: 567

از این که موسی(ع) در اولین گام رسالت خویش، از ربوبیت خداوند سخن به میان آورده است، مطلب بالا استفاده می شود.

910- مهمترین مسؤولیت موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 103 - 6

6- ارشاد اهرم های اصلی نظام فرعونى (فرعون و کارگزاران ارشد وی) نخستین و مهمترین رسالت موسی (ع)

إلى فرعون و ملائیه

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

9

- ابراهیم - 14 - 5 - 6

6- موسی (ع) از جانب خداوند وظیفه داشت که قوم خود را در هدایت ، در اولویت قرار دهد .

و لقد أرسلنا موسی بآیتنا أن أخرج قومک من الظلمت إلى النور

دستور خداوند به پیامبر(صلی الله علیه و آله) این بود: «لتخرج الناس من الظلمات إلى النور» در حالی که به حضرت موسی(ع) فرموده است: «أخرج قومک من الظلمات». از آن جایی که بی شک رسالت موسی(ع) فراتر از قوم بنی اسرائیل بوده است، مراد از قید «قومک» احتمالاً در اولویت قرار دادن آنهاست.

911- مهمترین نعمت موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

15

2- نجات موسی و هارون (علیهما السلام) و قوم شان، مهم ترین و برجسته ترین نعمت و احسان خداوند به ایشان بود.

و لقد منّا علی موسی و هرون . و نجّینهما و قومهما من الکرب العظیم

برداشت یاد شده به دلیل این نکته است که نجات موسی و هارون (علیهما السلام) از اندوه بزرگ بخشی از نعمت های الهی به ایشان بود؛ ولی در عین حال به طور جداگانه ذکر شده است.

912- مهمترین نگرانی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 12 - 3

3- مهم ترین نگرانی موسی (ع)، بیم او از تکذیب رسالتش بود.

ص: 568

تقدیم بیم تکذیب از سایر نگرانی‌ها - که در آیات بعد آمده - می‌تواند بیانگر برداشت یاد شده باشد.

913- میعاد فرعون با موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 58 - 10، 6، 7

6 - فرعون با تظاهر به اطمینان خویش بر پیروزی بر موسی (ع)، تعیین مکان و زمان رویارویی را به او واگذار کرد.

فاجعل بیننا و بینک موعداً لانخلفه

در این که «موعداً» مصدر است یا اسم زمان و یا اسم مکان، نظریاتی چند ابراز شده است. گفتنی است که به قرینه وصف «لانخلفه» و کلمه «مکاناً» و کلمه «یوم الزینه» (در آیه بعد) می‌توان پی برد که مجموعه هر سه معنا، مورد نظر بوده است؛ هر چند برای برخی از آن معانی کلام دارای تقدیراتی باشد.

7 - فرعون به موسی (ع) اطمینان داد که او و یارانش، از حضور در میعادگاه تخلف نخواهند ورزید.

موعداً لانخلفه نحن

10 - فرعون، برای مقابله با معجزات موسی (ع) از او خواست مکانی مناسب و هموار را در نظر گیرد.

فاجعل ... مکاناً سوئی

«مکاناً» بدل است برای «موعداً» و «سوئی» به معنای مستوی است. «مکاناً سوئی»؛ یعنی، زمینی که مسطح باشد. این وصف، آگاهی طرفین را بر آنچه انجام می‌گیرد، ممکن می‌سازد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 59 - 2، 4، 6، 9

2- موسی (ع)، روز عید را به عنوان روز موعود برای مقابله با فرعون برگزید.

قال موعدکم یوم الزینه

4- هنگام بالا آمدن آفتاب و اجتماع مردم در روز عید، زمان مواعده موسی (ع) و فرعون

موعدکم یوم الزینه و أن یحشرالناس ضحی

6- موسی (ع)، مناسب ترین زمان را برای تبلیغ و ارائه معجزات خویش و منکوب ساختن فرعون برگزید.

قال موعدکم یوم الزینه و أن یحشرالناس ضحی

روز عید، نوعاً روز فراغت و آمادگی فکری مردم است. انتخاب چنین روزی از سوی موسی (ع) و نیز توجه به حضور گسترده مردم در روشنایی روز، حکایت از انتخاب مناسب آن حضرت دارد.

9- موسی (ع) همراه با تعیین زمان و مکان مبارزه، تلاش فرعونیان را برای جمع کردن مردم در صحنه مبارزه، شرط کرد.

موعدکم یوم الزینه و أن یحشرالناس ضحی

مجهول آوردن «یُحشر» حاکی از نقش عواملی در جمع شدن مردم است. چنانچه حرف «واو» در «وأن یحشر...» به معنای «مع» باشد، قید «محشور شدن مردم» گویای این نکته است که موسی (ع)، وعده خویش را به احضار مردم مشروط ساخت.

ص: 569

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 60 - 6

6- فرعون پس از گردآوری امکانات و حيله های خویش ، در میعادگاه خود با موسی (ع) حاضر گردید .

موعدکم یوم الزینه . . . فجمع کیده ثم أتى

914- میقات موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 51 - 17

17 - « عن أبي جعفر (ع) في قوله : « وإذ واعدنا موسى أربعين ليلة » قال كان في العلم و التقدير ثلاثين ليلة ثم بدل الله فزاد عشرًا فتّم ميقات ربه للأول و الآخر أربعين ليلة ؛

از امام باقر(ع) درباره سخن خداوند که فرموده «و واعدنا موسى أربعين ليلة» روایت شده که در علم و تقدیر الهی این بود که سی شب باشد؛ سپس برای خدا بدا حاصل شد و ده روز اضافه گردید پس میقات موسی (ع) در وعده اول و آخر چهل شب شد».

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 142 - 14، 1

1 - خداوند ، موسی (ع) را پس از عبور بنی اسرائیل از دریا ، برای عبادت و مناجاتی خاص فراخواند .

و وعدنا موسی ثلاثين ليلة

به کارگیری کلمه «لیل» (شب)، با وجود اینکه معمولاً در بیان شبانه روز و مانند آن از کلمه «یوم» استفاده می شود، اشاره به این دارد که مواعده خدا با موسی برای عبادت بوده است. و چون موسی در میان قومش نیز عبادت و مناجات داشته، معلوم می شود که این، عبادت و مناجاتی خاص بوده است.

14 - خداوند از موسی (ع) خواست تا مناجات و عبادت ویژه او در مکانی به دور از بنی اسرائیل باشد .

و وعدنا موسی . . . اخلفنی فی قومی

از اینکه موسی برای آمدن به میقات، هارون را به جانشینی خویش معرفی کرد، معلوم می شود وی در مدت میقات در میان بنی اسرائیل نبوده و از آنان فاصله داشته است.

915- ناجی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 39 - 10

10 - خداوند در وحی به مادر موسی ، فردی را که دشمن خدا و دشمن کودک او بود ، عامل نجات آن کودک و تحت تکفل گیرنده او معرفی کرد .

یاخذہ عدو لی و عدو له

ص: 570

916- ناخشنودی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 22 - 6

6- ناخشنودی موسی (ع) ، از زندگی گذشته خویش در دربار فرعون

قال ألم نربک فینا ولیداً . . . و تلک نعمه تمنّھا علیّ أن عبّدتّ بنی إسرائیل

917- نارضایتی مسلمانان از تهمت به موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

14

- احزاب - 33 - 69 - 7

7- مسلمانان ، از تهمتی که قوم موسی به او زده بود ، ناخشنود بودند .

يأیّها الذین ءامنوا لاتکونوا کالذین ءاذوا موسی

از این که خداوند، برای نهی مؤمنان از آزار پیامبر (صلی الله علیه و آله) به جای فرمان صریح، فرموده است: «مانند قوم موسی نباشید که او را با تهمت آزدند»، می توان به دست آورد که مؤمنان، خود، از کار قوم موسی، ناخشنود بوده اند و خداوند، از این تشبیه، برای تفهیم مقصود بهره گرفته است.

918- نبوت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 53 - 1

1 - موسی (ع) از پیامبران دارای کتاب و شریعت

وإذ آتينا موسى الكتب

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 108 - 5

5 - موسی (ع)، پیامبری مبعوث شده پیش از پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)

كما سئل موسى من قبل

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

2

- آل عمران - 3 - 84 - 3

3 - موسی و عیسی از انبیای الهی و دارای کتاب

و ما أوتی موسى و عیسی

ظاهراً مراد از «ما أوتی»، کتاب است.

ص: 571

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

5

- انعام - 6 - 89 - 2

2- نوح، ابراهیم، اسحاق، یعقوب، داوود، یوسف، موسی و هارون(ع) بهره مند از تعالیم آسمانی (کتاب) و دارای منصب قضاوت و مقام نبوت بودند.

أولئك الذين آتینهم الكتب والحکم والنبوه

«أولئك» اشاره به انبیای مذکور در آیات قبل است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 103 - 5

5- موسی (ع) پیامبری از جانب خداوند برای ارشاد و هدایت فرعون زمان خویش و بزرگان دربار وی

إلی فرعون و ملایه

کلمه «فرعون» عنوان و لقب پادشاهان و حاکمان بزرگ مصر در عصرهای گذشته بوده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 104 - 1

1- موسی پس از بعثت به نبوت با حضور در برابر فرعون و گفتگو با وی، رسالت الهی خویش را به او اعلان کرد.

وقال موسی یفرعون إنی رسول من رب العلمین

کلمه «واو» در «وقال . . .» بیانگر این است که در قبل از بیان رسالت سخنانی بین موسی و فرعون مبادله شده بود که به سبب دخالت نداشتن آنها در موضوع بحث، بیان نشده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 122 - 6

6- هارون همراه و همگام موسی (ع) در ابلاغ رسالت های الهی

رب موسی و هرون

هدف ساحران از یاد کردن «هارون» در کنار موسی می تواند بدان جهت باشد که وی نیز در ارشاد آنان نقشی بسزا داشته و یا بدان جهت بوده که مبادا فرعون چنین وانمود کند که منظور ساحران از رب موسی، فرعون است. زیرا همگان می دانستند که او برای مدتی سرپرستی موسی(ع) را به عهده گرفته بود. چنانچه گفته است: «الم نربک فینا ولیداً» (شعرا، 18). بنابراین ساحران با یادکردن از هارون در صدد دفع این توهم بودند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 142 - 12

12 - موسی (ع)، علاوه بر مقام نبوت، منصب امامت و رهبری سیاسی بنی اسرائیل را نیز عهده دار بود.

وقال موسی لأخیه هرون اخلفنی فی قومی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

8

- هود - 11 - 96 - 1

1- موسی (ع) از پیامبران الهی است .

و لقد أرسلنا موسی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

8

- هود - 11 - 110 - 1

1- موسی (ع) از پیامبران دارای کتاب آسمانی است .

و لقد آتینا موسی الکتب

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

9

- ابراهیم - 14 - 5 - 1

1- حضرت موسی (ع) ، همراه با آیات و معجزات متعدد از سوی خداوند برای مردم عصر خویش مبعوث شد .

و لقد أرسلنا موسی بآیتنا أن أخرج قومک

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- اسراء - 17 - 2 - 3

3- موسی (ع) از پیامبران دارای شریعت بود .

و آتینا موسی الکتب

اعطای کتاب مستقل به موسی(ع) نشانگر تعالیمی جدید و شریعتی جدا از شریعتهای سابق است و این حکایت از آن دارد که موسی(ع)

دارای شریعت مستقل بوده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- مریم - 19 - 51 - 6

6- حضرت موسی (ع) برگزیده خداوند و دارای مقام رسالت و نبوت بود .

إِنَّهٗ كَانَ مَخْلُصًا وَكَانَ رَسُولًا نَّبِيًّا

فرق «رسول» و «نبي» این است که هر کس رسالت الهی دارد «نبي» نیز می باشد، زیرا «نبي» یعنی دارای خبر، ولی ممکن است کسی نبی باشد، اما به سوی شخصی یا قومی ارسال نشده و حامل رسالت الهی نباشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 13 - 1,4,5

1 - خداوند ، موسی (ع) را به پیامبری برگزید و در وادی طوی او را از انتخاب شدن به رسالت ، آگاه ساخت .

وَأَنَا اخْتَرْتُكَ فَاسْتَمِعْ لِمَا يُوحَى

به قرینه «لما یوحی»، اختیار شدن موسی (ع) به معنای گزینش او برای پیامبری و تحمل وحی الهی است.

4 - خداوند ، موسی (ع) را پس از برگزیدن به پیامبری ، به گوش فرادادن و دریافت وحی فرمان داد .

وَأَنَا اخْتَرْتُكَ فَاسْتَمِعْ لِمَا يُوحَى

5 - سخن خداوند با موسی (ع) در وادی طوی (پای کوه طور) ، به صورت وحی بوده است .

فاستمع لما یوحی

جمله «إِنِّي أَنَا اللَّهُ» (در آیه بعد) بدل برای «ما یوحی» است. بنابراین آنچه در پایین کوه طور با موسی (ع)

گفته شده بود، وحی بوده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 40 - 36

36 - سپری شدن سال هایی از عمر موسی (ع) در مدین و پیدا کردن شایستگی های لازم برای رسالت ، از جمله نعمت های خداوند به موسی (ع) بود .

و لقد مننا عليك مره أخرى.. إذ تمشي أختك

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 71 - 2

2 - ساحران فرعون ، موسی و هارون (ع) را پیامبر خدا دانسته و به آنان ایمان آوردند .

ءامنتم له

تعبیر ساحران در آیه قبل، «آمنّا برّ هارون و موسی» بود؛ ولی فرعون در توییح خود، آنان را مؤمن به موسی (ع) معرفی کرد. گفتنی است که این نکته گویای تلازم ایمان به «رّب موسی و هارون» با ایمان به رسالت آن دو در دعوت به ربوبیت خداوند است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- انبیاء - 21 - 48 - 1,5

1- حضرت موسی و هارون (ع) ، دو پیامبر دارای کتاب آسمانی و رسالت مشترک

و لقد آتينا موسى و هرون الفرقان و ضياءً و ذكراً

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که مقصود از «الفرقان» کتاب آسمانی تورات باشد. بر این اساس دادن کتاب آسمانی به هارون در کنار حضرت موسی (ع)، بیانگر این است که او نیز مانند موسی (ع) در نبوت و دریافت کتاب آسمانی شریک و برابر بود.

5- حضرت موسی و هارون (ع)، دو پیامبر برخوردار از حجت و برهان الهی

و لقد آتينا موسى و هرون الفرقان

یکی از معانی لغوی «فرقان» حجت و برهان است (لسان العرب).

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- حج - 22 - 44 - 1

1 - موسی و شعیب (ع)، از پیامبران الهی

فقد کذبت .. و أصحاب مدین و کذب موسی

اصحاب مدین، قوم شعیب بودند؛ همان طور که در آیه 8 سوره «اعراف» آمده است: «وإلی مدین أخاهم شعیباً...».

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

12

- مؤمنون - 23 - 45 - 1

1 - موسی و هارون (ع)، دو پیام آور الهی

ص: 574

ثم أرسلنا موسى وأخاه هرون بآيتنا و سلطن ميين

«آیه» (مفرد «آیات») به معنای نشانه است و «سلطان» مرادف حجت و «میین» (از «إبانه») به معنای روشن و آشکار است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

12

- فرقان - 25 - 35 - 1

1 - موسی (ع)، از پیامبران دارای کتاب (تورات) و شریعت مستقل از جانب خداوند

و لقد آتینا موسی الکتب

دریافت کتاب آسمانی، حاکی از دریافت شریعت مستقل و جدا از شریعت سابق است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 20 - 2

2 - قتل مرد قبطی، قبل از رسیدن موسی (ع) به مقام رسالت بود.

قال فعلتها إذاً و أنا من الضالّین

برداشت یاد شده بدان احتمال است که مراد موسی از «و أنا من الضالّین» این باشد که او در آن زمان رسول نبوده است. این احتمال با توجه به این که فرعون برای ردّ رسالت او آن را یادآوری کرده است، تقویت می شود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- نمل - 27 - 10 - 8

8 - اعطای مقام رسالت از جانب خداوند به موسی (ع) در وادی طور

یموسی لا تخف إني لا يخاف لدي المرسلون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 7 - 12

12 - خداوند، پناه و پشتیبان موسی (ع) از مرحله شیرخوارگی تا رسیدن به مقام رسالت

إن فرعون... يذبح أبناءهم... وأوحينا إلى أم موسى أن أرضعیه... إنا رادو

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

14

- عنكبوت - 29 - 39 - 3

3 - موسی (ع)، پیامبری از جانب خداوند، با بینات و آیات روشن بود.

و لقد جاءهم موسی بالبینت

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 23 - 1

1 - حضرت موسی (ع) از رسولان الهی بود.

و لقد أرسلنا موسی

ص: 575

20- « سماعه بن مهران قال: قلت لأبي عبد الله (ع) قول الله عز وجل « فاصبر كما صبر أولو العزم من الرسل » فقال: نوح و ابراهيم و موسى و عيسى و محمد (صلى الله عليه و آله) . . . » ;

سماعه بن مهران می گوید: از امام صادق (ع) درباره آیه «فاصبر كما صبر أولو العزم من الرسل» سؤال کردم، حضرت فرمود: آنان نوح، ابراهیم، موسی، عیسی (ع) و محمد (صلى الله عليه و آله) هستند. . .».

1 - سرگذشت موسی (ع) و رسالت او در هدایت فرعون، آیتی الهی و درس آموز

و فی موسی إذ أرسلنه إلى فرعون

عبارت «و فی موسی» عطف بر جمله «ترکنا فیها آیه» است؛ یعنی، «و فی قصه موسی آیه».

2 - موسی (ع)، رسول الهی

و فی موسی إذ أرسلنه

1 - بعثت موسی (ع) ، آغاز مرحله ای جدید از بعثت پیامبران

و لقد أرسلنا نوحاً وإبرهیم . . . ثم قفینا علی ءاثرهم برسلنا

«ثم» در «ثم قفینا. . .» - چنان که برخی مفسران گفته اند - برای تراخی رتبی است؛ نه زمانی. بر این اساس تعبیر «ثم قفینا»، بیانگر شروع مرحله ای جدید از بعثت پیامبران است و با مراحل قبلی (مرحله نوح(ع) تا ابراهیم(ع) و مرحله ابراهیم(ع) به بعد) از نظر اهمیت، متفاوت است. این مرحله - با توجه به این که قبل از بعثت حضرت عیسی(ع) و بعد از بعثت نوح و ابراهیم(ع) قرار گرفته - باید مرحله ای باشد که با بعثت حضرت موسی آغاز می شود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

19

- صف - 4 - 5 - 61

4 - موسی (ع) ، پیامبری مبعوث شده برای بنی اسرائیل

وقد تعلمون أنّی رسول اللّٰه الیکم

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

19

- مزمل - 4 - 15 - 73

4 - حضرت محمد (صلی الله علیه و آله) و موسی (ع) ، از رسولان الهی

إنّا أرسلنا الیکم رسولاً . . . كما أرسلنا إلی فرعون رسولاً

ص: 576

919- نجات بخشی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 17 - 1

1- رهنیدن بنی اسرائیل از سلطه و ستم فرعونى ، در رأس اهداف موسی (ع) و هارون (ع) قرار داشت .

أَنْتَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ .. فَأْتِيا فرعون فقولاً... أَنْ أُرْسِلَ معنا بنی إسرئیل

مقصود از «إرسال» (فرستادن) در این جا آزاد کردن و رها ساختن بنی اسرائیل است. بنابراین از آیه یاد شده استفاده می شود که اساسی ترین مأموریت موسی (ع) این بود که بنی اسرائیل را از سرزمین فرعونیان خارج کند و آنان را از بند اسارت و بردگی مصریان آزاد سازد.

920- نجات موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 39 - 8

8- مادر موسی (ع) ، پیش از افکندن او به آب ، از جانب خداوند ، به نجات موسی (ع) به دست یکی از دشمنان آگاه شده بود .

أَوْحِينَا .. يَأْخُذُهُ عَدُوٌّ لِي وَعَدُوٌّ لَهُ

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 40 - 32, 23, 22

22- خداوند موسی (ع) را از اندوه و نگرانی بر ارتکاب قتل نفس ، نجات بخشید .

و قتلت نفساً فنجینک من الغم

23 - رهایی موسی (ع) از عواقب و خیم قتل نفس ، نعمتی بزرگ از جانب خداوند بر آن حضرت بود .

و قتلت نفساً فنجینک من الغم

«قتلت» عطف بر «لقد منّا» در آیات قبل است و بازگوکننده منت و نعمت جدیدی پس از یاد نعمت رهایی موسی (ع) از مشکلات دوران ولادت خویش است.

32 - موسی (ع) در پی رهایی از چنگ فرعونیان ، با سختی به مدین رسید و در آن جا چندین سال اقامت گزید .

و فتک فتوناً فلبثت فی أهل مدین

«فاء» در «فلبثت. ..» دلالت دارد که ورود موسی به مدین ، بعد از سختی کشیدن او در راه مصر و مدین بوده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 8 - 3،7،1

1 - برگرفته شدن موسی (ع) از آب نیل به وسیله نزدیکان فرعون

فالتقطه ءال فرعون

«إلتقاط» به معنای برگرفتن چیزی از زمین است و «آل» به کسان و نزدیکان شخص گفته می شود.

ص: 577

3- برگرفتن موسی (ع) از آب به وسیله فرعونیان ، اقدامی ناخواسته علیه خود آنان

فالتقطه ءال فرعون لیکون لهم عدوًّا و حزناً

7- کشتن پسران بنی اسرائیل از سوی و برگرفتن موسی (ع) از آب از سوی دیگر ، نمود خطاپیشگی و نابخردی فرعونیان

یذبح أبناءهم .. فالتقطه ءال فرعون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 9 - 1

1 - انتقال موسی (ع) پس از برگرفته شدن از آب ، به نزد فرعون و همسرش

فالتقطه ءال فرعون .. و قالت امرأت فرعون قرت عین لی و لک

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 11 - 8

8 - خواهر موسی ، شاهد برگرفته شدن برادرش از آب به وسیله کسان فرعون

فبصرت به عن جُنُب

برداشت یاد شده برپایه این احتمال است که «بصرت به..» به این معنا باشد که خواهر موسی، از دور دید که فرعونیان او را از آب گرفتند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 16 - 4

4- پذیرفته شدن تقاضای موسی (ع) از سوی خداوند و تعلق اراده او بر بخشودن خطای موسی (ع) و نجات وی از فرعونیان

قال ربّ . . . فاغفر لی فغفر له

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 25 - 9

9- اقدام شعیب به دلداری موسی (ع) رفع نگرانی و ترس از وی و اعلام نجات یافتنش از شر فرعونیان

قال لاتخف نجوت من القوم الظلمین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

15

- صافات - 37 - 115 - 1

1- موسی و هارون (علیهما السلام) و قوم شان ، به عنایت خداوند از اندوه بزرگ نجات یافتند .

و نَجّینهما و قومهما من الكرب العظیم

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- دخان - 44 - 24 - 3

3- اطمینان بخشی خداوند به موسی (ع) و بنی اسرائیل ، در به سلامت عبور کردن آنان از دریا و غرق شدن

ص: 578

و اترك البحر رهواً إنهم جند مغرقون

هر چند عبارت «واترك ..» معنای فرمان را در خود نهفته دارد؛ اما قرین شدن «رهواً» می نمایاند که خداوند با بیان این صفت، در صدد اطمینان بخشی و ایجاد آرامش در روح موسی (ع) و اطرافیان آن حضرت بود.

921- ندا به موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 11 - 3,4

3- موسی (ع) با نزدیک شدن به آتش، با ندایی مواجه شد که او را با نام صدا می زد .

فلما أتيتها نودی یموسی

4- ندای « یموسی » ناگهانی و بدون گذشت زمانی از لحظه رسیدن موسی (ع) به آتش، به او خطاب شد .

فلما أتيتها نودی یموسی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 10 - 3

3- ندا و فرمان الهی به موسی (ع) برای ارشاد فرعونیان

و إذ نادى ربك موسى أن ات القوم الظالمين

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- نمل - 27 - 8 - 1

1 - ندای خداوند به موسی (ع) در پی رسیدن وی به آتش طور

فلما جاءها نودی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- نمل - 27 - 9 - 1,2

1 - تأکید خداوند ، بر الهی بودن ندای برخاسته از دل آتش وادی طور

نودی أن بورک من فی النار . . . یموسی إله أنا الله

2 - موسی ، در شگفتی و حیرت از ندای برآمده از آتش وادی طور

نودی أن بورک من فی النار . . . یموسی إله أنا الله

تصریح خداوند به «إله أنا الله» می تواند از آن جهت باشد که موسی با شنیدن ندا از درون آتش، در شگفتی فرورفت و حیران ماند؛ به گونه ای که سخت نیازمند راهنمایی روشن و صریح بود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- قصص - 28 - 30 - 3

3 - آمدن ندای الهی به موسی (ع) از درختی واقع در جانب راست وادی طور ، هم زمان بانزدیک شدن وی به

فلما أتيتها نودی من شطی الواد . . . من الشجرة

«شاطئ» به معنای «جانب» است و «الایمن» - مقابل «الایسر» (چپ) - صفت برای شاطئ» می باشد. بنابراین «شاطئ الواد الایمن»؛ یعنی، طرف راست وادی.

922- نرمی سخن موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 44 - 1

1 - موسی و هارون (ع) ، موظف به نرمش در گفتار و پرهیز از درشتگویی در گفت وگو با فرعون

فقولا له قولاً لیبناً

«لین» نقطه مقابل خشن بودن است (مفردات راغب) و «لین» صفت مشبیه است؛ یعنی، نرم و لطیف.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 48 - 3

3 - انذار فرعون از عذاب ، با لحنی ملایم و پس از تبشیر وی ، از وظایف موسی و هارون بود .

والسلم علی من . . . العذاب علی من کذب

ظاهر کلام آن است که انذار فرعون پس از تبشیر او صورت گرفته باشد. به کار گرفتن صیغه های غایب در انذار، و نیز تصریح به وحی بودن آن همراه با تأکید، جملگی گواه نرمی گفتار موسی و هارون در سخن گفتن با فرعون است.

923- نزول تورات بر موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 43 - 7

7 - اعطای تورات به موسی (ع) از سوی خدا، با هدف بیدار کردن انسان ها و رهانیدن ایشان از غفلت

و لقد آتینا موسی الکتب . . . لعلهم یتذکرون

924- نزول صندوق موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 39 - 22

22 - « عن أبي جعفر (ع) قال : أنزل الله على موسى التابوت ونوديت أمه ضعيه في التابوت فاقدفيه في اليمّ وهو البحر ;

از امام باقر(ع) روایت شده که فرمود: خداوند تابوت را بر موسی(ع) نازل کرد و به مادر وی ندا داده شد که او را

ص: 580

در تابوت قرار ده، پس آن را به دریا بیفکن».

925- نزول کتاب آسمانی بر موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

14

- سجده - 32 - 23 - 4,5

4 - قطعی بودن نزول کتاب آسمانی بر موسی (ع) جایی برای تردید در نزول وحی بر پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) باقی نمی گذارد .

و لقد آتینا موسی الکتب فلا تکن فی مریه من لقائه

برداشت بالا، با توجه به دو نکته زیر است: 1- انتخاب موسی (ع) از میان پیامبران پیشین، برای استدلال به آن، جهت حقانیت پیامبر بعدی، احتمال دارد به خاطر مقبول بودن ایشان نزد همه پیروان ادیان آسمانی باشد. 2- مرجع ضمیر در «لقائه» احتمال دارد به قرآن برگردد که از محتوای کلام و آیه سه استفاده می شود و «فاء» در «فلا تکن» تفریعی است.

5- نزول کتابی آسمانی بر موسی (ع)، دلیلی بر حقانیت و تحقق لقاء الله است .

فذوقوا بما نسیتم لقاء یومکم هذا. .. و لقد آتینا موسی الکتب فلا تکن فی مریه من

احتمال دارد - به قرینه سیاق - مراد از «لقاء»، روز قیامت و معاد باشد و مرجع ضمیر در «لقائه» واژه «بعث» باشد که مستفاد از آیه های ده و چهارده است. بنابراین، معنا چنین می شود: «تو در لقای ربّ - که قرآن درباره آن سخن گفته - تردیدی به خود راه نده! چرا که قرآن - حاوی مسأله لقای ربّ - نازل شده از ناحیه کسی است که تورات را به موسی (ع) داده است.

926- نژاد موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 92 - 1

1 - موسی (ع) پیامبری از نژاد اسرائیل و مبعوث شده برای بنی اسرائیل

قالوا نؤمن بما أنزل علينا . . . و لقد جاءكم موسى بالبينت

927- نسب موسى (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- مریم - 19 - 58 - 5

5- برخی از پیامبران یاد شده در سوره مریم (زکریا، یحیی، عیسی، موسی و هارون (ع)) از نسل اسرائیل (یعقوب) بودند .

من النبیین . . . من ذرّیه ابرهیم و اسرائیل

ص: 581

928- نشانه های حقانیت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 133 - 6, 3

3- هر یک از عذاب های نازل شده بر فرعونیان به تنهایی آیت و نشانی بر حقانیت رسالت موسی بود .

فأرسلنا عليهم . . . آیت مفصلت

جمع آوردن کلمه «آیت» دلالت دارد که هر کدام از عذابهای ذکر شده به تنهایی آیت و نشان حقانیت موسی بوده است.

6- فرعونیان علی رغم مشاهده آیاتی متعدد بر حقانیت رسالت موسی ، از پذیرش آن سرباز زدند .

فأرسلنا عليهم . . . فاستكبروا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- زخرف - 43 - 47 - 4

4- « معجزه » نشانه ای الهی بر حقانیت رسالت و پیام توحیدی موسی (ع)

فلما جاءهم بآيتنا

در قرآن به جای واژه «معجزه»، «آیت و نشانه» به کار رفته است که بیانگر مطلب یاد شده است.

929- نصرت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

15

1 - خداوند ، ناصر و یاور موسی و هارون (علیهماالسلام) و قوم شان در مبارزه با فرعونیان

و نصرنهم

930- نظارت خواهر موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 11 - 7،8

7 - خواهر موسی ، از دور نظاره گر سرنوشت برادر خود بر روی آب نیل

فبصرت به عن جُنُب

«جُنُب» معادل دور است؛ یعنی، او موسی را از دور زیر نظر گرفت.

8 - خواهر موسی ، شاهد برگرفته شدن برادرش از آب به وسیله کسان فرعون

فبصرت به عن جُنُب

برداشت یاد شده برپایه این احتمال است که «بصرت به..» به این معنا باشد که خواهر موسی، از دور دید که فرعونیان او را از آب گرفتند.

ص: 582

931- نعلین موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 12 - 4

4 - خداوند به موسی (ع) فرمان داد ، به پاس احترام محضر پروردگار خود ، نعلین از پای درآورد و با پای برهنه در وادی مقدس گام نهاد .

فاخلع نعلیک إنک بالواد المقدس طوی

932- نعمتهای موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 144 - 12

12 - سخن گفتن خدا با موسی (ع) و گزینش وی به پیامبری ، از نعمت های بزرگ خداوند به وی

اصطفیتک علی الناس برسلتی و بکلمی . . . و کن من الشکرین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- مریم - 19 - 58 - 1

1- زکریا ، یحیی ، مریم ، عیسی ، ابراهیم ، اسحاق ، یعقوب ، موسی ، هارون ، اسماعیل و ادیس (ع) برخوردار از نعمت ویژه خداوند

أولئک الذین أنعم الله علیهم

«وَأُولَئِكَ» اشاره به تمامی موارد ذکر شده در سوره مریم از آغاز تا این آیه است و روشن است که مراد از نعمت در جمله «أَنْعَمَ اللَّهُ . . .»

نعمت های معمولی و متعارف نیست، چرا که افراد دیگر نیز از این گونه نعمت ها برخوردارند. پس نعمتی که با لسان امتنان بر این گروه بیان گردیده، نعمتی ویژه است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 37 - 1,3,4

1 - برآورده شدن خواسته های موسی (ع) در وادی طوی ، نعمتی سنگین از جانب خداوند بر آن حضرت بود .

قد أُتیت سؤلک یموسی . . . و لقد منّنا علیک مرّه أُخری

«منّه» به معنای نعمت سنگین است (مفردات راغب).

3 - برخورداری موسی (ع) از نعمت بزرگ خداوند در گذشته ، مایه اطمینان او به اجابت حتمی خواسته هایش در وادی طوی بود .

و لقد منّنا علیک مرّه أُخری

تعبیر «لقد» نشانه سوگند است. خبر از گذشته همراه با تأکید، برای ایجاد اطمینان نسبت به وعده های مربوط به آینده (اُتیت سؤلک) است.

4 - نعمت عطا شده به موسی (ع) در کوه طور ، هم سان نعمت گران قدری بود که در گذشته موسی (ع) به

ص: 583

او عطا شده بود .

و لقد منّا عليك مرّه أُخرى

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 38 - 3

3- وحی و پیام خداوند به مادر موسی (ع) از نعمت های بزرگ او به موسی (ع) بود .

و لقد منّا .. إذ أوحینا إلی أمّک مایوحی

«إذ» ظرف است برای «منّا»؛ یعنی نعمت بزرگی که در آیه قبل یاد شد، در آن زمان بوده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 39 - 21

21- حفظ جان موسی (ع) در کودکی ، با طرح افکندن او به آب و القای محبتش در دل فرعونیان و نظارت بر تربیت و رشد او ، نعمت

هایی گران سنگ از جانب خداوند به آن حضرت

منّا عليك مرّه أُخرى .. أن اقدفیه ... و لتصنع علی عینی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 40 - 23, 29

23- رهایی موسی (ع) از عواقب و خیم قتل نفس ، نعمتی بزرگ از جانب خداوند بر آن حضرت بود .

و قتلت نفساً فنجینک من الغم

«قتلت» عطف بر «لقد منتاً» در آیات قبل است و بازگوکننده منت و نعمت جدیدی پس از یاد نعمت رهایی موسی (ع) از مشکلات دوران ولادت خویش است.

29 - آزمایش موسی (ع) و گرفتاری های سخت دوران زندگانی او، از نعمت های خداوند به آن حضرت بود .

و فتتک فتوناً

از آن جایی که این آیات در صدد برشمردن نعمت های خداوند به موسی (ع) است و در ضمن آن، گرفتاری آن حضرت به فتنه (آزمایش یا سختی) مطرح شده است، چنین برمی آید که این نوع سختی ها و آزمودن ها نیز از جمله نعمت های الهی است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 41 - 7

7 - اخلاص کامل موسی (ع) ، یکی از نعمت های خداوند به آن حضرت بود .

واصطنعتک لنفسی

این آیه ممکن است عطف به جملاتی از قبیل «قتلت نفساً» باشد که بیانگر منت ها و نعمت های خداوند بود است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 17 - 2

2 - توان جسمی موسی ، نعمتی عطا شده از سوی خداوند به وی

ص: 584

قال ربّ بما أنعمت عليّ

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

15

- صفات - 37 - 114 - 1

1 - موسی و هارون (علیهما السلام) ، برخوردار از احسان ها و نعمت های خداوند

و لقد منّا علی موسی و هرون

«مَنْ» به معنای «أَحْسَنَ» (احسان کرد) و «أَنعم» (نعمت داد) است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

15

- صفات - 37 - 115 - 4

4 - نجات موسی و هارون (علیهما السلام) و قوم شان از شر حکومت فرعونیان ، از احسان ها و نعمت های بزرگ الهی به آنان

و لقد منّا علی موسی و هرون . و نجّینهما و قومهما من الکرب العظیم

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

15

- صفات - 37 - 116 - 3

3 - نصرت خداوند به موسی و هارون (علیهما السلام) و قوم شان و نیز پیروزی آنان بر فرعونیان در سایه این یاری ، از نعمت های بزرگ الهی بر ایشان بود .

و لقد منّا علی موسی و هرون . و نجّینهما... و نصرنهم فکانوا هم الغلبین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

15

- صفات - 37 - 117 - 4

4- اعطای کتاب (تورات) به موسی و هارون (علیهما السلام)، از نعمت های بزرگ الهی به ایشان

و لقد منّا علی موسی و هرون . . . وءاتینهما الکتب المستیین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

15

- صفات - 37 - 118 - 2

2- هدایت به صراط مستقیم، از نعمت های بزرگ خداوند به موسی و هارون (علیهما السلام)

و لقد منّا علی موسی و هرون . . . وهدینهما الصراط المستقیم

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

15

- صفات - 37 - 119 - 2

2- باقی ماندن نام و آوازه موسی و هارون (علیهما السلام) در میان آیندگان، از نعمت ها و الطاف الهی به ایشان

و ترکنا علیهما فی آخرین

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که آیه شریفه، در مقام برشمردن نعمت های خداوند بر موسی و هارون (علیهما السلام) و امتنان بر ایشان است.

ص: 585

تفرین موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

4

- مائده - 5 - 25 - 9،12

9 - تفرین موسی (ع) بر قوم خویش با درخواست محروم شدن آنان از فیض وجود او و برادرش هارون

فأفرق بیننا و بین القوم الفسقین

12 - تمرد و گناه بنی اسرائیل ، موجب تفرین موسی (ع) بر آنان

فأفرق بیننا و بین القوم الفسقین

933- نفوذ کلام موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 145 - 11

11 - موسی (ع) در میان قومش از نفوذی فراوان برخوردار بود .

و أمر قومک یاخذوا

فعل «یاخذوا» چون در جواب امر واقع شده، به «إن» شرطیه مقدر مجزوم شده است. تقدیر جمله چنین است: «و أمر قومک إن تامرهم یاخذوا...» یعنی قومت را به فراگیری الواح فرمان ده که اگر فرمان دادی انجام خواهند داد. این معنا که «اگر فرمان دادی انجام خواهند داد»، نشان از نفوذ فراوان موسی دارد.

934- نقش خواهر موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- طه - 20 - 40 - 12

12 - خواهر موسی ، تلاش و نقشی مؤثر در بازگرداندن او به مادرش داشت .

إذ تمشی أختک .. فرجعنک إلی أمک

یادکردن از خواهر موسی(ع) و تلاش او، نشان از نقش مؤثر و کارساز او در بازگرداندن وی به مادر دارد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 11 - 5,6

5 - حضور خواهر موسی در کنار مادر ، هنگام افکندن موسی در رود نیل

وقالت لأخته قصیه

6 - خواهر موسی ، مورد اعتماد مادر و شریک او در مسائل با اهمیت

وقالت لأخته قصیه

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 586

- قصص - 28 - 12 - 7، 5

5- در ماندگی خاندان فرعون از یافتن دایه ای مناسب و مورد پذیرش موسی (ع) و اقدام خواهر وی برای بهره گیری از آن فرصت

حَرَمْنَا عَلَيْهِ الْمَرَاضِعَ مِنْ قَبْلِ فَقَالَتْ هَلْ أَدُلُّكُمْ

7- اقدام به موقع خواهر موسی ، برای بازگرداندن وی به آغوش مادر

و حَرَمْنَا عَلَيْهِ الْمَرَاضِعَ . . . قَالَتْ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ أَهْلِ بَيْتِ يَكْفُلُونَهُ

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 13 - 1

1- به ثمر رسیدن تلاش خواهر موسی ، در بازگرداندن برادر خویش به آغوش مادر

قَالَتْ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ أَهْلِ بَيْتِ . . . فَرَدَدْنَاهُ إِلَىٰ أُمِّهِ

خواهر موسی با دنبال کردن برادر، ورود به کاخ فرعون و بالاخره استفاده از فرصت به دست آمده، توانست موسی را به مادرش بازگرداند.

935- نقش عصای موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 69 - 2

2- بلعیده شدن سحر ساحران فرعون و بطلان گردیدن ساخته های آنان با عصای موسی (ع) ، وعده خداوند به آن حضرت .

وَأَلْقَ مَا فِي يَمِينِكَ تَلْقَفَ مَا صَنَعُوا

فعل «تلقف» و نظایر آن (نزد برخی از اهل لغت) در موردی به کار می رود که چیزی گرفته شود و خورده یا بلعیده گردد (لسان العرب).

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 70 - 1

1 - عصای موسی با اعجاز او ، تمامی ابزار و آلات سحر جادوی ساحران فرعون (بند ها و عصا ها) را بلعید .

تلقف ما صنعوا .. فألقى السحرة

«فاء» در «فألقى» فصیحه و حاکی از جملاتی محذوفی است. مفاد آیه با تقدیرات آن چنین می شود: موسی (ع) عصای خود را انداخت و عصا آلات سحر را بلعید، آن گاه ساحران به سجده افتادند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 72 - 5

5 - تبدیل عصا به موجودی که ابزار سحر ساحران را بلعید و به حالت اولیه برگشت ، حاوی نشانه های متعددی بر رسالت موسی (ع)

ما جاءنا من البیت

ص: 587

از این که ساحران، از مشاهدات خود با تعبیر «بینات» (جمع «بینه») یاد کردند، به دست می آید که آنچه دیدند، معجزات متعددی در ضمن یک معجزه بود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 45 - 2,5

2- بلعیده شدن ابزار ساحران (ریسمان ها و عصا ها) به وسیله عصای موسی

فإذا هی تلقف ما یأفکون

5- عصای موسی با بلعیدن ابزار جادویی ساحران، صحنه ای شگفت و به دور از انتظار همگان به وجود آورد.

فإذا هی تلقف ما یأفکون

برداشت یاد شده از آن جا است که «إذا» برای مفاجات است و نشانگر آن است که جمله پس از آن، در یک حالت غیر منتظره واقع شده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 63 - 2,3,5,7

2- وحی الهی به موسی (ع) مبنی بر زدن عصای خویش به دریا

فأوحینا إلی موسی أن اضرب بعصاک البحر

3- شکافته شدن دریا با ضربت عصای موسی و باز شدن راه نجات برای بنی اسرائیل

أن اضرب بعصاک البحر فانفلق

«انفلاق» (مصدر «انفلق») به معنای شکافته شدن است.

5 - بنی اسرائیل و فرعونیان ، شاهد معجزه ای دیگر از موسی (ع) با شکافتن دریا

أَنْ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْبَحْرَ فَانْفَلِقْ

7 - شکافته شدن دریا با عصای موسی و تقسیم شدن آب های آن به دو دیوار ؛ چون دو کوه بزرگ

فانفلق فکان کلّ فرق کالطود العظیم

فعل «کان» در این جا به معنای «صار» است. «فرق» نیز معادل قطعه (پاره) و «طود» مرادف «جبل» (کوه) است. بنابراین «کان کلّ فرق...»؛ یعنی، هر پاره ای از آب دریا، مانند کوهی بزرگ شد.

936- نقش مادر موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 40 - 10،11

10 - فرعونیان ، موسی (ع) را به مادرش سپردند و او وی را به خانه خویش برد .

فرجعنک إلی أمک

بازگشت موسی نزد مادر، به این است که مادر، او را نزد خود برده باشد؛ نه این که برای پرستاری او به دربار رفته باشد.

11 - موسی (ع) ، در خردسالی تحت تکفل مادر خود بود .

علی من یکفله

ص: 588

2- تدبیر امور خانه و سرپرستی اعضای آن برعهده مادر موسی

وقالت لأخته قصیه

در این فراز از زندگی موسی، تنها مادر وی مطرح است و سخنی از پدر او به میان نیامده است. این یا بدان جهت است که پدر موسی در قید حیات نبوده و یا نقش چندانی در سرپرستی امور خانه نداشته است. این نقش را مادر موسی ایفا می کرده است.

3- تسلیم بودن اعضای خانواده در برابر دستورات مادر موسی

وقالت لأخته قصیه فبصرت به عن جُنُب

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که خواهر موسی، به محض شنیدن فرمان مادر (قصیه) بی درنگ به دنبال موسی روان شد.

5- حضور خواهر موسی در کنار مادر، هنگام افکندن موسی در رود نیل

وقالت لأخته قصیه

937- نقش معجزه موسی (ع)

4- جاذبه نیرومند معجزه موسی، توان هرگونه درنگ و مقاومت را از ساحران فرعون سلب کرد.

فألقى السحرة

فعل «ألقى» مجهول است و دلالت دارد که ساحران وادار به سجده شدند، به گونه ای که گویا عاملی آنها را بر سجده مجبور ساخته است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 35 - 2

2- نگرانی فرعون از تأثیر معجزات موسی در اطرافیان

یرید أن یخرجکم من أرضکم بسحره

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 46 - 2

2- به سجده در افتادن بی درنگ ساحران ، با مشاهده معجزه پیروز موسی

فَألقى السحرة سجدین

به کارگیری «فاء» تعقیب و فعل مجهول «ألقى» بیانگر آن است که ساحران با مشاهده آن منظره عجیب، اختیار از کف دادند و بلافاصله به سجده در افتادند.

ص: 589

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- نمل - 27 - 12 - 3

3- تجهیز موسی (ع) از سوی خدا به معجزه ای بیم آفرین و معجزه ای زیبا و پرجاذبه

و ألقى عصاك . . . ولى مدبراً . . . و أدخل يدك . . . بيضاء من غير سوء

938- نقش موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 81 - 4

4- موسی (ع)، شکست ساحران و ابطال سحر آنان را، به خدا مرتبط نموده و خود را صرفاً واسطه فعل او اعلام کرد .

قال موسی ما جنتم به السحر إن الله سیبطله إن الله لا یصلح عمل المفسدین. و یحق ال

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

9

- ابراهیم - 14 - 5 - 2

2- معجزات حضرت موسی (ع)، فعل خدا بود که توسط آن حضرت تحقق یافت .

و لقد أرسلنا موسی بأیتنا

برداشت فوق مبتنی بر این است که: مراد از «آیاتنا» معجزاتی باشد که توسط حضرت موسی (ع) انجام می گرفت.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 32 - 4

4- موسی (ع) در اعطای مقام نبوت به هارون (ع)، وساطت کرد.

و أشركه في أمري

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 63 - 8

8- فرعونیان در تبلیغات خود علیه موسی و هارون (ع)، آنان را درهم شکننده و نابود کننده راه و روش نمونه و برتر خویش معرفی کردند.

و يذهبا بطريقتكم المثلی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 71 - 9

9- فراگرفتن سحر از موسی (ع) و هم دستی با او در توطئه علیه فرعون، از اتهامات فرعون به ساحران مؤمن بود.

إِنَّه لَكَبِيرِكُم الَّذِي عَلَّمَكُم السَّحْر

ص: 590

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 87 - 6

6 - اقدام بنی اسرائیل در به همراه آوردن زینت آلات فرعونیان و مصادره آنها، بدون صدور دستوری از جانب موسی (ع) صورت گرفته بود.

و لَكِنَّا حَمَلْنَا أَوْزَارًا مِنْ زِينَةِ الْقَوْمِ

تعبیر «حَمَلْنَا» و کلمه «وزر»، حکایت از آن دارد که موسی (ع) در این زمینه دستوری صادر نکرده بوده، و بنی اسرائیل، خودسرانه این کار را انجام داده بودند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 62 - 5

5 - موسی (ع)، دارای مقامی ویژه در نزد خدا و واسطه وصول رحمت و هدایت الهی به بنی اسرائیل

إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِينِ

آمدن تعبیر «إِنَّ مَعِيَ رَبِّي» (پروردگار من با من است) به جای «إِنَّ مَعَنَا رَبَّنَا» (پروردگار ما با ما است) نشان دهنده برخوردار شدن شخص موسی (ع) از امداد خاصه الهی است؛ که در پرتو آن امداد، بنی اسرائیل نیز نجات می یافتند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 8 - 2

2 - موسی (ع) دشمن آینده خاندان فرعون و مایه حزن و اندوه آنان بود.

ليكون لهم عدوًا و حزنًا

جلد

- نام سوره - سوره - آيه - فيش

13

- قصص - 28 - 9 - 7،8

7 - تحريك شدن غريزه فرزندخواهي زن فرعون با ديدن قنډاق موسي

وقالت امرأت فرعون قرّت عين لي و لك

8 - از ديدگاه آسيه ، نگه داري موسي (ع) پرکننده خلأ بي فرزندی ، مایه روشني ديدگان و ارمغان آور سرور و شادمانی برای وی و فرعون بود .

وقالت ... قرّت عين لي و لك ... عسي أن ينفعنا أو نتّخذة ولدًا

جلد

- نام سوره - سوره - آيه - فيش

16

- غافر - 40 - 26 - 5،19

5 - موسي (ع) ، كانون اصلي خطر در نگاه فرعون

وقال فرعون ذروني أقتل موسي

تصميم بر قتل موسي (ع) ، پس از كشتار فرزندان پيروان او ، گويای مطلب ياد شده است .

19 - دخالت موسي (ع) ، در امور سياسي و اجتماعي عصر خویش

أقتل موسي ... إني أخاف ... أن يظهر في الأرض الفساد

ص: 591

متهم شدن موسی(ع) به فسادانگیزی گسترده در سراسر کشور مصر، نشان دهنده این حقیقت است که آن حضرت در امور مهم سیاسی و اجتماعی مردم عصر خویش دخالت می کرد.

939- نقش همسفر موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 62 - 6

6- همسفر موسی (ع) عهده دار حمل و تدارک غذا بود .

قال لفتیه ءاتنا غداءنا

940- نگرانی از پیروزی موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 35 - 5

5- بیم فرعون از ناگزیر شدن قبطیان به ترک سرزمین خویش با پیروزی موسی (ع)

یرید أن یخرجکم من أرضکم بسحره

941- نگرانی از تعالیم موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- زخرف - 43 - 51 - 4

4- بیم و نگرانی فرعون از گسترش و تأثیر پیام موسی (ع) در میان مردم مصر

و نادى فرعون . . . أفلا تبصرون

تبليغات فرعون، در جهت جلوگیری از نفوذ پیام موسی (ع)، نشانگر نگرانی فرعون از گسترش آن است.

942- نگرانی از نفوذ موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

18

- ذاریات - 51 - 39 - 3

3- نگرانی فرعون ، از نفوذ سخنان موسی (ع) در دل ارکان حکومت خویش

فتوئی برکنه

ص: 592

943- نگرانی خواهر موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 40 - 2,3

2- خواهر موسی ، از افکنده شدن برادر کوچکش به نیل مطلع و نگران بود و گام به گام به تعقیب جعبه حامل وی پرداخت .

إذ تمشی أختک فتقول

حرکت کردن خواهر موسی در پی او، نشانگر آن است که وی از جریان موسی(ع) و به آب افکنده شدن او و نیز اجمال حوادثی که در پیش است، مطلع بوده است.

3- خواهر موسی ، تا زمان نجات او از آب و مشاهده تلاش درباریان فرعون برای یافتن دایه ، به تعقیب وی ادامه داد .

إذ تمشی أختک فتقول هل أدلکم

ظاهر «هل أدلکم» آن است که خواهر موسی، تصاحب او را از سوی فرعونیان دیده و با رساندن خود به درباریان، پیشنهاد خود را بدون واسطه با مقامات دربار و کسانی که در طلب دایه بودند، مطرح کرده بود.

944- نگرانی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 129 - 5

5- موسی (ع) در عین امیدواری به هلاکت فرعون و حاکمیت یافتن بنی اسرائیل ، نگران عدم ایجاد شرایط آن از سوی قوم خویش بوده است .

عسی ربکم أن یهلک عدوکم و یتخلفکم فی الأرض

کلمه «عسی» حکایت از آن دارد که موسی(ع) یقین به هلاکت فرعون و حاکمیت یافتن قومش نداشته است و شاید دغدغه خاطر او بدان

جهت بود که وی اطمینان نداشت مردمش ش---رایطی را که برای پیروزی مطرح ساخته بود (استعینوا ب--اللّه ..) رعایت کنند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 142 - 19

19 - موسی (ع) نگران توطئه مفسدان بنی اسرائیل در غیاب خویش

و لا تتبع سیل المفسدین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 156 - 8,9

8 - موسی (ع) ، نگران شمول عذاب الهی بر همه قوم خویش *

و اکتب لنا فی هذه الدنيا حسنه و فی الاخره .. قال عذابی أصیب به من أشاء

به نظر می رسد تقاضای موسی(ع) با جمله «و اکتب لنا ..» و تعلیل آن با جمله «إنا هدنا إلیک»، ناشی از واقعه ای است که در آیه قبل

بیان شد و آن عبارت بود از هلاکت همه همراهان به سبب سفاهت گروهی از

ص: 593

ایشان. گویا موسی(ع) از آن واقعه چنین برداشت کرد که با گناه گروهی از بنی اسرائیل همه آنان در خطر نابودی خواهند بود و لذا نگران شد و از خدا چنین تقاضایی کرد.

9 - خداوند با بیان عدم تقدیر عذاب بر همگان و جریان آن بر اساس مشیت خویش ، موسی (ع) را از نگرانی شمول عذاب بر همه بنی اسرائیل رها ساخت .

قال عذابی أصیب به من أشاء ورحمتی وسعت کل شیء

جمله «عذابی أصیب به من أشاء» در مقابل «ورحمتی وسعت کل شیء»، بیانگر این است که خداوند خواهان عذاب همگان نخواهد شد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 40 - 22

22 - خداوند موسی (ع) را از اندوه و نگرانی بر ارتکاب قتل نفس ، نجات بخشید .

وقتلت نفساً فنجینک من الغم

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 45 - 5

5 - نگرانی موسی و هارون (ع) از ناکامی در ابلاغ پیام خداوند به فرعون

إننا نخاف أن یفرط علینا أو أن یطغی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 45 - 3,4

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 77 - 12

12 - موسی (ع)، از برخورد با نیروهای فرعون و بروز مشکلات دیگر در مسیر هجرت از مصر نگران بود.

أسر بعبادی .. لاتخف درگا و لاتخشی

«درک» به معنای ملحق شدن و رسیدن و نیز به معنای پی آمد است (قاموس). نفی هرگونه پی گیری و پی آمد و نیز اطمینان بخشیدن به موسی(ع) در مورد امنیت مسیر هجرت، نشان از وجود زمینه تعقیب شدن و نیز نگرانی های دیگر در این مسیر دارد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 12 - 1,2

1 - موسی (ع) نگران مواجه شدن با تکذیب فرعونیان

قال ربّ إني أخاف أن يكذبون

2 - اقدام موسی (ع) مبنی بر بیان ترس و نگرانی خویش به خداوند.

قال ربّ إني أخاف

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 594

- قصص - 28 - 21 - 2

2- موسی (ع) نگران پیش آمدن حادثه ای ناگوار برای خویش، به هنگام خروج از شهر مصر بود.

فخرج منها خائفاً يترقب

«تَرَقَّب» (مصدر «يترقب») به معنای انتظار است. در این جا مفعول «يترقب» حذف شده است؛ یعنی، «يبتظر وقوع المكروه به».

945- نماز موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 87 - 13

13 - از امام کاظم (ع) روایت شده است: «لما خافت بنو اسرائيل جابرتها أوحى الله إلى موسى و هارون (ع): « أن تبوءا لقومكما بمصر بيوتاً و اجعلوا بيوتكم قبله » قال : امرؤا أن يصلوا في بيوتهم ;

هنگامی که بنی اسرائیل از حکام ستمگر زمان خود بیمناک شدند، خداوند به موسی و هارون (ع) وحی فرستاد که برای قوم خود در مصر خانه هایی مهیا سازید و خانه هایتان را قبله قرار دهید. امام فرمود: آنان مأمور شدند که در خانه هایشان نماز بخوانند».

946- نواهی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

9

- ابراهیم - 14 - 8 - 4

4- موسی (ع)، بنی اسرائیل را از کفران نعمت های الهی برحذر داشت .

و إذ قال موسى لقومه اذكروا نعمه الله عليكم .. . وقال موسى إن تكفروا أنتم و من ف

947- نوجوانی موسی (ع)

1 - سپری شدن دوران کودکی و نوجوانی موسی (ع) و رسیدن او به مرحله جوانی ، بی هیچ حادثه درخور بیان

فرددنه إلى أمه . . . ولما بلغ أشده و استوی

تعبیر «بلغ أشده» کنایه از رسیدن شخص به دوره جوانی است؛ زیرا نوعاً بلوغ فکری انسان هم زمان با رسیدن وی به مرحله جوانی است. بنابراین پرداختن قرآن به حوادث روزگار جوانی موسی (ع) و بعد از آن و مسکوت گذاشتن دوران پیش از جوانی (کودکی و نوجوانی)، نشانگر آن است که کودکی و نوجوانی او در کمال آرامش سپری شده بود و در این مدت حادثه ای درخور بیان برای وی روی نداده بود.

ص: 595

948- نهضت پیروان موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 127 - 8

8- آمادگی موسی (ع) و قومش برای شورش علیه نظام فرعونى و به انزوا کشاندن فرعون و خدایان او ، دلیل اشرف دربار برای ضرورت مجازات و سرکوبی آنان

أتذر موسی و قومه لیفسدوا فی الأرض و یذکر وءالہتک

949- نهضت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 127 - 8

8- آمادگی موسی (ع) و قومش برای شورش علیه نظام فرعونى و به انزوا کشاندن فرعون و خدایان او ، دلیل اشرف دربار برای ضرورت مجازات و سرکوبی آنان

أتذر موسی و قومه لیفسدوا فی الأرض و یذکر وءالہتک

950- نیازهای خانواده موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- نمل - 27 - 7 - 6

6- قرار گرفتن خانواده موسی در شرایط نیاز به دلگرمی و امید

إذ قال موسى لأهله . . . سنأتيكم منها بخبر... تصطلون

از تعبیر «إني آنست ناراً» و «سأتيكم» - که جمله اول به صورت مؤکد به «إنّ» و جمله دوم به صورت مؤکد با حرف تنفیس آمده است - استفاده می شود که خانواده موسی در شرایط اضطراب آور و دلهره آمیزی قرار داشتند که موسی می بایست به آنان دلگرمی می داد و امید می بخشید.

951- نیازهای مردم دوران موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 43 - 3

3- نیاز مردم عصر موسی به تعالیم آسمانی جدید

و لقد آتينا موسى الكتب من بعد ما أهلكنا القرون الأولى

ص: 596

952- نیازهای معنوی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 66 - 3

3- موسی (ع) به « علم لدنی » حضرت خضر احساس نیاز می کرد .

هل أتبعك على أن تعلمن مما علمت رشداً

953- نیازهای موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 29 - 1

1 - موسی (ع) برای انجام رسالت الهی خویش در ارشاد و هدایت فرعون ، به داشتن وزیر و معاون احساس نیاز می کرد .

واجعل لي وزيراً

«وزیر» به کسی گفته می شود که کارهای سنگین و مسؤولیت های فرمانده خود را به عهده گیرد (مفردات راغب).

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

12

- فرقان - 25 - 35 - 4

4 - موسی (ع) در انجام رسالت الهی اش ، درگیر با دشواری های بسیار و توانفرسا و نیازمند به یار و یاورى همچون هارون بود .

وجعلنا معه أخاه هرون وزيراً

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

5

- انعام - 6 - 84 - 6,7

6- داوود، سلیمان، ایوب، یوسف(ع)، موسی و هارون(ع)، فرزندان از نسل ابراهیم و هدایت یافته از جانب خداوند هستند.

و من ذریته داود و سلیمان و ایوب و یوسف و موسی و هرون

سیاق آیات پیشین، که درباره حضرت ابراهیم(ع) بود، این احتمال را پدید می آورد که ضمیر در «ذریته» به «ابراهیم» برگردد. در این صورت برخی اسامی که در آیات بعد آمده است (همچون الیاس و لوط) از باب تغلیب در شمار ذریه آن حضرت ذکر شده اند.

7- داوود، سلیمان، ایوب، یوسف، موسی و هارون، فرزندان از نسل نوح(ع) و هدایت یافته از جانب خداوند بودند.

نوحا . . . و من ذریته داود و سلیمان و ایوب و یوسف و موسی و هرون

با توجه به دو نکته می توان گفت «نوحا» مرجع ضمیر در «ذریته» است: «نوحا» نزدیکترین کلمه ای است که می تواند مرجع ضمیر باشد. در میان کسانی که به عنوان ذریه از آنان یاد شده، افرادی هستند که از ذریه

ص: 597

955- وحی به مادر موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 38 - 1,3,4

1 - مادر موسی (ع) ، دریافت کننده وحی و پیام از جانب خداوند

إذ أوحينا إلى أمك

«وحی» در آیه ممکن است به معنای سخن گفتن خداوند با مادر موسی(ع) باشد و ممکن است از آن الهام شده باشد؛ برخی از وعده های خداوند به مادر موسی(ع) که در سوره قصص آمده است، با معنای اول سازگارتر است.

3 - وحی و پیام خداوند به مادر موسی (ع) از نعمت های بزرگ او به موسی (ع) بود .

ولقد مننّا .. إذ أوحينا إلى أمك مایوحی

«إذ» ظرف است برای «مننّا»؛ یعنی نعمت بزرگی که در آیه قبل یاد شد، در آن زمان بوده است.

4 - دسترسی مادر موسی (ع) به اطلاعات القا شده به او، جز از طریق وحی الهی ممکن نبود .

مایوحی

مراد از «مایوحی» (آنچه وحی می شود) اموری است که قاعدتاً وحی می شود و انسان، خود به آن نمی رسد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 39 - 10,22

10 - خداوند در وحی به مادر موسی ، فردی را که دشمن خدا و دشمن کودک او بود ، عامل نجات آن کودک و تحت تکفل گیرنده او

معرفی کرد .

يأخذهُ عدوُّ لِي وعدوُّ له

22 - « عن أبي جعفر (ع) قال : أنزل الله على موسى التابوت ونوديت أمه ضعيه في التابوت فاخذفيه في اليمّ وهو البحر ;

از امام باقر(ع) روایت شده که فرمود: خداوند تابوت را بر موسی(ع) نازل کرد و به مادر وی ندا داده شد که او را در تابوت قرار ده، پس آن را به دریا بیفکن».

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 7 - 3

3 - رهنمود الهی به مادر موسی در رابطه با فرزندش از طریق وحی

و أوحينا إلى أم موسى أن أرضعيه . . . فألقيه في اليمّ

956- وحی به موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 598

- انعام - 6 - 91 - 21

21 - خداوند نازل کننده کتاب تورات بر موسی (ع)

قل من أنزل الكتب الذي جاء به موسى .. قل الله

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 117 - 2

2 - خداوند ، فرمانش را (افکندن عصا) از طریق وحی به موسی ابلاغ کرد .

و أوحينا إلى موسى أن ألق عصاك

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 160 - 11

11 - فرمان خدا به موسی (زدن عصا بر سنگ برای تهیه آب) فرمانی اعلام شده به او از طریق وحی

و أوحينا إلى موسى .. أن اضرب بعصاك الحجر

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 87 - 1،3،14

1 - خداوند ، از طریق وحی به موسی و هارون (ع) فرمان داد تا در شهر مصر (مرکز حکومت فرعون) به تهیه مسکن برای قوم خود اقدام

کنند .

و أوحينا إلى موسى وأخيه أن تبوءا لقومكما بمصر بيوتاً

برداشت فوق مبتنی بر این است که اولاً «مصر» به معنای شهر مصر باشد ; چنان که به همین معنا در مفردات و لسان تصریح شده است. ثانیاً: جار و مجرور (بمصر) متعلق به «تبوءاً» باشد نه حال برای «قومکما».

3- برادر موسی (هارون) شریک او در دریافت وحی و یاور او در امر رسالت بود .

و أوحينا إلى موسى وأخيه أن تبوءا لقومكما بمصر بيوتاً

14- « عن محمد بن مسلم عن ابي جعفر (ع) قال : قلت : كان هارون أخا موسى لأبيه وأمه ؟ قال : نعم . . . قلت : و كان الوحي ينزل عليهما جميعاً ؟ قال : الوحي ينزل على موسى و موسى يوحيه الى هارون ؟

محمد بن مسلم گوید به امام باقر (ع) گفتم: آیا هارون برادر پدری و مادری موسی (ع) بود؟ حضرت فرمود: آری . . . گفتم: آیا وحی بر هر دوی آنان نازل می شد. حضرت فرمود: وحی بر موسی (ع) نازل می شد و موسی (ع) وحی را به هارون منتقل می کرد».

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- مریم - 19 - 52 - 1

1- خداوند از سمت راست کوه طور، موسی (ع) را مورد خطاب قرار داد و با او سخن گفت .

و ندینه من جانب الطور الأيمن

«ایمن» یا از «یمن» به معنای خیر و برکت داشتن گرفته شده و یا از «یمنین» که به معنای «سمت راست» است. در این برداشت معنای دوم مورد نظر است. در این صورت «الایمن» وصف کلمه «جانب» خواهد بود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 599

- طه - 20 - 13 - 5

5- سخن خداوند با موسی (ع) در وادی طوی (پای کوه طور)، به صورت وحی بوده است.

فاستمع لما یوحی

جمله «إِنِّي أَنَا اللَّهُ» (در آیه بعد) بدل برای «ما یوحی» است. بنابراین آنچه در پایین کوه طور با موسی (ع) گفته شده بود، وحی بوده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 14 - 10، 1

1- یگانگی خداوند و حقیقت نداشتن هیچ معبودی جز او، سرلوحه وحی الهی به موسی (ع) در وادی طوی بود.

إِنِّي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا

10- فرمان مداومت بر نماز و برپاداشتن آن، از نخستین برنامه های عملی ابلاغ شده به موسی (ع) در وادی طوی بود.

أقم الصلوه

«اقامه نماز» (برپاداشتن آن) به مداومت بر آن است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 16 - 1

1- خداوند در وادی طوی، خطر منکران قیامت را در بازداشتن موسی (ع) از توجه به قیامت، به او گوشزد کرد و او را از فریب کاری آنان برحذر داشت.

فاعبدنی . . . فلا یصدنک عنها من لایؤمن بها

ضمیرهای «عنها» و «بها» به «الساعه» (در آیه قبل) برمی گردد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 46 - 9

9 - موسی و هارون (ع) ، با خطابی مشترک از سوی خداوند ، وحی الهی را دریافت کردند .

قال لا تخافا إني معكما

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 48 - 1

1 - هارون نیز مانند موسی (ع) ، دریافت کننده وحی الهی بود .

إِنَّا قَدْ أُوحِيَ إِلَيْنَا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 68 - 1

1 - دل قوی داشتن و نگران نبودن از پی آمد های سحر ساحران فرعون ، مفاد وحی خداوند به موسی (ع) در میدان مقابله با ساحران

ص: 600

فأوجس .. قلنا لاتخف

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 77 - 3,4

3- مسیر هجرت بنی اسرائیل از مصر ، از طریق وحی به موسی (ع) مشخص شده بود .

ولقد أوحینا إلی موسی .. فاضرب لهم طریقاً فی البحر

فرمان به کوچ دادن شبانه بنی اسرائیل و بیان برخورد آنان در مسیر خود با دریا، دال بر این است که مسیر حرکت نیز از طریق وحی مشخص شده بود.

4- وحی الهی ، راهنمای موسی (ع) در مراحل دشوار و تنگنا های مسیر رسالت .

ولقد أوحینا إلی موسی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 85 - 2

2- موسی (ع) در میقات و از طریق وحی ، بر امتحان شدن بنی اسرائیل در غیاب او و گمراه شدن آنان آگاهی یافت .

وعجلت إلیک .. فإینا قد فتنا قومک من بعدک

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 52 - 1,3,6

1 - وحی خداوند به موسی (ع) در خارج ساختن شبانه بنی اسرائیل از سرزمین مصر

و أوحینا إلی موسی أن أسر بعبادی

3 - تصمیم گیری و حرکت موسی (ع) ، در مقاطع مختلف بر اساس برنامه وحی

و أوحینا إلی موسی أن أسر بعبادی

6 - خبردادن خداوند به موسی (ع) مبنی بر تعقیب بنی اسرائیل از سوی فرعونیان در صورت خروج از مصر

أسر بعبادی إنکم متبعون

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 63 - 2

2 - وحی الهی به موسی (ع) مبنی بر زدن عصای خویش به دریا

فأوحینا إلی موسی أن اضرب بعصاک البحر

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 31 - 1

1 - فرمان الهی به موسی ، در وادی طور مبنی بر افکندن عصای خویش

و أن ألق عصاک

«إلقاء» (مصدر «ألق») به معنای انداختن است.

ص: 601

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

20

- نازعات - 79 - 16 - 2

2- وحی به موسی (ع) ، جلوه ربوبیت خداوند بر او و از عوامل رشد و تربیت آن حضرت برای انجام رسالت خویش بود .

إذ نادیه ربّه

957- ورود موسی (ع) به مصر

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 15 - 1

1- ورود موسی (ع) به شهر مصر ، در ساعت استراحت و غفلت و بی خبری مردم

و دخل المدینه علی حین غفله من أهلها

«غفلت» به معنای بی خبری و مراد از «علی حین غفله من أهلها» (ساعت بی خبری مردم شهر) زمانی است که مردم دست از کسب و

کار می کشند و به خانه هایشان برمی گردند و از آنچه در شهر می گذرد بی خبر می مانند.

958- وزیر موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 29 - 1,2

1- موسی (ع) برای انجام رسالت الهی خویش در ارشاد و هدایت فرعون ، به داشتن وزیر و معاون احساس نیاز می کرد .

واجعل لی وزیراً

«وزیر» به کسی گفته می شود که کارهای سنگین و مسؤولیت های فرمانده خود را به عهده گیرد (مفردات راغب).

2- موسی (ع) از خداوند، خواهان تعیین وزیر و معاونی از خاندانش شد.

واجعل لی وزیراً من أهلی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 30 - 2

2- هارون (ع)، نامزد مقام وزارت و معاونت از جانب موسی (ع)

واجعل لی وزیراً من أهلی . هرون أخی

کلمه «هارون» بدل برای «وزیراً» و کلمه «أخی» عطف بیان برای «هارون» است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

12

- فرقان - 25 - 35 - 5

ص: 602

5- رسالت و مسؤولیت اصلی هدایت و رهبری جامعه بر دوش حضرت موسی (ع) بود و هارون تنها نقش معاونت و مشاورت او را بر عهده داشت .

و لقد آتینا موسی الکتب و جعلنا معه أخاه هرون وزیراً

برداشت فوق، به خاطر این نکته است که دریافت کننده کتاب و شریعت، حضرت موسی(ع) بود و برادرش هارون، تنها به عنوان معاون و مشاور او معرفی گردیده بود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

12

- فرقان - 25 - 36 - 2

2- هارون ، شریک و همتای موسی (ع) در امر رسالت و تبلیغ فرعون و قوم او

و لقد آتینا موسی الکتب .. أخاه هرون وزیراً. فقلنا اذهبوا إلى القوم الذین کذبوا

959- وسایل حمل و نقل در دوران موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 79 - 3

3- کشتی و حمل و نقل دریایی ، در زمان حضرت موسی (ع) از منابع درامد بود .

فكانت لمسکین يعملون فی البحر

960- وسعت رسالت موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

20

- نازعات - 79 - 17 - 7

7- رسالت موسی (ع)، فراتر از هدایت و رهبری بنی اسرائیل بود.

اذهب إلی فرعون إله طغی

961- وضوح برهان موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

12

- مؤمنون - 23 - 45 - 9

9- موسی (ع)، در راستای اثبات توحید ربوبی و ابطال شرک، منطقی قوی و کوبنده و برهانی روشن و غیر قابل تردید داشت.

ثم أرسلنا موسی . . . و سلطن مبین

کلمه «سلطان» به معنای قهر و غلبه است. حجت و برهان را نیز بدان اعتبار که صاحب آن، بر قلوب مخاطبان هجوم می برد و آنها را فتح می کند، سلطان گفته می شود.

ص: 603

962- وضوح دلایل نبوت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 72 - 2

2- ساحران مؤمن ، برتری دادن فرعون بر خداوند و بهادادن به تهدیدات او در برابر دلایل روشن موسی (ع) را ، به کلی منتفی دانسته و ثبات و استحکام ایمان خود را نشان دادند .

قالوا لن نؤثرک علی ما جاءنا من البینت والذی فطرنا

963- وضوح معجزه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 77 - 4

4- حضرت موسی (ع) ، سحر بودن کار خود را نفی کرده ، معجزه بودن آن را امری بدیهی ، روشن و غیر قابل تردید خواند .

أتقولون للحق لما جاءکم أسحر هذا

با توجه به استفهام انکاری و اسم اشاره و جمله قبل ، معنای جمله (أسحر هذا) چنین است که: این عمل سحر نیست و مایه تعجب است اگر کسی حق و معجزه بودن آن را انکار کند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- نمل - 27 - 13 - 2

2- سحر خوانده شدن معجزات الهی موسی ، از سوی فرعونیان علی رغم وضوح و روشنی آن

فلما جاءتهم آياتنا مبصرة قالوا هذا سحر مبين

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 36 - 3

3 - معجزات ارائه شده از سوی موسی (ع)، دلایلی روشن و غیر قابل انکار بر رسالت الهی وی

فلما جاءهم موسی بآیتنا بینت

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

18

- ذاریات - 51 - 38 - 10

10 - وضوح و روشنی، از ویژگی های بارز دلایل و معجزات موسی (ع)

أرسلته... بسلطن مبین

تنها وصفی که خداوند در این آیه برای دلایل موسی (ع) آورده است، «مبین» می باشد.

ص: 604

964- وعده بازگشت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 7 - 10

10 - اطمینان بخشی خداوند به مادر موسی و وعده قطعی به بازگرداندن فرزندش به آغوش وی

إِنَّا رَادُّوهُ إِلَيْكَ

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 13 - 9

9 - وعده خدا به مادر موسی ، مبنی بر بازگرداندن فرزندش به آغوش وی

و لتعلم أنّ وعد الله حقّ

این آیه اشاره به وعده ای دارد که خداوند قبلاً به مادر موسی داده بود: «ما اورا قطعاً به تو باز خواهیم گرداند»، (إِنَّا رَادُّوهُ إِلَيْكَ).

965- وعده برگزیدگی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 7 - 11

11 - برگزیدن موسی (ع) برای مقام رسالت ، وعده الهی به مادرش جهت آرام بخشیدن خاطر وی

و لاتخافی و لاتحزنی . . . و جاعلوه من المرسلین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 7 - 10، 11

10 - اطمینان بخشی خداوند به مادر موسی و وعده قطعی به بازگرداندن فرزندش به آغوش وی

إِنَّا رَادُّوهُ إِلَيْكَ

11 - برگزیدن موسی (ع) برای مقام رسالت، وعده الهی به مادرش جهت آرام بخشیدن خاطر وی

و لاتخافی و لاتحزنی . . . و جاعلوه من المرسلین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 13 - 9

9 - وعده خدا به مادر موسی، مبنی بر بازگرداندن فرزندش به آغوش وی

و لتعلم أنّ وعد الله حقّ

این آیه اشاره به وعده ای دارد که خداوند قبلاً به مادر موسی داده بود: «ما اورا قطعاً به تو باز خواهیم گرداند»، (إِنَّا رَادُّوهُ إِلَيْكَ).

ص: 605

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 70 - 5

5- خضر (ع) به موسی (ع) وعده داد که در نهایت، بخشی از اسرار کار خود را برای او تبیین خواهد کرد.

أُحْدِثُ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا

«من» در «منه» برای تبعیض است و گویای این که خضر، تنها، به بیان گوشه ای از ویژگی های کردار خویش وعده داد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 42 - 6

6- اعطای معجزاتی در کنار معجزه عصا و یدبیطنا به موسی (ع)، وعده خداوند به او در کوه طور*

ب-آیتی

جمع آوردن «آیات» با آن که تا آن زمان، تنها دو معجزه به موسی (ع) عطا شده بود، می تواند وعده ضمنی خداوند به عطای معجزاتی دیگر به موسی (ع) باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 69 - 2

2- بلعیده شدن سحر ساحران فرعون و بطلان گردیدن ساخته های آنان با عصای موسی (ع)، وعده خداوند به آن حضرت.

و ألقى ما في يمينك تلقف ما صنعوا

فعل «تلقف» و نظایر آن (نزد برخی از اهل لغت) در موردی به کار می رود که چیزی گرفته شود و خورده یا بلعیده گردد (لسان العرب).

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- زخرف - 43 - 49 - 10، 12

10 - وعده خداوند به موسی (ع)، درباره رفع عذاب فرعونیان، در صورت روی آوردن آنان به حق

ادع لنا ربك بما عهد عندك إتنا لمهتدون

به قرینه ذیل این آیه و آیه بعد، به دست می آید که مراد از «ما عهد عندک»، وعده خداوند به رفع عذاب از فرعونیان در صورت پذیرش هدایت است.

12 - فرعونیان پس از گرفتاری به عذاب الهی به موسی (ع) وعده دادند که در صورت رفع عذاب، ایمان خواهند آورد.

وقالوا يأتیه السحر ادع لنا ربك بما عهد عندك إتنا لمهتدون

ص: 606

968- وعده پیروزی به موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 70 - 16

16 - وعده خداوند به موسی (ع) در مورد برتری و غلبه او در میدان مبارزه با ساحران ، به بهترین شکل تحقق یافت .

إِنَّكَ أَنْتَ الْأَعْلَى . . . فَأَلْقَى السَّحْرَةَ سَجْدًا قَالُوا آمَنَّا

969- وعده پیروزی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 66 - 2

2- موسی (ع) ، برخوردار از اعتمادی قوی به وعده های خداوند در پیروزی بر مخالفان

قال بل ألقوا

در آیات پیشین، خداوند به موسی (ع) اطمینان داد که بر رخدادهای، اشراف کامل دارد و جای نگرانی نیست (لاتخافا إني معكما أسمع و أرى). واگذار کردن صحنه کارزار به دشمنان و به تماشا نشستن موسی (ع) حاکی از اعتماد کامل او به آن وعده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 35 - 7

7- شکست نهایی فرعون و غلبه موسی ، هارون (ع) و پیروانشان بر وی ، وعده الهی به موسی در وادی طور

أنتما و من أتبعكما الغلبون

970- وعده نبوت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 7 - 11

11 - برگزیدن موسی (ع) برای مقام رسالت ، وعده الهی به مادرش جهت آرام بخشیدن خاطر وی

و لاتخافی و لاتحزنی . . . و جاعلوه من المرسلین

971- وفا به عهد موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 29 - 1

1 - اقامت موسی در مدین تا پایان مدت قراردادش با شعیب (ع)

فلما قضی موسی الأجل

ص: 607

«قضاء» (مصدر «قضی») به معنای تمام کردن و به پایان رساندن است. «الأجل» اشاره به مدتی دارد که میان موسی و شعیب (ع) مقرر شده بود.

972- وقت ارائه معجزه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 59 - 6

6- موسی (ع)، مناسب ترین زمان را برای تبلیغ و ارائه معجزات خویش و منکوب ساختن فرعون برگزید.

قال موعدکم یوم الزینه و أن یحشرالناس ضحی

روز عید، نوعاً روز فراغت و آمادگی فکری مردم است. انتخاب چنین روزی از سوی موسی (ع) و نیز توجه به حضور گسترده مردم در روشنایی روز، حکایت از انتخاب مناسب آن حضرت دارد.

973- وقت مبارزه با موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 38 - 3,4

3- گردآوری ساحران، برای هموردی با موسی (ع) در وقت و روزی معین (پیش از ظهر روز عید) بود.

فجمع السحره لمیقت یوم معلوم

«میقات» به زمان معین گفته می شود و مراد از آن در این جا - به قرینه آیه 59 سوره طه - پیش از ظهر (ضحی) می باشد. مقصود از «یوم معلوم» به دلیل آیه یاد شده روز جشن (یوم الزینه) است و روز جشن همان روز عید می باشد.

4- اهمیت زمان و روز خاص در بازتاب هموردی موسی (ع) با ساحران در نگاه فرعونیان

فجمع السحره لمیقت یوم معلوم

تصریح به زمان معین، نشانگر اهمیت و نقش آن است .

974- وقت ورود موسی (ع) به مدین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 23 - 2,3

2- ورود موسی (ع) به حوالی مدین در اثنای روز

و لَمَّا وَرَدَ مَاءَ مَدْيَنَ وَجَدَ عَلَيْهِ أُمَّةٌ مِّنَ النَّاسِ يَسْقُونَ

3- ورود موسی (ع) به محل آب شرب مدین هم زمان با آمدن چوپانان برای آب دادن دام هایشان

و لَمَّا وَرَدَ مَاءَ مَدْيَنَ وَجَدَ عَلَيْهِ أُمَّةٌ مِّنَ النَّاسِ يَسْقُونَ

ص: 608

975- وقت هجرت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 23 - 20

20- تقارن هجرت موسی (ع) به مدین با دوران پیری شعیب (ع)

قالتا .. و أبونا شیخ کبیر

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 24 - 5

5- هم زمانی هجرت موسی (ع) به مدین با فصل گرما

ثم تولی إلى الظلّ

976- ویژگی تعالیم موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

8

- هود - 11 - 97 - 6

6- پیام ها و رسالت های موسی (ع) ، هدایتگر مردمان به راه درست و طریق صواب

أرسلنا موسی .. إلى فرعون و ملایه فاتبعوا أمر فرعون و ما أمر فرعون برشید

977- ویژگی معجزه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 107 - 4

4- نبودن هیچ فاصله زمانی بین افکنده شدن عصای موسی (ع) و تبدیل آن به ماری بزرگ

فألقي عصاه فإذا هي ثعبان مبين

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 108 - 3

3- سفید گشتن دست موسی (ع)، پس از نمایان ساختن آن، امری غیر منتظره و خارق العاده و قابل رؤیت برای همه بینندگان

فإذا هي بيضاء للنظرين

978- ویژگیهای احتجاج موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

12

- مؤمنون - 23 - 45 - 9

ص: 609

9- موسی (ع)، در راستای اثبات توحید ربوبی و ابطال شرک، منطقی قوی و کوبنده و برهانی روشن و غیر قابل تردید داشت.

ثم أرسلنا موسی . . . و سلطن مبین

کلمه «سلطان» به معنای قهر و غلبه است. حجت و برهان را نیز بدان اعتبار که صاحب آن، بر قلوب مخاطبان هجوم می برد و آنها را فتح می کند، سلطان گفته می شود.

979- ویژگیهای برخورد موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- اسراء - 17 - 102 - 10

10- مقابله به مثل و حقیقت گویی، از ویژگی های برخورد موسی (ع) با فرعون

إنی لأظنک یموسی مسحورًا . . . و إنی لأظنک یفرعون مشبورًا

980- ویژگیهای رهبری موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 84 - 1

1- موسی (ع)، نسبت به قوم خود، رهبری مهربان و راهنمایی دلسوز بود.

وقال موسی یقوم

برداشت فوق از اضافه «قوم» به یای متکلم به دست آمده است.

981- ویژگیهای عصای موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 17 - 2

2- خداوند در وادی طوی، از موسی (ع) خواست، خصوصیات چوب دستی خود را بیان کند.

و ما تلک بیمینک یموسی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 20 - 2,3,5

2- عصای موسی (ع) در پی افکنده شدن، به ماری در حال حرکت تبدیل شد.

فألقيها فإذا هي حيّة تسعی

3- افکنده شدن عصای موسی و تبدیل شدن آن به مار، هم زمان بود.

فإذا هي حيّة

«إذا» برای مفاجاه است و بر وحدت زمان جمله قبل و بعد دلالت دارد.

ص: 610

5- عصای موسی (ع) پس از تبدیل شدن به مار، جان داشت و با اراده خود جست و خیز می کرد.

حیّه تسعی

خداوند در داستان مقابله موسی (ع) و ساحران در آیات بعد، در باره سحر ساحران فرموده است: «يَخِيلُ إِلَيْهِ مِنْ سِحْرِهِمْ أَنَّهُمْ تُسْعَى»؛ مقایسه آن با فعل «تسعی» (در این آیه) گویای حقیقی بودن حرکت عصای موسی (ع) است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 31 - 6,7

6- عصای اژدها شده موسی، نسبت به انسان ها بی آزار بود.

إتک من الأمنین

تعبیر «من الأمنین» به جای «آمن» برای بیان این معنا است که نه تنها موسی (ع) از آسیب عصای اژدها شده در امان است؛ بلکه مردم نیز آسیبی از آن نخواهند دید.

7- «عن أبي عبد الله (ع) . . . فلما قضى موسى الأجل و سار بأهله نحو بيت المقدس فنودي . . . أن ألق عصاك فلما رأها تهترّ كأنها جانّ ولى مدبراً و لم يعقب » فإذا حيّه مثل الجذع يخرج منها مثل لهب النار . . . ;

از امام صادق (ع) روایت شد. . . که چون موسی (ع) قرارداد خود را به پایان رسانید و همراه با اهلش به سوی بیت المقدس حرکت کرد . . . آن گاه به وی ندا شد . . . عصای خود را بیفکن [و چون موسی (ع) آن را افکند] دید که مانند مار کوچک پر جست و خیزی به حرکت درآمد و برگرداند و (پا بفرار گذاشت) و حتی پشت سر خود را نگاه نکرد پس ناگهان (آن عصا) ماری چون تنه درخت خرما گشته بود که از دهانش شعله های آتش زبانه می کشید. . .».

982- ویژگیهای کتاب آسمانی موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

15

- صافات - 37 - 117 - 2

2- کتاب آسمانی موسی و هارون (علیهما السلام) (تورات) ، برخوردار از پیام ها و مضامینی بسیار روشن و قابل فهم برای همگان

و اَتینهما الکتب المستبین

«مستبین» به معنای «مبین» (روشن و روشنگر) است و «سین» و «تا» در آن برای تأکید و مبالغه است؛ یعنی، بسیار روشن و روشنگر.

983- ویژگیهای معجزات موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- زخرف - 43 - 48 - 2

2- معجزات موسی (ع) ، هر یک به تنهایی آیتی بزرگ و کافی برای اثبات حقانیت رسالت آن حضرت *

و ما نریهم من ءایه إلاّ هی اکبر من أختها

ص: 611

جمله «هی اکبر من أختها» ممکن است کنایه از اهمیت و بزرگی هر یک از معجزات باشد (بدون در نظر گرفتن ترتیب در بزرگی); چنان که در فارسی نیز برای بیان کامل بودن افراد گفته می شود: «یکی از دیگری برتر».

984- ویژگیهای معجزه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 32 - 4

4- عصای موسی پس از تبدیل شدن به اژدها، حرکت و پیشروی کرد.

فإذا هی ثعبان مبین

برداشت یاد شده بدان احتمال است که «ثعبان» از ریشه «ثعب» (آب جاری) بوده و این اشاره ای به حرکت و پیشروی اژدها داشته باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

18

- ذاریات - 51 - 38 - 10

10 - وضوح و روشنی، از ویژگی های بارز دلایل و معجزات موسی (ع)

أرسلنه .. بسلطن مبین

تنها وصفی که خداوند در این آیه برای دلایل موسی (ع) آورده است، «مبین» می باشد.

985- ویژگیهای موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

1

- بقره - 2 - 92 - 3

3- موسی (ع)، برجسته ترین و بارزترین چهره در میان انبیای بنی اسرائیل

و لقد جاء کم موسی بالبینت

ذکر نام موسی (ع)، از میان پیامبران بنی اسرائیل، برای ارائه نمونه ای از برخورد های کفرآمیز یهود با پیامبران اسرائیلی؛ اشاره به برداشت فوق دارد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- اسراء - 17 - 102 - 12

12- صراحت لهجه و شجاعت موسی (ع) در برابر فرعون

وإني لأظنك يفرعون مثبورًا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 67 - 4

4- حضرت خضر (ع)، نسبت به خصوصیات روحی موسی (ع) از پیش، مطلع بود. *

قال إنك لن تستطیع معی صبرًا

ص: 612

پیش بینی قطعی عدم تحمّل موسی از جانب خضر(ع) می تواند مستند به یکی از دو امر باشد: 1- اطلاع خضر از خصوصیات روحی و فکری موسی(ع) 2- این که اصولاً، تحمّل چنین علومی، برای غیر خضر ممکن نبوده است. برداشت فوق مبتنی بر احتمال نخست است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- زخرف - 43 - 52 - 7

7- موسی (ع)، دارای ظاهری ساده و به دور از تشریفات و تشخیص

الذی هو مهین

خوار شمردن موسی(ع) از سوی فرعون، نشان می دهد که آن حضرت ظاهری ساده و پیراسته داشته و همین نکته مستمسک فرعون قرار گرفته است.

986- ویژگیهای ولادت موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 7 - 1

1- تولد موسی (ع)، در فضایی آکنده از خوف و خطر و به دور از چشم دیگران

يذبح أبناءهم... وأوحينا إلى أم موسى أن أرضعيه

987- ویژگیهای یدیبضای موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 22 - 3

3- یدییضای موسی (ع) دارای نوعی سپیدی بود که نقص و مرض و پیسی شمرده نمی شد .

تخرج بیضاء من غیر سوء

«سو» کلمه ای است که برای هر آفت و دردی به کار می رود و کنایه از پیسی نیز می باشد (لسان العرب).

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 32 - 3

2- درخشش دست موسی ، به هنگام بیرون آوردن آن از گریبان

تخرج بیضاء

3- « ید بیضای » موسی ، دارای منظری زیبا و مبرا از هر گونه زشتی و عیب

تخرج بیضاء من غیر سوء

ص: 613

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 90 - 16، 14

14 - هارون، دارای حق ولایت و اطاعت بر بنی اسرائیل در زمان غیبت موسی (ع) بود.

و لقد قال لهم هرون... فاتبعوني و اطيعوا أمري

فرمان هارون (ع) به پیروی و اطاعت مردم از او، حاکی از ثبوت حق ولایت و اطاعت او، بر عهده بنی اسرائیل است.

16 - هارون (ع)، در غیاب موسی (ع)، وظیفه ارشاد، هشدار، امر به معروف و نهی از منکر را به نحو وافی انجام داد.

و لقد قال لهم هرون من قبل يقوم... فاتبعوني و اطيعوا أمري

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 92 - 6، 2

2 - جلوگیری از انحراف و گمراهی بنی اسرائیل، از وظایف هارون در غیاب موسی (ع)

یه-رون ما منعك إذ رأيتهم ضلّوا

6 - جلوگیری از انحراف و گمراهی بنی اسرائیل، از وظایف هارون در غیاب موسی (ع)

یه-رون ما منعك إذ رأيتهم ضلّوا

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

2- هارون در غیاب موسی (ع)، وظیفه رهبری و هدایت بنی اسرائیل را به عهده داشت .

یه-رون ما منعک .. ألا تَتَّبِعُنَّ

3- موسی (ع)، وظایف و مسؤولیت های هارون را در زمان غیبت خود، برای وی معین کرده بود .

ما منعک .. ألا تَتَّبِعُنَّ أَعْصِيَتْ أَمْرِي

«لا» در «أَلَا تَتَّبِعُنَّ» برای تأکید نفی مستفاد از «منعک» است و در اصل مراد چنین بوده است: «ما منعک أن تَتَّبِعُنَّ». برخی گفته اند: «لا» زاید نیست؛ بلکه مراد این است که: «ما الذی صدک و حملک علی ألا تَتَّبِعُنَّ»؛ یعنی، چه چیز تو را بازداشت و بر پیروی نکردن من وادار ساخت (مفردات راغب).

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

18- هارون (ع)، در صدد اجرای دقیق فرمان های موسی (ع) و تخطی نکردن از معیار های او، در طول مدت میقات موسی (ع) و غیبت او

إِنِّي خَشِيتُ أَنْ تَقُولَ ... وَلَمْ تَرْقُبْ قَوْلِي

989- هارون (ع) و موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 614

- اعراف - 7 - 150 - 14, 22, 26

14 - هارون با تحریک عواطف موسی (ع) در صدد تسکین غضب او و مطمئن ساختنش بر انجام وظایف و مسؤولیت های خویش در برابر منحرفان بنی اسرائیل برآمد .

قال ابن أم إن القوم استضعفوني و كادوا يقتلونني

به نظر می رسد هارون با انتخاب «ای فرزند مادرم» در خطاب به موسی، در صدد تحریک عواطف وی به سوی خود بوده است.

22 - هارون با بیان موضع خویش در برابر منحرفان بنی اسرائیل از موسی (ع) خواست تا با مؤاخذه وی دشمنان دین را شاد نسازد .

و كادوا يقتلونني فلا تشمت بي الأعداء

«ال» در «الأعداء» برای جنس است و مراد از آن، به قرینه «القوم الظلمين»، دشمنان دین و توحید، یعنی همان گوساله پرستان، است. «اشمات» (مصدر «لا تشمت») به معنای خشنود ساختن و «باء» در «بی» سببیه است. بنابراین «لا تشمت بی الأعداء» یعنی دشمنان دین را با مؤاخذه من شاد نکن.

26 - هارون با بیان مبارزه خویش علیه شرکورزی بنی اسرائیل، از موسی (ع) خواست تا وی را همسنگ ستمکاران شرک پیشه قرار ندهد .

إن القوم استضعفوني و كادوا يقتلونني .. و لاتجعلني مع القوم الظلمين

روشن است که موسی (ع) هرگز گمان نمی کرد که هارون از ستمکاران باشد. بنابراین «مع» در جمله «لا تجعلني مع» معیت حکمی است؛ یعنی مرا در حکم ستمکاران قرار مده.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- یونس - 10 - 87 - 3

3 - برادر موسی (هارون) شریک او در دریافت وحی و یاور او در امر رسالت بود .

و أوحينا إلی موسی و أخیه أن تبوءا القوم كما بمصر بیوتاً

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 89 - 2

2- هارون (ع) با موسی (ع)، در دعا علیه فرعون و اطرافیانش، همراه و شریک بود.

دعوتکما

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 70 - 13

13- هارون در صحنه مبارزه با ساحران فرعون، در کنار موسی (ع) حاضر بود.

ءامنًا برّب هرون و موسی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 94 - 8

8- هارون (ع)، برای ادای توضیح در باره علل نحوه برخورد خود با گوساله پرستان، از موسی (ع) تقاضای فرصت کرد.

ص: 615

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

12

- فرقان - 25 - 35 - 6

6- هارون ، شخصیتی شایسته و توانا برای هم فکری و هم گامی با برادرش موسی (ع) در رهبری و هدایت مردم و جعلنا معه آخاه هرون وزیرًا

990- هجرت خانواده موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 29 - 2

2- هجرت موسی (ع) به همراه همسر و فرزندانش از مدین ، پس از پایان یافتن مدت قراردادش با شعیب (ع)

فلما قضی موسی الأجل و سار بأهله

گرچه واژه «أهل» انصراف به زوجه دارد؛ لکن با توجه به تعبیر «امکثوا» (با خطاب جمع) معلوم می شود علاوه بر همسر حداقل دو نفر دیگر نیز - که به احتمال قوی فرزندانش بوده اند - او را همراهی می کردند.

991- هجرت موسی(ع) از مدین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 29 - 2,3

2- هجرت موسی (ع) به همراه همسر و فرزندانش از مدین، پس از پایان یافتن مدت قراردادش با شعیب (ع)

فلما قضی موسی الأجل و سار بأهله

گرچه واژه «أهل» انصراف به زوجه دارد؛ لکن با توجه به تعبیر «امکثوا» (با خطاب جمع) معلوم می شود علاوه بر همسر حداقل دو نفر دیگر نیز - که به احتمال قوی فرزندانش بوده اند - او را همراهی می کردند.

3- ورود موسی (ع) به صحرای سینا در مهاجرت از مدین

ءانس من جانب الطور نارا

«طور» معادل «جبل» (کوه) است و مراد از آن، طور واقع در سرزمین سینا می باشد.

992- هجرت موسی (ع) از مصر

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 62 - 9

ص: 616

9 - عدم اطلاع قلبی موسی (ع) از مراحل بعدی برنامه الهی برای او، پس از مهاجرت از مصر

إِنَّ مَعِيَ رَبِّي سَيَهْدِينِ

تعبیر «سیه‌دین» می‌رساند که موسی (ع) از آغاز تمامی برنامه را نمی‌دانسته و در لحظه نزدیکی سپاه فرعون و رویه رو شدن با دریا، منتظر دستور خداوند بوده است.

993- هجرت موسی (ع) به مدین

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 22 - 4، 2، 1

1 - تلاش موسی (ع) پس از خروج از شهر مصر، برای رساندن خود به سمت منتهی به مدین

فخرج منها .. و لَمَّا تَوَجَّهَ تَلْقَاءَ مَدِينِ

تعبیر «لَمَّا تَوَجَّهَ ..» نشان می‌دهد که موسی (ع) هم‌زمان با خارج شدن از شهر مصر، در جهت مدین قرار نداشت؛ بلکه مدتی راه پیمود تا خود را در آن سمت قرار دهد.

2 - قرار گرفتن موسی (ع) در جهت منتهی به مدین و روانه شدن وی به سوی آن

و لَمَّا تَوَجَّهَ تَلْقَاءَ مَدِينِ

«تَوَجَّهَ» (مصدر «تَوَجَّهَ») به معنای روی آوردن و «تَلْقَاءَ» معادل جانب است. «و لَمَّا تَوَجَّهَ تَلْقَاءَ مَدِينِ»؛ یعنی، «لَمَّا صرف وجهه هذاء مدین»، (همین که روی به جانب مدین آورد...).

4 - موسی (ع) ناآشنا به راه منتهی به مدین

و لَمَّا تَوَجَّهَ تَلْقَاءَ مَدِينِ قَالَ عَسَى رَبِّي أَن يَهْدِيَنِي سَوَاءَ السَّبِيلِ

مطلب یاد شده با توجه به نیایش موسی (ع) به دست می‌آید.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- قصص - 28 - 23 - 20، 1

1 - موسی (ع) مسافت میان مصر تا مدین را بدون حادثه ای در خور بیان طی کرد .

فخرج منها .. و لَمَّا وُرد ماء مدین

پرداختن قرآن به مقطع ورود موسی (ع) به حوالی مدین و سکوت از حوادث بین راه، نشان می دهد که برای وی از مصر تا مدین رخداد درخور ذکری اتفاق نیفتاده بود.

20 - تقارن هجرت موسی (ع) به مدین با دوران پیری شعیب (ع)

قالتا .. و أبونا شیخ کبیر

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- قصص - 28 - 24 - 5

5 - هم زمانی هجرت موسی (ع) به مدین با فصل گرما

ثمّ تولّی إلى الظلّ

ص: 617

994- هجوم موسی (ع) به فرعونی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 15 - 9

9- حمله موسی (ع) به فرد قبطی و وارد آوردن ضربه مشت بر وی

فوکزه موسی

«وَكَزَ» (مصدر «وَكَزَ») زدن با مشت است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 19 - 1

1- اقدام موسی (ع) به حمله به مرد قبطی و وارد کردن ضربه سخت و کوبنده بر وی

فلما أن أراد أن يبطش بالذی هو عدوُّ لهما

«بطش» (مصدر «یبطش») به دست گشودن برای هجوم قهرآمیز گفته می شود.

995- هدایت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

5

- انعام - 6 - 84 - 6,7

6- داوود، سلیمان، ایوب، یوسف(ع)، موسی و هارون(ع)، فرزندان از نسل ابراهیم و هدایت یافته از جانب خداوند هستند.

و من ذریته داود و سلیمان و ایوب و یوسف و موسی و هرون

سیاق آیات پیشین، که درباره حضرت ابراهیم(ع) بود، این احتمال را پدید می آورد که ضمیر در «ذریته» به «ابراهیم» برگردد. در این صورت برخی اسامی که در آیات بعد آمده است (همچون الیاس و لوط) از باب تغلیب در شمار ذریه آن حضرت ذکر شده اند.

7- داوود، سلیمان، ایوب، یوسف، موسی و هارون، فرزندان از نسل نوح(ع) و هدایت یافته از جانب خداوند بودند.

نوحا . . . و من ذریته داود و سلیمان و ایوب و یوسف و موسی و هرون

با توجه به دو نکته می توان گفت «نوحا» مرجع ضمیر در «ذریته» است: «نوحا» نزدیکترین کلمه ای است که می تواند مرجع ضمیر باشد. در میان کسانی که به عنوان ذریه از آنان یاد شده، افرادی هستند که از ذریه ابراهیم(ع) نیستند، مانند حضرت لوط(ع) و الیاس(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 68 - 4

4- خداوند، راهنمای موسی (ع) در لحظات حساس و سرنوشت ساز و رهاننده او از بحران های روحی و اضطراب های درونی

قلنا لاتخف

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 618

- طه - 20 - 77 - 4

4- وحی الهی، راهنمای موسی (ع) در مراحل دشوار و تنگناهای مسیر رسالت.

و لقد أوحینا إلی موسی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

15

- صافات - 37 - 118 - 1,2

1 - موسی و هارون (علیهما السلام) بر صراط مستقیم در پرتو هدایت خداوند

و هدیٰنهما الصراط المستقیم

2 - هدایت به صراط مستقیم، از نعمت های بزرگ خداوند به موسی و هارون (علیهما السلام)

و لقد منّا علی موسی و هرون . . . و هدیٰنهما الصراط المستقیم

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

20

- نازعات - 79 - 18 - 2

2 - خداوند، راهنمای موسی (ع) در شیوه برخورد با طغیان گری فرعون

إنّه طغی . فقل

996- هدایتگری موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- اعراف - 7 - 103 - 5,6

5- موسی (ع) پیامبری از جانب خداوند برای ارشاد و هدایت فرعون زمان خویش و بزرگان دربار وی

إلی فرعون و ملائیه

کلمه «فرعون» عنوان و لقب پادشاهان و حاکمان بزرگ مصر در عصرهای گذشته بوده است.

6- ارشاد اهرم های اصلی نظام فرعونی (فرعون و کارگزاران ارشد وی) نخستین و مهمترین رسالت موسی (ع)

إلی فرعون و ملائیه

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 84 - 1

1- موسی (ع)، نسبت به قوم خود، رهبری مهربان و راهنمایی دلسوز بود.

وقال موسی یقوم

برداشت فوق از اضافه «قوم» به یای متکلم به دست آمده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

8

- هود - 11 - 97 - 1,6

1- خداوند، موسی (ع) را برای هدایت فرعون و بزرگان دربارش، به سوی آنان فرستاد.

ص: 619

و لقد أرسلنا موسى . . . إلى فرعون و ملایه

6- پیام ها و رسالت های موسی (ع) ، هدایتگر مردمان به راه درست و طریق صواب

أرسلنا موسى . . . إلى فرعون و ملایه فاتبعوا أمر فرعون و ما أمر فرعون برشید

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

9

- ابراهیم - 14 - 5 - 3,8

3- موسی (ع) ، وظیفه دار هدایت مردم خویش به سوی نور و خارج کردن آنان از ظلمت ها ، با آیات و معجزات الهی .

و لقد أرسلنا موسى بآیتنا أن أخرج قومک من الظلمت إلى النور

8- حضرت موسی (ع) ، دارای هدفی مشترک با پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) در نجات مردم از ظلمت ها و هدایت آنان به سوی

نور

کتب أنزلنه إليك لتخرج الناس من الظلمت . . . لقد أرسلنا موسى بآیتنا أن أخرج قو

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- اسراء - 17 - 2 - 2

2- بنی اسرائیل ، مخاطبان اصلی دعوت موسی (ع) و هدایت آنان ، مهم ترین هدف و وظیفه آن حضرت

و آتینا موسی الکتب و جعلنه هدی لبنی اسرائیل

از مجموع آیات مربوط به حضرت موسی (ع) برمی آید که دعوت ایشان، دعوتی فراگیر بوده است و ذکر بنی اسرائیل در این آیه، می تواند

برای این باشد که آنان مخاطبان اصلی دعوت بودند.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 29 - 1

1 - موسی (ع) برای انجام رسالت الهی خویش در ارشاد و هدایت فرعون ، به داشتن وزیر و معاون احساس نیاز می کرد .

واجعل لی وزیراً

«وزیر» به کسی گفته می شود که کارهای سنگین و مسؤولیت های فرمانده خود را به عهده گیرد (مفردات راغب).

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 33 - 2

2 - موسی (ع) ، تسبیح و تنزیه خداوند در برابر مشرکان ، خود را نیازمند شرح صدر و داشتن بیان واضح می دانست .

ربّ اشرح لی .. کی نسبّحک کثیراً

«کی نسبّحک» می تواند تعلیل برای تمام خواسته های موسی(ع)، از جمله درخواست شرح صدر و کاهش لکنت زبان باشد. موسی(ع) می خواست برای رد آنچه گمراهان در باره خداوند توهم کرده اند، توان لازم را داشته باشد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 620

- مؤمنون - 23 - 46 - 4

4 - حاکمیت سرکوبگر فرعون ، مانع از آزادی مردم و روی آوردن موسی به هدایت آنان ، در مرحله نخست

ثم أرسلنا موسی . . . إلی فرعون و ملایه

با توجه به این که در آیات پیشین، وقتی سخن از «انبیا» به میان می آمد، رسالت آنان به سوی توده های مردم مد نظر بود؛ ولی در مورد موسی (ع) سخن از رسالت او به سوی فرعون به میان آمده است، می توان گفت که حرکت حضرت موسی به سوی فرعون، بدان جهت بود که نظام فرعون، مانع از آزادی مردم و گرایش آنان به موسی - و به عبارت دیگر - سدی میان او و مردم بوده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

12

- فرقان - 25 - 36 - 1

1 - موسی و هارون (ع) به فرمان خداوند ، برای هدایت تکذیب کنندگان آیات و معجزات الهی ، به جانب آنان فرستاده شدند .

فقلنا اذهبوا إلی القوم الذین کذبوا بآیتنا

مقصود از «القوم الذین کذبوا» فرعون و قوم او (قبطیان) است و مراد از «آیاتنا» نشانه ها و معجزات الهی می باشد نه آیات الهی در تورات؛ زیرا تورات پس از به هلاکت رسیدن فرعون و قوم او، برای بنی اسرائیل نازل گردید.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- نمل - 27 - 12 - 4

4 - اعطای نه معجزه و نشانه از سوی خدا به موسی (ع) برای هدایت فرعون و فرعونیان

فی تسع آیت إلی فرعون و قومه

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 38 - 10

10 - اقدام فریبکارانه فرعون ، برای مقابله با روشنگری های موسی (ع)

فاجعل لی صرحًا لعلی أطلع إلی إله موسی

دستور ساختن برج برای تحقیق درباره خدای یگانه - که موسی همگان را به پرستش او فراخوانده بود - می تواند بدان منظور باشد که افکار عمومی را از توجه به تبلیغات موسی منحرف سازد. برداشت یاد شده براساس این احتمال است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

14

- سجده - 32 - 23 - 10

10 - موسی (ع) ، از سوی خداوند مأمور هدایت بنی اسرائیل بود .

و جعلنه هدی لبنی إسرئیل

بنابراین احتمال که مرجع ضمیر مفعولی «جعلناه» حضرت موسی(ع) باشد، نکته یاد شده به دست می آید.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 54 - 2

ص: 621

2- هدایت، بیدار سازی، پند آموزی و احیای خردناب، قلمرو رسالت موسی (ع) و کتاب آسمانی او (تورات)

هدی و ذکری لأولی الألب

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- زخرف - 43 - 50 - 2

2- سعه صدر و پیگیری حضرت موسی (ع)، در تبلیغ و هدایت مردم

ادع لنا .. فلما كشفنا عنهم العذاب

برداشت یاد شده بر این اساس است که فرعونیان حضرت موسی (ع) را ساحر می خواندند و پیام او را به مسخره و استهزا می گرفتند؛ اما آن حضرت در راستای هدایت آنان برای نجاتشان از عذاب دعا کرد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

18

- ذاریات - 51 - 38 - 1

1- سرگذشت موسی (ع) و رسالت او در هدایت فرعون، آیتی الهی و درس آموز

و فی موسی إذ أرسلنه إلى فرعون

عبارت «و فی موسی» عطف بر جمله «ترکنا فیها آیه» است؛ یعنی، «و فی قصه موسی آیه».

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

20

- نازعات - 79 - 18 - 1

1 - موسی (ع) از جانب خداوند ، مأمور راهنمایی فرعون به راه تکامل و درست کاری و ترغیب او به پاکسازی خویش از آلودگی ها

فقل هل لك إلى أن تزكى

زکات به دو معنا است: 1. نمو. 2. طهارت (مقایس اللغه) و به کسی که صالح و درست کار شود، می گویند «تزکیه» شده است.
(قاموس)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

20

- نازعات - 19 - 79 - 1

1 - موسی (ع) به فرمان خداوند ، مأمور اظهار آمادگی نزد فرعون برای هدایت او به خداوند

و أهدیک إلى ربّک

- موسی (ع) به فرمان خداوند، مأمور اظهار آمادگی نزد فرعون برای هدایت او به خداوند

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

20

- نازعات - 20 - 79 - 1

1 - موسی (ع) در پی گفت وگو با فرعون و اظهار آمادگی برای ارشاد و هدایت او ، بزرگ ترین معجزه خویش را به وی ارائه کرد .

فأریه الآیه الکبری

- موسی (ع) در پی گفت وگو با فرعون و اظهار آمادگی برای ارشاد و هدایت او ، بزرگ ترین معجزه خویش را به وی ارائه کرد.

ص: 622

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 75 - 1

1- خضر (ع) برای دومین بار و با صراحتی افزون تر در مورد بی صبری و پرسش های بی جای موسی (ع) ، به او تذکر و هشدار داد .

لقد جئت شیئاً نکرراً . قال ألم أقل لک

در دومین تذکر، خضر(ع) عبارت «لک» آمده است. اضافه شدن این عبارت و تصریح به این که آن سخن در مورد شخص موسی(ع) صادر شده بود، گویای تأکید خضر(ع) بر موجه نبودن اعتراض موسی(ع) است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 16 - 1

1 - خداوند در وادی طوی ، خطر منکران قیامت را در بازداشتن موسی (ع) از توجه به قیامت ، به او گوشزد کرد و او را از فریب کاری آنان برحذر داشت .

فاعبدنی . . . فلا یصدنک عنها من لایؤمن بها

ضمیرهای «عنها» و «بها» به «الساعه» (در آیه قبل) برمی گردد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- دخان - 44 - 23 - 8

8- هشدار خداوند به موسی (ع)، در غافل نبودن از تعقیب فرعونیان نسبت به بنی اسرائیل

فأسر... إنکم متبعون

998- هشدار موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

4

- مائده - 5 - 21 - 10

10 - هشدار موسی (ع) به زیانکاری قوم خویش در صورت فرار و عقب نشینی به هنگام رویارویی با جباران سرزمین مقدس

ولا تردوا علی اذارکم فتقلبوا خسرين

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 129 - 13

13 - آزمایش بنی اسرائیل از سوی خدا پس از دستیابی آنان به حکومت و قدرت، هشدار موسی (ع) به آنان

فینظر کیف تعملون

ص: 623

999- هشدارهای موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- دخان - 44 - 19 - 1

1- هشدار موسی (ع) به فرعونیان، در برتری نجستن بر خداوند و روی برتافتن از فرمان های او

و أن لاتعلوا علی الله

1000- هلاکت برگزیدگان موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 155 - 6,7,8,9,10,12,14,17,21

6- خداوند، بجز موسی (ع)، همه حاضران در میعادگاه مناجات را به هلاکت رسانید.

قال رب لو شئت أهلکتهم من قبل

7- موسی (ع) با مشاهده هلاکت همراهان خویش در میعادگاه مناجات، به دعا به درگاه خداوند پرداخت.

فلما أخذتهم الرجفة قال رب لو شئت أهلکتهم من قبل

8- موسی (ع) اندوهناک از هلاکت برگزیدگانش در میعادگاه مناجات به دور از چشمان بنی اسرائیل

قال رب لو شئت أهلکتهم من قبل

جمله «لو شئت...» (اگر می خواستی من و ایشان را به هلاکت رسانی، پیش از حضور در میقات به هلاکت می رساندی) حکایت از تحسر و اندوه موسی (ع) بر از میان رفتن همراهانش دارد و قید «من قبل» می رساند که اندوه وی برخاسته از آن است که هلاکت آنان در میقات و به دور از چشمان بنی اسرائیل تحقق یافته است.

9- ترس موسی (ع) از متهم شدن به کشتن حاضران در میقات، مایه اندوه فراوان بر هلاکت ایشان شد.

قال رب لو شئت أهلكتهم من قبل

برداشت فوق توجیهی است احتمالی بر اینکه چرا موسی(ع) به خاطر هلاکت همراهانش به دور از چشمان بنی اسرائیل، اندوهناک شد.

10 - اندوه موسی (ع) بر هلاکت همراهانش در میقات، موجب شکوه او به درگاه خدا و آرزوی مرگ خویش و همراهانش پیش از حضور در میعادگاه مناجات

قال رب لو شئت أهلكتهم من قبل وإیّی

12 - موسی (ع) در پی هلاکت همراهانش در میقات، با پرسشی شکوه آمیز، توجیه و چرایی هلاکت همه حاضران را به خاطر گناه گروهی از آنان، از خداوند تقاضا کرد.

أتَهلكنا بما فعل السفهاء منا

14 - آزمون بنی اسرائیل از جانب خدا، توجیه و برداشت موسی (ع) از مشیت الهی بر هلاک سازی همراهان او

إن هی إلا فتنتک

17 - موسی (ع) هلاکت همراهان خویش را زمینه ساز تحقق مشیت الهی در گمراه سازی گروهی از بنی اسرائیل و به هدایت رساندن گروهی دیگر از آنان دانست.

إن هی إلا فتنتک تضل بها من تشاء و تهدی من تشاء

21 - موسی (ع) در مناجات خویش با خداوند، در پی هلاکت همراهانش در میعادگاه مناجات، از خداوند

ص: 624

خواست تا وی و همراهانش را ببخشاید و بر آنان ترحم کند .

فاغفرلنا و ارحمنا و أنت خیر الغفرین

1001- هلاکت مکذبان موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

12

- فرقان - 25 - 39 - 1

1 - خداوند ، پیش از هلاکت تکذیب کنندگان موسی (ع) و اقوام نوح ، عاد ، ثمود و اصحاب رسّ برای اتمام حجت و عبرت آموزی آنان ، مثل های روشنگرانه ای زده بود .

فقلنا اذهبا إلى القوم الذین کذبوا بآیتنا .. و قوم نوح ... و عادًا و ثمودا و

1002- همانندسازی معجزه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 58 - 2

2- فرعون ، مدعی قدرت ارانه سحری همانند معجزات و آیات موسی (ع)

فلنأتینک بسحر مثله

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 61 - 2

2 - شرک و سحر خواندن معجزات موسی و ادعای آوردن همانند برای آن و تکذیب رسالت الهی آن حضرت ، از جمله افترا های فرعونیان به خداوند بود .

لاتقتروا علی الله کذبًا

با توجه به آیات پیشین که مشتمل بر بیان توحید از زبان موسی (ع) و نیز ارائه معجزات، و عکس العمل فرعون در سحر خواندن آنها بود، می توان به مواردی از افتراهای فرعونیان اشاره کرد.

1003 - هماهنگی دشمنان موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 25 - 12

12 - موضع گیری واحد فرعون ، هامان و قارون در چگونگی و شیوه مبارزه با موسی (ع) و پیروان او

قالوا اقتلوا أبناء الذین ءامنوا معه و استحيوا نساءهم

هماهنگی مخالفان موسی (ع)

ص: 625

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

16

- غافر - 40 - 24 - 7

7- موضع گیری واحد فرعون ، هامان و قارون در چگونگی و شیوه مبارزه با موسی (ع)

فقالوا سحر کذاب

1004- هماهنگی موسی (ع) و هارون (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 70 - 10

10- ساحران فرعون ، از دعوت موسی (ع) و هماهنگی هارون با او ، پیش از اقدام به مبارزه با آنان آگاه بودند .

ءامنا برّب هرون و موسی

1005- همراهی موسی (ع) با خضر

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 66 - 1,2

1- موسی (ع) از خضر (ع) برای همراه شدن با او ، اجازه خواست .

قال له موسی هل اتبعک

2- هدف موسی از همراه شدن با خضر ، بهره‌وری از علم رشد آفرین وی بود .

هل أتبعك على أن تعلمن مما علمت رشداً

«رشداً» اگر مفعولٌ له باشد، مفاد آیه این است که: «پیروی من، به منظور رشد یافتن است» که اگر مفعولٌ به باشد، مراد این است که: «تورا پیروی می کنم بر این اساس که آنچه را رشد است، به من بیاموزی.»

1006- همراهی موسی (ع) با خضر (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 67 - 1,2

1- خضر، موسی (ع) را از تحمل همراهی با وی، برای فراگیری علوم ویژه، ناتوان دید.

هل أتبعك .. قال إنك لن تستطيع معي صبراً

2- خضر (ع) به موسی (ع) توصیه کرد به دلیل نداشتن قدرت تحمل، از همراه شدن با او صرف نظر کند.

إنك لن تستطيع معي صبراً

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 70 - 1,2

1- خضر، با درخواست موسی (ع) در مورد همراهی با او، به صورت مشروط، موافقت کرد.

ص: 626

قال فإن اتبعتنى فلا تسألننى عن شىء

2- شرط خضر برای همراهی موسى (ع) با او، سؤال نکردن از چیزی قبل از توضیح خود او بود.

فلا تسألننى عن شىء حتى أحدث لك منه ذكراً

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 71 - 2, 1

1- موسى (ع) با پذیرش شروط خضر، همراه او حرکت کرد.

فانطلقا حتى إذا ركبا فى السفينه

«انطلاق» به معنای «روانه شدن و حرکت کردن» است. «فاء» در «فانطلقا» دلالت دارد که موسى (ع) شرایط خضر را پذیرفت و خضر (ع) به همراهی وی رخصت داد.

2- موسى و خضر (ع) در نخستین مراحل همراهی، سوار کشتی شدند.

فانطلقا حتى إذا ركبا فى السفينه

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- كهف - 18 - 73 - 9

9- موسى بر همراهی با خضر (ع) مصر بود.

لاتواخذننى... و لاترهقننى من أمرى عسراً

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

- كهف - 18 - 74 - 1

1- خضر (ع) عذرخواهی موسی (ع) را پذیرفت و اجازه ادامه همراهی را به او داد .

فانطلقا

1007- همراهی هارون (ع) با موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- شعراء - 26 - 48 - 4

4- هارون همراه و همگام موسی (ع)، در ابلاغ رسالت الهی

ربّ موسی و هرون

1008- همسر موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 25 - 12

12 - « عن البزنطی قال : سألت الرضا (ع) عن قوله تعالى « إِنَّ أباي يدعوک لیجزیک أجر ما سقیت لنا » أهي التي تزوّج بها ؟ قال : نعم .

؛ . .

ص: 627

از بزنی نقل شده که گفت: از امام رضا(ع) درباره قول خدای تعالی: «إِنَّ أُمَّي يَدْعُوكَ..» پرسیدم: آیا دختری که نزد موسی آمد و گفت پدرم تو را خواسته ... همان دختری بود که بعداً موسی(ع) با او ازدواج کرد؟ فرمود: آری...».

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 21 - 27 - 28

21 - «عن أبي ذر قال: قال رسول الله (صلى الله عليه وآله): إذا سألت أي الأجلين قضى موسى (ع)؟ فقل خيرهما وأبرهما وإذا سئل أي المرأتين تزوج، فقل الصغرى منهما...»؛

از ابوذر روایت شده که گفت: رسول خدا(صلی الله علیه و آله) فرمود: اگر از تو سؤال شود که موسی(ع) کدام یک از دو زمان مورد قرارداد با شعیب را تمام نمود؛ بگو بهترین و نیکوترین آن دو را و اگر سؤال شود با کدام یک از آن دو دختر ازدواج کرد؛ بگو با کوچک ترین آن دو...».

1009 - همسفر موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 60 - 12، 5، 2

2- موسی(ع) در جستار تحقیقی خویش برای یافتن خضر، با خدمت کار خود (یوشع(ع)) همراه بود.

و إذ قال موسی لفتیه لأبرح

«فتی» به معنای جوان است. در تعبیرات قرآن، از غلام و خدمت کار نیز با این تعبیر یاد شده است. لازم به ذکر است که بنا بر برخی از روایات مأثور، همراه و همسفر موسی(ع)، «یوشع بن نون» وصی آن حضرت بوده است.

5- موسی(ع) همسفر خود را از احتمال طولانی بودن سفرشان آگاه ساخت و احتمال بازگشت از نیمه راه را منتفی دانست.

و إذ قال موسی لفتیه لأبرح... أو أمضی حقبًا

12 - «عن أبي جعفر (ع): كان وصي موسى بن عمران، يوشع بن نون و هو فتاه الذي ذكر الله في كتابه؛

از امام باقر(ع) روایت شده: جانشین موسی بن عمران، یوشع بن نون بود و او، همان جوان همراه موسی(ع) بود که خداوند، او را در قرآن یاد کرده است».

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 62 - 2

2- موسی (ع) در پی گذر کردن و پشت سر گذاشتن مجمع البحرین، گرسنگی و خستگی شدیدی را در خود و همسفرش احساس کرد

ءاتنا غداءنا لقد لقینا من سفرنا هذا نصبًا

«نصب» به معنای «رنج و سختی» است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- کهف - 18 - 66 - 11

ص: 628

11- موسی (ع) همسفر خود را به همراهی با خضر (ع) و دریافت علوم او، وادار نکرد. *

هل أتبعك على أن تعلمن

در سفر با خضر، سخنی از همسفر موسی به میان نیامده است؛ ممکن است او در این سفر، از موسی جدا شده و یا به دلیل شخصیت برجسته موسی و خضر(ع) تنها، از آن دو، در آیات بعد یاد شده باشد. جمله «ذلک ما کتّابنغ» در آیات قبل، احتمال دوم را تأیید می کند.

1010- همسفران موسی(ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 10 - 2,4

2- موسی (ع) در مسیر حرکت خویش، علاوه بر همسر خود، افرادی دیگر از اعضای خانواده اش را به همراه داشت.

فقال لأهله امكثوا

فعل «امكثوا» که به صورت جمع آمده است، بر نکته یاد شده دلالت دارد.

4- خانواده و همراهان موسی (ع) در بیابان، آتشی را که موسی (ع) مشاهده کرد، ندیدند. *

فقال لأهله امكثوا أتىء انست نازًا

از گفته موسی(ع) که فرمود: «من آتشی را دیدم» می توان احتمال داد که دیگر همراهان موسی(ع) آن آتش را ندیده بودند. و گرنه دیدن را به خود اختصاص نمی داد.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- نمل - 27 - 7 - 4

4- همراهی خانواده موسی (همسر و فرزندان) با وی در سفر از «مدین»

إذ قال موسى لأهله . . . لعَلَّكُمْ تصطلون

تعبیر «سناتیکم» و «لعَلَّكُمْ تصطلون» (با ضمائر جمع) نشان می دهد که همراهیان موسی بیش از یک نفر بوده اند و تعبیر «أهل» بیانگر آن است که همه آنان از نزدیکان (همسر و فرزندان) او بوده اند.

1011- هوشیاری خواهر موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

11

- طه - 20 - 40 - 9

9 - خواهر موسی ، دختری زیرک و راز نگه دار بود .

هل أدلکم علی من یکفله

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 12 - 10

10 - خواهر موسی ، شجاع ، زیرک و کاردان بود .

ص: 629

بصرت به عن جُنُب .. قالت هل أدلکم علی أهل بیت یکفیلونه لکم و هم له نصحون

1012- یاس موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

4

- مائده - 5 - 25 - 2

2- ناامیدی موسی (ع) از حرکت بنی اسرائیل و مبارزه با جباران برای ورود به سرزمین مقدس

قال رب انی لا املک الا نفسی و اخی

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 129 - 6

6- موسی (ع) از ایمان آوردن فرعونیان به خدا و پذیرش تعالیم وی ناامید شد .

عسی ربکم أن یهلک عدوکم

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

17

- دخان - 44 - 22 - 3

3- نفرین موسی (ع) به درگاه پروردگار ، پس از ناامیدی از هدایت فرعونیان

وإن لم تؤمنوا .. فدعا ربّه أنّ هؤلاء قوم مجرمون

«دعا» در مقام شکایت، دربردارنده درخواست مجازات است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

4

- مائده - 5 - 23 - 24، 3، 4، 1

1 - یورش به سرزمین مقدس از دروازه آن ، پیشنهاد دو نفر از یاران موسی (ع)

قال رجالان ... ادخلوا عليهم الباب

2 - وجود یارانی خداترس و دارای حس مسؤولیت در میان قوم موسی (ع)

قال رجالان من الذين يخافون ... ادخلوا عليهم الباب

برداشت فوق بر این اساس است که مفعول محذوف «یخافون»، «الله» باشد، یعنی «یخافون الله».

3 - یاران موسی (ع) و وفاداران به او برای نبرد با زورگویان سرزمین مقدس ، جمعی اندک و ناچیز

ان فيها قوماً جبارين ... قال رجالان من الذين يخافون

4 - یوشع و کالب از یاران خداترس موسی (ع)

قال رجالان من الذين يخافون انعم الله عليهما

بسیاری از مفسران برآنند که مقصود از «رجالان»، یوشع و کالب می باشد.

24 - تبلیغات یاوران خداترس موسی (ع) (یوشع و کالب) به هدف برانگیختن و بسیج بنی اسرائیل برای هجوم به سرزمین مقدس و نبرد

با زورگویان

ص: 630

قال رجالان . . . ان كنتم مؤمنين

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

4

- مائده - 5 - 25 - 4

4- برادر موسی (ع) (هارون)، تنها مطیع و یاور مورد اعتماد وی در میان بنی اسرائیل

قال رب انى لا املك الا نفسى و اخى

برداشت فوق بر این مبناست که کلمه «اخی»، عطف بر «نفسی»، باشد.

1014- یاور موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

7

- یونس - 10 - 87 - 3

3- برادر موسی (هارون) شریک او در دریافت وحی و یاور او در امر رسالت بود .

وأوحینا إلی موسی و أخیه أن تبوءا القومکما بمصر بیوتاً

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- مریم - 19 - 53 - 2

2- هارون (ع)، در خدمت اهداف موسی (ع) بود و او را در انجام رسالت های الهی اش یاری می کرد .

ووهبنا له . . . هرون

تعبیر «بخشیدن هارون به موسی» مبالغه در خدمت‌گزاری کامل او به اهداف الهی برادرش موسی (ع) است. «نیباً» حال است و بیانگر این که «هارون» در حالی که خود نیز پیامبر بود، کمر به خدمت موسی (ع) بسته بود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

12

- مؤمنون - 23 - 45 - 4

4 - هارون، یار و مددکار موسی (ع) در رسالت

ثم أرسلنا موسی و أخاه هرون

ذکر «اخوت» - که در تعبیرات کنایی به معنای معین و پشتیبان به کار می‌رود - علاوه بر این که بیانگر نسبت سببی هارون با موسی (ع) است، می‌تواند اشعار به این نکته نیز داشته باشد که رسالت اصلی، بر دوش موسی بوده و رسالت هارون، یاری کردن و مدد رساندن به او بوده است.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

12

- فرقان - 25 - 35 - 2,5

2 - هارون، برگزیده خداوند برای معاونت و یاری حضرت موسی (ع) در امر خطیر رسالت

و لقد آتینا موسی الکتب و جعلنا معه أخاه هرون وزیراً

«وزیر» - که از واژه «وزر» (به معنای ثقل) گرفته شده است - اسم برای شخصی است که بار سنگین مسؤولیت پادشاهی را بر دوش گیرد و نقش مشاور او را داشته باشد و با رأی خود او را کمک کند (قاموس المحيط).

ص: 631

5- رسالت و مسؤولیت اصلی هدایت و رهبری جامعه بر دوش حضرت موسی (ع) بود و هارون تنها نقش معاونت و مشاورت او را بر عهده داشت .

و لقد آتینا موسی الکتب و جعلنا معه أخاه هرون وزیراً

برداشت فوق، به خاطر این نکته است که دریافت کننده کتاب و شریعت، حضرت موسی (ع) بود و برادرش هارون، تنها به عنوان معاون و مشاور او معرفی گردیده بود.

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

12

- فرقان - 25 - 36 - 2

2- هارون ، شریک و همتای موسی (ع) در امر رسالت و تبلیغ فرعون و قوم او

و لقد آتینا موسی الکتب .. أخاه هرون وزیراً. فقلنا اذهباً إلى القوم الذین کذّ

1015- ید بیضای موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

6

- اعراف - 7 - 108 - 2,3

2- سفید گشتن دست موسی (ع) پس از نمایان ساختن آن ، دومین معجزه موسی و آیتی برای حقانیت رسالت او

و نزع یده فإذا هی بیضاء للنظرین

3- سفید گشتن دست موسی (ع) ، پس از نمایان ساختن آن ، امری غیر منتظره و خارق العاده و قابل رؤیت برای همه بینندگان

فإذا هی بیضاء للنظرین

جلد

1 - خداوند ، در وادی طوی به موسی (ع) فرمان داد که با گذاردن دست در زیر بغل و بیرون آوردن آن ، با معجزه ای دیگر آشنا شود .

واضمم یدک إلی جناحک .. آیه اُخری

«جناح» در معانی «دست»، «بازو»، «زیر بغل» و «پهلوی» به کار می رود (قاموس). فعل «تخرج» قرینه است براین که مراد از «جناح» در آیه «زیر بغل» است، زیرا بر دور شدن دست از بازو و پهلو خروج صادق نیست.

2 - دست حضرت موسی (ع) با قرارگرفتن در زیر بغل او ، به هنگام بیرون آمدن تغییر رنگ داده و سپید می شد .

تخرج بیضاء

4 - یدبیضا و مار شدن عصا ، دو معجزه برای اثبات رسالت موسی (ع) بود .

فألقيها فإذا هي حيّة تسعى .. واضمم یدک ... آیه اُخری

«آیه» (علامت)، حال است برای فاعل «تخرج» و به قرینه آیات بعد که در آنها هدایت فرعون بر عهده موسی نهاده شده، مراد از «آیه»، علامت رسالت او است.

6 - اعطای معجزاتی در کنار معجزه عصا و یدبیضا به موسی (ع) ، وعده خداوند به او در کوه طور *

ب- ایتی

جمع آوردن «آیات» با آن که تا آن زمان، تنها دو معجزه به موسی (ع) عطا شده بود، می تواند وعده ضمنی خداوند به عطای معجزاتی دیگر به موسی (ع) باشد.

1 - درخشندگی دست موسی برای بینندگان ، در پی بیرون کشیدن آن از گریبان خویش

فإذا هی بیضاء للنظرین

«نزع» (مصدر «نزع») معادل «اخراج» (بیرون آوردن) است و منزوع منه در آیه فوق حذف شده و تقدیر آن چنین است: «و نزع یده من جیب قمیصه». گفتنی است که «بیضاء» (مؤنث أبيض) به معنای سفید است و سفیدی دست موسی می تواند کنایه از اشراق و درخشندگی آن به هنگام بیرون آوردن از گریبان باشد.

2 - ید بیضا ، دومین معجزه موسی (ع) و دلیل صدق رسالت وی

و نزع یده فإذا هی بیضاء

1 - فرمان خدا به موسی (ع) مبنی بر فروردن دست در گریبان خویش و خارج ساختن آن با سپیدی جذّاب و غیرزنده

و أدخل يدك في جيبك تخرج بيضاء من غير سوء

2 - « يد بيضا » ، دومین معجزه عطا شده به موسی (ع) از جانب خدا در وادی طور

و ألق عصاك .. و أدخل يدك في جيبك تخرج بيضاء

8 - « عن أبي عبد الله (ع) [في قوله تعالى] « أدخل يدك في جيبك تخرج بيضاء من غير سوء » قال : من غير برص ؛

از امام صادق (ع) درباره سخن خداوند متعال خطاب به موسی (ع) که می فرماید: «أدخل يدك في جيبك من غير سوء» روایت شده که فرمود: مراد از «سوء» بیماری برص و پیسی است.».

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 28 - 32 - 6، 1

1 - فرمان دیگر خداوند به موسی (ع) در وادی طور مبنی بر بردن دست خویش به گریبان

اسلك يدك في جيبك

6 - « عصا » و « يد بيضا » دو معجزه و برهان الهی در اختیار موسی (ع)

فذنك برهنان من ربك

ص: 633

1016- یقین مادر موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

13

- قصص - 10 - 13 - 28

10 - یقین پیدا کردن مادر موسی به درستی و تخلف ناپذیر بودن وعده های خداوند ، یکی دیگر از اهداف بازگرداندن موسی (ع) به آغوش وی

فرددنه إلى أمه . . . و لتعلم أن وعد الله حق

1017- یهود دوران موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

4

- نساء - 4 - 153 - 18

18 - گوساله پرستی و ارتداد یهودیان عصر موسی (ع) و عفو خداوند از آنان

ثم اتخذوا العجل من بعد ما جاءتهم البينات فعفونا عن ذلك

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

4

- نساء - 4 - 154 - 6,7

6 - یهودیان عصر موسی ، مأمور ورود به بیت المقدس ، با حالتی خاضعانه

و قلنا لهم ادخلوا الباب سجداً

مراد از «الباب» بنا به گفته بسیاری از مفسران، دروازه شهر بیت المقدس است و «سجداً» جمع ساجد می باشد و مراد از سجده می تواند معنای لغوی آن (خضوع) باشد.

7- ورود به بیت المقدس و سجده به درگاه الهی در آن هنگام، فرمان خداوند به یهودیان عصر موسی (ع)

و قلنا لهم ادخلوا الباب سجداً

1018- یهود صدر اسلام و قصه موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

10

- اسراء - 17 - 101 - 8

8- اطلاع یهود عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) از سرگذشت موسی (ع) و فرعون

فسئل بنی اسرائیل إذ جاءهم فقال له فرعون

1019- یهود و موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 634

- نساء - 4 - 153 - 2,9

2- آشکارا دیدن خداوند ، تقاضای نابجای یهودیان از موسی (ع)

فقد سألوا موسی أكبر من ذلك فقالوا أرنا الله جهره

9- درخواست یهود از موسی (ع) (دیدن خدا) ، نابجاتر از درخواست آنان از پیامبر (صلی الله علیه و آله) (نزول کتاب آسمانی بر آنان
(

یسئلک أهل الکتب .. فقد سألوا موسی أكبر من ذلك

1020- یهود و نبوت موسی (ع)

جلد

- نام سوره - سوره - آیه - فیش

5

- انعام - 6 - 91 - 6

6- گفتار یهود زمان پیامبر (صلی الله علیه و آله) مبنی بر نازل نشدن وحی بر بشر، در تناقض با عقیده آنان در مورد نبوت موسی (ع) و نزول وحی بر آن حضرت بود.

إذ قالوا ما أنزل الله على بشر من شيء قل من أنزل الکتب الذی جاء به موسی

ص: 635

2- موضعگیری

1- آثار موضعگیری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 173 - 18

18 - سرنوشت اخروی انسان در گرو موضعگیری فکری و عملی وی در دنیا

فاما الذین ءامنوا .. و اما الذین استنکفوا و استکبروا فیعذبهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 58 - 10

10 - موضع گیری پیشین کفرآلود ، باعث آمیختن حقایق به امور موهوم و غیر حق است .

و لئن جئتهم بأیه ليقولنّ الذین کفروا إن انتم إلاّ مبطلون

2- آثار موضعگیری سلیمان (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 38 - 3

3 - عزم ملکه سبا بر تسلیم شدن در برابر سلیمان (ع) ، پس از رد هدایای وی

قبل آن یأتونی مسلمین

از سخنان سلیمان و تعبیر «قبل آن یأتونی مسلمین» استفاده می شود که بلقیس مصمم بر تسلیم شده بود و سلیمان از قبل آن را می دانست.

3- آثار موضعگیری عقیدتی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 26 - 7

7 - فرجام ملت ها در گرو کیفیت موضعگیری ایشان در برابر فرمان های خداوند

إتّال ن دخلها ابدأ .. فانها محرمة عليهم اربعين سنه

ص: 636

4- آثار موضعگیری علیه کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 217 - 2

2 - موضع گیری پیامبر (صلی الله علیه و آله) در قبال کفرورزی و عصیان خویشاوندان ، دارای پی آمد های دشوار و نگران کننده

و أنذر عشیرتک .. فإن عصوک فقل إئی بریءٌ ... و توکل علی العزیز الرحیم

دستور «توکل علی الله» پس از «فقل إئی بریءٌ ممّا تعملون» بیانگر مطلب یاد شده است.

5- آثار موضعگیری محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 217 - 2

2 - موضع گیری پیامبر (صلی الله علیه و آله) در قبال کفرورزی و عصیان خویشاوندان ، دارای پی آمد های دشوار و نگران کننده

و أنذر عشیرتک .. فإن عصوک فقل إئی بریءٌ ... و توکل علی العزیز الرحیم

دستور «توکل علی الله» پس از «فقل إئی بریءٌ ممّا تعملون» بیانگر مطلب یاد شده است.

6- آثار موضعگیری ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 83 - 11

11 - نقش اساسی برخی مواضع و عملکرد های نخستین انسان ، در عملکرد و مواضع آینده وی

لن تخرجوا معی .. إنکم رضیتم بالقعود أول مرّه

تصریح به «أول مرّه» نقش داشتن عملکرد نخستین را در حرکت های آینده انسان می رساند.

7- استقامت در موضعگیری ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 121 - 4

4- پیامبر (صلی الله علیه و آله) از ناحیه خداوند مأمور بود تا پایداری خود و مؤمنان و ایستادگی بر مواضعشان را به کافران تأکید کند .

وقل للذین لا یؤمنون . . . إنا عملون

ص: 637

8- اهمیت موضعگیری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 217 - 34

34 - لزوم پاسخگویی به تبلیغات و شبّهات دشمن و مقابله مناسب در برابر آنان

یسئلونک عن الشهر الحرام قتال فيه قل قتال فيه کبیر

وقوع قتل از سوی مسلمانان در ماه حرام، موجب اعتراض و تبلیغات دشمنان دین گردید. قرآن در عین تحریم قتل در ماه حرام، با بیان اعمال خلاف مشرکان، تبلیغات دشمن را خنثی کرد.

9- اهمیت موضعگیری علیه عقیده باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 26 - 6

6 - لزوم موضع گیری قاطعانه در برابر عقاید و باور های غلط جامعه ، حتی در برابر نزدیک ترین خویشاوندان

و إذ قال إبرهیم لأبیه و قومه إننی براء ممّا تعبدون

10- اهمیت موضعگیری علیه کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 14 - 9

9 - ناخوشایندی کافران و دگراندیشان ، نباید مانع اظهار حق در اصول دین و موجب دست برداشتن از مواضع اصولی در نهضت توحیدی شود .

فادعوا الله مخلصین له الدین و لو کره الکفرون

11- تحیر در موضعگیری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 143 - 3

3 - نفاق ، موجب تحیر آدمی در موضعگیری ها و مایه فقدان قدرت وی در انتخاب صحیح مسیر زندگی است .

مذبذبین بین ذلك لا إلى هؤلاء ولا إلى هؤلاء و من یضلل اللہ فلن تجد له سبیلا

12- تشبیه به موضعگیری کافران پیشین

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 81 - 1

ص: 638

1 - موضع گیری کافران رفاه زده عصر بعثت ، در برابر رهنمود های پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، همانند موضع گیری کافران پیشین در برابر رهنمود های پیامبرانشان

بل قالوا مثل ما قال الأولون

13- تشبیه موضعگیری مرفهان کافر صدراسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 81 - 1

1 - موضع گیری کافران رفاه زده عصر بعثت ، در برابر رهنمود های پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، همانند موضع گیری کافران پیشین در برابر رهنمود های پیامبرانشان

بل قالوا مثل ما قال الأولون

14- زمینه موضعگیری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 60 - 14

14 - تأثیرگذاری کمک های اقتصادی در موضع گیری های اجتماعی و فکری برخی از انسانها

و المؤلفه قلوبهم

دلجویی به وسیله کمکهای مادی، در مورد افراد ضعیف الایمان و یا مخالفان، می تواند بدین منظور باشد که یا از جهت عقیده متمایل به حق شوند و یا دست کم در مواضع اجتماعی خود، از اسلام حمایت کنند.

15- سرزنش موضعگیری عجولانه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 57 - 8

8 - موضع گیری عجولانه و مسخره آمیز در برابر مسائل ، امری نکوهیده و ناپسند

و لَمَّا ضَرَبَ ابْنُ مَرْيَمَ مِثْلًا إِذَا قَوْمُكَ مِنْهُ يَصِدُّونَ

با توجه به واژه «إذا» استفاده می شود که مشرکان بدون تأمل و تعقل در برابر داستان عیسی(ع)، موضع گیری می کردند و خداوند این را

مورد سرزنش قرار داده است.

16- عوامل مؤثر در موضعگیری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 97 - 5

ص: 639

5- تأثیر محیط اجتماعی و فرهنگی در موضع گیری انسان ها نسبت به حقایق و معارف ادیان الهی

الأعراب أشد كفرةً و نفاقاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 6 - 15

15 - نقش مهم توجه به فرجام امور ، در موضع گیری ها و گرایش های انسان

لیدخل المؤمنین و المؤمنت جنّـت . . . و يعدّب المنفقين و ... و أعدّ لهم جهنّم

خداوند، آخرین سخنی را که درباره مؤمنان و نیز منافقان و مشرکان یادآور شده، فرجام نیک مؤمنان و سرنوشت سخت منافقان و مشرکان است و این سخنان از سر تشویق و تهدید صادر شده است؛ مطلب بالا استفاده می شود.

17- عوامل مؤثر در موضعگیری سلیمان (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 41 - 3

3 - نقش تیزهوشی ملکه سبا ، در نحوه موضع گیری و تصمیم سلیمان (ع) در قبال وی

ننظر أتهتدی أم تكون من الذین لایهتدون

اهمیت پی بردن به میزان هوش بلقیس، می تواند از آن جهت باشد که نحوه موضع گیری سلیمان(ع) را در قبال وی مشخص سازد.

18- عوامل مؤثر در موضعگیری ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 84 - 2

2- اعمال و موضع گیری های انسان ها ، بازتابی از روحیه ها ، انگیزه ها و خصلت های درونی آنهاست .

كلّ یعمل علی شاکلته

19- منشأ موضعگیری پسندیده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - ایمان و اعتقاد راسخ، زیربنای موضعگیری های مثبت و اعمال ارزشی انسان

فانقوا الله و أصلحوا .. و أطيعوا الله و رسوله إن كنتم مؤمنين

ص: 640

20- منشأ موضعگیری محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 10 - 2

2 - تجلی مشیت و خواست خداوند ، در تصمیم گیری ها ، پیمان ها و موضع گیری های پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إِنَّ الَّذِينَ يَبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ

تعبیر «إِنَّمَا يُبَايِعُونَ» می رساند که عمل و تصمیم پیامبر (صلی الله علیه و آله)، همان خواست و اراده خدا است و بدین جهت پیمان با او عین پیمان با خدا است.

21- موضعگیری اجتماعی منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 67 - 4

4 - مواضع و عملکرد سیاسی ، اجتماعی و دینی زنان منافق ، دارای اهمیتی همانند مواضع و عملکرد مردان منافق

المنفقون و المنفقت بعضهم من بعض يأمرن بالمنكر

مطرح شدن زنان منافق، در کنار مردان منافق و هم سطح شمرده شدن با آنان، بیانگر برداشت فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 71 - 15

15 - عملکرد ، مواضع اجتماعی و خصلت های مؤمنان و منافقان ، کاملاً متفاوت و متضاد است .

المنفقون و المنفقت .. يأمرن بالمنكر ... و المؤمنون و المؤمنات ... يأمرن بالمع

با توجه به تقابل این آیه با آیه 67 - که در مورد خصلتهای منافقان بود - برداشت فوق استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 51 - 5

5 - منافقان ، از نظر رفتار و مواضع سیاسی و اجتماعی در قطب مخالف مؤمنان قرار دارند .

و يقولون ءامنّا.. و اطعنا ثم يتولّى... فريق منهم معرضون... إنّما كان قول الم

«داوری» از مهم ترین مسائل اجتماعی است و در آیات پیشین، منافقان به عنوان مخالفان داوری پیامبر (صلی الله علیه و آله) و متمردان از حکم آن حضرت معرفی شدند؛ ولی در آیه یاد شده، مؤمنان به عنوان انسان های مطیع و تن دهنده به حکم و داوری پیامبر (صلی الله علیه و آله) شناسانده شدند. بنابراین می توان استفاده کرد که مؤمنان و منافقان، در مواضع اجتماعی در جهت مخالف هم قرار دارند.

22- موضعگیری اجتماعی مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 71 - 15

15 - عملکرد، مواضع اجتماعی و خصلت های مؤمنان و منافقان، کاملاً متفاوت و متضاد است .

ص: 641

المنفقون و المنفقت . . . يأمرن بالمنكر ... و المؤمنون و المؤمنات ... يأمرن بالمع

با توجه به تقابل این آیه با آیه 67 - که در مورد خصلتهای منافقان بود - برداشت فوق استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 51 - 5

5 - منافقان ، از نظر رفتار و مواضع سیاسی و اجتماعی در قطب مخالف مؤمنان قرار دارند .

و يقولون ءامنّا .. و اطعنا ثمّ يتولّون ... فريق منهم معرضون ... إنّما كان قول الم

«داوری» از مهم ترین مسائل اجتماعی است و در آیات پیشین، منافقان به عنوان مخالفان داوری پیامبر (صلی الله علیه و آله) و متمردان از حکم آن حضرت معرفی شدند؛ ولی در آیه یاد شده، مؤمنان به عنوان انسان های مطیع و تن دهنده به حکم و داوری پیامبر (صلی الله علیه و آله) شناسانده شدند اند. بنابراین می توان استفاده کرد که مؤمنان و منافقان، در مواضع اجتماعی در جهت مخالف هم قرار دارند.

23- موضعگیری اضلالگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 7 - 14

14 - گمراهان و رواج دهندگان سخنان باطل در برابر قرآن کریم ، در مقابل هر پیامی که نشانه الهی داشت ، موضع گیری می کردند و حساسیت شان ، تنها مربوط به تلاوت آیات خدا از سوی پیامبر (صلی الله علیه و آله) نبود .

و إذا تتلى عليه ءآیتنا ولی مستکبراً

مجهول آورده شدن فعل «تتلى» به جای فعل معلوم، می تواند به منظور اشاره به نکته یاد شده باشد.

24- موضعگیری اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 59 - 4

4 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور مقابله با موضعگیری های مغرضانه اهل کتاب نسبت به مسلمانان

قل یا أهل الکتاب هل تنقمون منا الا ان ءامنّا بالله

25- موضعگیری در اضطراب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 74 - 9

9 - لزوم پرهیز از تصمیم گیری و موضع گیری به هنگام هیجانات و دغدغه ها

فلما ذهب عن إبرهیم الروع . . . یجدلنا فی قوم لوط

ص: 642

26- موضعگیری در برابر تفکر نو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 68 - 11

11 - موضع گیری در برابر اندیشه های نو و بی سابقه ، امری طبیعی و عذری قابل قبول

أم جاءهم ما لم یأت ءاباءهم الاوّلین

از این آیه استفاده می شود که: اگر نزول کتاب امری بی سابقه بود، موضع گیری کافران در برابر قرآن قابل پذیرش بود.

27- موضعگیری زنان منافق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 67 - 4

4 - مواضع و عملکرد سیاسی ، اجتماعی و دینی زنان منافق ، دارای اهمیتی همانند مواضع و عملکرد مردان منافق

المنفقون و المنفقت بعضهم من بعض یأمرون بالمنکر

مطرح شدن زنان منافق، در کنار مردان منافق و هم سطح شمرده شدن با آنان، بیانگر برداشت فوق است.

28- موضعگیری سیاسی منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 51 - 5

5 - منافقان ، از نظر رفتار و مواضع سیاسی و اجتماعی در قطب مخالف مؤمنان قرار دارند .

و یقولون ءامنّا. .. و اطعنا ثم یتولّی ... فریق منهم معرضون ... إنّما کان قول الم

«داوری» از مهم ترین مسائل اجتماعی است و در آیات پیشین، منافقان به عنوان مخالفان داوری پیامبر(صلی الله علیه و آله) و متمردان از حکم آن حضرت معرفی شدند؛ ولی در آیه یاد شده، مؤمنان به عنوان انسان های مطیع و تن دهنده به حکم و داوری پیامبر(صلی الله علیه و آله) شناسانده شدند. بنابراین می توان استفاده کرد که مؤمنان و منافقان، در مواضع اجتماعی در جهت مخالف هم قرار دارند.

29- موضعگیری سیاسی مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - منافقان ، از نظر رفتار و مواضع سیاسی و اجتماعی در قطب مخالف مؤمنان قرار دارند .

و يقولون ءامنّا .. و اطعنا ثمّ يتولّى ... فریق منهم معرضون ... إنّما كان قول الم

«داوری» از مهم ترین مسائل اجتماعی است و در آیات پیشین، منافقان به عنوان مخالفان داوری پیامبر (صلی الله علیه و آله) و متمردان از

ص: 643

حکم آن حضرت معرفی شدند؛ ولی در آیه یاد شده، مؤمنان به عنوان انسان های مطیع و تن دهنده به حکم و داوری پیامبر (صلی الله علیه و آله) شناسانده شدند. بنابراین می توان استفاده کرد که مؤمنان و منافقان، در مواضع اجتماعی در جهت مخالف هم قرار دارند.

30- موضعگیری ظالمانه کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 4 - 4

4- واکنش کافران در برابر قرآن و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)، رفتاری بس ظالمانه و مزورانه بود.

فقد جاء وظلمًا وزورًا

31- موضعگیری علیه آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 43 - 4

4- مشرکان، به بهانه حفظ سنت های دینی به یادگار مانده از پدرانشان، در مقابل آیات روشن الهی موضع گیری کردند.

إذا تتلى عليهم آياتنا بينت قالوا ما هذا إلا رجل يريد أن يصدكم عما كان يعبد

32- موضعگیری علیه انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 81 - 1

1- موضع گیری کافران رفاه زده عصر بعثت، در برابر رهنمود های پیامبر (صلی الله علیه و آله)، همانند موضع گیری کافران پیشین در برابر رهنمود های پیامبرانشان

بل قالوا مثل ما قال الأولون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 24 - 11

11- پیروی از سنت های جاهلی، عامل اصلی ایمان نیاوردن کافران و موضع گیری در برابر پیامبران

إنا وجدنا آباءنا على أمة... قالوا إنا بما أرسلتم به كفرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 11 - 16

16- موضع منفی مشرکان مکہ در برابر تعالیم پیامبران پیشین

و إذ لم يهتدوا به فسيقولون هذا إفك قديم

ص: 644

تعبیر به «افک قدیم»، نمایانگر باور کافران مکه به دیرینه بودن پیام وحی و کذب بودن آن از ابتدای تاریخی آن است. به دیگر بیان قرآن در نظر ایشان، همچون تعالیم دیگر پیامبران تاریخ، افترا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 53 - 1

1 - موضع گیری همگون کافران علیه پیامبران در طول تاریخ، تداعی گر تبانی آنان بر مواضع یکسان و از شگفتی های تاریخ است .

اتواصوا به

«تواصی» (مصدر «تواصوا») به معنای سفارش کردن برخی به بعضی دیگر است و استفهام در «أتواصوا به» برای تعجب است. در آیه شریفه، از موضع گیری یکسان کافران تاریخ در برابر رسولان الهی - از آن جهت که گویا آنان همدیگر را بر این امر توصیه و سفارش کرده بودند - اظهار تعجب شده است.

33- موضعگیری علیه باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 108 - 3

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) و رهبر جامعه اسلامی، باید در موضع گیری علیه جریان های باطل (نفاق) پیشگام باشد .

لا تقم فیه أبداً

مخاطب قرار گرفتن شخص پیامبر (صلی الله علیه و آله) در این آیه ظاهراً به خاطر موقعیتی است که آن حضرت داشتند (موقعیت رهبری).

34- موضعگیری علیه تهمت به مسلمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 16 - 9

9 - اظهار تنفر و نشان دادن واکنش منفی، وظیفه مسلمانان در برابر شایعه ها و تهمت های بی دلیل جنسی علیه دیگر مسلمانان

و لولا إذ سمعتموه قلتم ما یكون لنا أن نتكلم بهذا سبحنك هذا بهتن عظیم

35- موضعگیری علیه حق ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- لزوم موضع گرفتن و بی تفاوت بودن در برابر دشمنان دیانت و ستیزه جویان حق ناپذیر

الذین یجدلون فی ءایت اللّٰه... کبر مقتاً... عند الذین ءامنوا

ص: 645

36- موضعگیری علیه دشمنان دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 35 - 6

6 - لزوم موضع گرفتن و بی تفاوت نبودن در برابر دشمنان دیانت و ستیزه جویان حق ناپذیر

الذین یجدلون فی آیت اللہ . . . کبر مقتاً . . . عند الذین ءامنوا

37- موضعگیری علیه دشمنان محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 16 - 4

4 - مسلمانان ، موظف اند در برابر شایعه ها و تهمت های بی اساس علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) و حریم آن حضرت ، واکنشی صریح و منفی نشان دهند و به مقابله جدی با آنها برخیزند .

و لولا إذ سمعتموه قلتم . . . هذا بهتن عظیم

38- موضعگیری علیه قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 4 - 4

4 - واکنش کافران در برابر قرآن و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، رفتاری بس ظالمانه و مزورانه بود .

فقد جاء وظلمًا وزورًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 36 - 5

5 - موضع گیری های کافران در قبال قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، متکی به پندار - و نه دلیل یقینی -

أم خلقوا السموت و الأرض بل لا یوقنون

39- موضعگیری علیه قصه افک

2 - مسلمانان ، موظف بودند با توطئه « افک » به عنوان بهتانی بزرگ علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) و حریم آن حضرت ، مقابله کنند .

و لولا إذ سمعتموه قلتم . . . سبحنک هذا بهتن عظیم

ص: 646

40- موضعگیری علیه محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 101 - 6

6- موضع گیری مشرکان مکه در برابر پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، استمرار موضع گیری فرعون در برابر موسی (ع) بود .

وقالوا لن نؤمن لك .. ولقد آتينا موسى ... فقال له فرعون إني لأظنك يموسى مس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 81 - 1

1 - موضع گیری کافران رفاه زده عصر بعثت ، در برابر رهنمود های پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، همانند موضع گیری کافران پیشین در برابر رهنمود های پیامبرانشان

بل قالوا مثل ما قال الأولون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 4 - 4

4 - واکنش کافران در برابر قرآن و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، رفتاری بس ظالمانه و مزورانه بود .

فقد جاءو ظلماً وزوراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 28 - 5

5 - موضع گیری بیشتر مشرکان علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، به دلیل ناآگاهانه بودن آن ، فاقد وجاهت و اعتبار است .

وما أرسلناك إلا كآفة للناس .. ولكن أكثر الناس لا يعلمون

ذکر «و لكن أكثر الناس لا يعلمون» پس از بیان قلمرو رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و نقش آن حضرت، می تواند به منظور دفع توهم باشد. آن توهم این است که اکثریت مشرکان با رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) مخالف اند و چنین امری تأثیری منفی در رسالت آن حضرت دارد. خداوند جواب می دهد که نظر چنین اکثریتی بی فایده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- نظارت الهی بر موضع گیری مشرکان علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، پشتوانه مجازات و محاکمه آنان

و عنده علم الساعه و إليه ترجعون . . . و قیلہ یربّ إنّ هؤلاء قوم لایؤمنون

عطف «قیله» بر «الساعه» در دو آیه قبل گویای ارتباط این آیه با «إلیه ترجعون» در آن آیه است و از مجموع دو آیه، برآشت یاد شده استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 29 - 8

8 - تناقض آشکار ، در موضع گیری کافران علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله)

ص: 647

فما أنت بنعمت ربك بكاهن ولا مجنون

با توجه به این که «کهان» خود شیوه ای پیچیده و در اختیار تعدادی از افراد بوده و با جنون هرگز جمع نمی شود؛ متهم گشتن پیامبر (صلی الله علیه و آله) به کهان و جنون، نشانگر سردرگمی کافران و تناقض گویی آشکار آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 36 - 5

5 - موضع گیری های کافران در قبال قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله)، متکی به پندار - و نه دلیل یقینی -

أم خلقوا السموت والأرض بل لا یوقنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 40 - 2

2 - توییح کافران از سوی خداوند، به خاطر موضع گیری علیه دعوت حق و بی چشمداشت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

أم تسئلهم أجرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 48 - 7

7 - موضع گیری تکذیب گران در برابر پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مهلت دهی خداوند به آنان و تأخیر در مجازات آنان، قضای الهی و مقتضای ربوبیت او است.

و اصبر لحکم ربک

«حکم» به معنای قضا است. مفسران با توجه به ارتباط آیه با آیات پیشین، بر آنند که مراد از «لحکم ربک» قضای الهی درباره تکذیب کنندگان و افعال آنان است.

41- موضعگیری علیه موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 101 - 6

6- موضع گیری مشرکان مکه در برابر پیامبر (صلی الله علیه و آله)، استمرار موضع گیری فرعون در برابر موسی (ع) بود.

وقالوا لن نؤمن لك... ولقد آتينا موسى... فقال له فرعون إني لأظنك يموسى مس

42- موضعگیری علیه نفاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 108 - 3

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) و رهبر جامعه اسلامی ، باید در موضع گیری علیه جریان های باطل (نفاق) پیشگام باشد .

لا تقم فيه أبداً

مخاطب قرار گرفتن شخص پیامبر (صلی الله علیه و آله) در این آیه ظاهراً به خاطر موقعیتی است که آن حضرت داشتند (موقعیت رهبری).

ص: 648

43- موضعگیری علیه وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 5 - 6

6 - بنای کافران بر خصومت و موضع گیری علیه هر پیام جدید الهی ، در طول تاریخ

و ما یأتیهم من ذکر من الرحمن محدث . . . معرضین

44- موضعگیری فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 24 - 5

5 - ادعای ربوبیت برتر ، موضع گیری فرعون در برابر طرح توحید ربوبی از سوی موسی (ع)

و اهدیک إلی ربک . . . أنا ربکم الأعلى

جمله «و اهدیک إلی ربک» در آیات پیشین، سخنی بود که موسی(ع)، آن را با توجه به انکار ربوبیت خداوند از سوی فرعون، مطرح ساخت. فرعون در واکنش به این دعوت، برترین ربوبیت را برای خود قائل شد.

45- موضعگیری کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 105 - 10

10 - جامعه ایمانی وظیفه دار هشیاری در برابر موضعگیری های گمراه کننده کافران

یا ایها الذین ءامنوا علیکم انفسکم لایضرکم من ضل إذا هتدیتم

«لا» در لایضرکم می تواند نافی باشد بر این مبنا مراد از جمله «لایضرکم . . .» این است که چنانچه از ایمان خود مراقبت کنید از دام گمراهان می رهید و می تواند «لا» ناهیه باشد، یعنی ای مؤمنان مبادا گمراهان شما را از راه بدر برده و ایمان شما را برابند برداشت فوق بر اساس احتمال دوم است. گفتمی است که مراد از «من ضل» به قرینه «ءامنوا» کفرپیشگان می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 32 - 7

7 - موضعگیری خصمانه کافران و مشرکان در قبال پیامبر، علی رغم اعتقادشان به خدا

و إذ قالوا اللهم إن كان هذا هو الحق من عندك فأمطر علينا حجاره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 53 - 1

ص: 649

1 - موضع گیری همگون کافران علیه پیامبران در طول تاریخ ، تداعی گر تبانی آنان بر مواضع یکسان و از شگفتی های تاریخ است .

أتواصوا به

«تواصی» (مصدر «تواصوا») به معنای سفارش کردن برخی به بعضی دیگر است و استفهام در «أتواصوا به» برای تعجب است. در آیه شریفه، از موضع گیری یکسان کافران تاریخ در برابر رسولان الهی - از آن جهت که گویا آنان همدیگر را بر این امر توصیه و سفارش کرده بودند - اظهار تعجب شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 29 - 8

8 - تناقض آشکار ، در موضع گیری کافران علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله)

فما أنت بنعمت ربك بكاهن ولا مجنون

با توجه به این که «کهان» خود شیوه ای پیچیده و در اختیار تعدادی از افراد بوده و با جنون هرگز جمع نمی شود؛ متهم گشتن پیامبر (صلی الله علیه و آله) به کهان و جنون، نشانگر سردرگمی کافران و تناقض گویی آشکار آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 36 - 5

5 - موضع گیری های کافران در قبال قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، متکی به پندار - و نه دلیل یقینی -

أم خلقوا السموت والأرض بل لا یوقنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 40 - 2

2 - توییح کافران از سوی خداوند ، به خاطر موضع گیری علیه دعوت حق و بی چشمداشت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

أم تسألهم أجراً

46- موضعگیری مردم دوران نوح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 61 - 5

5- مردمان عصر نوح (ع) پیرو اشراف و بزرگان قوم خویش و تحت تأثیر موضعگیری های آنان بودند .

قال الملاء .. قال يقوم

47- موضعگیری مروجان لهُو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 7 - 14

14 - گمراهان و رواج دهندگان سخنان باطل در برابر قرآن کریم ، در مقابل هر پیامی که نشانه الهی داشت ، موضع گیری

ص: 650

می کردند و حساسیت شان ، تنها مربوط به تلاوت آیات خدا از سوی پیامبر (صلی الله علیه و آله) نبود .

و إذا تتلى عليه آياتنا ولى مستكبراً

مجهول آورده شدن فعل «تتلى» به جای فعل معلوم، می تواند به منظور اشاره به نکته یاد شده باشد.

48- موضعگیری مشترک مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 39 - 5

5- تکذیب و انکار قیامت ، موضع گیری مشترک همه شرک پیشگان تاریخ

بل کذبوا بما لم يحيطوا بعلمه .. كذلك كذب الذين من قبلهم

49- موضعگیری مشترک مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 32 - 7

7- موضعگیری خصمانه کافران و مشرکان در قبال پیامبر ، علی رغم اعتقادشان به خدا

و إذ قالوا اللهم إن كان هذا هو الحق من عندك فأمطر علينا حجارة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 5 - 5

5- خداوند ، آگاه به توطئه های محرمانه و سرّی مشرکان و مطلع از مواضع علنی و آشکار آنان

ألا حين يستغشون ثيابهم يعلم ما يسرون و ما يعلنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 68 - 1

1 - موضع گیری ناباورانه مشرکان در قبال وعده برپایی قیامت

لقد وعدنا هذا .. إن هذا إلا أسطير الأولين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 43 - 4

4 - مشرکان ، به بهانه حفظ سنت های دینی به یادگار مانده از پدرانشان ، در مقابل آیات روشن الهی موضع گیری کردند .

إذا تتلى عليهم آياتنا بينت قالوا ما هذا إلا رجل يريد أن يصدكم عما كان يعبد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 88 - 4

4 - نظارت الهی بر موضع گیری مشرکان علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، پشتوانه مجازات و محاکمه آنان

ص: 651

و عنده علم الساعة و إليه ترجعون . . . و قيله يربّ إنّ هؤلاء قوم لا يؤمنون

عطف «قبيله» بر «الساعة» در دو آیه قبل گویای ارتباط این آیه با «إليه ترجعون» در آن آیه است و از مجموع دو آیه، برآشت یاد شده استفاده می شود.

50- موضعگیری مشرکان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 42 - 4

4- مشرکان ، در برخورد با سخنان پیامبر (صلی الله علیه و آله) دارای موضعی لجوجانه بودند .

أفأنت تسمع الصمّ ولو كانوا لا يعقلون

51- موضعگیری مشرکان مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 5 - 4

4- مشرکان مکه ، دارای مواضع علنی و آشکار علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) و توطئه های سرّی و محرمانه علیه آن حضرت

ألا حين يستغشون ثيابهم يعلم ما يسرون و ما يعلنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 11 - 16

16- موضع منفی مشرکان مکه در برابر تعالیم پیامبران پیشین

و إذ لم يهتدوا به فسيقولون هذا إفك قديم

تعبیر به «إفك قديم»، نمایانگر باور کافران مکه به دیرینه بودن پیام وحی و کذب بودن آن از ابتدای تاریخی آن است. به دیگر بیان قرآن در نظر ایشان، همچون تعالیم دیگر پیامبران تاریخ، افترا است.

52- موضعگیری مکذبان محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 48 - 7

7 - موضع گیری تکذیب گران در برابر پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مهلت دهی خداوند به آنان و تأخیر در مجازات آنان ، قضای الهی و مقتضای ربوبیت او است .

و اصبر لحکم ربّک

«حکم» به معنای قضا است. مفسران با توجه به ارتباط آیه با آیات پیشین، بر آنند که مراد از «لحکم ربّک» قضای الهی درباره تکذیب کنندگان و افعال آنان است.

ص: 652

53- موضعگیری منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 41 - 19

19 - همسویی منافقان و یهود عصر بعثت در گرایش ها و موضعگیری های خویش در برابر پیامبر (صلی الله علیه و آله) و اسلام

الذین یسرعون فی الکفر . . . سمعون للکذب سمعون لقوم ءاخرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 87 - 7

7 - ناتوانی منافقان از درک عمیق زشتی مواضع و عملکرد خویش و نیز ارزش جهاد در راه خدا

و طبع . . . فهم لایفقهون

54- موضعگیری منفی علیه ارزش ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 124 - 2

2 - موضع گیری منفی و تمسخرآمیز در برابر آیات الهی قرآن و ارزش های دینی ، نشانه نفاق است .

و إذا ما أنزلت سوره فمنهم من یقول أیکم زادته هذه ایمناً

55- موضعگیری منفی علیه قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 124 - 2

2 - موضع گیری منفی و تمسخرآمیز در برابر آیات الهی قرآن و ارزش های دینی ، نشانه نفاق است .

و إذا ما أنزلت سوره فمنهم من یقول أیکم زادته هذه ایمناً

56- موضعگیری یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - همسویی منافقان و یهود عصر بعثت در گرایش ها و موضعگیری های خویش در برابر پیامبر (صلی الله علیه و آله) و اسلام

الذین یسرعون فی الکفر . . . سمعون للکذب سمعون لقوم ءاخرین

ص: 653

57- موضعگیری یهود صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 91 - 5

5 - یهودیان صدر اسلام در برابر دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) موضعی غیر منطقی و لجوجانه داشتند.

إذ قالوا ما أنزل الله على بشر من شيء

جملات بعدی این آیه قرینه نزول این آیه در شأن یهود است. و چون یهود، گرچه ظاهراً معتقد به نبوت موسی (ع) و دیگر انبیای الهی بودند، ادعای عدم نزول وحی بر هیچیک از افراد بشر باید از سر مکابره و عناد باشد.

موضعگیری ها

58- {موضعگیری ها}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 51 - 11

11 - موضعگیری مشترک عالمان یهود و مشرکان مکه علیه اهل ایمان

الم تر الى الذين... و يقولون للذين كفروا هؤلاء اهدى من الذين امنوا سبيلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 60 - 6،7

6 - لزوم کفر به طاغوت و موضعگیری در مقابل آن

وقد امروا ان يكفروا به

7 - لزوم کفر به طاغوت و موضعگیری در مقابل آن، فرمان مشترک همه ادیان الهی

يزعمون انهم امنوا بما انزل اليك و ما انزل من قبلك يريدون ان يتحاكموا الى الطاغ

چون خداوند مراجعه به طاغوت را با ایمان به کتب آسمانی گذشته ناسازگار دانسته، معلوم می شود که در آن کتابها نیز چنین کرداری محکوم و ناپسند شمرده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - موضعگیری سازنده ، همراه با پند و اندرز پنهانی ، روش برخورد با منافقان

فاعرض عنهم و عظمهم و قل لهم فی انفسهم قولاً بلیغاً

چنانچه «فی انفسهم» متعلق به «قل» باشد، به این معناست که این گفتار پندآموز تو باید در بین خود آنان و به دور از چشم دیگران باشد.

59- آثار موضعگیری ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 83 - 11

ص: 654

11 - نقش اساسی برخی مواضع و عملکرد های نخستین انسان ، در عملکرد و مواضع آینده وی

لن تخرجوا معی .. . إنکم رضیتم بالقعود أول مرّه

تصریح به «اول مرّه» نقش داشتن عملکرد نخستین را در حرکت های آینده انسان می رساند.

60- استقامت در موضعگیری ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 121 - 4

4- پیامبر (صلی الله علیه و آله) از ناحیه خداوند مأمور بود تا پایداری خود و مؤمنان و ایستادگی بر مواضعشان را به کافران تأکید کند .

وقل للذین لا یؤمنون .. . إنا عملون

61- عوامل مؤثر در موضعگیری ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 84 - 2

2- اعمال و موضع گیری های انسان ها ، بازتابی از روحیه ها ، انگیزه ها و خصلت های درونی آنهاست .

کلّ یعمل علی شاکلته

ص: 655

3- موفقیت

1- آثار موفقیت ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 124 - 6

6 - موفقیت ابراهیم (ع) در آزمون های الهی، موجب شایستگی او برای مقام امامت شد.

فاتمهن قال إني جاعلك للناس إماماً

2- آثار موفقیت بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 50 - 8

8 - پیروزی بنی اسرائیل در آزمون الهی با تحمل رنج ها و سختی ها، موجب تحقق نصرت الهی و نجاتشان شد.

يسمونيكم سوء العذاب... وفي ذلكم بلاء من ربكم عظيم. واذ فرقنا بكم البحر

آیه قبل که بیانگر آزمون الهی از بنی اسرائیل و تحمل رنجها و سختیها از سوی آنان بود، توضیح دهنده سببیت بنی اسرائیل در شکافته شدن دریاست؛ یعنی، چون بنی اسرائیل آن گونه عمل کردند شایستگی آن را پیدا کردند که خداوند با شکافتن دریا، آنان را نجات دهد و دشمنانشان را هلاک سازد.

3- آثار موفقیت در امتحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 165 - 12

12 - کسانی که در آزمونهای الهی موفق باشند، از مغفرت الهی برخوردار و از رحمت او بهره مند خواهند شد.

ليلوكم في ما اتيكم... إنه لغفور رحيم

4- تبیین روش موفقیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 155 - 7

7 - ارائه راه هدایت به همراه بیان مشکلات آن و نیز ارائه طریق موفقیت بر آنها ، از روش های قرآن است .

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا... لَنْبَلُونَكُمْ بِشَىءٍ مِّنَ الْخَوْفِ... وَبِشْرِ الصَّبْرِ

خداوند در این بخش از آیات علاوه بر ارائه راه هدایت - که همان ایمان به رسالت و... می باشد - مشکلات سلوک در این راه را نیز بر شمرده و برای فایق آمدن بر آنها، استعانت از نماز و صبر را مطرح ساخته است.

5- تبیین عوامل موفقیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 155 - 8

8 - مریبان و مدیران جامعه ، باید مشکلات راه های پیشنهادی را برای سالکان آن راه ها ، بیان کنند و عوامل موفقیت را نیز یادآور شوند .

و لَنْبَلُونَكُمْ بِشَىءٍ مِّنَ الْخَوْفِ... وَبِشْرِ الصَّبْرِ

ارائه راه صحیح و بیان مشکلات آن و نیز طریق پیروزی بر آنها - که از آیات قبل و آیه مورد بحث به دست می آید - درسی است به همه مریبان و مدیران که تنها به پیشنهاد راه صحیح اکتفا نکنند؛ بلکه مشکلات و روش پیروزی بر آنها را نیز بیان دارند.

6- زمینه موفقیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 200 - 18,19

18 - صبر در برابر مشکلات ، مقاومت در برابر دشمن ، حفاظت از مرز های جامعه اسلامی و تقوای پیشگی ، زمینه پیروزی و سعادت

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا لَعَلَّكُمْ تَفْلَحُونَ

«فلاح»، به معنای نیل به نجات و پیروزی است (لسان العرب).

19 - پیروزی و سعادت جامعه ایمانی ، در گرو ایجاد پیوند و ارتباط با یکدیگر

و رَابِطُوا... لَعَلَّكُمْ تَفْلَحُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 48 - 10

10 - التجا به پروردگار ، هنگام حرکت در مسیر دین و مسؤولیت ، ضامن شکستناپذیری و موفقیت

و اصبر . . . و سبح بحمد ربك حين تقوم

از ارتباط «و سبح» با «و اصبر»، می توان به مطلب بالا ره برد.

ص: 657

7- زمینه موفقیت در تبلیغ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 44 - 10

10 - هماهنگی مبلغان دینی در شیوه برخورد با مفسد جامعه، کارسازتر و به موفقیت نزدیک تر است.

اذهبا... فقولاً له قولاً لئیناً لعله یتدگر

موسی و هارون(ع)، هر دو به یک شیوه برخورد با فرعون مأمور شدند.

8- زمینه موفقیت منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 2 - 6

6 - کارآمد بودن استفاده ابزاری از دین علیه خود دین، برای منافقان

اتخذوا ایمنهم جنه فصدوا عن سبیل الله

9- شرایط موفقیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 96 - 8

8 - قدرت و علم شرط لازم برای برنامه ریزی و موفقیت در اجرای آن است.

ذلک تقدیر العزیز العلیم

10- شرایط موفقیت در امتحانهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 90 - 4

4 - هارون، پایداری بر توحید و ایمان به ربوبیت خداوند را، شرط پیروزی در آزمون الهی خواند.

إنما فتنتم به وإن ربکم الرحمن

11- عوامل موفقیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 45 - 3

3 - پیشه ساختن صبر و اقامه نماز، طریق های موفقیت و پیروزی بر مشکلات و ناملازمات

و استعینوا بالصبر و الصلوه

ص: 658

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 153 - 3

3 - پیشه ساختن صبر و اقامه نماز ، دو طریق کارساز برای موفقیت و پیروزی بر مشکلات و ناملازمات راه ایمان

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 189 - 22

22 - موفقیت انسان ها در کار ها ، در گرو انجام دادن آنها از طریق و روش صحیح است .

وَأَتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا . . . لَعَلَّكُمْ تَفْلَحُونَ

برداشت فوق ناظر به این است که: «لَعَلَّكُمْ تَفْلَحُونَ» متعلق به «وَأَتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 186 - 7

7 - توجه به مرگ و اجر اخروی و نیز فریبندگی دنیا ، زمینه ساز پیروزی انسان در آزمایش الهی

كُلِّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ . . . لَتَبْلُوَنَّ فِي أَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ

ظاهراً آیه قبل (كُلِّ نَفْسٍ . . .) رهنمودی برای پیروز شدن مؤمنان در امتحانهای جانی و مالی است. چون بهترین راه برای از جان گذشتگی و جهاد این است که آدمی بداند چه جهاد کند و یا سستی نماید، طعم مرگ را خواهد چشید. و راه معقول برای صرف نظر کردن از اموال این است که آدمی بداند دنیا و آنچه در آن است، فریبنده و پوچ است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 40 - 13

13 - آرامش روحی در سختی ها ، نعمتی الهی و رمز موفقیت و پیروزی است .

فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ . . . فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

26- موفقیت آدمی در انجام کار های نیک ، در گرو امداد و یاری خداوند است .

و ما توفیقی إلاّ بالله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 217 - 3

3 - توکل بر خداوند ، پشتوانه موفقیت انسان در انجام وظایف دشوار

فقل إني بريء مما تعملون . و توكل على العزيز الرحيم

ص: 659

12- عوامل موفقیت انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 53 - 7

7- رحمت خداوند به پیامبران ، پدیدآورنده زمینه های موفقیت آنان در اهداف رسالت

و وهبنا له من رحمتنا آخاه هرون نبياً

13- عوامل موفقیت در امتحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 11 - 7

7- موفقیت در آزمون های الهی ، در گرو صبرپیشگی و انجام کار های شایسته است .

لیبلوکم ائکم احسن عملاً .. لئن اذقنا الإنسن ... إلا الذین صبروا و عملوا ال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 7 - 8

8- عمل انسان در دنیا ، تعیین کننده موفقیت یا شکست وی در آزمون الهی است .

لنبلوهم ائهم احسن عملاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 20 - 8

8 - صبر ، رمز موفقیت انسان در برابر آزمایش الهی

و جعلنا بعضکم لبعض فتنه أتصبرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 17 - 7

7 - ذکر دائم خداوند ، موجب قبولی و پیروزی در آزمایش های الهی است .

لنفتنهم فيه و من يعرض عن ذكر ربه يسلكه عذاباً صعباً

جمله «و من يعرض عن ذكر ربه..» در حقیقت توصیه به یادآوردن نام و یاد خدا در دل ها است. این توصیه - پس از طرح مسأله آزمایش انسان ها - می تواند بیانگر برداشت یاد شده باشد.

14- عوامل موفقیت رهبران دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 84 - 5

5 - نقش قلب سالم و پاک ، در موفقیت رهبران و مبلغان دینی

إذ جاء ربه بقلب سليم

ص: 660

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 4 - 4

4 - طهارت و پاکیزگی جسم و جان ، از شرایط بایسته برای رهبران و مبلغان جامعه اسلامی و تأثیرگذار در موفقیت آنان

و ثيابك فطهر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 5 - 2

2 - پرهیز از پلیدی و آلودگی ، از شرایط بایسته برای رهبران و مبلغان جامعه اسلامی و تأثیرگذار در موفقیت آنان

و الرجز فاهجر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 6 - 4

4 - دوری از منت نهادن و زیاد شمردن عطایا و خدمات خود ، از شرایط بایسته برای رهبران و مبلغان جامعه اسلامی و تأثیرگذار در

موفقیت آنان

و لاتمنن تستکثر

15- عوامل موفقیت مبلغان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 84 - 5

5 - نقش قلب سالم و پاک ، در موفقیت رهبران و مبلغان دینی

إذ جاء ربّه بقلب سليم

16- عوامل موفقیت مبلغان دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 4 - 4

4- طهارت و پاکیزگی جسم و جان ، از شرایط بایسته برای رهبران و مبلغان جامعه اسلامی و تأثیرگذار در موفقیت آنان

و ثیابک فطهر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 5 - 2

2- پرهیز از پلیدی و آلودگی ، از شرایط بایسته برای رهبران و مبلغان جامعه اسلامی و تأثیرگذار در موفقیت آنان

و الرجز فاهجر

ص: 661

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 6 - 4

4 - دوری از منت نهادن و زیاد شمردن عطایا و خدمات خود ، از شرایط بایسته برای رهبران و مبلغان جامعه اسلامی و تأثیرگذار در موفقیت آنان

و لاتمنن تستکثر

17- ملاک موفقیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 30 - 18

18 - سیطره و تسلط بر حریفان ، همواره نشانه کامیابی نهایی نیست .

فقتله فاصبح من الخسرین

18- منشأ موفقیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 17 - 6

6 - ضرورت توجه به نقش اصلی خداوند در توفیق آدمی به انجام اعمال شایسته

فلم تقتلوهم و لكن الله قتلهم و ما رمیت اذ رمیت و لكن الله رمی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 88 - 29

29- کارساز نبودن هیچ نیرویی جز خداوند در موفق ساختن آدمی ، دلیل لزوم توکل بر او و روی آوردن به درگاه اوست .

ما توفیقی إلا بالله علیه توکلت و إليه أُنیب

جمله های «علیه توکلت و إليه أُنیب» به منزله نتیجه ای برای «ما توفیقی . . .» است.

19- منشأ موفقیت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - شرح - 94 - 2 - 2

2 - خداوند با امداد های ویژه به پیامبر (صلی الله علیه و آله) او را به انجام دادن رسالت های الهی و اجرای برنامه های سنگین اسلام، موفق ساخت .

و وضعنا عنک وزرک

ص: 662

20- منشأ موفقیت مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 24 - 8

8 - لزوم توجه مؤمنان به الهی بودن تمامی پیروزی ها و پیشرفت های آنان

و هو الذی کفّ أیدیهم عنکم

خداوند در این آیه و آیات پیشین پیروزی ها و موفقیت های مؤمنان را به خود نسبت داده است. بنابراین مؤمنان باید پیروزی ها را از خدا بدانند.

21- موارد موفقیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 119 - 11

11 - بهره مندی از بهشت جاویدان ، جلب خشنودی خدا ، و دلشاد بودن از وی ، رستگاری و موفقیتی بس بزرگ

لهم جنت .. رضی الله عنهم و رضوا عنه ذلک الفوز العظیم

در برداشت فوق «ذلک» اشاره به تمامی پادشاهای مذکور در آیه گرفته شده است. و «ال» در «الفوز» برای استغراق مجازی است یعنی پادشاهای مذکور کمال رستگاری است.

22- موانع موفقیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 49 - 15

15 - اراده خداوند بر عذاب گنهکاران ، مانع توفیق آنان به پذیرش احکام الهی و داوری های پیامبر (صلی الله علیه و آله)

فان تولوا فاعلم انما یریدالله ان یصیبهم ببعض ذنوبهم

23- موانع موفقیت انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 59 - 11

11- تسلط متکبران و سرکشان حق ناپذیر بر توده های مردم ، از موانع موفقیت پیامبران

و تلک عاد جحدوا بآیت ربهم . . . و اتبعوا أمر کل جبار عنید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 14 - 2

2- روحیه سرکشی امت ها ، عامل ناکامی پیامبران اولوالعزم در دعوت به وحدت دینی

شرع لکم . . . أن أقیموا الدین ... و ما تفرّقوا إلاّ

ص: 663

24- موفقیت ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 124 - 4,23

4- ابراهیم (ع) ، همه آزمون های الهی را با موفقیت کامل به پایان رسانید .

و إذ ابتلی ابرهیم ربه بكلمت فاتمهن

«اتمام» (مصدر اتمّ) به معنای انجام دادن کار به طور کامل است. بنابراین «اتمهن»؛ یعنی، ابراهیم(ع) آن تکالیف را به طور کامل به انجام رسانید.

23- آزمون ابراهیم (ع) با تکالیفی دشوار ، و پیروزی او در این آزمون ، خاطره ای شایسته و بایسته به یادداشتن

بینی اسرائیل اذکروا... إذ ابتلی ابرهیم ربه... قال لاینال عهدی الظلمین

25- موفقیت اصحاب کهف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 10 - 17

17- اصحاب کهف ، از جلوه های ناپایدار زندگی گریختند و در میدان آزمون الهی پیروز شدند .

إتّجعلنا ما علی الأرض زینه لها... إذ أوی الفتیة إلی الکهف فقالوا... و هیء

از نکاتی که می توان درباره ارتباط این آیه با آیات قبل مطرح کرد، سرفرازی اصحاب کهف در امتحان به وسیله زینت های دنیا (زینت لها) و حرکت آنان برای تحقق دادن عمل نیکو (أحسن عملاً) است.

26- موفقیت انبیای انطاکیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 20 - 6

6 - حبیب نجار ، مردی آشنا به پیامبران عصر خویش و مؤمن و پیرو ایشان

و جاء من أقصا المدینه رجل یسعی قال یقوم اتبعوا المرسلین

دفاع حبیب نجار از پیامبران و توصیه به پیروی از آنان، گویای برداشت یاد شده است.

27- موفقیت در امتحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 186 - 7،20

7 - توجه به مرگ و اجر اخروی و نیز فریبندگی دنیا، زمینه ساز پیروزی انسان در آزمایش الهی

ص: 664

كَلِّ نَفْسِ ذَائِقَةِ الْمَوْتِ .. لِتَبْلُوَنَّ فِيْ اَمْوَالِكُمْ وَاَنْفُسِكُمْ

ظاهراً آیه قبل (كَلِّ نَفْسِ ..) رهنمودی برای پیروز شدن مؤمنان در امتحانهای جانی و مالی است. چون بهترین راه برای از جان گذشتگی و جهاد این است که آدمی بداند چه جهاد کند و یا سستی نماید، طعم مرگ را خواهد چشید. و راه معقول برای صرفنظر کردن از اموال این است که آدمی بداند دنیا و آنچه در آن است، فریبنده و پوچ است.

20 - صبر توأم با تقوا، شرط موفقیت در آزمایش های الهی

لِتَبْلُوَنَّ .. وَاَنْ تَصْبِرُوْا وَتَتَّقُوْا فَاِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْاُمُوْر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 155 - 15

15 - گروهی از انسان ها با شکست در آزمون های الهی به گمراهی کشانده می شوند و گروهی با موفقیت به هدایت بایسته می رسند .

اِنَّ هِيَ اِلَّا فِتْنَةٌ تَضِلُّ بِهَا مَنْ تَشَاءُ وَتَهْدِيْ مَنْ تَشَاءُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 28 - 5،7

5 - پیروزی مردمان در آزمونشان به وسیله مال و فرزند، امری بسیار مشکل و بس ارزشمند

وَاعْلَمُوْا اَنْمَّا اَمْوَالِكُمْ وَاَوْلَادِكُمْ فَتْنَةٌ

برداشت فوق از تأکیدات متعددی استفاده شده که در آیه مورد بحث به کار رفته است. از جمله شروع سخن با فعل «اعلموا» و سپس منحصر کردن مال و اولاد برای آزمایش با کلمه «انما» و آنگاه مال و فرزند را آزمایش خواندن و نه وسیله آزمایش. این همه تأکید برای رساندن این حقیقت است که آزمون با مال و فرزند آزمونی دشوار و پیروزی در آن بسیار مشکل است.

7 - پیروزی و موفقیت مؤمنان در آزمونشان به وسیله مال و اولاد، موجب بهره مندی آنان از پاداش بزرگ الهی است .

وَاعْلَمُوْا اَنْمَّا اَمْوَالِكُمْ وَاَوْلَادِكُمْ فَتْنَةٌ وَاَنْ اللّٰهَ عِنْدَهُ اَجْرٌ عَظِيْمٌ

بیان پاداش عظیم الهی پس از تأکید بر اینکه ثروتها و فرزندان وسیله آزمون هستند، می تواند بیانگر نکته ای باشد که در برداشت فوق بدان اشاره شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 29 - 5

5 - موفقیت مؤمنان در آزمونشان از طریق مال و فرزند در گروه تقوای پیشگی و نیازمند به بینشی الهی

واعلموا أنما أموالکم و أولدکم فتنه . . . إن تتقوا اللّٰه يجعل لکم فرقانا

طرح بصیرت و ابزار شناخت ویژه به عنوان ثمره تقوا، پس از تأکید بر آزمون مؤمنان به وسیله مال و فرزند، می تواند اشاره به این باشد که تنها با تقوای پیشگی و بصیرت خاص می توان رضایت الهی را در چگونه برخورد کردن با مال و فرزند تشخیص داد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 5 - 6

6 - امیدواران به لقاء الله ، مؤمنان راستین سرفراز برآمده از آزمون الهی اند .

أحسب الناس أن یترکوا أن یقولوا ءامنّا و هم لا یفتنون . و لقد فتنّا ... فلیعلمنّ ا

ذکر «من کان یرجوا لقاء الله . . .» پس از بیان آزمون حتمی مدعیان ایمان، جهت بازشناسی مؤمنان راستین، می تواند اشاره

ص: 665

به این حقیقت داشته باشد که آنان، امیدوار به لقاءالله اند. در ضمن، با این بیان، تشویقی هم از آنان به عمل آمده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 106 - 6

6 - محسنان، پیروزمندان در میدان آزمایش های الهی اند.

إِنَّا كَذَلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ . إِنَّ هَذَا لَهُو الْبَلَاءُ الْمُبِينُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 4 - 28

28- کشته شدگان راه خدا، پیروزمندان صحنه آزمون الهی (جهاد)

و لكن ليلبوا بعضكم ببعض و الذين قتلوا في سبيل الله فلن يضل عملهم

خداوند، پس از معرفی جهاد به عنوان آزمون مؤمنان و کافران، تنها به یک گروه نوید داده است و آن کشته شدگان راه حق و شهیدان اند. از این نوید استفاده می شود که پیروزمندان این آزمون همانان هستند.

28- موفقیت در امتحانهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 10 - 17

17- اصحاب كهف، از جلوه های ناپایدار زندگی گریختند و در میدان آزمون الهی پیروز شدند.

إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْأَرْضِ زِينَةً لَهَا . . . إِذْ أَوَى الْكُفَّةِ فَقَالُوا ... وَهَبِيء

از نکاتی که می توان درباره ارتباط این آیه با آیات قبل مطرح کرد، سرفرازی اصحاب كهف در امتحان به وسیله زینت های دنیا (زینت لها) و حرکت آنان برای تحقق دادن عمل نیکو (أحسن عملاً) است.

29- موفقیت در عمل خیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 88 - 26

26- موفقیت آدمی در انجام کار های نیک، در گرو امداد و یاری خداوند است.

و ما توفیقی إلا بالله

30- موفقیت شعیب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 88 - 24

24- شعیب (ع)، موفقیت خویش در اصلاح جامعه را، در گرو امداد الهی می دانست .

ص: 666

إن أريد إلا الإصلاح ما استطعت و ما توفيقى إلا بالله عليه توكلت

«توفیق» در آیه شریفه ، مصدر مجهولی است که به نایب فاعلش (یای متکلم) اضافه شده است و «باء» برای استعانت است. بنابراین «و ما توفیقی...»؛ یعنی ، تنها به کمک خداوند بر انجام کارهای خیر ، موفق خواهم بود.

31- موفقیت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 96 - 5

5- نوید خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) از پیشبرد اهداف و موفقیت آن حضرت در رسالت خویش به گونه ای که مشرکان و دشمنان آن را لمس کرده و نظاره کنند .

إنا کفینک المستهزءین . الذین یجعلون مع الله إلهًا اخر فسوف یعلمون

برداشت فوق، مبتنی بر این احتمال است که مفعول «یعلمون» موفقیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) در رسالت خویش باشد که با بطلان و شکست راه مشرکان و دشمنان همراه است.

32- موفقیت محمد (صلی الله علیه و آله) در هجرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 40 - 5

5- موفقیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) در خروج از مکه و خلاصی از توطئه کافران ، مرهون نصرت خاص خداوند بود .

نصره الله إذ أخرجہ الذین کفروا

33- موفقیت موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 68 - 2

2- خداوند با آگاه ساختن موسی (ع) از موفقیت قطعی در میدان مبارزه با ساحران ، دل او را محکم کرده و به او اطمینان بخشید .

قلنا لاتخف إناک أنت الاعلی

34- موفقیت مؤمنان راستین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 5 - 6

6 - امیدواران به لقاء الله ، مؤمنان راستین سرفراز برآمده از آزمون الهی اند .

ص: 667

أحسب الناس أن يتركوا أن يقولوا آمنا وهم لا يفتنون . ولقد فتنا ... فليعلمنّ ا

ذکر «من كان يرجوا لقاء الله..» پس از بیان آزمون حتمی مدعیان ایمان، جهت بازشناسی مؤمنان راستین، می تواند اشاره به این حقیقت داشته باشد که آنان، امیدوار به لقاء الله اند. در ضمن، با این بیان، تشویقی هم از آنان به عمل آمده است.

35- موفقیت مؤمنان صابر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 157 - 5

5- تنها مؤمنان صابر ، به موفقیت دست یافته و به هدف های خویش (سعادت دنیا و آخرت) خواهند رسید . *

و أولئک هم المہتدون

36- موفقیت یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 58 - 2

2- یوسف (ع) در طی هفت سال آبادانی ، به کشت و برداشت و ذخیره سازی غلات برای دوران قحطی کاملاً موفق شد .

و جاء إخوه یوسف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 76 - 21

21- موفقیت یوسف (ع) در طرح و اجرای نقشه برای نگه داشتن بنیامین ، جلوه ای از برتری او بر برادران خویش و نمودی از دانش افزون

تر وی

کذلک کدنا لیوسف .. نرفع درجت من نشاء و فوق کل ذی علم علیم

مصدق مورد نظر برای «من نشاء» یوسف(ع) است.

37- نشانه های موفقیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 88 - 31

31- « عبدالله بن الفضل الهاشمی قال : سألت أبا عبدالله جعفر بن محمد (ع) عن قول الله عزوجل : . . . « و ما توفیقی إلا بالله » . . . قال : إذا فعل العبد ما أمره الله عزوجل به من الطاعة كان فعله وفقاً لأمر الله عزوجل و سمي العبد به موقفاً و إذا أراد العبد أن يدخل في شيء من معاصي الله فحال الله تبارك و تعالی بينه و بين تلك المعصية فتركها كان تركه لها بتوفيق الله تعالی ذكره . . . » ;

عبدالله بن فضل هاشمی گوید: از امام صادق(ع) درباره سخن خدای عزوجل: . . . «و ما توفیقی إلا بالله» پرسیدم، فرمود: هرگاه بنده طاعتی را که خدا به آن امر کرده انجام دهد، عمل او با امر خدا موافق است و آن بنده موفق خوانده می شود (توفیق خدا

ص: 668

شامل حال او شده) و هرگاه بنده ای بخواهد گناهی انجام دهد و خداوند تبارک و تعالی بین او و آن معصیت مانعی ایجاد کند که موجب ترک آن گردد، این ترک گناه به توفیق خداوند متعال خواهد بود...».

38- نشانه های موفقیت در امتحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 40 - 18

18 - شکرگزاری و یا کفران انسان ، نمود پیروزی و یا شکست او در آزمون الهی

لیلونى ءأشكر أم أكفر

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که سلیمان فرجام و نتیجه آزمون الهی را در دو بعد کلی «شکرگزاری یا کفران» مطرح ساخته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 3 - 1

1 - نرمش در گفتار و رعایت ادب در محضر رسول خدا (صلی الله علیه و آله) ، نشانه توفیق یافتگان در آزمون تقوا

إنّ الذین یغضّون . . . أولئک الذین امتحن اللّهُ قلوبهم للتقوی

ص: 669

4- موقعیت

1- سوء استفاده از موقعیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 44 - 11

11 - سوء استفاده علمای یهود و دانشمندان اهل کتاب از علم و مقام خویش برای گمراهی مسلمانان

الم تر الى الذين .. ان تضلوا السبيل

2- موقعیت اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 47 - 11

11 - خواری و ذلت و از دست دادن منزلت اجتماعی ، پیامد انکار قرآن از سوی اهل کتاب

امنوا .. من قبل ان نطمس وجوهاً فنردّها علی ادبارها

بدان احتمال که مراد از «وجوه»، وجاهت باشد. بر این مبنا «فردها» به این معناست که آن وجاهتها مبدل به ذلت و خواری می گردد.

3- ارزش موقعیت اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 24 - 6

6 - مکانت و شوکت اجتماعی ، از بالاترین ملاک های ارزشی در نظر قوم ثمود

فقالوا أبشراً منّا وحداً نتّبعه

در صورتی که تعبیر «واحداً» بیانگر عدم برخورداري صالح(ع) از قدرت، شوکت و اشرافیت باشد؛ می توان استفاده کرد که قوم ثمود، انتظار داشتند که پیامبر از میان اشراف جامعه، انتخاب شود.

ص: 670

4- بی تأثیری موقعیت اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 75 - 19

19- پوچی و بی اثری امکانات دنیایی ، موقعیت های اجتماعی و گروه بندی ها ، در هنگام نزول عذاب و یا فرارسیدن مرگ و قیامت

فسیعلمون من هو شرّ مکاناً و أضعف جنداً

5- تفاخر به موقعیت اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 73 - 12

12- تلاوت آیات قرآن ، در افرادی که به امکانات مادی و موقعیت های اجتماعی خود فخر و مباهات می کنند ، بی تأثیر است .

و إذا تتلى عليهم آياتنا بينت قال الذين كفروا .. أئى الفريقين خیر مقاماً و أح

6- دنیا طلبان و موقعیت اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 34 - 4

4- كثر مال و عزّت اجتماعی حاصل آمده از آن ، مهم ترین ارزش در نظر دنیاگرایان است .

فقال لصحبه .. أنا أكثر منك مالاً و أعزّ نفراً

7- فاقدان موقعیت اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 52 - 22

22 - طرد کردن مؤمنان به سبب نداشتن پایگاه اجتماعی ، ستمگری است .

فتطردهم فتكون من الظلمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - مؤمنان مستمند و محروم از پایگاه اجتماعی، وسیله آزمایش دیگر مردم هستند.

ولا تطرد الذین یدعون ربهم . . . و کذلک فتنا بعضهم ببعض

7 - مؤمنان در پیشگاه خداوند ارزشمندند؛ هر چند که فقیر و فاقد موقعیت اجتماعی باشند.

أهؤلاء منّ الله علیهم من بیننا

ص: 671

8- موقعیت اجتماعی آزر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 74 - 4

4 - آزر، فردی برجسته در میان قوم خویش

و إذ قال إبرهیم لأبیه آزر . . . إنی أریک و قومک

انتساب «قوم» به آزر بیانگر موقعیت برجسته وی در میان مردم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 52 - 8

8- پدر حضرت ابراهیم، موقعیت ممتاز و مشخصی در جهت دادن به عقاید جامعه خویش داشت.

و إذ قال لأبیه و قومه

از اختصاص ذکر «أب» احتمالاً این نکته استفاده می شود که پدر ابراهیم، نقش اساسی در گرایش های اعتقادی جامعه داشته است.

9- موقعیت اجتماعی ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 74 - 2

2 - ابراهیم (ع) شخصیتی شناخته شده نزد مردم مکه، و مورد احترام آنان بود.

و إذ قال إبرهیم لأبیه آزر

همان گونه که مفسرانی مانند فخر رازی و آلوسی گفته اند، چون حضرت ابراهیم (ع) برای مشرکان مکه مورد احترام و شناخته شده بود، خداوند از زبان آن حضرت برای ابطال پندارهای مشرکان مطالبی ذکر فرموده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 60 - 4

4- ابراهیم (ع) در دیدگاه قوم خود، موقعیت اجتماعی ممتازی نداشت و مورد تحقیر آنان قرار می گرفت.

سمعنا فتیٰ یذکرهم یقال له ابرهیم

توصیف ابراهیم(ع) به جوان بودن از سوی بت پرستان، ممکن است تعریضی به ناپختگی و کم تجربگی حضرت ابراهیم(ع) باشد؛ نه این که او واقعاً از نظر سنی جوان باشد. این و تعبیر «یقال له ابراهیم» را نوعی تحقیر آن حضرت و ناشناخته بودن او به حساب آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 97 - 4

4- ابراهیم (ع) ، در آغاز مبارزه اش با شرک و بت پرستی ، قدرت اجتماعی و جایگاه نیرومندی در میان قوم خود نداشت .

ص: 672

قالوا ابنوا له بنيًا فألقوه في الجحيم

تصميم بر نابودی ابراهیم(ع) با سوزاندن او، در انبوهی از آتشی که مردم هیزم آور آن بودند - بدون این که احدی از او دفاع کند - می تواند گویای برداشت بالا باشد.

10- موقعیت اجتماعی ابراهیم(ع) در صدراسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 37 - 5

5- احترام و موقعیت حضرت ابراهیم (ع) ، نزد مشرکان صدراسلام

أم لم ینبأ.. و ابرهیم الذی وقی

تویخ شدن مردم عصر نزول، به خاطر توجه نکردن به پیام آسمانی ابراهیم(ع)، نشانگر آن است که آن حضرت در میان آنان موقعیت ویژه ای داشت.

11- موقعیت اجتماعی اصحاب شمال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 28 - 3

3 - کافران دوزخی (اصحاب الشمال) ، از قشر ثروتمند و مرفه جامعه اند .

ما أغنی عتی مالیه

یادآوری این مطلب که ثروت و اموال، ما را نجات نداد؛ می رساند که این گروه از قشر مرفه و ثروتمند جامعه اند. در آیه 45 سوره «واقعه» از آنان به عنوان «مترفان» (نازپروردگان و برخورداران) یاد شده است.

12- موقعیت اجتماعی اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 74 - 1

1- وجود جامعه هایی چند در تاریخ که از نظر امکانات زندگی و موقعیت اقتصادی و اجتماعی ، از کافران عصر بعثت برتر بوده اند .

و کم . . . من قرن هم أحسن أثناً ورعیاً

«قرن» به معنای جامعه و مردمی است که اهل یک زمان و نزدیک به یکدیگر باشند و با هم زیست کنند (مفردات راغب). «أثاثاً» به معنای لوازم زندگی است و وصف «أحسن أثاثاً» نشانه پیشرفت اقتصادی و بهبود آن است. «رءياً» اسمی است که مرادف «منظر» و «مرأی» (نما و منظره) می باشد (لسان العرب). بنابراین «أحسن رءياً» یعنی، خوش نماتر. این نیز کنایه از بهینه بودن وضعیت اجتماعی و جذاب بودن آن است.

ص: 673

13- موقعیت اجتماعی اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 45 - 4

4- موقعیت ممتاز و برجسته اهل کتاب در جامعه عرب عصر بعثت

و سئل من أرسلنا من قبلك من رسلنا

حکم قرار دادن اهل کتاب درباره شرک و توحید، نشانی از موقعیت برجسته آنان دارد.

14- موقعیت اجتماعی بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 76 - 3

3- بنی اسرائیل، دارای موقعیت و نقشی بارز در جامعه عصر بعثت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إنّ هذا القرآن یقصّ علی بنی اسرائیل أكثر الذی هم فیہ یختلفون

از این که خداوند بنی اسرائیل را اختصاص به ذکر کرده است، موقعیت و نقش آنان در جامعه عصر بعثت استفاده می شود.

15- موقعیت اجتماعی جادوگران فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 49 - 5

5- ساحران، دارای موقعیت و احترام در میان جامعه فرعونى*

وقالوا یاأیه الساحر

برداشت یاد شده بدین احتمال است که خطاب «یاأیه الساحر»، استهزایی نباشد؛ بلکه برای احترام ادا شده باشد. و مؤید آن، ذیل آیه شریفه است که فرعونیان از موسی (ع) تقاضای رفع عذاب کردند.

16- موقعیت اجتماعی حبشه در صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- محل هجرت مسلمانان مهاجر از مکه (به مدینه یا حبشه) جایگاهی شایسته و مناسب برای آنان

والذین هاجروا فی الله من بعد ما ظلموا لنبوئتهم فی الدنيا حسنه

17- موقعیت اجتماعی داود(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 674

12 - داوود (ع)، داوری عادل، راهنمایی مطمئن در زندگی و مرجعی صالح برای رسیدگی به امور اجتماعی در نظر مردم عصر خود

هل أتيك نبؤا الخصم... إذ دخلوا على داود... خصمان بغى بعضنا على بعض فاحكم بينن

18- موقعیت اجتماعی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 75 - 19

19- پوچی و بی اثری امکانات دنیایی، موقعیت های اجتماعی و گروه بندی ها، در هنگام نزول عذاب و یا فرارسیدن مرگ و قیامت

فسيعلمون من هو شرّ مكاناً و أضعف جنداً

19- موقعیت اجتماعی شعیب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 186 - 3

3 - عدم برخورداری شعیب (ع) از موقعیت برتر اجتماعی و طبقاتی، مانع پذیرش رسالت او از سوی مردم آیکه

و ما أنت إلا بشر مثلنا

تعبیر «مثلنا» می تواند به معنای همانندی در بشر بودن نباشد؛ بلکه مراد، مثل بودن از جهت موقعیت اجتماعی باشد.

20- موقعیت اجتماعی صالح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 154 - 4

4 - برخوردار نبودن صالح (ع) از موقعیت برتر اجتماعی و طبقاتی، مانع از پذیرش رسالت وی از سوی ثمودیان

قالوا.. ما أنت إلا بشر مثلنا

تعبیر «مثلنا» می تواند به معنای مثلیت در بشر بودن نباشد؛ بلکه مراد مثل بودن از جهت موقعیت اجتماعی و طبقاتی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- صالح پیامبر (ع)، فاقد پایگاه اجتماعی از نظر قوم ثمود

فقالوا أبشراً منا وحداً

برداشت یاد شده بدان احتمال است که تعبیر «واحداً»، نظر به عدم برخورداری صالح(ع) از عِدّه و عُدّه و قدرت اجتماعی، داشته باشد.

ص: 675

21- موقعیت اجتماعی ظالمان اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 13 - 8

8- موقعیت ممتاز اجتماعی و اقتصادی مرفهان جوامع ستمگر

ارجعوا .. لعلکم تسلون

در این که سؤال در «تسألون» چیست و سؤال کنندگان چه کسانی اند، میان مفسران چند دیدگاه وجود دارد. از جمله آنها این است که سؤال کنندگان مردم هستند و مراد از سؤال، مشورت در مسائل اجتماعی و کمک و درخواست در مسائل اقتصادی است.

22- موقعیت اجتماعی عبدالله بن ام مکتوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 9 - 7

7 - ابن ام مکتوم، از طیف ثروتمندان نبود . *

أما من استغنى .. و هو يبخشى

در این آیات بین اوصاف دو فرد تقابل شیوایی به نام احتیاب پدید آمده است. این گونه سخن گفتن، نوعی بلاغت است که با ذکر وصف ثروتمندی در یک طرف (استغنی) اشاره به نبود ثروت در طرف مقابل شود و با ذکر وصف خشیت در طرف دیگر، به نبود آن وصف در فرد نخست اشاره گردد.

23- موقعیت اجتماعی علمای دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 7 - 13

13- عالمان دینی و آگاهان به کتاب های آسمانی ، دارای منزلت و جایگاه اجتماعی نزد مشرکان مکه

فسلوا أهل الذکر

ارجاع مشرکان به عالمان دینی و آگاهان به تاریخ انبیا، بیانگر این نکته است که این عالمان، از جایگاهی خاص در میان مشرکان برخوردار بودند و سخنان این قشر نزد آنان مورد پذیرش بود.

24- موقعیت اجتماعی قاذف

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

12 - نور - 24 - 4 - 9

ص: 676

9- نسبت دهندگان بی دلیل زنا به زنان پاکدامن، مردمی فرومایه و بی اعتبار در جامعه اسلامی

والذین یرمون المحصنت ثم لم یأتوا بأربعة شهداء . . . و لا تقبلوا لهم شهده أبداً

پذیرفته نشدن گواهی نسبت دهندگان دروغین زنا به زنان پاکدامن و نیز توصیف آنان با کلمه «فاسقان»، حاکی از فرومایگی و بی اعتباری آنان در جامعه اسلامی است.

25- موقعیت اجتماعی قوم نوح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 27 - 7

7- دورانیشی و آینده نگری نوح (ع) و آگاهی کامل آن حضرت از وضعیت اجتماعی و فرهنگی جامعه خویش

إنک إن تذرهم یضللوا عبادک و لایلدوا إلا فاجراً کفّاراً

26- موقعیت اجتماعی کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 73 - 7

7- پاسخ کافران عصر بعثت، در برابر آیات روشن و دلایل کافی توحید و اسلام، بیان وضعیت بهتر اقتصادی و اجتماعی خود نسبت به مؤمنان بود.

قال الذین کفروا للذین ءامنوا . . . أئی الفریقین خیر مقاماً و أحسن ندیاً

لام در «للذین آمنوا» ممکن است برای تبلیغ باشد. در این صورت مؤمنان مخاطب کافران خواهند بود. همچنین می تواند برای تعلیل بوده و مراد این باشد که کافران، به خاطر مؤمنان و در باره آنان، پرسش یادشده را مطرح کرده بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 9 - 5

5- جایگاه اجتماعی منافقان در نظام اسلامی و جامعه ایمانی، همانند جایگاه کافران است.

جهد الکفار و المنفقین و اغلظ علیهم

27- موقعیت اجتماعی کافران صدر اسلام

8- کفرورزان عصر بعثت، برتری وضعیت اقتصادی و اجتماعی خود را نشانه حقانیت عقاید خویش می دانستند.

أَيُّ الْفَرِيقَيْنِ خَيْرٌ مَقَامًا وَأَحْسَنُ نَدِيًّا

پاسخ کافران به دلایل روشن و آیات الهی، صرفاً تکیه بر مظاهر مادی و نظام اجتماعی خود بوده است و این نشان دهنده تفکر آنان و ارزش هایی است که در نظر آنها، معیار ارجحیت یک مکتب است.

ص: 677

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 74 - 1

1- وجود جامعه‌هایی چند در تاریخ که از نظر امکانات زندگی و موقعیت اقتصادی و اجتماعی، از کافران عصر بعثت برتر بوده‌اند.

و کم... من قرن هم أحسن أثناً ورئياً

«قرن» به معنای جامعه و مردمی است که اهل یک زمان و نزدیک به یکدیگر باشند و با هم زیست کنند (مفردات راغب). «أثناً» به معنای لوازم زندگی است و وصف «أحسن أثناً» نشانه پیشرفت اقتصادی و بهبود آن است. «رئياً» اسمی است که مرادف «منظر» و «مرأی» (نما و منظره) می‌باشد (لسان العرب). بنابراین «أحسن رءياً» یعنی، خوش نما تر. این نیز کنایه از بهینه بودن وضعیت اجتماعی و جذاب بودن آن است.

28- موقعیت اجتماعی کافران مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 73 - 4

4- در آغاز بعثت، کافران مکه از وضعیت اقتصادی و اجتماعی بهتری نسبت به مسلمانان برخوردار بودند.

أیّ الفریقین خیر مقاماً و أحسن ندیاً

«مقام» اسم مکان و مشتق شده از قیام است که در معنای مجازی موقعیت اجتماعی به کار رفته است و «خیر مقاماً» کنایه از بهتر بودن وضعیت اقتصادی می‌باشد. «ندی» به معنای جلیس و مجلس است (مفردات راغب). افتخار کافران به بهتر بودن مجلس و هم نشینان خویش، کنایه از بهتر بودن وضعیت سیاسی و نظام اجتماعی آنان است.

29- موقعیت اجتماعی لوط (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 70 - 7

7- موقعیت حضرت لوط (ع) در میان قومش ضعیف بود و آنان نسبت به او گستاخ بودند.

قالوا أو لم ننهک عن العلمین

از اینکه قوم لوط آن حضرت را از تماس با دیگران نهی کردند و در موردی که او از این نهی تخلف ورزید، مورد عتاب و اعتراض قرار گرفت، می‌توان برداشت فوق را به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 167 - 5

5- لوط (ع)، فاقد پایگاه قوی، در برابر منحرفان و دشمنان نیرومند خود

قالوا لئن لم تنته يلوطن لتكونن من المخرجين

از تهدید حضرت لوط(ع) به وسیله قوم خود، نیرومندی آنان در مقایسه با او استفاده می شود.

ص: 678

30- موقعیت اجتماعی متخلفان غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 118 - 3

3 - تنگ شدن عرصه زندگی بر سه مسلمان متخلف از جنگ تبوک ، در اثر روبه رو شدن با پیامد های عمل خطایی که کرده بودند .

حتی اذا ضاقت علیهم الأرض بما رحبت

31- موقعیت اجتماعی مدینه در صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 41 - 4

4- محل هجرت مسلمانان مهاجر از مکه (به مدینه یا حبشه) جایگاهی شایسته و مناسب برای آنان

والذین هاجروا فی الله من بعد ما ظلموا لنبوئتهم فی الدنيا حسنه

32- موقعیت اجتماعی مرفهان اقوام پیشین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 13 - 8

8- موقعیت ممتاز اجتماعی و اقتصادی مرفهان جوامع ستمگر

ارجعوا... لعلکم تسلون

در این که سؤال در «تسئلون» چیست و سؤال کنندگان چه کسانی اند، میان مفسران چند دیدگاه وجود دارد. از جمله آنها این است که سؤال کنندگان مردم هستند و مراد از سؤال، مشورت در مسائل اجتماعی و کمک و درخواست در مسائل اقتصادی است.

33- موقعیت اجتماعی مریم (س)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 23 - 12

12- مریم (س) ، چهره ای سرشناس و مورد توجه مردم بود .

یلتتی . . . کنت نسیاً منسیاً

ص: 679

34- موقعیت اجتماعی مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 37 - 6

6- سرزمین مکه و محدوده اطراف خانه خدا ، محلی مناسب برای ابراز عقیده توحیدی و عبادت خدای یگانه

رَبَّنَا إِنِّي أَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِي بُوَادِ غَيْرِ ذِي زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا الصَّلَاةَ

از اینکه حضرت ابراهیم(ع) فرزندان را از محل سابق، که سرزمین بت پرستان بود، به سرزمین مکه برد و هدف از هجرت را عبادت و نماز اعلام کرد، برداشت فوق به دست می آید.

35- موقعیت اجتماعی مکه در صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 41 - 5

5- شهر مکه ، قبل از هجرت برای مسلمانان ، شایسته و مناسب زندگی نبود

و الذين هاجروا في الله من بعد ما ظلموا لنبؤتهم في الدنيا حسنة

36- موقعیت اجتماعی منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 9 - 5

5 - جایگاه اجتماعی منافقان در نظام اسلامی و جامعه ایمانی ، همانند جایگاه کافران است .

جهد الكفار والمنفقين و اغلظ عليهم

37- موقعیت اجتماعی منافقان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 85 - 6,7,1

1 - منافقان عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، برخوردار از مال و اولاد فراوان و امکانات مادی و مفاخر اجتماعی

و لاتعجبک أمولهم و أولدهم

6- تعجب پیامبر (صلی الله علیه و آله) نسبت به برخورداری منافقان از امکانات مادی و مفاخر اجتماعی

و لاتصل . . . و لاتعجبک أمولهم و أولدهم

برداشت فوق مبتنی بر این احتمال است که خطاب در «لاتعجبک» به شخص پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) باشد.

7- ضعف مالی و امکانات اجتماعی مؤمنان عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) در مقایسه با منافقان

و لاتعجبک أمولهم و أولدهم

تعجب از امکانات رفاهی و مفاخر اجتماعی منافقان، نشان از ضعف مالی و امکانات مؤمنان در مقایسه با آنان دارد.

ص: 680

38- موقعیت اجتماعی موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 52 - 4

4- تلاش فرعون برای حقیر نمایاندن موسی (ع) و تحقیر جایگاه و موقعیت اجتماعی او

أم أنا خیر من هذا الذی هو مهین

39- موقعیت اجتماعی موسی (ع) در صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 36 - 3

3- احترام و موقعیت موسی (ع)، نزد مشرکان صدر اسلام

أم لم ینبأ بما فی صحف موسی

تویخ شدن مردم عصر نزول به خاطر توجه نکردن به پیام آسمانی موسی (ع)، نشانگر آن است که آن حضرت در میان آنان موقعیت ویژه ای داشت.

40- موقعیت اجتماعی مؤمن آل فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 29 - 2

2- مؤمن آل فرعون، برخوردار از موقعیت اجتماعی و نفوذ در جامعه

یقوم لکم الملک الیوم

تعبیر «ای قوم من» و نیز محتوا و آهنگ کلام مؤمن آل فرعون و برخی از روایات وارده درباره ایشان، گویای مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 32 - 3

3- مؤمن آل فرعون، برخوردار از موقعیت اجتماعی و نفوذ در جامعه

يقوم إني أخاف عليكم يوم التناد

41- موقعيت اجتماعي مؤمنان صدر اسلام

جلد - نام سورہ - سورہ - آيہ - فيش

7 - توبہ - 9 - 85 - 7

ص: 681

7- ضعف مالی و امکانات اجتماعی مؤمنان عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) در مقایسه با منافقان

و لاتعجبک أموالهم و أولدهم

تعجب از امکانات رفاهی و مفاخر اجتماعی منافقان، نشان از ضعف مالی و امکانات مؤمنان در مقایسه با آنان دارد.

42- موقعیت اجتماعی هنگام عذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 75 - 19

19- پوچی و بی اثری امکانات دنیایی، موقعیت های اجتماعی و گروه بندی ها، در هنگام نزول عذاب و یا فرارسیدن مرگ و قیامت

فسیعلمون من هو شرّ مکاناً و أضعف جنداً

43- موقعیت اجتماعی هنگام مرگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 75 - 19

19- پوچی و بی اثری امکانات دنیایی، موقعیت های اجتماعی و گروه بندی ها، در هنگام نزول عذاب و یا فرارسیدن مرگ و قیامت

فسیعلمون من هو شرّ مکاناً و أضعف جنداً

44- نقش موقعیت اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 29 - 10

10 - موقعیت انسان ها، در کیفیت پاداش عمل خیرشان، نقش دارد.

إن كنتنّ تردن الله ورسوله... فإنّ الله أعدّ للمحسنات منكنّ أجرًا عظیمًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 30 - 3

3 - موقعیت افراد، در برخورداری شان از پاداش و کیفر الهی، نقش دارد.

وإن كنتن تردن الله.. فإن الله أعد... أجرًا عظيمًا... من يأت منكّن بفحشه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

14 - احزاب - 33 - 31 - 4

4 - موقعیت افراد در برخورداری شان از پاداش مضاعف خداوند در مقابل عمل صالح شان نقش دارد .

ص: 682

و من یقنت منکنّ لله و رسوله و تعمل صلحاً نوتها اجرها مرتین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 53 - 41

41 - موقعیت و جایگاه افراد ، گاهی در تکلیف شان نقش دارد .

و لا أن تنکحوا أزوجه من بعده أبداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 55 - 6

6 - موقعیت و جایگاه افراد ، در مکلف شدن شان به تکلیفی ویژه ، نقش دارد .

لا جناح علیهنّ فی . . . و لانسائهنّ . . . و اتقین الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 59 - 13

13 - موقعیت و جایگاه افراد ، می تواند برای آنها هویتی خاص ، در پوشش و امثال آن ، ببخشد .

قل لأزواجک و بناتک و نساء المؤمنین یدنین علیهنّ من جلیبیهنّ ذلک أدنی أن یعرفن فل

موقعیت نظامی

45- تثبیت موقعیت نظامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 67 - 5

5 - تثبیت موقعیت برتر رزمی سپاه اسلام از وظایف رزمندگان

ما کان لنبی أن یکون له أسری حتی یشخن فی الأرض

ص: 683

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می دانند و کسانی که نمی دانند یکسانند؟

سوره زمر/ 9

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک 129/34 - طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: 03134490125

دفتر تهران: 021 - 88318722

بازرگانی و فروش: 09132000109

امور کاربران: 09132000109

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

